This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

HARMADIK KÖTET.

(1576—1596.)

BUDAPEST, 1877.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSA

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadémia épületben) és minden könyvár

ARCHIVUM RÁKÓCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi ir rakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rák Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 170 XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 7 Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV. kötet. Gróf Bercsényi Miklós le Rákóczi fejedelemhez I. köt. 1704—1712. Közli Thaly K. 1875. XII és 764 Egy könyomatú táblával. Ára 3 frt 60 kr.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai iratok, a levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Pest 1871—77. 639, 672, 496 l. Egy-egy k ára

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhításai« c munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. mánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és S lágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 480 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmán szerk. és jegyzetekkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sán

I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYA TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének előmozditására. keszti *Toldy Ferencz* I—XXI. kötet. 1856—1875. 8-rét. Ára a 21 kötetnek eg véve 16 frt. Egyenként egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX. és XXI. köt. egynek ára 1 frt 80 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. Szá Ágostontól. XX és 432 l. kilencz köriratu hasonmásos táblával 1 frt 20

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betürendü tárgymut Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 2 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 20 kr

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I.—V., és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 50. kr. — VI. köt. 2. része sajtó al

PAULER GYULA. Wesselényi Ferencz nádor és társai összeesküvése 1664—1671 kötetben. 1876. Kis 8-rét I. Köt. X és 412 lap, — II. köt. 450 lap. Ára 5 frt

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intéze vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi inté püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. Első kötet két dara Az esztergami egyháztartomány a hozzá tartozó püspökmegyékkel együtt. 1870. XVIII és 807 l. 1 frt.

— — Második kötet: Az egri érseki egyháztartomány, a hozzá t püspöki megyékkel együtt. Pest 1872. XIV és 473 l. Ára 50 kr.

— — Harmadik kötet: A bácsival törv. egyesitett kalocsai főegyh gye. 1876. XV. és 375. lap. Ára 1 frt 80 kr.

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Rupp Jakabtól. Két térk Pest 1868. 306 l. 50 kr.

ACTES ET DOCUMENTS pour servir á l'histoire de l'Alliance de George Rák Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la Guerre de T ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI-491. pag. 3 frt 60 kr.

FRAKNÓI V tr. A magyar országgyülések története. 1526—1563. I—IV. köt. 1874— 8-rét. (I. köt. VIII és 235 lap, — II. köt. 168 lap, — III. köt. 173 lap IV — 171 lap.) Ára 6 frt

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

HARMADIK KÖTET.

(1576—1596.)

Dr. Császár Mihály
könyveiből

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

Harmadik
~~MÁSODIK~~ OSZTÁLY.

ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST,
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)
1877.

Transylvania. Országgyülés.

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

3

HARMADIK KÖTET.

1576—1596.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1877.

EN

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
331105A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1927 L

Budapest, 1877. Nyomatott az „A t h e n a e u m" r. társ. nyomdájában.

XI. FEJEZET.

Lantos 24 Oct 1924 - Bal 3-4

I.

A megyesi gyűlés nem töltötte be véglegesen a vajdai széket: mert azt azon időszerint megürültnek nem is tekintette. Csak vajdai helytartót, vagy a választási feltételek szerint itélve, kormányzót állított az ország élére, ki István nevében vezesse a kormányt. Valószínűleg nem az volt ez intézkedés oka, mintha legkevesbé is kétkedett volna abban, hogy István király trónfoglalása ez időszerint megfog történni — hanem nem tartotta ildomosnak, hogy addig, mig a régi vajda — ki nem is mondott le e czímről — erdélyi földön van, más is viselje a fejdelmi czímet. De amint a gyűlés bevégződött, megkezdették az ideiglenes állapot megszűntetésére az intézkedéseket megtenni.

Gyűlés után a lengyel király s a vajda helytartó Megyesről Fehérvárra utaztak a lengyel követség társaságában. S azonnal hozzá fogtak az elutazáshoz szükséges intézkedések megtételéhez. István király s a porta közt a választásra nézve teljes egyetértés uralkodott, mint azt a dolgok eddigi menete is mutatta, [1]) s épen azért az új király az elutazás küszöbén a portától várta, hogy Maximilián ellenséges törekvéseit, a netalán útja elé gördítendő akadályokat, vagy az Erdély ellen intézendő támadást ellensúlyozni fogja s e czélból Balog Pétert a budai s Gorglya Pétert a temesvári pasákhoz küldé —

[1]) A cs. k. állami levéltárban megvannak »Ardicul welliche der Bathori dem Turckhen hat schwören miessen: 1) hogy Erdélyből nem visz ki kincset, 2) hogy a török ellen nem folytat háborút, 3) hogy udvarában állandóan egy csauszt fog tartani 4) hogy Lengyelországból adót fizet neki, 5) hogy a törököknek országán át szabad utat enged Németország ellen. Ezekre a feltételekre Báthory — mond a nevezett okmány — még elutazása előtt letette az esküt a budai pasa kezébe.

kik e részben a portától nyertek is utasítást, — hogy szükség esetére harczkészen legyenek. [1])

István király elhatározta utját Brassón s Moldván át venni s az előleges intézkedések megtétele végett titkárát Deák Gábort a hospodárhoz küldé s Amhat csauszt, a portai ügynököt, ki ez ideig udvarában tartózkodott, jelentés tétel végett haza bocsátá.[2]) Testvére Kristóf a helytartó, Fehérvár márcz. 2-áról Kolosvárra márcz. 11-ére országos tanácskozást — részleges országgyűlést — hivott össze[3]) hová a megyesi országgyűlés a megyék táborát is összegyűlni rendelé, s hova maga is nem sokára elutazott.

A lengyel király márcz. 3-án kelt utra : 1500 lovas, 2000 gyalogból álló s 12 ágyúval felszerelt sereggel s útját Szebenbe és innen Brassóba vette, hova márcz. 12-én érkezett.[4]) Nehány napot pihent itten s hadait fölszerelte. Híre volt, hogy maga »per posta« előre fog menni — de ez nem történt meg. Márcz. 15-én utazott el Moldvába 500 lovas és ezer drabant[5]), továbbá Gyulafi László, Bethlen Farkas, két Bánffy, Kemény Boldizsár, Kornis Farkas, Pernyeszi István, Lázár András, Mikó Miklós, Bek Imre, Daczó Péter, Székely Mózes[6]) kiséretében — tele reménynyel és bizalommal a biztos siker iránt.

Ez alatt testvére s helytartója Kristóf otthon megtette a készületeket, hogy a Maximilián részéről jöhető támadást visszanyomhassa. Mert csakugyan híre járt, hogy a magyar király a választásnál szenvedett kudarczát nem fogja boszulatlanúl hagyni.[7]) Mialatt István úr háborítatlanúl lépte át a

[1]) Teuffenbach marcz. 10-iki jelentése Maximiliánnak a titkos levéltárban V. ö. a Protocollum Bathorianummal Szalaynál 260. s köv. ll.

[2]) Gerlach az Ungnad lelkésze irja, hogy marcz. 26-án érkezett vissza Konstantinápolyba. Gerlach naplója Frankfurt 1674. 165-ik l.

[3]) L. Törvények és iromány ok I. sz.

[4]) Teuffenbach marcz. 19-iki jelentése Bécsben a cs. kir. államlevéltárban.

[5]) Rueber márcz. 27-iki jelentése Bécsben a cs. kir. államlevéltárban.

[6]) Bethlen Farkas II. k. 425-ik l.

[7]) Bécsben az államlevéltárban a Hungaricák osztályában őriztetik Trombitás Jánosnak Nagy-Maroson marcz. 8-án kelt és a császárhoz

moldvai határt, Kristóf márcz. 11-én Kolosvárra érkezett, hová egy 4000 lovas és gyalogból álló tábor volt összegyűjtve. Egy másik 2000 emberből álló Székely-Vásárhelyre s egy harmadik 3000 emberből álló sereg Nagy-Váradra gyűjtetett össze. Fenyegető állást foglalt el a budai basa is, míg a temesvári basa a lippai és csanádi bégekkel megindúlt Gyula felé, míg Hagymási 15-én Kolosvárról 600 lovassal s 100 drabanttal Váradra utazott.[1])

Ez alatt a Kolosvártt összegyűlt rendek tanácskozása tárgyát a vajdai szék betöltésének kérdése tette. Kétségtelen, hogy a két testvér közt teljes egyetértés jött létre s márcz. 17-ike után valószínűleg márcz. 23-án megtörtént a választás is,[2]) oly módon azonban, hogy a lengyel király is megtartsa a fejdelmi czímet, s hogy a fontosabb kérdésekben István urral egyetértőleg járjon el Kristóf.

Ugyan-e gyűlés a béke fentartásának kérdését is tár-

---

intézett levele, melyben a budai pasánál volt küldetéséről tesz jelentést. A budai pasa őt nagyon jól fogadta s értesíté, hogy ne higyjen Ungnad a konstántinapolyi követ jelentéseinek, mert a vajda már megfélemlítette ezt s ezért akarja a császárt a lengyelországi igyekezetről s Erdély elleni támadásról lebeszélni. Vele bizalmasan közli a budai basa, hogy a vajda a császárt is megakarja ijeszteni s e czélból Sombori Lászlót követségbe küldi hozzá, valamint a basát is kérte, hogy őtet támogassa. Ne higyjen tehát sem Ungnadnak sem Somborinak s legyen meggyőződve, hogy a porta Báthory iránt közömbös, a budai beglerbég pedig a császár iránt jól érez. — Bocskay is irt Kismarjáról marcz. 13-ról: szeretett volna visszatérni Prágába, de anyja halála s birtokai rendezése miatt otthon kell maradnia, mégis elment volna »si emoti s. m. v. exercitus rumor sparsim interea non effundebatur.« Még is ha parancsot vesz — visszatér.

[1]) Teuffenbach Szatmár marcz. 19-iki jelentése a bécsi titkos levéltárban a Hungaricák közt

[2]) Teuffenbach irja u. o. Gleichwoll ist Báthory Kristoff den 17 Ditz noch nicht zum Waida erheben oder publicirt gewest solle aber diese Woche geschehen.« Fájdalom, a titkos levéltárban az april, május és juniusi jelentések hijányosak, az országgyülési articulusuk elvesztek; de a dolgok alakulása mutatja, hogy a választás ekkor és nem a májusi gyűlésen történt meg: ott az már bevégzett tény volt. Ha siriratának adatait veszszük tekintetbe, megválasztása marcz. 23-án ment véghez. E szerint: Provinciae praefuit annis V. mensibus II. diebus XXIII, Halála 1581. máj. 21-én következvén be, megválasztatása marcz. 23-án volt.

gyalta. Nem kétkedtek ugyan benne, hogy a felállított török és erdélyi hadak képesek minden támadást visszanyomni : de aggodalomra adott okot a hír, hogy a kassai kapitány Rueber emberei beütöttek Mármarosba, a megyének több pontját megszállották s elpusztitották Kirvát. Erdély megtámadásától tartottak s Keresztury Kristóf tordai sókamarást a szathmári kapitányhoz küldték. Keresztury márcz. 24-én értekezett Szathmártt Teuffenbachchal. Panaszkodott Kirva elpusztításáért, felemlítette, hogy a budai basa már is szemrehányásokat tett, hogy Kristóf »a szultán ditioját« pusztittatni engedi s intette a kapitányt, hogy kerüljék a török háború felidézésének veszélyét. Teuffenbach megnyugtató választ adott; Kirva elpusztitása csak megtorlás azért, mert Kornis is pusztitotta ő felsége ditioját; igaz ugyan, hogy Rueber megszállta a lengyelországi utakat s ez úgy is marad mindaddig, míg ő felsége máskép nem rendelkezik : de legyenek megnyugodva, épen nincs szándékjukban Erdélyt megtámadni.[1]) Keresztury meg volt elégedve a felelettel, s azonnal haza utazott.

A portai ügynök Amhat csausz, ki ez időben Báthory István mellett tartózkodott, a mint ez elindult, maga is azonnal útra kelt s épen ez időben márcz. 20-án érkezett haza Konstantinápolyba.[2]) Megtevén jelentését az erdélyi dolgokról, a porta részéről azonnal kiadattak a fermánok a budai basa számára, hogy ha a német támadási hírek valósulnak, siessen hadaival Szolnok alá, a temesvári basa számára, hogy ez esetben ő a békesi kastély mellé szálljon, Erdély rendeinek, hogy azon esetre, ha a német király Báthory Istvánt megtámadná, menjenek segélyére — de ügyeljenek, hogy német hadak Erdélyre ne törjenek.[3])

De Báthory István háboríttatlanúl érkezett el Krakóba s máj. 1-én lengyel királylyá koronáztatott.

---

[1]) Teuffenbach Szathmár marcz. 24-iki jelentése a császárhoz.

[2]) Gerlach István (Ungnad Davidnak, Maximilian portai követének lelkésze) naplója szerint az a. 1576. »Tagebuch an der Ottomanischen Pforte abgefertigten Gesandschaft. Frankfurt 1674.«

[3]) Az illető fermanokat a Prot. Balhorianumból közölte Szalay László Erdély és a Porta 269. s köv. ll.

II.

Kristóf úr, mint fejedelmi helytartó, már a januári gyűlés alatt átvette ugyan a kormányzást, de mint önálló vajda csak István király távozása s a márcziusi választás után vette az uralkodás gyeplőjét kezébe. Érdekében állott, hogy a porta megerősítését minél előbb megszerezze, s hogy az István király ellen, versenytársa Maximilián részéről, a magyarországi oldalról netalán intézhető támadásokat ellensúlyozza. Az elsőhöz pénz, az utóbbihoz seregfölkelés és figyelő hadtestek felállítása kivántatott s ezek megszavazására Kolosvár május 8-áról máj. 20-ára országgyűlést hirdetett, ugyancsak Kolosvárra. [1])

Pár nappal az országgyűlés megnyitása előtt Kristóf úr hírt vett testvérétől, hogy királylyá koronáztatása háborítatlanúl végrehajtatott[2]) s ő azonnal megirta e hírt a szultánnak s a divánülő vezéreknek és utasitá portai kapitiháját Nagy Mátét, hogy a lengyel király követével egyetértőleg járjon el, de mindenek fölött állja utját annak a balvéleménynek, mintha ő a lengyel királytól függene; szóljon bátran, »hogy a fejdelem sehova nem hallgat, sehonnan egyébünnen nem függ, hanem csak a hatalmas császártól.«

A kitűzött időben összejöttek a rendek.

A fejedelmi előterjesztés mindenekelőtt a lengyel királytól érkezett híreket közölte a rendekkel. Továbbá adót és hadfölkelést kért, s végül némi vallás-ügyi, törvénykezési és belügyi intézkedések tételére szólitá fel a rendeket.

Az országgyűlés nagy örömmel vette tudomásúl István király megkoronáztatását.

Megszavazta a porta részére a szokásos adót, 1 frtot, a magyarországi 99 denárt az erdélyi megyék részéről portánkint, melynek megfelelő terhet vállalt fel a más két nemzet a székely és szász is, s egyuttal az adó-hátralékok befizetéséről is intézkedett.

Minthogy pedig az ország német részről fenyegetve van,

---

[1]) L. Törvények és irományok III.

[2]) Erdélyország Történetei Tára I. k. 1[illegible]ik l.

elrendelék, hogy állittassék fel Kolosvártt egy figyelő csapat, melyhez a nemesség 200 lovassal s 100 gyaloggal, a székelység 300 lovassal, a szászság 400 gyaloggal járúl, kik legyenek a szükséges hópénzzel ellátva. A három nemzet többi hadkötelesei pedig harczkészen álljanak, hogy a fejdelem első parancsára s az általa kijelölt helyre megjelenjenek. Hadra készen álljanak a magyarországi vármegyék is, melyek minden tiz portáról a váradi erődök készitésére egy embert tartoznak adni.

A harminczadosok tartsák magukat utasításaikhoz s újitásokat ne tegyenek, de a czément ügyének elintézését a fejdelem hatósága alatt hagyták.

A szőkött jobbágyok ügyében tartsák meg a régi törvényeket mind Erdélyben mind a részekben; ez utóbbiakban azonban a biharvármegyei városok kiváltságai épségben maradjanak. Kivétel legyen azokra nézve, kik épen egy év előtt a tőrökök vagy hajduk miatt bújdostak el.

Vallásügyi törvényczikket is alkottak a rendek. Dávid Ferencz az unitáriusok püspöke újitásaiban mind előbbre ment s a fejdelem, hogy ennek határt szabjon, korlátozni akará apostolkodását. Előterjesztésére zsinattartási jogukat a rendek csak két városra szoriták vagy mint a törvény kifejezé, megengedték, hogy az unitárius papok Kolosvártt vagy Tordán gyülést tarthassanak, anélkül azonban, hogy a reformáltakat kényszeríthessék e gyülésen való megjelenésre, mi annyit tett, hogy az unit. püspök hatósága alatt levő reformáltakat kivette az ő jogköre alól.

Intézkedtek, hogy a törvénykezés folyamba tétessék. Tartassanak meg a törvénykezési terminusok, de a kik részt vesznek a hadfelkelésben, régi tetteikért ne kényszeríttessenek perlekedésre, de ha táborban létük alatt követnek el valamit, azért beperelhetők. A királyi tábla pedig ez alatt ülésezzen Kolosvártt. A fölebbezések fölött most végezzen a fejdelem.

A kik a nemesek közől az országgyülésre nem jöttek el, azok járuljanak a gyülés költségeihez.

A gyülés máj. 26-án bezáratott.[1])

[1]) L. Törvények és irományok II.

III.

A porta nem habozott Kristóf úr megerősítésével. A mint ennek megválasztásáról s a lengyel király megkoronázásáról hírt vett, azonnal elkészítteté az athnamet, a jelvényeket az ajándékokat s oly fényes küldöttséget indított útnak, mely tetszésének és megelégedésének nyilvános tanújele volt. A küldöttség vezére Mehemet aga, a szultán fő lovászmestere volt; kisérte Ahmed csausz, Kynan bég, a császár drágománja, egy hodzsa, az aga egész fényes udvara: egy tihaj, lovászmester, komornik, szakácsok s más udvari személyek, öt szpáhi, 18 sipos, dobos, 24 kapucsi, 3 bölök basi, 34 szolga, ugyanannyi lovász, hét katerdzsi, Ahmed csausz 18 szolgája, a szpáhik 6 s a kapucsiak 28 szolgája sat.[1]) szóval akkora személyzet, melynek száma 21 főrangu s 257 alsó rangú törökből állt.

Julius utolsó napjaira Kristóf úr összehívta a rendeket Fehérvárra, a portai küldöttség ünnepélyes fogadása végett. Szokásban volt, hogy ezen követségnek maga a fejedelem menjen elébe, vegye át tőle az aranygombos zászlót s annak megtörténte után az zeneszóval vonuljon a városba és az uralkodót a fejedelmi palotáig kisérvén, menjen szállására. A követség a zászlón kivül tollas aranyos szkofiát, (az az süveget) díszesen fölszerszámozott lovat s kaftánokat a fejdelem s a tanácsurak számára is kaftánokat hozott magával, melyek ezek közt kiosztattak. Ez ünnepély megtörténte után a legközelebbi napokban összegyültek a rendek s a követség feje előttök megjelenvén, átadta a szultán athnaméját a fejdelemnek s a rendeknek s ez utóbbiaknak az engedelmességet és hűséget szivükre kötötte. A fejdelemnek adott athname ennek megerősítését foglalta magában, szívére kötvén, hogy a »vajdaság tisztét nagy gondviseléssel s vigyázással bírja, az országot az ellenségtől védelmezze, a hireket értésé:]ja s az István úrnak adott zászló gombját küldje vissza.« A rendeknek adott athname ezeknek meghagyta a hűséget és engedelmességet, az adó pontos beszolgáltatását, viszont maga részéről a szultán védelmet és oltalmat igért, jelentvén, hogy a budai és

[1]) A Prot. Bath. után Szalay László i. h. 271. s köv. ll.

temesvári basák utasítva vannak, hogy megtámadtatás esetére az országnak segélyt nyujtsanak. De másfelől a fejdelemnek is meghagyta, hogy a szegény népet védelmezze, törvényeiben tartsa meg, s a gonosztevőket büntesse meg.[1])

Báthory szokott szivélyességgel látta a követséget, a kiosztott ajándékok összege mintegy 20000 ftra ment. Válaszúl az athnamera mind a szultánnak, mind a nagyvezérnek leveleket küldött, melyben köszönetét fejezte ki az athnameért, hűséget igért a portának s jelenté, hogy az adót legközelebbről be fogja küldeni.[2])

Ezzel a követség, nehány napi ott tartózkodás után visszatért.

IV.

A csendesség helyreállottnak látszott s julius derekára már a török hadak is szétoszlottak az egy szolnoki bég kivételével, ki a Szolnokon uralkodó ragály miatt maradt táborban.[3]) Julius utolsó felében Dudith is értesíté Maximiliánt, hogy István király uralmát és zsarnokságát megerősíti,[4]) ki, a mint ez megtörtént, lépéseket tett, hogy régi versenytársa és ellenfele Békes Gáspár az ő szolgálatába lépjen — mert ő teljes mértékben méltánylá ennek tehetségeit s mert neki mint lengyel királynak, már nem volt oka versenytársat tekinteni benne. Zborovsky Péter krakói vajda volt a közbenjáró; az aug. 10-én kelt levél, melyet ez a lengyel királytól Békeshez vitt, fennkölt szellemének és nemes gondolkodásainak egyik legszebb bizonyitéka »a megengesztelődött barátság — irá neki — sok jónak és szépnek lehet forrása. De, folytatá, gondolja jól meg a dolgot, vizsgálja meg szivét és tiszta lélekkel s becsületes szándékkal jőjjön, ha jön, mert igy minden,

[1]) U. ott 273. s köv. ll. Törvények és irományok IV-ik sz.

[2]) U. o. 277. s köv. ll.

[3]) L. Törvények és irományok. IV-ik sz.

[4]) Billitz jul. 19-iki levele: Bathory regnum et tyrannidem suam in singula momenta stabilit et corroborat accessione omnium provinciarum et reliquorum nostrorum stb.« s viszont jul. 25: »Bathory Tihocinum profectus est ad armamentarium et thesaurum Regum Poloniae visendum. Ipsi parietes opinor si sensum haberent a tam indigno successore sese contrectari, indignarentur.« A titkos levéltárban.

mi a multban történt, feledve leszen.«[1]) De Békes, a császártól elhagyott, mellőzött Békes még nem volt elhatározva. Folytatta ugyan az alkudozást a krakói vajdával, de a dolgot egyszersmind Ruberrel is közölte.[2])

De bármennyire megcsendesedtek is az erdélyi s lengyelországi állapotok, bár a Békes megnyerésére irányzott lépések eredménynyel kecsegtetőknek mutatkoztak is, kevésbe mult, hogy Huszt ügye újabb zavarokat nem támasztott. Husztnak két részét, a Békes-féle részeket, a német párt birta s tartotta őrséggel megrakva; harmadrészét Hagymási Kristóf a Báthoryak hűségében bírta. E kétféle őrség roszúl fért meg egymással, s Károly főherczeg jul. 26-áról kérdést intézett a győri püspökhöz, mit kellene tenni, ha Báthory az egész várost magának akarná foglalni?[3])

Az őrség torzsalkodása Báthory Kristófnak ürügyet szolgáltatott a beavatkozásra. Hire járt, hogy a német őrség »lopással«, azaz meglepéssel akarja elfoglalását megkisérteni, hogy Békes a »német akaratjából árulókat szerzett a várba, hogy a Hagymási Kristóf szolgáit levágják benne és a várat az ő számára teljességgel a német birodalomhoz szakaszszák.« De Hagymási észrevette e törekvéseket s a fejdelemnek hírűl adta.[4])

---

[1]) Báthory levele Békeshez Varsó 1676. aug. 10-ről. Bécsben a titkos levéltárban egykorú német forditásban.

[2]) Kugler Sebestyén kassai várnagy levele a császárhoz, melyben ez tudatja, hogy Békes mindent fölfedezett Rubernek, kijelentvén, hogy testvérével s gyermekével a császár hűségében akar élni halni s könyörög, hogy valahára vegye ő felsége tekintetbe nyomorúlt szolgálatait. Aug. 27-ről maga Ruber is jelentést tesz. Ugyan ez napról Eperjesről felel Békes Zborovszkynak: helyzete nem olyan, hogy irásban felelhetne neki, kéri a palatinust, hogy szóbeli izenetének, mit a leveleket hozott titkár fog vinni, adjon hitelt. Mind e levelek Bécsben a titkos levéltárban.

[3]) Károly főhg levele jul. 26-ról a titkos levéltárban: »cum in transactione cum Transylvano facta arx Hwzt eidem sit adjudicata, vti articulus ejus transactionis hic annexus plenius continet (nincs mellette): nunc Caes. Mattas, si Stephanus Bathory ejusque complices eum per se occupare et ad nocendum Caes. Matti ea vti velit, in contra quid facere taleque eius nisui obsistere juxta racione possit«

[4]) Bathory Kr. levelei a Protocollum Bathorianumban, Szalaynál i. h. 285-ik l.

Báthory Kristóf e hirre aug. 15-ről aug. 23-ára Szamosujvárra összehívta a rendeket.[1]) s minthogy a németek is készültek megtámadni, azok megegyezésével Hagymási Kristóf vezérlete alatt Erdélyből hadakat külde ellene, mely meglepte a várat s azt ostrommal elfoglalta.[2])

A mint az elfoglalás megtörtént, a fejdelem azonnal értesíté róla portai követét Ugcsovit Farkast, jelentést tett a szultánnak és nagy vezérnek s minthogy bizonyosnak tartá, hogy Maximilián vagy Husztot fogja megtámadni vagy ellene vezetend hadat, fermánokat kért a budai és temesvári basák számára, mely szükség esetére az ő megsegíttetését elrendelje.[3]) Ugyanakkor kinevezte a portai főkövetet is Balogh Ferenczet s a 15000 arany forintnyi évi adót, a 8400 arany forintnyi ajándékokat, 170 marka ezüstöt, az adó mellé tartozó 9 kupát, a rendkívüli ajándékokat, 10,000 tallért s 35 kisebb-nagyobb kupákat s 16 solymot beküldte tőle a portára.[4])

V.

Maximilián csakugyan készült, hogy lengyelországi kudarczát s Huszt elvesztését megtorolja. Hirt vett erről a porta is s nem késett utasítni a temesvári basát, hogy a vajdát annyi haddal segélje meg, mennyit ez kérend.[5]) De maga a fejdelem is szükségesnek tartá megtenni az intézkedéseket, hogy készületlen ne lepettessék meg, s e czélból oct. 21-ére Kolosvárra összehívta a rendeket.

A fejdelmi előterjesztés részletezte az országot fenyegető veszélyeket, s ezek elhárítására kérte, hogy szavazzák meg az adót, az állandó őrséget, a hadfölkelést s a Huszt és Nagy-Várad megerősítésére szükséges összegeket.

---

[1]) Tör-vények és irományok V-ik sz.

[2]) Szalay i. h. Békes Gáspár Eperjes sept. 12-ről irja Maximilián nak: mindig mondta, hogy Hagymásiban nem lehet bízni, s mig ő Erdélyben volt, azon igyekezett, hogy árulását meghiusitsa. Midőn Ruber megparancsolta, hogy Huszt dolgában mihez se kezdjen, sajnálta ugyan lelkében, de engedelmeskedett. Mert Hagymási Husztot »summa cum perfidia insignique proditione« elfoglalta.

[3]) Protocollum Bathorianum Szalaynál i. h. 286.

[4]) U. o. 298. s köv. ll.

[5]) U. o. 297. .

A rendek hálával fogadták a fejdelemnek az ország érdekében tett intézkedéseit s készeknek nyilatkoztak őtet tőlök telhető módon támogatni.

A mi a németek támadási szándékát illeti, bármily sulyos terhek nehezedtek is az eddigi hadfölkelésből az országra, s bár kérik is a fejdelmet, hogy vegye tekintetbe fogyatkozott állapotukat, annak meggátlására ajánlák, hogy a nemesség 200 lovast és 100 gyalogot a szekelység 300 lovast és a szászság 400 gyalogot állit ki. A felügyelettel ezekre, hogy el ne oszoljanak, egy főispánt s egy főkirálybirót biztak meg. Ezenkívül Erdélyre s a részekre nézve elrendelték az átalános hadfölkelést.

A fejdelem számos költsége fedezésére megszavaztak portánkint 99 denárt, a székelyek és szászok részéről hasonló terhet; a magyarországiak 1 ftot fognak fizetni.

A portai zászló-hozás költségeinek, valamint Huszt vára építési költségeinek fedezésére portánkint 25 denárt szavaztak meg, s ezzel aránylagos összeget róttak a székelyekre, szászokra, magyarországiakra.

Várad erődítési műveire a három nemzet s a magyarországiak portánkint 50—50 pénzt szavaztak meg.

A múlt gyűlésen hozott törvénykezési szabályok tartassanak meg.

A gyűlés oct. 26-án oszlott el.[1])

A hadfölkelési szabályok életbeléptetésére azonban nem volt szükség: Maximilián oct. 12-én történt halála véget vetett támadási törekvéseiknek.

A következő év elején Békes is — ki úgy hitte, hogy e halál feloldozta őt Miksának adott esküje alól — visszatért a Báthory István hűsége alá, s ennek Lengyelországban egyik leghiresebb és legtehetségesebb tábornokává lett.

VI.

Bár a magyarországi trónváltozás István királyt megfosztá versenytársától s Báthory Kristófnak nyugalmat szerzett, az 1576-ik év súlyos terheket rótt az országra, melyeknek fedezéséről kellett gondoskodni.

[1]) Lásd Törvények és irományok VI-ik sz.

E czélból Báthory Kristóf 1577. apr. 21-ére Thordára országgyűlést hirdetett. Előterjesztéseit tanácsurai által küldte be s azok mellé egy lajstromot, mely az évi portai költségek tetemes szaporodását világosan kimutatná. A rendek tehát midőn megszavazták a 99 dénáros évi adót, azon kivűl még portánkint 50 dénárt szavaztak meg, mind három nemzet s a magyarországiak részéről is. Azonban kérték a fejedelmet, hogy az országnak mindazon jövedelmei, melyek a kincstártól elszakasztattak, csatoltassanak vissza, mert jövőre hasonló rendkivüli adó fizetésére elégteleneknek érzik magukat.

Az előterjesztés egyik pontja kiemelte, hogy az ország most csendességben van ugyan, de vigyázat szükséges. A rendek tehát intézkedtek, hogy az ország hadkészen álljon s a hadak a fejdelem első hivására összegyűljenek.

Törvényt hoztak a barom-kivitel korlátoztására. Erdély kiválóan baromtényesztő ország volt, de attól tartottak, hogy a kivitel szaporodása által a belső szükség is fogyatkozást fog szenvedni. Ennek meggátlására elrendelék, hogy az erdélyi és magyarországi kereskedők öreg (azaz nagy) barmot adhassanak el, a kereskedésre kitüzött helyeken, idegeneknek — de a juhval, berbecscsel való kereskedés bel- és külföldieknek egyiránt eltiltatott.

Minthogy a reformált vallásra tért oláhok szuperintendense meghalt, elrendelék, hogy ezek válaszszanak maguknak új szuperintendenst, hasonlag reformált vallásút.

Kérték a fejdelmet a fölebbezett perek elintézésére.

Elrendelték a szökött jobbágyok kiadását.

Intézkedtek az orvok és gonosztevők kergetéséről, oly módon, hogy a czirkálást a megyék egyszerre tartsák. A magyarországi részeken a falu-birák heted-magukkal lesznek megesketendők az orvok kiadására.

Minthogy a porták fejdelmi levél nélkül is szednek fuvarlovakat, főkép a szászok között, elrendelik, hogy annak, ki nincs fejedelmi levéllel ellátva, lovat ne adjanak.

A gyűlés apr. 26-án oszlott el.[1])

Épen ez időben nagy csapás érte Báthory Kristófot:

[1]) L. Törvények és irományok VII.-ik sz.

hive és barátja Hagymási Kristóf, kinek utolsó szolgálata Huszt visszaszerzése volt, meghalt. [1]) Utána — mert mióta Kristóf úr, korábbi váradi kapitány, fejedelemmé lett, ő vezette a részek kormányzatát — Giczy János lett váradi kapitánynyá.

VII.

A rendek gondoskodásának, hogy az ország hadkészen álljon, a szomszéd Moldvában kiütött zavarok voltak okai. Ez ország bojárjai nagy része ugyanis elégületlen volt a vajdával, Sánta Péterrel s egy a kozákok közt tartózkodó kalandort, Podkowa Iványt meghivta, hogy a kiütendő lázadás élére álljon. Podkowa csakugyan megindult, de midőn Báthory István eltiltá a merénylettől s másfelől pedig a határszélek megerősítésére egy moldvai sereg kiküldetett, egy időre visszavonult. De nem sok időre, mert ujra egy csapat élére állott, szerencsésen elérte Moldvát s a hozzá csatlakozott tömeg vajdává kiáltá ki. Egy szerencsés csatában megverte az ellene jött török és oláh csapatokat s Pétert Oláhországba kergeté. [2])

Sem a porta, sem Báthory István nem türheték e merényt, mely Erdélyt is közel érinté. Mialatt Péter a portára fordúlt, István király testvérét Kristófot szólítá fel, hogy Podkowa ellen küldjön csapatokat, mely az ellene indítandó török és oláhországi hadakkal együtt működjék.

Kristóf úr 1577. octóber 21-ére összehívta a rendeket Thordára, kik ott oct. 25-ig tanácskoztak.

A fejedelmi előterjesztés kiválóan hangsúlyozá, hogy a rendek »a hazának és saját maguknak őrizésére viseljenek gondot« s egyszersmind az ország sokféle szükségei fedezésére az adó megszavazását kérte.

A rendek mind a két kivánatának eleget tettek.

Elrendelték, hogy az ország hadereje fegyverben készen álljon, hogy az első felhivásra összejöhessen s hogy fölötte a meghatározott napon és helyén seregszemle tartassék.

---

[1]) Ernő főhg levele a császárhoz 1577. máj. 5. A titk. levéltárban Bécsben.

[2]) Engel: Geschichte der Moldau und Walachei. II. Theil. 227. l.

Megszavazták az adót, portánkint 99 denárt, hasonló összeget a szászok és székelyek részéről. A részek portáira egy-egy forint vettetett. Ezenkivül Várad erődítésére 50—50 pénzt ajánlottak.

Ismételten, az 1571-iki novemberi törvényekre hivatkozva, elrendelék a gonosztevők kergetését és megbüntetését.

Báthory Kristóf kevesebbé volt türelmes mint testvére. Az első 1576 májusi országgyűlés az unitarismus terjedése elé a zsinattartási czikkel [1]) már erős korlátot vetett, mert nem csak megújíták, hanem szigorúbbá tették ama törvényt. A reformált püspöknek: Tordai Sándor Andrásnak megengedék, hogy az országban mindenütt tarthasson visitatiot; mindenüvé mehessen, szép szóval, erőszak nélkül a más valláson levő papokat is rábeszélhesse a reformált vallás felvételére. Ellenben Dávid az unitarius püspök csak Thordán és Kolosvártt tarthasson zsinatot s más hiten való egyházi személyeken jurisdictiója ne legyen. E törvénynyel a háromszéki unit. egyházak a reformált püspök hatósága alá adattak. [2]) Különben elrendelék, hogy a régi vallásügyi törvények tartassanak meg; senki a bevett vallásokon ujítni ne merjen, s ha volna olyan ember, a ki ezt tenné, a superintendensek felszólalására büntettessék meg.

A Deésen és Tordán alkalmazásba vett hamis vékákat eltilták. Egy külön czikkel az elszaporodott és ok nélkül való fölebbezéseknek akartak határt szabni. [3])

Az e gyűlésen elrendelt hadfölkelés nem sokára alkalmazásba vétetett. Podkowa szent András napja előtt bevonúlt Jászvásárba. Nem sokkal utóbb Péter az elüzött vajda oláh és török csapatokkal megindúlt széke visszafoglalására s ugyanakkor István király unszolására, továbbá a portáról a szultántól kapott felhivás következtében — ki ugyanakkor a budai basát is utasítá, hogy ha ez alatt Erdélyt ellenség támadná meg, segélyére menjen — Kristóf úr is megindítá ifj. Báthory Istvánt, unokaöcscsét (András és Boldizsár testvérét) székely

[1]) Lásd a VIII. articulust.

[2]) Bod Péter : Smirnai szent Polycarpus, 30. l.

[3]) L. Törvények és Irományok. VIII-ik sz.

csapatokkal. Ennyi erőnek Podkowa nem tudott ellenállani. Báthory Pétert visszaültette székébe, Podkowa pedig önkint jelentkezett s elfogatott a lengyel király által. [1])

VIII.

Egyetemes országgyülést csak fontosabb esetek alkalmával hivtak össze a fejedelmek, mert a nemesség fejenkint jelenvén meg azon, költségesebb és zajosabb volt a részleges gyülésnél. Azonban 1571 nov. óta kettő tartatott: 1575 juliusban, midőn Békes elitéltetett és 1576 januárban, midőn István lengyel királysága kihirdettetett. Mindkettő alkalomszerü gyülés volt, de egyik sem szervező. Minthogy pedig azóta sok függő-kérdés szaporodott fel, Kristóf úr eljöttnek látta az időt egyetemes gyülésre hívni össze a rendeket, Kolosvárra, 1578. april 27-ére.

E gyülés törvényhozási tekintetben az 1556-iki novemberi s 1571-iki kolosvári egyetemes gyülésekkel tehető párvonalba. Maguk a fejedelmi előterjesztések rámutattak a reformokra, melyeknek életbeléptetése a vallásügyi, törvénykezési és pénzügyi szabályzatokban elkerülhetlenné vált. Bármily életbevágók voltak, ugy látszik nem sok vitára adtak alkalmat, mert mind ama nagy fontosságu kérdések összesen kilencz nap alatt letárgyaltattak.

Első volt a vallásügyi törvény, mit hoztak: s ez a nélkül, hogy megnevezte volna, egyenesen Dávid Ferencz ellen volt intézve, ki a Krisztus nem-imádását már nyilván kezdé tanítani [2]) — épen ugy, mint a megelőző részgyülések vallásügyi törvényei, de szabatosabban formulázva ezeknél. Eltiltott e törvény most és jövendőre minden ujítást a vallásban, felhivta

[1]) Bethlen Farkas II. k. 434. l. v. ö. Engel i. h. 228. l. A szultán fermanjait kiadta Szalay »Erdély és a porta« 340. és 341. ll. V. ö. Török-magyarkori Tört. Emlékek I. k. 18. l. Daut bég téved, midőn azt hiszi, hogy az erdélyi seregek Péter vajda felhivására mentek Moldvába: az leginkább az István királyéra történt. A Calendarium Eberianum — Kurz Nachlese 108. l. — Podkowa megveretését 1577. decz. 31-re teszi.

[2]) Székely Sándor: Az unitaria vallás történetei. Kolosvár, 1839. 80-dik l.

a fejedelmet, hogy haladék nélkül hivassa elő az »innovatort,« tartasson a két valláson levő superintendensek s mindkét valláson levő s egyenlő számmal összehivandó főurak által vizsgálatot s ha ebből kitűnnék, hogy újító, mozdítsa el a superintendenségből, s ha még ezután se szünnék meg újítani, a tanácsurakkal egyetértve büntettesse meg. Járjon el hasonló szigorral azon vallásújítók ellen is, kik nem papok.

A pénzügyi törvényeket illetőleg mindenekelőtt nagy helyesléssel fogadták, hogy a fejedelem Görgényt, egy Ferdinánd idejében s utódai által is elajándékozott koronauradalmat, visszaszerezte s kérték a fejedelmet, hogy a mult részgyűlés határozata alapján, a többi még idegen kézen levő koronauradalmak visszaszerzése körül jövendőre is járjon el hasonló szigorral.

Azután áttértek az évi adó megszavazására. A mult év inséges volt [1]) s a köznép, hogy az éhséget kikerülje, s hogy vetőmagva lehessen, kénytelen volt barmaira buzát venni kölcsön. E miatt az eddigi adókulcs nagyon súlyosnak tetszett, s az országgyűlés jónak látta azt leszállítani. [2]) Ugyanis az adót (egy porta után 99 denárt) »hat forint érő vonó marhára rótták, mely két ökörnek ára volt«, ezentulra a 99 denárt oly jobbágyra rótták, kinek négy járomvonó ökre volt, vagy olyanra, kinek lóekéje járt: s egyszersmind e törvény szabályozá a rovásnak módozatait s azt is, hogy kik vétessenek ki a rovás alól: t. i. az égettek három évre, az oláh papok, minden községben egy biró, a földesurak szabadosai, de oly kikötéssel, hogy új szabadost ne tehessenek a rovás végeztéig, zsellérek. Egyszersmind elrendelék, hogy ez adó-alapon, a meghatározott módozatok mellett készíttessenek az új adó-lajstromok. Egyébiránt ezuttal minden portától másfél forint adót

---

[1]) Miles Würgengel 140. l.

[2]) Az adókulcsot az 1543. nov. 28-iki vásárhelyi országgyülés 3 frtban állapitá meg. (L. Erdélyi országgyülési Emlékek I. k. 185. l. »modus dicationis Colonorum« t. i. olyan paraszt, ki 3 frt értékkel birt, fizetett egy porta adót: 99 denárt. Ezt az 1552. maj. 22. tartott országgyűlés 6 frtra emelte fel (Országgyülési Emlékek I. k. 407. l.) s attól fogva ez tartatott meg zsinórmértékül.

szavaztak meg, ugy az erdélyiek, mint a magyarországiak részéről.

Elrendelék, hogy az egyházi embereknek kijáró dézsmát vagy negyedet senki se merje visszatartani [1]) s ha valaki visszatartaná, az ellen rövid útú per indíttassék s 200 frt büntetésen maradjon. Továbbá, hogy senki se merje ezek házát vagy egyházi örökségét visszatartani s ha visszatartotta volna is, megadja 200 frt büntetés terhe alatt.

A törvénykezési szabályok főképen a becsuszott visszaélések megszüntetésére vonatkoztak.

Minthogy némely hatalmasok ellen perlekedő nemes ügyét egy ügyvéd se meri felvállalni, az ilyennek a fejedelem vagy a tábla is rendeljen ki ügyvédet — s ez köteles a pert elvállalni.

Régi szokás, hogy a mely ügyvéd elfeledi magával hozni az ügyvédi meghatalmazást, ez 60 frtot fizet. Ezen gyakorlat eltöröltetett s az ilyen ügyvéd nem védheti megbizóját.

Elhatározták, hogy a perfolytatásban sem a mesterek, sem mások ne kedvezzenek senkinek, hanem személyválogatás nélkül szolgáltassák az igazat.

A makacssági perekben (per non venit) becsúszott visszaéléseket több czikkelylyel korlátozák, még pedig mind Erdélyre, mind a részekre nézve.

Szabályozták az ügyvédvisszahivási törvényt.

Meghatározták az octavák terminusait.

A zálogos, menyaszony hozományi, dézsma, új hatalmaskodási perek (János Zs. halálától fogva) a »quinque casuis«

---

[1]) Haner: Hist. Eccl. Trans. Frankfurt 1694. 303-ik lap irja: »Princeps comitia a. 1578 ad festum S. Georgii celebrarat Claudiopoli, ubi, sicuti semper Ecclesiis prospexerat, ita et hic publico decreto decernebat, ut decimae aliique legitimi proventus ministris Ecclesiarum ubivis in Transyluania constitutorum integre et inviolabiliter redderentur et conservarentur, bonaque per quoslibet ab Ecclesiis et aedibus parochialibus sub quouis praetextu abalienati restituerentur, quod cum intelligerent ecclesiasticae personae Anno sequ. 1579. Albam excurrebant, et speciali mandato, decreti confirmationem in privilegio accipiebant, sub dato 1579. d. 4. Julii.«

(az öt nagy hatalmaskodási eset) a terminusokon itéltessenek meg.

A királyi táblához nevezzen ki a fejedelem alkalmas törvénytudó ülnököket, hogy az itélőmesterekkel együtt 12-en legyenek.

A káptalani kiadványok ára az marad, mi a János Zs. fejedelem idejében volt.

A mértékegységre hozott törvények végrehajtatlanul maradván, elrendelék, hogy a szászok szebeni, a megyék és székelyek kolosvári köblökkel éljenek. Lehetőleg szabályozták a többi mértékek egységét is, Erdélyre s a részekre nézve egyaránt.

Elrendelék a gonosztévők üldözését.

Eltilták a juhok és kecskék kivitelét a fejedelem híre és engedelme nélkül, valamint a ló és bőrkivitelt is. E tilalom tulajdonkép azért hozatott, hogy a belföldi szükséglet ára tulságosan magasra ne csigáztassék, s ugyanezért szabályozták a bőrök árát is: egy ökör bőrét 65 den., egy tehén bőrét 40 den.- 5 kos bőrét 1 frtban, s 6 júh bőrét 1 frtban állapítván meg. Ezzel kapcsolatban eltilták a bőrrel való külföldi kereskedést, azt egyedül a fejedelem számára tartván fönn; azonban a mészárosok kötelesek voltak első sorban a mesteremberekeknek adni el a bőrt.[1]) Ellenben a hatóságok tartoznak ügyelni, hogy a mesteremberek portékáik árát a bőr árához szabják.

A vámtulajdonosok tartoznak a töltéseket és hidakat jó karban tartani.

A szökött jobbágyok ügyében tartassanak meg a korábban hozott törvények.

A gyújtogatók ellen, nemesek és parasztok ellen egyiránt, törvényesen járjanak el. A nemes fölebbezheti az első itéletet, de addig fogva tartatik.

Hoztak törvényt a gonosztevők kergetése ügyében is. Eltilták a birságbüntetések több nemét, mint a vérbirságot, paráznabirságot, orvbirságot; azok, kik nem halálos bünt

---

[1]) A barom-kivitel tilalmát már régibb országgyűlések is elrendelék, jelesül az 1549. decz. 29-iki országgyűlés is. V. ö. Erdélyi országgyűlési Emlékek. I. 299-ik l.

követtek el, veréssel vagy más birsággal büntettessenek. Átalán úgy szabályozták a fönnálló rendtartást, hogy a kisebb vétkesek birság helyett más büntetéssel illettessenek.

Megújíták a mult tordai gyűlés azon határozatát, hogy idegenek marhakereskedés végett be ne jöhessenek az országba, hanem csak az e végett megszabott helyekig jöhessenek.

A gyűlés május 5-én záratott be. [1])

IX.

Az 1578-ik év végén még egy részleges országgyűlést tartott Báthory Kristóf, melynek kiváló czélja volt elrendelni a seregszemletartást. A két szomszéd nagy hatalmasság közt a viszonyok nagyon feszültté váltak, a végeken folytatott dulások és rablások már is hadfolytatás szinét ölték fel s tartani lehetett, hogy a dolognak vége a béke felbomlása lesz.

Ily körülmények közt Kolosvárra oct. 21-kére a fejdelem összehivta a rendeket. Előterjesztése épen e két szomszéd hatalmasság feszült viszonyára vonatkozott, s a rendek is, nehogy véletlenül megháborittassék az ország békességes állapota, szükségesnek látták elrendelni a vigyázást és gondviselést. Minden 20 portáról, a régi rendtartások szerint, állitsák ki a lovast, gyalogot s a kitüzött helyeken és szabályok szerint tartsák is meg a mustrát.

Megszavazták a fejdelemnek az adót: a megyék részéről a rovás szerint 99 denárt s a szászok és székelyek részéről ennek megfelelő összeget. A részek hasonlag a rovás szerint egy forintot adnak. Ezen kivül a váradi erődítésekre Erdély és Magyarország részéről portánkint 25 pénzt szavaztak meg.

Elfogadák a fejdelemnek a közelebbi egyetemes gyűlés törvényére alapított propositióját, hogy a bőr az országban szabad kereskedés tárgyát képezze, de ne lehessen kiviteli czikk, benn se gyűjthessen senki kereskedésre, sőt még a bőrmíveket se lehessen kereskedés végett az országból kivinni.

Föntarták a mult gyűlés júh-kiviteli tilalmát is, azonban tekintettel a fenforgó drágaságra, a karánsebesieknek és lugo-

[1]) L. Törvények és Irományok IX.

siaknak megengedték, hogy a törökföldre vihessenek ki juhokat eladásra.

Minthogy a múlt gyűlés végzései ellenére országos vásár alkalmával külföldi kereskedők ellepték az országot, kérték a fejdelmet, hogy az e részben önnálló tilalmat tartsa szigorúan önn.

Meghagyták a főispánoknak, hogy a gonosztevők czirkálására fordítsanak több gondot s a nagyváradi kapitányt felhatalmazák, hogy szabadsága legyen az orvokat, tolvajokat, gyújtogatókat, gyilkosokat bárkinek a jószágán is elfogatni; azonban az elfogottak jószágához nyúlni tiltva van.

Elrendelték, hogy az útak, hidak 12 forint büntetés terhe alatt jó karba helyeztessenek.

A rendek oct. 26-án oszlottak el. [1])

Ez évre esik Nagy-Bánya visszaszerzése is István király által. A király ugyanis Szathmárt, mint családi birtokát kérette a magyar királytól, követe a wladislawi püspök által. De Rudolf nem volt hajlandó erről lemondani, hosszas alkudozás után Szathmárért cserében Nagy-Bányát engedte át, s azt biztosa Révai Ferencz által István király megbizottjának Berzeviczynek kezébe is adta. [2])

X.

Báthory István türelmes ember volt. Türelmessége nemcsak abban nyilvánult, hogy a négy bevett vallás szabadgyakorlatára vonatkozó törvényt megtartá, hanem abban is, hogy

---

[1]) L. Törvények és Irományok X.

[2]) Bethlen Farkas II. 436. István király 1585-ben Nagy-Bányán tallérokat veretett, melyről 1586. jan. 6-án a kassai kamara jelentést is tett Ernő főherczegnek. Az ügy többször megfordult a k. kamarai tanács előtt, de minthogy a transactionalis levelekben »habetur, omnes bonorum illorum pertinentias et utilitates quaslibet et quorumque nomine apellatas regi concessas esse, sub quibus rex haud dubie mineras quoque comprehensas esse vult« (Melith és Hoffman jelentése 1586. febr. 8) s e szavak fordulnak elő: »totum et omne jus etc.« »nullum jus nullamve juris et dominij proprietatem retinendo« nehéz lesz nehézségeket támasztani. Ügyelni kell, hogy a király tekintélye ne csorbuljon. A pozsonyi kamara febr. 1 -iki jelentése. Mindezek a titkos levéltárban Bécsben.

nem igyekezett azt új törvények által korlátozni. Testvére Kristóf már nem igy gondolkodott. Bizonyos, hogy a fönnálló törvények tisztelete az ő lelkében is elevenen élt, de a mennyiben a vallások szabad gyakorlatára vonatkozó törvények neki nem tetszettek, törvényhozásilag korlátoztatta azokat.

Az utolsó országgyűlés, melyet István fejdelem Erdélyben tartott, megadta az unitáriusoknak a szabad püspök-választási jogot. Az első rendes országgyűlés, melyet Kristóf hivott össze, már korlátozá az unitáriusok zsinattartási jogát. A későbbi országgyűlések, mint láttuk, csaknem szakadatlan lánczolatban hozták a korlátozó törvényeket: eltiltottak minden újítást (azaz oly dogmákat, melyek nem voltak kifejezve a hitczikkelyekben) a háromszéki unitárius papokat a reformált püspök alá helyezék, azután ennek megengedték, hogy rábeszélés útján a más (azaz unit.) valláson levő papok közt is mint térítő szerepelhessen, s végre vizsgálatot rendeltek a hallatlan és káromló vallásújítók, még pedig egyaránt egyháziak és világiak ellen.

Mind e törvény tulajdonképen Dávid Ferencz ellen volt intézve. Az ellene emelt vád lényege az volt, hogy ő a Krisztus nemimádását tanította s hirdette szószéken is, s hogy mint ilyen »zsidózó,« a kérdés pedig, hogy ezzel eltért-e ő az unitarismus megerősített és bevett hitczikkelyeitől? Az unitáriusok egy része ezt nem ismerte el újításnak: benne volt az a nagyváradi disputatióban is. [1]) Dávid maga sem akart újítást látni benne, nem volt hajlandó alkudozni a változott viszonyokkal, épen nem alkalmazta rá a vallás-újítás ellen hozott törvényeket s tovább hirdette tanát.

De Kristóf úr a maga buzgó vallásos lelkülete szerint megbotránkozott e tételen, nem is volt hajlandó azt tűrni, s minthogy Dávidot semmi törvényczikk sem birta annak elhallgatására vagy visszavonására, elhatározta megbuktatását. Az utolsó három év vallásügyi törvényei tulajdonkép ennek egyengették az utját. S valóban ezek e czélra ügyesen voltak szer-

[1]) Maga Bod Péter is ezen nézeten van: »a mely sententia — irja Polycarpus 31. s 32. ll. — közönséges volt közöttök, de homályosan adták elő.

kesztve, mert anélkül, hogy a bevett vallások szabad gyakorlatát kétségbevonták volna — s ezt bizonynyal semmiféle erdélyi országgyűlés se tette volna — az újítás megtiltásával oly pontot iktattak törvénybe, melylyel ruganyosságánál fogva legkönyebben Dávidot lehetett megfogni.

Megbuktatására régi barátja Blandrata vállalkozott. János Zs. után Báthory Istvánnak volt udvari orvosa és tanácsosa, ennek lengyel királylyá választatása érdekében buzgón működött, s távozása után Kristóf úr orvosa és tanácsosa maradt. Dáviddal úgy látszik a miatt szakított, hogy ennek a Krisztus nemimádását valló tételét, azóta hogy az országgyűlésileg megtámadtatott, kárhoztatta, mert ismerve a fejedelemnek gondolkodását, olyannak tartá, mely az egész felekezetre veszélyt hozhat. Ő hívta-e fel Kristóf urat Dávid ellen, mint némelyek állítják, vagy megfordítva a vajda birta-e rá sorompóba lépni régi barátja ellen, a dolgon mit sem változtat. Az 1578-iki eseménynek után gyorsan fejlődtek a dolgok. Blandrata eleinte felszólítá Dávidot, hogy a Krisztus nemimádásáról se titkon se nyilván ne tanítson, s midőn ennek sikere nem lett, e kérdés fölött (1578) hittani vitatkozásba bocsátkozott vele, utóbb papi gyűlést tartott Kolosvártt, mely szintén nem tudván kiegyenlítni a dolgot, abban állapodtak meg, hogy a kérdést a lengyel unitária egyházak elé terjesztik. Midőn Dávid ragaszkodva az ugyancsak 1578-ban tartott tordai zsinat azon határozatához, mely megengedé, hogy a zsinatilag meg nem állapított hitczikkelyek fölött szabadon lehessen vitatkozni, tovább is hírdeté megtámadott tanát, Blandrata az utolsó eszközhöz folyamodott, s behívta Socinus Faustust, ki 1578. novembertől 1579. aprilisig maradt Dávidnál szálláson mint ennek vendége, oly czéllal, hogy ha lehet, őt kárhoztatott tétele megváltoztatására bírja, s ha nem volna erre hajlandó, segéljen az egyházat fenyegető veszélyt még Dávid megbuktatásával is elhárítni. [1])

[1]) Miles (118) és más források szerint is Blandratát Socinus értesítette Dávid »tévtanairól, melyeket a népnek beszélt«, ezt Socinusnak a Dávid neje szemére is lobbantotta. Nehéz feltenni akár Blandratáról, akár Socinusról azt a cynismust, hogy Dávidot csak egyszerűen, minden ok nélkül akarták volna megbuktatni. Hihetetlen, hogy magasabb

De Dávid nem volt az az ember, ki meggyőződésén erőszakot engedett volna tenni: üldöztetése egész ideje alatt egy szót se vont vissza állításaiból. A veszélyt látta ugyan közeledni, de tételeiből semmit sem engedett, s a mikről Socinus Blandratát értesíté, elégséges adatok voltak az újítás vádjának bebizonyitására. Ezek alapján fel is lépett mint vádló régi barátja ellen.

A fejedelem 1579. szent György napján Tordára az ügy megvizsgálása végett országgyűlést hirdetett. Dávid súlyos beteg volt s csak alig lehetett a gyűlésre elviuni. A főurak közbevetették magukat Báthorynál érdekében: hitték, hogy most kárhoztatott tételei visszavonására bírják. A dolognak csakugyan lett annyi eredménye, hogy Báthory annak végső elintézését egy, Gyula-Fehérvártt junius 1-én tartandó országgyűlésre halasztotta. [1])

De Dávidnak e halasztás sem használt semmit.

XI.

A Gyula-Fehérvárra junius 1-ére hirdetett országgyűlés tűzetesen tárgyalta Dávid perét: e gyűlés zsinati tárgyalásokkal volt kapcsolatban. [2]) Dávid beteg volt; a kór annyira erőt vett rajta, hogy a különben testes ember egészen lesoványodott. [3]) Midőn Kolosvártt a végzetes kocsira ült, mely őt Fehérvárra volt viendő, barátai sírva váltak el tőle: »legyetek

---

czéljaik ne lettek volna. Valószínű, hogy azért buktatták meg Dávidot, mert csak igy hitték kikerülhetni az egyházat fenyegető veszélyt. Bod szerint (i. h. 37) Blandrata azért intette Dávidot, »mert különben Erdélyben megmaradniok nem lehetne.«

[1]) Uzoni Fosztó Unitariorum Historia Ecclaesiastica. L. I. cap. IX. kézirat.

[2]) »A fehérvári vetélkedés után« . . . »a fehérvári vetélkedésben . . .« irja Gyulafi Lestár 43-ik l. A Chronicon Fuchsio Lupino Oltardinum I. k. 71-ik l. Dávid elitéltetését »publico judicio« történtnek irja. Kénosi Fosztó (i. h.) »Comitia Albae Juliae«-ról beszél. Haner Historia Eccl. Transylvanorum 300-ik l. »coacta synodo« tárgyaltatja az ügyet.

[3]) Miles 122-ik l. ki különben megfoghatatlan tévedéssel János Zs. idejére 1569-re teszi. Különben előadása a Fosztó Kénosiával megegyezik.

mondá nekik, boldogok, soha sem foglak benneteket többet látni.« Utja Fehérvárra 3 napig tartott s még jobban elgyengíté őtet.

A kihallgatások és zsinati tárgyalások a fejedelmi palotában hajtattak végre. A lábain állani nem tudó Dávidot a fejedelem leültette, vele szemben voltak Blandrata, Socinus s többi vádlói, balra a reformált papok s a lutheranus papok küldöttei. Dávid párthiveit katonák vették körül. Jelen voltak a fejedelem is, tanácsurai is, s ezek mögött a nemesség foglalt helyet. Ha egy egykorú feljegyzésnek hitelt adhatunk, egy jezsuita is, pater Leleszi, ott volt a vitatkozáson. [1])

A gyűlést Kendi Sándor nyitotta meg, egy unitarius főúr, ritka miveltségű férfiu, ki azonban a Dávid-ellenes mozgalomnak egészen meg volt nyerve. [2]) Beszéde tájékozást nyújtott az összejövetel czélja iránt: nagy lelki bánattal értesült a fejedelem a keresztyén vallásba becsúszott tévtanokról, s hogy e méreg tovább ne terjedjen, azt akarja meggátlani. Ezért tartotta Dávidot is ez ideig felügyelet alatt. És most — folytatá — úgy akarja a fejedelem, hogy senki se szóljon ha csak nem kérdeztetik: azokat kivéve, kik egymás ellen vádat emeltek.

Ezután Blandrata szólalt fel: beszéde tiltakozás volt, hogy ő csak kényszerítve tette a mit tett, mert ő egy év óta kéri, kényszeríti Dávidot, hogy álljon el újításaitól, s most is az egyházát fenyegető veszélyt akarja elhárítni.

A megtört beteg Dávid elképedve fordult Blandratához: »emlékezhetsz rá — mondá — doctor úr, hogy mit mondtam neked Váradon; [3]) ez nem megoldja, hanem kijátsza a kérdést. Blandrata felelni akart, de Kendi közbeszólt: hallod-e Dávid, saját testvéreid, tanítványaid, pályatársaid — s a kolosvári ref. papokra mutatott — vádoltak, hogy megváltoztattad a keresztyén vallást s szószékről káromoltad az atya-

[1]) A Kulcsár-féle Krónika 44-ik l.

[2]) Jakab Elek Blandratáról irt értekezésében (Ker. Magvető 1877. évf. 30-ik l.) kimutatja, hogy Blandrata 1580-ban Kajántól Tiburczot és Bogártelkét kapta s ezeket 1581-ben már átengedte Kendi Sándornak, ki azokat pár havi birtoklás után eladta a jezsuita collegiumnak.

[3]) T. i. a tíz év előtt ott tartott disputatióban.

istent és az ő fiát. Azért vagy itt, hogy tedd le hitvallásodat, hogy senki se mondhassa, hogy kihallgatatlanúl lettél elitélve.

E szavakra Dávid felállott s a fejedelem felé ment. Nyelvét és kezét szél érte: érthetetlen szavakat mormogott, s kezе helyett fejével mutatott Trauzner Lukácsra, vejére. Ez aztán megmagyarázta: mert nem tud folyékonyan beszélni, kérte, hogy engedtessék meg, hadd szóljon helyette veje.

S az engedélyt erre megnyerte.

Most Kendi feltette a kérdéseket: 1) Mondottad-e tanításodban, hogy a Krisztust nem kell segítségül hívni? 2) hogy a kik Krisztust segítségül hívják, csak olyan, mintha szűz Máriát, Pétert, Pált, vagy a meghalt szenteket hívnák segélyül? 3) Magáéinak vallja-e munkáit?

Dávid vejének fülébe mondotta válaszát: csak azokat a könyveket vallja magáénak, melyeket valóban ő irt, de nem, melyeket neve alatt hurczolnak szerteszét, s melyekhez semmi köze. A többire nézve a szentirásra hivatkozott, mely sehol sem rendeli a Krisztus imádását, s egyszersmind elemezte vádolt szónoklatainak értelmét.

Blandrata úgy találta, hogy e tanok a zsidózásra vezetnek vissza — de e megjegyzésére Dávid sem nyomhatta el a magáét: »doctor úr, még pár év előtt is nem úgy gondolkodtál« mi a vádlónak ünnepélyes protestatióját vonta maga után.

Súlyosabb volt a Kendi Sándor ellenvetése: nem azt akarja tudni a fejedelem, hogy igaz-e az, a mit állitasz vagy nem, hanem új-e az vagy nem? ezt bizonyítsd be. Egy tárgy hosszabb s némi keserűséggel folytatott vitára adott alkalmat Trauzner és Blandrata közt, ki Dávid thesiseinek felolvasását sürgette. A vita egész menete nyomasztólag hatott Dávidra s már délfelé egészen kimerült volt, és kérte annak más napra halasztását. Ellenségei sehogysem akartak beleegyezni — de végre is engedniök kellett.

Másnap — jun. 2-án — a fejedelem parancsára reggel 7 órakor gyűltek össze. Dávidot az első nap küzdelme annyira megtöré, hogy maga nem mehetett, hanem négyen vitték be a terembe. Dávid és védői ez napon annak kimutatására fektették a fősúlyt, hogy az incriminált tételek nem magának Dávidnak, hanem az egyháznak tételei, s ezt korábbi egyházi mun-

kákból igyekeztek kimutatni. Az az napi küzdés is heves és ingerült volt, de legingerültebbé akkor lett, midőn arról volt szó, hogy Dávid és nézetének osztályosai az alatt, mig a tanácskozás tart, hagyják el a termet. Trauzner úgy találta, hogy a vádlóknak is el kellene hagyni: de mondák, a tényálladék megállapítása végett szükség van azokra.

Dávidnak és társainak csakugyan távozniok kellett. Az ez napi vita Blandrata és társai ellen felébreszté a gyanút, hogy Dávid tételeiben nekiek is részük volt s ezért le kellett tenniök a hitet, hogy nincs közük az új tudományhoz, mely az atyának és fiunak káromlása.

Hátra volt: nyilatkozzanak Dávid tételei fölött. Blandrata, Hunyadi Demeter, Szegedi Lajos, az unitariusok mind — egynek kivételével — elitélték Dávid értelmét és azt újításnak jelenték ki. Az egyetlen, ki nem itélte el őt, a nagybányai unitarius pap volt: »én nem mondhatom Dávidot újítónak, mert még a váradi disputatióban is úgy értettük.« A szász papok épen ezen okból tartózkodtak az itélet-mondástól, hanem a többiek mindnyájan kárhoztatták tételét.

Ezzel el volt dőlve az ügy.

Azután behivták Dávid Ferenczet s a korlátnok Kendi Sándor kimondá az itéletet: »megértette ő Nagysága (a fejedelem) ezt az egész dolgot, miképen a te agyadtól koholt tudományodat követvén, elhagytad az ecclesiai egységet, az istentelen, hallatlan, átkozott káromkodásra vetemedtél és az ország közönséges végezése ellen közönségessé tetted, újítóvá lettél. Azért ő felsége tégedet érdemed szerint másoknak példájára megbüntet, hogy afféle eszelős újításoktól elirtózzanak. Addig pedig, a mig tetszik ő nagyságának, a fejedelemnek rólad parancsolni, fogságban tartatol.« [1])

Sem a fejedelem, sem a tanácsurak és rendek több áldozatot nem kivántak. Elégnek tartották Dávidot, mert ő volt az egész reformatiónak mozgató szelleme, s mert tudták, hogy bukásával úgy is meg fog az szünni. Nem is akartak az unitarismus ellen irtó harczot kezdeni, mint a mely felekezet még mindig a legelterjedtebb volt a magyar főurak közt, s a sza-

[1]) Bod Péter fordítása szerint Polycarpus 36. l.

bad vallásgyakorlatról szóló törvényt kétségbe sem vonták: mert hiszen a szigorú törvényesség megtartása mellett kényszerítették az *egységhivőkre* a szent*háromság* tanát. Nincs okunk kétségbevonni a Blandrata és Kendy Sándor jóhiszeműségét sem — ők, tanácsurai a fejedelemnek, valószinüleg tanúi lehettek a hitbuzgó fejedelem felháborodásainak a reformator merészsége fölött s jóhiszemüleg azon meggyőződéssel cselekedtek, hogy ez az egyetlen mód elfordítani az egyházról a nagyobb veszélyt. Ők engedtek a viszonyok hatalmának — nem úgy a gyenge, megtört beteg Dávid: ő martyrja akart lenni hitének, s ezért kénytelenek voltak őt feláldozni.

A mint az itélet ki volt mondva s Dávidot elvezették, Kendy ennek párthiveihez fordult: láttátok mi történt fejetekkel. Hogy tehát tévedéseiben részeseknek ne találtassatok, tegyetek le vallomást, hogy a Krisztus öröktől fogva való Isten, kihez szivetekből imádkozni kell.

De ezek haboztak, s halasztást kértek más napig; mi nekik megadatott.

Másnap végleg befejeztetett az ügy: megadták a kivánt térítvényt s felmentettek.

Dávid Dévára vitetett börtönbe, hol nem sokára meghalt. [1])

Ezen gyülés határozatai elvesztek.

XII.

Dávid perének egész lefolyása meggyőzte a fejedelmet, hogy az unitarismus Erdélyben erős lábon áll, s hogy erőszakos rendszabályokkal nem fog sokra menni. Épen azon időben, midőn a reformátor a dévai börtönben sinlődött, fordúlt meg nála egy jezsuita Leselini György, kivel a jezsuita rendnek Erdélybe behozásáról tanácskozott. [2]) Ugy látszik Báthory Istvánt is hasonló aggodalmak háborgatták. Épen ez időben egy nagy háborúba volt bonyolódva s épen városok, erődök

[1]) Fosztó Kénosi és Miles legterjedelmesebben tárgyalják az ügyet leginkább a Defensio Franc. Davidis czimü munka Karády levele s más egy még fel nem fedezett kutfő nyomán.

[2]) Fosztó-Kénosi kézirati munkájában. Lib. I. lap IX.

ostromával foglalkozott, de ez nem hátráltatta, hogy hazája vallásügyi háborgásainak gyógyítására ne gondoljon. Sergével épen Polock alatt állt s a lengyelországi jezsuita provincialist Sunyerius Ferenczet ide hivatta s megbizta, hogy 12 tapasztalt és a vallásban jártas jezsuitát vezessen Erdélybe, kik ott a gyermekek nevelésével legyenek megbizva [1]) s e czélból levelet is irt testvérének Kristófnak.

Mialatt Lengyelországból tanítók és térítők jöttek Erdélybe, innen hadak mentek István királynak segítségül [2]) Azon körülmény, hogy e csapatoknak szabad átmenetet engedtek Lengyelországba, a magyar király birtokán át, alkalmúl szolgált Kristófnak kisérletet tenni, hogy a magyar királylyal szivélyesb viszonyba lépjen. A közvetítést Giczy János váradi kapitány próbálta meg, ki ez irányban kérdést tett Ruebernél a kassai kapitánynál. Nem sokkal utóbb Kristófnak egy megbizottja jött hozzá, egyenesen ajánlatot hozva, hogy legyenek a múlt eseményei feledve s mint szomszédok közt, jőjjön köztük szoros barátság létre. Egyszersmind kifejezte a vajda köszönetét, hogy az erdélyi csapatoknak ő felsége ditioján keresztül szabad átmenetelük volt Lengyelországba. Rueber a küldöttet szivesen fogadta, köszönetét fejezte ki az ajánlatért s kérte a vajdát, hogy a keresztyénség ügyét ne veszitse el szemei elől. [3])

---

[1]) Kaprinai Hungaria Diplomatica I. k. 43-ik l.

[2]) Bethlen Farkas II. 438.

[3]) Rueber jelentése Ernest főherczeghez, Kassa 1579, aug. 7. A vajda többféle hireket is izent: s kérte, hogy izenjen egyetmást Németalföldről, mint a hol ifjuságában tartózkodott. Izent Péter moldvai vajdáról is, ki azon okból, mintha ő felsége Istvánt, Iván vajda testvérét (ki Szathmárt van) akarná Moldvába bevinni, a törököktől segélyt kért, s a szultán parancsot is adott a basáknak, bégeknek, hogy szükség esetén megsegéljék. Ezt azért tudatja, mert ismeretes ő felsége előtt Erdély állapota s mint a mely a török igája alatt levén, kénytelen azt tenni, mit neki parancsolnak Rueber e levelét Erneszt főherczeg Bécsből megküldé Rudolfnak aug. 16-ról Prágába, kisérő sorokkal, melyben Ernesztt helyesli Rueber válaszát s elfogadandónak véli az ajánlott jó szomszédi viszonyt az erdélyi vajdával, daczára az elmúlt esztendőkben való ellenséges viszonynak Báthory Istvánnal, mert: »unläugbar, dass Ine den könig, als er noch Wayda war, der Bekesch nit so gar ohne Vorwissen

Erdélynek István király támogatása nemcsak vérébe, de pénzébe is került, bár megerősödésére s jelentősége emelésére nevezetes befolyással volt. Kristóf úr kiválóan e kettő — pénz és haderő — megszavazása végett még ezen 1579-ik év őszén oct. 21-ére Tordára országgyűlést hirdetett.

A fejedelmi előterjesztések e kettőn kivül még a vallás ügyére is nagy súlyt fektettek. A fejdelem panaszkodott, hogy bár titokban, még mindig tartanak a vallásújítások világi és egyházi emberek részéről s az országgyűlés ezek ellenében megújítá a korábbi végzéseket.

A fejdelem előterjesztésében előszámlálta okait, hogy miért telepítette ő be az országba a jezsuitákat s egyszersmind közölte velök István királynak erre vonatkozó levelét. A rendek helybenhagyták ugyan e betelepítést, de azon feltételt kötötték hozzá, hogy maradjanak azok a mellett, a miért behozattak, s tanításon kívül egyébbe ne elegyedjenek.

Megengedték az áttért oláh papoknak, hogy meghalt püspökük helyébe mást válaszszanak.

A fejdelmi előterjesztésre, mely szívökre köté, hogy viseljenek gondot a hazára, elrendelék, hogy az ország összes hadereje legyen készen, s a fejedelem első hivására össze jőjjön, továbbá elrendelék a mustrát, s azok alapján regestrum készítését — a ki akár egyik, akár másik határozat ellen vét, annak jószága foglaltassék el. A szászok is tartsák meg a mustrát s a fejedelem uradalmai is állítsák ki a köteles haderőt. E folytonos hadilábon állás nagy felháborodást szült s minthogy azt leginkább, a magyar királynak tulajdoníták, éles szavakkal kikeltek ellene. [1])

Megszavazták a rovás szerinti adót is 99 pénzben, a magyarországiak részéről 1 frtban s egyszersmind Várad erődítésére 50 pénzt.

I er Maiestat etc. hochlöblichtes gedächtniss, mit gewalt uberzogen . . . .« stb. — Egyébiránt kéri ő felsége resolutióját, hogy Ruebernek e fontos kérdésben bőven válaszolhasson.

[1]) Érdekes ez ügyben egy névtelennek 1580. január 28-án Rudolfhoz intézett feladása: (Bécsben a titkos levéltárban) panaszkodik, hogy ő felsége hivei nagy nyomorra jutottak, míg azok, kik Báthory Istvánnál kétszer lázadtak fel Maximilián ellen »in ditione M. V. ad huc in con-

Minthogy a görög kereskedők azon tilalmat, hogy az országban júhot kereskedésre ne szedhessenek, akkép játszodják ki, hogy törököt vevén maguk mellé, járnak szerteszét a vásárokra: elrendelék, hogy az ekkép összevásárolt marhákat minden kedvezés nélkül szedjék el tőlük.

A főispánok személy szerint tartsanak törvényszékeket, s ők és a királybirák is mindenütt, a fejedelem jószágait sem véve ki, tartsák meg a czirkálásokat a gonosztevők ellen.

Elrendelék, hogy a székely lófejek harczkészen várják ő nagysága rendeletét, s a ki szolgál közülök, állítson mást maga helyett.

Az országgyűlés oct. 24-én záratott be. [1])

XIII.

Hogy Báthory István bizonyos körülmények közt, ha Isten »occasiot, módot« adna neki »kiben én az én hazámnak

---

vivio excipiendo jó dolgok van. Inkább haltak volna meg elébb, mintsem hogy ő felsége hűségére kötelezték magukat. »Isti enim M. Vrae traditores, quicquid scire potuerunt verbis et operibus in gen. diaeta Transyluaniensi ignominiosis verbis Mtes Vras affecere, non est mihi talis temeritas vt ea scriptis explicare audiam, quae hoc omnia totum regnum Trniae qualia adversus Mttes Vras etiam garriendo operati sunt; quorum nomina in regestrum consignata his L. m. vrae nunc mitto« kapta Ruebertől. Panaszkodik, hogy milyen rosz dolga van. *Mellékl.* Provisorum nomina, qui duplo S. C. R. M. eiusque mattis liberos prodiderunt: Georgius *Bánffy*, qui nunc hic peregravit. Sebastianus *Zemere*, qui tempore filii Joannis Regis Dnos Hungaros cursitavit, is nunc hic fuit. Stephanus *Gyulai*, et is hic nunc adfuit cuius parens quid operavit, notum est. Joannes *Gyczy*. Wolphgangus *Bethlen*. Stephanus *Pereczy*. Michael *Wercbeli* isti ambarum Babocham tradiderunt et sic in Transilv. migraverunt. Thomas *Thorny*, Blasius *Kamúthy*, Paulus *Pernezy*, Stephanus *Tompa*. Martinus *Brzenyazey*. Joannes *Bornemizza*. Joannes *Sygher*. Joannes *Sassa*. Michael *Wadas*, Nicolaus *Glesan*, Franciscus *Forgach* demortuus, Wolfgangus *Kovachioczy*, Michael Literatus *Kenerewszy* provisor agriensis, Emericus *Tokay* Provisor Tokaiensis, Georgius *Sibrik*, Joannes *Kys*, Georgius *Kyral*, Albertus *Kiral*, Franciscus *Kobos*, Michael *Horwat*, Stephanus *Garczy*, Franciscus *Pakay*. Extra eos et doctor *Blandrata*, qui continuus orator Stephani Báthory in Polonia adfuit, eaquae efficere potuit copiose sinistre interpretatus est.

[1]) L. Törvények és Irományok XI.

javára és megmaradására indíttathassam«, nem lett volna idegen megkísérteni a magyar koronát fejére tenni, azt egy Magócsy Gáspárhoz irott leveléből látjuk. [1]) De ugyan e levélből látjuk, hogy ennek érdekében minden kalandos tervtől idegen volt. Azonban úgy látszik, e vágy sokak keblében égett: mert Rueber 1580-ban Erneszt főherczeget a lengyel király, az erdélyiek, magyarországi urak, s köznép conspiratiójáról értesíti, melyet ő Kendy Jánostól hallott. Rueber szerette volna befonni Kendyt, hogy tőle többet tudjon meg. De a főherczeg nem volt hajlandó beleelegyedni e kalandos tervekbe, s visszautasítá az ajánlatot. [2])

Ily dolgok nyilván mutatják, hogy minden kisérlet őszintén kibékítni a két bizalmatlan félt, eredménytelen maradt, s a folytonos hadilábon állás szüksége épen annak volt egyik következménye.

De a gyakori mustra sok pénzbe került. Hozzá járult nehány inséges év, az abból származó drágaság, a lengyel királynak adott segélyek költsége — mind ez rendkívüli adókat vont maga után, mely évről évre propositióba tétetvén, mármár rendessé kezdett válni. Bár az az évenkint kétszer megszavazott adóval sem ment sokra, s jóval kisebb volt a magyarországi adónál: a rendek még is szerettek volna fedezésére más forrást nyitni meg, mint melyből eddig fedezték — s mi-

[1]) Történelmi Tár VIII. k. 214. l.

[2]) Rueber, Kassa 1580. marcz. 10-iki levele Ernő főherczeghez. Szerinte Kendy fönn tanuló fia látogatására ment, s úgy hiszi, hogy kevés költséggel meglehetne nyerni. Ernő főhg Bécsből marcz. 18-ról azt válaszolta neki, nem annyira a költséget tekintjük Kendy kihivatásában, mint azt, hogy nem költ-e ez gyanút. Nem volna-e lehetséges, hogy te Ruber leveleznél e tárgyban megbizható emberek segítségével. Aztán meg abban az esetben, ha — a mint gondoljuk — Kendy János, miután egy darabig fogságban volt, nem tud egyebet gyanúsításnál, vagy szóbeli hiradásnál stb. és semmi irásbeli meggyőző bizonyiték nem volna a kezei közt: úgy a költség is hiába esnék s te Rueber ellenségeid előtt, kik ő fölsége körül vannak, magadat compromittálnád stb. Egyébiránt az ügyet saját belátásodra bizzuk s cselekedj úgy, a mint jónak látod a körülmények szerint; minél kevesebb költségbe kerül a dolog, annál jobb. (A titkos levéltárban).

dőn a fejdelem 1580. apr. 17-ére Gyulafehérvárra országgyűlést hirdetett, s előterjesztésében épen rendkívüli kiadásai megtérítését kérte, egy egész kész tervvel állottak elő.

Apr. 18-án kezdték tárgyalni ez előterjesztést. A 99 pénzes rendes adót az erdélyiek s 1 ftost a magyarországiak részéről nehézség nélkül megszavazták. De midőn a rendkívüli segély megszavazására került a sor, a magyar és székely rendek olyan módot kerestek, mely által az ő megterheltetésök nélkül emeltessék a fiscus jövedelme. Ugy hivék, hogy erre legkönnyebben czélra vezető út volna a szász papi dézmának secularisatiója.

Ezen secularisatiónak kérdése már felmerült az 1558. jan. 25-iki országgyűlésen is, s ott bizonyos complanatió jött létre. [1]) Ennek alapján az erdélyi fejdelmek folytonosan birtak haszonbérben dézma-részeket, mint azt az azon évi második országgyűlés végzései is igazolják. [2]) A magyar és szász rendek most az egész dézmának secularisatiójára tettek ajánlatot s előterjesztésök megtételével Kendy Ferenczet és Daczó Györgyöt bizták meg. 1) Az ország — mondák ezek Kristóf úrnak — midőn a királyok a dézmát a szász clerusnak ajándékozták, gazdag volt s idegen országok szolgáltak neki. Most máskép állnak a dolgok: Erdély maga tartja el a fejdelmet, s nem is hagyhatják a dézmát a szász papok kezén. 2) A hosszas inség, a nagy adók annyira elszegényíték az adózókat, hogy ideje volna segítni rajtuk, mit a szász dézma háromnegyedének elvételével el lehetne érni, s a szász papok, mint a magyarok, s számos szász papok is, egy negyeddel megérhetik. [3]) 3) Felhozák, a szász papok hanyagúl járnak el hivatalokban, s 4) hogy fényűzésre adták magukat.

A szászok ispánja Huet Albert, s a fejdelem udvari papja Ilosvay Benedek ellentmondtak ez indítványnak, s a fejdelemnek Kovasóczi Farkas által kiadott válasza is tagadó-

---

[1]) L. Erdélyi orsz. emlékek. II. k. 28. l.

[2]) U. o. 92. l.

[3]) Notum est — irja Báthory István 1574-ben nov. 24-én — omnibus defunctum adhuc principem decimas in suum usum a nobis redimere solitum esse . . . .« Ezek azok a szász papok, kik az 1558-ik complanatio alkalmával készült összeirásban foglaltattak.

lag hangzott. 1) A fejdelem nem rombolhatja össze, a mit Istenfélő királyok az egyháznak szenteltek. 2) A szász papoknak kiváltságleveleik vannak: maradjanak meg azok birtokában. 3) Ok nélkül senki sem veszthetí el kiváltságait. 4) Az egyház megtámadása által az ország műveltsége is lesülyedne. 5) Lehet, hogy ez most pillanatig segítene, de bizonnyal a dézmák nem sokára elfecséreltetnének. A fejedelem tehát azt kívánja, hogy más módon segéljenek az ország szükségén. [1])

Ezzel az ügy el volt ejtve s a rendeknek nem maradt más hátra, mint portánként a kívánt czélra 25—25 pénzt megszavazni.

A fejedelem azon is panaszkodott előterjesztésében, hogy az aranybánya-tulajdonosok közől többen nem a kirendelt helyen váltják be az arany és ezüstkészleteket, hanem külföldre viszik. Ezektől vétessék el az arany- s ezüst-készlet s azonkivül essenek a törvényes büntetésbe.

A magyarországiaknak két törvénykezési határidőt engedtek.

A törvényes végrehajtást nemcsak a convent és káptalan emberei, hanem mint ez előtt, az egyes nemesek is eszközölhették.

Az országgyűlés april 22-én fejeztetett be. [2])

A fejedelem pedig, a mint vége lett az országgyűlésnek, hozzálátott tanácsuraival a szász papitized rendezéséhez: elrendelé, hogy azon szász papok, kik az egész dézma birtokában vannak, annak egy negyedét haszonbér mellett tartoznak a fejedelemnek átengedni. A szebeni káptalan tett ugyan előterjesztést ez ügyben a fejedelemnek, de többet nem tudott megnyerni, minthogy a fejedelem igéretet tett, hogy az elvett negyed haszonbére pontosan ki fog fizettetni, s hogy a megmaradt háromnegyed részt szabadon birhatják. És erre nézve május 12-én ki is adta biztosító levelét. [3])

---

[1]) L. Törvények és Irományok XIII.

[2]) L. Törvények és Irományok XII.

[3]) Teutsch, das Zehentrecht der Evang. Landeskirche in Siebenbürgen. Schaessburg 1858. 58. és 59. ll. s okmányok 164. l.

XIV.

Törvény és gyakorlat szerint évenkint kétszer: tavasszal és őszszel tartatott országgyűlés. 1580-ban másodizben nov. 1-ére Tordára gyűltek össze a rendek. A fejdelem előterjesztése inté a rendeket, hogy ne bizzanak túlságosan a mostani békességes állapotban, hanem gondolják meg, hogy igen sokszor akkor tört ki a vihar, mikor ingyen se gondolták, s ezért tartsák meg a hadi szemlét, s úgy legyenek készen, hogy szükség szerint kiállhasson a vitézlő nép. A rendek elfogadák a fejdelem ajánlatát s elrendelék, hogy az ország hadiereje harczkészen legyen.

Elrendelék az évi adó második részletét és portánkint 99 pénzt az erdélyiek s 1 frtot a magyarországiak részéről. Várad erősítésére portánkint 50 pénzt ajánlottak. [1])

Megújíták az erőszakoskodások ellen 1576-ban Megyesen hozott végzést. Midőn nemes ember meggyilkolásának, megveretésének, csonkíttatásának vagy fogságba vettetésének esete fordúl elő s a sérelmes fél megtalálja a fejedelmet, 15-öd napra hirdettessék törvényszék s a vádlott idéztessék meg. Egy második széken hallgassák ki a tanúkat s akkor tartsanak törvényt. Ha az itélet ellen az elitélt fölebbez, az fogassék meg. A quinque casus esetében tett apellatiót a fejdelem terminuson kivül is tartsa meg.

Ha a főispánok inquisitióra mennek ki, legyen vele a főszolgabiró és esküdt jegyző négy nemes emberrel. S mikor a gonosztevők kiadatnak, az alispán, vagy az a nemes ember, kinek a czédulát kiadják, tehessen executiót.

Dobray István itélőmester meghalván, ügyei rendezésével a másik mester bizatott meg.

---

[1]) Az 1581-iki nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk: Anno Dnj 1580 die 1 Novembris berieff f. G. einen partial landtag kegen Tornenburg, war allda der Universität ein Zins fl. 30000 und dem Adell d. 99 und d. 50 zum czins und ward einer baw aufferlegt; auf 2 Terminos zu erlegen, erszlich auf Nicolai des 1580 Jars fl 20000, darnach auff marcia des 81 Jars fl 10.000.

Kik a megyéről fölebbeznek, bocsáttassanak a fejdelem elé.

Az országgyűlés nov. 6-án oszlott el. [1])

XV.

Báthory Kristófnak — mialatt a lengyel király ismételten hasztalan kisérletet tett visszaszerezni a magyar királytól ősi birtokait Szathmárt és Németit [2]) — ez időben nem kevés gondot okozott egy portai szökevény, Márkházy Pál. Ez az ember még János Zsigmond idejében Hajnácskőből azon gyanútól terheltetve, hogy a törökökkel egyetért, Erdélybe szökött. [3]) Itt Nisovszky özvegyét: Safirát a havasalföldi vajda leányát nőül vette. De a durva ember nem tudott vele békében élni s a bántalmazott asszony kérésére a fejdelem zsinatot tartott, mely ágytól és asztaltól elválasztá őket addig, mig a férj megjavítná erkölcseit. Az itéletet a fejdelem végrehajtá Márkházy akarata ellenére, ki boszúval eltelten a portára szökött.

A portán csakhamar felismerték, hogy ez az ember alkalmas »kereskedelmi czikk« lesz. Egyelőre a Szerémségben adtak neki jószágot, hogy annak jövedelméből éljen. Kristóf úr sokat betegeskedett s egy izben (1580) azt a hirt hozák a portára, hogy meghalt. A nagyvezér azonnal hivatta Márkházyt s azt a kérdést intézte hozzá: »mit adsz a császárnak, ha Erdélyt neked adja.« [4])

Ezzel Márkházyból fejdelmi jelölt, vetélytárs lett, milyeneket a porta koronkint szokott hizlalni, hogy a tényleges fejedelemnek engedelmességét és engedékenységét annálinkább biztosítsa magának.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XIV.

[2]) Az egri püspöknek 1581 apr. Ernő főherczeghez irott levele (a titkos levéltárban), melyben a lengyel királynak Szathmár és Németi visszaadása fölötti kérelméről nyilatkozik, melyek visszaadását ő épen nem tanácsolja, mert az annyi volna, mint Magyarországról lemondani.

[3]) Horváth Mihály: Magyar Regesták, Tört. Tár XI. k. 104. l.

[4]) Mehemet dragomán 1580. oct. 30-iki levele Báthory Kristófhoz, Arpadia I. 312. l.

István és Kristóf úrnak nem tetszett a dolog, s hogy láb alól eltétessék, gazdag adományokat kezdének a portára küldeni. Hiában figyelmeztette őket egy hűséges dragománjuk, hogy ez nem jó tactica, mert a »pasák, agák és egyebek előtt« annál nagyobb kedvességben lesz s nem hogy ártanának neki, »de kebelekben is megoltalmazzák. mert hol találnak olyan kalmárságot és hasznos kereskedést«, az adományok egyre küldettek a portára.

Mind annak nem lett semmi haszna s Kristóf úr komolyan kezde aggódni, hogy halála esetére a fejedelemség nem marad meg családjánál. Hozzájárult nejének Bocskay Erzsébetnek 1581 febr. 25-én bekövetkezett [1]) halála és saját gyöngélkedése. Ily körülmények közt merült fel az eszme, hogy fia: a még gyermek Zsigmond azonnal utódává választassék. Mindenekelőtt szükség vala a lengyel király beleegyezését megnyerni, kihez e czélból Kendy Sándor és Sombory László vezetése alatt követség küldetett. István királynak eleinte nehézségei voltak a dologban, utóbb maga is beleegyezett, sőt a siker biztosítása érdekében izenetet is intézett az erdélyi rendekhez.

Most már Kolosvárra, május 1-ére egyetemes országgyűlés hivatott össze. A rendek megnyerésével Gálfi János tanácsúr bizatott meg, kitől, mint maga is irva hagyta, s mint egy más iró is tudni akarja, származott az eszme, de a ki a valóságban alighanem csak urának óhajtását találta ki. [2])

Gálfinak sok baja és nehézsége volt két tanácsúr makacssága miatt, kik (Apafi Gergely és Kendy Ferencz) sehogy sem akartak gyermek fejedelmet az országnak. Eleinte többen voltak, kik vele egyetértettek s kiknek jelöltje az ifjú Báthory István volt, [3]) de Gálfi külön fogta a főúrakat, a lakságot (az az megyéket), városokat s szavukat vette a választásra nézve. [4]) Megnyerte Kendy Ferenczet is: de Apafinál minden igyeke-

[1]) Calendarium Eberianum, Kurz Nachlese 98. l.

[2]) Gálfi önéletirása, Erdélyország Tört. Tára, I. k. 80, és Bethlen Farkas II. k. 444.

[3]) Kulcsár-féle krónika, 44. l.

[4]) Gálfi önéletirása i. h.

zete eredménytelen maradt. »Im nyughatatlan lők miattad, mondá Gálfinak, ám legyen úgy bár a mint kivántad, de meglátod és holtam után is emlékezzél meg erről, senki soha ezt a világon náladnál inkább meg nem bánja.« Kendy Sándornák is »ki némely igéretekért« szintén toborzott a választás érdekében, keserű jövendölést mondott : »meglátod Sándor, hogy megsiratod, akartad volna a mely két faluval most szemedet kitolták, hogy se láttad, birhattad volna azokat,« s nagybátyját Kendy Ferenczet juttatta eszébe, s szemükbe mondá az igazat, hogy nem tudják mit cselekesznek, midőn Kristóf fejedelemnek s nem az igazságnak kedveznek : »nehéz dolog, mondá, a gyermeket dicsérni, mert abban nem a valóságot, hanem csak a reménységet dicsérik.«[1])

Végre midőn Gálfi és Kendy Sándor kivitték az ország rendeinél, hogy Apafi véleményével magára maradt, hozzá fogtak a tanácskozásokhoz. Mielőtt azonban a választást végrehajtották volna, szükségesnek tartották a katholikus fejedelmi család ellenében a protestantismusnak szabadságát biztosítni. Méltányolják ugyan ő felségének a lengyel királynak s ő nagyságának izenetit s hálával is fogadják de biztosítni akarják az istennek tiszteletét. Szóval úgy látszik, attól feltételezték a választás végrehajtását, ha a fejdelem a vallástörvényt megerősiti.

A jezsuiták már ez időben három helyre voltak letelepítve : Kolosvárra és Kolos-Monostorra, hol tanitással voltak megbízva, s Fehérvárra, hol kolostoruk volt. Elhatározák tehát, hogy e három helyen kivül se erőszakkal, se fenyegetéssel ne telepíthessen a fejdelem jezsuitákat. Ha valamely helység római papot kérne a fejdelemtől, menjen el oda a fejdelemnek egy főúr követe, két megyei főnemessel, ezek vizsgálják meg : ha többségben vannak-e a katholikusok s csak ezen esetben teljesítse a helység kérelmét.

A mint e törvény sorsa biztosítva volt, hozzáfogtak a választáshoz. Apafi még egyszer felemelte intő szózatát : »ne adja Isten, hogy fejedelmünk Báthory Kristóf életében más fejedelmet válaszszunk magunknak, hanem sokáig éltesse isten ő nagyságát! A mikor a lenne, kit Isten eltávoztasson, hogy ő

[1]) Kulcsár-féle krónika 45—46-ik ll.

nagysága megszűnnék lenni e világon, akkor gondja leszen arra az országnak, kit emeljen fel arra a méltóságra.

De szavazata nem talált viszhangra s a rendek bizonyos okoktól indíttatva, szabad választással Báthory Kristófnak utódjává s Erdélynek és a részeknek vajdájává, fejedelmévé választották Báthory Zsigmondot, az ő kiskorú fiát, azon feltétellel azonban, hogy mikor az uralkodást átveendi, kötelezze magát az ország jogainak és kiváltságainak megtartására.

Azután megszavazták a török porta contentatiójára a tavaszi adót rovásonkint 1 frt 50 denárt, melyet egyforma összegben fizetnek a magyarországi s erdélyi megyék és szokott módon a szászok és székelyek azzal arányban álló összegben.[1])

A szökött jobbágyok ügye ismét felkerült. Régi sebje ez az országnak, mely majd minden országgyűlésen szóba jött. Kétségtelen sérelme volt a földes úrnak, ha jobbágya otthagyta, s sérelme volt az országnak is, mert ez által az adózás szenvedett csorbát, de az is természetes volt, ha az örökös földhöz kötöttségre kárhoztatott jobbágy a mint önérzetéhez jutott és jobb módra tett szert, szabadúlni igyekezett. Ez esetben aztán vagy más úrnál keresett menedéket, vagy városba szökött s nem egy esetben nemességet szerzett. A törvény most elrendelé, hogy az ilyen szökött jobbágyok meg ne nemesíttessenek, sőt ha már megnyerték volna is a nemességet, perbe fogassanak. E törvény ereje kiterjesztetett a magyarországi részekre is.

Gyerő-Vásárhelytt (falu Kolos-megyében) kitűzetett a harminczadzászló : minthogy az törvény ellenes dolog, elrendelék, hogy az letétessék.

Sokaktól, kik az országból ki akarták a sót vinni, a kamarákon lefoglalták azt. A fejedelem kegyelemből visszaadhatja nekik : de engedélye nélkül sem ezeknek sem másoknak nem szabad az országból kereskedésre kivinni.

---

[1]) Az 1581-iki nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk : Anno dominij 1581. die 1. Maij berief f. g. einen general Landtag kegn Clausenburg vard daselbst der junge fürst Báthori Sigmond zu einem Weiwoda dieses Landes Siebenbürgen erwehlet und zu einem czins dem Adel ad portam d. 99 und d. 50 auff Wardeines Baw der Universität aber fl. 30000 aufferlegt auf zwein Terminos ein zu wehren.

Hasonlag tiltva van a szászok közől kereskedésre kendert vinni ki.

A kik a fejdelem levele nélkül erőltetik a szászokat szállás és élelem adásra : fogva vitessenek a fejdelem elé. De pénzért tartoznak a szászok szállást és élelmet adni.

Ha nemes ember vesz magának földet, az nem ad tőle dézmát, hanem ha nemes ember földjét paraszt míveli, az ad attól dézmát.

A Debreczenből Váradra törvényszékre menők a henczidai hidon nem fizetnek dézmát.

Vásáros helyeken a marháktól 2 fillérnél több helypénzt venni tiltva van.

Az országgyűlés máj. 17-én oszlott el.[1])

De csaknem azon napokban, midőn a jezsuitákat korlátozó törvény hozatott, István király intézkedett azok állandósításáról : megalapítá Kolosvártt a Farkas-utczában a jezsuita collegiumot s az egykori kolosmonostori apátság javait nekik adományozá 1581. máj. 12-én kelt adománylevelével.[2])

XVI.

A nap, melyen Zsigmond fejedelemmé választatott, utolsó örvendetes napja volt Báthory Kristófnak : tiz nappal az országgyűlés eloszlása után máj. 27-én meghalt 51 éves korában Gyula-Fehérvártt, hova Kolosvárról már betegen szállitták. Halála előtt még egyszer látni kivánta fiát, kit hosszan könnyes szemekkel nézett, s kinek nevelését Gálfi Jánosra és gyóntatójára Leleszi János jezsuitára bizta[3]); intézkedett az ország kormányzása fölött s végperczeit istenes áhitatosságban tölté el.

Kristóf haláláról azonnal értesiték István királyt. A gyászhír leverőleg hatott rá, mert nemcsak testvért, hanem barátot vesztett benne. Semmi nyoma, hogy midőn István elvált

[1]) L. törvények és irományok XV.

[2]) Ez alapítvány-levelet már többen kiadták : Rumy Monumentáiban (III. 273.) Szegedy Decreta et vitue 377-ik l. Kaprinay Dipl. II. k. 41. s köv.

[3]) Gálfi Önéletirása i. h. 81-ik l.

Erdélytől s Kristóf itt helyébe lépett, köztök más mint szóbeli megállapodás történt volna jövendő viszonyukra nézve : Kristóf mindig elismerte István szellemi fensőségét s szivesen vette tőle az irányt, de oldala mellett szerzett tapasztalatai biztosítékúl szolgáltak, hogy az általa megtört nyomokon fog haladni. S csakugyan ez volt a legjobb biztositék, hogy az eszközök megválasztására nézve sem leend köztök eltérés; arra nézve Lengyelország és Erdély érdekeit hozzák lehetőleg összhangzásba s egyeztessék ki saját családi érdekeikkel. István viszonyára nézve Erdélyhez Kristóf halála változást idézett elő ; ezentúl az erdélyi ügyekre nagyobb befolyást kelle gyakorolnia. Mindenekelőtt a testvére által kivánt kormányzati formát helybenhagyta. A kormányzat élén a tanácsurak állottak s közülök főkép a testamentomos urak, azok t. i., kiket Kristóf úr végrendelete végrehajtóivá nevezett ki : Csáky Dénes a fejdelemnek anyjáról rokona, Bocskay István ennek nagybátyja, Kovasóczy Farkas és Kendy Sándor. De ezek szavazata nem volt döntő a tanácsurak ellenében s nem is birtak teljes fejdelmi hatalommal; azt István magának tartotta fönn : ő határozta meg az elveket, ő jelölte ki az irányt, ő döntött a fontosabb s kényesebb természetü ügyekben, egyaránt az ország bel- és külviszonyait illetőleg.[1])

A fejdelem halála és Zsigmond megválasztása egyszerre jelentetett be az ország ünnepélyes követsége, Forró János, Siger János és Rácz Péter által, a portán, hol e hirre csakugyan kezdtek gondolkodni, ha nem is egyenesen Márkházy fejedelemmé tételén, hanem azon, hogy léptessék fel mint versenytársat s használják fel e körülményt az adó fölemelésére. István király tekintélye azonban, ki követe Drojowski által sürgette unokaöcscse megerősíttetését, győzött s anélkül, hogy az évi adó felemeltetnék, megadatott Zsigmondnak az athname és zászló.

A portai követ aug. havában érkezett Gyula-Fehérvárra, hol a szokásos szertartások közt s az ország rendeinek jelenlétében aug. 24. átadatott Báthory Zsigmondnak a bot és zászló.[2])

---

[1]) Gálfi Önéletirása, Bethlen Farkas az i. h. s a Kulcsár-féle Krónika az 51. és 52. ll.

[2]) Báthory Zigmond levele 1581. aug. 18-ról Forró János, Siger

XVII.

Az 1581-ik év szokásos őszi országgyűlése szept. 20-án tartatott meg. Mindössze csak két tárgya volt annak : az őszi adónak szokásos megszavazása, mely rovás szerént Erdélyben 99 pénzt, Magyarországon 1 frtot tett, de oly feltétel alatt, hogy annak egy részét fordítsák Várad erődítési műveleteinek fedezésére, elrendelvén egyszersmind : hadereje harczkészen legyen, hogy szükség esetére bármikor összehivathassék.[1])

Másik tárgy volt az elharapózott hatalmaskodások meggátlására hozott törvény. A megboldogúlt fejdelem halála óta történt s nemes ember által elkövetett hatalmaskodás ügyében tartsanak a főispánok vizsgálatot s hozzanak itéletet, mely ellen ha fölebbezés történnék, bocsáttassék fel a fejdelemhez. A jószágelfoglalások ügyében is tartsák meg a vizsgálatot s a hatalmaskodótól vegyék el az igaztalanúl elfoglalt jószágot. Ha a hatalmaskodó az idézésre nem jelenik meg, megbizonyosodván a hatalmaskodás, a végrehajtás tartassék meg. Az ez ügyben hozott rendszabály mindaddig érvényben van, míg a meghalt fejdelem teste ünnepélyesen nem temettetett el, azután a perek a régi rendtartás szerint láttassanak el.

Az országgyűlés sept. 27-én oszlott el.[2])

János és Rácz Péternek Erdélyország Történetei Tára I. k. 164-ik l. István király oct. 16-áról irja Ifjú Jánosnak : kedves nekünk is az zászló meghozása. Történelmi Tár VIII. 225-ik l. L. Engel Gesch. d. Moldau 330-ik l. V. ö. Kurz Nachlese 104-ik l.

[1]) Az 1581. nagyszebeni jegyzőkönyvben olvassuk : Anno Dominij 1581. die Septembris berieff f. g. einen partial landtag kegen Weissenburg, ward daselbst ein zins auffgeschlagen, dem Adell auff die porta fl. 2, der Universität fl. 40,000 auff zween Terminen ein zu wehren. Anno Dom. 1581. die 20. Septembris nachdem pol. königl. Mattet etc. durch den Herrn Martinium Berzevitzium an die Universität eine gewisse summe Geldes zu laien begert, und darüber sich aller Gnadenn gegen die Saxen erbotte, worden eine von der Universität fl. 15,000 zu laihen zugesagt. Ez volt előzménye a szász statumok megerősitésének.

[2]) L. Törvények és irományok XVI.

XVIII.

A hoszszas orosz-lengyel háborút István király diadallal végezte be. 1582. jan. 15-én közte és Iván czár közt megkötteteti a béke. Az örvendetes eseményről azonnal értesíté az erdélyieket s az azon év april 29-ére Gyula-Fehérvárra hirdetett országgyűlésén a jelentés erről a fejedelmi előterjesztések első pontját tette.

Az ország rendei köszönettel fogadták ez örvendetes hírt, kérve Istent, hogy mint eddig, ezután is adjon mindenben sikert a királynak.

A fejedelmi előterjesztések második pontja a portai adó kivetése volt. Meg is szavaztak e czélra 99 pénzt rovás szerint és 50 pénzt a fejedelem szükségeire, 1 frtot és 50 pénzt a magyarországiak részéről s ezeknek megfelelő összeget a székelyek és szászok részéről. Ez utóbbiaké 30,000 frtot tett ki.[1]) De Várad épitésére ez úttal mit se szavaztak meg.

Ismét felkerült a szökevény jobbágyok ügye : ezek ott fizessék meg az adót, hol rájuk akadnak.

A korábbi végzésekkel megegyezőleg intézkedtek a hatalmaskodási ügyekben is. Ha paraszt ember követ el hatalmaskodási bünt, a földes úr tartozik nyolcz nap alatt törvényt tartani fölötte, mely fölebbezhető a vármegyére s onnan a fejdelemhez : de ott azonnal elintézendő. A fejdelem halála óta történt hatalmaskodási ügyek láttassanak el.

Az ülés máj. 4-én oszlott el.[2])

XIX.

A moldvai vajda Jankul — egy szász — rosz szomszédja volt István királynak s nem mulasztá el az alkalmat egyszer-másszor ennek birtokaiba csapni. István király előterjesztéseket tett ellene a portán s maga is nem késett visszatartani azokat. Ez ügy szükségessé tette Erdélyre nézve is a vigyázatot.

---

[1]) Nagyszebeni jegyzőkönyvek a. a. 1582.

[2]) L. Törvények és irományok XVII-ik sz.

Az 1582. sept. 16-ára Gyula-Fehérvárra hirdetett országgyűlés elé terjesztett fejedelmi propositiók e részben vigyázatra intették a rendeket.

A rendek hálával fogadták a gondoskodást s minthogy a jövendőt s a bekövetkezhető szükséget senki se láthatja, elrendeljék, hogy az ország hadereje legyen akkép kész, hogy ha bárhonnan rosz hír érkeznék azonnal táborba szállhassanak.

Az előterjesztésben az udvartartás, követküldések s Várad épitésére szükséges költségek fedezésére adót kért a rendektől s ezek meg is szavaztak a közönséges szükségekre 99 pénzt az erdélyiek s 1 frtot a magyarországiak részéről, Várad épitésére 50—50 fillért s ezzel aránylagos terhet a székelyek és szászok részéről, mely utóbbiaké 30,000 frtot tett ki.[1])

S végre elrendelék a gonosztevők kergetését.

Az ülés szept. 20-án záratott be.[2])

XX.

István király s Erdélyországa is nehézkesnek találta a tanácsurak uralmát. A tapasztalás gyakorlatiatlannak mutatta azt, mert minden fontosabb ügyben, nemcsak a politikaiakban, hanem olykor a törvénykezésekben is[3]), a szentesités a király végelhatározásának levén föntartva, a közlekedés vele a távolság miatt sok nehézséggel járt. Igaz ugyan, hogy a tanácsurak közöl négy állott tulajdonképen a dolgok élén, azonban ezeknek kezük az egész tanács s ezeké viszont a lengyel király által volt kötve. Nem valószínűtlen, hogy a kormányzati gépezet tervezett megváltoztatására befolyt az is, hogy a testamentomos urak közöl kettő: Bocskay és Csáky — maguk jó szántából-e, vagy a körülmények hatalma alatt — visszaakartak lépni, mert tény az, hogy a kormányzás élére tervezett triumviratusból épen ezt a kettőt mellőzte István király.

---

[1]) Az 1582-iki nagyszebeni számadási könyvek szerint.

[2]) L. Törvények és irományok XVIII.

[3]) Erre mutat az egri püspöknek Nagy-Szombat 1582. máj. 25-éről Rudolfhoz irott levele, melyben tudósítja, hogy a vajda túlszigorú a király hivei iránt: »justiciae executionem ibidem ordine juris pactam et consecutam« nem engedi végrehajtatni s ezek kérik, hogy vesse magát közbe a lengyel királynál. Bécsben a titkos levéltárban.

A czélból tehát, hogy az erdélyi kormány-forma megváltoztatása fölött tanácskozzanak, István király 1583. elejére a magyarországi és erdélyi főurak közől magához Lengyelországba többeket meghivott.[1]) Ugyanez alkalommal az elhúnyt vajdának a még mindig eltemetetlen Báthory Kristófnak ünnepélyes eltakaríttatása iránt is intézkedni kivánt.

Ez utóbbira nézve István király 1583. febr. 13-án már kinevezte követét: Bialobrzeski Márton kameniczi püspököt, s egyszersmind megállapitá az egész temetési szertartást.[2]) Az elsőt illetőleg márcz. 6-án irta meg elhatározását a rendeknek, melybe úgy látszik Kendy Sándorral s a többi főurakkal folytatott tanácskozása döntő volt.

Ez elhatározást Gyulai Páltól[3]) küldte Erdélybe, annak keresztűlvitelével főkövetét: Sibrik Györgyöt bizta meg s a temetés rendezését Fabius György apátúr gondjaira hagyta. Ezek megérkezése után a tanácsurak márcz. 1583. 24-ére Fehérvárra, a tárgy fontosságához képest s a temetés megtartása végett is, egyetemes országgyűlést hívtak össze.

---

[1]) Igen érdekes erről Andrássy Péternek jelentése Krasznahorka 1583. jan. 19-ről Rudolfhoz (a titkos levéltárban): melyben jelenti, hogy Báthory István a lengyel király Krakkóba érkezvén, sok előkelő magyar ment udvarába üdvözlésére. »Animaduerto tanto studio atque diligentia proprio sumptu eosdem ad astandum Vestrae Maiestatij non ituros. Ex primatibus quoque Transylvanis multos conuocauvit. Fertur nunc tum hoc constituere, cuj committat curam Tranniae, filiumque Christ. Bath., quem Vayuodam constituit Tranniae. — Azt beszélik, hogy a tatárral a l. király controversiában van, sőt hogy a törökök is gyanakodnak rá. Ő azt hiszi, hogy a l. király e hireket maga költeti s terjeszteti, hogy könnyebb lehessen a császári fölség ellen való támadása. Kéri ő felségét, hogy erdélyi javainak visszanyerését eszközölje kegyelmesen. — Joó Jánosnak a császárhoz 1583. febr. 3-án Kassáról tett jelentése szerint Kendy Sándor jan. végén Báthory Miklósnál volt. Előtte csak Báthory Kristóf temetéséről beszéltek, de Joó ugy gyanítja, hogy fontos dolgokról volt köztük szó. Kendy is utban volt Lengyelországba.

[2]) Bethlen Farkas II. 458. közölve a megbizólevél s a temetési szertartás latin forditása. A magyar szöveget kiadta Kulcsár krónika 47 s köv. ll. A szertartásnak latin leirása megvan Protocollum Bathorianum folytatásában a kamarai levéltárban: Acta Publ. Tranniae ab anno 1683—94.

[3]) L. Bethlen Farkas Hist. II. k. 464.

Mindenekelőtt megtartották az elhúnyt fejdelem végtisztességi szertartását, kinek teteme a palotában egy e czélból külön berendezett és feketével bevont teremben három napig volt kitéve, s tíz nemestől őriztetett, mialatt mellette e három napon át folytonosan zsoltárokat énekeltek. Azalatt előkészitették a temetés ünnepélyét. A fehérvári nagy székes egyház falai és padozata a nagy oltártól a szószékig fekete posztóval volt bevonva. Közepén volt »az bánatnak háza az séllyével (azaz a koporsóval) együtt«, melyre herczegi korona, fejdelmi bot és tőr volt helyhezve, égő gyertyáktól környezve, míg a catrum doloris oldalaira s kereszt alakban az egyház falára a fejedelmi czimer volt felaggatva; s szögletein négy mise mondó pap foglalt helyet. Zsigmond fejedelem és a királyi követ számára feketével bevont karszék volt elhelyhezve.

A szertartás márcz. 24-én reggel 6 órakor vette kezdetét, midőn követek, főurak és rendek a fejedelmi palotában gyűltek össze. Midőn a testet kihozták a várból, a menetet két, lovával együtt gyászba öltözött főúr-lovag nyitotta meg: egyiknek kezében nagy fekete zászló a fejedelem czimerével s koronával, mellén és hátán szintén a fejedelmi czimer, a másiknak balkezében paizs, s fekete kopja hasonlag fejdelmi czimerrel. Utánuk mentek a papok a kántorokkal, azután vitték az elhúnytat, fekete bársonynyal bevonva, fekete fedél alatt, a főurak; követték a fejedelem, a tanácsurak, az országos követek, az udvarnép, mindnyájan feketébe öltözve; de a fejdelemé s rokonaié uszályos volt.

A mint a menet az egyházhoz ért, az egyik lovag a kopját az egyház falába törte, a másik bevitte a zászlót. Azután következett a mise, azután az egyházi szónoklat, melyet pater Leleszi tartott, melynek végeztével a szertartás hivatalos személyzete az offertoriumba ment, s ez alatt alamizsnát osztogattak a szegényeknek. Végül a jezsuiták a meghalt fejedelmet dicsőitő latin verseket olvastak fel.[1])

A szertartás végével a tanácsurak s az ország rendei megkezdték a tanácskozást. Sibrik György bemutatta István

---

[1]) Meg vannak ezen versek, valamint pater Leleszi beszéde a. m. kir. államlevéltárban Acta Publ. Trann. 1583—1594.

király levelét s az azonnal felolvastatott. A király, minthogy egy ember kormányzása ritkán szokott üdvös lenni, más felől pedig kivihetetlen, hogy a fejedelmi tanács állandóan az udvarnál legyen : szükségesnek látta a kormányzás tisztét három emberre, u. m. Kendy Sándor, Kovasóczy Sándor korlátnokra és Sombory Lászlóra bízni, oly módon, hogy az elnök Kendy legyen s a végzést ő mondja ki, az előterjesztéseket pedig a korlátnok tegye, s ő referáljon minden dologról. De az aláírásokat ezután is a fejedelemmel tétessék. A tanácskozások bizonyos meghatározott időben s helyen tartassanak, az ott levő tanácsurak is legyenek azon jelen, sőt fontos esetekben az összes tanács hivassék meg. De ezek csak consultativ szavazattal birnak, véleményük szabad kimondására azonban nemcsak joggal bírván, hanem köteleztetvén is. Döntő a három kormányzó tanácsúr szavazata : még pedig kettőé közölük elég végérvényes végzés hozatalára. Ha mind hárman eltérő nézettel bírnak vagy addig tanácskoznak — a következő napokon — míg egyetértésre jutnak, vagy ha ez nem történik meg, a lengyel királyhoz terjesztik fel. Ezt cselekszik a nagyfontosságú és kényes dolgokkal is. A három tanácsúr szabadon adományoz 32 telekig. A kisebb várakba ők nevezik ki a tiszteket, de a főbb várakba István király. Az udvarnál legyen 600 lovas, s ezek, valamint a tanácsurak pontosan kapják meg fizetéseiket. Kincstartóvá a fejdelem Sigér Jánost, főudvarmesterré Csáky helyett Gálfit nevezte ki. Intézkedett e levél a fejedelmi udvartartásról is, kötelességévé tevén, hogy a rendelt órákban a fejedelmet tanulásra, szentségnek hallására s vadászatra ő vezesse s felügyeljen az udvar jó erkölcsére. Oktassák a fejedelmet az idegen követek elfogadásának szertartásaira. Az engedelmeskedést pedig e szabályzatoknak mindenkinek lelkére kötötte.[1])

Az ország rendei hidegen, megdöbbenve fogadták e levelet: minden mutatta, hogy nincsenek vele megelégedve. Ők mondhatni csak személy-változást láttak: mert ha eddig az egész tanács döntött, most három ember dönt s az ő véleményök pedig az volt, hogy egy ember állíttassék a kormányzás elére. Mindenekelőtt időt kértek maguknak: nem értették jól

[1]) L. Törvények és irományok XIX.

az egészet, szeretnék még egyszer meghallgatni, jól megolvasni. Szóval az első nap érdemlegesen semmit sem nyilatkoztak. Ez napról tehát elhalaszták.

Másnap midőn összegyültek, »kifakaszták minden mérgüket.« Nagy egyetértés uralkodott az oppositioban, mert közakarattal elhatározák, hogy követeket küldenek ő felségéhez s megkérik, hogy ne háromra, hanem egyre ruházza a kormányzást, mely czélból ők követeket is fognak István királyhoz küldeni, s addig, mig választ nem kaptak, tovább nem is tanácskoznak: az az nem szavazzák meg az adót csak azon feltétel alatt, ha ő felsége nekik enged.

A hármas tanács kérte őket, hogy tekintsék az ország viszonyait, ne indítsanak háboruságot, hanem fogadják el. De ők kijelenték, hogy megmaradnak egyszer hozott határozatuk mellett — s ezzel, miután a hármas tanács is megtagadta a válaszadást, az aznapi gyülés eloszlott.

Harmadnap a hármas tanács az utolsó eszközhöz folyamodott: Sibriket, a király követét elküldék a tanács- és főurakhoz s ezeket egyenkint megnyerni és megfélemlíteni igyekeztek. Ez hatott s előbb a tanácsosok, azután az ország rendei elfogadták István király előterjesztését, azonban oly föltétellel, hogy a kormányzó testület esküt tegyen le. Ezek hivatkozva, hogy már tettek le esküt, eleinte vonakodtak, abban egyeztek meg, hogy kérdezzék meg Istvánt s közösen nyugodjanak meg az ő elhatározásában.[1])

Ez ügy ekkép elintéztetvén, mindenekelőtt a fejedelmi előterjesztések kerültek tárgyalás alá.

A szokott hálálkodás után, hogy a fejdelem meg tudta őrizni az ország békéjét, legelőbb a vallás ügyét hozták szóba. Dávid elitéltetésével tudománya nem tünt el a nép közől s épen ezért elrendelék, hogy a vallásos újítók ellen hozott régi végzések megtartassanak.

Megszavazták az adót: kapuszám szerint 99 pénzt és 50 pénzt az erdélyiek s 1 ft 50 pénzt a magyarországiak részéről, melynek megfelelő terhet vállaltak el a székelyek és szászok.[2])

[1]) L. Törvények és irományok XXI.

[2]) Az ez évi nagyszebeni jegyzőkönyv szerint a szászokra rótt összeg 30,000-re rugott.

Azután áttértek a törvénykezésre. A folyamban lévő perek fejeztessenek be. A törvénykezési határnapok tartassanak meg. A fölebbezések az itélő mesterektől terjesztessenek fel, s p. Lukács napján kezdessenek tárgyaltatni.

Minthogy a ráczság az országba tömegesen kezd betódúlni, elrendelék, hogy azok többé ne bocsáttassanak be: de a már benn lévők bennmaradhatnak. A ki ráczot fogad be földjére, fizet 100 girát, a kikhez pedig azután jönnének be ráczok, azoknak birtokait le lehet foglalni.

Ujabban határoztak a szökött jobbágyak ügyében, még a fejdelem jószágaiból is Sajó vidékéről (Doboka megyében) kiadassanak.

Intse meg a fejdelem a főispánokat, hogy a gonosztevők kergetésében s kézrekerítésében fejtsenek ki nagyobb buzgalmat mint eddig.

Elhatározták, hogy mindenki oly rendben tartsa hadikészületeit, hogy ha behivatnék, azonnal megjelenhessen. Törvényszékek tartásakor a főispánok mindenkit figyelmeztessenek arra, hogy had-készen tartsák magukat.

A harminczadosak zsarolásainak vessen véget a kormányzó testület.

A gyűlés márcz. 29-én oszlott el.[1])

István királyt kellemetlenül érinté ugyan a rendek vonakodása — azonban még is meg volt elégedve az eredménynyel, mert azt ő az ifjú fejedelemre s az országra nézve egyaránt hasznosnak tartotta. Sőt beleegyezett abba is, hogy ha a rendek ragaszkodnak hozzá, a kormányzók letegyék az esküt, melynek mintáját meg is küldé nekik.[2])

A kormányzók gyűlés után azonnal jelentést tettek a portára a kormányválságról, utasítván a kapitihát, hogy annak elkerülhetlenségét mutassa ki a netalán aggódó pasáknak.[3]) De ezek, mint rendesen, a kellő ajándék mellett most is bele nyugodtak az eredménybe.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XX-ik sz.

[2]) L. Törvények és Irományok XXII-ik sz.

[3]) A kormányzóknak Torma Kristóf kapitihához irott levelének erre vonatkozó pontja igy hangzik: Akarók kegyelmednek értésére adni, hogy ő fölsége lengyel király látván az itt való közönséges álla-

XXI.

Az erdélyi kormányzás vezetésében történt változással csaknem egy időben nagy fontosságú események történtek a portán és a magyar király udvarában. Az 1582-ik év decz. legutolsó napjaiban megbukott a nagyvezér Szinán s utódja lett Sziavus. Nagyobb örömmel nem üdvözölt basát az erdélyi államtanács, mint ezt s bizonynyal szíve szerént irá neki: »mely nagyságodnak jó szerencséjére szívünk mélyiből örülünk és egész országúl, sok árvákkal, özvegyekkel könyörgünk az úr istennek, hogy te nagyságodat ebben az méltóságban számtalan sok esztendeig jó egészségben megtartsa« — mert ezen fővezér épen nem pártfogolta, mint elődje, Markházyt, hanem a héttoronyba vettette s a bukott trónkövetelő a ko-

potba az nagy sok fogyatkozásokat, melyek kiváltképen abból estenek, hogy az tanácsurak az udvartól gyakrabban távul voltanak, és az mint köllett volna, minden dologra gondot nem véselhettenek. Akarván ő Felsége ezután azt eltávoztatni, hogy eféle gondviseletlenség miatt valami fogyatkozás itt az ország dolgaiban ne essék, végezte azt, hogy mi hárman itt urunknál szüntelen jelen legyünk és forgódjunk, és mindenekre, az kikre illik, és az kik hazánknak közönséges javát és megmaradását nézik, vigyázzunk és gondot viseljünk, az több tanácsurak pediglen, noha itt szüntelen nem lesznek jelen, de azért ő kegyelmek is azon előbbeni állapotba vannak, és ha mi oly dolog essék, ő kegyelmekkel egyet szólván, urunknak és hazánknak mennél jobban és hasznosban lehet, szolgáljunk, mely dolgot kiváltképen azért akarók kegyelmednek jó idein értésére adni, hogy ha valahonnan az portára oly hér menne, hogy ő felsége itt gubernátorokat rendelt volna, tudná kegyelmed annak eleit venni, és mind az főbasánál, mind peniglen másutt, a hol szükség volna, szólani felőle. Mert ő felsége semmi újítást az itt való állapotba nem tett, hanem most is mindenek az előbbeni állapotba vannak, csak azért hagyott minket, hogy itt szüntelenül nappal lévén gondot viselnénk mind az urunk nevelésére, s mind pediglen az közönséges szükségekre, és hogy az hatalmas császár parancsolatjában is az több tanácsurak itt nem léte miatt fogyatkozás ne esnék. Ezt kegyelmed így adja értésekre, és azon legyen kegyelmed, hogy ebből semmit különben ne magyarázzanak. Csáky Dienes uram haza ment, ki helyett Gálfi uram udvari hopmester, Giczy uram pedig ugyanazon előbbi állapotban vagyon itt udvarnál.«

molyabb büntetést is csak az izlámra térésssel tudta elkerűlni.[1])

Épen ez időben István király megújítá alkudozásait Rudolffal, Szathmárnak mint atyai örökségének visszabocsátása iránt. Ez év elején gyóntatóját: Possevin atyát bizta meg az egyezkedéssel, ki legelébb is Erdélybe ment[2]). azonban értesűlvén, hogy a Pozsonyba hirdetett gyűlés elmarad, visszatért István királyhoz. A király e kérdés fölött tanácskozott vele, hogy mit adhatna ő Szathmárért cserébe? de végre is abban nyugodott meg, hogy legjobb lesz, ha pénzt igér érte s e meghagyással küldte vissza Possevint Rudolf udvarába. Az ügyben mind két fél által a pápa volt fölkérve választott birónak s István ugy tudta, hagy a szent szék az ő igazát hajlandó elismerni s nyugodtan várta az itéletet.[3]) Possevin utja eredményéről nincs tudomásunk — de tény, hogy az alkuból nem lett semmi.

Erdély teljes nyugalmat élvezett. István király a fejedelem nővérét Griseldist férjhezadás végett magához vitette Lengyelországba s az ország s a fejdelem pénzügyeinek rendezésével foglalkozott, midőn egy váratlan esemény újabb hadiköltségekbe bonyolítá Erdélyt. A szultántól jun. első napjaiban fermán érkezett, hogy Péter a moldvai vajda[4]) tudósítá, hogy »Muscau országból sok kozákkal, puskással egyenlő akarattal

---

[1]) Márkházynak »annak az hitván embernek fogságát« 1583. tavaszon megirta a portáról kapitiha Torma Kristóf. Ugyancsak a nyár folytán aug. hóban megirta szabadulását s törökké lételét. »Immár kevesebb félelem lehet e hitván ember felől, mert nem hisszük, hogy császár töröknek adja ezt a vajdaságot« irá István király szept. 7-én. L. Hammer II. k. 515-ik l.

[2]) István királynak marcz. 29-iki levelében olvassuk, melyet a kormányzóknak irt: »jól cselekedték kegyelmetek, hogy pater Possevinust tisztességgel fogadta és az seminarium dolgát is exequálta.« A m. k. államlevéltárban.

[3]) István király apr. 11-éről a kormányzóknak irott levelét l. Törvények és irományok XXIII.

[4]) A szultáni fermán Kara Bogdánnak nevezi. Az erre adott válasz »Bogdan vajda Péter vajdának« irja. A kormányzóknak jun. 31-iki levelében István királyhoz világosan »Péter vajdának« hivatik. Mindezek a m. kir. államlevéltárban.

indultak volna Moldova országra, hogy az Moldovát elfoglalják« s felhívja, hogy Péternek megtámadtatása esetére legyenek segélyére. Maga Péter vajda is irt a kormányzóknak, hogy »a kozákok országára ütöttenek volna és sok kabdozást és kóborlást tettenek benne.« A kormányzók azonnal válaszoltak a portára, hogy »ő hatalmasságának nemcsak ezen országára, hanem mindenfelé éjjel nappal vigyázattal vannak s a vajdát ha szükség lesz, megsegítik — s irtak jun. 31-én István királynak is, kérve, hogy csak azon okból, hogy »Erdély lehessen csendességben«, hogy engedné meg Péter vajda megsegélését.[1]) De Moldva megtámadásával a kozákok csak leplezék valódi czéljokat: nagy gyorsan megfordúltak s a török birtokokba ütöttek, kirablák Bendert, Tehint és környékét s azonnal visszatértek.[2])

A kormányzók ily körülmények közt szept. 15-ére összehívták a rendeket. Mi alatt ők elkészítették a portai adót s kinevezték a követséget, egy csausz érkezett fermánnal, hogy miután a kozákok Bendert felégették s a rumeliai béglerbég ellenük küldetett, az erdélyi hadak is azonnal indittassanak útra.[3]) A kormányzók akaratjuk ellen is készeknek mutatkoztak a rendelet teljesítésére s a csauszt szép szóval tartották. Épen ezért a hadfölkelést be is kellett iktatniok a fejedelmi előterjesztések közé, melyet az összegyűlt rendek azonnal tanácskozásba vettek.

A rendek is, tekintve »a hitván lézengő« kozákok betörését Moldvába s a hatalmas császár megindulását, elrendelék hogy a megyéken, a székelyek közt a részeken s a szászok is tartsák meg a mustrát, legyenek hadkészen, hogy a hova a szükség kívánja, azonnal indúlhassanak.[4])

---

[1]) Az erre vonatkozó levelek a m. k. államlevéltárban.

[2]) István király szept. 7-ről irja a kormányzóknak: »a török birodalomra pedig oly hirtelen volt a kozákoknak fordulása, hogy még nekünk hirünkkel lött is megtérésben voltak immár. Elég kárt tettek e hitván népek az jó várost Teheniat semmivé tötték.« Acta Publica Tranniae a m. k. államlevéltárban.

[3]) A levél szept 11-én hozatott Memhet csausz által Fehérvárra. L. u. o.

[4]) L. Törvények és irományok XXV.

Megszavazták az adót is: rovás szerint 99 pénzt a megyék, 1 ftot a részek s ennek megfelelő összeget a székelyek s szászok részéről s a váradi erődítésekre 50 fillért. Minthogy azonban utolsó időben sok pusztulás lett az országban, a ki elpusztult s e miatt nem fizetheti az adót, tegyen jelentést a kormánynak, ez vizsgáltassa meg a panaszló fél jószágát s ennek alapján tegyen adóelengedést.

Elrendelék az orvok kergetését s a jobbágyok kiadására vonatkozó törvények megtartását.

A gyűlés szept. 20-án oszlott el.[1])

A kormányzókra nézve nehéz napok voltak ezek. A szomszéd bégek és basák ez évben szokatlan rablásokat követtek el, sőt egy csomó falut behódoltattak s más közösen birtakat felvertek. A portára ez idétt beinditott fő követségnek, melynek élére Margay Istvánt állíták, feladata volt panaszt emelni ez ellen és orvoslást kérni[2]) s épen ezért Margay a rendes adón kivűl rendkivűli ajándékokat is vitt magával.[3]) De a Mehemet által hozott fermán, mely elrendelé, hogy az erdélyi hadak csatoltassanak a ruméliai béglerbégéhez, csak nehezité a helyzetet. A kormányzók ugy hitték, hogy »ennek az ilyen új, és módnélkül való parancsolatnak nem az kozákok, kik eddig azt hiszszük — irák a királynak — régen helyekre szaladtanak, sem az mi segítségünk nélkűl való szükölködések, hanem csak az basa kedvetlensége és reánk való nehezsége az oka.« Mind a mellett el voltak határozva nem adni meg a kért segélyt. A csauszt szép szóval tartották, megigérték a hadak útnak inditását s ezzel bocsátották útra. Alig azonban, hogy a csausz eltávozott, követet küldöttek Péter vajdához, azon izenettel, hogy az szultán megrendelé az erdélyi hadaknak a ruméliai sereghez csatlakozását, de gondolja meg ő, Péter, hogy e hadak Moldvában, midőn ez országon átvonulnak, tömérdek kárt és pusztaságot tesznek. Ugyan ezért »venné inkább ő maga elejét, mind az béglerbégnek s mind a

[1]) L. Törvények és irományok XXIV.

[2]) Margay Istvánnak szept. 10-én adott utasítás Acta Publ. Transiae a m. k. államlevéltárban.

[3]) A Sziavus pasához szept. 12-én irott levél u. o.

hova szükség lenne, adná érteni és végezné el velek«, hogy ne kényszeríttessenek az erdélyi hadak »oda munkálkodni.« Azzal ők elhatározák szóval tartani a portát, készen tartani a hadakat, de el nem indítni »Moldván át a Neszter mellé« s várni a körülményektől.[1]) Azonban a portára is irtak kérő levelet, hogy mentessenek fel e kivánat teljesitése alól — melyet végre is a kozákok gyors visszavonulása csakugyan fölöslegessé tett.

XXII.

Ez a kozák-dolog még is nagy port vert fel. Hitte-e a porta, vagy csak mutatta, hogy hiszi, elég az hozzá István királyt vádolta a betüléssel s annak súlyát Erdélylyel akarta éreztetni. Úgy látszott mindenfelé, hogy Erdély ellen készülnek. A végeken azt hirdeték, hogy Halul bég defterétől, szultán Szolimán athnaméjától rég letért Erdély s fönnen tanácslák a szultánnak divánülő vezérekkel együtt, hogy hozza el hadait a Kazulról s vezesse Erdély ellen. S midőn István király a fogoly kozákokot a portára küldé, nyilván beszélék : meg kellene ezek kezét aranyozni, mert nyilván megmutatták, hova kell a hatalmas császárnak hadát vezetni. S mi legtöbb, midőn a nagyvezér az erdélyi követséget elbocsátá magától, e kemény szavakkal vált el tőle : »tudom én, hogy titeket máshová hitegetnek, de az hatalmas császár hűségétől el ne szakadjatok, más portát ne keressetek, mert soha ország gonoszbban nem járt, mint ti jártok.« Sőt nevelte az aggodalmat, hogy Amhat csausz, ki ügyüket a portán képviselte, elszökött a követek mellől, mert »ő is félti ez egy fejét.«

Ha mind ebből a kormányzó urak azt a következtetést vonták le, hogy a porta meg akarja Erdélyt támadni, nevelte aggodalmukat népszerűtlenségük tudata. Kormányzatuk első évének végén, decz. 22-én nyiltan bevallák a királynak : »mi személyünk és administratiónk oly gyülölségbe és contemptusba vagyon, hogy soha mi tőlünk semminemű dolog oly jól, oly hasznosan cum ratione cum judicio perfectum nem lehet, kit

[1]) A kormányzók levele a lengyel királyhoz. Fehérvár 1583. oct. 3-án u. o.

[2]) A kormányzók levele Báthory Istvánhoz 1583. dec.

az emberek« ellenkezőre ne magyaráznának.« Okát abban l resék, mert tudtok és szavazatuk nélkül erőszakoltattak az o ságra. Nincs tekintélyük, szavukra nem hallgatnak, nem hetnek ki semmit. Már annyira ment a dolog, hogy Borbé György (decz. 28-án) »részegen fegyverrel nagy hirtelen furiose« a kormányzókra rohant, szidalmakkal illette őket Kovasóczyra kardot rántott. Ha már — kérdék a király — békességben ilyesmi történhetik, mi lesz zavaros időben?

Az bizonyos, hogy népszerűtlen emberek voltak. Hijába javultak meg a portai viszonyok, hijában adta ki a porta a b geknek és basáknak a szigorú rendeletet, hogy tartsák m Halul bég defterét s az athnamet[2]), az első alkalmat támad sukra felhasználták a rendek.

A kormányzók a szokásos tavaszi gyűlést 1584. apr 25-ére hirdették ki. A mint a fejedelmi előterjesztéseket tá gyalásba vették, a rendek izenetet küldtek a kormánytanác hoz, hogy ők követeket küldenek István királyhoz: engedj meg nekik, hogy valakit, egy embert választhassanak az ország élére. A tanácsurak nem akarának erre ráállani: ne bántsá ezzel a királyt és ne keltsék fel a török gyanúját. De ők nem tágítottak. Most hát arra kérték őket, hogy legalább ünne pélyes követséget ne küldjenek a királyhoz, hanem csak egy szerű posta utján, levéllel találják meg. Erre sem állottak rá, hanem több napi tanácskozás utján kinevezték a követséget: Apafi Istvánt a megyék, Kornis Farkast a székelyek közől s egy szászt s elmenésük idejét pünkösd utánra határozák. Hijában protestáltak a kormányzók: a rendek megmaradtak határozatuk mellett.[3])

Áttérvén a fejedelmi előterjesztésekre, mindenekelőtt a vallás ügyében határoztak. Úgy látszik, hogy a jezsuiták újabb bevándorlása adott alkalmat a régi, különösen az 1581-iki vallásügyi törvények megújítására: tartassék meg

[1]) Ugyan azok u. ahhoz 1583. decz. 22. és 28-án irt levele. V. ö. István király válaszát a Borbély-féle ügyben. Történelmi Tár VIII-ik k. 236-ik l.

[2]) A szultáni fermánok melyeket 1584. marcz. végén Ováry Deák István hozott haza olvashatók u. o.

[3]) L. Törvények és irományok XXV-ik szám.

vallásszabadság, de a vallásban minden újítás ismételten iltatott.

Megszavazták a tavaszi adót a császár portájára: 99 zt a megyék részéről, melynek megfelelő összeget fizetnek zékelyek és szászok. A magyarországiak portánkint egy forintot. Ezenkivül a fejedelem szükségeire 50—50 fillért vaztak meg.

Elrendelék, hogy a nemzetek harczkészen legyenek az ő behivásra, a sereg-szemlék megtartása végett.

Vassal és aczéllal szabad-kereskedést engedtek.

Elrendelék a gonosztevők kergetését s megbüntetését rkáláson kivül is.

Sót a kamarák a nemeseknek, székely főuraknak s lófőknek házok szükségére ingyen adjanak.

Az elhalt Wesselényi Miklós itélőmester irományait adványczi Márton itélőmester rendezze.

A gyülés máj. 2-án oszlott el.[1])

Az aprilisi országgyülés követei Apafi, Kornis és a assai jegyző; csakugyan nem sokkal a gyülés után, elmentek tván királyhoz s bár ettől nyertek kihallgattatást, de nem aptak határozott választ. István király a kormányzást egyelőre a triumviratus kezében hagyta,[2]) s a követeket hazabocsátotta. Minden arra mutatott, hogy a király e fontos ügyben nem határozott véglegesen. Nem adott a követeknek semmi kötelező igéretet, de el sem utasította őket, s ha láthatólag nem is fogadta szívesen, azon intézkedés ellen, melyet kiválóan sajátjának mondott, nem vette el a reményt, hogy a dolgok új fordulatához nem fogja beleegyezését adni. De ez természetesen sokkal kevesebb volt, mint a mennyit az erdélyiek vártak.

XXIII.

A rendek határozott föllépése: a fönnálló kormányzati rendszernek megváltoztatása s a kormányzás és nevelés gondjainak egy emberre ruházása ügyében, nem maradt hatástalan.

---

[1]) L. Törvények és irományok XXVI-ik sz.

[2]) Bethlen Farkas II. 476. és 477. l. V. ö. Törvények és irományok XXVIII-ik számmal.

A közvélemény országgyűlésen és országgyűlésen kivűl a rendszert támadta meg, mint a mely ellenkezik a nemzet geniusával — valójában pedig a személyeket akarta megbuktatni, mint a kik megkérdezésök nélkül, sőt ellenökre lettek a dolgok élére állítva. Kétségtelen igaz, hogy Kendy Sándor gyakorlati államférfi volt, gazdag tapasztalatokkal s mély belátással és erős itélőtehetséggel: de önérzete gőggel volt határos s élczei kiméletlensége sokakat elidegenített magától. E részben ellentétei voltak Sombory és Kovachóczy, classicai míveltséggel biró, Olaszországban képzett férfiak, kik a kormánytanácsban keveset nyomtak egy oly határozott akaratú ember mellett.

Keveset változtatott a dolgon, hogy István király határozott válasz nélkül bocsátotta haza a követeket, s hogy egyelőre nem adott nekik választ. Ezen tett határozatlansága ösztönül szolgált az ellenzékeskedésnek még hevesebb alakban folytatására. Mert abban meg voltak nyugodva, hogy oly gyakorlati ember, mint István király, a dolog practicus oldalát fogja venni, s a mint meggyőződik, hogy a triumviratus tarthatatlan, el fogja őket ereszteni. De Kovachóczy idealismusa nem ebben kereste a veszélyt. Attól tartott, hogy a triumviratus ellen intézett támadás a király előtt azt mint elvet buktatja meg, s megmenthetni hitte azzal, ha annak mint elvnek hasznosságát kimutatja. Igy született meg rendkivül érdekes és jellemző röpirata: Párbeszéd Erdély kormányzásáról.[1]) Két ember: Philodacus és Eubulus (egy hazafi, de lehetne mondani egy tulzó hazafi, s egy tanácsos) beszélgetnek együtt a napi kérdésről, s egyik se győzi meg a másikat — de az ember azzal az impressióval teszi le a könyvet: biztosabb a kormányzást (midőn nem uralkodásról van szó) több emberre bízni. Egy gyenge czélzattal abból indul ki, hogy ez csak sze-

[1]) De Administratione Transylvaniae Dialogus Adjecta est ad Maximum et Victorem Poloniae Regem Gratulatio Claudiapoli Transylvanorum Ex Officina typographica Gasparis Heltÿ M. D. LXXXIV. Egyetlen példánya Maros-Vásárhelytt a Teleki könyvtárban. Boldogult édes atyám Szilágyi Ferencz az erdélyi jogirodalomról irott nagyobb művében felhasználandó, leiratta magának. Én ezen példányt használtam.

mély-kérdés. [1]) Végig megy az összes történeten, görögön, persán, rómain, egyiptomin, Glocesteren, III. Richardon, Dom Sebastianon, Sforza Lajoson, természetesen nem feledve ki a magyarokat, valódi szellemességgel s a renaissançe férfiához illő ildomossággal küzd és jut el e kimondásig: »nunc satis habui, vt id saltem tibi demonstrarem, munus hoc gubernandę nomine alterius reipublicae siue bonis et quietis ciuibus committatur, siue in manus improborum sediciosorumque incidit; difficultatibus et periculis multis grauibusque non vacare,« hogy bebizonyítsa, hogy »omnes pene claros nomine sapientiae viros, quotquot Homerum sunt secuti unius dominationem praetulisse potentiae et regimini multorum.« A könyv Berzeviczi Mártonnak van ajánlva, s a szerző egy levél kiséretében megküldte Gyulay Pálnak; bizonynyal azon tudattal, hogy ezen, a lengyel király udvarában tartózkodó s annak bizalmát biró férfiak nem késendnek azt a királynak bemutatni.

De Kovachoczy röpiratát, ha a lengyel király, ha Berzeviczy és Gyulay szívesen fogadták is, hijában nyomatta ki, nem lett annak semmi gyakorlati sikere. Bármennyire igazak is logicailag Eubulus okoskodásai, s bármily gyengék is Philodacusnak érvei, melylyel azokat megakarta dönteni: mindenki Philodacusnak adott igazat. Lehettek, kiket a triumvirek ellen személyes ellenszenv vezetett, mások sértett hiúságból akarták megbuktatni őket, azon okból, hogy megkérdezésük nélkül neveztettek ki, s azon hittel, hogy helyöket ők foglalandják el: de ezek a főurak soraiból keltek ki, s még irányt sem adtak a közvéleménynek, mely határozottan ellenök fordult, mert nem tudta megszokni a triumviratus kormányzását. [2]) Az az nem tudta megszokni az ezen kormányformából folyó nehézkességet. A legcsekélyebb dolgot is hosszú tanácskozás előzte meg, s a legtöbbet azután hosszú levelezés követte a lengyel királylyal. A felelősség collective három részre levén felosztva, senki sem akarta belőle kivenni a maga részét, senki

[1]) *Phil.* An non vides quod habemus inter nos summae spei et expectationis homines? *EVB.* Video; sed spem precio emere sapientis esse non iudico.

[2]) Bethlen Farkas 477-ik l.

sem mert valamit a maga felelősségére tenni, a csekélységeket is a lengyel királyra appellálták: az pedig messze volt tőlük s hetekbe telt, míg a pósták visszakerültek. Ez a lassúság és a bizonytalanság tette őket népszerűtlenekké s nem az, a mit Gálffi a fejdelem udvarmestere mond, ki írva hagyta róluk, »nem úgy viselték magokat mint az bölcs lengyel király rendelte vala; elhivék magokat, csak az magok hasznát keresvén.« [1])

Leveles könyvük fönmaradt — a lehető legimpracticusabb kormányzás bizonyságául. Bizonnyal becses és érdekes olvasmány az, mely Kovachóczynak velős és tömör irályát fényesen ragyogtatja, mely korismertető szempontból minden krónikánál becsesebb dolog, megismertetvén bennünket az akkori Erdélylyel s minden szereplőivel egész részletesen, egész értekezéseket foglal magában a 3—7 íves levelekben, melyekkel a lengyel királyt rendesen tudósították a törvénykezési, gazdasági, politikai, bányászati, pénzügyi személyes dolgokról s egyszersmind informatiót is adtak neki elhatározásaira nézve; de épen ezen bátortalanság és habozás, melylyel semmit sem mertek dönteni s magukat a lengyel királynak csak helytartóivá tették, magyarázza meg népszerűtlenségöket. Az erdélyiek ahhoz voltak szokva, hogy jól-roszul, otthonról igazgattassanak — most pedig Lengyelországból igazgattattak. Lehetetlennek hitték, hogy a triumviratus saját lábán járhasson — azért kellett nekik három helyett egy kormányzó, mert ettől azt várták, hogy ez önállóan fogja őket kormányozni. Eubulus semmi okoskodása sem tudta ezt a reményt megdönteni.

Megmutatta azt az ez évi 2-ik országgyűlés is, melyet a kormányzók aug. 20-áról [2]) sept. 20-ára hívtak össze. A rendek nehezen vették, hogy a lengyel király válasz nélkül ereszté vissza a követeket s azon tanácskozott, hogy mikép kényszerítse a királyt válaszadásra? Midőn a fejdelmi előterjesztések a szokott módon közöltettek velök, kijelenték, hogy tör-

---

[1]) Erdélyország Történetei Tára I. k. 81-ik l.

[2]) Bethlen Farkas II. k. 477 és 478 ll.

[3]) L. Törvények és Irományok XXVIII.

vényszéket addig tartani nem lehet, míg a király az ő kérésöknek eleget nem tesz, — mert a kormányzók nem esküdtek fel. Bizonnyal erős gyógyszer volt ez — azt kívánni, hogy az ország törvénykezés nélkül maradjon, s beláthatatlan bonyadalmakat vont volna maga után. Nehány napi feleselgetés után belátták a rendek is s elejtették kivánatukat. [1])

Azután áttértek a fejdelmi propositiók tárgyalása és elintézésére.

Megszavazták az adót: 99 pénzt az erdélyiek, s 1 ftot a magyarországiak részéről és ezen fölül Várad erődítésére mindenik részről 50 pénzt.

Elrendelék, hogy a törvényszékek a kitűzött határidőben megtartassanak, s hogy a 3 frt fölött levő fölebbezések a fejdelmi táblára felbocsáttassanak, s végre hogy a szökött jobbágyak kiadassanak.

A gyülés sept. 25-én eloszlott. [2])

Ez alatt a kormányzók intézkedtek a sz. Demeter-napi portai adó s a szokásos ajándékok beküldéséről. Kinevezték a főkövetséget, annak élére Kendy Ferenczet állíták, elkészíték az adót és ajándékokat s végre útra bocsáták ezeket. [3])

XXIV.

Lassankint István király is belátta, hogy igaza van az erdélyi rendeknek, midőn a kormányzás terhét és felelősségét egy személyre kívánják ruházni. A három kormányzó önállótlansága sok bonyadalmat idézett elé és sok nehézséget nem tudott eltávolítni. A kincstárt Kristóf jó állapotban hagyta hátra, a kormányzók egészen kiürítették. Csak nehezen teltek ki a szükséges költségek, sőt néha ki sem teltek s az ügyet végre is István király elé kelle vinni. Egy ily alkalommal írá nekik István király az ily rendkívüli s koronkint megujuló szükségekről: »csak két remediumát látjuk efféle difficultások-

[1]) L. Törvények és Irományok XXX.

[2]) L. Törvények és Irományok XXIX-ik sz.

[3]) L. A Kendy Ferencznek adott utasítást 1584. sept. 20-án, a portai leveleket s az ajándékok lajstromát, a m. k. állam levéltárban Acta Publ. Tranniae.

nak: egyik az aerariumnak augealása, melyről mi sokszor admoneáltuk kegyelmeteket ki, az mint veszszük eszünkben — nem tetszik kegyelmeteknek; (mert tudták, hogy a rendkivüli adókat nem fogják nekik megszavazni); másik az szolgáló népnek (azaz: a hadnak) leszállítása, kit ez mostani üdő és állapot nem szenved. Sőt ezután se véljük, hogy szenvedhessen, mert nem ország az, kinek efféle kész praesidiuma nincs ..... Szükség azért, hogy afféle szükségeknek akármi súlyos remediummal occurráljon inkább kegyelmetek mind most, mind ezután, hogy nem mint az szolgáló rendnek kevesebbítésével. Az mit mi erre alkalmasnak és szenvedhetőnek ítéltünk legyen arra, mi (figyelmeztettük) kegyelmeteket, de félünk rajta, hogy lát még oly üdőt vagy kegyelmetek, vagy kegyelmetek maradékja, kiben minden eszében veszi mire való volt ez mi sok intésünk.« [1])

Ezek a rendkívüli költségek leginkább a török viszonyokból származtak s tagadni nem lehet, hogy ha a kormányzók nem tudták módját találni azok mikép leendő födezésének, nem birtak elég tapintattal megelőzni az ilyen szükségletek keletkezését. Mint tudva van, a hódoltságra nézve Halul bég deftere volt irányadó. 1584. elején a törökök egy csomó falut felvertek, rabokat tettek s egy csomó a Berettyón innen levő falura, kik nem voltak beírva a defterbe, behódoltató leveleket írtak. [2]) A kormányzók izengetésekkel, szép szóval akarták kiegyenlíteni a dolgot, habár a törökök Várad vidékének felverésével is fenyegettek. István király azon véleményben volt, hogy ha máskép nem lehet, erővel is meg kell ezt akadályozni. [3]) A dolog annyira ment — miután Giczy a váradi parancsnok erélyes repressaliákat alkalmazott — hogy a budai basa az erdélyi követeket, kik egy kiküldött csauszszal egyetértve, végrehajtott vizsgálat eredményét vitték hozzá »rút, éktelen szókkal illette,« sőt még a fejedelmet is »nagy

[1]) István király 1584. sept. 5-iki levele a kormányzókhoz, a m. k. állami levéltárban. Acta Publica Tranniae.

[2]) Az erdélyi fejdelmi levéltárban levő defterben ezek a faluk nem voltak beírva, de egy csomó a defterben beírt falu nem hódolt. L. a kormányzók máj. 13-iki levelét.

[3]) István király jul. 2-iki válasza.

embertelenül nyelvével rútolta.« Hogy nyerjenek elégtételt a kormányzók, nem tudták, mert a portán nincs jó akarójuk, az basák a sok ajándék daczára azt se tudják kik, sőt Ozmán basa nem rég azt kérdé: »micsoda föld az az Erdély, hol vagyon?« [1]) Végre 1595 elején Szalay Ferencz küldetett a budai basához az ügy rendezésére. [2])

De ha ez ügyben csorbát szenvedett tekintélye, egy másik ügyet sem tudtak jobban elintézni. Stankul havasalföldi logofét megszökött, Erdélybe bujdosott s keresett menedéket. A vajda követelte kiadatását, a kormányzóknak volt erre hajlama, de maguktól nem mervén tenni, István királyhoz fordúltak. István király a viszonyoknak megfelelő tanácsot adott. Ha a porta sürgeti, ne veszélyeztessék a haza sorsát, »de ha csak a vajda erőltet, mi, eb neki, sem barátságát, sem fenyegetését nem tartjuk annyinak, hogy mind Istennek s mind kereszténységnek tekintetét hátra hagyván, ilyen tyrannusnak kezébe halálra adjon kegyelmetek valamely oda folyamodott keresztyén embert.« Különben tartsanak vizsgálatot. [3]) A vajda ismét kérette követekkel s ajándékokkal s a kormányzók ismét Istvánhoz fordultak. [4]) Végre is, mert ő felsége nem adott »direct« utasítást, alkudozni kezdtek a vajdával, hogy mit akar vele. [5]) A dolgot végre a vajda bukása oldotta meg, ki maga is Erdélybe menekült egy csomó kincscsel, melyet észrevevén, hogy üldöztetni fog, szétszórt, maga pedig szász ruhába öltözve — mint ezt a portának jelenték — menekült. Ebből aztán portatárgyalás lett, melynek végén összekellett a vajda kincseit gyűjteni s kiszolgáltatni. [6])

A közigazgatásnak s a szomszéd országokkal való érintkezés gyarlóságához járult, hogy a törvényszolgáltatás ügyében is panaszok mentek a királyhoz, [7]) ki végre elhatározá helyt adni a rendek kérelmének s 1585. maj. 1-én kinevezte

[1]) A kormányzók 1584. decz. 14-iki levele u. o.

[2]) Az utasítás Szalaynak u. o 1585. jan. 13-áról.

[3]) István királynak 1584. marcz. 5-iki levele.

[4]) A kormányzók 1584. decz. 14-iki levele.

[5]) U. a 1585. febr. 26-iki levele.

[6]) U. a. 1585. april 28-iki levele.

[7]) István király 1584. decz. 31-iki levele a kormányzókhoz.

kormányzóvá Giczy Jánost, nagyváradi kapitányt, [1]) meggyőződvén mint maga mondja, hogy a sokak uralkodása (az első: a tanácsurak kormányzása) épen ugy mint a kevesek uralkodása (a második forma a triumviratus) sok nehézséggel jár, Erdély szokásaitól elüt s a közjóval nem egyeztethető össze. Megadta neki Erdélyország kormányzója czímét, lakásává a fejedelmi udvart rendelte. Megadta neki a jogot, hogy a tanácsurakat összehivhassa, végezhessen velök s törvényszéket tarthasson. Csak a rendkivüli fontosságú esetekre nézve tartá fönn a maga elhatározását. A polgári és katonai rendet egyaránt hatósága alá adta a joggal együtt, hogy a szükséghez képest összehívhassa a hadak szükséghez mért részét s oda küldhesse vagy vezethesse, hova a szükség kivánja. Alárendelte a várak parancsnokait, várnagyait, az összes tisztviselőket — ezeket ő nevezhesse ki Várad, és Karánsebes kivételével, melyekre nézve ki kell nyernie a király előleges bele-

[1]) *Miles*, Sieb. Würgengel 142. l. azt irja, hogy Erdély rendei István király engedelméből összejöttek Medgyesen s kormányzóvá választották Giczy Jánost. De erről a választásról senki sem tud semmit az egykorúak közül. Gyulafi Lestyán irja: »1585. Következett Géczy János gubernator a király akaratjából.« Bethlen Farkas is azt mondja: Gubernatorem Transylvaniae in locum praesidum constituit.« De legdöntőbb. mit István király maga mond a kinevezési okmányban: cum ..... solemni legatione omnium ordinum nationumque praefati regni nostri postulatum a nobis sit ut donec apta imperio aetas Illustrimo nepoti nostro veniret, curam regimenque regni, ad unum virum, justitia, fide, prudentia, reique militaris scientia spectatum judicio arbitrioque nostro deferremus: nos et publica utilitate, et praedictorum regni ordinum votis adducti, id iam tandem faciendum esse statuimus. Ad quod quidem munus obeundum sustinendumque, cum magnificum Joannem *Giczi*, freti nostro de illius innocentia, fide, integritate, caeterisque virtutibus judicio, idoneum esse censemus; eum igitur administrationi totius regni Transylvaniae, donec ut dictum est, matura Imperio aetas Illustrissimo nepoti nostro veniat, cum authoritate, legibus atque conditionibus, quas hic subjicimus, praeficiendum decrevimus, quemadmodum praeficimus praesentium per vigorem.« Ez világosan mutatja, hogy a rendek csak arra kérték Istvánt, hogy tegyen egy embert kormányzóvá: ez a kérés pedig az 1584. tavaszi országgyűlésből ment fel s nem Medgyesről, hol ha volt is valami, legfölebb csak értekezlet volt. A kinevezési okmányt kiadta Rumy is Monumentáiban — ujabban correctül Giczy-jében Jakab Elek.

egyezését. A fejedelmi udvarban tartson 600 lovast, a várakban tetszése szerinti számban tartson katonákat. A fejedelem körül tapasztalt hűségű és becsületességü embereket tartson. Adományozhat 32 telekig, továbbá a dézmát, nemességet, primipilatust, a fejedelem nevében. A fejedelem nevét, a szokott helyre, a kormányzó irja alá. Végül az ország minden rendeinek meghagyta ezen rendeletének tiszteletben tartását.[1])

Máj. 9-ére Gy.-Fehérvárra országgyűlés volt összehiva, mely bár kevés czikkelyt alkotott, szokatlan hosszú ideig, maj. 19-ig, tiz napig tartott. Valószinü, hogy a király leirata későre érkezett meg s e miatt huzódott annyi ideig. Megérkezvén és felolvastatván s elfogadtatván, Giczy letette az esküt, hogy a vallásszabadságot az 1571-iki czikkek értelmében meg fogja tartani s a rendeket és nemzeteket is megtartja jogaikban, kiváltságaikban, az irott és szokásos törvényekben, s hogy mindenkinek igazságot szolgáltat egyenlő mértékben.[2])

Áttérvén az országgyűlés a rendes tárgyalásokra, mindenekelőtt a korábban alkotott vallástörvényeket újíták meg: tartassanak meg azok mindaddig, mig általános gyűlés azokon nem változtat — rendszabály, mely a jezsuiták terjeszkedése ellen volt intézve.

Megszavazták a portai adót is: kapuszám szerint másfél forintot a szokott módozatok mellett.

A felebbezések intéztessenek el.

A széna szűk volta miatt a székely törvénykezési terminust elhalaszták, de a többiek tartassanak meg.

Rendelkeztek a szökött jobbágyok kiadása iránt. Minthogy némely megyék a szökött jobbágyokra való felebbezéseket nem bocsátják fel, elrendelék, hogy a közelebbi általános gyűlésig bocsáttassanak fel.

A gyűlés maj. 19-én ért véget.[3])

Ez napon irták a kormányzók utolsó levelöket István királynak — a havasalföldi vajda jószágai kiadásáról tesznek

---

[1]) Lásd az okmányt, Jakab Elek: A Giczyek Erdély történetében, 57-ik lap.

[2]) Lásd az esküformát u. o. 61. l.

[3]) L. Törvények és Irományok XXXI.

jelentést: de az országgyülési tárgyalásokról egy szóval sem emlékeznek meg. [1])

XXV.

Giczy elfoglalta helyét s az erélyes férfiú épen oly szilárd kezekkel ragadta meg Erdély gyeplőjét, mint a milyennel eddig Várad környékének igazgatását vezette. A kapitány, ki egy hires építészszel: Baldagira Octaviussal a vár erődítésén annyit tett, mennyi évek óta nem történt, ki a török beütéseket megfékezte s saját katonáit rendben tartotta, a kormányzás élén is érvényesíté tehetségeit. Nagy könnyebbségére volt, hogy csaknem teljes fejedelmi hatalommal intézkedett, nem kelle minden ügyben bevárnia István király döntő tanácsát, mint elődeinek, s hogy nemcsak több önállósággal birt, mint ezek, hanem azt ki is tudta fejteni. Várad kapitányává helyette István király Sibrik Györgyöt nevezte ki, kihez Gyulay Pál ama hires levelét intézte, melyet minden új kapitánynak fel szoktak olvasni. [2])

Ez év sept. 12-én Giczy beinditá a portára Vass Györgyöt és Csegődy Mihály főköveteket a szokott adóval s ugyanazon hó 19-ére Tordára részletes gyülésre összehívta a rendeket.

Mindenekelőtt megszavazták az ez évi második adórészletet: 99 pénzt portánkint az erdélyiek s annak megfelelő összeget a szászok és székelyek, valamint 1 frtot a magyarországiak részéről s ezen kivül Várad erősítésére 35 pénzt.

Megengedték, hogy szabad kivinni az országból a buzát, kinek-kinek saját szükségére, de nem kereskedésért; de eltiltották a szekeres és hátas lovak kivitelét. A görögök és olaszok csak a kormányzó menlevelével ellátva jöhetnek kereskedni az országba, de tallért és aranyat azok se vihessenek ki. Valamint az aranyat sem vert, sem pléh, sem por alakban nem szabad az országból kivinni. (Ez azért volt szükséges, mert a török adót aranyban kellett fizetni.) Megtiltották, hogy

---

[1]) Acta Publ. Tranniae, a m. k. államlevéltárban.

[2]) Kiadta Bethlen Farkas II. k. 481. Továbbá az Erdélyi Muzeum II. kötetében Kisfaludy Sándor. A XVII. században külön is megjelent.

valaki velenczei árúkat (czifraságokat) vegyen: ilyen haszontalanságért ne vigyék ki a pénzt az országból.

Elrendelék a törvénykezési terminusokat.

A székelyek az orvok kergetésében tartsák magukat a megyében érvényes törvényekhez.

A nemesek házuk szükségére ingyen sót kapjanak.

Elrendeltetett, hogy a gonosztevők kergetését haladéktalanúl kezdjék meg. A görgényi tiszttartó s Geszty Ferencz Déva vidékén, útasíttassanak az ottani gonosztevők megbüntetésére.

A szászok panaszkodnak, hogy az »úton járók« zsarolják őket s pénz nélkül veszik el az élést. Erre nézve tartassék meg az 1581-iki törvény: de viszont a szászok is tartozzanak pénzért ételt, italt adni.

Megújították a ráczok betódúlása ellen hozott törvényeket: a bennlevők maradjanak ugyan benn, de éljenek az ország törvényeivel, legyenek a megyei ispánok, szolgabirák hatósága alatt. A ki ezután ráczot fogad földjére, fizet száz girát.

A rendek szept. 24-én oszlottak el. [1])

XXVI.

1586 elején előkelő vendége volt Erdélynek: Herberstein Feliczián német főúr. E család kiválólag a bányászattal foglalkozott s a triumviratustól csakhamar, a mint ezek kormányra léptek, István király beleegyezésével, haszonbérbe vette Kapnikbányát, de a hozzátartozó faluk nélkül 200 girát évenkint, két évi tartamra. Nem sokára azonban, tapasztalván, hogy ily módon kára lesz, kérte a falukat, melyek Kapnikhoz tartoznak, a bérletidőnek 12 évre terjesztését s ezért a bérletnek évenkint 50 girával felemelését sürgette. [2]) A dolog azonban húzódott s végre maga szánta rá magát Erdélybe utazásra, oly czéllal, hogy a faluk mellé még Zalathnabányát is megnyerhesse bérbe. Gróf Nogaroll Ferdinánd,

[1]) L. Törv. és Irományok XXXII.

[2]) A kormányzók 1584. aug. 13-iki levele István királyhoz, a m. kir. államlevéltárban.

Ruebernek utódja a kassai parancsnokságban, tudni akarta, hogy Herbersteinnak titkos czélja volt Zsigmond fejedelem és saját leánya közt létrejövendő házasság eszméjét is megpendítni — terv, melyből azért sem lehetett semmi, mert a leány idősebb volt Zsigmondnál. [1])

Egy másik ügy a Radul Péter havasalföldi vajdáé volt. E férfiú megszökött ugyan, de nem tudott kimenekülni Erdélyből, hanem elfogatott s a huszti várba záratott. [2]) Ezzel elkerülte kiadatását, mert a porta megnyugodott a menekülését tudató jelentésekben, hanem ez idétt azt kezdte sürgetni, hogy a Péter menekülésekor elszökött bojérokat, továbbá a Michne székfoglalása után kibujdosott köznépet küldjék haza. Az erre vonatkozó fermánokat Huszain csausz hozta Erdélybe s Giczy mindent igért: ha mint a fermán irja, Péter hadakat gyűjtene, hogy Moldvát megtámadja, azt szét fogja kergetni, a vele kijött bojérok már visszamentek, s vissza a köznép is — mert nem állhatta ki az Erdélyben uralkodó drágaságot. [3])

Azonban az eddigi eredmény igazolta, hogy »egy ember kormánya jobb a kevesekénél és még jobb a sokakénál« — az az jobb, ha egy ember vezeti az államtanácsot, mintha többen teszik azt, mert az ügyek több biztossággal és jóval több gyorsasággal intéztettek el. S a kedélyek is egészen meg voltak csendesedve, midőn Giczy kormányzása első évének végén máj. 1-ére Enyedre összehívta a rendeket. Már ebben is eltért a triumviratustól, kik mindig a fejdelmi székvárosba hirdettek országgyűlést, hogy ő épen úgy mint a fejdelmek, nem mindig ugyanazon helyet terhelte meg a rendek összehívásával, hanem más-más városokat szemelt ki.

---

[1]) Gróf Nogaroll Ferdinánd levele Ernő főherczeghez 1586. febr. 2. a cs. és kir. államlevéltárban Bécsben. Zsigmond 14 éves, Herberstein leánya 16 éves volt akkor.

[2]) Gyulafi Lestyán a Székely krónikában 51. l. »a huszti várban Lónyay Albert lévén előljáró, onnét elszökött augusztus hónapban (1587) Radul Péter havaseli vajda, három esztendőbeli fogsága után kötelen ereszkedvén le az ablakból.« Jeles herczegnek irja, ki valóságos vitézi erkölcscsel birt.

[3]) Az erre vonatkozó fermanok és válaszok a m. kir. államlevéltárban. Acta Publica Transylvaniae ab anno 1583—1594.

Az előterjesztéseket a rendek megelégedéssel fogadták s megszavazták a portai adót kapuszám szerint 99 pénzt az erdélyiek, 1 ftot a magyarországiak részéről s ezenkivül még 40—40 pénzt adópótlékul.

Hogy az elharapózott rablásnak és gyilkolásnak, melynek egyik társuk áldozatúl is esett, véget vessenek, az orvok kergetése ellen hozott törvényeket újabb, szigorúbb rendszabályokkal válták fel. Elrendelék, hogy a görgényi, vécsi, betleni tiszttartók s a beszterczei bíró, a megyei ispánok, a székely és szász királybirák főurakkal és csapatokkal ellátva hozzá fogjanak a kergetéshez, kivétel nélkül minden hely és uradalom nyitva legyen előttük; hanem a kergetés végeztével Déva, Görgény és Sidóvár kiváltságai tartassanak meg. A kergetők éljenek saját pénzükön. A gonosztevők közől némelyek példaadásul családostól »ez földről eltöröltessenek.« Ha nemes ember vesz gonosztevőt védelmébe, az olyan 200 ftot fizet. Ha nemes ember találtatik afféle bűnben, itélje el a megye. Ha ilyent ispán vagy királybiró pártfogol, az legyen hivatalvesztetté. Ha városok vagy faluk nem kelnek fel, vagy menedéket adnak az orvoknak, a bíró harmadmagával azon helységből akasztassék fel.

Elrendelték a hadfölkelést.

A nemesek, székelyek, szászok szükségökre kapjanak a kamara-ispánoktól ingyen sót.

A szökött jobbágyok, a hol vannak, ott fizessék meg az ország adóját.

A vásárvámot illetéktelenül szedő városok attól eltiltattak.

Az adóhátralék hajtassék be.

Felszabadították az országból a búzakivitelt kereskedés végett, hasonlag a búzavásárlást is. Nemes ember saját szükségére harminczad nélkül is vehet ki búzát.

A rendek máj. 5-én oszlottak el. [1])

---

[1]) Lásd Törvények és Irományok XXXIII.

XXVII.

Az 1586-iki őszi országgyűlés: mikor és hol tartatott meg? arról a fenmaradt emlékek hallgatnak, s maguk az alkotott törvények is ismeretlenek. De kétségtelen, hogy megtartatott, mert az állam szükségleteire az adót ottan vetették ki, s országgyűlési törvény nélkül azt nem lehetett behajtani. A portai évi adót Prásmárról sept. 24-ről Ravazdy György és Bódog János által küldték be. [1])

XXVIII.

»Ha lengyel király felől kérdezkednének valamit — mondá a portára, az adó beszolgáltatása végett küldött követeknek adott utasítás — azt mondhatják, hogy most jó egészségben vagyon, az mint értjük és hogy nem régen voltanak az moszkva követek ő felségénél, kik örökkévaló békességet kértenek ő felségétől, de ő felsége halasztást tett az dologban, semmi oly bizonyos választ nem tett nekik róla « [2])

Alig egy pár hó mulva a királynak holt hire érkezett Erdélybe. A mint 1586. decz. 2-án [3]) történt gyászeset hire megérkezett, azonnal jelentést tett a kormányzó a portára. Némelyek — jelenté — Rudolf császárt, mások a szász választót, mások a svéd király fiát akarják megválasztani — de egy

---

[1]) L. az utasítást s leveleket Acta Publica Transylvaniae a m. k. államlevéltárban. — Bethlen II. köt. egy nevezetes chronologiai tévedés van: 1586-ra teszi Márkházy bukását és a trónörökösöknek környülmetélési ünnepélyét, melyet ezuttal páratlan fénynyel ült meg Murad szultán, de a mely 1582-ben volt. L. Hammer II. k. 516 s köv. ll.

[2]) Az utasítás 12. pontja u. o.

[3]) Természetesen a régi naptár szerint számítva. Sírirata, mit Bethlen Farkas II. 551. körül »pridie Idus Decembris« (decz. 12)-re teszi halálát, az új naptár szerint. A Calendarium Eberianum — Kurz, Nachlese 107 — decz. 2-át mond. A kormányzó Prásmár decz. 23-ról következőleg ír e gyászesetről: »most hozák bizonnyal mi nekünk az lengyel király István király halálát, kinek *ez mai napon szintén* (azaz épen) *három hete*, hogy az Isten Litva országba Grodna nevű városban kivette ez világból.« Tehát ez is decz. 2-ára esik. Megelőzte nehány héttel Sibrik György váradi kapitány, ki 1586. nov. 14-én halt meg.

töredék belföldi királyt akar. Ugyanakkor Zamoyskihoz, a korlátnokhoz, Zsigmond fejedelem sógorához követül küldé Boronkay Lászlót, tudakozódni, ha tett-e a király végrendeletet; intézkedett-e utódja ügyében, lehetne-e remélni, hogy Zsigmond megválasztatását keresztül vigyék, s ha ez nem volna lehető, volna-e módja kivinni, hogy unokatestvérei András vagy Boldizsár közől választatnék meg valaki, s ha igen, mit kellene tenni? továbbá: tudja ki, hol vannak András bibornok és Boldizsár, azt is, hogy van szervezve az interregnum s végre, hogy mikor lesz a temetés. [1])

Boronkay 1587. febr. elejére visszaérkezett s elég jól hangzó híreket hozott. Griseldis írt testvérének Zsigmondnak, levele bíztatást tartalmazott, de figyelmezteti, hogy az sok költségbe fog kerülni. Tudom, válaszolá Zsigmond apr. 9-én, de a mennyire fogyatkozott állapotom engedi, megteszek mindent. »Isten a mit akar, abban utat és módot szokott mutatni.« S azon ürügy alatt, hogy Báthory Endrének uradalmai ügyében értekezzék a lengyel főurakkal, visszaküldé Boronkayt, hogy útját egyengesse a trónra. Írt ugyan akkor a királynénak és sógorának is. [2])

Két nappal később febr. 11-én Musztafa csausz fermánt hozott a portáról: a szultán azt akarja, hogy vagy ő menjen a lengyel királyságra vagy rokonai közől valamelyik, »mert ez az én akaratom, hogy vagy te vagy az te nemzetedből való legyen, valamiképen te gondolod jobbnak lenni, hát add értésemre.« [3]) A mint a kormányzó a porta pártfogásáról és támogatásáról bizonyossá lett, febr. 22-én Óváry Deák Istvánt Moldván át Lengyelországba küldé, hogy a tanácsurakat igyekezzék a Zsigmond, vagy ha őt igen fiatalnak tartanák, valamelyik unokatestvére részére megnyerni: gondolják meg, hogy ez úton biztosítják a török frigyet, hogy e választással a tartozó hála kötelességének tesznek eleget, mert Zsigmond olyan, mintha az elhúnyt királynak fia lett volna. [4]) De

[1]) Az utasítás meg van a m. kir. államlevéltárban, — valamint a Zamoyskinak irott levél is.

[2]) Mind e levelek 1587. febr. 9-ről u. o.

[3]) A szultáni fermán u. o. V. ö. Hammer II. 540.

[4]) Az Óvárynak adott utasítás u. o.

már april hó elejére megjött Zamoyskitól az értesítés, hogy a királyválasztás az új naptár szerint jun. utolsó napjára tűzetett ki, s hogy ez idő szerint a diadalra legtöbb kilátása a német pártnak van. A kormányzó azonnal útnak is indíta egy postát Rácz Péter kapitihához, figyelmeztetni a portát az osztrák ház növekedő hatalmának veszélyeire. [1])

Ez alatt elközelgetett a tavaszi országgyűlés ideje s a kormányzó a rendeket Enyedre april 24-ére hívta össze.

Az előterjesztés tudatta a rendekkel a király halálát, továbbá a szokott évi adó megszavazását kérte és szemben Rudolf törekvéseivel, hogy a lengyel trónt magának szerezze meg, s még mindig remélve, hogy a roszabb fordulatot sikerülend a porta segélyével megváltoztatni, felhívta a rendeket az általános hadfölkelés elrendelésére.

A rendek fájdalommal értesültek a nagy király haláláról, ki oly szorgalmatos gondviseléssel volt hozzájok, hogy 50 ezer tallért erdélyi jövedelmeiből, s 96,000 forintot az oroszok váltságdíjából az országnak hagyományozott ennek végső szüksége esetére.[2]) Megszavazták az adót a portai költségekre s más szükségekre rovás szerint 99 pénzt és 50 krt az erdélyiek, s 1 frt 50 krt a magyarországiak részéről. De egyszersmind elrendelék az adózó helységek megvizsgálását: a halálozás által elpusztult telkek vétessenek ki az adó-fizetés kötelezettsége alól.

Azután elrendelék a megyei összeírások kiigazítását hadkötelezettségi szempontból; s egyszersmind elrendelék a hadfölkelést, hogy a fejdelmi parancslevélre azonnal táborba szállhassanak, s azt megelőzőleg a hadiszemlét, melynek határnapja 15 nappal előbb fog kihirdettetni.

Megujíták a külfölddel való közlekedés tilalmára vonatkozó 1571-iki törvényt. Eltilták a külföldre menetelt, követküldést, levélírást egyiránt.

A kamarák ingyen sót adjanak a nemeseknek, kik a vágatás árán kívül egyebet nem fizetnek.

---

[1]) Mind a levél, mind az apr. 6-án kelt utasítás ugyanott.

[2]) Bethlen Farkas II. 519. l.

Elrendelék a szökött jobbágyok kiadását, s a czirkálásra vonatkozó törvények megtartását.

Felhatalmazák a fejdelmet új adomány adhatására.

Az országgyűlés apr. 29-én oszlott el. [1])

E gyűlés nem folyt le minden izgalom nélkül. A fejdelem nagybátyja: Somlyai Báthory István meg akarta Giczyt buktatni s a kormányzóságot magára akarta ruháztatni. Azonban a porta nem volt hajlandó semmi hasonló újításra s e gyűlésen kihirdettetett a fermán, hogy a kormányzóság maradjon Giczy kezén. Geszty Ferencz, a dévai vár és uradalom tulajdonosa egyszerre mind a két úrnak ajánlatot tett, hogy versenytársát elteszi láb alól. A dolog kitudatott, s a kormányzó Geszty Ferencz javadalmát 50 lótartással szűkebbre szoritá — ki ettől fogva a kormányzó idejében kevesebbet mutatkozott az udvarnál. [2])

Nyár folytán eldőlt a lengyel királyság sorsa is. Erdélyből fényes követség ment Kovasóczy Farkas vezénylete alatt oda: de Zsigmond szóba se jött. Egy töredék megválasztá ugyan Maximilián főherczeget, de a nagyobb rész János Zsigmondra, a svéd trónörökösre adta, az özvegy királyné közreműködése folytán s Esthland megszerzésének reményében szavazatát.

XXIX.

Mielőtt az eredmény a portán el lett volna dőlve, a törökök a végeken készülődtek, de készülődtek az erdélyiek is az enyedi végzések alapján. [1]) S midőn a portai sz. Demeternapi

[1]) L. Törvények és Irományok XXXIV.

[2]) Gróf Nogarolli kassai kapitány jelentése Ernő főherczeghez, Kassa 1587. sept. 15., a titkos levéltárban Bécsben, a Hungaricák közt, mely időben Geszty elakarta hagyni Erdélyt. Hogy Báthory István a kormányzónak ellensége volt, azt saját, a Calendarium Eberianumba tett följegyzéseiből tudjuk. (Kurz Nachlesejében).

[3]) Ernő főhg jun. 27-ről irja a császárnak, hogy Nogarolli gróf jun. 14-ről tudósítja, hogy a törökök és az erdélyiek készülődnek s ezért megengedte, hogy Nogarolli 300 huszárt toborzhasson. Kassa, jul. 9-ről pedig Nogarolli Ernő főherczegnek jelenti, hogy a végeken az a hír, miszerint a törökök becsapni készülnek, mindig nagyobb mérveket ölt. Az

adó beszolgáltatásának ideje eljött s e czélból sept. 18-ikán Torma Kristóf és Theke György Stambulba küldettek; az utasítás egyik pontja meghagyta a követeknek, tudatni a kettős királyválasztást s a bécsi király azon szándékát, hogy öcscsét haddal is be akarja igtatni Lengyelországba. Hogy a németek a határszéleken mindenütt készülnek és fenyegető állást foglalnak el. Ez részükről is szükségessé teszi a vigyázatot s a hadak készen tartását. [1])

S csakugyan ez volt egyik főtárgya az őszi országgyűlésnek, melyet oct. 1-én kiadott meghivójával oct. 22-ére hirdetett a kormányzó Kolosvárra. [2])

E gyűlésen a fejedelmi előterjesztések alapján a rendek megszavazták a szokásos őszi adót, kapuszám után Erdélyből 99 pénzt, Magyarországról 1 frtot s mindkét felől Várad erődítésére 50—50 fillért. Elrendelék egyuttal, hogy a vármegyei ispánok a még össze nem irt elpusztult helyeket irják össze s ahhozképest igazítsák ki a lajstromot.

Egyuttal elrendelék a hadfölkelést is: oly módon, hogy az első hivásra táborba szállhassanak.

Intézkedtek a rablók és orvok kergetéséről, a szökött jobbágyok megadásáról, kik minden helyekről — Újfaluból és az örményesi tó mellől, hová »a szabadságnak örülvén,« szökni szoktak, s hova mint fejdelmi birtokba, nem bocsátják be a birákat — kiszolgáltassanak.

Hálával fogadták azon intézkedést, hogy a vásárhelyi iskolához a tanítók fizetésére s a tanulók élelemmel ellátására segély rendeltetett.

---

erdélyiek is nagyon készülnek. Az a híre, hogy a Báthoriak közől lesz valaki királylyá választva, s a törökök mind az erdélyiek, mind a lengyeleknek megigérték segélyöket — s ezért a török készülődése. Azonban gondolni lehet, hogy a jó alkalmat nem fogja elszalasztani a török az ő fölsége ditiójába való becsapásra. — Gondolhatja a főhg, hogy ily körülményekre készen kell lenni s a meglevő kevés számú katonaság neki, Nogarellinek nem elég.

[1]) A m. k. államlevéltárban lévő okmányok. Acta Publica Transilvaniae.

[2]) L. Törvények és Irományok XXXV.

A gyülés oct. 28-án oszlott el. [1])

A hír, mit Torma vitt a portára s mit utóbb irott levelekkel is megerősítettek, csakugyan megvalósult. Rudolf elhatározta Maximilián megválasztatásának fegyverrel is érvényt szerezni, s a főherczeget hadsereggel küldte be Lengyelországba, s oct. utolsó napjaiban Krakó alatt táborozott. Mi alatt Zsigmond és pártja megtette a szükséges készületeket az ellenállásra, Zamoyski levelet intézett sógorához: nővére és unokatestvérei fenyegetve vannak, küldjön sereget segélyökre. Ez irás a korlátnoktól ürügyül is szolgálhat neki a segélyadás ügyében, ha netalán nem akarna a németekkel háborúba keveredni. [2])

Az ügy az erdélyi államtanács elé került eldöntés végett. Giczy és Gálfi a lengyeleknek adandó segély mellett voltak. János király óta bizonyos bensőbb frigy állott fön, mely István király alatt még erősbült. Sok erdélyit házassági, rokoni összeköttetés csatolt ez országhoz. De a magánérdeken kivül állami érdekek is voltak mérvadók. Mindkét állam egyaránt tartott a német uralom terjeszkedésétől, a Habsburgház hatalmának növekedésétől, bensőbb összeköttetésben állott a portával, mely hasonlag ellene munkált Rudolf hatalma növekedésének, s szivesebben látott Wasát, mint Habsburgot a lengyel trónon. Elmondta ezenkivül Giczy, hogy ha a Krakóba szorult biboronk elfogatnék, nekik kellene kiszabadítni, hogy a segélyadással lekötelezik a portát, le a lengyelt.

De hátha Maximilián főherczeg győz s mi ellene leszünk, mi történik akkor? kérdi Kendy Sándor, hozzátevén: nekünk a némettel szövetségünk van, melyet még István király szerzett, ez akkor fel fog bomolni. Mig ha vele tartunk, győzelme hasznunkra válhat, mert ha ő lesz lengyel királylyá, módjában lesz hadat indítni a török ellen s ekkor hazánk megszabadulhat. [3])

---

[1]) L. Törvények és Irományok XXXVI.

[2]) L. Zamoyskinek oct. 30-iki levelét a m. k. államlevéltárban. U. o. meg van az erre vonatkozó igen érdekes levelezés. Igen érdekes a lengyel korlátnok oct. 30-ról kelt levele.

[3]) Gyulafi Lestyán a Székely krón. 53. l.

A Giczy szavazata és akarata győzött. Elhatározák segélyt küldeni Lengyelországba, s a hadak vezérévé Báthory Boldizsárt nevezték ki, alárendelvén Király Albertet és Bornemisza Jánost. De nem akarák mégis, hogy ez egyenes segélyadás színét viselje magán: a serget nov. 10-ike körül azon szín alatt indíták útnak, hogy ez a veszélyben forgó bibornok és Griseldis megvédésére küldetik Lengyelországba. [1])

Ez alatt mind Maximilián, mind Zsigmond közeledtek Krakó felé, az előbbi ötödfél ezer emberrel volt, de a lengyelek zöme az utóbbi mellett nyilatkozott s az erdélyi segédhadak is megindultak. [2]) A két trónkövetelő hada Krakó alatt találkozott s megütközött. A szerencse a svédeknek kedvezett s Maximilián hada megszalasztatott. Igy megnyílt az út Krakóba, hova Zsigmond nov. 29-én be is vonult, oly szándékkal, hogy megkoronáztassa magát, [3]) a mi nem sokára meg is történt. [4])

Maximilián sietve vonult vissza Sléziába, s a lengyel hadak megerősödve az erdélyi hadakkal, nyomban követték. 1588. jan. 15 én (a régi naptár szerint) találkozott a két had s erős harcz után a Zamoyski által vezetett lengyel-magyar hadak fényes diadalt arattak. Maximilián egy szomszéd várba

---

[1]) Az erdélyi rendeknek a lengyel rendekhez, a korlátnokhoz irott levele nov. 10-ről s ugyanaz napról a hadak számára kiállított salvus conductus, melyben mondják: »Cum intelligamus in hac rerum Polonicarum perturbatione, dubioque regni illius statu illustrissimum ac reverendissimum dominum Andream Cardinalem Bathoreum, fratrem nostrum ac illustrissimam dominam sororem nostram illustrissimi dominis Joannis Zamoiski cancellarii et generalis regni capitanei conjugem in magno periculo versari, has nostras equitum peditumque copias sub ductu et imperio illustrissimi domini Balthasaris Bathori fratris nostri in Poloniam eo nomine mittendas duximus, ut dictis fratri, sororique nostrae praesidio sint, ne qua via, aut iniuria vis a quoque inferatur.«

[2]) 1587. decz. 6-ról a portára küldött levelek az államlevéltárban, a Báthori Codexben.

[3]) A portára 1587. decz. 28-áról küldött levelek u. o.

[4]) U. o. jan. 29-én a portára küldött levél. A koronázás jan. 26-iki portai levél szerint 1587. decz. 17-én történt meg.

vonult [1]). de más nap párthiveivel együtt kénytelen volt feladni az erődöt s párthiveivel együtt fogságba esett [2]).

XXX.

A kormányzó 1588. april 28-ára Enyedre összehivta a rendeket. Az előterjesztés az adó megszavazásán kivül a hadak felülését is kivánta.

A rendek készséggel megszavazták az adót, Erdélyből portánkint 99 dénárt s Magyarországról 1 frtot s mind a két helyről 50 den. pótlékot kikötöttek, kikötötték azonban, hogy azon telkek, honnan ragály miatt kihaltak a lakosok, megczirkáltassanak és az adó alól kivétessenek.

Elrendelék ugyanakkor a hadfölkelést: oly módon, hogy az első rendeletre összegyülhessenek.

A gonosztevők kergetése és kiszolgáltatása is elhatároztatott.

A gyülés máj. 3-án oszlott el. [3])

Lengyelországban helyreállván a nyugalom, István király tetemeinek eltakaritását máj. 23-ára rendelék. [4]) A temetésre a fejdelem képviselőivé apr. 23-án Bocskay István és Perneszi István neveztettek ki, kiknek utasításba adatott, hogy használják fel ez alkalmat a barátságot és a szivélyes viszonyt a két ország közt még erősebbé tenni. Meg volt nekik hagyva, hogy a temetés végeztével mind a fejdelemnek és mind az országnak hagyományozott pénzt és egyéb holmikat vegyék kézhez. De ha a pénzt már elköltötték volna, találjanak módot, hogy azt minél előbb visszafizessék. Jó lesz, mondá az utasítás, eszökbe juttatni nekik, hogy midőn János Zsigmond meghalt, ők ennek hagyatékát minden nehézség nélkül visszaszolgáltatták. Lelkükre kötötte egyuttal, hogy Brutus histo-

[1]) »Bichine« várnak nevezi a jan. 29-iki levél.

[2]) A portára és budai basához 1589. jan. 29-éről irott levelek. V. ö. Báthory István följegyzéseivel a Calendarium Eberianumban, Kurz Nachleseje 98. l.

[3]) L. Törvények és Irom. XXXVII.

[4]) Zsigmond király levele Báthory Zsigmondhoz 1588. febr. 27-ről mely a fejedelem kezébe apr. 6-án jutott. A m. k. államlevéltárban.

riáját »melyet az király az magyarországi dolgokról iratott vele, melyet beadott volt az királynak, és halála után az grodnói tárházban reponáltatott, főgondjuk legyen, hogy el ne veszszen, hanem kikérvén hozzák ki velek.« Gondjuk legyen a király leveleinek visszahozatalára is.[1])

Ez időre esik a váradi kapitányság betöltése is, mely Sibriknek 1586. végén történt halála óta betöltetlen maradt, ennek helyébe Király Györgyöt nevezvén ki 1588. máj. 20-án;[2]) továbbá Nagy-Bányának — mely István királyról maradt rá — bérbe adása Herbersteinnak[3]) és Fogarasnak István király végrendelete értelmében, Báthory Boldizsár birtokába bocsátása.[4])

XXXI.

A portai adó beszolgáltatásának ideje elközelgetvén, sept. 12-ről Rácz Péter és Torma Kristóf annak bevitelével megbizattak.[5])

Giczy és Báthory István közt a meghasonlás folytonosan élesebbé vált.[6]) Báthori Boldizsár mind több befolyásra törekedett a kormányzásban s ugy látszik, maga Zsigmond fejedelem is áhitozott a hatalom átvétele után. Nem élt István király, ki maga lett volna egyedül képes megfékezni a nagyravágyó törekvéseket, melyeket a Báthoryak — kik mind fiatalok voltak — keblökben tápláltak. Az öreg Giczy mérsékletével, higgadtságával nem illett a heves vérű nemzedék keretébe — s híre szárnyalt, hogy lemondani készül a kormányzóságról.

Az őszi országgyűlésen, mely Enyedre oct. 21-ére hivatott össze, csakugyan kijelenté a szándékát. Valamint korább-

---

[1]) Az april 23-iki utasítás u. o. Bethlen Farkas szerint Pernyeszi volt az egyedüli főkövet, ki a temetési ünnepélyre elment.

[2]) Az utasitás a m. k. államlevéltárban.

[3]) Az 1588. jun. 11-én Király Györgynek mint váradi kapitánynak s biharmegyei főispánnak adott utasítás u. o.

[4]) Zsigmond rendelete 1588. jul. 28-ról u. o.

[5]) A nekik adott utasítás és portai levelek u. o.

[6]) Kurz Nachlesejében Báthorynak magának följegyzései erre mutatnak.

ban, úgy most is a rendek minden ilyen alkalmat a vallásügyi viszonyok biztosítására szoktak felhasználni. Most a jezsuiták terjeszkedésének akartak határt szabni, kik nemcsak a fehérvári és kolosvári tanodák ügyével foglalkoztak, hanem vagyonilag is folyton terjeszkedtek. A csaknem egészen protestáns ország nem jó szemmel látta vagyonuk, hatalmuk és befolyásuk növekedését s azt követelték a kormánytól, hogy kitiltásukba egyezzék bele. Hogy Giczy a kormányzó minő állást foglalt el, nem tudjuk, de bizonyos, hogy maga Zsigmond határozottan ellenzette a rendek kívánságát, mire ezek az adó megtagadásával feleltek.

A gyűlés eredménytelenül oszlott el.[1])

XXXII.

A jezsuiták a kiűldözésökre vonatkozó törekvések ellen a fejdelemhez s az államtanácshoz tiltakozást nyujtottak be. »Ha minden felekezet — mondák — lutheránusok, kalvinisták és calvinianusok, anabaptisták, ariánusok, ebioniták s az anynyira gyűlölt új zsidózók, az oroszok vagy oláhok megtűretnek ez országban csak úgy, mint mi: helyes-e, hogy catholicusok ne legyenek ez országban, kiknek vallását korábbi gyűlések elfogadták, s az első király, szent István óta hat századon át tisztelik a magyarok? ha Erdélyben mindenki számára van szabad vallás-gyakorlat, miért ne lehessen a katholikusok számára, ha udvarában mindenki tarthat vallásán lévő papot, miért tiltsák ezt egyedűl a fejedelemnek meg? Hivatkoztak továbbá e kérlevélben a társaság Erdély irányában szerzett érdemeire: a fejdelmet isteni félelemben nevelte, az ifjuságot oktatta, hiveit vigasztalta, roppant kiadásokat tett templomok építésére s az egyetem felszerelésére — melyek, ha távozni kényszeríttetnének, sem vesznének ugyan el, de az ország és fejdelem vesztené el jó hirét. Hivatkoztak végűl István királyra, ki a szerzetet fönn akarta tartani, s a fejedelmet gondjaikba ajánlá.«[2])

---

[1]) L. Törvények és irományok XXVIII-ik sz. V. ö. Trauschenfels Chronicon Fuchsio Lupino Oltardinum I. k. 81-ik l.

[2]) Lampe Hist. Ekl. Ref. 314. s köv. ll.

E tiltakozás és kérlevél nov. 4-én olvastatott fel az államtanácsban: de végezni abban csak az országgyűlés volt hivatva. Minthogy annak másik tárgya is, a Giczy lemondása csak egyetemes gyűlésen volt tárgyalható, Megyesre decz. 8-ára egyetemes országgyűlés hirdettetett, melyre már a katholikus urak lehető nagy számmal gyűltek össze.

Az első pár napot a rendek érkezése, előkészületek vették igénybe decz. 10-én, mielőtt a fejdelmi előterjesztések leérkeztek volna, a rendek szokás szerint a nagy templomban gyűltek s hozzá fogtak az előleges tárgyalásokhoz. Protestáns papok Erdélyből és a részekből számosan jöttek el e gyűlésre s minthogy szokás szerint legelébb a vallásügyi dolgokat szokták tárgyalni, ezekhez intézték a kérdést: ha nincs-e előterjesztendő ügyök? Legelébb a reformált superintendens: Tőronyai Máté szólalt fel s szenvedélylyel kelt ki »a bálványozás ellen« s a katholikusok hit-czikkelyeit megtámadta. Hasonlót tett az őt követő szónok Hunyadi Demeter, az unitáriusok szuperintendense is — s az első nap ez invectivákkal telt el.

Decz. 11-én a rendek két felé oszlottak. Nehányan a fejedelmi tanácsosok közől Báthory István, Ifjú János, Sombory László, Geszti Ferencz, Bánffi Farkas, a főispánok s nehány zászlós úr Bocskay István, Báthory Boldizsár, Csáky István, a beszterczei biró a városháza tanácstermében gyűltek össze. A gyűlés jóval nagyobb része az összes lakság, a nagyszebeni királybiróval, a beszterczei, szászsebesi s megyesi tanácsurakkal a székely birákkal a templomban maradt — s ezeknek pártvezérei: Bánffi Boldizsár, Wesselényi Ferencz, Bornemisza János, Alárd Ferencz, Vass György, Forró János, Gerendi János, Erdélyi Miklós a magyar főurak, Pernyeszy István, Sigér János a székelyek közől. Ide gyűltek a papok is, folytatva megelőző napi kifakadásaikat a jezsuiták ellen: csak Ungler Lukács a szászok superintendense viselte magát nyugodtan.

Eznap hozták be a korlátnok és Geszty Ferencz a fejedelmi előterjesztéseket is: a fejedelem atyai gondviselését ajánlja békében ugy mint háborúban; de minthogy béke van, most szükség a hadügyre figyelemmel lenni s azt jókarba helyhezni. Szükség intézkedni az igazságszolgáltatásra nézve is, főkép az ugynevezett quinque casusra, hogy az illető ügyek

ne hosszú per utján, hanem röviden intéztessenek el, s az erőszakoskodásoknak vettessék vég.

Legyen gondjuk ő nagysága udvartartására s az ország szükségeire, valamint Várad építésére.

Minthogy a szökött jobbágyok terminusa, 1556. igen messze van, tűzzenek ki más évet, hogy a szegénység ha másutt megöregedett, ne hurczoltassék.

S hogy a szegénység ne zsaroltassék oly nagyon, gondoskodjanak valamiféle jövedelemről, melyhez János Zsigmond hagyományát is hozzá lehetne csatolni, hogy legyen szükség esetében mihez nyulni.

Ekkorra az ország rendei is elkészitették előterjesztésüket, de azt most nem kivánták felterjeszteni. Semminek sem akartak addig tárgyalásába bocsátkozni, mig az Enyeden félben maradt ügy, a jezsuiták ügye, el nem intéztetik.

E czélból egy felterjesztést, tulajdonképen emlékiratot készítettek, mely a fejdelemhez volt benyujtandó: mindenek előtt, mondák, ebben arról tanácskoztak, a mi isten dicsőségére tartozik. Mert az úrnak karjai megrövidültek, fülei bedugultak, — nem lévén ki itéleteit végrehajtsa; kérik ő nagyságát, hogy akkép vezesse a dolgokat, hogy istennek kedves legyen s a hazát a fenyegető veszélytől megmentse. Emlékezzék vissza ő nagysága az enyedi részgyülésre, midőn oct. 29-én mások veszélyein okulva, már kérték, hogy a jezsuitákat, mint a haza ellenségeit s isten és emberek előtt gyülölet tárgyait üzze ki. Az égés már közelökben van, s a szomszéd nemzetek sorsa és a veszély, mely azok letelepüléseit követni szokta, inti erre. Ő nagysága ezt megigérte a közelebbi ülésre, most várják az igéret teljesítését. Mivel a fontosabb ügyekben a tanácsurak véleményét ki kell kérni, remélik, hogy ő nagysága ezt most sem mellőzendi. Azok, kik atyja és nagybátyja szolgálatában őszültek meg, parancsára most is készen állanak. Ne tegyen ugy ő nagysága, mint Roboam a Salamon fia, ki elfordúlt az öregektől s kitől ezért a nép is elfordúlt. Reménylik végre, hogy ő nagysága igazságos fejdelemhez illőleg fog határozni, ki a haza békéjét óhajtja, s nem a viszály magvát hinti el.[1])

[1]) A folyamodványt egész terjedelmében kiadta Lampe Hist. Eccl. Ref. 318 s köv. ll.

Az emlékiratot a lakság, a tanácsurak és főrendek gyűlésébe küldte a városházára felolvasás és hozzájárulásuk kikérése végett. A mint felolvasták azt, felhívták a fő- és tanácsurakat: szavazzanak fejenkint, hogy át kell-e a fejdelemnek adni vagy sem? De a vélemények elágaztak. A tanácsurak nem akarták a fejedelemhez felterjeszteni, mert ennek mint fiatal és fel nem esküdtnek, még nincs hatalma vallásügyekben rendelkezni, mire még a kormányzónak utasítása sem ad jogot. Mások azt mondák, hogy meg kellene erre az esetre a felhatalmazást adni a fejdelemnek; mig a többiek egyenesen fel akarták terjeszteni.

Nem tudván ekkép egyező véleményre jutni, Somboryt a rendekhez küldék a templomba, kisértse meg rábirni ezeket, hogy kérésöktől álljanak el. Nem méltányos dolog — mondá ez — mindnyájok nevében terjeszteni fel a kérvényt, midőn azzal a főurak nagy része nem ért egyet. — Most van ideje, felelék neki, nem kell ez alkalmatosságot elszalasztani. Egyetértés ilymódon sem jövén létre, a főrendek a tanácsházból a templomba mentek közös gyűlésre. De hosszas és zajos vita után sem tudtak megegyezni. Közepette e vitatkozásnak jelenték, hogy négy jezsuita, kik elébb a tanácsuraknál jelentették magukat s ezektől a gyűlés elé utasíttattak, a rendektől kihallgattatást kér. Megkapták az engedélyt s erre Keresztury Kristóf, nagybányai és kővári kapitány által a gyűlésbe vezettettek. Legelébb Jakab atya (Vangrovicz) viceprovincialis szólalt fel, mérséklettel és higgadtan, azon vádak megczáfolására, melyeket ellenök felhoztak. Ők csak az ifjúság oktatásával s a katholikusok vigasztalásával foglalkoznak, az inquisitióhoz nekik semmi közük, ám veszítse fejét, ki arról csak egy szót is szólott; védték magokat a bálványozás vádja ellen, s kivánták, hogy jószágaik ügye törvényes úton döntessék el. Utána Szántó szólalt föl, s végre Keresztury, ki benyujtá az atyák emlékiratát, melyben a vallás-szabadságot a fönnálló törvények alapján a katholikusokra is kérik kiterjesztetni.

A jezsuiták ezzel eltávoztak, anélkül, hogy — mire különben úgy látszik, számitottak — vitatkozásba bocsátkoztak volna velök. Hanem annál nagyobb volt azután a zaj, egyik

párt sem engedett s kiegyezésről szó sem volt többé. Ismét felszólaltak a papok, a szenvedélyeket izgatva a jezsuiták ellen. Felhordták sérelmeiket, figyelmeztették a rendeket, hogy ha a katholikusok megerősödnek, az elszedett egyházi javak visszavételére kerülend a sor, ezek pedig már az ő kezükön vannak. Kikeltek a seminarium ellen, mely az eretnekek megtámadása végett emeltetett. A vita egész délutáni 3 óráig tartott, mikor a rendek határozathozatal nélkül oszlottak el.

Természetes volt, hogy a nap többi részét mindenik fél pártja növelésére akarta felhasználni. A jezsuita párt, melynek élén a két Báthory állt, barátaival Jósika Istvánnal, Kereszturyval, Wesselényi Ferenczczel, Sombori Lászlóval, Géczy Ferenczczel és Lázár Istvánnal, tiltakozni készült a kérvény ellen s erre tette készületeit. E czélból a szászokat akarta megnyerni, kik eddig még egy részre sem nyilatkoztak, s természetes, hogy a másik fél is azon munkált — de ezek egyik felé sem határozták el magukat: haza folyamodtak újabb utasításért.

Igy virradt fel küzdés és várakozás közt decz. 12-ike. Reggel 7 órakor híre futott, hogy a fejdelem megtiltá a templom (azaz a gyülésterem) ajtait felnyítni: azonban, ugy látszik, vagy vak lárma volt, vagy visszavonta a fejdelem a tilalmat — mert reggel 8 ó. akor csakugyan felnyitották azt.

A rendek közt ezúttal ismét megjelent nehány tanácsúr, kik a napirendre térést, azaz a fejdelmi előterjesztések felvételét sürgették, mig az ország szószólója: Bánffi Boldizsár, a többség kivánatára, szavazásra bocsátá e kérdést: fel kell-e a rendek memorandumát a fejdelemhez terjeszteni vagy sem?

A tanácsurak közől többen a fel nem terjesztésre szavaztak s Báthory István protestatiót nyújta be. De a rendek egyező szavazata a felterjesztés mellett nyilatkozott, s azonnal megválaszták a követséget, mely a memorandumot a fejdelemhez vigye, mely összesen 20 tagból — köztük Siger János, Pernyeszi István, Forró János, Bodoni Balázs, Bogáti András, Csáky Gergely s Huet Albert a szász gróf — állt, a közügyigazgató: Szentegyedi Literáti Gergely vezérlete alatt. »Nagyon mulattató előterjesztés volt ez,« mondja az országgyülés egyik emlékirója, melyet 11 órakor a fejdelemhez vittek.

Zsigmond fejdelem a Schuller János házában volt szállva: ott fogadta a követséget, asztalnál ülve, jobbján állt a kormányzó, Kendy Sándor, Kovachóczy Farkas, balján Báthory Boldizsár, Gálfy János és Péter Deák az aludvarmester állottak, s a szokott üdvözlések után az emlékirat felolvastatott. Ezzel a követség távozott.

A katholikusok is választottak maguk részéről követeket, kiket Sarmasági János vezetett a fejdelemhez. Ott volt a fejdelemnél három jezsuita is, kik az országos követség eltávozásakor benyújták a fejdelemnek mentségeiket. Zsigmond ezeket is kihallgatta — de ez nap nem határozott. Válaszát azonban csak 12 órakor küldte el a rendekhez: a fejdelem a tárgy fontosságához képest megvizsgálja a dolgot és válaszát másnap adja ki.

Decz. 13-án reggel korán összegyűltek a rendek a templomba, hova a fejdelem követei: a korlátnok és Gálfy János csakhamar meghozták a választ: miután a jezsuitákat évek előtt a lengyel király hozta az országba, s boldog emlékezetű atyja is befogadta, ezenkivül kiváltságokkal, szabadalmakkal láttattak el a növendékek tanitása végett, s végre 1581-ben országgyűlési törvényczikket is alkottak róluk, a fejdelem szülei jó példája ellen mitsem tehet. Ugyanazért inti a fejdelem a rendeket, hogy álljanak el kérésüktől s fogjanak az ország szükséges és fontos ügyei tárgyalásához. E válaszra az ország szószólója felelt: megértették ő nagysága akaratát, s tanácskozni fognak fölötte. Mire a fejdelmi követek eltávoztak a templomból.

A válasz nem elégítette ki a rendeket, kik megegyeztek abban, hogy továbbra is sürgetni fogják a kérelem teljesitését. Egy újabb emlékirat szerkesztésére a három nemzetből 25 tagu bizottságot választottak, mely a templomból azonnal a tanácsházba ment, hozzáfogott a munkához s másnapra elkészült vele.

Másnap, decz. 14-én felolvasták azt a rendek előtt. »Megértettük, irák ebben, nagyságod akaratát s mivel látjuk, hogy a haza és nemesség szabadsága meg van támadva, kénytelenek vagyunk némely dolgokat nagyságod elibe terjeszteni. Kiváltsága volt ez országnak eleitől fogva, hogy uralkodóit

szabadon, megszorítás nélkül választhatá, kik az ország megegyezése nélkül semmi állandót sem hozhattak létre, míg a rendeknek az intézményeken változtatni mindig joguk volt. E jogot ők minden időben féltékenyen védelmezék. Az országnak tehát most is szabad a jezsuitákat illető határozatot módosítani, s annyival inkább, mert e szerzet tudta nélkül hozatott az országba s ellenére annak, hogy Izabella királyné korában a kath. vallás minden szerzeteivel, rendeivel együtt kitiltatott. Már az 1585-iki országgyűlés is kimondá, hogy a vallás ügyében az eddigi rend megtartassék, s mi annyival inkább óhajtjuk módosítani azt, mi a jezsuitákról föltételesen határoztatott, mert ezek épen nem tartották magukat illő határok közt. Tisztöket: a nevelést túllépve, vallásukat erőszakkal terjeszték, utczán, templomokban, processiók által oly helyeken is, hol ez nekik meg volt tiltva. Váradon elfoglalták a reformáltak templomát, s a keresztnek fegyveres kézzel való körülhordozása által csaknem nyilvános mozgalomra adtak okot. Kozmáson a papra rohantak, kikergették lakából, könyveit széttépték. A Székelyföldet, Vásárhely és Karán-Sebes környékét bebarangolták, senkitől sem hivatva oda, nem nevelés, hanem vallásuk terjesztése végett. Egy 1556-iki törvény arról is intézkedett, hogy püspöki, káptalani s egyházi javadalmak annak, kitől elvétettek, vissza nem adhatók. Ebből mindenki láthatja, hogy a nekik adományozott javak mennyire érvénytelenek. És ők mégis nemcsak Monostort foglalták el, hanem Szentmihálykövét is, a körűle fekvő falvakkal, s a fiscusnak a váradi kerületben fekvő javait. Sőt Törökországba s a havasalföldi tartományokba is berontottak, mi még nagy veszélyeknek lehet okozója. Példát vehetünk a szomszéd népektől, mert a hová csak betették a lábukat, mindjárt veszélyt húztak maguk után. Példa a francziaországi háború, hol vérrokon fejedelmeket ingereltek egymás ellen, a portugali király (Sebestyén), kit a mórokkal kötött frigy felbontására bírtak s ki ezért életével lakolt. Azt pedig saját szemeinkkel láttuk, hogy a jezsuiták nemcsak hivatalból, hanem minden időben nagyságod körűl vannak, ha ellenök szólunk, ezt úgy állítják elő, mintha felségsértés volna, nagyságod személyét tőlünk elfordítják, s mi miattok nem vagyunk bátorságban. Hiszen Ró-

mában egy szónoklatban el is árúlák szándékjokat: meg akarnak fosztani nevelés színe alatt gyermekeinktől s azzal mintegy hálóba kerítni. Ilyen ellenünk intézett váruk a kolozsvári seminarium, melynek tanítványait már nyilvános fegyverfogásra ingerelték, valamint Krakóban kath. tanulók kálvinista növendékekre gyújtottak egy házat. Egy ízben, midőn a pápaság uralkodott Erdélyben, a birtokok jelentékeny része egyházivá vált, most is hasonlótól tarthatunk, midőn az ifjúságot esküvel magukhoz csatolják, azoknak javait maguknak megszerzik, s az országot kimerítik, míg mi, két hatalmas fejedelem közé ékelve, egyiket haddal, másikat ajándékkal kényszeríttetünk elfordítni, majd egyikre se leszünk képesek. Sokat elhallgatunk, mert nem tartozik ránk, hogyan vonnak 12 forintot olyan hívőn, ki bőjtnapon húst evett. Tekintélyes urak panaszkodnak vallásuk elnyomásáért, mi viszont nem tűrhetjük, hogy külön universitást képezzenek, mikor törvényeink vannak, hogy töredék soha, csak az ország jelentékeny része lehet universitás. Ezenkivül a lelkiismeret szabadságának megsértéseért nem panaszkodhatnak. Nagyságod int bennünket, hogy közdolgokkal foglalkozzunk. De nagyságod emlékezhetik, hogy 1586-ban s máskor is mennyire sürgettük ez ügyet. Most az ország ügyeiben összehívatván, őseink példájára azt akarjuk mindenekelőtt eldönteni, mi isten dicsőségére tartozik. Kérjük nagyságodat, tartsa a lengyel király ő felsége példáját szem előtt, ki midőn fejedelemmé lett, bár katholikus volt, misézőket nem bocsáta az országba, hanem a tisztított vallás papját (Károlyi Pétert) nyilvánosan hallgatta, mutassa ki jó indulatát kérelmünk teljesítése által, hogy lelkiismeretünk megnyughassék. Mert az a mi célunk, hogy lelkiismeret sértése nélkül védjük hazánk szabadságait, s fordítsuk el a fenyegető veszélyeket.«[1])

A rendek elfogadták a felterjesztést s egy követséget választottak, melynek szónoka Gerendy János s egyik tagja Forró volt, hogy terjeszsze a fejdelem elé. A követség délfelé visszatért azon jelentéssel, hogy a fejdelem le fogja válaszát

---

[1]) Kiadta Lampe Hist. Eccl. Ref. 351 s köv. ll. Fordításban kiadta Veszeli Károly Egyháztörténelmi Adatai I. köt. 206 s köv. ll.

küldeni, elébb tanácsosaival akar értekezni. A dolog fontosságához képest a rendek együtt maradtak, feszült figyelemmel várva a választ, melyet végre d. u. 3 órakor Péter deák aludvarmester hozott el. »Csak oszoljanak el a rendek, mondá ez, a válasz másnap fog kiadatni.«

Ez nap estve 6 órára a fejdelem magához hivatta a jezsuitákat. Egy belső szobába vezettettek, hol a korlátnok és Sombory vártak rájuk. Sokat aggódik, mondák ezek, a fejdelem, hogyan tarthatna meg benneteket, s tehetne eleget a rendeknek is. Bizonyos, hogy nem maradhattok meg ezután mindazon helyeken, hol eddig voltatok. A helyettes provincialis felelt: ha erőszakról van szó, nekünk nincs fegyverünk, de igazunkat szóval végig fogjuk védni. A korlátnok a helyzet kényszerűségét hozta fel: hozzá tévén, hogy az 1556 törvény után birtokaiknak nincs semmi jogalapja, s hogy ők tanitás és nem szónoklás kedveért hivattak be — és mégis egyházi szónoklatokat tartanak. A viceprovincialis úgy találta, hogy ez sokkal fontosabb dolog, hogysem maguktól határozhatnának: kérték tehát, bocsássák el őket, hogy otthon közöljék társaikkal. S csakugyan haza is mentek: de otthon közös megállapodással határozatba ment, hogy csak az erőszaknak fognak engedni — mert ha olyan jószágokat nyertek adományúl, melyekhez az adományozóknak nem volt joguk, akkor ezek igazságtalanúl cselekedtek; ha pedig nem tudták, hogy nem adományozhatják el, akkor a törvényben járatlanok voltak. Így hát a dolognak anélkül kelle eldőlni, hogy velük compromissum jöhetett volna létre.

Decz. 15-én már korán együtt voltak a rendek, de a válaszszal a korlátnok és Bocskay István csak 9 óra körül érkeztek meg. Mivel a rendek — hangzott ez — oly sürgetőleg kérik a jezsuiták elüzését, kiknek terjeszkedésétől tartanak, ő nagysága hajlandó őket Fehérvár, Mihálykő, Nagy-Várad és Kolosvárról eltávolítni s egy helyen: Monostoron telepítni le. Legyenek a rendek e végzéssel megelégedve s e tárgyban többé ne keressék meg ő nagyságát, hanem térjenek át a szükséges dolgok tárgyalására, nehogy az országnak kára történjék.

A rendek nevében a szószóló felelt: megértették ő

nagysága válaszát, tanácskozni fogni fölötte s elhatározásukat ő nagysága tudomására hozzák.

Szó se volt e közvetitő ajánlat elfogadásáról. A rendek a jezsuiták végleges kitiltását kivánták s a válasz szerkesztésével Gerendy Jánost bizták meg. Rövid volt az: köszönik ő nagysága kegyességét, hogy a nevezett helyeket meg akarja a jezsuitáktól tisztitani. De épen oly kevéssé nyughatnak meg abban, hogy azok egy helyben legyenek, mert onnan is kiterjeszkedhetnek s az országot veszélybe dönthetik. Különben is nem láthatnak ez intézkedésben biztosságot; kérik ő nagyságát, vizsgálja meg bővebben kifejtett okaikat a rend biztosítása s lelkiismeretük megnyugtatása végett. Ők ezért hűséggel fognak adózni, de míg ez az ügy nem lesz elintézve, máshoz nem nyúlhatnak. E fölterjesztést még azon délelőtt Wass György vezetése alatt egy követség mutatta be a fejdelemnek, kitől azon választ hozta hozzájuk, hogy ő nagysága az ügyet tanácsuraival fogja közölni.

S csakugyan a fejdelem azonnal összehívta a tanácsurakat s még azokat is, kik a templomban az országgal szavaztak: mint Ifjú Jánost, Bánffi Farkast, Bethlen Farkast és Geszti Ferenczet. Ezek tanácskozása hoszszan tartott, mert a rendek csak 3 órakor kapták meg a választ: legyenek a rendek türelemmel s oszoljanak el, ő nagysága végválaszát holnap fogja kiadni.

Zsigmond és a tanács beláthatták, hogy a rendek e perczben, midőn a szenvedélyek már végletekig fel voltak korbácsolva, nem fognak e kérdésben engedni. Nekik pedig hatalmas fegyver volt a kezökben: az adónak és Zsigmond nagykorúsításának megtagadása. S hogy azt használni is fogják, mutatta eddigi kitartásuk. Ha tehát nem akarta végletekig vinni a dolgot, Zsigmondnak kelle engednie. De hogyan tegye ezt ő, kit kicsiny kora óta a jezsuiták neveltek, s mélyen érzé a hálát, melylyel ezért nekik tartozik; ki barátait, tanácsadóit látta bennök, meg volt győződve, hogy tőle igazságtalanságot, méltatlanságot követelnek, mert az egészet hitüldözés komor szinében látta s mert hitte, hogy ezt csak lelkének kárával teheti. Egy erdélyi emlékiró feljegyezte, hogy a kormányzó figyelmeztette: ne daczoljon a rendekkel, mert ezek

könnyebben kapnak magoknak fejedelmet, mint ő magának országot.[1]) Az intés használt: s végre elhatározá magát egészen megadni a rendek kérését.

Decz. 16-án reggel 9 órakor végre a fejedelem válaszát meghozák a templomba Kovasóczy Farkas korlátnok és Géczi Ferencz: »Megforgattuk elménkben, hogy Erdélynek megerősített fejedelmei vagyunk, s ezért hiszszük, hogy tegnapi válaszunkat örömmel fogadtátok s megnyugodtatok abban, mi nekem és tanácsosaimnak legjobban tetszett, megemlékezvén azon felől, hogy kiknek akaratából s inditására jöttek a jezsuiták Erdélybe? a felséges lengyel királyéból tudniillik s boldogemlékezetű atyáméból, kiknek tekintélyét ti bizonynyal fogjátok méltányolni. E mellett nagy fontosságú lehet előttetek az a körülmény is, hogy a jezsuiták engem, mintegy anyám öléből kiragadva, becsületesen növeltek fel, nagy szorgalommal s előmenetelemre tanítottak a szép mesterségekre, a bölcsészet szabályaira, itélni és szónokolni, magamat a philosophiai szabályokhoz alkalmazni saját javunk s az ország hasznára. Midőn e dolgot eszemben forgatom, úgy tetszik nekem, hogy nemcsak nem szabad őket oldalam mellől eltávolítani, sőt inkább hálával tartozom nekik, mint életem védelmezőinek, megtartóinak, mint tanácsadóimnak. De midőn látom, hogy e dologban csaknem az egész ország megnyugodott, mely méltóságomhoz illetlen ugyan, mindazáltal meggyőződvén jó akaratotokról, mind azokban mi óhajtásaim teljesitését, előmenetelemet s az ország boldogulását nézi, és a haza szükségeire megkivántató adónak nagy készséggel megszavazását illeti, nem tagadhattam meg, hogy kivánságtok szerint ne válaszoljak, s jogomról lemondván, ki ne mondjam, hogy a jezsuiták összesen és egyenkint egész országomból úgy Erdélyben, mint a magyarországi részeken 25 nap lefolyása alatt tartoznak örökre eltávozni.« E válasz felolvasását szünni nem akaró éljen, éljen, éljen a fejedelem! s kardcsörgetés követte.

A fejedelmi követség távozása után a rendek Gerendi János vezénylete alatt a három nemzet előkelői közől egy 24

[1]) Trausch Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum I. köt. 81 és 82. l. a jegyzetben.

tagú választmányt neveztek ki, s irásba foglalt köszönettel s hálálkodással a fejedelemhez küldék. E követségnek Kendy Sándor felelt a fejedelem nevében: »Hajlandó ő nagysága a rendek óhajtását s kérelmeit minden időben teljesíteni s e czélból arany s ezüstjét sem fogja kimélni, mint az ország atyja, mert mi más volna egy jó fejedelem?« Midőn ezek a válaszszal visszatértek, a reformált és egységhivő püspökök állottak fel s köszönetet mondtak: istennek jótéteményeiért, a fejedelemnek kegyelmes határozásaért, a rendeknek buzgalmuk s kitartásukért, mit e fontos ügyre forditottak, s mindnyájokra mennyei áldást kivántak. E szónoklatok végeztével Bánffi Boldizsár, az ország szószólója figyelmezteté a rendeket, hogy a kinek sérelmei vagy valamely szüksége ügyében kérelme volna, azt irásba foglalva más nap reggel mutassa be, hogy mindnyája együtt küldessék a fejedelemhez.

Decz. 17-én reggel a rendek a templomban összeülvén, tudatták az ország szószólója Bánffi Boldizsárral mint a gyülés elnökével, hogy Giczy János kormányzó személyesen jött a templomba s egy 12 tagú követséget: Bocskay Istvánt, Wesselényi Ferenczet, Pernyeszi Istvánt, Bornemisza Jánost, Sigér Jánost, Kálnoki Bálintot, Forró Jánost, két székelyt, továbbá a szebeni és beszterczei királybirákat elébe küldé fogadására, kik szállása kapujában várták meg őt. A kormányzó, bár gyönge s beteg volt, keményen ült magas, barna török lován, barna czobolymentében, darutollas czobolykalapban, kisérve szintén lóháton: Bánffi Farkas, Ifjú János és Gyulay Páltól. A templomba érkezve, a kormányzó parancsára Gyulay harsány hangon felolvasá az utasítást, melyet kinevezésekor a lengyel király adott ki.

Most Giczy egy nagyfontosságú indítványt terjesztett a rendek elébe: Kristóf vajda halálakor Zsigmond ő nagysága még csak 8 éves volt. Fejedelemmé választása óta nevében különböző helyettességek uralkodtak, mígnem ő felsége a lengyel király őt, az ő akaratja ellen ruházta fel e hivatallal, melyet ő, habár külföldi és nem is deákos ember, a tanácsurak segitségével akkép folytatott, hogy az országnak nem volt kárára, sőt az igazságot urnak és pórnak egyaránt kiszolgáltatták. Azt nem tagadja, hogy némely oly kivánságot,

mely sem az ország, sem a fejedelem tekintélyével nem volt megegyeztethető, visszautasitott. Ezért némelyek neheztelnek rá, sőt nyilván áhitoznak hivatalára, s ez esetre már a tanács tudta nélkül hivatalokat is osztogattak. Ő tudja hivatalának korlátait, s az igazgatást sem fogja könnyelmüen lerázni. A lakság tehát két dolgot fontoljon meg, megtudna-e ő nagysága a nehéz időknek felelni s jó volna-e a kormányzást ő nagysága kezeibe bocsátani. Csak egy közönséges nemes is halálakor gyámot rendel kiskorú örököseinek, nehogy a jószág elprédáltassék. A lakság is gondoskodjék ily gyámságról, mely mind ő nagyságának kényelmes, mind az országnak hasznos és a kormányzó által is elfogadható legyen. Ilyenhez ő is szívesen hozzájárúl, de addig a kormányzást kezeiből nem bocsátja ki. Beszédje végeztével távozott, a rendek által a templom ajtajáig kisértetve. De a tárgy fontosságához képest s előkészületek végett, ez napra ezek is fölfüggesztették a gyülést.

Decz. 18-án a rendek a templomba gyültek, de az előkelők s korosabbak mintegy 46-an a tanácsházba mentek néhány tanácsúrral: Bethlen Farkas, Sombori László, Géczy Ferencz, Bánffi Boldizsárral. De a tanácsurak — a fejdelem s az ország tanácsosai egyiránt — csakhamar a megyesi papnál gyültek össze. Egész d. u. 4 óráig tartottak az értekezletek anélkül, hogy megállapodásra jöhettek volna. A vita tárgya az a kérdés volt: nagykorúnak nyilvánitván most a fejedelmet, kezébe adják-e az uralkodás gyeplőjét vagy megbizzanak valakit vezetésével? A kormányzó s azok, kik hozzá ragaszkodtak, ez utóbbi a nézetben voltak, de a Báthoryak, különösen István, Giczynek ellensége, valószínűleg azon meggyőződéssel, hogy így biztosithatja befolyását, az ellenkező nézetet akarták érvényre emelni.

Decz. 19-én ismét két felé tanácskoztak a rendek, csakhogy most a tanácsháznál mintegy 56 ember volt együtt: az előkelők, főispánok, a főbb szász hivatalnokok, a két itélő mester s a közügyigazgató. Ez nap is 4 óráig ültek együtt, mignem gyakori izenetváltás után megtörtént az eltérő nézetek kiegyenlítése. A kormányzó — hangzott a javaslat — beteg és elgyengült lévén, nyugalomra van szüksége. Ily körülmények közt, hogy az ország fönnmaradása biztosíttassék, szükség

ő nagyságát eskűvel kötelezni az ország kiváltságai és szabadalmai fönntartására, mint absolutus princepset a levelek aláírására felhatalmazván. Mivel a fejedelem tanácsosok nélkül nem lehet, Báthory Boldizsár, Gálfy János és Kovachóczy Farkas ily minőségben mellé rendeltetnek oly módon, hogy ezek állandóan az udvarnál tartózkodjanak De a portai s követségi ügyekre ő nagysága tetszése szerint többet-kevesebbet hivasson magához a tizenkét tanácsúr közől, sőt ha akarja mindnyáját is rendelhesse az udvarhoz. Azonban azon tanácsurak is, kik nincsenek ő nagysága személye körűl, amazokkal hasonló tekintélylyel bírjanak, kik az udvarban laknak. A kormányzó irányában, hasznos szolgálataiért hálára lévén az ország kötelezve, más felől pedig ő nagysága feleskűvése után a kormányzói czímet senki se viselhetvén, méltányosnak találja az ország, hogy miután ő e czímről lemondott, azért kárpótlásul a tanácsban ő legyen az első s generalis regni capitaneus czímet viseljen. Mivel a pénztár is szorgos felügyeletet kiván, azt nem kincstárnokra, hanem csak egy perceptorra bizzák, ki mellett két exactor legyen, kik a nyugtatványokat kiállitják, s a kamara és sóbánya jövedelemre is fölügyelnek, de mindent a fejedelmi tanács tudtával tesznek. E javaslat által a kormányzó törekvése, hogy ne adják Zsigmond kezébe a teljes fejedelmi hatalmat, meg lett buktatva: mert az, hogy három tanácsúr kijelöltetett arra, hogy folytonosan az oldala mellett tartózkodjék, mitsem változtatott a dolgon, miután ezek a fejdelem elhatározásaira korlátozó befolyással nem birtak.

E határozatot egy 29 tagból álló követség, köztük Bornemisza János, Forró János, Sigér János, Kálnoki Bálint, Haller Gábor, vitte a kormányzóhoz, ki azt, mignem Gerendi János olvasta, állva hallgatta s ekkép is nyilvánitá köszönetét. De hiven eddigi életéhez és működéséhez, nem mulasztotta el kifejezni óhajtását, hogy a még nagyon is ifjú fejedelem körében legyen egy, ki erkölcsére ügyeljen föl.

A kormányzó ez ajánlatát decz. 20-án a fejedelmi tanács az ország-tanácscsal fontolóra vette, s e részben óhajtása a rendekével találkozván, megegyeztek, hogy az udvarmester legyen mindig a fejedelem közelében s ügyeljen föl tetteire. De

tulajdonkép ez sem az volt, mit Giczy óhajtott, mert ő Gálfyt nem consultativ, hanem döntő szavazattal kivánta felruházni — a mivel pedig a főudvarmester, miután az egész inkább csak óhajtás alakjában nyilatkozott, épen nem birt. Ezzel azonban az ügy végleg el volt intézve. Most egy követség a kormányzónak hozzájárulását kérte ki, míg egy más 23 tagból álló — köztük Iffjú János, Bánffi Boldizsár, Bethlen Farkas, Sigér János, Pernyeszi István, Huet Albert — a fejedelemhez küldetett, hol ezek nevében Báthory István vitte a szót. Miután ő nagysága még gyönge korában választatott fejedelemmé s azóta az országot hűséggel és szeretettel szolgálta, az ország három rendei a magyarországi atyafiakkal elhatározák, hogy ő nagysága absolutus princeps legyen, s ezért esküdjék meg az ország szabadságai és kiváltságai megtartására, fegyveres kézzel védelmére, miért is az ország neki hűségét s vérével, javával szolgálatát ajánlja, kérvén istent, hogy uralkodása hosszan tartó és boldogító legyen — nemcsak az ország, hanem az egész keresztyénségre nézve. Készüljön tehát ő nagysága a régi fejedelmek módja és tartása szerint megesküdni, valamint erre az ország is készül. A fejedelem nevében Kendi Sándor: »istennek hálát adván, kitől jön minden uralkodás, biztosítá az országot az uralkodó nevében annak kegyelmességéről jó akaratáról, s hogy kész az országot minden időben vérével, vagyonával védelmezni. Mostan pedig készül az eskületételhez s mint Salamon fiatalságában uralkodásához istentől erőt és bölcseséget kér.« E választ először a tanácsházba s az itteniekkel egyesülten a templomba vitték meg, hol azalatt a kérelmeket gyűjték össze, s küldték a fejedelemhez, és azután nehány törvényczikket olvastak fel.

Decz. 21-én délelőtt és délután is folyt a gyülés. A fejdelem-választó törvényczikket fölterjeszték s vitatkoztak, hogy az uralkodó jövendő címe »vajda«-e, vagy »fejedelem« legyen. Egy rész úgy találta, hogy Zsigmond már absolutus princeps, ki egy királynak sem lekötelezettje, mint a hajdani vajdák voltak, kiket a királyok neveztek ki, s épen azért szükség, hogy kiadványaiban »Princeps Transylvaniae« czímet használja. Mások úgy találták, hogy a czím nem sokat ér. István és Kristóf is megérték a vajda czímmel. Aztán a külföldi fej-

delmek is ezt a czímet adják meg neki, s nem lehetetlen, hogy a török is megütköznék a czímváltoztatáson. A dolgot ezzel elejtették — s az idő már előhaladott levén, eloszlottak. Délután 3 órakor gyűltek össze. Ekkor hozta le Géczi Ferencz a törvényczikkeket s az eskü mintáját, melyeket az ország helyben hagyván, eloszlott. A következő nap vasárnap levén, az ország rendei istentisztelet végeztével gyűltek a templomba, hol a fejdelemtől a törvényczikkek visszaküldését várták, melyek némi módosítási ajánlatokkal érkeztek vissza. Az erre tett észrevételeket Forró János vitte meg a fejdelemhez. Ezután a kormányzótól két kérelmet terjesztettek elő: hogy miután Gyalut a boldogult király neki 32,000 forintért inscribálta oly módon, hogy ő, ha gyermekei nem lesznek, másokra ruházhassa, kéri az országot kieszközölni a fejdelemnél, hogy ő ezt más három barátjának adományozhassa, továbbá azt is kéri kieszközöltetni, hogy a jezsuitáktól elvett Tótlak és Kérrel Sibrik Péter ajándékoztassék meg. A lakság az első kérelemhez szívesen, az utóbbihoz csak nehezen járult. Ennek végeztével a czím fölött megkezdett vitát folytatták. Egy rész óhajtá, hogy fejdelemnek czímezze magát, mert a vajdát még régebben királyok nevezték ki, az ispánság pedig hivatalt jelent. De ugy vélekedtek többen, Zsigmondnak atyja s nagybátyja is csak vajda volt. Aztán kérdés, megadják-e a külhatalmak s mindenekelőtt nem fogja-e a török ellenzeni? Ez utóbbi okok döntöttek s a rendek, már dél lévén, eloszlottak. Délután 3 órakor újra összeültek. Géczy Ferencz, s a korlátnok lehozták az elkészült törvényczikkeket, s az esküformát, melyek helybenhagyatván, leiratásuk s megpecsételtetésük elrendeltetett.

Decz. 23-án a rendek ismét kétfelé oszlottak, de a legkiválóbb állásuak a fejdelemhez mentek, hogy a templomba kisérjék. Az éjen át tisztára irt törvényczikkeket felolvasták s kijavították.

Kevés országgyűlés alkotott oly nagy számú és fontos törvényeket, mint ez. Mindenekelőtt elfogadák a kormányzó lemondását, első tanácsúrrá és ország kapitányává tevén őt, az uralkodást a fejdelem kezébe tették le, de oly módon, hogy fejdelmi tanácsot tartson maga körül a főurak közől, kik tanácsaikkal támogassák őt.

Azonban mielőtt a fejdelmi előterjesztésekre térnének, szükségesnek tarták őseik példájára az isten tiszteletére néző dolgon kezdeni a tanácskozást: az az vallásügyi kérdésen. Ez volt pedig a jezsuita rendnek az országból kitiltása — oly módon, hogy 25 nap alatt tartoznak eltávozni, soha többé abba be ne jöhessenek, templomokkal, iskolákkal ne bírhassanak, jószágot ne kaphassanak, senki se tarthassa őket házánál, s ha valaha még be mernének jőni, szabad legyen bárkinek is kiűzni őket és jószágaikban zsákmányt tenni. Jószágaikat foglaltassa le a fejdelem a fiscus számára. Más szerzetes rendek se jöhessenek az országba. Azonban katholicus papokat, barátokat, tanítókat, de magyar nemzetből valókat fejdelemnek és másoknak szabad házuknál tartani egyet-egyet. Ezeknek azonban tiltva van az erővel való térítgetés. A váradi templom adassék vissza a korábbi tulajdonosoknak. Biztosíttatott a három protestáns vallás szabad gyakorlata, valamint az oláh püspököket illető végzések föntartása.

Áttérve a fejdelmi propositiókra, a szökött jobbágyok hazahozásának terminusát Báthory István megválasztatása idejére tették át. Különben elrendeltetett azok kiadása minden helyről.

Kérték a fejdelmet, hogy a portára idegen nemzetbeli követet ne küldjön.

A törvénykezést illetőleg elrendelék, hogy a fejdelmi tábla személyzete alkalmas egyénekkel szaporíttassék s nevezzen ki a fejdelem egy alkalmas embert annak elnökévé. A közügyigazgató járjon el hivatalában pontosan. Az ispánok tartsák magukat a törvényhez s megyéjökben hivatalukban járjanak el pontosan.

A görög kereskedők járhatnak ugyan az országban, de az aranyokat nem vihetik ki.

Szabályozták a mértékek egységét, a tizedbér fizetését, az elpusztult helységek adófizetését, a jobbágyok különböző ügyeit.

Elrendelék, hogy az ötvösök a kezükbe adott arany s ezüst-míveket pontosan s lelkiismeretesen feldolgozzák s maguknál ne tartsanak belülük semmit.

Elrendelék, hogy a helységek a hidakat és utakat tartsák jó karban; eltiltották az új vámok felállítását.

Kivették a czigányokat vajdájok hatósága alól s adójokat leszállították.

Intézkedtek a rablók és orvok — nemesek vagy nem nemesek legyenek — megbüntetése ügyében.

Azon nemesek, kik békében bírják jószágukat, ha leveleik el is vesztek, tartassanak meg abban.

Megszavazták az adót 99 és 50 pénzt az erdélyiek s 1 frt 50 pénzt a magyarországi megyék részéről.

A magyarországiak attól, mit házok szükségére visznek ki, harminczadot nem adnak.

Az executiót fejdelmi missilis levelek alapján eltiltották.

A fehérvári udvarbírót, valamint a biharmegyei kapitányokat eltilták a vármegyei nép zsarolásától.

Minthogy a fejdelem is megesküdt az országnak, mindazon szolgák (az az tisztviselők), kik hittel kötelesek, tegyék azt le. [1])

Ezalatt a fejdelmi beiktatás ünnepélyéhez készületek tétettek. A templomi kar főszékét fehér szőnyeggel borították be, a földre zöld szőnyeget terítettek. Intézkedtek, hogy a medgyesi pap énekeseit a templomba rendelje; a Te Deum laudamus s más darabok elénekelésére ugyanott a Báthory István zenészei és trombitásai jelenjenek meg. Kendy Sándor pedig a fejdelem legidősb tanácsosaival elrendezé az ünnepélyt, díszmenetet s a szónoklatokat, melyek az eskületétel előtt a templomban tartandók lesznek. Nyolcz trombitást nehány dobossal a városház tornyán helyeztettek el, a fejdelem kék haczérit (a darabontokat) két sorban és két rendben annak lakától a templom ajtajáig állíták fel. Mikor minden el volt rendezve, délfelé a főurak a templomból a fejdelem szállására mentek, hogy őt a templomba kísérjék, hova a kormányzó már megérkezett, lábai gyöngeségei miatt nem akarván a díszmenettel menni.

Végre megindult a díszmenet a fejdelem szállásáról.

---

[1]) L. Törvények és Irományok XXIX.

Elől mentek az országgyűlési urak, utánok a fejdelmi tanács és Gálfy János udvarmester a fejdelmi bottal.

Ezután a fejedelem ment s közvetlen utána két unokatestvére Báthory István és Boldizsár, valamint az egész udvari személyzet. A menetet nehány kapitány és puskás zárta be, melynek megindulásakor a város trombitása a templom tornyáról, majd a 8 trombitás a városház tornyán fútta hangszerét, azután a dobos verte dobját s ujólag és hasonló renddel a trombitások játsztak, míg csak a fejdelem a templomba nem érkezett.

Mindnyája pedig e napon díszöltönyét vette föl. A fejdelmen czobolymente, veres karmazsin bársonydolmány, kalpagján atyjának fekete forgója s oldalán aranyos kard volt. Lehete látni a főurakon is díszes fekete czoboly, nyusztprém, skárlát és granát posztó mentéket, damasz, bársony s arany fonallal szőtt anyagú mentéket, szebbnél szebb kardokat s pompás gyöngy és drága-kövekkel kirakott forgókat s fekete daru tollakat, kócsagokat.

A templomban a fejdelem az oltártól jobbra foglalt helyet, mögötte mintegy ölnyi távolságban Báthory István és Boldizsár s ezek mögött közvetlenül a kormányzó állott. A lakság és urak részint a másik oldalon, részint középen az oltár mellett a karban, a tanácsurak pedig a fejdelem előtt a zöld szőnyegen állottak.

Midőn minden el volt helyezve, az ország szószólója Bánffi Boldizsár egy magyar szónoklatot olvasott fel, melyet Ézsaiás (I. 9.) következő szavaival nyitott meg: »Ha a seregeknek ura valami keveset meg nem hagyott volna bennünk, úgy jártunk volna, mint a sodomabéliek, lettünk volna hasonlatosak a Gomorához.« »Miután isten, folytatá, e hazát kegyelmesen megtartá s védelmezé, a boldog emlékezetű István király nagyságod nagybátyja s Kristóf, nagyságod atyja alatt, most ugyanazon isten kegyelmessége nagyságoddal, mintegy fénylő csillaggal ajándékozott meg, kihez fordítsuk tekintetünket s gondolatinkat, kinél keressünk vigasztalást és menedéket s kinek tisztelettel, engedelmességgel és szolgálattal tartozzunk. Miután dícséretreméltó szokás az, hogy a fejdelmek esküvel kötelezik le magokat országaiknak, a lakság most

nagyságodat ilyen eskületételre kéri fel oly meggyőződéssel, hogy nagyságod azt megtagadni nem fogja.«

E beszédre a fejdelem nevében a mellette álló Kendy Sándor felelt: Ő nagysága is hálával adózik istennek gondoskodásáért, hogy a hazát ősei alatt békében megtartá ez ideig s mivel isten és a becsületes lakság úgy akarják, hogy ő nagysága megelőzött választás után letegye az esküt, ő nagysága szívesen beleegyezik, hogy ez is, mint a többi tisztes rendtartás és dícséretes szokás el ne maradjon. Tehetsége szerint atyai gondját, oltalmát és kegyelmét ajánlja a mindenható isten segítségével, kihez nem szünendik meg fohászkodni s kinek áldását várja.

Most Bánffi Boldizsár Kendy Sándor elébe lépett, előkérte a törvényczikkeket és esküformát, melyet kezébe vévén, ez utóbbit szavankint olvasta fel s a fejdelem födetlen fővel utána mondá, mely körülbelől így hangzott:

»Én Báthory Zsigmond Erdélyország fejdelme s a székelyek ispánja, esküszöm az úristenre, hogy az egész országnak Magyarország hozzá tartozó részeivel együtt gondját viselem, megvédem, megoltalmazom azt, isten segítségével, teljes erőmmel, hatalmammal s tehetségemmel, minden szükségében, békében és háborúban s hogy András király decretumát teljesen erejében fentartom. Ezen kívül minden donatiókat, inscriptiókat, szabadságokat, kiváltságokat és szokásokat s a mostani országgyűlésen hozott törvényeket teljes erejekben fenntartom. Isten engem úgy segéljen!«

Az eskü végeztével Giczy János kormányzó elmondá, mikép utasítását felolvastatta a rendek előtt és saját véleményét is tudatta velök. Miután az ország a kormányzást urára a fejdelemre ruházta, ő is belenyugszik, nem mintha a hivatalt és terhet akarná kerülni, hanem mivel az ország akaratjához tartja magát. Felajánlja jövőre is szolgálatát ereje s tehetsége szerint, ha a szükség s ő nagysága kivánandják. A mellett kész, pontosan számolni mindenről s a mi csak rá volt bizva, azt tartozó helyére átadni. Ő nagyságának végül szerencsét, boldogságot s hosszú életet kiván.

Választ az agg szónoknak a fejedelem nevében Kendy Sándor adott, biztatván őt urának hálájáról és kegyelméről.

Ezek végeztével az énekesek a karban egy moteta figurativet énekeltek egy vonogató sípos s egy olasz hegedűs finom zenéje kiséretében. Azután a Te Deumot zenekiséret nélkül s majd ismét egy moteta figurativet játszottak. Ez alatt a fejedelem felállott s kisérete az országgyűléssel oly renddel, mint a templomba jött, távozott, miközben mindkét tornyon trombitáltak s minden harangot meghuztak. Midőn a főurak a fejdelmi szállás kapujába megérkeztek, két sorba állottak a bemenetelnél. Gálfy János udvarmester, midőn Zsigmond előtt belépett, a sorban álló Huet Albert szebeni királybirónak mondá: »Sit felix et faustus.« — »Amen« viszonzá a királybiró. A fejedelem pedig szokott üdvözletét kalapja levevésével mutatta ki.

Most megkezdődött a nagy ebéd, melyre az országgyűlés hivatalos volt: mintegy 12 asztalra. A kék darabontok a kerek piaczon körbe járva, háromszor lőttek egymásután, mig a vár faláról ágyúkkal s mozsarakkal durrogtattak. Az ebéd félkettőtől esti tiz óráig tartott, miközben a ház előtt a trombitások és dobosok, fönn az asztalnál pedig Báthory István olasz zenészei játsztak.

Másnap reggel a fejdelem és rendek elhagyták Medgyest. A fejdelem aláirta ugyan a törvénykönyvet: de a pecsételés elmaradt, azt Fehérvártt hajták végre. [1])

Giczy János a pénztárban 42,000 aranyat, kétezer tallért és 13,000 frt apropénzt hagyott. A fejdelem felszabadítása

---

[1]) Bethlen Farkas (II. k. 585-ik l.) szerint azért, hogy a fejdelem változtatásokat tegyen rajta: jelesül azután csúsztatta be a két Báthory és Gálfy tanácsára, hogy ő absolutus princeps. Ezt azonban a gyűlés folyama legjobban megczáfolja. De azért sem valószínű, mert a példányok a gyűlés eloszlása előtt adattak ki a megyéknek, s székeknek. A gyűlést leirta Huet szász gróf, kinek becses munkáját kiadta Kurz Nachlesejében. Kár hogy csak a külső történeteket irta meg, — s nem egyszersmind a belviszályokat. Becses adalékok vannak Lampeban, Lehmanban. Veszelyben (i. h.), Socherben (Hist. S. I. Prov. Aust.) Igen becses adatok vannak a Levelek és Okmányok XXX. sz. alatti leirásában is.

331105A

nem volt inyére, s híven az országgyűlésen kifejtett ellenzéséhez, mondá az ünnepély napján: »Kezébe adtátok a gyeplőt, megbánjátok.« [1])

A jezsuiták, kik utolsó perczig reménykedtek s nem hitték, »hogy egy csecsemő korától fogva kath. vallásban nevelt s oly kitűnő szülőktől származott fejdelem oly istentelen esküt tehessen le,« s kiket a fejdelem utolsó perczig e szavakkal bíztatott: »tudom én, hogy mit cselekszem« — az articulus értelmében jószágaiktól megfosztattak, s távozának Medgyesről, a fejdelem mellől, ki az ablakból nézett utánok s ez alkalommal el is hagyták az országot. A fejdelem őket következő bizonyítványnyal ereszté útnak. [2]) »Zsigmond, Isten kegyelméből stb. tudtul adjuk mindeneknek, kiket illet, hogy a Jézus társasága atyái akaratunk ellenére, saját vétkükön kivül meg nem érdemelve űzettek el: midőn mind mi írt atyákat s azoknak tiszteletreméltó társaságát mindig kitünő szeretettel öleltük s öleljük; mind ők bárkinek is sérelme nélkül alattvalóink ifjai s másoknak tanítása s más kegyes és keresztyén hivatalok körül békésen, zúgolódás nélkül, szorgalmasan és folytonosan eljártak; de más okokból akaratunk ellen kényszerítettünk, kényszerítve voltunk elbocsátani őket. Miért is kiadtuk e levelet, mint az írt atyák ártatlanságának bizonyságát, hogy értsék meg mindenek, hogy az írt atyák nálunk és birodalmunkban mind tudományok, mind életökre nézve igazak voltak, s azok ma is, milyenek mint halljuk és tudjuk minden tartományokban és birodalmakban. De hogy nemcsak ártatlanságok s igazvoltok inkább kitünjék, hanem iránt oki jó indulatunk is ..... stb. stb.« A bizonyítványt némely, az ő javokra szolgáló intézkedésekkel zárja be.

A rend tagjai a kitűzött idő alatt elhagyták Erdélyt és a részeket. Fehérvártt, Kolozsvártt, Váradon elvétettek tőlök a templomi ékességek, könyvek, kelyhek, kiváltságleveleik s elhagyták iskoláikat, egyházaikat s az országot.

---

[1]) Gyulafi Kulcsárnál 52.

[2]) Szegedi: Decr. et Vitae R. Hungariae 385. és 3851. Veszely Egyház-Történelmi Adatok I. k. 219-ik l.

Nem sokkal utóbb, épen két héttel a medgyesi gyűlés eloszlása után, meghalt Giczy Fehérvártt s ugyanott ünnepélyesen eltemettetett. [1])

Zsigmond fejdelem pedig, a mint Fehérvárra érkezett, utasítá ügynökét jelentést tenni a portán, hogy a megyesi országgyűlés, mivel Giczy betegeskedése miatt képtelen volt a további kormányzásra, az uralkodást az ő kezébe tette le. [2])

---

[1]) A Báthory-féle följegyzések Kurz Nachlesejében 107-ik l.

[2]) L. Törvények és Irományok XXXII.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1576. márcz. 2.

Báthory Kristóf helytartó Kolosvárra márcz. 11-ére részleges országgyülést hirdet.

Prudentes et circumspecti, nobis sincere dilectj. Salutem et fauorem. Cum serenissimus princeps et dominus, dominus Stephanus dei gratia electus rex poloniae, magnus dux Lithuaniae etc. princeps Transyluaniae etc., dominus frater noster obseruandissimus, iam se itinerj commissurus sit, ad capessendum imperium amplissimi regni Poloniae, quod suae Majestati ab ordinibus et fratribus regni delatum est, hujusque regni gubernatio, dej beneficio, ac suae serenitatis et vestrum omnium suffragio, nobis in proximis comitijs generalibus Meggyesiensibus delata incumbat, proinde vos hortamur commissimusque et mandamus vt octo viros praestantes et graves ex vobis, fratres videlicet vestros deligere eosque Colosuarinum ad vndecimum diem Martij proxime affuturum nomine vestro mittere debeatis, quibuscum nos quoque, Deo iuuante praesentes cum reliquis dominis consiliarijs nostris, de rebus maximi momenti ad salutem huius regni pertinentibus deliberare et concludere possimus. Nec secus facturi. Datum in ciuitate Alba Julia 2. die Martij Anno Dominj 1576.

Christophorus Bathorj
de Somljo m. p.

Külczím: Prudentibus et circumspectis magistris ciuium judicibus regijs ac Vniversitati septem et duarum Sedium Saxonicalium in Transylvania fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije ívrét levél alakban írva, s a fejedelem gyűrű-pecsétjével lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1576. nro 1080.)

II.

1576. máj. 8.

Báthory Kristóf vajda máj. 20-ára Kolosvárra országgyülést hirdet.

Prudentes et circumspecti nobis sÿncere dilecti. Salutem et fauorem. Emerserunt certa et ardua quaedam regni negocia, publicum ergni statum tangentia et concernentia: de quibus habito cum dominis Consiliarijs nostris consilio, statuimus comitia partialia ad dominicam Cantate proxime venturam, vigesimum videlicet diem praesentis mensis Maij in civitate Coloswar celebranda indicere, et de ijsdem rebus ac negociis vna vobiscum ac alijs dominis regnicolis pro bono publico in medium tractare et concludere. Proinde dominationes vestras requirimus benevole et nichilominus harum serie committimusque firmiter, quatenus quatuor fratres vestros cum judice regio ejusdem civitatis deligere, eosque cum plena instructione ad Comitia praedicta de rebus instantibus vna nobiscum atque alijs dominis regnicolis tractaturos et deliberaturos, ad diem nominatum in civitatem Coloswar mittere et expedire debeatis. Secus sub poena alias in talibus observari solita non facturi. Datae in ciuitate Coloswar 8. die Mensis Maij Anno Domini 1576.

Christophorus Bathorj
de Somljo m. p.

Külczím: Prudentibus circumspectis magistro ciuium judici regio juratis ciuibus ac totj senatui ciuitatis Cibiniensis etc. Nobis syncere dilectis.

(Eredetije ívrét levélalakban írva s a fejedelmi pecséttel lepecsételve, a szász nemzeti egyetem levéltárában, a. a. 1576. no 1084.)

III.

1576. máj. 20—26.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Christophorus Bathorÿ de Somlyo, Vaiuoda Transÿluaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus per praesentes. Quod spectabiles magnifici egregÿ et nobiles domini vniuersi, videlicet status et ordines trium nationum regni Transÿluaniae, ac partium regni Hungariae ditioni videlicet huic Transÿluanicae adiacentium et adhaerentium, ad comitia parcialia per Nos ad dominicam Cantate proxime praeteritam indicta, ad mandatum nostrum, in hac Ciuitate Coloswar congregati exhibuerunt Nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos, in dictis comitÿs eorum parcialibus paribus votis conclusos, Supplicantes Nobis, vt Nos eosdem articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes gratiose confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium videlicet nationum Regni Transÿluaniae ac nobilium partium Hungariae ditioni Transÿluanicae adhaerentium, in comitijs eorum parcialibus ex edicto Illustrissimi Domini Christophori Bathorÿ de Somlyo, vaiuodae Transÿluaniae, et Siculorum Comitis etc. Domini eorum gratiosissimi, in ciuitate Coloswar ad dominicam Cantate anno domini 1576. celebratis editi et confecti.

Megértettük kegyelmes urunk az te nagyságod izenetiből, minémű jó és örvendetes hírei te nagyságodnak idegen országból jöttenek, kiket mi tőlünk is nagyságod el nem titkolván, mindeneket értésünkre adott, kiket te nagyságodnak hívséggel megakarunk szolgálni, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Az miképpen kedig az kegyelmes Isten te nagyságodnak atyjafiát lengyel királt, az mi kegyelmes urunkat, eleitől fogva minden dolgaiban viselte és hordozta, ez mostani üdőben is az minémű nagy méltóságra és fejedelemségre és annak

teljességgel véghez vitelére békeségesen hordozta, és minden ellenkezőknek szíveket hozzája lágyította, és naponként lágyítja, nagy hálákat adunk mind te nagyságoddal egyetembe az úristennek, könyörgünk is, hogy ebben az birodalomban erősítse, és ennél is nagyobbakra vigye, hogy ez szegény megnyomorodott magyar nemzetnek lehessen Isten után minden jó reménsége és ótalma.

(1) Továbbá adja előnkbe nagyságod az hatalmas török császárnak adajának beszolgáltatásának idejét. Megemlékezünk kegyelmes urunk, hogy az minémű állapatban az kegyelmes úristen az mi szegény hazánkat tartja, és az hatalmas török császár ótalma alá rekesztette, mi nekünk csak ez két útat mutatta, az engedelmességet és az adománt; kiben mi ennek előtte is meg nem fogyatkoztunk, most is, az mennyére az úristen erőt adott, mind mi magunknak s mind kösségünknek azzal tartozunk, azt is míveljük. Igírünk azért az erdélyi nemesség az régi ravás szerént kilenczven kilencz pénzt.

Azon terhet viselik az székel uraink s atyánkfiai.

Azonképpen az szász uraim is.

Magyarországi atyánkfiai es ravás szerént egy-egy forintot ígírnek nagyságodnak, kinek mint kösségünknek ilyen nagy fogyatkozásának idején és magunknak tereh viselésében, az úristen békeségesen ezt adván érnünk, ez jövendő szent Péter szent Pál napjára beszolgáltatását ígírjük fogyatkozás nélkül.

És ha mely ispánok avagy királybírák az ű tisztek szerént negligensek lesznek beadministrálásában, tisztektűl priváltassanak, és ű nagysága conferálja olnak tiszteket, hogy kik legyenek diligensek az ű tisztekben, hogy efféle gondviseletlenség miatt ne következzék semmi fogyatkozás.

(2) Vadnak némely vármegyék, az beszterczei adóról ugyan semmi számot nem adtak,*) közönségesképpen penig régi adókról restanciák vadnak hátra, kiket mind ez óráig sem igazítottak el. Végeztetett azért, hogy ez mostani adónak beszolgáltatásának napjára minden ispán, kinek teljességgel régi

*) Más példányban: »vadnak némely vármegyéken, kik az beszterczei adóról számot nem is adtak.«

adókról és az beszterczei végezésről is menedéke nincsen, regestomával és minden expeditiójával úgy készüljön és jöjön, hogy ennek utánna semmi kifogást ne tehessen és számot adjon.

(3) Értjük azt is az nagyságod propositiójából, hogy az németek semmit az ű dolgokban hátra nem hadnak, mind az imperiumokban gyűlések és itt alatt is mustrájok vagyon; mi nekünk is kegyelmes urunk nagyságoddal egyetembe országúl az mi édes hazánkra vigyázásunknak és gondviselésünknek kell lenni, miképpen, hogy ennek előtte meg nem fogyatkoztunk, most is az szükség úgy kévánván, nem akarunk megfogyatkozni.

(4) Végeztük azért ennekelőtte való végezésünk szerént egy akarattal, hogy az miénkből mi magunkról gondot viseljünk, lovagunkat, gyalogunkat készen tartsuk, és az praesidiumnak helye legyen Kolosvár, mely helyre az nemesség ad kétszáz lovagot és száz gyalogot, az székelség háromszáz lovagot, az szászság négyszáz gyalogot, így hogy ezek ez jövendő pünkösd napjára legyenek lovagjával, gyalogjával Kolosváratt jó szerrel, úgy hogy valahova az szükség és az hazánk java mutatja, mindjárást indulhasson, és az ispán uraim ezeknek indúlásokra oly gondot viseljenek, hogy fogyatkozás ne essék. Ha ki pedig az ispánoknak rendelése szerént az megmondott napon és helyen jelen nem lenne, avagy eloszlana hír nélkül, ennek előtte való articulusok tartása szerént való pénával büntettessék, jószága az ispánoktól elfoglaltassék. Minden vármegyékből és székekből egy-egy főhadnagyok legyen, azonképen az szász uraim gyaloginak. Ezt is hozzá tévén, hogy az nemesség között az nagyságodé és az urak jószága egyenlő terhet viseljenek, és az ispánok azokra is czédulákat adjanak, és kapuszám szerént elé állassák lovagokat, gyalogokat, kiknek hópénzt adjunk, és hazánk ótalmára fentartsuk mindaddig, még az szükség mutatja és kévánja.

Ezen kivül az több nemesség, székelség és szászság is, országúl fejenként az ű rendi szerént készen legyen, hogy valamikor te nagyságodnak első levele jutand, azonnal mindjárást késedelemnélkül minden lovagok, gyalogok ott legyenek, a hul te nagyságod parancsolja és az szükség mutatja, ű magok személyével egyetembe, ennek előtte végeztetett büntetés

alatt, kiben tisztek alatt az ispánok minden kedvezés nélkül eljárjanak.

Magyarországi uraink s atyánkfiai, Bihar, Kraszna, Szolnokvármegyebeli uraim, ravás szerént tíz-tíz kapuról ígírnek egy-egy embert az váradi földbástyáknak környül való fája felállítására, sövény fonására és tapasztására két hétig az váradi kapitán rendelése szerént, az mennyi számot kéván; kihez éléssel úgy hozzá készítsék, hogy az mívet continuálhassák azon büntetés alatt.

Ű magok pedig az nemesség lovagokkal gyalogokkal oly készen legyenek, hogy az országbeli nemes, székely és szász uraimmal egyetembe az ű nagysága parancsolatja szerént háztól indúlhassanak, azon büntetés alatt.

(5) Végeztetett ez is, hogy az harminczadokon való vectigalok és instructióknak mássát te nagyságod minden magyarországi vármegyékre, székekre kiadassa, kik panaszolkodtak, hogy azt meglátván, és publicáltatván, az mit méltán vesznek és cselekednek az harminczadosok, te nagyságodat azzal senki ne bántsa, viszont azon kivűl az harminczadosok is újítást ne cselekedhessenek. Ha ki kedig deprachendáltatik, hogy külömben cselekednék, te nagyságod büntesse törvényszerént; és priválja tisztektűl; mindenekben az régi vectigal szerént való usus, mint ezelőtt is urunk ez mostani lengyel királ ű felsége idejében observáltatott, observáltassék.

(6) Az mi az czément dolgát nézi, nagyságod kezébe vagyon, kiből az mint nagyságod jobbnak és hasznosbnak ismeri magának és hazánknak, azt cselekedje.

(7) Az jobbágyoknak meghozásában Erdélyben ez előtt való articulusok tartassanak, tudniillik mind kamara helyekről, várak tartományából, várasakból megadassanak.

Az magyarországi vármegyéknek jobbágyok meghozásában így végeztünk, hogy Kraszna, Szolnok és Máramaros vármegyék mint ezelőtt, most is azon móddal éljenek, mint ennekelőtte való articulusok mutatják, kinek napja is volt; Biharvármegyében penig az mely városoknak privilegiumja vagyon, az megtartassék, miért hogy azokba nem csak jőni de menni is szabad; egyéb falukból penig, mind kik az várhoz valók, mind az urakéból és nemességéből, megadassanak, de

azoktól megválva, az kik törököktől való félelem avagy hajdúk bántása miatt búdostak volna el ezelőtt esztendővel, ez mai naptól fogván számlálván.

(8) Az tanítók dolgáról így végeztünk: miért hogy ezelőtt való articulusok tartása szerént megengedtetett, hogy az Dávid Ferencz vallásán valóknak superintendensek legyen, itt Kolosváratt vagy Thordán az ű hitén való papoknak convocatiót tehessen, de az kik Dienes pappal*) egy valláson vadnak, azokat ne cogálhassa, hanem Dienesnek az övéi között régi authoritása megmaradjon.

(9) Urunk ű nagysága az előbbeli mód szerént, ez ország megcsendesűlvén, az terminusokat observáltassa, és minden nemzetnek az ű törvényeket szolgáltassa, ű nagyságának legyen gondja reá, meg ne fogyatkozzanak az törvén tévők.

Az mely nemzetnek terminusa elhaladna valami okokból, az terminusnak előtte tizenötöd nappal ű nagysága certificálja.

(10) Miért hogy az vármegyéken sok üdőtől fogva törvények nem szolgáltattak, vadnak sokaknak sok külömb-külömb bántások. Végeztetett, hogy minden vármegyéken mind Erdélyben s mind Magyarországban az régi módszerént continuáltassék az törvény.

Az kik penig hadban lesznek és perelni nem akarnak, az had előtt indúlt dolgokban haladékjok legyen; de az had alatt ha mit cselekedett és cselekednék, azok megláttassanak, hogy senki bizodalmat ne vegyen törvéntelen cselekedetekre.

Az itílő mesterek penig Kolosváratt az assessorokkal egyetemben az had alatt continue ott legyenek és itíljenek, kiknek fizetésekre ű nagysága viseljen oly gondot, hogy meg ne fogyatkozzanak.

(11) Az appellatióknak meglátásában ha ű nagyságának ideje és módja vagyon, mostan lássa meg; ha húl az üdő nem szenvedi, az beszterczei articulus tartása szerént jövendőbeli gyűléseken és terminusokon vegye eleibe, és itílje meg, hogy az igaz fél törvényében ne fogyatkozzék.

---

*) Értendő Alesius Dénes, az erdélyi reformatus egyházak első superintendense.

(12) Az gyűlésekre való választtattaknak költségek felvételében is tartassék az előbbeli articulus, hogy valaki, vagy úr vagy nemes ember, személye szerént az gyűlésre nem jő, jószágából mind Erdélybe s mind Magyarországba megadassék.

Nos igitur supplicatione praemissa dominorum regnicolarum fauenter exaudita, et admissa, praescriptos articulos eorundem dominorum regnicolarum nobis porrectos, ac omnia et singula in eisdem contenta, acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus, atque tam Nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ditioni nostrae subiectos, quorum videlicet interest, vel intererit, inuiolabiliter obseruari faciemus. Datum in praedicta ciuitate Coloswar sabbatho proximo post dictam dominicam Cantate, anno domini 1576.

Christophorus Bathorj de
Somljo vaiuoda Transsyluanus m. p.
(P. H.)

(Eredetije a gr. Mikó Imre gyűjteményében. — Kiadta ugyanő Erd. tört. adatok I. köt. 304—309. l., hol e törvényczikkek kelte hibásan van április 23-dikára számítva. Egy másik eredeti példánya a brassai levéltárban, egy harmadik dr. Teutsch György superint. gyűjteményében van meg.)

IV.

1576. aug. 3.

Báthory Miklós jelentése Rubernek.

Magnifice domine amice nobis obseruandissime. Salutem et seruitiorum *stb.* Quandoquidem dominatio vestra magnifica ad requisitionem nostram nuper medio egregij Stephani Lonÿaÿ familiaris nostri factam consenserat, ut hominem nostrum ad wayuodam Transyluanensem pro equis curriferis per eum nobis antea promissis expediremus, die 27 proxime elapsi mensis Julij miseramus ad eundem wayuodam pro equis ipsis egregium Gasparum Rosa seruitorem nostrum, qui hodie ad nos reuersus, retulit nobis se exposita dicto wayuodae legatione, statim eadem hora tale responsum accepisse, quod equos nobis promissos Varadinum emisisset, pro quibus

adducendis hominem nostrum illuc mittere deberemus.. Qui quidem nuncius noster accepto tam repente responso dictj wayvode nihil isthic immoratus est, sed die sequentj Alba Julia recessit, et ob huiusmodj repentinum recessum nihil aliud se vidisse vel audisse dicit, quam quod legatus imperatoris Thurcarum, qui iam antea illinc recesserat, isthic cum pompa et apparatu magno adfuerit, capochiasque octodecim ipsorum more vestitos secum habuerit, ac nomine domini suj statibus et ordinibus regni Transsylvaniae serio iniunxerit, vt modernum waÿuodam perinde atque defunctum principem vel waÿuodam priorem pro ipsorum domino recognoscant, ipsisque obediant. Ab ipso autem vayuoda nunciatum est nobis, quod nunc praedicto legato Thurcico viginti circiter millia florenorum muneris loco dederit et imperatoris etiam tributum propediem post legatum ipsum mittere cogatur.

Praeterea idem homo noster dicit eo die quo Albam Juliam appulisset, per wayvodam lustratos esse quingentos pedites non vsque adeo praestantes, quos nimirum idem wayvoda ad instar praedecessorum suorum in aula sua intertenere decreuisset. Nullum praeterea apparatum bellicum se isthic vidisse, Haghmasium etiam his diebus Varadinum versus exiuisse et Ladislaum Gywlaffy ad castrum suum Cheh egredientem in via sibi occurrisse, aulam denique modernj wayuodę minus frequentem esse, quam prioris wayuode fuit. Profecto si quid tale vel ex ipsius hominis nostri relatione, vel aliunde haberemus, dominationem vestram magnificam minime celaremus, imo ipsum etiam hominem nostrum personaliter ad dominationem vestram magnificam misissemus, verum nihil praeter praemissa nobis referre scit, quamuis simul cum domino Christophoro Vngnad, qui sub id omnino tempus hic apud nos fuit et hodie a nobis recessit, satis diligenter omnia ab eodem homine nostro exquisiuimus. Castra Thurcarum soluta esse dominationi vestrę magnificę melius quam nobis constare non dubitamus, solum begum Zolnokiensem cum paucis quibusdam Thurcis, non aliam ob causam nisi propter pestem in Zolnok grassantem in castris adhuc delitescere ferunt. Cum his dominationem vestram magnificam

felicissime valere cupimus. Datę in curia nostra Tagh die 3. Augusti anno dni 1576.

Amicus et seruitor
Comes Nicolaus de Bathor m. p.

Külczím: Magnifico domino Johanni Rubero de Pixendorff *stb.*

(Eredetije a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

V.

1576. aug. 15.

Báthory Kristóf meghivója a Szamos-Újvártt aug. 18-án tartandó tanácskozásra.

Egregie, prudentes circumspecti nobis sincere dilecti. Salutem et fauorem. Quoniam sunt nobis quedam cum dominationibus vestris communicanda ardua negocia: hortamur itaque eosdem ut ad uigesimum octauum diem hujus mensis Augusti ad nos in arcem nouam septimo secum sex ex vniuersitate delectis uiris scilicet primariis, ac vno judice regio expedito itinere uenire debeant, quo etiam ex dominis nobilibus et Siculis frequentes aduenturi sunt; non diu dominationes vestras hic remorabimur, quin exposito quod res erit iterum sine mora eosdem domum remissuri sumus. Secus igitur non facturi. Datum in Arce noua die 15. Augusti anno domini 1576.

Christophorus Bathorj
de Somljo m. p.

Külczím: Egregio prudentibus et circumspectis magistro ciuium regio ac sedis judicibus ciuitatis Cibiniensis etc. Nobis sincere dilectis.

Kivül: bracht fom Kezdj Miklos.

(Eredetije ivrét írva s a fejedelem gyürü-pecsétjével lepecsételve a szász nemzeti egyetem levéltárában a. a. 1576. nro 1097.)

VI.

1576. oct. 21—26.

A kolozsvári országgyülés határozatai.

Nos Christophorus Bathory de Somlyo Wauioda Transyluanie et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus per praesentes, quod spectabiles, magnifici domini nobiles ac alij ordines et status trium nationum regni Transyluanie ac partium Hungarie sibi subjectarum exhibuerunt, et praesentauerunt nobis infrascriptos articulos in comitijs eorum partialibus ad festum vndecim mille virginum in ciuitate Coloswar celebratis paribus votis conclusos, supplicantes nobis, vt eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes gratiose confirmare dignaremur. Quorum tenor sequitur in hunc modum.

Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak propositioiból nagyságodnak szorgalmatosképpen való vigyázását és gondviselését a mi szegény hazánkról, ki mi állapotba legyen mint ennek előtte is most is azonképpen, semmit el nem titkolván értenünk ad és elönkbe terjeszt te nagyságod, mely velünk való kegyelmes gondviselését teljes életünkben minden háladatossággal megigyekezünk nagyságodnak szolgálni, mint kegyelmes urunknak, könyörögvén te nagyságodnak, hogy jövendőben is ezen szorgalmatos jó gondviseléstül és vigyázástúl a mi megmaradásunkra meg ne szünjék nagyságod.

(1) Adgya te nagyságod előnkben az szomszédságnak pezgelődését újobb népnek alájövését és reánk indulásra való szándékát, mely okból itéli nagyságod fejenként hadakozóképpen egybegyülésünket szükségesnek lenni a mi oltalmunkra és megmaradásunkra.

Nagyságodat követjük, mint kegyelmes urunkat, meg kell nagyságodat emlékeztetnünk a mi hosszú üdütül fogva való súlyos tereviselésünkről és költsigenkről, hadba fenlétünkrül, mely nyilván vagyon nagyságodnak is, ki miatt immár teljességgel elfogyatkoztunk könyörgünk nagyságodnak,

hogy kegyelmesen vegye szeme eleibe és a mibe megkémélhet bennünket, tartson tovább való hasznosb szolgálatra, mindazáltal eleinktűl vött jó rendtartásba és hazánkrúl való gondviselésbe, a mennyiben lehet, isten segítsíge velünk lévén, meg nem akarunk fogyatkozni.

(2) Az közönséges vigyázásra igírünk a nemességrűl két száz lovagot, száz gyalogot, az székely uraim három száz lovagot az szász uraim penig négyszáz gyalogot,kik együtt lévén, ha mit az ellenség reménytelenűl fogna késérteni, tartoznánk ez alatt mi es fejenként oly készen lennünk, hogy valamikor és valahova a nagyságod parancsolatja és a szüksíg kívánja szokott büntetés alatt ott legyünk szolgálván hazánknak és te nagyságodnak.

Ezeknek gondviselésekre ilyen módot rendeltünk, hogy minden vármegyéből egyik főispán azonképen az székes helyekről egyik főkirálybíró az soldosokkal együtt legyenek, kiki mind esmervén alatta valóit és a gyalogok közt tizedeseket rendelvén, fenyítékbe tartsa és oly vigyázással, hogy minden ember helyin maradjon, senki nagyságod akaratja nélkűl el ne merészeljen oszolni, ha penig eloszlana bennik, megértvén nagyságod méltó, vagy méltatlan okát, úgy büntesse a mi ország törvínye.

És az espánoknak ennek előtt rendelt szokot fizetéseket, hópénzeket te nagyságod, kenyere mellette legyen, megadassa, kiknek minden felől való öszvegyűlésekre az espán uraim viseljenek szorgalmatos gondot, hogy mindszent napjára öszvegyűljenek. Ezt hozzá tévén, hogy mindaz ő nagysága és urak jószágából kilimitálják az ispánok és a czédulát kiadják. Könyörgünk nagyságodnak, hogy ha az szükség tovább való fennlétét kívánja te nagyságod ennek előtte való beszterczei gyűlésbe végeztetett mód szerént adassa meg hópénzeket. Magyarországi atyánkfiai is egyenlő tereviselésre igírik magokat, valamikor a szükség mutatja, személyek szerint felülnek.

(3) Jelenti te nagyságod mindenféle szüksígét és minden helyekre való gondviselést, arra való sok költséget, és udvara népének való fizetését, ki mi nálunk is nyilván vagyon és szemünkkel látjuk. Igírünk azért nagyságodnak ravás szerént: a nemesség kilenczvenkilencz pénzt, a székely uraim is ezen tereviselésre igírik magokat. Azonképpen az szász

uraink atyánkfiai is. Magyarországi atyánkfiai is ravás szerént igírnek egy-egy forintot, melynek beszolgáltatását igérjük a jövendő szent Katalin asszony napjára szokott mód szerént fogyatkozás nélkül és minden továbbá halogatás nélkül.

(4) Emlékeztet kegyelmes urunk te nagyságod egyéb külömb külömbféle szükségre és költsígre is, melyet te nagyságod zászló hozásának idején tött és annak utána a porta adajának supplementomát, melyek mi nálunk is jó rész szerént nyilván vagynak. Értjük azt is, hogy Husztnak épületíre való költségnek is kell lenni nagyságodnak, melyet az úristen nagyságod gondviselése által adott kézben, kit itílünk isten után hazánk oltalmára főbástyának lenni.

Noha kegyelmes urunk szemünk előtt vagyon, mind mi magunknak mondhatatlan sok költségünk, fáradságunk, e hosszú esztendőt által szegény éhező kössígünknek azonképpen istennek kemény és keserves keze esék, döghalál és egyéb szedővedő miatt is nagy fogyatkozások: mindazonáltal nagyobba kell megtekintenünk az te nagyságod szükségeit, holott az te nagyságod fogyatkozása közönséggel mienk. Ez okon nem kedvezhetünk sem mi magunknak, sem kössígünknek az te nagyságod fogyatkozásával, hanem igírünk mindazáltal nagyságodnak ravás szerént segétségül huszonöt-öt pénzt, melyet e jövendő vízkereszt napjára beszolgáltatunk nagyságodnak fogyatkozás nélkül.

Az székely uraink atyánkfiai is, ezen tereviselísre igírik magokat. Azonképpen az szász uraim is, magyarországi atyánkfiai is azonképpen. Könyörgünk nagyságodnak, vegye kegyelmesen.

(5) A mi a Várad épületíre való szokott segítsíget nézi, miért hogy mindenkoron hasznosnak itíltük annak véghez vitelít, sőt károsnak, veszedelmesnek annak félbeállását, azért annak is épületíre három nemzetől, Erdélyből magyarországi atyánkfiaival ígírönk ravás szerént ötven-ötven pénzt ez jövendő szent Gergely pápa napjára nagyságodnak beszolgáltatni.

Könyörgünk, hogy nagyságod azt fordítsa arra az épületre, mert ez idén is azt értjük; hogy igen kevés kőből való épület volt rajta.

(6) A törvényt penig ennek előtte való generalis gyűlésbe rendeltetett mód szerént szolgáltassa nagyságod minden nemzetnek békességes időben.

Nos itaque praemissa humili postulatione dominorum regnicolarum trium nationum statuum et ordinum Transylvanie et partium regni Hungarie nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamus ac tam nos obseruabimus, quam per alios cuiusuis status et ordinis subditos et homines ditionis nostre obseruari faciemus inuiolabiliter. Datum in ciuitate Coloswar die vigesima sexta octobris anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto.

Christophorus Báthorj (P. H.)
de Somlyó m. p.

(Eredeti példánya, Brassó sz. kir. város levéltárában. Trausch József: Articuli diaetales plerumque originales című gyűjt. 1. k. 453—457. ll.)

VII.

1577. apr. 21—26.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Christophorus Bathori de Somlyo Waÿuoda Transiluanie et Siculorum comes etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles ceterique status et ordines trium nacionum regni Transiluanie et parcium regni Hungarie dicioni scilicet nostrę in parcialibus eorum comitijs pro die dominica misericordie id est ad vigesimum primum diem Aprilis proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo Thorde ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infra scriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillimę, ut uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem

contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prebendo beneuolę acceptare approbare ac confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios ubique per dicionem nostram obseruari facere dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est:

(1) Kegyelmes urunk, megértettük az te nagyságod közinkbe küldött propositiójit és az mellett való izenetit, tanácsbeli főszemélyek által előnkbe adván az mi békességes megmaradásunknak régtől fogva előnkbe vött módját, tudniillik az hatalmas császárnak engedelmességinkkel és adományunkkal való megelégítését, mely esztendőnként ennek előtte szokott adónknak és az portai szükségeknek nagy nevekedését, lajstrom szerint irva, közinkben beküldvén, előnkbe adta. Mi es az sok szükségeket megtekintvén, és azt is, hogy mennyi sokfelé való fizetések, kikben te nagyságod az mi hazánk javáért meg nem fogyatkozhatott, nagyságod előtt állottak, mitől fogva az úristen te nagyságodat közinkbe az birodalomban helheztette, és hogy külömb-külömbfelé is nagyságod magát adósítani kénszerítette, igírünk nagyságodnak az hatalmas császárnak szokott adaja felett,[1]) mely ravás szerént kilenczvenkilencz pénz, segitségűl három nemzetbeli ravásszerint, magyarországi atyánkfiaival egyetemben, ötven pénzt.

Könyörgünk nagyságodnak, hogy azt vegye elég névvel tőlünk, és ezt személy válogatás nélkűl urak és nemesek, minden rendbeli embereknek jószágából híven és minden fogyatkozás nélkűl az ispánok beszolgáltassák az ő tisztök szerint per remedia solita, senkinek ebben nem kedvezvén; mert ez nézi az közönséges jót és megmaradást, ki mindennek köz, mert mi tovább az ő terheket viselni nem akarjuk.

(2) Ez mellett kivánjuk nagyságodtól és könyörgünk, hogy valami jövedelmek az országnak tárházából elidegenittettek, kik idegen kézhez és ad proprios vsus conuertáltattak, ezekre viseljen te nagyságod oly gondot, hogy incorporáltas-

[1]) Gr. Mikó Imre kiadásában Erd. tört. adatok III. köt. 298. lap, hibás olvasás következtében áll »adaja *felét*«; az országgyűlés ugyanis, a fejedelem sok költségét tekintve, nem a török császár adaja *felét* ajánlotta meg, hanem annak adaja *felett* (az eredetiben: adaÿa *felet*) ajánlott segitségűl minden kaputól ötven-ötven pénzt.

sanak az országnak és tárházának derék jövedelméhez, kiből ennek utánna teljesítse és építse meg az porta szükségét, hogy mind örökké ne kénszeríttessünk ennyi közönséges tereh viselésre; mert elégtelen és elviselhetetlen terehnek itíljük szegín kösségnek, holott ennek utánna szokásúl fel venni semmiképpen nem esmerjük elégnek lenni magunkat.

Mely kilenczvenkilencz píznek beszolgáltatását igírjük nagyságodnak fogyatkozás nélkűl ez jövendő pinkőst napjára, ennek előtte való mód és végzésünk tartása szerint, az ötven pínznek kedig szent János napját.

(3) Adja annak utánna az te nagyságod tiszti és vigyázása szerint előnkbe az szomszíd ellenségnek szűntelen való nyughatatlanságokat, kik noha most látjuk hogy aperte semmit nem tentálnak, de mind azon által az miképpen ennek előtte is, gyakorta occasiójok lévén, kimutatták minden ügyekezeteket és veszedelmünkre való tanácsokat, az te nagyságod jó intését és gondja viselését háladatossággal megakarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy azonképpen gondviselésében ennek utánna is semmit hátra ne hagyjon, vigyázásban meg ne szűnjék; mi es, az úristen velünk lévén, mi magunknak és hazánknak ótalmára olyképpen ügyekszünk és akarunk készen lenni, ennek előtte való rendelés szerint és az articulusoknak tartások szerint való büntetés alatt, hogy valahova és valamikor a szükség és nagyságod parancsolatja kivánja, ott lévén, hazánknak és nagyságodnak szolgálunk.

(4) Végeztük ezt is, hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban örög barmot szabad legyen felszedni, és az letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni, de juhot, berböcsöt és e félét se ez országi se idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni és kivinni ez országbúl idegen országban; egyéb féle marhák kedig, kiket idegen emberek az országban behoznak, bizonyos és szokott letevő helyeken tétessenek le; kik Havasalföldéből, Moldovából, Brassó felé kelnek ki, az hóstátban, kik kedig Karansebes, Lugas és Lippa felől, mind Szász-Sebösben.

Az kiknek pedig az birodalomban örökségek zálagok

vagyon, ez mellett ennek előtte való fejedelmektűl is annuentiájok, azok egyéb helyekről is bejöhessenek az annuentia szerint, contrarium facientibus vero marhájok elvétessék és ő magok is büntettessenek meg, mint violatores publice constitucionis.

(5) Miért, hogy az oláh kösség közzűl is vadnak sokan, kiket az úristen megvilágosítván, az görög professiótúl elszakadtak, és az istennek igíjét tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelőtt való superintendensek megholt, végeztük hogy ők is válaszszanak közzűlök igaz értelmen való tudós és igaz[1]) személt, hogy az igaz[2]) istennek igíjének hirdetése közöttök is meg ne szűnjék, hanem mehessen elő.

(6) Vadnak sok régi fenálló perek, kik immár appellatióban vadnak, ezeknek mind most mind ennek utánna való gyűléseknek idején való meglátását, hogy te nagyságod continuálja, könyörgünk; ne maradjanak végnélkűl inexecute az törvényeknek megszolgáltatása.

(7) Az elszökött jobbágyok felől kedig végeztük, hogy az előbbi articulusok tartása szerint mind kamora helyekről és városokból, urak jószágából megadassanak, kiknek exequálására minden helyek, bírák, ispánok és vaÿuodalisok szabadon mehessenek és residenciájoknak[3]) meghozattathassanak.

(8) Miért, hogy sok külömb-külömbféle postaságok találják az szegén kösséget ez országnak minden szegeletiben, mely immár annyira ment, hogy urunk ő nagysága levele nélkűl is, ő magok dolgokban járván, sokan főképpen az szegín szászságon lovakot szednek, és az kösséget terhelik költséggel, végeztük hogy valakiknél urunk ő nagysága levele nem lészen, semmi rendeknek sohul lovak ne adassanak, és ha ki violenter mit tentálna, resistáljanak, ha ki mit talál magának elszenvedje, nobilitatis libertate[4]) non obstante; kivel szűnje-

---

[1]) Gr. Mikó Imre példányában és kiadásában e. h. 300. l. »alkalmatos.«

[2]) U. o. »élő.«

[3]) U. o. »residentiájokra.«

[4]) Az erdélyi Muzeumegyleti példányban a leiró gondatlanságából »nobilitatis *parte*« áll »libertate« helyett, mint a gr. Mikó példányában és kiadásában olvasható.

nek meg az kösség között való sok szertelenség és istentelenség.

(9) Az orvok és gonosz emberek felől végeztük, hogy minden vármegyében, székes helyekről is, az ispánok, királbírák czirkálásra ki indúljanak és az gonosz tevőket büntessék, és mikoron ki akarnak indúlni, az indúlásrúl certificálják az szomszíd vármegyéket és székes helyeket is, hogy egyszersmind lévén az kiindúlás, jobb módon legyen járások és büntetések az gonosz embereknek.

Az ki pedig az féle gonosz tevő embereket ótalmazná vagy pártjokat fogná, vagy úr vagy nemes ember vagy ispán vagy egyéb tisztbeli személyek, ennek előtte való régi statuciók szerint való büntetések legyen.

(10) Az ki adatott gonosz tevő nemes emberek felől is azelőtt való statuciók tartassanak meg.

(11) Magyarországban pedig Biharvármegyében az ispánok Váraddá gyűljenek, ott bizonyos tartományokat és falunként az birót heted magával megeskessék, a hol gonosz embereket tudnak, kiknek neveket földes uroknak czédulában ki adjanak, kiknek büntetéseknek napot hagyván, ha meg nem büntetik és ezt szánszándékkal való gondviseletlenség miatt elhallgatják, az főispán, azaz az kapitán, adjon segítséget az viceispánok mellé, kiknek erejével megfoghassák minden ember jószágából személy válogatásnélkűl, urakében és mind az Váradhoz tartozó jószágban.

(12) Karaszna, Közép-Szolnok és Máramarosban is ezen mód obseruáltassék, kiknek büntetések után marhájokból felesége és gyermeki részét kiadván, az ispán magának vegye az megbüntetett embernek részét.

Nos igitur prẹmissa supplicacione dominorum nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nacionum dicionis nostrę faventer admissa, predictos vniuersos Articulos modo premisso nobis presentatos presentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod premissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus,

quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in oppido Thordę[1]) die vigesima sexta mensis Aprilis, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

(P. H.)

(Eredetije, a fejedelem pecsétjével de aláírása nélkül, az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Báthori Kristóf sajátkezű aláírásával és pecsétjével kelt példánya gr. Mikó Imre birtokában, melyből adta ki ő ezen országgyűlési végzéseket. Erd. tört. adatok III. köt. 297—301. l. Másik eredetije Szebenben a Bruckenthal Muzeumban, egy 3-ik u. o. dr. Teutsch superintendens gyűjteményében, egy negyedik Brassó városa levéltárában.)

VIII.

1577. oct. 21—25.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Christophorus Bathorÿ de Somlÿo Waÿwoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis, Quod spectabiles et magnifici domini nobiles coeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditionis videlicet nostre in parcialibus eorum comitijs ad festum 11 millium Virginum proxime elapsum anno domini 1577. huc Thordam per nos indicto *(sic)* et celebrato (*sic*) congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs parcialibus communibus ipsorum votis ac pari et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime vt vniuersos articulos omniaque et singula in eis contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis prebentes beneuole acceptare approbare et confirmare et tam nos ipsi

---

[1]) Gr. Mikó példányában és kiadásában e. h. 301. l. »in predicto Oppido Thorda.«

obseruare quam per alios ubique obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum nobilium coeterorumque ordinum trium nationum Transsyluaniae et partium regni Hungariae etc. pro festo 11 millium Virginum in conuentu eorum parciali Thorde Anno domini 1577. celebrato.

(1) Megértettük kegyelmes urunk te nagyságodnak fő emberi által közinkben beküldött proposicióit és okait mi végre ez mostani üdőben bennünket ide ez helyre öszvegyűjtött, mi is azért először az úristennek méltó háladásunkat itíljük, ki mind ez ideiglen ilyen csendes békességben hazánkban megtartott és a te nagyságod rólunk és hazánkról tisztí szerént való vigyázását, gondviselését, kiben nem csak eddiglen, hanem mostan is látjuk szorgalmatosságát a mi megmaradásunkra, örökké meg akarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak. Hul pedig int minket szorgalmatosan nagyságod hazánkra és magunkra való vigyázásra és őrizésre, nem látunk most is egyéb útat, hanem mi magunknak és községünknek nem kedvezvén oly készen való létünket, hogy valamikor és valahova a szükség mutatja, hadakozóképen minden rendek lovagunkkal gyaloginkkal minden okvetés nelkül az articulusok tartása szerént való büntetés alatt az nagyságod parancsolatjára öszvegyüljünk hazánknak oltalmára. Ez alatt pedig az ispánok és királybirák tisztek alatt való személyeket meglássák és meghagyják, hogy oly gondot viseljenek, hogy ha mi fogyatkozás gondviseletlenség miatt volt is, minden ember megépítse és meg is mustrálják őket, mind Erdélyben, Magyarországban ő nagysága birodalmában. A magyarországiaknak mustrájok legyen szent Erzsébet asszony napján, Bihar vármegyének Váradon, a többinek Somlyón, a szászságnak és székelységnek kinek-kinek székes helyeken szent András napján, az erdélyi nemességnek is kinek-kinek székes helyén concepcio Mariae napján.

(2) Annakutána te nagyságod adja előnkben te nagyságodnak sok külömb-külömb költséget, igírünk azért te nagyságodnak ennekelőtte való ravás szerént minden kaputól 99 pénzt,

mely tereh viselésében velünk egyetemben egyenlőképen igírik magokat a székely uraink atyánkfiai, azonképen a szász uraim.

Magyarországi atyánkfiai azonképen rovás szerént igírnek egy-egy forintot, kinek beszolgáltatását te nagyságodnak igírjük fogyatkozás nekül e jövendő szent Miklós napjára, könyörögvén nagyságodnak, hogy vegye tőlünk kegyelmesen és jó néven.

(3) Az mi illeti az váradi épitést, mely elkezdett dolgot így vég nekül hagyni mi is mindenkor ártalmasnak és veszedelmesnek itíltük lenni, ennek continuálására igírünk nagyságodnak rovás szerént ötven-ötven pénzt beszolgáltatnunk ez jövendő virágvasárnapra, ki hogy mentül hamarébb nagyságod gondviselése által véghez mehessen, nagyságodnak könyörgünk.

(4) Annak utána mindennek előtte pedig itíljük, hogy az istennek tisztessége és neve dicséreti viseltessék előttünk, hogy ő szent felségé(t) naponként való bününknek megbántásával ennél nagyobb haragra és hazánknak utolsó veszedelmére való megbüntetésére ne indítsuk. Azért végeztetett ennek elő(*tte*) való főképen kolosvári generalis gyülésben 1571. esztendőbéli articulusok tartása szerént, hogy mind ispánok, minden rendbéli justiciariusok, minden kerített és mezei városok kamara helyeken az ő tisztek és módjuk rendtartások szerént mindjárást és minden késedelem nekül mind nagyságod és az urak jószágában indulván megbüntessék a gonosztévőket személy válogatás nekül és a kik ebben tisztek szerént el nem járnának, nagyságod büntesse méltó érdemek szerént való büntetéssel.

(5) A religió dolgában pedig a régi articulusok szerént nagyságod minden rendeket tartson meg és ótalmazzon meg fejedelmi méltósága szerént, ha mi innovaciók pedig volnának avagy lennének, a superintendens requisicioi után ennek előtte való mód szerént büntettessenek meg, megmaradván minden az ő condiciójában.

(6) Thordaÿ Andrásnak mindenütt autoritása légyen ez országban járni, minden helyeket visitálni és mindenütt az ő vallásin való egyházi személyeket, papokat igazgatni, oktatni, tanítani, reprehendálni és sinatot tenni, sőt a másféle vallásos

való papokat is hortando, monendo, docendo, a ki lehetséges az ő sententiájára vonni de ne erőszakkal, a más félnek pedig Dávid Ferencznek mint ennekelőtte is most is csak Kolosváratt és Thordán legyen szabad sinatot tenni és a más confessión való egyházi személyeken semmi jurisdiciója ne légyen, hanem csak az övéin.

(7) Az idegen áros népeknek kereskedése felől observáltassék az elmúlt szent-györgynapi gyűlési articulus.

(8) Panaszolkodnak ezen is országúl sokan, hogy Désen és Thordán a birák a köblöket megvájták, megnagyobbították. Tetszett ez okáért ez is fejenként, hogy az ott való ispánok meglássák ha úgy vagyon az dolog és adjanak kolosvári pecsétes vékát a birák kezében, melylyel ha az végezés után élni nem akarnának, hanem külö(*m*)b vékával annál a kit mértek az ispánok, az előbbi articulusok tartása szerént megbüntessék a várast.

(9) Látjuk kegyelmes urunk azt is, hogy te nagyságod méltósága és tiszti szerént minden nemzetnek az ő terminusokat fogyatkozás nekül megszolgáltatja de miérthogy az appellációk mind a meghólt fejedelem idejétül fogva igen meggyűltek, fárasztván az appellansok az triumphansokat, minden aprólék perrel oknekül is appellálnak, ki az causánsoknak felette igen súlyos, végeztetett azért országúl, hogy ő nagysága mikora külső gondviseléstül hozzá érkezik mind gyűlés alatt mind mostani és jövendőbeli terminusok alatt tanácsival és főfő törvény esmérő személyekkel, kik a nekül is terminusokon jelen szoktak lenni, confirmálja, hogy az ő nagysága törvényének lehessen méltó executiója is, kibűl a sok szertelenségek, gyűlőségek, perek patvarok inkább megszünjenek.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nacionum regni Transsyluaniae et partium Hungariae dicionis nostrę fauenter admissa, prescriptos vniuersos articulos modo premisso nobis presentatos presentibusque literis nostris de verbo ad verbum inseri ac inscribi fecimus eisdemque et omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos bene-

vole quod premissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Tordaę 25 die octobris anno domini 1577.

(A fejedelmi pecsét helye). Lecta.

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthal-muzeum kézirattárában. Art. Diaet. Auth. Transylv. Egy más eredeti példány dr. Teutsch superintendens úr nagyszebeni gyűjteményében, egy harmadik Brassó városa levéltárában, egy negyedik a gyulafehérvári káptalanban).

IX.

1578. apr. 27— máj. 5.

A kolosvári egyetemes gyülés törvényei.

Nos Christophorus Bathorÿ de Somlyo Waiuoda Transsyluanus et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod spectabiles magnifici domini nobiles cęterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę in generalibus eorum comitÿs pro die dominica Cantate hoc est ad vigesimam septimam diem Aprillis proxime elapsam anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo octauo Coloswarÿ ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt Nobis et pręsentauerunt infra scriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime vt vniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes nostrum consensum illis prębendo beneuole acceptantes, approbantes ac confirmantes, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Kegyelmes urunk, megértettük te nagyságodnak közinkbe küldött propositioiból, mi okokból indultatván kín-

szeríttetett ez mostani üdőben és helyre fejenkint nagyságod öszvegyűteni bennünket. Melyre hogy az uristen te nagyságoddal egyetembe ennyi sok szomszéd országoknak, kik közzé az uristen ez szegín darab szegelet földet szorította, külömb külömb indulatjokba békességesen minden állapatunkban nyugalmunkba kegyelmesen megtartott és őrízett, először ő szent felségének nagy hálákat adunk, és annak utánna te nagyságodnak is hazánknak mindenképpen való csendességgel nyugodalma kereséséért és megtartásáért, nem kedvezvén sem költsíginek, sem semmi fáradsággal való mulkálattatásának, valahova és mikor az mi maradásunk kívánja, örökké meg akarjuk hűséggel szolgálnunk, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek.

Könyörgönk te nagyságodnak, hogy jövendőben is ezen kegyes róllunk való gond viselésében meg ne szűnjék és semmit hátra ne hagyjon.

(1) Értjük te nagyságodnak izenetit, az religióba naponkint, az minémű hallhatatlan és káromló innovatiók öregbednek, kit mi es mindeneknek előtte első és fő dolognak ítélőnk szemünk előtt viseltetni, ki miatt minden koron bizonyos helyeket és országokat az úristen az ő csuda ítéleti szerint meg is bőntet és ugyan el is törül, erre oly gondot viseljünk nagyságoddal egyetembe, hogy evvel is az úristennek reánk következendő nagyobb ostorát és bőntetését ne ingereljük. Tetszett erről, hogy mind mostan mind jövendőbe valami innovatiók vadnak vagy lennének, ennek előtte való statutumok szerint minden haladík nélkől hívassa elő az innovatort, és mind az két religión való superintendensek által, kik mellett te nagyságodnak is mind az két religión való egyenlő számó főemberi legyenek, inquiráltassanak, és ha nyilván való innovatoroknak convincáltatnak, te nagyságod priváltassa és removeáltassa ab officio; ha azután is nem szünnék hinteni efféle ujjabb hęresist, te nagyságodnak authoritása legyen érdemek szerint valami bőntetéssel akarja, meg bőntetni tanácsival egyetembe. Az kik pedig vocatióban nem volnának, kik tisztektől nem priváltattanak, hanem csak spargálnak imitt amott efféle tévelgéseket, azokat mox de facto ezen mód szerint inquiráltatván és convincáltatván nagyságod, bőntesse érdemek szerint.

(2) Emlékeztet te nagyságod, miképpen Görgínt ez ország házát, ennek előtte való ödőkben ez országnak fejedelmi Ferdinandus és az utánna való fejedelmek kölömb kölömbképpen és okokból el szakasztották volna, melyet most az uristen esmég te nagyságod kezibe adott. Meg emlékezhetik te nagyságod, hogy ennek előtte való gyűlésünkben is könyörgésünkkel találtuk meg te nagyságodat, hogy az hazának efféle szíllel szaggattatott membrumit, kik ide s tova voltak alienaltatván, incorporálja, hogy ez országnak efféle bizonyos jövedelme helyeinek elidegenítése miatt ne kínszeríttessönk üdönkint való tereh viselíst hoznunk nyomorék kösségünkre; miért hogy nem tagadhatjuk, hogy mindenkor igen súlyosnak tetszik efféle ország fő házainak és oly fő részeinek el alienálása, kiket az ország annak előtte is az fejedelmeknek ez tekintetírt adott kezekbe, hogy azoknak prouentusok fordíttassék az közönséges gondviselésre, proprietását ez ország mindenkor magának megtartván.

Ezbeli hozzánk való jó akaratját és interponálását te nagyságodnak meg szolgáljuk mint kegyelmes urunknak. Könyörgünk, hogy ennek utánna is, ha kik alienáltatván volnának is, azokra is te nagyságodnak legyen oly kegyelmes gondviselése, szabadítsa meg ez országnak, és annak utánna te nagyságod efféle jószágnak tulajdonságát tartsa meg ez országnak; az mely jószágok pedig per defectum seminis vagy per notam törvínnek módja szerint szállottak te nagyságodra, abban nagyságodnak libertása vagyon megtartani magának és posteritásának, avagy jámbor szolgáinak conferálni in perpetuum, saluo iure alieno.

(3) Adja értenönk ezeknek utánna te nagyságodnak az ország szöksígére, úgy mint portára, udvarnípe tartására, szemílye és egyébb külömb külömb féle közönséges szükségére való költsígét, és ezeknek tekintetiért kössígnek ujonnan való számláltatásának kívánságát; kiben noha szegín kösségünknek nagy fogyatkozását látjuk, de nincs mit tennönk, az közönséges szükségeket, kik naponkint hazánkra nevekedtek feljebb, kell megtekintenőnk, és az szükségnek voltához kell kösségőnket szabnónk. Annak okáért, kegyelmes urunk, az nagyságod kívánságának engedtőnk, és az új számlálást fel vesz-

szök, könyörögvín te nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak fejedelmönknek, hogy nagyságod ezeket az módokat ez rovatalba meg tartsa.

Első, hogy ez mostani szükségnek tekintetéért, miért hogy nagy éhségbe barma fejébe az szegín kösség búzát fel szedett, végeztök: miért, hogy ennek előtte való üdőkben hat forint írő vonó marhára róttak, mely két ökörnek az árra volt, tekintvín az sok szűk ődőt és az szegínségnek javát, lágyítván az szegín kössígnek terhét, minden jobbágyot, kinek négy járom vonó ökrök vagyon, azonképpen kinek ló ekéje jár, mindeniken egy-egy ravás legyen, mely egy ravás teszen d. 99.

Ha kinek csak harminczkét joha vagyon, meg ne rótassék.

Ha pedig egyéb marhája, öreg barma vagyon, melylyel egyetembe ęqualja az nígy ökrő avagy ló ekéjő embert, meg rótassék d. 99.

Az kinek pedig csak ötven joha vagyon, egyéb marhája nincs, ugyan meg rótassék.

Az ravatalból minden faluban egy falus bíró legyen exemptus az ravástól, nem kölön kölön az bírák.

Az kiket pedig ez mai napiglan az urak azvagy az nemes emberek jószágokban szabadságban tartottanak, úgy mint darabantot, bérest, majort, molnált, és kik kötelesek, urok kenyerét eszik, ezek szabadosok legyenek, meg ne rótassanak; senki peniglen más szabadost ne tegyen ez mai napnak utánna azon kővől, ki eddig szabados volt, mind addig, míg az ravó exequálja az ravást.

Az sellérek is az több szabadosok közzé számláltassanak, vagy nemes helyben vadnak vagy paraszt helyben, meg ne rótassanak.

Az oláh papok is meg ne rótassanak.

Az kik megégtek, azok az exemptio szerint szabadosok legyenek, de az ravás marha szerint rajtok meg legyen, hogy mikor az három esztendő az égéstől fogva fel telik, akkor az ravást meg adja.

Valaki esztendőtől fogva kezdett pázsinton ípéteni, meg ne rótassék.

Nőtelen legínyek, köteles szolgák és uraknak avagy nemeseknek egyéb rendebeli szabados szolgái, kiket az urok

naponkint való szolgálatra nem kínszerített, ezek is meg ne rótassanak.

Minden faluk, várasok, kik vagy fiscusé, vagy uraké, vagy nemeseké, kik ez előtt raváson voltanak, vagy pedig ha mely faluk is ravatlanok voltanak, ez mostani számlálásban megrótassanak az országnak végezése szerint.

Végeztetett ez is, hogy minden faluban az uraknak és nemességnek kinek kinek jószága külön rótassék, külön viselje mindenik az ő ura részire való rovást, az másik részről ne tartozzík az mást segíteni, ne következzík ez belőlle, hogy egyik az övét elpusztítsa, az másikhoz kípest, ki jobban tartotta, és avval viseltesse gonosságának terhit.

Az rovatalnak idején az falus bíró harmad magával eskedjék meg az falu állapatjában, úgy rójon az ravó három eskött ember szava után, mert az háromhoz inkább nem lehet kétség.

Az ravó mellett két hötös fő szolgabíró legyen és ha kinek injuriája volna, azok hötök szerint igazítsák el.

Az magyarországi nemes uraim jószága is mind fiscuséval és egyébb mező városokkal egyetembe, mind urak jószágával öszve, ezen condítiókkal és szertartásokkal egybe rótassanak meg.

Az székely uraim es az ravatalba ő közöttök ezen módot és szertartást tartsanak meg minden voltaképpen.

Miért pedig hogy az nemesség jószágát ujonnan számlálják, és az régi summa megnevekedvén, ahoz kípest régi mód és szer tartás szerint az szász uraimnak is summájok nevekedjék.

Ez császár mostani adajába más fél forint adónak bé szolgáltatását penig mind három nemzetől és magyarországi atyánkfiaival egyetembe ígírjük ez jövendő szent Antal napjára fogyatkozás nélkől ennek előtte való ravás szerint.

Magyarországi vármegyék az ravásból és adó fizetésből ez jelen való más fél forintnak befizetése után az pínz fizetésben az új ravatalhoz tartsák magokat, de az mi az váradi szolgálatot nízi, ugyan csak azon régi rend tartások legyen, mely ezkédig volt; ha az ravás feljebb menne is, de az szolgálat feljebb ne menjen.

(4) Végeztetett ez is közönséges akaratból, hogy valaki, akár úr, akár nemes ember, az mely helyeken az egyházi embereknek dézmája avagy quartája jár, és praedicator nélköl vacál, az patronusok közzül senki hozzá ne nyúljon, sőt a hol praedicator vagyon is, jövedelmiben senki el ne szakaszszon, hanem minden ember az egyházi emberek jövedelmét ki szolgáltassa, az mondás szerint, dignus est operarius mercede sua. Et qui altari seruit, ex altare vivat.

Ha kik ez ellen cselekednek, az urunk ő nagysága arendatora első terminusra híhassa és minden hosszú processus nélkül meg ítíltessék, és két száz forint bőntetés alatt az jövedelem az egyházi embernek meg adattassék, ez pedig az bőntetés értessík az jövendőbe való cselekedetért.

Ha kik pediglen ennek előtte ezt cselekedtík volna, meg tartozzík mindjárást elégíteni az egyházi embert, ha meg nem elégítené, ugyan reá híják érette.

(5) Azonképpen az plebánosság házát vagy egyházi örökséget valaki elvött volna, meg tartozzík mindjárást adni, senki ez után el se merje venni; ha kik ez ellen cselekednének, ez dolog megbizonyúlván minden szemíl válogatás és kedvezés nélkől az superintendenseknek akármelyike az urunk directorának ezt hirré tegye, legitime admoneálván, hogy az elfoglaltat megadja; melyet ha nem mívelne, az után való terminusra híják és két száz forinton maradjon, hanem ha rationabiliter magát meg menti.

Ha hol peniglen az kösség idegenítette volna efféle örökséget el, tizenkét forint bírság alatt tartozik megereszteni ez jövendő szent Mihály napig; az kik ezt nem mívelnék, vagy ez után ezt cselekednék, az ispán vegyen rajtok flo. 12 és megigazítsa, az dolog jól megbizonyúlván.

(6) Miért hogya z törvínnek szolgáltatásában gyakorlatossággal ugyan kézzel megtapasztaltatnak az isten igassága ellen, közönséges természeti írott törvények ellen bejött abususok: míltónak ítéltetik, hogy ezekről és ezeknek eltávoztatásáról közönséges gyülésben végezések legyenek, hogy az igasság minden szemíl válogatás nélkől elő mehessen.

Gyakorlatossággal törtínik, hogy az szegín nyomorult nemesség procator miá megfogyatkozik, az hatalmasb ellen

procatort nem találván fizetísírt, igasságának prosecutiójában megfogyatkozik. Vígeztetett annak okáért, hogy ha valaki efféle destitutus és megfogyatkozott, az fejedelem, ha ő nagyságát könyörgi, avagy csak az tábla is idoneus procatort adjon neki. Az procurator pediglen de iure, mind fílelmet hátra hagyván, diligenti cura et sollicitudine gondot viseljen effélének causájoknak directiójára fizetésírt.

(7) Ez is szüksígesnek ítíltetik az procatorok dolgában: miért hogy az magyarországi törvínyekben ebben jó mód tartatik, míltó hogy itt is meg tartassík; ha valamely procator az ő nagysága székin, avagy az vármegyén, az ő principalisának procator levelit elő nem adhatja, szállásán felejtette, avagy valahon egyebött, vagy törtínet szerint elvesztette. tehát díján hatvan forinton szokták marasztani. Ez az szokás, az ki rígtől fogva való törvínyekkel ellenkező, annak okáért ennek utánna meg ne tartassék, hanem az procator levelének nem lételinek elegedendő penájának ítíltetik lenni, hogy az procator levelének nem lételiért az principalisáért nem szólhat az procator, és az aduersa pars az mit keresett, megnyerje.

(8) Vígeztetett ez is, hogy in prosecutionibus causarum senkinek kedvezís ne légyen sem mesterektől, se egyebektől; az mesterek régi jó mód szerint seriesből itíljenek, ebben se uraknak, se egyéb főnípeknek ne kedvezvín, mind szegínnek bódognak az igazságot egyaránt szolgáltatván; ő nagysága is míltóltassek ezt megtartani minden rendeknek szemílválogatás nélkől, ettől megválva, ha kiket ő nagysága szüksíges dolgaiba el akarna köldeni, azoknak pereket míltán elő vegye az tábla; haladékot is senkinek egyébnek ő nagysága meg ne tartson, hanem az kinek az törvín helt ad az Mátyás királ decretomának tartása szerint.

(9) Vadnak az per non uenit sententiák kiadásában is emendálásra míltó dolgok; hogy azért az per non uenit jó módon kikelhessenek, az mesterek azt az módot tartsák meg benne.

Az magyarországi causákban semmiképen az per non uenit sententiákot tized napig (inclusiue) ki ne adják, hanem tizen egyed napon. Ezt pedig az tíz napot non a primo die termini, hanem a die primarum proclamatoriarum számlálják

és ugy tized nap mulva kiadhassák; innét az következvín, hogy mikor az terminus végében csak tíz nap vagyon hátra, senki, seu actor seu in causam attractus peresit ne proclamáltassa, és az actor per non uenit sententiát, az in causam attractus peniglen absolutionalt ne válthasson.

Azonképpen az Erdély országbeli causákban is nyolczad napig az sententiákat ki nem adván, számlálván azt is a primo die proclamationis vsque ad octauam (inclusiue), ebből az kövétkezvín, hogy mikor csak nyolcz nap vagyon hátra az octaua vígiben, senki annak utánna vltrocitroque peresit ne szólithassa; mert az régi eleink az rationabilis executiót in sententijs per non ueniendo erre való tekintetbe szerzettík volt, hogy az szegín is meg ne nyomorodjík, kiknek útokban valami betegsígek nyavalyájok történik, hanem mentsígek legyen.

Más pediglen, hogy semmiképpen (ha ezek jó módon meg nem tartatnak) az sententia levelekre proclamatát és extradatát nem írhatnak igazán; alioquin, ha az sententiák az megirt módoknál különben kelnek, viribus careant.

(10) Szokott ez is mindenkoron lenni, hogy az per non uenit sententia után inhibitiót adjanak az in causam attractusnak, úgy hogy az, ki per non uenit sententián maradott, az sententia exequálásától eltilthassa vélle az actort, mely után evocatio is szokott következni, és az vármegyébe ha jószági nincs az actornak, az ki a sententiát vötte, a honnat elhíhatnáják, contra incausam attractum certificálhassák az waiuodalisok és mind az káptalan, az ki az sententia levelet kezibe adja az waiuodalisnak. Ha peniglen az executióra az inhibitióval az pars periclitans oda az executiókor nem írkezhetnék, az per non venit sententiának executiójának relatoriáját az waiuodalisok tizen ötöd napig ki ne adhassák, hogy az periclitans pars az inhibitióval oda irkezvén, az ő defectusának segíthessen; ha peniglen infra quindecim dies oda nem írkezik az inhibitióval, az relatoriát ki adhassák az waiuodalisok, ezt is az tizen ötöd napot mindenkor inclusiue számlálván. Ha peniglen az tizen ötöd nap közben viszik el az inhibitiót, azon ember certificálhassa és az waiuodalis által híhassa az triumphans parsot contra se, az ki az executiónak relatoriájáért megyen.

(11) Mind ez országban s mind Magyarországban régi szokás az, hogy mikor az törvínyek az per non venit sententiák után folyásában indulnak, és az biró valamelyik félnek, az actornak avagy in causam attractusnak, törvín szerint hitet itél, avagy communisra vagy oculata reuisióra bocsátja, és eszibe vévén az peres félnek az törvínnek súlságát, el akarja magát inhibitióval tiltani, vígeztetett egyenlő akarattal, hogy ennek utánna ha valamelyik fél ezeknek celebrálásától el akarja magát tiltani, nyolczad nappal tiltsa el magát az napnak előtte, melyet az biró az iuramentomnak, communisnak avagy oculatának prefigált volt, ezt pediglen az napot mindenkor inclusiue értvén.

Ha peniglen valaki annak utánna az nyolczad nap között inhibeálná magát, az inhibitiónak ereje ne legyen.

(12) Miért, hogy procurator reuocatio nélkül*) az törvin nem lehet, az reuocatio quantum ad onera, az régi mód tartassék meg benne; de ante terminum communi inquisitioni, iuramentali depositioni, oculatę reuisioni per iudicem prefixum reuocáljon minden ember, alioqui reuocatio ne stáljon.

(13) Az törvin dolgáról penig igy szóllottunk, hogy az magyarországi vármegyéknek egy octauájok legyen, mely primo die Decembris kezdessék és harmincz napig tartson innep nap nélkől.

Azon kíppen az székely uraimnak is két octauájok szolgáltassík; az első octauo die festi Epiphaniarum domini, az másik kezdessík octauo die festi beati Georgij, és az régi articulusok tartása szerint való napokon szolgáltassanak.

Az erdélyi nemességnek is két terminusok legyen az régi napokon és mód szerint.

(14) A zálogos pedig, dos és paraphernum, dézma és az megholt király halálától fogva való új hatalmok, mely quinque casusnak hivattatik, es occupationes bonorum és iurium possessionariorum ugyan azon király halálától fogva continue minden nemzet terminusán megítíltessík.

(15) Az transmissiók minden nemzetnek az régi vígezések szerint ítíltessenek.

---

*) Más példányban »Miért hogy procuratoria revocatio nélkül.«

(16) Az széket penig ő nagysága épéttesse meg assessorokkal, és az kik tudósok deáki tudománban és az törvínben, és az kik tanúlni akarnak admittáltassanak az törvínbe az assessorok közibe, hogy szám szerint tizenketten legyenek az mesterekkel egyetemben.

(17) Vagyon panaszolkodás az káptalanok felől, kik az nemessíget az executio fizetéseért és levelek árráért felettébb szorgalmaztatják. Végeztetett azért közakarattal, hogy az megholt fejedelem idejiben való limitatiót super precijs literarum mind itt Erdélyben és mind Magyarországban sub amissione officij megtartsák, mind az viáért, mind az levelek árráért azon limitatio szerint való fizetést vívín, az mesterek is azonképpen.

(18) Tetszett ez is közönséggel minden rendeknek magyarországi atyánkfiaival egyetemben, mivel hogy egy hazába vagyunk, az sok különb-különbféle helyeken való mírtíkek, ugy mint köböl, ejtel és mása letétessenek, hanem az egész szászság mindenütt ez országban egy köböllel íljen mind városokon, mind falukon, szebeni köböllel, egyéb minden szabad, kólcsos és mező városok, falus helyek az kolosvári köböllel íljenek, ahoz szabják köblöket.

Az székelység azonképpen minden helyeken kolosvári köböllel íljenek és másával.

Ejtellel azonképen az egész országban minden helyeken nemesség, székelség, szászság között, kólcsos és mező városokon az kolosvárival íljenek minden rendek.

Melyben hogy ha az városok külömben cselekszenek, mox de facto az ispánok büntessék kétszáz forinttal, falu helyeket tizenkét forinttal bőntessík, melyben semmi remedium ne használjon, mert az egy mírtíkkel való mírés senki igazzának sem városoknak nem prçiudikál.

Singgel, fonttal és egyéb efféle mértékkel egy aránt íljenek minden széken minden rend.

Az magyarországi uraink atyánkfiaink is ezen rendet vígeztök: Bihar vármegye az budai pinttel mérjen, cseber számára mind az több vármegyékkel egyetembe egy bormértéket tartván Krasznában és közép Szolnok vármegyében.

Váradon pedig búza és gabona mértékkel becsővel éljenek az ő régi jó módjok szerint.

Debreczen és egyéb helyek is Bihar vármegyében az váradi becsühöz szabják köblöket.

Köböl pedig az kolosvári legyen, contrarium facientes vero eadem poena puniantur, prout in regno Transyluanię.

(19) Vígeztetett ez is, hogy az mely ki adott gonosztívő személyek lengyel király ki meneteli előtt vítkeztek és kiadattak voltak, azoknak legyen gratiájok; az ő nagysága fejedelemségétől fogva cirkáltassanak meg és juxta demerita bőntessenek.

(20) Az előbbi végzések szerint berbécset, juhot, czápot és kecskét fejdelem hire nélköl ki ne merjenek vinni ez országból semmi rendbeli emberek, se ez ország, se külső kereskedő ember feje jószága vesztése alatt. Az ki penig, contrarium facientem megtalálja, marháját el vegye, ő maga meg fogván fejedelem kezibe adja, az elvött marha övé legyen. Ha pedig harminczados találja, az marhát fiscusnak aplicálja, ő magát urunk kezibe adja. Az ki pedig az féléket találna, és marháját el nem venné, az fejedelem megbőntesse.

Bőrt is azonképpen akar minémű rendbelit semmi rendbeli ember ki ne vihessen azon bőntetís alatt, mind az egyéb apró barmot, hogy az műves níp ne panaszkodhassík az bőröknek drágasága felől, kinek az ő mívőknek is az árrát szállítsák; azonképpen lovakat ki ne vigyenek.

(21) Egy ökör bőrnek az árra feljebb ne menjen den. 65.

Tehén bőrnek . . . . . den. 40.

Juh és czáp és egyéb bőrök tímároknak avagy vargáknak, szígyártóknak valók, az régi limitatió szerint adassanak el, ugy hogy kos bőrt, örű bőrt, az öregit ötivel flor. 1, az öreg joh bőrt és kecske bőrt hatával flor.

(22) Semmi rendbeli ember bőrrel ne kereskedhessék, hanem csak az fejedelem, és az ő nagysága embere az míves nípnek azon árron adja az bőrt, az mint maga veszi; de mindeneknek előtte az míves níp vehessen minden rendbeli bőrt az míszárosoktól.

(23) Az városokon penig az királybírák, polgármesterek és czéh mesterek lássanak az műes nípeknek mívekhez, hogy

az bőrnek árrához képest rendelhessík az ő míveknek eladását; azonkíppen mező városokban is és falu helyeken is az bíráktól gondviselís legyen két száz forint bőntetís alatt.

Az mely szabad várasok penig vármegye közt nincsenek, és ezeknek nem engedelmesek, azokat az director híhassa reá, és conuinctj két száz forinton maradjanak in primo termino, vármegye közt penig az ispánok bőntessík meg az engedetleneket.

(24) A hol ország szerint, mint itt ez országban mind Magyarországban, az kiknek urak közzűl avagy nemessígnek vámja vagyon, hídakat és töltíseket tartozzanak meg csináltatni; ha penig az viatorok az hídnak avagy töltís hitván volta miatt kárt vallanának, az kárt megvehessík azon, az kié az vám.

(25) Az jobbágy haza vitelből az régi módok és statutumok tartassanak meg, de mind kamara helyeken, fejedelem és urak jószágából megadassanak, mind itt az országban és mind Magyarországban minden vármegyéken, az szabad várasokból is az előbbi statutumok szerint, mind Karansebes, Lugas és Várad tartományából és Máramarosból; de ha mely az félíben megrótatik, onnat fizesse az rovást, az hova viszik, ne terheltessík annak jószága vélle, a honnat elviszik.

(26) Ha mely nemes ember valahon égetést mívelt, avagy mível is, azt az ispánok és királybirák székre híhassák ok adásra, és ott minden haladík nélkől elő vegyík; ha az törvín megsulyosítja és nem appellál, mindjárt exequaltassík; ha kedég urunk eleibe appellál, elbocsássák, de addig ő maga fogva tartassík, és az után az mit a törvín mutat, legyen az szerint való executiója.

Ha pedig paraszt ember leszen, az kitől az ígetís esett, és az törvín megsulyosítja, az ispánok és király bírák mindjárást exequalják.

(27) Vígeztetett ez is, hogy mikor az ország vígezése szerint czirkálni és feleltetni ki akarnak menni az székelsígen való királybírák, széket hirdettessenek és az székből indúljanak ki, kikkel két nemes szemílyeket bocsássanak, és az széket rend szerént az király bírák eljárják és hit szerint meg feleltessík az ország vígezíse szerint. Valakit ki adnak nyilván való bőnnel, kik halált érdemlenek, ha az ura meg nem bőntette,

azokat az király bírák érdemek szerint bőntessík, kiknek ríszek szerint való marhájokat magoknak elvegyék, feleségek és gyermekek ríszit igazán kiadván. Egyéb féle bőnösöknek bőnökért bírságot ne vegyenek, sem vír bírságot, sem parázna bírságot, sem or bírságot, hanem földes ura avagy az falu bőntesse meg mind szitkokért mind tilalom szegésért és egyéb vétkekért, kik halált nem írdemlenek, vereséggel avagy egyéb birsággal.

Ha kedig ura és az falu meg nem bőnteti, az király bírák bőntessík meg azzal az bőntetíssel, az mit az véteknek módja érdemel, ne bírság fizetéssel. Az fejedelem jószágában is ugyan ezen módok tartassanak minden helyeken.

Az király bíráknak és vélle való esködt személyeknek élésekre ravás szerint két két pínz szedessík, és az felett az mivel szabad akaratjok szerint akarnak az faluk nekik gazdálkodni, azzal megelégedjenek, semmivel az költséget feljebb ne erőltessík.

(28) Tetszett ez is, hogy az mely főembereknek vagy lófejeknek öröksígek és jószágok vagyon, azok ne tartassanak meg az fejedelem székin való bírságért, hanem marhájokból vagy öröksígekből vegyenek igazat; ha kiknek kedég zállagok nincsen, azok régi mód szerint megtartóztattassanak.

(29) Jól lehet ennek előtte Tordán való partialis gyűlésben vígeztünk vala erről, de miért hogy most generalis gyűlísünk vagyon, vígeztük ezt inuiolabiliter observálni, hogy görög, se idegen, se Karansebesen lakó, se egyéb idegen nípek ez országban semmi marhával kereskedésnek okáért be ne jőjenek, hanem minden ember az letevő helyhez Karansebeshez tartsa magát, az Oláh országok felé Selyemberkig [1]) és Brassóig; ezen belől valaki valahon ez statutom ellen találtatik, ő magát megfogják, fele marháját az ki megfogja elvegye, fele marhájával ő magát az fejedelem kezibe hozza bőntetísre; ha ki ebben kedvezne, az fiscalis flo. 200 megbőntesse törvín szerint.

Nos igitur prępmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungarię nobis subiec-

[1]) Schellenberg, Szeben közelében.

tarum fauenter exaudita et admissa, prędscriptos articulos uniuersos modo prędmisso Nobis prędsentatos prędsentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdem ac omnia in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole, quod prędmissa omnia, in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in prędicta ciuitate Coloswar quinto die mensis maÿ anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo octauo.

Christophorus Bathorj
de Somljo m. p.
(P. H.)

(Eredetije a gr. Mikó Imre gyűjteményében. — Egy más példány Nagy-Szebenben, dr. Teutsch superintendens gyűjteményében, egy harmadik u. o. a Bruckenthal gyűjteményben, egy negyedik a gy.-fehérvári káptalanban, egy ötödik a brassai levéltárban.)

X.

1578. oct. 21—26.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Pro Dominis Cibiniensibus.

Nos Christophorus Bathori de Somlio, Waiuoda Transyluaniae et Siculorum comes, etc. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod spectabiles magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniç et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę in partialibus eorum comitijs, pro festo vndecim millium virginum, hoc est ad vigesimum primum diem octobris proxime elapsum anno domini millesimo quinquagesimo septuagesimo octauo Coloswarÿ ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentaue-

runt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs partialibus paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prebere benevole acceptare, approbare, confirmare et tam nos ipsi obseruare, quam per alios vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum Regnicolarum, nobilium, triumque nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae in partialibus eorum comitijs ad diem 21 octobris anno domini 1578. Colosvarÿ celebratis editi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk te nagyságodnak előnkbe adott propositióit, kibe adja előnkbe, a két hatalmas szomszéd fejedelmeknek felzendüléseket és mozdulásokat. Hogy te nagyságod a nagyságod tiszti és vigyázása szerint int minket is a mi magunk vigyázására, kik közzé az uristen hazánkat és magunkat helyheztete, hogy reméntelen az úristentől adatott békességes állapotunkba meg ne háborittassunk, méltónak itéljük azért mies a hadakozás dolgába a vigyázást és gondviselést, ilyen két hatalmas fejedelemnek megindúlásába.

Végeztük annak okáért, hogy e mostani ravás szerént a nemesség között, mind Erdélybe, és Magyarországba, a székelység és egyéb rendek között is mind a nagyságod, urak, nemesek és egyéb rendek jószágába a régi mód szerént húsz kapu számára a lovagot gyalogot ellimitálják mindjárást az ispánok és minden székes helyeken bizonyos napokat praefigálván meg is mustrálják őket, de a régi rendelés és articulusok szerint, a kinek mely vármegyébe, avagy székbe főresidentiája vagyon, oda mustrálja minden jószágáról valo zsoldosait, megértvén a más vármegyei ispánoktól a ravás számát.

(2) A mi nézi a nagyságodnak való subsidium adásunkat, mint ennek előtte is tehetségünk szerint, a mennyiben isten erőt adott nagyságod parancsolatjának és az közönséges szükségnek semmibe nem akartunk megfogyatkozni, mostan is látván a nagyságod sokféle szikségit e mostani rovás szerént, a nemesség igér nagyságodnak kilenczvenkilencz pénzt.

Az székely uraink atyánkfiai es azon tereh viselésre igérik magokat nagyságodnak.

Az szászság is azonképen egyenlő tereh viselésre igérik magokat, az ő régi módjok szerént és a generalis gyűlésbe való magok ajánlása szerént.

Magyarországi uraink atyánkfiai es azon mostani ravás szerént igérnek nagyságodnak egy forintot.

Kínek bészolgáltatását minden helyeken igérjük te nagyságodnak e jövendő szent Lucza asszony napjára minden fogyatkozás nélkül.

(3) Jóllehet nyilván vagyon mennyi sok esztendeje vagyon immár a nagy szükségnek, drágaságnak, mindazáltal megteköntvén a nagy szükségét a Várad épitésébe a szegény országnak, adunk mind Erdélybe és Magyarországba azon kapu szám szerént e jövendő gyortyaszentelő bódogasszony napjára huszonöt pénzt.

(4) Tetszik kegyelmes urunk nekünk is országúl a nagyságod deliberatiója a bőr dolgába, hogy az eladása és vétele megszabaduljon az országba és senki ez országból ki ne merészelje vinni, itt benn se gyüjtsön nyereségre, hanem csak mívre. Sőt még affélékből csinált kézmíveket is senki kereskedésre ki ne merje vinni, ha ki megkésértené, harminczadosoknak, minden rendeknek, kik reá találnak szabad legyen elvenni ezelőtt irt artikulusok tartása szerént és a biráknak, polgármestereknek, polgároknak gondjok legyen mindenféle míveknek igaz ára limitaciójára ez elmult generalis gyülésbe végezett mód szerint és tereh alatt.

(5) Az miképen ez generalis gyűlésben végeztünk volt a juhokat, berbécseket hogy ez országból senki ki ne merje vinni, azon állapotba hagyjuk mostan is, de minthogy a Karansebes és Lugas tartománybeliek a török birodalmából élnek, e szik időn búzával, végeztetett, hogy a Vaskapun kivül Karansebes és Lugas tartománybeliek az ő közöttök való juhokat eladhassák szabadon, de innét belől ki ne vigye senki, ezelőtt megírt büntetés alatt.

(6) Végezte vala nagyságod ez elmult generalis gyülésbe országával, hogy a görögök és egyéb külső nemzet a hagyott helyeken belől ne jöhessen. Nyilván mondják penig, hogy soha

annyin egyszer be nem jöttek afféle görögök, sőt sidók is, mint e mostani szentgálnapi sokadalomra. Könyörgünk azért nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, tartassa meg nagyságod akkor megirt büntetés alatt arról való végezést minden punctjába, mert hasznosabbnak itéljük úgy lenni mind nagyságodnak mind ez országnak.

(7) Továbbá végeztetett ez is országúl, hogy az ispánok jobb szorgalmatossággal, hogy nem ekkédig a gonosztévő embereket megczirkálják és meg is büntessék, ne áradjon el ennyire a gonoszság. Magyarországba is penig Bihar vármegyébe a minemű módon megalkudtak volt ennek előtte a gonoszságnak megbüntetésébe, azt observálják. Ugy, hogy a váradi kapitánynak legyen autoritása, ha holmi gonosztevő embereket megértend, úgy mint nyilván való orvokat, tolvajokat, erőszak cselekedőket, házégetőket, házásókat és nyilván való gyilkosokat, minden vár és urak, nemesek minden rendbéliek jószágára reá küldeni és bevitetni. Annakutána urának tegye hirré és vagy a törvénybe benn akar ülni az ura, vagy kedig jobbágyának melléje akar állani legyen ura szabadságába: ha súlyosítja büntettessék meg, de marhájához, a kik béviszik, senki se nyuljon. Ha kedig valami kárt tesznek, erről tartozzék megelégiteni a kapitán, ha meg nem elégitené, az ő maga jószágából tegyenek igazat az ispánok a megdúlt embernek marhájáról földesurának.

(8) Végezetre vannak némely nemes népeknek hidok, vámokkal, némely faluknak esmét határin oly sárok hogy úton járók nagy bajjal kárral járnak. Végeztetett azért, hogy a kik vámot vesznek, azok a hidakat megépitsék, megjobbitsák, a hol penig oly gonosz árkok és sárok találkoznak, ott a vármegye ispány falukat reá rendelvén megcsináltassák. És ha a rendelt napig meg nem csinálnák, tizenkét forinttal a falukat megbüntessík. Magyarországba is ezen mód observáltassék.

Nos itaque praemissa humili supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transsyluanię et partium regni Hungarię ditioni nostre subiectarum clementer exaudita et admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, ac tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios

quoslibet ac cuiuscunque ordinis et status hominis ditioni nostrę subjectos obseruari faciemus. In omnibus suis punctis, clausulis et articulis, testimonio praesentium mediante. Datum in praedicta ciuitate Coloswariensi Vigesima sexta die octobris. Anno domini millesimo Quingentesimo septuagesimo octauo.

Christophorus Báthorj
de Somljó mpria.

(A fejdelmi pecsét helye).

Wolffgangus Kowachoczÿ
cancellariús mpr.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-muzeum kézirattárában Art. diaet. auth. Transylv. Egy más eredeti példány dr. Teutsch superintendens ur nagyszebeni gyűjteményében, egy harmadik a fehérvári káptalanban).

XI.

1579. oct. 21—24.

A tordai országgyűlés határozatai.

Nos Christophorus Bathori de Somlio Vaiuoda Transsylvanie et comes Siculorum etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis, quod magnifici dominj, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transsylvanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę, in partialibus eorum comitijs pro festo vndecim millium virginum, hoc est ad vigesimum primum diem Octobris proxime elapso anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono Thordae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt Nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos.

Supplicantes nobis humilime vt uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes nostrum consensum illis prębentes obseruari, quam per alios vbique per ditionem nostram firmi-

ter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum Transylvanie et partium regni Hungariein comitijs eorum partialibus Thordae editis ad festum undecim millium Virginum anno 1579.

(1) Megértettök kegyelmes urunk te nagyságod tanácsabéli fő személyek által közinkbe köldett propositióit, minden rendibe, hol te nagyságod mindeneknek előtte adja előnkbe az religióba naponként való innouatiót, ki ennek előtte kezönséges statutomból és edictumból meg volt tiltván, mely ellen mostan is mind priuatus és mind egyházi személyek nem szönnek suttogásokkal megcsendesőlni: végeztök azért, hogy az kik innouatoroknak találtathatnak, az előbbi articulusok szerént böntettessenek.

(2) Int annak utána minket te nagyságod az nagyságod kegyelmes gondviselése és tiszti szerént bennönket az mi magunk hazánknak javára és vigyázására, az mint mindenkor mint illik hazájok szerető jámborokhoz, tehetségönk szerént semmi teröviselésben és fáradságban meg nem fogyatkoztunk ez hazának szükségös dolgaiban. Ennek utána is mindenkor hazánkhoz való szeretetünkből ahoz tartjuk magunkat.

Végeztök azért ennek előtte való végezésönk szerént, hogy minden ispánok és királybirák az conmuneratiónak igaz száma szerént viseljenek oly gondot, hogy minden nemes ember, urak, főszemélyek személyválogatás nélköl mind személyek szerént és mind ravás szerént való lovagokkal, gyalogokkal, az kik peniglen fizetett szolgák is, akármely főember legyen, képekbeli emberekből készen legyenek, hogy valahova az szökség kívánja az igaz ravás szerént minden ember az nagyságod parancsolatjára mozdulhasson és valaki ebbe magát vakmerőségre vetné, ennek előtte való statutumok szerént jószágát foglalják el az ispánok érte és ezen móddal minden ispánok, királbirák ez jövendő kis karácson napjára vármegyéket megmustrálják, kinek adhassák igaz regestomát nagyságodnak az mustra után. És ha kik az mustrába fogyatkozást tesznek, ez felől megírt böntetés alatt foglalják el jószágát az ispánok, azt is meglássák és végére menjenek az ispánok mind

városokon, faluhelyeken, hogy ha kik személyekbe nobilitáltattanok avagy egyébképen eximáltattanak, az ő módjok szerént szolgáljanak, hogy ebbe senkinek fraus ne patrocináltassék.

Az szász uraim is az ő módjuk szerént gyalogokat készen tartsák és azon napra megmustrálják, kire urunk is minden vármegyékre emberit bocsássa. Azonképen urunk ő nagysága is minden várak jószágából saját jószágából az ravás szerént lovagot, gyalogot állasson mindeniket kölen az ő vármegyéjében.

(3) Értjök annak utána kegyelmes urunk te nagyságod kilemb kilemb bizonyos helyekre való szükségét, kibe az te nagyságod fogyatkozását magunk fogyatkozásának ítéljök lenni, azért igérönk nagyságodnak ravás szerént kilenczvenkilencz pénzt beszolgáltatni szent András napjára fogyatkozás nélköl, kibe az székely uraim és az szászság is az ő módjok szerént magokat egyenlő teröviselésre igírik nagyságodnak. Azonképen az magyarországi uraim is ravás szerént azon napra egy egy forintot beszolgáltatni igérik.

(4) Az mi penig illeti az váradi elkezdett épöletre való subsidiumot, kinek félbeállását ítéljök és esmérjök magunk is nagy fogyatkozásnak lenni és károsnak, noha az úristen ez sok szük időt bocsáta az szegénségre, községre, de mégis mind ennyi fogyatkozásba igérönk nagyságodnak ötven pénzt ez jövendő szent Gergel pápa napjára beszolgáltatni.

(5) Annak utána kegyelmes urunk megértettök az lengyel király ő felsége levelét is, az mellett az nagyságod akaratját is, mi okból indultatván, az ifjúságnak tanitása és instituálására jésuitákat behozván, bizonyos helyekre letelepitettök, kiből könyörgönk ezen nagyságodnak, hogy az mi végre hozatta őket, viseljék csak abba magokat, azaz tanitásokon kivől ne menjenek, tartsák az ő tisztekbe tanulságba magokat, hogy az kölembező tanitók kezett háborúság ne következzék.

(6) Értjök azt is, hogy ennek előtte való végezésönk ellen az görögök vakmerő bátorsággal meg nem elégedvén az nekik adatott letévő helyekkel, ez országot szerént szerte járják, törököket is melléjek vévén, juhot, berbécset szabadon kiviszsznek, ki ez országbeli keresködő népnek is, mind pediglen ez országnak nagy nyomorúságára esmérönk lenni. Végeztök

azért, hogy valakik transgrediálják, minden rendbéli emberek, várasokon és egyéb sokadalmas helyen való birák minden kedvezés nélköl marhájokat elvegyék, legyen nagyságodtúl is az harminczadosokhoz kemén ediktomok, hogy se adományért se egyéb tekéntetért el ne bocsássák, hanem ők is megbőntessék, könyörgönk nagyságodnak is, hogy nagyságod efféléknek levelet ne adjon.

(7) Tetszett ez is egyenlő akaratból, hogy az keresztyén religión való oláh papok az kit magok közől választani pispegségre akarnak, szabadon választhassanak, miérthogy ezelőtt való pispekek megholt, az kit penig választnak, nagyságod is confirmálja.

(8) Végeztök ezt is, hogy valakik ispánságot viselnek, tiszteknek elvesztése alatt törvént szolgáltassanak ez ő magok személyek szerént vármegye közé bémenjenek, continuálják az törvént az ő idejekbe.

(9) Az ispánok és királybirák kimenjenek és vármegyéjeket megczirkálják, mind várhoz tartozó jószágokat, mind ő nagysága saját jószágát és kedvezés nélköl mind az ő nagysága jószágába, mind urakéba az gonosz embereket megbőntessék érdemek szerént.

10) Az székel uraim között az lófejek is az ő nagysága parancsolatjára mindenkor jó szívvel készen legyenek. Ha kik szolgál köztek, személyek helyébe jó szívvel mást állassanak. És valamikor az szükség kivánja úgy szolgáljanak.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transsyluanie et partium regni Hungarie nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, prescriptos vniuersos articulos modo premisso nobis presentatos presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificamus et confirmamus offerentes nos beneuole, quod premissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus approbamus ratificamusque et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in predicto oppido

nostro Thorda. Vicesima quarta die octobris anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono.

Christophorus Bathorj
de Somljo, mppria.

(A fejedelmi pecsét helye).

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthal-muzeum kézirattárában Artic. Diaet. auth. Transsylv. Egy más eredeti példány dr. Teutsch superintendens ur nagy-szebeni gyüjteményében, egy harmadik a fehérvári káptalanban).

XII.

1580. apr. 17—22.

A gyulafehérvári országgyülés határozatai.

Nos Christophorus Bathori de Somlio, Waiuoda Transsyluanię et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore pręsentium, significantes quibus expedit vniuersis, Quod magnifici, domini, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę, in partialibus eorum comitijs, pro die dominica misericordię, hoc est, ad decimum septimum diem aprilis proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis prębentes, beneuole acceptare, approbare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae, et partium regni Hungariae, in comitijs eorum partialibus Albae Juliae Anno domini 1580 ad domi-

nicam misericordiae ex edicto nostro celebratis editi.

Megértettük kegyelmes urunk országúl te nagyságod fő tanácsbeli emberi által közzinkbe való izenetit és propositióit, kikben adja előnkbe, miképpen az kegyelmes úristen mindennyi nagy sok tumultusokba és országoknak felfordulásokba mind eddiglen békességes csendességbe megtartott, az minemű módot ő szent felsége megmaradásunkra engedett és mutatott, tudni illik az törököknek való engedelmességünk és adományunk által, kiért az úristennek méltó hála adással tartozunk, méltónak is ítéljük, hogy ennek utánna az portának semmi kedve keresésünkkel és engedelmességünkkel meg ne fogyatkozzunk.

(1) Miért hogy esztendőnként az szokott adónak beszolgáltatásának ideje elközelget, ígírünk azért az porta adajára te nagyságodnak rovás szerint másfél forintot, kinek az kilenczven kilencz pénzének beszolgáltatását végeztük ad primum diem Junij minden fogyatkozás nélkül. Ezen tereh viselésre ígírik magokat az székely uraim és a szászság is, magyarországi uraink atyánkfiai is az egy egy forintot azon nap beszolgáltatni.

(2) Ez mellett adja te nagyságod előnkbe azt is, minémű extraordinarie való költséget ez télen egy néhány úttal te nagyságodnak kellett tennie az mi közönséges jónkért és meg maradásunkért, kire te nagyságodnak sajátját is kellett convertálni és el költeni. Noha kegyelmes urunk immár egy néhány esztendőtől fogva való sok drágaság miatt kösségünknek romlása előttünk vagyon, kibe teljességgel el fogyatkoztak, de nincs mit tennünk, feljebb kell megtekintenünk az közönséges megmaradást, és az nagyságod költségét is meg kell tekintenünk. Igírünk ezért te nagyságodnak ennek refusiójára huszon öt öt pínzt minden kapuról, kit ad diem Sancti Jacobi apostoli az espánok által te nagyságodnak bé szolgáltatunk, mind az porta adajára váló ötven pénzzel egyetembe. Az székely uraim is ezen tereh viselésre ígírik magokat, azonképpen az szászság is az ő módjok szerint; magyarországi uraink atyánkfiai is hasonló tereh viselésre ajánlják magokat. Könyörgünk te nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy nagy-

ságod megtekintvén istent először, és az szegíny meg nyomorodott kösségnek ilyen nagy drága üdőbe való megfogyatkozását, vegye ezt elég neven, hogy jövendőben is, valamikor az szükség kévánja, minden szeretettel tehessenek eleget mind nagyságodnak mind ez szegíny hazánknak.

(3) Értjük azt is az nagyságod izenetiből, hogy vadnak némelyek, kik aranyat béváltván házoknál választnak és finummá csinálják, idegen országba kiküldik, az kamarának nyilván való fogyatkozására; kiről végeztük, hogy te nagyságod mindenütt interdicálja kemény mulcta alatt, hogy minden rendbeli ember meg szűnjék, hanem az kamorára vigye. Az kik penig ebben deprehendáltatnak ennekutánna, mind az mulctát rajtok meg vegyék, s mind az aranyat és ezüstöt tőllök elvegyék, ha másuá atta is, és te nagyságodnak bészolgáltassék. Kire mindenütt az városbali (igy) bírák, polgármesterek szorgalmatos gondot viseljenek; kik ha gondot reá nem viselnének, az fiscalis rá híja, és két száz forinton convincáltassanak.

(4) Az magyarországbeli atyánkfiainak, jól lehet nagyságod ennek előtte generalis gyűlésbe országgal egyetembe úgy végezte vala, hogy az ő terminusok esztendőbe egyszer celebráltassék: de miért hogy mostan ott hon való atyjokfiainak is instructiójokból kévánják azt egyenlőképpen, hogy miképpen annakelőtte, azonképpen ennek utánna is ő nekik is esztendőben kétszer legyen terminusok, és ugyan azon üdőkbe mint annakelőtte, az az, egyik kezdessék szent György octavájján, a másik prima die Decembris: de miért hogy mostan az előbbi constitutió szerint ez mostani szent György octávájján az székely uraim terminusának kell celebráltatni, ez most ebben maradjon, ennek utánna az székely uraim terminusa ez helyett kezdessék prima die Junij.

(5) Végeztük azt is kegyelmes urunk egy akarattal, hogy az mely levelek mind az meg holt király idejében és ő felsége lengyel király idejében is, vagy az fejedelemségnek változása miatt vagy az peresek negligentiája miatt nem emanáltathattanak volna és inexarate maradtanak volna, vagy transumtumra bé adtanak volna, de ki nem pecsételtettek volna, ez

után minden levelek emanáltassanak az nagyságod pecséti alatt ki adattassanak.

(6) Az káptalan és convent dolgáról így szóltunk kegyelmes urunk, hogy a kik akar minémű executióra akarják őket vinni, elvihessék és exequálhassanak; de az kik nem akarnak velek exequáltatni, nemes emberrel is exequáltathassanak, mint ennek előtte.

(7) Az mi az szökött jobbágyoknak dolgát nézi, mostan is az előtt való gyűlésünkbeli végezésünket helyén hagyjuk minden rendiben. Könyörgünk nagyságodnak, hogy minden helyeken observáltassa.

Nos igitur prȩmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanie et partium regni Hungariaȩ nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, prȩscriptos articulos modo prȩmisso nobis prȩsentatos, presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albȩ Julię vigesima secunda die aprilis anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo.

Christophorus Bathorj
de Somljo m. p.

(P. H.)

(Eredetije a gr. Mikó Imre gyűjteményében. Egy más példány meg van Szebenben, a Bruckenthal-gyűjteményben; egy harmadik Brassóban a városi levéltárban).

XIII.

1580. apr. 18.

A fehérvári országgyülés tárgyalásai a szász papok dézmája ügyében.

A. 1580. d. 18. Aprilis Albae Juliae in comitiis.

Propositiones nobilium ac Siculorum, quibus principi persuadere conabantur, ut omnes pastores ecclesiarum Saxonicarum redderent quartistas, defalcatis tribus quartis, in generalibus comitiis ad festum Georgii indictis, celebratis.

Franciscus Kendi et Georgius Daczó, Siculorum oratores, proposuerunt suae celsitudini in hunc modum:

I. Olim diui reges Hungariae, dum deputassent pro eleemosyna decimas ecclesiis Saxonicis, totam Hungariam fuisse in flore ac coronae Hungariae seruiisse extera regna videlicet Dalmatiam, Croatiam, Bohemiam; quapropter facillime sine ullo detrimento regni et coronae hoc fieri potuisse: nunc autem longe alius cum sit status patriae ac sola Transsiluania audeat et viderit alatque principem, ideo sine magno damno et detrimento principis ac patriae nullo modo penes personas ecclesiasticas dispensatio decimarum esse possit. Sublata causa tollitur effectus.

II. Pietas, honestati conjuncta suadet, ut magis habeamus rationem totius corporis, quam unius membri. Saxones rus colentes, ac nobilium jobbagyiones, Siculiue propter terrae longam ac durantem annos multos sterilitatem, ac taxarum contributionumque ac alias innumerabiles molestias vexati, in summam lapsi sunt paupertatem, ut illis succuratur ac manus porrigatur, statuimus, defalcandas esse tres quartas. Nam una possunt esse contenti. Contentantur enim non solum Ungarici pastores una quarta, verum etiam multi ex Saxonicis et quidquid ex istis decimis emolumenti proueniret in usum communem regni deputandum esse, quo minus gravarentur subditi.

III. Magna cum sit negligentia pastorum, in praestando officio deo et ecclesiae debito: nam non docendo, sed hinc inde

cursitando diebus dominicis, ceterisque festiuis diebus, perdunt tempus. Qui autem negligens est in officio, merito priuatur beneficio.

IV. Cum ad sacras res destinatae sint eleemosinae decimarum, nulla habetur vera ratio: sed plerumque ista bona ecclesiae, luxui deputant, sese suosque superflue vestiendo, aedificando, helluando. Quare Tuam Celsitudinem oramus et obtestamur, ut justis nostris petitionibus mouearis ac nostra statuta nunc approbes, confirmes, ac in articulo conscribi facias. Coram plura dicturi.

Contradictio.

Hisce hostium ecclesiasticorum ausis contradicebat egregius vir nobilis Albertus Hueth, judex regius Cibiniensis; Kendi [1]) et dominus Benedictus Husváy, principis concionator et pastor ecclesiae Albensis.

Responsio principis clementissimi.

Ad I. Per magnificum dominum Wolfgangum Kovaczóczi, secreti consilii consiliarium, ut sequitur respondit:

Cum quondam diui reges Hungariae plenariam habentes potestatem gubernaminis in totum regnum Hungariae, pio zelo ac ex amore dei ac sacro sancti ministerii (per quod medium deus optimus maximus infinita ac innumerabilia bona toti humano generi contulit, tam terrena siue corporalia, quam etiam coelestia siue animae) sanciuerunt maturo consilio ad conseruationem ministerii, ut personas idoneas ad id sanctum opus perficiendum diuinum, mihi minus cum sit concessa potestas, piorum nostrorum antecessorum priuilegia donare, nec licet, nec conuenit, mutilare aut renouare, aut destruere.

Ad II. Cum et ipsi habeant sua priuilegia, fruantur illis, haec mea erga illos voluntas.

Ad III. Nemo sine justa et bene perpensa, examinataque causa debet priuari suis prouentibus vel priuilegiis. Hucusque nemo unquam juste potuit illos culpare vel notare ulla nota, ob quam demererentur priuatione, tam priuilegiorum

[1]) Valószinű, hogy a Kendy neve csak tollhibából csuszott ide. Vagy talán más Kendy (pl. Sándor) csakugyan ellentmondott?

quam prouentuum. Reddunt enim omnes census cathedraticum diui Nicolai ac Martini nonnulli aurum, alii vero argentum, quin etiam extraordinarias taxas et onera, cum regno incumbit aliqua necessitas, suam plus justam ferunt partem ac onerantur equis, curribus, ad res bellicas necessariis. Si itaque priuarentur beneficio, nunquam posset illis injungi officium et ista omnia grauamina redundarent in vestra Siculorum et nobilium capita: unde plus damni quam emolumenti, tam nobis, quam vobis pro certo statuendum est.

Ad IV. Cessante prophetia ruunt regna, quanta oriretur vastitas ecclesiarum et scholarum obruemur detestanda barbarie, quemadmodum videre est in vicinis regionibus ac prouinciis. Quare illaesa ac intacta maneant illorum prouentus et priuilegia.

V. Tempore annonae caritatis aliquis fortasse esset fructus, verum tamen varie distraheretur. Nam unusquisque nobilium cuperet sibi vendicare decimas, ex isto vel illo oppido. Cum autem ex dei benedictione copia vini ac leguminum prouenit, plus expensarum quam commodi inde videre ac perpendere sapientes possunt. Volo itaque ac mando, ut de reliquis regni necessitatibus proponatis, disseratis, ac decimas intactas relinquatis. Factum est silentium nolle et velle.

Nota.

De his omnibus vide etiam acta comitiorum generalium de hoc anno 1580.

(»Fay, Cod. privilegiorum IV.« czímű gyűjteményéből a megyesi evang. gymnasium könyvtárában. Ad annum 1580.)

XIV.

1580. nov. 1—6.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Christophorus Bathory de Somlio vaiuoda regni Transsyluanię et Siculorum comes. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis quod magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium

nationum regni Transyluanie ac Partium regni Hungariae ditionis videlicet nostrę in partialibus eorum comitijs ad primum diem novembris proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo octogesimo Thordae ex aedicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unaminj consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime ut uniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes nostrum consensum illis prebentes benenole acceptare, approbare et confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur.

Articuli dominorum regnicolarum Transiluaniae et partium regni Hungariae in partialibus eorum comitijs Thordae ad primum diem nouembris celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk az te nagyságod propositióiból minemő szorgalmatos gondja és vigyázása vagyon te nagyságodnak ez mi kisded és megnyomorodott hazánkra, hogy te nagyságod éjjel-nappal azon igyekeznék, miképen mind fejenként békességben és csendességben maradhatnánk meg, kiből nagyságod kényszeríttetett ez mostani üdőben is előbbeni szokásunk szerént összegyűteni bennönket és minden megmaradásunkra való dolgokat értésünkre adni, mely te nagyságodnak hozzánk való kegyelmes gondviseléséért ajánljuk te nagyságodnak az mi örökké való hálaadásunkat és azon is leszünk, hogy a meddig az isten ez világon tart bennünket minden engedelmességgel megszolgáljuk te nagyságodnak, könyörgönk te nagyságodnak, hogy ezután is te nagyságod gondviselésében kegyelmesen tartson meg bennünket, hogy te nagyságod szárnyai alatt mindvégig csendes és békességes életünk lehessen.

(1) Továbbá kegyelmes urunk értjük az te nagyságod kegyelmes intését is, hogy ne támaszkodnánk ez mostani békességes állapothoz, hanem gondolnók meg inkább azt, hogy gyakorta akkor szokott valami szélvész és háború támadni, a midőn ingyen sem vélnők, és ehhez képest lennénk mindenkor készen, vigyáznánk, hogy valamidőn az szükség kívánja,

mindjárást mind lovaginkkal gyaloginkkal az porta szám szerint az hazának ótalmára előállhatnánk.

Minekokáért kegyelmes uronk nagy jó néven veszszük te nagyságodtól ezt is az te nagyságod intésit és parancsolatját és miképen hogy az előtt is mindenben az tévők voltunk, az mi az te nagyságod akaratja volt és az mi magunk jova s megmaradása kévánta mitélőnk (m i t ő l ü n k) akképen most is semmibe hátra nem akarónk állani, hanem ez országnak rendelése szerint minden örőnkkel és tehetségünkkel ott akarunk lenni, az hol az szükség kévánja.

(2) Annak felette emlékeztet arra is te nagyságod, menynyi sok külömb külömbféle naponként való költsége volna nagyságodnak, nemcsak az te nagyságod udvarnépének és az szolgáló rendnek tartására, hanem egyéb sok rendbéli szükségekre is, kik naponként mindenfelől áradnának te nagyságodra, kiket megteköntvén az te nagyságod subsidiomára való adónkat most is elrendelnők és megadnók nagyságodnak. Mi annak okáért mindezeket szemönk eleibe vévén egyenlő akaratból mind ez országbeli három nemzet te nagyságodnak az kapu szám szerint kilenczvenkilencz pénzt igérönk és ez jövő szent Miklós napjára fogyatkozás nélkől bészolgáltatni igyekezönk.

Az magyarországi uraink atyánkfiai es egy egy forintot ígírnek nagyságodnak azon napra bészolgáltatni.

(3) Továbbá az váradi ház építésére is miérthogy látjuk annak is szükséges voltát az ötven pénz segítséget készek vagyunk megadni mindhárom nemzettel (sic) kapuszám szerént. Azon tereh viselésére ajánlják magyarországi atyánkfiai es magokat, kinek bészedésére az jövő gyertyaszentelő bódogasszony napját hagyjuk.

(4) Megszolgáljuk te nagyságodnak azt is, hogy az gonosztevőknek és hatalmaskodóknak megbüntetésére te nagyságodnak ilyen fő gondja vagyon, holott jól látja az te nagyságod, hogy ha azféléknek méltó böntetések nem leend, az gonoszságnak semmi vége és határa nem lészen. Annakokáért végeztök ezt kegyelmes uronk, hogy ezeknek az casusoknak, úgymint az nemes ember verésének, fogsá(gá)nak, vagdalásának és házra való menésének meglátásába azon mód obseruál-

tassék, az ki az elmult 1576. esztendőkori megyesi generalis gyűlésben végeztetett volt azokról, az kik valamely nemes embert megölnének vagy deliberatum homicidiumot committálnának. Azért ha mikor valamely vármegyébe és székekben efféle hatalmaskodások történnek és az sérelmes fél ő nagyságát megtalálja róla, ő nagysága mindjárást levele által parancsolván az ispánoknak és királbiráknak az levél megadásától fogva tizenötöd napra széket hirdessenek és azok, az kik efféle factumot perpetráltak, immediate az ispánoktól és királbiráktól az vármegye és királbirák székeire citáltassanak és azon első széken mind a két félnek feleletét meghallgatván, bizonságokra kieresztessenek, melyet a második székre béhozván, az ispánok és királbirák abból törvént tegyenek, ha pedig pars conuicta appellálna, addig az ispánoktól és királbiráktól megfogassék, mig az remissióval visszajő, ha pedig az citata pars nem compaereálna, arra az ispán és királbiró mindjárást persecutoriát adhasson: erről penig az quinque casusról való appellatiókat ő nagysága extra dietam et terminos valamikor üressége leszen ő nagyságának hozzá, certificálván, ez elétt (előtt) tizenöted nappal róla az vármegyét, a hol a dolog esett, meglátogatta és exequáltatta.

(5) Végeztök azt is, hogy mikor az ispánok az inquisitióra kimennek, egyik ispán az főszolgabiróval és esküdt notariussal és négy-négy nemes emberrel öszve személy szerént jelen legyenek, ne úgy mint némely vármegyében történt, hogy csak az viceispánokra bizták a főispánok. Mikoron penig az gonosztevők régi mód szerint kiadatnak, azután csak az viceispánok, sőt még egyéb nemes emberek is, kiknek az czédulákat kiadják, executiót tehessenek. Az ispánok pedig az cirkálásra és inquisitióra egyszersmind menjenek ki, hogy az gonosztévő emberek egyik vármegyéből avagy székből másuvá el ne fussanak és el ne rejtezzenek.

(6) Az leveleket, kik Dobraÿ Istvántól megmaradtanak, az kik végben és pecsételve vannak, ő nagysága mindennek megadassa, az kik pedig pecsétetlenek, azokat fő embereivel megláttassa és az másik mesterrel megpecsételtesse, addig pedig jó gondviselés alatt legyenek, hogy senki ez utána is levelének eltévesztésén dolgaiba senki meg ne fogyatkozzék.

(7) Tetszett ezt is egyakarattal kegyelmes uronk hogy az vármegyében való appellánsokat az ispán uraim nagyságod eleibe elbocsássák és semminemő casusba régi vármegyéknek rendtartása szerént causájuknak tovább való discussiójától meg ne fogják, mint némely vármegyéken ezkédig efféle appellatiókat el nem eresztettek, hanem menten igazat töttek.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et Partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa prescriptos uniuersos articulos modo premisso nobis presentatos presentibus literis nostris de verbo ad verbum inserj et inscribi fecimus eosdem ac omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus offerentes nos beneuole quod prȩmissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quospiam quorum interest vel intererit obseruari faceremus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in prędicto oppido Thorda sexta die nouembris anno domini millesimo quingentesimo octagesimo.

(A fejedelmi pecsét helye). Lecta.

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthal-muzeum kézirattárában. Art Diaet. auth. Transsylv. — Egy más eredeti példány Brassó városa levéltárában őriztetik).

XV.

1581. maj. 1—10.

A Kolosvártt tartott egyetemes országgyülés határozatai.

Nos Cristophorus Bathorÿ de Somlio Vaiuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis Quod magnifici domini nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium Hungarię, ditionis videlicet nostrę, in generalibus eorum comitÿs ad primum diem Maij proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo octoa-

gesimo primo, in ciuitate nostra Colosuariensi, ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt et praesentauerunt nobis infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimj consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt vniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, aprobare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios ubique per ditionem nostram firmissime obseruari facere dignaremur. (Quorum quidem articulorum tenor talis est). [1])

Articuli dominorum regnicolarum trium Nationum et partium regni Hungarię in comitÿs eorum generalibus in ciuitate Colosuariensi, Anno dominj 1581. ad 1. diem Maij celebratis aediti.

(1) Meg értettük kegyelmes urunk te nagyságodnak közinkbe való izenetit, és ő felségének is lengyel királnak is fő urainк és atyánkfiai által való kegyelmes izenetit, szemek eleiben vévén ő felsége te nagyságoddal egyetemben hazánknak minden állapatját, azonképpen te nagyságodat az minémű beteges. állapattal az uristen látogatta, hogy ha az uristen, kit távoztasson, nagyságodat előllünk el venné, köztünk való vissza vonás, háború ne lenne. Nem tagadjuk kegyelmes urunk, hogy mi magunkba is sokaknak közzülünk erről való elmélkedési nem löttek volna, [2]) kiről látván ő felségének mind ennyi szántalan [3]) occupatiói között rólunk való kegyelmes és szorgalmatos gondviselését minden alázatos hívséggel szolgálatunkkal [4]) akarjuk meg szolgálni nagyságodnak azonképpen, hogy ő felsége nagyságoddal egyetemben jövendőben meg

---

[1]) A zárjelek közé rekesztett szavak az erd. muzeum hiteles példányából ki vannak hagyva, de olvashatók a szebeni Bruckenthal-könyvtár példányában.

[2]) A szebeni Bruckenthal-féle példányban, mely után közölték ezen végzéseket gr. Kemény József és Kovács István, Erd. ország tört. tára I. köt. 147. l. e hely ily változékkal áll: »gyakorlatossággal erről való elmélkedési nem voltak volna.«

[3]) A szebeni példányban a szántalan=számtalan szó kimaradt.

[4]) U. o. »minden háládatos hív szolgálatunkkal,«

maradásunkra is [1]) kegyelmes gondolkodását adatta előnkben. De miért hogy kegyelmes urunk mindeneknek előtte az kegyelmes uristennek az ő tisztességét és igaz ismeretit, melyben magát velünk meg ismertette, — kitől mind hazánknak, magunknak csendes és békességes állapatját hiszszük és várjuk, kell követnünk és keresnünk, most is azon akarjuk fundálni dolgunkat.

(2) Az religio dolgáról igy szóltunk, miért hogy ez mai napig ő nagysága Monostorra és Kolosvárra be szállitotta az római hiten való tanitókat az ifjuságnak tanitásáért, és Fejérváratt is az klastromot azoknak szakasztotta, doctoribus scilicet collegij societatis Jesu, az ő nagysága lelki esmereti és confessiója szerént, ő nagysága ez nevezetes helyeken meg elégedvén, ujobb helyekre, avagy városra avagy falukra, akárhol az országban, efféle tanitókat se erővel se fenyitékkel ne szállitson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban régi tanitók békeséges állapatjokban maradjanak meg; de igy, hogy ha valamely város avagy falu találkoznék, kik ő nagyságát efféle római religión való tanitókért megtalálnák, ő nagysága udvarából válaszsza fő emberit, és az mellet az vármegyéken avagy székekben, kiben az suplicansok resideálnak, két fő embereket, azok ő nagysága levelével attestáltassanak, hanyad része vagy az városnak vagy falunak kévánja az római religió doctorát; valamely fél numero többnek találtatik, ő nagysága ahoz képpest való tanitót adasson, tanácsit először reá gyüjtvén éppen és eleiben adván; de tiz húsz emberért, többért is, kik az derék társaságnál kevesebbek volnának, meg ne háboritsa ő nagysága se városokat, se falukat.

(3) Annak utánna az uristennek kegyelmes urunk nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége ez időt és securitást adta érnünk, hogy hazánknak békeséges állapatjába lengyel királnak és te nagyságodnak éltében gondolkodhatunk és szólhatunk ilyen dolgainkról, melyek hazánknak és fejünknek és posteritásunknak meg maradását illetik. Előnkbe is veszszük, mely veszedelmes dolog az interregnum, és hogy oly dolgok

[1]) U. o. »jövendő meg maradásunkról is.«

rajtunk ne essenek, melyeket olyan állapatban láttunk és hallottunk, certis et solidis rationibus ac libero suffragio ducti, ő felségének is kegyelmes izenetit szemünk eleiben vévén és háladatossággal megböcsülvén, minthogy ennek előtte való időkben nagyságodra és nagyságod nemzetségére néztünk, most is másová sem országunk kivül sem köztünk nem nézünk, [1]) hanem látván nagyságodnak egyetlen egy fiacskáját Bátori Sigmond urunkat, kinek indolesében, gyermeki ideje az menynyire szenvedi, nyilván tapasztaljuk futuram auiticam et maiorum virtutem, (nec deest animus, veniat modo fortior aetas), quod faustum atque foelix sit, istennek szent segítségéből és kegyelmes áldásából választjuk három nemzetül, magyarországbeli ide tartozó atyánkfiaival öszve, nagyságod successorának és hazánknak vajdájának és fejedelmének, azon birodalommal és méltósággal, az meg mondott Báthori Sigmond urunkat. Ugy mondjuk, mikor az uristen nagyságodat közülünk ki hija, kinek életét hosszabbítsa ő felsége sok esztendeig, igy, hogy hazánknak régi szent királyoktól adatott és vött szabadságok és igaz törvények meg tartassanak minden rendeknek, kiknek obseruálására, mikor isten annak az idejét el hozza, kívánjuk hogy minden fejedelmeknek szokások szerént magát meg kötelezze; melyet mikor meg míel, mi is mind hűségünket, engedelmességünket, minden nemzetségek és statusok prestálni és declarálni igyekezünk isten segítségével minden időkben, kérvén az uristent, hogy az mi votumunkat áldja meg ő felsége, tegye hasznos fejedelemmé, istennek igéjének ótalmazására, hazánknak megmaradására, árváknak és özvegyeknek ótalmára, legyen irgalmasságának edénye, mint volt az gyermek Dávid király, tanítsa isten manus illius ad prelium et digitos illius ad bellum, hogy minden ellenségi ellen ő segítségével minket meg ótalmazhasson, et in iudicio et iusticia ac misericordia gubernet populum, sciat egredi et ingredi coram domino; adjon környüle és utánna bonos sapientes et cordatos viros, kik istennek tisztességére és hazánknak javára jóra intsék, tanítsák és neveljék. Amen.

---

[1]) Ezt a mondatot: »most is . . . nézünk« a leíró az erdélyi muz. hiteles példányából kihagyta.

(4) Továbbá kegyelmes urunk szemeink eleiben vöttük nagyságodnak előnkbe adásából azt is, az uristennek segítsége után minémű nagy gondviseléssel, nagy adományunkkal kell kedvét keresnünk és hozzánk engesztelnünk az portának, kinek igája alá az uristen vetett, minden kedvét. Mint ennek előtte meg nem fogyatkoztunk erre való segítségünkben te nagyságodnak, most is azonképpen, hazánknak közönséges javára, az mennyére az uristen szegény kösségünknek erőt adott, meg nem kémélhetjük. Igírünk azért nagyságodnak az porta adójára ravás szerént másfél forintot, kinek kilenczvenkilencz pénzének be szolgáltatását ez jövendő Szent Vid napjára.

Az székely atyánkfiai is egyenlő tereh viselésre ígírik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Magyarországi uraink atyánkfiai is ravás szerént egy egy forintot ígírnek.

Az ötven pénzének be szolgáltatását penig szent Margit aszszony napjára.

(5) Látjuk hogy esnek[1]) gyakorlatossággal efféle dolgok is, hogy az mely jobbágyok urok földéről el szöknek városokra avagy egyéb helyekre, hogy minél inkább meg maradhassanak földes urok ellen, magokat meg nobilitáltatják urunkkal ő nagyságával. Végeztük azért, hogy eféle elszökött jobbágyok meg ne nemesíttessenek, sőt az kik megnemesíttettek is az városokban, az régi articulus tartása szerént ha meg kérettettek parancsolattal, és meg nem adták, hanem ő nagysága táblájára hívattattak, az processus szerént meg láttassék, vagyon-é méltó helye vagy nincs. Azonképpen egyéb székes helyen is az ispánok meg ítíljék és appellatióba bocsássák, ha szükség kévánja. Magyarországba is ezen mód obseruáltassék az meg nobilitálásban, mind az által az szökött jobbágyok felől az előbbi mód és szokás obseruáltassék minden helyeken, az előbbi articulus tartása szerént.

(6) Magyarországba is azonképpen aféle jobbágyok minden helyekről meg adassanak, Debreczen és Várad kivűl,

---

[1]) Az Erdélyi muzeum példányában, a leíró figyelmetlenségéből: »eselnek.«

kikben a honnét jobbágyok ki mentenek, avagy mennek, a ravást onnét tartozzanak meg fizetni, ugy az mint helyében az előtt fizetett mind az, ki raváson volt, mind az ki segítette az ő módjok és szokások szerént; kiben ilyen mód obseruáltassék, hogy az mely faluból az jobbágy Váraddá megyen, az ott való bíró harmad magával menjen az exactorhoz, az vármegye vice ispáni előtt hit szerént vallja meg, mit fizetett helyében, vagy raváson volt, vagy segítség volt, és úgy az exactor azon vegye meg azt, a hul resideál az el búdosott jobbágy. Azon mód obseruáltassék, ha mely jobbágy Váradról ki jő.

(7) Az mely harminczad zászló Gyerő Vásárhelt erigáltatott mostansággal ennek előtte való vsus ellen, le tétessék, ki helyett maradjanak ennek előtte való helyeken rendeltetett harminczad zászlók meg, hogy az szegény kösség az sok külömb külömb féle czédula pénz adással ne terheltessék.

(8) Miért hogy bizonyos okokból az sónak ez birodalomból kivitele megtiltatván vagyon, és az kik az tilalom ellen vakmerőségből sót akartak kivinni, az ő nagysága kamaráján el vötték és le rakták, ő nagysága kegyelmesen adassa meg nekik, de úgy, hogy sem azokat sem mást addig, míg ő nagysága meg nem szabadítja, ki ne vigyék az birodalomból, hanem az ő magok szükségére és köztök való elköltésekre szabad legyen sót vinni mindennek. Az bán [1]) pedig és egyéb tiszttartók rejá vigyázzanak, hogy az kik még is vakmerőségből ki vinnék az birodalomból, el vegyék.

(9) Panaszolkodtak az szász uraim, hogy az ő régi priuilegiomok ellen ő közzűlök az kendert kereskedésre ki hordják; szabadság adatott azért, hogy valakik ő közzűlök az kendert eképpen kihordanák az ő priuilegiomok ellen, töllők elvehessék.

(10) Az kik penig közöttök járnak és szekéradásra avagy vendégségre [2]) urunk levele nélkül erőltetik, miképpen ennek előtte mostan is azonképen ő nagysága szabadságot adott,

---

[1]) A bán alatt a lugosi és karansebesi bán értendő, kinek hatósága területén is folyt, mint látszik, a só külföldre hordása.

[2]) A Bruckenthal-féle példányban »vendégléssel.«

hogy szolga rendet megfogják és ő nagyságának fogva hozzák, ő nagysága penig megbüntesse annak módja szerint. De ők is szállást tartozzanak adni és pénzért ételt italt mindennek. Ha kedig nemes ember vagy fő ember volna, azt meg ne fogják, hanem az director hija udvarba, maradjon két száz forinton, mely extra omnes terminos láttassék meg; de ezt meglássák ők is, hogy ok nélkül fogságot vagy panaszt ne tegyenek senkire, mert ők is talión convincáltassanak érette.

(11) Tetszett ez is országúl magyarországi atyánkfiai kívánsága szerént, hogy az mely nemes ember pénzen veszen földet vagy ingyen magának, hogy a féle nemes emberek az önnön majorságokból dézmát ne adjanak, hanem csak az paraszt emberek, akár nemes ember földében akár kiében vessék.

(12) Könyörgöttek ezen is, hogy az mely nemes népek Debreczenből Váraddá mennek törvénre, azokon az henczidai hídon vámot ne vennének, sőt még azokon is, az kik majorságokat kihozatják Váraddá. Ő nagysága azért azt is megengedte, hogy efféle nemes népeken, se ő magokon se penig szekereken vámot ez után ne vegyenek, de az rév felől senki privilegioma ellen ő nagysága senkit nem szabadít.

(13) Végeztük ezt is, miért hogy az míves népek sokadalmas helyekre marhájoknak el adásáért kiviszik marhájokat, és az helytől két két pénz adásnál feljebb erőltetik, vargától egy szekernyét és egyébb míes embertől megént az ő míszerszámokban vesznek, hogy sohult az két-két pénznél több ne vétessék; hanem ha mely helyeknek privilegiomok vagyon rólla, azt vigyék urunknak, meglátván ő nagysága senki privilegiomának nem akar derogálni, hanem ótalmazni akarja.

Nos igitur prȩmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transsyluaniae et partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, prȩscriptos articulos modo prȩmisso nobis exhibitos prȩsentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia in eisdem contenta approbamus, acceptamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum

interest seu intererit, obseruari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in ciuitate nostra Colosuar decima die Maÿ, anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo primo.

(P. H.) Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. I. köt.) — A szebeni Bruckenthal könyvtárban lévő hasonlóan pecsétes példányból kiadták gr. Kemény József és Kovács István, Erd. orsz. tört. tára I. köt. 157—163. l. Egy harmadik eredeti példány dr. Teutsch superint. egy negyedik Brassó városa levéltára s egy ötödik a gyulafehérvári káptalan birtokában van.)

XVI.

1581. sept. 20—26.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus Báthory de Somlio vaiuoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit vniuersis, quod magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae, ditionis videlicet nostrae, in partialibus eorum comitijs ad vigesimum diem mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo octogesimo primo in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis praebentes beneuole acceptare, approbare, confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae in comitijs eorum partialibus in

ciuitate Alba Julia anno domini 1581. ad uigesimum diem mensis septembris celebratis aediti.

(1) Megértettük kegyelmes urunk minden rendiben te nagyságodnak közinkbe küldött propositioit, kiben számlálja előnkben ez mostani számtalan sok szükségeinket, melyben az úristen állapotunkat te nagyságoddal egyetemben mostanság hozta, meggondolván azért a szükségnek nagy és eltávoztathatatlan voltát, kit mi magunk láthatóképpen megtapasztalunk, mely szükségnek nagy voltában te nagyságodhoz való engedelmességünket és szeretetünket akarván declarálnunk, igírünk te nagyságodnak ravás szerint segítségül kilenczven kilencz pénzt, melyet ez jövendő mindszent napjára te nagyságodnak kösségünkkel beszolgáltatunk.

Annak utánna szokott esztendőnként való végezésünk szerént te nagyságodnak, udvara népe tartására és egyéb naponként való szükségeire igírünk esmét ravás szerint kilenczven kilencz pénzt, melyet ez jövendő vízkereszt napjára te nagyságodnak beszolgáltatunk.

Mely tisztviselésre az székely uraim is egyenlő segítséggel igírik magokat.

Az szász uraim azonképen az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink atyánkfiai és azonképen ravás szerint ez megnevezett időkben beszolgáltatni igírnek egy-egy forintot.

Könyörögvén te nagyságodnak, megtekintvén te nagyságod, hogy mi ezt jó szívvel ultro offeráljuk te nagyságodnak, ennek az két adónak valami részét, az mennyit akar fordítsa az váradi épületre te nagyságod.

(2) Tetszett ez is, hogy minden helyeken az espán uraim és királybirák jó gondviselés alatt meghirdettessék, hogy gyalogokkal, lovagokkal minden nemes ember gyermeke oly készen legyen ennek előtte való végezések szerint való büntetés alatt, hogy valahová és valamikor a szükség kévánja, minden fogyatkozás nélkül oda indulhassanak.

(3) Miért hogy látjuk mennyi számtalan sok külömb külömbféle hatalmaskodások áradtak, öldöklések, verekedések, vagdalások, occupálások, ragadozások ez mostani állapotban

az törvény processusának megszünésében, egyenlő akarattal és értelemmel erről így végeztünk, hogy ha mely nemes ember efféle hatalmaskodást cselekedett, urunk halálától fogva, avagy cselekedendik, urunkat megtalálja és az quaerulans pártnak expositiójára ő nagysága mandatumot adjon oda az vármegyebeli espánoknak avagy királybiráknak, az melyben az potentia esett, és az espán mindjárást törvénytevő személyeket gyűjtessen, kikkel törvény szerént cognoscálja az dolgot és ha mely fél appellálna, per modum transmissionis bocsássa udvarba és ő nagysága udvarába lévő tanácsi által revideáltassa haladék nélkül, kinek meglátásra, executiora remittáltassék az espánokra, vagy királybirákra, kik tartozzanak az remissio tartása szerént minden haladék nélkül és személy válogatás nélkül exequalni.

Az kik penig valakinek földet vagy örökségét elfoglalják vagy marháját elviszik, az tisztbeli személyek napot hagyván mind az két félnek, communis inquisitio szerint való bizonyságok által ha comperiálják, hogy az más fél pacifice bírta, csak potentia mediante occupálta el tőle, hát az káros félt, az kin az potentia míveltetett, in integrum restituant. Az hatalmasnak kezéből kivegyék s amannak meghagyják s meg is oltalmazzák benne.

Ha penig az violens contumacia ductus comparealni nem akarna és az violentia comperialtatik, az más félnek istantiáira az tisztbéli személyek ugyan exequálják és az mikor elindulnak az törvények, ennek az hatalmaskodásnak terhét az megbántott fél, iure mediante, ha prosequalni akarja, salum sit, kiben ez az mód mindaddig megtartassék, míg az urunk ő nagysága teste az föld színén leszen, annak utánna az régi processusok szerint menjenek minden törvények az ő folyásokban.

Ha penig efféle violentia az espánokról avagy kapitányokról vagy akármely rendbeli tiszttartókról essík, afféle hatalmaskodásnak meglátására ő nagysága commissariusokat bocsásson, kik meglássák és exequálják.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa prae-

scriptos articulos nobis modo praemisso exhibitos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosdemque et omnia in eisdem contenta approbamus, acceptamus, ratificamus et confirmamus. Offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest, seu intererit obseruari faciemus, Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante Datum in dicta ciuitate nostra Alba Julia die vigesima septima mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo octogesimō primo.

(P. H.) Lecta.

(Eredetije Brassó sz. kir. város levéltárában. Trausch József Articuli diaetales plerumque originales stb. című gyüjteménye I. köt. 525—527. ll.)

XVII.

1582. apr. 29. — máj. 4.

A gyulafehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio vaiuoda Transsyluanus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod magnifici domini nobiles coeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae ditionis videlicet nostrę, in partialibus eorum comitijs ad dominicam Misericordię, hoc est ac penultimum diem mensis Aprilis proxime elapsum, anno domini 1582 in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et pręsentauerunt infra scriptos articulos, in eisdem comitijs paribus eorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, approbare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare

quam per alios ubique per ditionem nostram obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię in comitijs eorum partialibus in ciuitate Alba Julia anno domini 1582. ad dominicam Misericordię hoc est ad penultimum diem mensis Aprilis celebratis editi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az te nagyságod izenetiből, hogy az kegyelmes isten ő felségét lengyel királt, mind ennyi sok munkája, fáradsága és költsége után, ellenségével az muszka fejedelemmel kévánatos békeségre hozta, kin az úristennek nagy hálákat adunk és örvendezünk, kévánjuk, hogy ennek utánna is engedjen az úristen ő felségének kévánatos és bódog successust minden dolgaiban, hogy ő felsége az mi róllunk való gondviselésében is mehessen elő, mint eddig is nyilván megtapasztaltuk, és láttuk voltaképpen, ő felségének minden gondviselését.

(2) Adja annak utánna te nagyságod előnkbe külömb-külömbféle nagy sok költségét, és az porta adajának beszolgáltatását is. Megemlékezhetik te nagyságod, hogy semmi üdőben tehetségünk szerént az közönséges szükségre meg nem fogyatkoztunk, meggondolván az nagyságod szükségét. Most is azonképpen, valamire elegek vagyunk, nem akarunk megfogyatkozni. Igérünk azért te nagyságodnak az porta adajára ravás szerént kilenczvenkilencz pénzt, viszont az nagyságod külömb-külömb szükségére ötven pénzt, mely kilenczvenkilencz pénz beszolgáltatását ez jövendő szent Vid napjára, az ötven pénz beszolgáltatásának napját ez jövendő szent Jakab napjára igírjük fogyatkozás nélkül, kiben az székely és szász uraim is egyenlő tereh viselésre igírik magokat. Azonképpen az magyarországi uraim is kapuszám szerént egy-egy forintot igírnek azon napra nagyságodnak, az ötven pénzt az feljül megnevezett napra. Könyörgünk nagyságodnak, tekintse meg kösségünknek sok esztendőtől fogva való fogyatkozását és az elmúlt kegyetlen hosszú télben barmok élések fogyatkozása miatt nagy kárvallásokat, ki miá barmok megholtak, most is halnak. Vegye

nagyságod ez mostani igéretünket elég neven, hogy jövendőre is az szükség kévánván, lehessenek elegek az közönséges szükségre; mert nem esmerjük semmiképpen, hogy nagyobb terhet mostan kösségünkkel viseltethessünk.

(3) Az mi az Váradra való subsidiumot illeti, ennekelőtte való gyülésünkben proponálta volt nagyságod egyébkori szokás szerént, melyet akkor te nagyságodnak megígértünk és beszolgáltattunk.

(4) Továbbá az elszökött jobbágyokat az nagyságod jószágából és az kamara helyekről, az előbbi végezés és articulus szerént, adassa meg nagyságod, hogy az adót is megadhassák, mert nincs kinek megfizetni az adót azokért, hanem az törvénynyel vitt jobbágyok, és az kik elszöktek, az adót ott fizessék meg, a hol vadnak és hova vitettek és szöktek, ennek előtte való articulusok szerént.

(5) Miért, hogy sok külömb-külömbféle hatalmok estek és naponként történnek, mind nemességtől mind az kösségtől, ennekelőtte való végezésünk szerént így végeztünk, hogy ha valamely nemes ember hatalmot cselekedett urunk halálától fogva, avagy ezután cselekedik, találja meg urunkat, és vegyen missilis levelet az ispánokra, avagy királbirákra, és ott az székes helyen az quinque casust, és minden egyéb violentiát is, meglássák és megitíljék, és egyszer ha mely fél kikéredzik bizonságra, kibocsássák, azután reportálván azt, törvénye legyen; ha nem tetszik valamely félnek, appellatióban bocsássák az ispánok urunk eleiben. Az quinque casusba penig personalis comparentia legyen utraque parstúl, és az régi articulusok tartása szerént az conuictus interim az ispánoktól avagy királbiráktól fogva tartassék, míg az appellatio megláttatik, de az quinque casusba és deliberato homicidio.

(6) Az paraszt ember penig, ha mi potentiát avagy kárt teszen, földes urától törvént kérjenek felőlle, ki tartozzék nyolczad napra törvént tenni füstin, és minden bizonságával revideáltassék; ha ott nem tetszik az törvény, az vármegyére appellálhasson első székre, holott vége szakadjon; ha ott is nem tetszik, az fejedelem eleiben bocsáttassék, és egyéb iuridicus processus ne admittáltassék. Könyörgünk nagyságod-

nak, hogy ez féle appellatiókat ne halaszsza nagyságod, h nem láttassa meg.

(7) Továbbá urunk halála után való dolgokban az isp nok, királbírák széket üljenek, törvént tegyenek minden dolo ban, melyek az paraszt nem között történtenek, és az ré mód szerént procedálván, exequálhassanak mind jobbágy do gába is, az melyek urunk halála után el szöktek.

Nos itaque pręmissa supplicatione dominorum regnic larum trium nationum regni Transsyluanię et partium reg Hungarię nobis subiectarum fauenter exaudita et admiss prescriptos articulos modo pręmisso exhibitos prȩsentibus li teris nostris inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia i eisdem contenta approbamus, acceptamus, ratificamus et con firmamus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia, i omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albę Julię quarta Maȳ, anno dominj millesimo quingentesimo octoagesimo secundo.

(P. H.) Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) melyből Erd. tört. adatok IV. köt. 319—322. l. kiadta Szabó Károly. Egy más példány megvan Teutsch superintendens úr birtokában.)

XVIII.

1582. sept. 16.

A gyulafehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigmundus Bathorȳ de Somlyo vaiuoda Transsyluanię et Siculorum comes etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod magnifici domini nob(iles) caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanie et partium Hungarię ditionis videlic et nostrę, in comitijs eorum partialibus, ad Dominicam proximam post festum Sanct(e) Crucis, hoc est ad decimum

xtum diem Septembris proxim(e) elapsum, anno dominj millesimo quingentesimo octoagesim(o) secundo, in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebrat(is) congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos, in eadem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt vniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis prebendo beneuole acceptare, approbare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quoslibet obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum, trium nationum Transsyluaniensium et partium regni Hungarię, in comitijs eorum partialibus in ciuitate Alba Julia, ad Dominicam proximam post festum sanctae Crucis, hoc est ad 16. diem Septembris anno domini 1582. celebratis aediti.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az te nagyságod közinkbe küldött propositiójából, minémű szüntelen való vigyázása és gondviselése volt, vagyon is nagyságodnak az mi megmaradásunkra, kit te nagyságodtól mind országúl nagy hálaadással veszünk, és megis igyekezünk szolgálni mint kegyelmes urunknak, könyörögvén nagyságodnak, ezután is nagyságod reánk való gondviselését el ne hagyja, hanem legyen minden időben kegyelmes gondja reánk. Hogy pedig nagyságod int bennünket és parancs(olja), mivel hogy az jövendőt és reánk következendő szükséget senki nem tudhatja, lennénk mind fejenként oly készen, hogy ha mi gonosz hír valahonnan találkozik, állhatnánk mindjárást elő, és hazánknak szolgálnánk, abban kegyelmes urunk mi sem hazánknak, sem nagyságodnak nem akarunk megfogyatkozni, hanem valamikor az szükség kévánja, azonnal az mivel tartozunk, ez ország végezése szerint előállunk, és az mi tehetségünk szerint hazánknak és nagyságodnak örömest szolgálunk.

(2) Annak utánna számlálja elénkbe te nagyságod külömb-külömbféle szükségit, udvara népe tartását és azon kívül sokrendbeli követekre és az váradi házépítésére való költségét,

intvén bennünket, hogy mindezekre méltó subsidiumot országúl végeznénk és rendelnénk.

Te nagyságodnak azért, ezeket ez szükségeket megtekintvén, és nagyságodhoz való engedelmességünket és szeretetünket akarván declarálni, ígérünk te nagyságodnak ravás szerint segítségül kilenczvenkilencz pénzt, és az váradi ház építésére azonképpen kapuszám szerint ötven pénzt, mely kilenczvenkilencz pénznek beszolgáltatását[1]) ez jövendő szent Márton napját rendeltük, az ötven pénzt pediglen ad festum purificationis Marię igérjük fogyatkozás nélkül nagyságodnak beszolgáltatni

Mely tereh viselésre az székely uraim is egyenlő segítséggel ígérik magokat. Az szász uraim is azonképpen az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink atyánkfiai az egy forintot azonképpen rovás szerint az megnevezett időben beszolgáltatják nagyságodnak.

Könyörgünk nagyságodnak, hogy ez mostani ígéretünket vegye nagyságod elég néven, hogy jövendőbe is, az midőn az szükség kévánja, ez féle tereh viselésekre szegény kösségünkkel egyetemben lehessünk elegek.

(3) Tetszett ez is, hogy az ispánok és királybírák egymást értvén, bizonyos napon kimenjenek az gonosz tevők kergetésére, és az kiket hol találhatnak, az te nagyságod jószágában is és kamora helyeken, hírré tévén az nagyságod tisztartóinak, velek együtt szabadon mindeneket ez előtt való articulusok tartása szerént megbüntethessenek, hogy sok gonoszság köztünk ennél is inkább el ne árad(jon), hanem az kik bűnösök lesznek, bűnök szerint való büntetést szenvedjenek. Ha peniglen az urunk tiszttartói és ispánok s egyéb czirkálók hivatalokr(a) ki nem mennének is, mind az által az ispánok vagy az király birák az ő tisztekben járjanak el.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transÿluaniensium et partium regni Hungarię nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa,

---

[1]) Az Erd. Muzeum példányában így áll »beszolgáltatására« helyett.

praescriptos articulos modo praemisso nobis presentatos presentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri facientes, eosdemque et omnia in eisdem contenta approbamus, acceptamus, ratificamus et confirmamus. Offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabi(liter) obseruabimus, quam per alios, quospiam, quorum inte(rest) seu intererit, obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Albę Julię vigesima die mensis Septembris anno domini millesimo quigentesimo octoagesimo secundo.

(P. H.) Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (a Dónáth-gyűjteményben.) melyből az Erd. tört. adatok IV. köt. 322—325. l. kiadta Szabó K. Egy más eredeti Fehérvártt a káptalanban, egy harmadik Szebenben Teutsch superint. úr birtokában van.)

XIX.

1583. márcz. 6.

Báthory István Erdély igazgatásának formáját megállapítja, s annak élére triumviratust nevez ki.

Nagyságosoknak, vitézlő és nemeseknek és az mi Erdélyországunknak egyébféle rendeinek, minekünk szerelmes hiveinknek.

Mi István, Istennek kegyelmességéből Lengyelországnak királya, Litvániának, Russiának, Prussiának, Masoviának, Samogitiának, Kijoviának, Voliniának, Podlachiának és Livoniának etc. nagyherczege és ura és Erdélynek fejedelme. Adjuk emlékezetre ez mi levelünknek rendiben jelentvén mindeneknek az kiknek illik; mivelhogy az mi megholt nagyságos és tekintetes Somlyai Báthory Kristófnak erdélyi vajdának és székelyeknek ispánjának az mi szerelmes atyánkfiának halálától fogva abban az gondviselésbe voltunk foglalatosok, hogy az mi Erdélyországunknak állapatját hasznos birodalomnak gondja viselésével addig megerősitenők, miglen az nagyságos és tekintetes fejedelem Báthory Zsigmond az mi szerelmes atyánkfia, kire az megmondott országnak rendinek és állapa-

tának birodalma, közönséges végezésből, az ő atyjának halálának előtte egy kevés üdővel törvény szerént szállott, arra az üdőre juthatna, mely üdőben ennyi nagy gondnak viselésére alkalmatos lehetne, bizonyos és méltó okokból, annak az országnak igazgatásában és birásában ilyen módon való rendet végeztünk : mivelhogy penig egy ember tanácsa és gondja viselése, kiváltképpen efféle tisztnek viselésében és szolgáltatásában, ritkán szokott tökéletesnek lenni, annak felette, mivelhogy az tanácsok, kiknek ott az ő számok nem kevés, gyakorlatossággal és szüntelen a fejedelem udvarában lakni lehetetlennek láttatik, és miért hogy az ő értelmeknek is különböző volta igyenetlenséget ne szerezzen, hanem hogy azok teljes méltósággal legyenek, kik értsék és elvégezzék mindenféle értelmeket : annak okáért mi mind az mi hű tanácsink körül ez nagyságosokat, Kendj Sándort Lónáról, Kovachioczy Farkast cancellariust, és Somborj Lászlót ennek az országnak gondja viselésére ez módok szerént, kit levelünkben alább megirtunk, teljes míltósággal helyheztetvén, végeztük és hadtuk, miképen helyheztetjük és praeficialjuk ez mi levelünk által :

Legelőször pedig őket egyenlő méltósággal, állapattal, tiszttel ennek az gondnak gondja viselésében rendeltük, és ezt, úgy mint erős és végezett sententiát ereiben lenni hagyjuk, az mit azok az közönséges dolognak tractálásában és végezésében az ő értelmeknek és elméjeknek egyaránt való voltából deliberálnak és végeznek.

Az tanácsnak és végezésinek helyit az fejedelem udvarában Fejérvárott közönséges értelemből és tanácsból végezzék, mely helyen, minden napon végezett órákon, ha valami dolgoktól meg nem bántatnak, egybegyűljenek, és az dolgokban munkálkodjanak.

Az cancellariusnak pedig tiszti ez leszen : hogy mind közönséges és részszerént való dolgokat, kik az tanácsban jűnének az többinek eleiben adja, rendszerént megválogassa és megmagyarázza, leveleket az tanácsban ő szakaszszon fel és olvasson meg, jó deákja legyen, ki az feleleteknek rendit és az tanácsnak minden arról való végezésit ugyanott feljegyezze és az szerént választ adjon az könyörgőknek. Minden leveleket az tanácsban elolvastasson, melyeket hogyha egyszersmind

helyen hagynak, az fejedelem nevit szokás szerint reáirván, bekösse és bepecsételje.

Hogyha penig az több tanácsok közűl szabad akaratjuk szerént, avagy törtínet szerínt mennínek, vagy pedig hivattatnának udvarhoz, azoknak szabadságok legyen az tanácsban bemenni. Azoknak tanácsokat és értelmeket megkérdjék, de úgy, hogy minden dolognak elvégezése csak az három megmondott személyen álljon, méges az elrendelt tanácskozásnak ez legyen módja.

Ha pedig valaminemő nehéz és szokatlan dolog találkoznék, kinek véghez meneteli nehéznek és kétségesnek láttatnék, azok mind az több tanácsoknak együtt létére halasztassanak, kik azokról levelek által megbizoníttatván és hivattatván, mindjárást összegyűljenek és azokkal az kik jelen lesznek egyetemben tanácskozzanak.

Országnak gyűléséből, kik az országnak hasznára és szükségére végeztetnek, annak utána törvényekben és egyéb szükséges gyűlésekben azon tanácsok az helynek és tisztnek méltóságát mind az helytartókkal együtt oltalmazzák és sententiájokat mondják, mely sententiájokat és értelmeket mikor az tanácsok megmondják, az mint megmondók az három helytartó elvégezze és kiadja, tudniillik az megirt mód szerént.

Minek utána az tanácsban mindnyájan begyűlnek az cancellarius az dolog felől az mely felől, végezni akarnak, ő nekiek szóljon mi legyen az dolog és mit kévánjon megmutassa, és minden szavát arra igazgassa, hogy az tanács abból értelmet vehessen. Annak utána az dolgot megértvén, az tanácsok rend szerint értelmeket megmondják, azokat az helytartók eszekben vegyék és magokban meghányják vessék, és tulajdon csak az ő magok kérdezkedésekre és itéletekre vegyék és hagyják, és a mely sententiát ők egyenlő akaratból jobbnak itélnek lenni, azt ennekutána egyik a három közűl kimondja, tudniillik : Kendj Sándor. Hogyha pedig ők valamely dologban egymástúl az ő értelmekben különböznének, annak az sententiának kimondását mindjárást elhalaszszák és ismét más üdőben elejekben vegyék, és mindaddig hányják vessék magokban, míglen megegyenesedvén és egy értelemben lévén, az dolog véghez megyen és elvégeztetik.

Különbözvén pedig az helytartók ő magok között némikoron vélekedésekben és értelmekben, kettőnek az ő egyaránt való értelmitől, az harmad ellent benne nem tartván, az dolog elvégeződjék, hanem ha közönségesképen mindannyira különbet értenének avagy az dolog nagy és kétséges végezetű volna, mely dolognak véghezvitele felűl minket találjanak meg.

Minden nehéz és nagy dolgok pediglen, melyek ez belől vagy küvől találkoznának, legelőször is minekünk irják meg, hogy milyes az, mit arról tanácskoznunk kell, idején megláthassuk.

Minden ez országnak rendeit pedig, azaz minden méltóságbeli és rendbeli embereket, vitézlő, szolgáló és polgári rendet, valakik az mi teljes birtokunkban Erdélyben és azon küvől laknak, az mi helytartóinknak birodalma alá vettetvén lenni hagyjuk.

Az tanácsnak végezése minekutána kihirdettetvén lesznek, az országnak szokása szerént mindjárást véghez vitessenek, némelyek azoktól, az kiknek az udvarnál birodalmok és tisztek vagyon, némelyek pedig az országnak egyéb birodalminak fejétől, kiktől szorgalmatosságot és serénséget az ő tiszteknek viselésében kivánunk.

Az mely jószágok pedig az fejedelem tárházára szállanának, annak az adásában az országnak régi vajdáinak szabadságát engedjük, úgy hogy kicsin jószágoknak eladásában, melyek harminczkét ház jobbágyok számát tennék, az ő ítéleteknek méltóságát követnék, hogy azokat olynak adják, kik ez országnak és hazájoknak jól tött és hasznos tagjai, bátorságoson és szabadon az fejedelemnek az ő neve alatt.

Továbbá várakban való tiszttartók és kik egyéb közönséges tiszteket viselnének, azok fejenként és mindnyájan az tanácsok akaratjoktúl függjenek. Mely tanácsnak hatalma legyen azokról az mi jobb azt végezni, módot és rendet azokban szabni, az ő tisztekre inteni, és ha tisztekben el nem járnak, helyekben is megváltoztatni és alkalmasbakat helyekben szerzeni. Az nagyobb helytartásokban pedig, mint Várad, Kárásebes, Ujvár, mi hirünk nélkűl az tiszttartók meg ne változtassanak, se mást helyekbe ne tegyenek.

Az udvarban hatszáz lovagnak, kiknek kiváltképpen jó-

ságos cselekedetek és érdemek tekintetes leszen, hó számszerént fizetések legyen; azt is pedig csak azoknak, kik szüntelen a fejedelem udvarában szolgálnak, fizessék. Az több otthon lakóknak pedig, az kik szükségesek lennének, esztendőnként való fizetések megadassanak. Várakban és egyéb erősségekben csak annyi lovagnak és gyalognak száma tartassék, mely mindaz üdőnek és szükségnek állapotjának illendő leszen. Egyéb felé héjában való költségek mindenek eltávoztassanak.

Az több tanácsoknak pedig régi és szokott fizetések esztendőnként megadassanak.

Mivelhogy pedig az tárházról és pénzről kiváltképpen való gondjaviselésének kell lenni, nem kevesbé arról is szorgalmatosak vagyunk. Es ezokáért az tisztnek gondjaviselését az mi hivűnknek az vitézlő Sighér Jánosnak, kinek hűségét szorgalmatosságát immár sok dolgokban megkisírtettük, adtuk; ki ebben való munkálkodását és szorgalmatosságát kiváltképpen innét mutatja meg hozzánk, hogy ha valami tisztességes móddal és mesterséggel az országnak adaját és hasznát megkönnyebíti és az mennyire tűle lehet nagyobbra viheti az országnak szokott jövedelmit, és különb-különbféle adait felszedi, tartja és oda az hova az szükség kivánja, az tanácsnak akaratjából küldi. Jámbor gyors és eszes szolgákat, kiknek segítségével íljen, magának keressen és válaszszon és gyakorlatossággal ő maga mind az várakat, sókamarákat és egyéb hasonlatos helyeket, kikből az közönséges haszon gyűjtetik, rendelt üdőkben megjárja és meglátogassa, számot vegyen, és ha valaki az tisztartók és gondviselők közűl híven és igazán az ő tisztekben el nem járnának, őket az helytartóknak az ő tetszések szerént megváltoztassa, és mindeneket jobb állapotban hozasson. Mikor udvarnál leszen, minden jövedelmeknek módját az helytartóknak megmondja és azoktól minden dolgokról értelmet, tanuságot vétessen.

Mivelhogy pedig minekünk nem kevés szorgalmatosságunk vagyon az mi szerelmes atyánkfiának egészségére, életére és igazán való tanitására, méltóságára és udvarának ékességére: akarjuk, hogy az kik az ő feltartásának, nevelésének gondja viselői lesznek, feljebb való dolgok ne legyen, mint hogy az ő

személyére mindenkor nézzenek, erkölcsben igazgassák, inasokat és ifjakat, kikkel gyakorlatossággal való léte éle együtt vagyon, ő nekie engedjenek és szolgálatjához szokjanak. És mind ezek miérthogy az hopmesterre nézni láttatna ő neki az többi között első tiszti ez leszen, hogy rendelt órákban az fejedelemhez és udvarhoz menjen, az fejedelmet a tanúságra avagy az szentségnek hallására és vadászni vigye onnat ismét meghozza; és az udvarban mindeneket meglássa szorgalmatoson. Az udvar népének erköltsét és életét mérsékelni igazgassa, és teljességgel arra gondot viseljen, hogy az udvar szorgos és tekintetes legyen, valami háborúságok az udvarban ne támadjanak, senkinek az tisztességének és tisztinek határát által ne hágja, hogy mindnyájan minden napon bizonyos és végezett üdőkben az udvarba gyűljenek, az mit nekik parancsolnak megtartsák, s megcselekedjék. Az fejedelmet vagy lelki dologban vagy pedig egyéb okokért, mikor valami közönséges helyre megyen, elkisérjék és elvigyék. És akkinek arra való tiszti leszen, hogy az fejedelem asztalát megvesse és ékesítse, étkit felfogja, azoknak először tisztaságok, ruházatjok, hűségek és szorgalmatosságok megtessék; azonképpen azok is, kik ágyas házának és ágyának gondjaviselői lesznek, azont cselekedjék. Hogyha valamely követnek avagy külső embereknek, az helytartóknak akaratjából az fejedelemhez való menésre és köszöntésre szabadság adatik, azon udvarnak hopmestere megtaníttatván az helytartóktól meglássa és azt cselekedje, hogy mindenek akkoron ékességgel és méltósággal legyenek, és azon jövevényeknek és vendégeknek, kinek-kinek az ő állapotja szerént szállást és egyéb ahoz való szükségeket adasson, és alkalmatos emberekre bizza azoknak gondja viselését. Minden dolgokat penig és tisztnek rendinek megcselekedését az helytartóknak az ő igazgatásokból és méltóságokból igyekezzék véghez vinni.

Rövideden mivelhogy minden dolgoknak summáját gondját ez három helytartóknak hadtuk, semmit azoknak semminémű dolgokban hírek nélkül tanácsok nélkül, tenni és cselekedtetni nem akarunk. Mely dolog, hogy mindeneknek fülekhallására és értésére legyen, tünektek nagyságosoknak, vitézlőknek, nemeseknek, gyorsaságosoknak, eszeseknek és tekénte-

teteseknek, tanácsoknak, udvar hadnagynak, ispánoknak, várakhak, lovagoknak és gyalogoknak, kapitánoknak, viccispánoknak, vicekapitánoknak, teljes közönséges nemességnek, királbiráknak, főembereknek és lófejeknek minden székely székekben; polgármestereknek, királbiráknak, székbiráknak, esküttt polgároknak minden városokban és szászságnak székhelyén, és mindeneknek akárminemű állapotban és méltóságban levő embereknek Erdélyországában és Magyarországnak részeiben, kik az mi birtokunk alatt vadnak és laknak, jelenvalóknak és jövendőknek: ez jelen való levelünkben hagyjuk és parancsoljuk, hogy ezt az mi rendelésünket, az tü hasznotokra mi tőlünk, az mi atyánkfiának és ti fejedelmeteknek megért idejéiglen, és az megírt mód és ok szerént, megerősíttetett minden rendében czikkelyében megszeghetetlenül megtartsátok. Az megmaradott helytartóknak méltóságát ugy mint az mi, és az ti fejedelmeteknek tulajdon méltóságát tiszteljétek és féljétek. Azoknak parancsolatjokat fogadjátok el és megtartsátok és semmit az ti hűségtektől és tisztetektől idegent cselekedni ne merjetek. Az mi akartunknak pedig nagyobb bizonyságára ez levélnek alája az mi kezünkirását irtuk, kire az mi titokpecsétünket, melylyel az erdélyi dologban élünk, reá nyomatni hattuk. Ki volt az mi királi városunkba Nepolonÿtzban Bőjtmáshónak hatodik napján 1583-ban az mi országunknak pedig hetedik esztendejében.

Stephanus rex m. p.

Martinus de Berzewitz
cancellarius m. p.

(Egykoru másolata dr. Teutsch superintendens ur nagyszebeni gyűjteményében s egy másik a szász nemzeti egyetem levéltárában.)

XX.

1583. márcz. 24—29.

A fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Báthori de Somlio vaiuoda Transyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod

spectabiles magnifici domini nobiles coeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae et partium regni Vngariae ditionis videlicet nostrae in generalibus eorum comitÿs pridie dominica Palmarum hoc est ad vigesimum 4-um diem mensis Martÿ proxime elapsum anno domini 1583 hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentarunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime ut universos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis praebentes, benevoleacceptare, approbare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare quam per alios ubique per ditionem nostram firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum Transylvanicarum et partium regni Hungariae in comitijs eorum generalibus Albae Juliae anno domini 1583. ad Dominicam Palmarum hoc est ad 24 diem mensis Martij aeditis conclusi:

Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk mind fejenként minden rendeknek és statusoknak az nagyságod propositioit, melyekben nagyságod adja elönkben, hogy az hatalmas isten az bódog emlékezetí kegyelmes urunk az nagyságod szerelmes atyja halálától fogva békességben és csendességben megtartotta nagyságodat az országgal és velünk egyetemben, kit főképen tulajdonitunk az mi istenünknek hozzánk való nagy kegyelmességének, annak utána penig az nagyságod és az nagyságod bölcs tanácsa gondviselésének. Legelőször azért hálát adunk az úristennek és annak utána te nagyságodnak az eddigvaló kegyelmes gondviseléséért és könyörgünk nagyságodnak, hogy te nagyságod az tanácsurakkal ő nagyságokkal egyetemben ennek utána is az mi szegény hazánknak, országunknak szorgalmatos gondja viselésével meg ne szünjék. Az mi rajtunk áll benne, miképen ennek előtte is sem nagyságodnak sem hazánknak semmi dologban meg nem fogyatkoztunk, ennek utána is azonképpen minden hűséges szolgálattal, engedelmességgel, segítséggel igírjük magunkat tenagyságodnak.

(1) Miérthogy peniglen legelőször is az istennek tisztességére főgondunknak kell lenni, és nyilván értjük, hogy sok helyeken ez országban sok különb-különbféle káromlások és innovatiok estenek, esnek is naponként az religio dolgában, hogy ezek tovább ne áradjanak, végeztük: hogy ez elmúlt üdőbeli articulusok az innovatiok felől megtartassanak és exequaltassanak személy válogatás nélkül, hogy ezekért az élő istennek az ő bosszúállása országúl reánk ne szálljon.

(2) Megértettük az nagyságod propositioiból, holott emlékezetet tött nagyságod az esztendőnként portára szokott tartozó adófizetéséről, hogy jóllehet szinte szokott ideje annak felvettetésének el nem jött volna, de minthogy ilyen szükséges dologért te nagyságod minket az mostani időben úgy mint generalis gyűlésben kénszerittetett volna minket idegyűteni, elakarván távoztatni erre több munkánkat és költségünket: kivánja te nagyságod, hogy ugyan arról mostan is végeznének. Annak okáért kegyelmes urunk nyilván vagyon nálunk, hogy az mi maradásunknak és békességünknek egyik czikkele ebben helyheztetett. Nem illik annak okáért ebben is úgy mint nagyságodnak hazánknak és magunknak megfogyatkoznunk. Egyenlő akaratból azért és végezésből az porta szokott adományának beteljesitésére igérünk te nagyságodnak az nemesség kapuszám szerént kilenczvenkilencz pénzt és ötvenpénzt.

Azonképpen az székely uraim igírik magokat azon egyenlő tere viselésére. Az szász uraim is az ő szokások szerént egyenlő terhet viselnek.

Az magyarországi uraim is igírnek te nagyságodnak kapuszám szerént egy-egy forintot és ötven pénzt.

Az egy forintot igírik te nagyságodnak ez jövendő szent Orbán napjára beszolgáltatni. Az ötven pénzt penig ad festum beati Joannis Baptistae megadni. Könyörgünk te nagyságodnak megtekintvén szegénységünknek megfogyatkozását, vegye kegyelmesen.

(3) Továbbá adja te nagyságod eleinkben, hogy az közönséges törvényeinknek szokott folyása, melyekhez kedig kételen megállottak volna, hogy annak megindulásának módjáról és rendtartásáról végeznénk.

Tetszett annak okáért országúl, hogy az kegyelmes urunk halála után elvégezett articulusok szerént az mely törvények indúltattanak és processusban vadnak, kik te nagyságod missilis leveleivel indíttattanak, azok azon móddal véghez vitettessenek. Azonképpen az melyek szolgabirák által megindíttattak is, az articulus tartása szerént azon móddal véghez vitessenek. Az kik peniglen semmi processusban meg nem indultattanak, azoknak minden czikkelyben az régi megrögzött rendtartásának még es minden vármegyéken az széken szolgáltassanak.

Az nemesek terminusának celebráltatásában az régi rend tartassék és minden causak az ő terminusukon itíltessenek meg; az quinque casusok is minden nemzeteknek az ő terminusán itíltessenek meg. Azonképpen dost, zálogost, dézma is.

Az székely uraimnak is, az előbeli terminusok esztendőnként megtartatván, kétszer szolgáltassék. Azonképpen az magyarországi uraim terminusa is az előbbi szokások szerént kétszer szolgáltassék, azon napokon az mint az előtt szolgáltatott.

Az szász uraim appellatioi kik transmissioban vadnak az ő székekről minden gyűlések alatt megitíltessenek, de az ő transmissiokon kível, kiki az ő nemzetek terminusa alatt megitíltessenek.

(4) Vadnak továbbá sok számtalan régi appellatiok, kik az causansoknak nagy fogyatkozásokkal, régtől fogva mester uraméknál hevernek. Végeztük azt is, hogy nagyságod azokat láttassa meg, hogy senki igazságában ne defraudaltassék, melynek meglátásának itéljük alkalmatosnak lenni, szent Lukács napján elkezdetvén egy hétig itíltessék, azután az nemes uraim terminusa mindjárást octava die kezdessék el.

(5) Vagyon továbbá előttünk, kegyelmes urunk, az paraszt ráczságnak az országba bejövetele, kikre naponként nem csak paraszt községünktől, de ugyan nemes atyánkfiaitól is keserves panaszolkodásokat hallunk, kiket alioquin es hazánknak romlására lenni mind régi példákból mind penig mostani cselekedetiből non obscure látjuk.

Végeztük ezt is egy értelemmel és akarattal egész országúl, hogy az hazafiai az idegenekért meg ne romoljanak, melyet jövendőnek szemünkkel látunk, hogy az paraszt rácz

község ennek utána be ne bocsáttassék. Az sebesi bánnak is és Ilye felől is nagyságod erős parancsolatot adjon. Az kik pedig megtelepedtenek azok immár itt ben maradjanak, ugyanazon törvénynyel éljenek az melylyel az több regnicolák élnek Mű is az nagyságod parancsolatjának semmit nem reluctalunk. Egyenlő akaratból végeztük azt ilyen conditioval, hogy az kik megtelepedtenek, azok között vármegye ispáni és szolgabirói szabadon járhassanak és minden executiot tehessenek mint egyéb regnicolak között.

Az mely úr avagy nemes ember ezután az újonnan bejövő ráczokat földére fogadná, ezen az ispán száz girát vehessen.

Valakik kedig ezután be akarnak jőni, valahol reá találnak azokra, zsákmánt vethessenek bennek. Az kik megtelepedtek kedig, azokat felirják.

(6) Sok felül panaszolkodások vadnak, hogy az jobbágyok megadásában az elébeli articulusok meg nem tartattanak. Miérthogy azokáért héjába valók az végezések, hogy ha minden rendnek[1]) ahoz nem szabják. Könyörgünk nagyságodnak, hogy minden rendekkel ezt in suo vigore megtartassa, és az elszökött jobbágyokat mind kamora helyekről, várak tartományakból városokból és Sajó-tartományból is Magyarországból megadassa, mert az adó előtt sokaknak jobbágyi afféle helyre mennek és az több szegények romolnak miatta, Várad és Debreczen kivel, kik abban maradjanak mint azelőbb voltak, egyéb helyekről megadják. Azonképpen Dévához tartozóból is, az megholt fejedelem halálának utána, ha ki bele ment, avagy ezután menne, ezen végezés szerént repetaltassék; de az kik ennek előtte oda szállottak, azok helyekben maradjanak, vissza ne kéressenek.

(7) Miért penig, hogy az gonosz tevő emberek nem hogy megszűnnének, de naponként vakmerebbekké és gonoszbakká lesznek, melyet egyébnek nem itílhetjük hanem az espán uraim desidiajoknak. Könyörgünk azért nagyságodnak, hogy az espán uraimra bocsássan kemény edictumot, az ő tisztekben járjanak el szorgalmatosan, kiknek te nagyságod mél-

[1]) Más példányban »rendek magokat.«

tóztassék adni autoritást, az gonosztevő embereket mind nagyságod jószágiban, Sajó tartományában is és generaliter minden helyeken megbüntettésére, in timorem mali et laudem boni operis, biró és espánok által.

(8) Megértettük utolszor az nagyságod intését az mi lovaginknak oly készen tartására, hogy az szüksége kévánván készületlennek is ne találtassunk.

Noha tudjuk bizonynyal, hogy erre mind fejenként mindeneknek gondjuk vagyon, mindazonáltal tetszett ebben is, hogy az espán uraim székeknek celebrálásokon arról mindeneket szorgalmatosan admoneáljanak és meg is fenyíttessenek.

(9) Sokféle panaszolkodások vadnak mind Erdélyben mind pedig Magyarországban az harminczadosok violentiája felől, és törvénytelenség felől. Könyörgünk nagyságodnak azoknak dolgokat leválja és coercealja.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos universos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosque ac omnia singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, offerentes nos benevole quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis, tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit observari faciemus. Imo acceptamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae, penultimo die Mensis Martij. Anno Domini 1583.

(A fejedelem családi pecsétjének h.) Lecta.

(Eredetije dr. Teutsch superintendens úr gyűjteményében, Nagy-Szebenben. Egy más példány a szász nemzeti egyetem levéltárában, egy harmadik Brassó városa levéltárában.)

XXI.

1583. apr. 11.

Báthory István levele a kormányzókhoz, a Rudolffal kezdett tárgyalások ügyében.

Exemplum literarum Maiestatis regiae ad praesides datarum.

Magnificis regni nostri Transylvaniae praesidibus etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

Köszönetem és magam ajánlása után. Az miképen azelőtt megírtam, itt gyöngynek szerít nem tehettük, az mi keveset leltek vala, az is régi és apró, és fölötte drága; az mi illeté az kézre valót, nyakba vetőt, és ollas pártára való köveket, nyusztot, abból semmi fogyatkozás nem lészen, itt kíszen vagyon. Az gyöngy mire való szoknyára-e, vagy mire, nem írtátok meg volt. Én azt ítélem, hogy szoknyára nem szükség, mert ez mostani időbe ugyan nem szokás, írjátok meg azért, mire kivántaték az gyöngy, hogy érthessük meg mennyi és micsodaféle gyöngy köllene, avagy szükség, avagy nem szükség légyen. Az hugunk beindításának napját kegyelmetek úgy intézze, hogy pünkesd előtt vagy utána három vagy négy nappal jusson ide. Én mihelyt Lengyelországba jut, minden költségének gondját viselem, és az száló helyeket más emberemtől írva küldem. Annak is kegyelmetek regestomát elől elküldje, kik lesznek vele, mind asszonyok, s mind egyéb fő és közemberek, és az asszonyoknak, főnépeknek, melyeknek mennyi lova és szolgája leszen, és mely napra jut az lengyel határba, hogy az szállásokban tudjanak az szerént ílésel kíszülni. Az portáról, ha mi bizonyt érthet kegyelmetek, és főképen, ha császár személye szerént Persiára indúlna, adja tudtomra kegyelmetek. Én Podlatoszkit az vicelovászmestert bocsátom az portára lovakat venni, és meghagytam, hogy ha csausz pasa fővezér, (?) tahát Márkházy felől serio tractáljon vele és én tőlem tizezer tallért ígérjen. Az császárnál való követünk oly válaszszal jöve meg, hogy májusnak közepére Kassára commissariusokat küld. Én is küldjek és azok az aequivalenset megmutatják, mely napra innét Berzeviczy Mártont bocsátom, de méltó

volna, ha valakit mást is adjungálhatnánk. Írja meg kegyelmetek, kit itélnétek az főnépek közűl alkalmatosnak, vagy ha tetszik-e, hogy más lengyelt bocsátanék. Pater Posovinus megértvén, hogy az pozsonyi gyűlés húsvét után haladott, ide tért vala hozzám, igen contentusnak látom mind az ott való föld felől, ki talán nem árt jövendőbe az ott való állapotnak. Én velem szólván mi lehetne az aequivalens, mért hogy ő ott volt és látta Szathmárt és deprehendálta ex situ locorum micsoda vagyon császárnak, oda az földre, azt itéli, hogy egyéb nincs Munkácsnál és Nagy-Bányánál. Munkács, minthogy Magocsynál nagy summába és bizonyos ideig vagyon nagyobb difficultast mutat, Nagy-Bányát reméli ő, hogy ide adná, de én nem vélem az bányákért. Azért én látván az difficultásokat, hogy ugyan nincs mit adni, biztam ezt Pater Possevinusra, hogyha látja módját, indítsa szerződésben, hogy Szathmárt adná meg ipen, és az falukkal, kiket az erdődi jószágbúl oda bírnak és én mind az jószágnak justa aestimatioját megfizetném. Innét azért Pater Possevinus egyenesen császárhoz méne, hogy opportunitate captata, minthogy pápa őtet bocsátá volt ez dolog végett császárhoz, ez dolgot promoveálná, mely dologra nagy motivum az, hogy pápát fogtuk mindkét felől arbiternek és ő ex libera submissione Caesaris qui agnovit iam jus nostrum, et aequivalens promisit, megjelentette császárnak, hogy componáljon, mert egyebet nem decernálhat, hanem az mi az isteni és természetnek törvénye. Suum cuique reddatur. Imár mi legyen az vége, tempus docebit, kire én nem vagyok oly avidus, hogy ne latum ungvem discedam a bono publico amicorum et reipublicae etc. Tartsa meg isten kegyelmeteket.

Krakóban költ 11. Aprilis, husvét után hétfőn, Anno 1583.

Stephanus Rex m. p.

(A m. kir. országos levéltár, kincstári osztálya »Acta publica Transsylvaniae 1583—94.« című gyűjteménye 20-ján.)

XXII.

1583. apr. 20.

Az erdélyi kormánytanács jelentése Báthory Istvánhoz a marcziusi fehérvári országgyülésről.

Exemplum literarum a praesidibus ad regem per Georgium Baló scriptarum.

Sacra regia majestas, domine domine nobis clementissime.

Post fidelium servitiorum nostrorum in gratiam Majestatis vestrae humillimam commendationem.

Az itt való dolgainkról és állapotunkról felségednek ezt írhatjuk, hogy ez elmult gyülésen, ki a mint felségednek megírtuk volt, virágvasárnapon celebráltaték, Sibrik György mindjárást az temetés után az te felséged levelét az országnak a tanács jelenlétében megadá; kit mikor ottan ugyan publice megolvastanak volna, látván azt, hogy nem mindnyájon érthettek volna meg, időt vőnek benne, hogy megmagyarázhatván a levelet és jobban megértvén az felséged akaratját, tudnának mit reá felelni. Ott mindjárást primo illo aspectu megtapasztalók bennek ez dologhoz való nagy kedvetlenséget. Azután estenek azonnal nagy gondolkodásokba, és külömb-külömbféle ratiokkal annyira vitettenek, hogy másod nap kifakaszták minden mérgeket. Az több tanácsurakat, mi kívülünk, béhíván hozzájok arról az helyről, ahol tanács összegyőlt volt, egyenlő akaratból arra mentenek, és azt végezték: hogy addig a felséged rendelésében semmit bé ne vegyenek, hanem először felségedhez küldjenek, és felségednek az ország kévánságát megjelentvén, azt contendálják, hogy felséged ebben az ő közönséges tetszésekhez commodálja magát, ki ez volna: hogy te felséged nem hármat erre a gondviselésre, hanem egyet valakit, a kit ők közönséges akaratból neveznének, praeficiálna. Ezt mikor így elvígezték volna, hozzánk küldének, jelentvén azt: hogy bizonyos okokból tetszett volna nékik, hogy mindjárást felségedet atyjokfiai által megtaláltatnák és intvén bennünket, hogy mi is ezt acceptálnók és a meddig felségedtől válaszok nem jőne, addig mindenek lennének in priori statu, és mi is öresek lennénk az felséged instructiojától, holott ők is addig sem az ő nagysága propositioihoz, sem semmi egyéb ország dolgához nem akar-

nának szólni, hanem mindent akkorra halasztanának, a mikor felségedtől válaszok jőne. Erre mi szép szóval izenénk nékék és kértük őket: hogy temere ne vetnék meg az felséged rendelését, és ne vocálnák azt in dubium, kit te felséged egyszer jó okokból véghez vitt volna; az ország dolgaiba is, kik haladíkot nem szenvednének, efféle akadályokat ne vetnének; gondolnák azt is meg, hogy ez res mali exempli volna, és semmit jót közinkbe nem hozna; annak felette tekéntenének meg az szomszédságot is és az töröket, kiknek az mi egyenetlenségönkkel minden ellenünk való dologra okot és occasiot adhatnánk. Ilyeténképpen izenénk nékik, de csak heába, mert ugyancsak az választ tévék, hogy ezt egyszer elvígezték, és nem tesznek semmiképen egyebet benne. Látván keménységeket, az furornak spatiumot akaránk adni, hogy így tempore et mora mollirentur animi, ac ad sanitatem reducerentur. Élvén azért az te felséged követének authoritásával másodnapra halasztók az választételt ily colorral: hogy az te felséged követe által az főfőnépeket, mindenikét privatim házoknál, s mind magunk a kiket gondoltunk, hogy turbarum istarum auctores essent, aggredialtonk, deterriáltok őket a proposito és eleikbe támasztván et turpitudinem rei et impossibilitatem. Tudván azért, hogy felséged az egyszer elvígezett dologtól, kire felségednek mind autoritása s mind tehetsége lett volna, semmi úton nem recedálna, annyit használtunk némelyeknél mindjárást: hogy azonnal poenitere consilii et sententiam mutare inciperent úgy annyira, hogy másodnapra kelvén és az tanács elszakadván az országtól; midőn Sibrik az tanácsuraktól ordine et singillatim sententias requireret: hogy approbálnák-e minden részében az felséged rendelését, és ahoz tartanák-e magokat ? senki közőlek külemb értelemben nem találtaték, hanem mindnyájan dissimulato in prius pudore et compressa invidia, azt vallanák: hogy az felséged vígezése ellen ők nem törekednének, hanem mindenben engednének az felséged akaratjának. Az tanács egyenlő választételét az ország is oda alá megértvén, miképpen, hogy azelőtt az gonosz indulatban követte vala őket, úgy ebben is mindjárást követte és hozzájok hajla; és így az felséged rendelése sok veszekedések és elméknek törődése után helyén marada. Ebben így

meglévén azután az több dolgok is, melyekért az gyűlésnek kellett volna lenni, kiváltképpen az adónak felvetése és az törvény szolgáltatásáról való deliberatio istennek kegyelmességéből véghez viteték, és egyben akadának csak meg, hogy juramentomot kévánnak vala tőlünk, kit ugyan igen urgeálnának, és minden úton azon valának, hogy reá menjünk, de mivel mentettük magunkat, hogy a nélkül is hitesek lévén tudnók az mi tisztünket, annak fölötte, hogy te felségedtől is erről tanulságunk nem volna, nem is akarnánk olyat magunknak ez ujonnan való hittel assumálni, kit nem köllene és a ki talán felségednek is ellene lenne, hanem, hogy te felségednek ez dolgot készek lennénk megírnya és amít felséged előnkbe adna, abban járnánk el. Ezen ők is megállának és azt kévánák tőlünk, hogy az mi az felséged akaratja erről lenne, arról ez jövő gyűlésre őket bizonyossá tennők, kire mi is reá felelvén nékik, az gyűlésnek úgy lőn vége. Immár te felséged kegyelmes urunk lássa és gondolkodjék róla, mit köllessék ebben cselekednünk. Az hitnek mért köllessék ujonnan tűlünk lenni, mi semmi oly okát nem látjuk, holott efféle közönséges szolgálatra azelőtt is kötelesek voltunk, és most is az mi tisztünk szerént mi csak abban járunk el. Az mi felséged kegyelmes tetszíse lészen, azt te felséged mind mi nekünk s mind az országnak adja értésére, hogy ebben is ne nyughatatlankodnának, hanem megelégedvén az mi előbbeni kötelességünkkel lennének el eféle haszontalan kévánság nélkül, mindazáltal mi mindeneket summittálunk csak az te felséged bölcs itélete alá. Az mi az első és a fő dologot nézi, ki az mi állapotunkat és tisztőnket illeti, arról kölletik talám felségednek több gondolkodásának lenni, holott ez nyilván most meglátszott, mely igen nagy ellenek lett légyen mindeneknek, az te felséged mostani rendelése, és most is nagyobb része mind uraknak s mind főnépeknek, mely igen malcontentusok legyenek véle, mint forgassák elméjeket, hova nézzenek és mitől várjanak, úgy annyira, hogy félő, ha mi változás történnék, kitől isten az ő sz. fiáért megoltalmazzon, valami nagy háború és veszedelem ne következzék reánk és az földnek békességes állapotjára belőle. Te felségednek jó lészen idején provideálni és eleit venni ne malum hoc latius serpat et altius radices agat.

Ha te felséged minket akaratunk és könyörgésünk ellen, ilyen nagy gondos és gyülölséges tisztben vetett, te felséged kegyelmességéből lássa és véseljen gondot reá, hogy ez immár sem nékünk gyalázatunkra et in derogamen M. V. S. sem pedig kit mind éltig cum tota posteritate megsiratnánk ad communem patriae perniciem que saepe ex contrarijs hominum studijs oritur, ne essék. Jó lészen talán felségednek az fő fő népet, úgy mind urakat, főnépeket és szolgarendeket privatim levelével és az kik odamennek, azokat szóval is admoneálni, hogy határokba tartsák magokat, és semmit az közönséges jó és békesség ellen ne moliáljonak, se ti, se tova ne nézzenek, hanem maradjonak az te felséged rendelésébe és semmi közönséges jótól és szükségtűl meg ne vonják magokat, az kiknek pedig köllene, ugyan megadná felséged érteni, hogy ennek mind elei, s mind az vége csak te felséged kezében lött. Mi kegyelmes urunk a mennyire az isten hozzá segét, azon leszünk, hogy te felséged parancsolatja szerint semmiben az mi tisztünkben meg ne fogyatkozzunk, ha az szófogadás és obedientia meg lészen, ki nélkül a mint jól tudja felséged irritus fit omnis labor. Ennek pedig most az ideje, hogy ne essék amaz non putarem. Csáky Dienes uram immár házához költezik, kinek az minémű füzetést felséged házához rendelt, azt kivánja, hogy felséged ötven lóra töltse és személyére is ötszáz forintot adasson, kiről megtalálja ő maga is felségedet könyörgésével, mi is azonképen írtunk felségednek mellette, immár az te felséged kegyelmességén áll, mit cselekszik vele, helyette Gálffy uramat az felséged akaratjából állatók az tisztbe. Az komornyékságra pedig, amint felséged hagyá Bocskay Istvánt rendeltük, ki jólehet sok szó után, kivel elégtelenségét jelenté vala, engedelmes lőn az felséged akaratjának; vagyon hátra csak ez, hogy minémű fizetése járjon itt udvarnál, kivel az ő rende szerint tisztességgel élhessen, felségeddel végezze, holott mi felséged hére nélkül nem cselekedhettünk benne, mivel hogy felséged azt parancsolta egy levelébe, hogy az minémű fizetése ottkin Váradon házához járt, azt ezután ittben adassék meg néké. Az pedig ez volt: 32 lóra és 20 gyalogra fizettek néki és 300 forintot adtak személyére, immár ezt mében hagyta ezután felséged, megjárjon-e ugyanazon fizetése házához és

ez fölött ittben való lakására mit rendeli felséged, az az te felséged kegyelmes akaratjára áll, te felséged jelentse meg akaratját, hogy tudja mihez tartani magát, mert ő mind az ottkin valót kévánná, hogy megtartaná fölséged nála, s mind pedig azt ittben való szolgálatjára tisztességes fizetést rendelne felséged nekie. Továbbá kegyelmes urunk a mely levelet ez napokban küldett Balotúl, abban azt írja felséged, hogy gyöngyöt felséged az ifjú asszonyunk szükségére nem küldhetett, de hogy megírnók felségednek, mire kévántatnék mennyi és micsodaféle köllenék. Azért bizony dolog, hogy erre nagy szükségek valamit az szoknyákra, kinek az prémeket (ha főruhák) most főképen csak avval szokták ékesiteni, mind pedig pártákra, főkötőkre, beretákra, szoknyaújákra és egyéb fórevaló ékességekre, de ha már ott sem találtanak, mi másonnon ilyen hertelen szerét nem tehetjük, hanem csak úgy köll elkészítenünk a mint lehet, immár te felséged lássa, mint köllene ezeknek meglenni, mi egyéb módját nem látjuk, hanem ha valami kevés idő lehet hozzá, ott is ezeket hamar megcsináltatják; ez felett te felséged nyakbavetőkkel, függőkkel, kézrevalókkal és nyakszorítókkal, annak fölötte nyuszt és hiúzbőrökkel ott épitse fel ő nagyságát. Az mi emberünk, kit Bécsbe küldettünk volt egyért, másért, most érkezett meg a mint hattuk volt nékie, mindent hozott, ki igen jól esett, mert így immár a mennyire az időnek rövid volta szenvedné, jobban elvégezték az ruhákat. Az elindulás felől pedig az felséged parancsolatja szerént azt végezték, hogy ez jövő hetfén, mely 2-da Maij lészen ő nagyságát innen indítsuk, hogy arra az napra, kit felséged praefigált, idein korán érkezhessék oda felségedhez. Kik lennek pedig ő nagyságával mind urak, főnépek, asszonyok és egyéb kisérők, im az regestomban mind az uraknok elrendelésével össze oda küldtük írva felségednek. Az portáról ha mi hírünk volna, parancsolja felséged, hogy megírnók felségednek, kirűl azt írhatjuk felségednek, hogy im most jöve hozzánk onnon az császártúl és az bassátúl, Dervis csausz, a minémű leveleket hozott, azoknak mását im oda küldtük felségednek, szóval is ugyan csak in eandem formam szóla, ajánlván az basának urunkhoz és országunkhoz minden jó akaratját. Az persiai had felől egyebet ő sem monda, hanem hogy császár Ferhat

basával az utolsó vezérrel nagy hadát bocsátja most reája; azt vesszük eszünkbe, hogy most ő kévánja az kereszténykel való egyenességet, hogy ezzel több üressége lehessen az kazullal való dologra; monda azt is, hogy Amhat csausz felségedhez az Jankula pénzeért és kincseért, kirűl kérde tűlünk is, mit hinnénk felőle, mi csak azt mondók, hogy nem tudnók, hanem hinnénk azt, hogy abban majd ugyan semmisem jutott volna felséged kezéhez, erre ő azt monda, hogy 26 ezer tallér jutott volna. Innen az csausz Temesvárra megyen által, az mint jelenté, az ott való basánál is lészen valami dolga, ki mért hogy igen jól volt Zinan bassával, talám immár ő rá is vagyon valami nehézség az portáról, kit mi sem bánnánk, ha volna, mert eleitől fogva nem igen jól alkutt velünk, és az végbelieket semmi dolgokrúl, kikrűl gyakorta panaszolkodtunk nékie, meg nem szólította. Azon leszünk mi is, hogy ne könnyebétsök dolgát, hanem amint ő maga is kévánja, az mi bántásaink mind é (ő) tőle s mind az végbeliektől vannak, azokat eleibe adjuk, hogy eligazítsa és megszabadítson tűlek. Erre vagyon csak főgondunk, mint bocsájthassók el tűlünk, holott ennyi dolog és ennyi költség között, kik eczersmind szorúltanak reánk, az tárháznak ilyen nagy pusztaságában nincs mihez nyulnunk, kedvetlenűl pedig ennét elbocsátanunk ezt, ki az bassánál olyan jó vagyon és nékünk is eleitől fogva jó akarónk volt, sem nem illenék, sem nem hasznos volna, de míg ennyi difficultásokban reá kölleték valahogy, s valamint lehet, erre is erőlkednünk, úgy hogy semmiben urunknak és hazánknak meg ne fogyatkozzunk. Az császárral való dolognak eligazítására im értjük, hogy felséged ad medium Maij Kassára emberét Berzeviczi uramat bocsájtja, hogy felséged nékünk is (*parancsolja*) megirnók felségednek, kit adjungálhatna felséged innen mellíje, mely dologban úgy ítíljük kegyelmes uram mi is, hogy igen szükség és méltó valakinek innen is mellette lenni, mind az felséged méltóságának tekinteteért, s mind azért, hogy egy más tanácsával tudnának úgy ez dologban cselekedni, hogy valami vétket és fogyatkozást felségednek nem tennínek. Itíljük azért kegyelmes uram (salvo tamen sapientiori judicio M. V. S.) hogy Kendy Ferencz és Apaffy István erre alkalmatosak lennének. Apaffy István az földet oda jól

tudja, az máséknak is jó judiciuma és magaviselése vagyon. Ezek együtt lévén az felséged praescriptuma szerént mindenben cum bona ratione procedálhatnának. Továbbá kegyelmes urunk az tárház dolgáról et de re pecuniari azt írhatjuk felségednek, hogy mi itt az tárházot majd ugyan teljességgel üresen találtok, az költségnek pedig mindjárást uno quasi momento mennyifélének köllött lenni, felséged jól meggondolhatja. Az temetés alkalmas költségünkbe állott. Az ifiú asszonyunk kiszűlete eczersmind kezdetett, kiért csak Bécsben is harmadfélezer forintot köllött az vásárlásra küldenünk, itthon azonképen mindeneket szereztünk és készítettünk, sok imide amoda való költségünkkel, Giczy Jánosnak is Városra, az uraim fizetésére, egyéb nem lehete benne, hanem három ezer forintot kölleték adnunk. Az gyalog fizetése annak fölötte és ruhájokra való posztóvétel és az mindennapi szükséges költség azzal egyetembe, kit azoknak, kik ő nagyságát békésérék köllött adnunk, elmulhatatlanok voltanak, mindezekre superveniálja az Dervis aga hozzánk való alkalmatlon jövése, kit sok embertelen csácsogása után, mind az ajándékokkal öszve, kevesebbel ezer forintnál el nem vethettünk rólunk. Im mondá ismég, Havasalföldről várjuk az vajdának valami követét hozzánk. Ilyen angustiákban lévén és állván előttünk az ő nagysága dossának is megkészítése az te felséged annuentiája szerént az betleni pénzért szinte háromszor köllött küldenünk, utolszor aztán ugyan ő maga Sigér János hozta el, mert Szabó Miklós meg nem elégedvén az felséged levelével, sem az mi irásunkkal, nem gondolván az időnek is ennyi haladikjával, nem akara egyebet benne, hanem hogy ő maga Sigér János menjen érette, ki elég alkalmatlanúl esék, mert az időnek rövid volta miatt nem lőn aztán mit tennünk, hanem az urunk aronyához, kit egyéb nagyobb szükségekre, kik mind ilyen láb alatt való helyen naponként occurálhatnának, kiváltképpen, hogy az arany is ennyire kezde szűkelni, tartónk vala, kölleték nyúlnunk és az apró pénzt nagyobb részére avval commutálók meg. Talála praeter spem ez az incommodum is, hogy Bethlenből sem hozhatának többet húszezer forintnál, ki csak az dost is jóval nem aequalhatja vala, hanem nolle velle az fogarasi

pénzből, kiben az aranyváltásra egyelőbbe amint felséged hagyta vala, tizezer forintot hozattunk vala ide, hétezer forintot tettünk hozzá és így köllött ezt is megszereznünk; hogy pedig az egész summát aranyúl küldhessük be, abban is eleget laboraltunk, kinek jó lehet elég nehezen szerét tettük és immár ípen küldjük bé. Mévelhogy pedig felséged az fogarasi pénzt ilyen szükséges és hasznos dologra deputálta, hogy ebben defectus ne eshessék, ha felséged jó akaratja, felséged parancsolja meg Szabó Miklósnak, hogy azt a hétezer forintot, kivel az dost suppleáltuk, ex proventibus anni superioris, ki még ipen nála vagyon, repraesentalja, hegy így ez is, kire immár naponként gondunknak köll lenni, el ne múljék. Az költségnek regestomát im oda küldtük felségednek, kibűl meglátja felséged, hogy nem kicsiny summának köllött menni ez készületre, magunk bizony azon voltunk, hogy semmit helytelen helyben ne költsünk és semmiben in nimio excessu, noha sokaknak kivánságok ellen, ne peccaljunk. Az uraim regestomát ám béküldtük vala felségednek, várjuk választ, hogy az megszólétások felől resolválná magát, ki mért, hogy hertelen felségedtűl nem lehetett, e közbe azon vagyunk, hogy minden héábavalóra, az mennyire in hoc principio hozzáférhetünk, az pénzt ne vesztegessük. Az derekárúl azért ennek is csak felségedtűl várunk. In genere pedig felségednek ez szolgák dolgáról ezt bizonnyal írhatjuk, hogy itt annyira elszoktanak immár mindnyájan az szolgálatról és az udvarlástól, hogy sem szép szóval sem feddéssel, in officio nem contineálhatjuk őket. Te felségednek talám jó volna azt is, a ki előtte eljáró, serio admoneálni, hogy tisztében continuus et diligens lönne, mert tales sunt saepe milites qualis imperator. Valami marhája, aranymíve, gyöngye és köves drága marhája és egyéb aprólékja maradott volt az szegény asszonyunknak, azt regestomban fölirattatván, inkább mind odaadtuk ő nagyságával. Mindennyi közűl is egyebet itt nem marasztattunk urunknak, három aranyláncnál egynehány Lisimachus, Gostány (kozon arany) és valami eféle apróléknál, ezt is csak azért míveltük, hogy ha isten fölnevelé legyen ő nála is valami kevés, tamquam pro memorai az atyja és anyja marhájában. Az kit oda visznek, mindeneket Boronkai kezében bíztunk, hogy azután ő

viselje gondját és ott is ő adja kézben. Az regestomból mindeneket felséged rendszerént megérthet. Az köves marhát mi itt meg nem böcsültethettük, mert itt arra való emberek nincsenek, a nélkül is pedig eféle marhának az ára az helylyel és az idővel, azaz az drágasággal és ócsósággal együtt jár, mindazonáltal, ha ki megtudja jól ránczóni az árát, azt hisszük, hogy ugyan jól fölmegyen az summa vele. Az levelek, kik itt az szegény urunk tárházában voltanak a mint felséged parancsulta im pecsét alatt oda küldtük felségednek, kik között azt hiszszük, hogy ott vagyon a reversalis levele is, kit cancellárius uram az szegény urunknak én általom Kendy Sándor által küldött volt, arrúl mi így gondolkodunk vala, hogy talán jó volna aztitt urunk nál tartani, kit ha kitűl isten ótalmazzon valamelyiknek halála történnék, avagy egyéb valami változás esnék, senki az ő jussától ne priváltatnék, ha te felséged azt méltónak itélendé megkerestetvén az több levelek között, ezt a levelet kiküldhetné felséged, hogy in omnem eventum álljon itt urunknál, mert mi az levelek között itt kereskedni nem akartunk, hanem az mint vagynak úgy küldtük bé őket felségednek. Becs Imre ez napokban hozá nékünk az felséged levelét, kiben parancsolja felséged, hogy az csíki királybírósága, kit felséged néki adott mi is megtartassuk, kiben minékünk mint hogy egyébben is mindenben az felséged akaratját köllött követnünk, csak hogy nem írthettük azt nyilván az felséged leveléből, ha az hámorhoz való kösség is, kit az királybírák keze alúl bizonyos okokért az szegény urunk kivett vala, a mennyibűl illik, hozzája hallgasson, vagy nem, kirűl most is felségedtűl informatiot várunk, mert mi addig erre néki szabadságot nem adhatunk, még felséged ezt nyilván ki nem fejezi, hogy se egyik fél, se másik mi felőlünk méltatlan ne panaszolkodhassék. Az kösségnek a bizony dolog, hogy az két felé való hallgatás elég nehézségére vagyon, mindazonáltal minékünk mindenbe az felséged akaratjának köll engednünk. Isten tartsa meg felségedet jó egésségben. Datum Albae Juliae 20. die Aprilis, Anno Domini 1583.

Mattis Vrae Scrae humillimi servitores
Alexander Kendy de Lona
Wolffgangus Kovachóczy
Ladislaus Somborj.

(Az országos levéltár kincstári osztálya »Acta publica Transylvaniae ab anno 1583—1594.« című gyűjteményének 14—19 lljain.)

XXIII.

1583. máj. 9-én.

István király válasza az erdélyi országgyülési tárgyalásokra.

(Töredék.)

Exemplum literarum S. Regiae Maiestatis ad praesides per Georgium Baló datarum.

Magnificis praesidibus regni nostri Transylvaniae etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

Magnifici domini nobis dilecti, salutem et nostri commendationem.

Az gyűlésben, hogy úgy először nem tetszett nékiek az én végzésem, nem csodálom és vélem azt, hogy miképen hogy az mennyi fő, annyi értelem, azonképen nekiek rövid értelmek miatt, némelyek irigység miatt, némelyek ambitió miatt, legkevesebb az absoluta malitia miatt peccáltanak, de utut sit, elig hogy nem sokáig perseveráltak az errorba, az mi akaratunkhoz accomodálták magokat és mind adó törvény dolgáról végeztenek; hogy pedig kegyelmetek nem cedált az ő eszelős voltoknak, abban igen dicsérem az kegyelmetek constantiáját, mert akármint bolondoskodtak volna, ennél egyéb deliberatiót tűlem nem vettek volna, mert én azt látom most is, ezent látom mind az ország, s mind az ifju fejedelem javára lenni, quod cum ita sit privatorum affectus commodis publicis libenter postponimus. Az juramentomat, hogy kévánták kegyelmetektűl, ha ez előtt hütes tanácsok nem lettetek volna, méltán kévánhatták volna, de egyszer ezen dologra hitesek lévén, nem látom okát, miért urgeáljak, holott nem sokkal külömb igékkel in eundem tamen sensum köllene az hitnek lenni. Instáljon azért kegyelmeteket, hogy legyenek contentusok az előbbi hűtek szerint. Ha pedig ugyan obstinate urgeálnák, ti kegyelmetek ne tartson ellent abban is in hanc formulam. Ego N. juro, quod illmo principi etc. fidelis ero, negotia illustrati suae et reipublicae fideliter tractabo, commoda omnia, quantum in

me est, augebo, damna vero pro posse meo avertam, nec in derogationem illustritatis suae et reipublicae quicquam sciens et volens faciam. Judicia sine ullo respectu personarum judicabo etc. Hogyha valakik vannak, kik temere et malitiose opponálnák magokat ez mi végezésünknek és kegyelmeteknek, azokat kigyelmetek nevezze meg levelébe és azokat úgy megadmoneáljuk, az mint illik .....

Az én köztem és császár közt való commissiora tetszenék az kegyelmetek itélete, Kendy Ferencz és Apaffy István felől, de látom, hogy az üdő kísü hozzá, azért ugyancsak Berzeviczire bizom és Tiszán túl, ha nem Nagy-Bányát adja falukkal, meg nem elégszem. Tiszán énnéd sem tudom semmi szabad jószágát Tokajtól elválva, talám ugyan Szathmárt megadja, mert hogy Possevinus által igértem, hogy az épület és hadakozó szerszám és az erdődi faluk árát, melyeket hozzá applicáltak, megadom nékie. Az szolgáknak szófogadatlanságok longo ab usu és netalán az előttek járó lágysága miatt vagyon. Azért contraria contrarijs curanda sunt, az lágyságot diligentia et severitas campiductorum, az abusust privatione stipendij corrigálhatni, admoneálja azért kegyelmetek gesti officij az szolgáló népet is: és végre ugyan megjelentse, hogy egyebet nem tehetnek benne, tudtomrá köll adni, és azután azt cselekedni az mit én kegyelmetek eleibe adnék. Én azután, ha szükség lészén, ugyan keményen irok nekiek, és megjelentem azt is, hogy tanulságot adtam kegyelmeteknek, mit cselekedjék, ha ennyi intés nem fogna rajtok, igy kegyelmetek még is inkább declinálhatja az reátok való szót, látván hogy én tőlem lészen hagyva. Az reversalis ha itt leszen meglátom és az mennyibe lehet megjobbítom és visszaküldem. Becs Imrének az királybirósságnak fél részét azon móddal és conditióval adtam, az mind mostanság Bánffy Farkas úram birta és az én irásomra Becsnek bocsátotta. Tartsa meg isten kegyelmeteket. Költ Krakóban, 9-a Maij 1583.

Stephanus rex

mp.

(A m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta Publica Transsylvaniae 1583—1594. című gyüjteménye 20—22. lljain)

XXIV.

1583. szept. 15—20.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio vaiuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę, in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam post festum exaltationis sanctę crucis, hoc est ad decimum quintum diem mensis 7-bris proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo tertio Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut eos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluanię et Partium regni Hungarię in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam post festum exaltationis sanctę crucis, hoc est ad 15 diem mensis Septembris, anno domini 1583 Albę Julię celebratis editi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk nagyságod közinkbe küldött propositiójából nagyságodnak hazánkra való gondviselését és szorgalmatos vigyázását. Legelőször azért az mi kegyelmes istenünknek hálákat adunk, hogy ekkédig az nagyságod és nagyságod fő tanácsi vigyázása és reánk való gond-

viselése által az mi nyomorult állapatunkba békességesen meg tartott. Könyörgünk ő felségének, hogy ennek utánna is igazgassa az nagyságod és nagyságod tanácsinak elméjét, adjon erőt reánk való gondviselésére, és az mi üdőnkben adjon békességet, kiért adhassunk hálákat ő szent felségének, és dicsérhessük nagyságoddal egyetembe hozzánk való jó voltáért.

(2) Értjük az nagyságod jelentéséből, hogy az két szomszéd oláhországok, kiváltképpen Moldva országa, néminémű hitván lézengő emberek miatt, kik kozákoknak hívattatnak, megháborittatának. Azonképpen az hatalmas császár is oda be Neszter felé azoknak az kozákoknak megbüntetésére nagy hadát indította, ki felől értjük, hogy nagyságodnak is csausza által parancsol, kire látjuk is nagyságodnak, isten után, sok tekintetekért, külömb külömb féle sok gondviselésit. Végeztük azért egyenlő akarattal, hogy ez országba vármegyénként, minden székes helyeken, az nemes uraim lovagjokkal, gyalogjokkal, nagyságodnak erre bizonyos választott főembere jelen létében, szent Mihál nap után tizenötöd napon megmustráltassanak büntetés alatt, úgy hogy az régi articulusok szerint, ha vagy inobedienseknek vagy negligenseknek találtatnak, megbüntettessenek, és hova az szükség kévánja, az nagyságod parancsolatjára indulhassanak.

Az székel uraim is azonképpen megmustráljanak mindjárást és készen legyenek, hogy az hova az szükség kévánja, menten indulhassanak az ő nagysága parancsolatja tartása szerént, melyet kapitán uramtól megértenek.

Az magyarországi uraim is tizenötöd napra megmustráljanak székes helyeken. Az szász uraim is az ő módjok szerént gyalogokat megmustráltassák.

(3) Tudjuk annak felette kegyelmes urunk nagyságod sok külömb-külömb-féle szükségit és naponként való költségit, de miért hogy semmi időben nagyságodban meg nem fogyatkoztunk, tudván, hogy te nagyságod is az mi segítségünkkel lehet az reánk való gondviselésre elég, igírünk azért nagyságodnak ravás szerént és régi mód szerént kilenczven kilencz pénzt ad primum diem novembris beszolgáltatni fogyatkozás nélkül.

Az székel uraim is ezen tereh viselésre igírik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraim is az ő módjok szerint igírnek kapuszám szerént nagyságodnak egy egy forintot.

(4) Az Várad épitését is miért hogy ismerjük hasznosnak continuáltatni, igírünk nagyságodnak arra ennek előtte observáltatott segítségünket, kapu szám szerént minden nemzetség ötven-ötven pénzt, ez jövendő vizkereszt napjára beszolgáltatni.

(5) De miért hogy kegyelmes urunk ismerünk közöttünk az szegénségnek elpusztulásába sok fogyatkozást, és ebből községünkre naponként szállott nyomoruságot, ínséget és desolatiót, végeztük annak okáért országúl, hogy ha valaki lenne, ki jószágába pusztaság miatt az rovás fizetést el nem viselhetné, találja meg könyörgésével te nagyságodat, és nagyságod adjon mandatumot az fő ispán uraimra, hogy személyek szerént meg oculálják az pusztaságot, és az fő ispánnak az egyik ő maga személye szerént kimenvén az meg nevezett panaszolkodó félnek jószágába, ott meglássa, hogy ha vagy tűz miatt vagy halál miatt az jobbágy elpusztúlt, tehát annyi részébe, az mennyi adó fizetés ép korába az ravás után rajta volt, az ispán leszállítsa az adót, és te nagyságod szám vevőivel az ispán adta czédula szerént acceptáltassa. Insuper ha oly hely leszen, hol egy szegény ember az raváshoz egyedül volna, és marhájába megfogyatkozott volna, erről az casusról nagyságod instruáltassék az ispánoktól, kiről nagyságod kegyelmesen annak állapatja szerént és az igazság szerént tegyen deliberatiót.

(6) Voltanak sok végzések immáron egynehányszor gyülésünkbe az ispán uraim kimenések és oroknak minden helyeken való büntetésre való szabadságok felől, kiből sok panaszok jőnek előnkbe. Végeztük annak okáért ezt is, hogy az mostani gyülésink előtt való végezésünket observáltassa nagyságod minden czikkelébe, és az ispán uraimnak adjon autoritást, legyen szabad megbüntetniek Sajó tartományába is [1]) az

[1]) Az az a Sajó folyó mellékén Doboka-vármegyében.

gonosz embereket, egyebütt is mindenütt az nagyságod jószágába Görgéntől és Dévától megválva.

(7) Végezetre sok atyánkfiai panaszolkodnak, hogy az jobbágy megadásába az ország végezési nem observáltatnak: miért hogy penig haszontalanok az végezések, ha meg nem observáltatnak, végeztük ez mostani gyűlésbe is, hogy nagyságod minden helyekről az végezett articulusok tartása szerént adassa meg az elszökött jobbágyot.

Nos igitur prȩmissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungarię nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos, modo prȩmisso nobis prȩsentatos, prȩsentibus litteris nostris de verbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum uigore et testimonio litterarum mediante. Datum in ciuitate nostra alba Julia die vigesima mensis Septembris, anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo tertio. [1])

(P. H.)

Lecta.

---

[1]) Ezen példány hátára van jegyezve egykoru kézzel: »Kérem kegyelmedet, hogy az úr leveleit, kit az czérnával bekötöztek, küldje meg Hodosra hamarsággal, az úr irt valami dolgokról. Az articulus árrából hiszem megszolgálunk kegyelmednek. György deák Vásárhelyi.«

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Auth. art. Diaet. Trans. I. köt.) Megjelent Erd. tört. adatok IV. köt. 325—328. l. Másik eredeti példánya Szebenben a Bruckenthal-féle muzeumban, egy harmadik a dr. Teutsch-féle gyűjteményben.

XXV.

1583. oct. 3.

Töredék a kormányzók leveléből az országgyülési tárgyalásokról.

Exemplum literarum a praesidibus ad regem per Paulum Don datarum.

. . . . . .

Továbbá kegyelmes urunk ez elmúlt szt.-kereszt napján itt szokás szerént gyűlésünk lőn, kiben főképen csak az adót vettük föl és mustrát rendelénk az vármegyéken és székeken, melynek úgy tetszett, hogy igen méltó meglenni nemcsak azért, hogy az emberek serkenjenek és készen legyenek, hanem csak az gyűlés előtt érkezék is meg a császárnak egy csausza Moldován által hozzánk erős parancsolattal, kinek mását mi oda küldtünk felségednek, hogy mindjárást népet, hadat bocsássunk, nem Moldvába, mint azelőtt irja vala, hanem az beglerbég mellé az kozákokra, mely csauszt, noha mi amint köllött szép szóval és minden engedelmes magunk ajállásával, hadunknak készen voltával bocsátánk el innend, mindazáltal azután többet gondolkozván az dolog felől, tetszék az, hogy teljességgel, séketséggel el ne mulassuk az császár parancsolatját, hanem országgal is készen legyünk és egyébképen is megértekezvén az beglerbég jövéséről, szándékáról és az kozákokrúl is, ha még valahon fönn vannak és valamire ügyekeznek, ugy az üdőhez és az szükséghez szabjuk magunkat. Ez alatt Péter vajdához is emberünket bocsátjuk, ki által mind megirtuk, s mind pedig megizentük néki, mit parancsoljon az császár, és ha ahhoz kölletik magunkat tartanunk az mi hadunk miatt, kit kölletik felessen oda bocsátanunk, nagy pusztaságot és kárt fog országa vallani, holott efféle kártételtűl az hadat semmi módon meg nem tarthatni, hanem venné inkább ő maga eleit, mind az beglerbegnek s mind az hová szükség lenne adná érteni és végezni el velek, hogy a mi hadunk oda ne munkálkodnék. Ezt noha ilyen okokkal akarjuk elke-

rülni és directe ki nem mondhatjuk, mindazonáltal az mi szándékunk az, hogy a töröknek mindent mutassunk, akaratunkat, készenvoltunkat, és ha egyéb nem lehet benne, még az határég is elbocsássuk jó módjával népünket, de azért arra soha ne menjünk, hogy Moldován által Nester mellé, avagy annál is tovább az törökkel együtt novo et non admittendo exemplo hadakozzunk és népünket koczkára vessük. Jólehet, hogy vagyunk ilyen itéletben, hogy ennek is ilyen új és mód nélkül való parancsolatnak, nem az kozákok, kik eddig, azt hisszük régen helyekre szalattanak, sem az mi segítségünk nélkül való szükelkedések, hanem csak az bassa kedvetlensége és reánk való nehézsége az oka, kit minden úton ki akar fokasztani, hogy így is, vagy akarjuk, vagy nem kedvét keressük és telhetetlen kévánságának eleget tegyünk. Ez szt. Lukács octávájan terminusunk lészen, kit az nemességnek kértére, az itt való helynek szüksége miatt Kolosvárott celebráltatunk, holott mert hogy nekünk az apellatiókért jelen köll lennünk. Pater Joannes tetszéséből és javallásából urunkat is oda vihetjük, holott tanulságában is semmi fogyatkozás evvel nem lehet és egésségének is az helynek változása erőt fog és alacritást hozni stb. Datum Albae Juliae 3-a die Octobris 1583.

Alexander Kendy de Lona
Wolffgangus Kovachóczy,
Ladislaus Sombory.

(A mk. orsz. levéltár kincstári oszt. »Acta publica Transsylvaniae 1583—1594« czímű gyüjt. 46—47 lapjain).

XXVI.

1584. apr. 25. máj. 2.

A fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio vaiuoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę in partialibus eorum

comitijs, ad diem dominicam proximam post festum beati Georgij martiris proxime elapsum anno domini 1.5.84. hic Albae Juliae, ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et prȩsentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs partialibus paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębere, beneuole acceptare, approbare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare (quam per alios ubique per ditionem nostram obseruari) [1]) facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum nobilium triumque nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungariae, in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam proximam post festum beati Georgij martiris anno domini 1.5.84. ex edicto nostro celebratis editi Albę Julię.

(1) Kegyelmes urunk, megértette az három nemzetség, cz országbeliek, az magyarországi urainkkal atyánkfiaival egyetemben, nagyságodnak közinkben küldött és izent propositióit, melyekben értjük először nagyságodnak hozzánk való kegyelmességét és hazánkra való gondviselését. Annak utánna terjeszti nagyságod előnkben hasznos és szükséges dolgait, melyek néznek az mi hazánknak közönséges megmaradására és ótalmára. Hogy penig nagyságod ilyen nagy gondviseléssel és fáradsággal vagyon koronként és szüntelen az szegény hazánknak megmaradására és javaira; ezt mi országúl és nemzetségűl mint alázatos hívei igyekezünk nagyságodnak hála adással megszolgálni, könyörögvén nagyságodnak, mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy ennek utánna is ezen kegyelmességét, gondviselését, fáradságát ez szegény országtúl meg ne vonja.

---

[1]) Az erd. Muzeum eredeti hiteles példányából, a zárjel közé rekesztett szavak, a leíró figyelmetlensége következtében ki vannak hagyva.

(2) Miért hogy penig kegyelmes urunk legelőször az régi szent királynak és az mi eleinknek is gyűlések az isteni tiszteleteken, ki minden dolognak fő fundamentoma, kezdetett el, annak okáért mi is azt akarnók követni, az religio dolgárúl ilyen végezést töttünk, hogy az religio dolga minden részében és czikkelyében abban obseruáltassék meg, az mint 1.5.81. esztendőben Kolosváratt prima die Maij az generalis gyűlésbe végeztetett volt, és az előbbi articulusok szerént libertas religionis megtartassék, csakhogy innovatiók ne legyenek, az articulusba el végezett büntetés alatt.

(3) Annak felette miért hogy int nagyságod bennünket országúl az császár adajára, idején való beszolgáltatására, azért az császár adajában az nemesség ígér kapu szám szerént kilenczvenkilencz pénzt ez jövendő juniusnak első napjára.

Azonképpen az székely uraim is az megnevezett napra ígérik magokat, hogy beszolgáltatják.

Az szász uraim is az ű rend tartások és módjok szerént szolgáltatják.

Azonképpen az magyarországi uraim is az egy-egy forintot kapu szám szerént megadják.

(4) Miért hogy ismerjük nagyságodnak külömb- külömbféle szükségét sok rendbeli szükséges dolgokra, melyek naponként mind belső mind külső helyekről occurrálnak és találják nagyságodat, azoknak beteljesítésére rendelt minden nemzetség az magyarországi uraimmal egyetemben kapu szám szerént ötven ötven pénzt, melyet fogyatkozás nélkül juliusnak első napjára beszolgáltatni ígérik magokat.

(5) Végeztetett ez is, hogy az apró vasat, aczélt és egyebeket az régi mód szerént sokadalmokba minden helyeken behozhassák, és szabadon árolhassák és vehessék.

(6) Az mustrálásra minden nemzetség készen legyenek az előtti elvégezett articulus tartása szerént mind ahoz való hadakozó szerszámokkal, hogy valamikor és az mely napra nagyságod parancsolja, megmustráljanak.

(7) Tetszett ez is, miért hogy az gonoszság és az sok égetés nem hogy meg szünnék köztünk, de naponként inkább-inkább árrad, azért az ispánok, király bírák és ahoz rendeltetett tisztbeli személyek kedvezés nélkül kergessék, büntessék

az gonosztevőket, nem csak czirkáláskor, hanem egyébb üdőben is, az ki adott személyeket penig az fele tiszttartók, az kiknek ezeknek büntetése competál, tisztek vesztése alatt meg ne sarczoltassák, hanem okvetetlen érdemek szerént megbüntessék.

(8) Végeztetett ez is egyenlő akaratból, hogy az kamorákról az előbbi mód és szokás szerént az nemességnek és az székely fű népeknek és ló fejeknek házokhoz az kamora ispánok sót adjanak, és abból vámot ne vegyenek.

(9) Utólszor miért hogy Veselény Miklós az egyik ítélő mestert isten ez világból kivötte, és sok levelek maradtak iratlan és pecsételetlen, mind az régi levelekkel egyetemben, annak okáért végeztetett köz akarattal, hogy Veselény Gáspár adja Radvánczi Márton itélő mester kezéhez az leveleket, melyeket Zoltai Jánossal, az hütös assessorral egyetemben felregestráljanak, és az ítélő mester, az mely dologba törvény lött, annak leveleit megirattassa, az mely levelek irva volnának, azokat meg pecsételtesse és az causánsoknak ki adja, hogy így senki meg ne fogyatkozzék igasságában. Egyéb levelek is, az melyek volnának, azoknak az kié lesznek, megadassanak.

Nos itaque prȩmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum Transsyluanię et partium regni Hungarię ditioni nostrę subiectarum clementer exaudita et admissa, prȩscriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta acceptamus approbamus roboramus ratificamus et confirmamus, ac tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet cuiuscumque ordinis et status homines, ditioni nostrę subiectos, obseruari faciemus, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, testimonio prȩsentium mediante. Datum Albę Julię secunda die Maij anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authen. Art. Diaet. Trans. I. köt.). Megjelent Erd. tört. adatok IV. köt. 329—332. l. Egy másik példánya meg van Nagy-Szebenben a Bruckenthal muzeumban, egy harmadik Teutsch superint. birtokában.

XXVII.

1584. máj. 13.

A kormányzók jelentése az aprilisi fehérvári országgyűlés folyamáról.

Sacra r. Majestas dne dne nobis clementissime!

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam Mattis vestrae scrae humillimam commendationem.

. . . . . .

Továbbá kegyelmes urunk ez elmúlt Szt-György nap után itt szokásunk szerént gyűlésünk vala, kiben főképen csak az adó és a mustra dolgát, ut nos paratos et vigilantes vicinis nostris esse ostenderemus, akarók vala elvígezni, de véletlen ilyen dolog találá bennünket, az ország azt izeni, hogy felségedhez akarnának küldeni, abban törekednének felségednél, hogy felséged libera electiót engedne nékiek, választhatnának egyet valakit az ország gondviselésére. Ezt az ő propositumokat mi választig improbálók, his potissimum rationibus, hogy ez ideje után való kévánság volna tőlek, holott eszekbe vehették eddig az felséged mensét, mint viselné ezt az dolgot felséged magánál, erre felséged suffragijs aliorum non indigeret, felségedet evvel ne molestálnák, az felséged judiciumát temere in dubium non vocarent, gondolnák meg az török reánk való nízését, ki eféle electioból, ha szintén felséged megengedné is, mást magyarázna, kivel az országnak nem kicsiny gondot és költséget sine ulla causa szerezhetnének; tekéntenék meg az szomszéd országokat is, kiktől eféle importunis rationibus és tumultibus csak jegyzést vennének magokra; egyéb ratiókkal is, a kikkel tudók, választig csendesíténk vala őket, ez csak héában, mert ugyan általába megizenék, hogy erről el nem mennek; ezt hallván megint izenénk közikbe, hogy ha ugyan ez akaratjok, hogy felségedet erről megtalálják, ne éljenek eféle pompával és aparatussal való követséggel, hanem csak írjanak felségednek, és ha az levelet vagy Pál deákra az felséged emberére, vagy az postára, kit mindjárást készek lenné-

nek felségedhez bocsátani, nem akarnák bízni, bocsássák, bizonyos attyokfiát bé felségedhez véle. Erről ennyihány nap contendáltunk vélek, de ut supra csak actum egimus, semmi rationknak és jó intéseknek helyt sem adának, hanem ugyan végezést tének *(tönek)*, hogy felségedhez minden nemzetségből, követekkel megtalálják, kiket designálának is: az nemességből Apaffy Istvánt, az székelyek közül Kornis Farkast, azonképen az szászok is egyet, kikre költséget is rendeltenek, és az bemenésre napot, ez jövő pünkestet, praefigáltanak. Mikor ilyen obstinatiokat látnók, egyebet nem teheténk nékik, hanem protestálván róla, ha mi nehézségek te felségedtől, avagy az töröktől bántások ebből lenne, mi ne lennénk okai, akaratjokra kellett hagynonk őket. És így lőn vége kévánságoknak, melyet mi csak breviter és jó idein felségednek értésére akaránk adni, de ezután mi módon quo fervore animorum, quo partium studio, qua obstinatione vi seltetett a principio usque ad finem, ki nek mi is qua moderatione és mennyi sok intésekkel és ratiókkal akartok eleit venni, felséged Pál deáktól rövid nap bővebben és nyilvánabban megértheti, és arról is aztán gondolkozhatik. Mi az több ratiók között, hogy ezt is breviter attingáljuk, evvel is fogtonk nálok, hogy az te felséged resolutióját az mi állapotunk felől várnák meg, holott felséged az ő kérések és solicitálások nélkül is, az mi megtalálásonk után, holott mi is el nem hallgattuk volna az mi dolgunkat, rígen immár erről gondolkodott volna és nem sokára meg is jelenjelentené ebbéli végezését, azért az ő instálások erről csak superfluum, és hiábavaló volna. In sumna mindennel érte voltunk, hogy erről elverjek őket, de sem egygyel, sem mással mi véghez nem tudtunk nálok vinni, hanem kínytelen reá köllett szabadítatunk őket, mert ha teljességgel opponáltuk volna magonkat nékik, ezt nyilván láttuk, minthogy szó is esett volt immár erről, közöttek, hogy sem az császár adójáról, sem egyébről vígezést nem tettenek volna, hanem csak úgy vígtelenül ennél is nagyobb nehézségekkel és akadályokkal oszlottanak volna el, de mindezekben az mi diligentiákat és conatusinkat felséged suo tempore bizonyosban ab ipsis oculatis testibus megértheti. Isten tartsa meg jó egésségben és szeren-

csésen, sok és hosszú ideig felségedet. Datum Albae Juliae 13-a die Maij anno domini 1584.

Sacratissime Mattis Vrae

humillimi perpetui servitores
Alexander Kendi de Lona,
Wolffgangus Kovachóczy,
Ladislaus Sombory.

(A m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta publica Transsylvaniae 1583—1594« czímű gyűjt. 72—73. lapjain).

XXVIII.

1584. aug. 20-án.

Meghívó a szept. 20-iki fehérvári országgyülésre.

Egregie et prudens, circumspecti nobis dilecti. Salutem et fauorem. Emerserunt quaedam negocia, ad publicum hujus regni statum atque bonum spectantia: ob quae ex dominorum consiliariorum nostrorum sententia comitia partialia cum dominis regnicolis et nobilibus trium nationum regni Transsylvanie et partium regni Hungarie ditioni videlicet nostrae subjectarum ad dominicam proximam ante festum Mathei apostoli, hoc est, uigesimum diem mensis septembris proxime venturum hic Albae Juliae celebrare decreuimus, quo tempore de rebus publicis ea quae ex usu omnium erunt in medium proponemus ac una nobiscum, qui aderitis, alijsque dominis regnicolis more solito agemus atque deliberabimus. Quare committimus vobis, ut vos quoque ex illa ciuitate ac districtu vestro Barcensi quatuor ex fratribus vestris viros graues et usu rerum atque authoritate pollentes vna cum judice vestro primario ad diem praedictum huc Albam Juliam, ubi nos quoque deo juuante aderimus, cum plenis mandatis tractandorum et concludendorum negotiorum gratia transmittere et expedire debeatis. Secus non facturi. Albae Juliae 20 die Augusti anno domini 1584.

Sigismundus Bathory
de Somlio m. p.

[illegible] juratique ciuibus [illegible] districtus [illegible]

[illegible]

XXIX.

1584. szept. 20—[illegible]

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus Bathory de Somlio vajuoda Transsylvaniae et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis, quod magnifici domini, nobiles, ceterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię, ditionis nobis subiectę, in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam ante festum beati Matthej apostoli, hoc est ad 20 diem Septembris, anno domini 1584 in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos, in eisdem comitijs partibus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humiliter, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, approbare, et confirmare, et tam nos ipsj obseruare, quam per alios ubique in ditione nostra firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungariae in comitijs eorum partialibus in ciuitate nostra Alba Julia anno domini 1584. ad dominicam proximam ante festum beati (Mattei) apostoli. hoc est 20 diem Septembris editj.

(1) Kegyelmes urunk, megértettük nagyságodnak közinkbe küldött propositiójából nagyságodnak külömb-külömb-

féle szükségit, és nem csak az környüle való udvara népének és az szolgáló rendnek tartására, hanem az külső, ide s tova mind portára, mind egyébüvé és sok változásokban sok szükséges helyekre való költségét, és közönséges hazánkra való szorgalmatos gondviselését, kiért nagyságodnak mind fejenként, mint nagyságodnak alázatos hívei, nagy hálákat adunk, könyörögvén nagyságodnak, hogy nagyságod az mint elkezdte, az ő eleinek dicséretes példáját követvén, ez után is mindenkor ezen hazánkhoz való jó hasznos gondviselésében meg ne fogyatkozzék.

(2) Hogy penig nagyságod ezekre az előtte való költségekre elég lehessen, ígérünk nagyságodnak szeretettel és jó akarattal az egyébhai mód és rendtartás szerént az nemességtől minden porta számra kilenczven kilencz pénzt, kit ez jövendő szent Márton napjára minden fogyatkozás nélkül igyekezünk nagyságodnak be is szolgáltatni.

Mely tereh viselésre az székely uraim is igérik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént egyenlő terhet viselnek.

Azonképpen magyarországi uraink és atyánkfiai azon terehre igérik magokat.

(3) Annak utánna az Várad épületire az porta szám szerént ötven ötven pénzt, melyet ez jövendő vizkereszt napjára nagyságodnak éppen beszolgáltatunk.

(4) Továbbá miért hogy sok panaszok vadnak az ispánokra és az királbirákra, hogy szokott terminusokon és napokon az vármegyéken és székeken törvént nem szolgáltatnának, végeztetett, hogy az törvény szolgáltatás szorgalmatoson continuáltassék, az székeknek szokott napjai semmiképpen el ne múljanak, kire az ispánoknak és királbiráknak pro officio fő gondjok legyen.

(5) Végeztetett ez is, hogy ispánok és királbírák, az előbbi articulusok tartása szerént, egyszersmind az gonosztevő emberek kergetésére kiinduljanak, annak penig napja vizkereszt napja legyen; az nagyságod jószágába is, mellettek lévén az tiszttartók, bemehessenek az gonosz emberek kergetésére; ha penig az tiszttartók contumacia ducti az ispánokkal el nem akarnának menni, az ispánok ugyan elmehessenek és az ő tisz

tek szerént minden kedvezés nélkül hiven eljárjanak, hogy az gonoszság megszünjék minden helyeken.

(6) Tetszett ez is kegyelmes urunk országába, hogy az vármegyékről, székekről, az decretum tartása szerént minden appellatiók három forint felett, exceptis causis criminalibus, sub poena in decreto expressa az nagyságod táblájára elbocsáttassanak.

(7) Az elszökött jobbágyok felől most is úgy végeztetett, hogy azok mind kamora helyekről, mind egyebünnét az előbbi articulusok tartása szerént megadassanak.

Nos igitur prȩmissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungarię nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa prȩscriptos articulos modo prȩmisso nobis presentatos prȩsentibus litteris nostris de uerbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptamus, aprobamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus, aprobamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in prędicta ciuitate Alba Julia uigesima quinta die Septembris, anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. muzeumban. (Jos. Com. Kemény Codex authent. Art. Diaet. Trans. I. köt. — Megjelent: Erd. tört. adatok IV. köt. 332—335. l. Egy másik példánya meg van Szebenben a Bruckenthal muzeumban.)

XXX.

1584. decz. 14.

A kormányzók jelentése Báthory Istvánnak a szeptemberi országgyülés folyamáról.

Exemplum literarum a senatu ad S. R. Majestatem per Thomam Somogyi datarum.

Sacra regia Majestas dmne dme nobis clementissime!

Post fidelium ac perpetuorum servitiorum nostrorum in gratiam Majestatis vrae sacrae humillimam commendationem.

Ez elmúlt győlésről, ki septemberben lőn megtartva, azt irhatjuk felségednek, hogy ez is tumultus és verekedés nélkül nem lehetett, mert azféle választ-tételének megértése után, eorum animi qui in spem rerum novarum erecti erant, conquiescere non potuerunt, hanem végre post multas altercationes mint találják, s miről találják meg esmég felségedet, az törvény dolgában akadának meg és azt kezdik vitatni, hogy semmi törvény addig ne szolgáltassék, a meddig felséged az itt való állapotot az ő kévánságok szerint el nem rendeli, kit ilyen praetextussal forgattanak, hogy mi hitesek nem volnánk és azért is törvényt nem tehetnénk, sed hoc speciosum potius, quam verum, mert az belie' volt,*) hogy evvel inkább és hamarább extorqueálhassák felségedtől, quod tantopere concupiverunt; ennek az ő mód nélkül való kivánságoknak mi az mi tisztőnk szerint sok argumentumokkal resistalunk, eleikben támasztván először az törvénynek, ennyi sok naponként való gonoszságoknak, violentiáknak, egyéb excessusoknak, kik mind ex malorum impunitate nascerentur, szaporodásaért való necessitását, annak utánna a jó szertartást, és ez mostani csendességet, kiben kár és gyalázat is volna az idővel ugy abutálni; végre az felséged expressum mandatumát is, holott felséged dissertis verbis meghagyta volna egynehányszor miniknk, hogy az törvénynek szolgáltatását ne intermittálnánk, kinek mi a meddig az tisztben lennénk, — quidquid ipsi velint, engedni kötelesek volnánk, egyéb okokat elől nem számlálónk, mert fárattik mindeneket, ut in re tam aequa, et honesta

*) T. i. a lényege ez volt.

érteniek adtunk, viszontag azt is argumentis clarissimis megmutattuk, quam absurda et indigna esset isthaec ipsorum postulatio. Ha penig csak az mi személyönk áll előttök, evvel ne offendáltassanak, mert mi ottan az appellatioknak meglátását, ki a mi jurisdictionkat in persona principis concernálná, készek volnánk elhalasztani, folyjon csak az táblás törvény, melynek certi ordinarij és eskütt birái volnának. Efféle disputatióban dies aliquot desumpti sunt, végre osztán, midőn ugyan nem akarnánk tovább erről vélek contendálni, ő magok sponte tanquam propria consciencia et veritate moti, mindennek engedének, és úgy lőn vége az gyűlésnek, az terminusokat azért meghirdettük és azon is leszönk, ha valami repentinus casus nem talál bennünket, hogy az törvény meglegyen, stb. Datum in arce Gyalu 14. Die Decembris 1584.

Majestatis vrae sacrae

Humillimi ac perpetui servitores
Alexander Kendi de Lona,
V. Kovachóczy,
Sombory László.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta publica Transsylvaniae 1583—1594« című gyűjt. 94—95. lapjain.)

XXXI.

1585. máj. 9—19.

A gyulafehérvári országgyülés törvényczikkelyei.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio Vaiuoda Transsylvanię et Siculorum comes. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis quod spectabiles et magnifici domini nobiles coeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungarie ditionis videlicet nostrae in partialibus eorum comitijs ad diem dominicum Cantate hoc est ad nonum diem mensis Maij proxime elapsum anno domini millessimo quingentesimo quinto hic Albe Juliae ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos

in eisdem comitijs partialibus paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humiliter ut universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum praebere beneuole acceptare approbare confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios vbique perditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum nobilium triumque nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam Cantate anno domini 1585. ex edicto nostro celebratis conclusi Albae Juliae.

Megértettük kegyelmes urunk az te nagyságod közünkbe küldött propositioiból, hogy nagyságodnak szüntelen való vigyázása és gondviselése volt és vagyon is az mi megmaradásunkba. Melyet nagyságodnak mind országúl nagy hálaadással megszolgálunk, mint kegyelmes urunknak könyörögvén nagyságodnak, hogy ennek utána is az mi szegény hazánknak gondviselésétől meg ne szünjék.

(1) Miért hogy penig legelőször az régi szent királyoknak és az mi eleinknek is gyűlések az isteni tiszteleten, ki minden dolgoknak főfondamentoma, kezdetett el, annak okáért mi es azt követvén az religió dolgáról ilyen végezést töttünk, hogy az religio dolga minden részében, czikkelében abba maradjon, az mint ennek előtte való generalis gyűlésekben, partialisokban is végeztünk róla és azon mód tartassék meg az religióban mindaddig, mig nagyságod generalis gyűlésben országával más végezést nem teszen.

(2) Értjük azt is az nagyságod propositióiból, hogy az mi megmaradásunk az hatalmas császár kedve keresésében áll, mely adománynyal lészen meg. Annak okáért az császár adajának beszolgálására az nemesség kapuszám szerént és régi mód szerént másfél forintot igér nagyságodnak, melynek kilenczven kilencz pénzét ez jövendő szent Vid napjára, az ötven pénzét peniglen szent Margit asszony napjára nagyságodnak fogyatkozás nélköl beszolgáltatjuk.

Mely teherviselésre az székely uraim is igírik magokat.

Az szász uraim is az ő rendtartások szerént és mód szerént ez terhet viselik.

Azonképpen az magyarországi uraink és atyánkfiai bészolgáltatják nagyságodnak azon terminusokra az másfél forintot.

(3) Vannak sok appellatiók, kik ez ideig meg nem láttattak, tetszett, hogy minden nemzet appellatiói az ő szokott terminusokon megláttassanak.

(4) Miért penig hogy látjuk fűnek, szénának és egyéb élésnek szűk voltát, végeztük azt, hogy székely terminus elhaladjon és ez üdőnek szűk voltáért, ha az úristen alkalmatosságot ad, szokásunk szerént és articulusok tartása szerént minden nemzetnek szolgáltassék meg terminusa, kiről nagyságod minden rendeket idején certificáljon.

(5) Az szökött jobbágyokról végeztük azt, hogy az régi articulusok tartása szerint minden helyekről megadassanak, mind kamora helyekről, várok tartományából és városokról.

Miért penig hogy minden vármegyéknek nagy bántások és fogyatkozások vagyon, az elszökött jobbágyok felől, kiket bíróval kérnek meg, kiket székes helyeken megitélnek és némely vármegyéknek régi szokások szerént azoknak appellatiójokat el nem bocsátják, végeztük azt, hogy ez jövendő generalis gyűlésig minden székes helyekről elbocsáttassanak appellatióban az előbbi articulus tartása szerint.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungarie nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa praescriptos articulos uniuersos modo praemisso nobis presentatos, presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdem ac singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae decima

septima die mensis Maji anno domini millesimo quingentesimo octogesimo quinto.

(A fejedelmi pecsét helye). Lecta.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal muzeum kézirattárában. Art. Diaet. auth. Transsylv. Egy más eredeti példány dr. Teutsch superintendens ur nagyszebeni gyüjteményében, egy harmadik Gyula-Fehérvártt, a káptalani levéltárban.)

XXXII.

1585. szept. 19—24.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Báthori de Somlio vaiuoda Trannię et Siculorum comes. Memorie commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Trannię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam ante festum beati Mathey apostoli et euangelistę hoc est decimum nonum diem mensis Septembris proxime elapsum anno domini 1585. in oppido nostro Thorda ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comicijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humiliter, vt uniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostram consensum illis praebere beneuole acceptare, approbare confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios ubique perditionem nostram obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum nobilium triumque nationum regni Trannię et partium regni Hungariae in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam ante festum beati Matthei apostoli et euangelistae anno domini 1585. in oppido Thorda conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk, három nemzetűl, magyarországi uraink, atyánkfiaival egyetembe közinkbe küldött propositióit. Legelőször megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek mi reánk való gondviselését és ilyen nagy drága és szűk időben fáradságunkról való szánkódását, nem nézhetjük azért kegyelmes urunk sem drága időben, sem bű időben való fáradságunkat, sem munkánkat, költségünket, hanem valamit az nagyságod és az mi szegén hazánknak jova kéván, in omnem euentum fejünk fennállásáig szolgálni akarnánk nagyságodnak és hazánknak.

(1) Adja nagyságod előnkben először udvari népének lovagjának gyalogjának és külömb külömbféle követekre való sok költségét, melyek országúl nálunk is nyilván vannak. Tudjuk azt peniglen, hogy az fejedelemség és az birodalom jövedelemmel és költséggel birattatik és viseltettetik. Azért minthogy ennek előtte meg nem fogyatkoztunk nagyságodnak, sem hazánknak, mostan is ilyen nagy szük időben nem akarunk nagyságodnak megfogyatkozni, hanem az szokott adót kapu szám szerént az kilenczven kilencz pénzt igirjük nagyságodnak ez jövendő szent Márton napjára beszolgáltatni.

Az székely uraim azonképen egyenlő terehviselésre igírik magokat.

Azonképen az szász uraink az ő módjok szerént egyenlő terhet viselnek.

Magyarországi uraink atyánkfiai is beszolgáltatják nagyságodnak az egyegy forintot.

(2) Az mi nézi peniglen az Várad épületire való subsidiumot, mely felől nagyságod minket országúl int, hogy abban is meg ne fogyatkoznánk nagyságodnak, vöttük kegyelmes urunk azt is szemünk eleibe, meggondolván hogy az elkezdett mívnek nem jó volna félbe maradni. Azért Várad épületire és egyéb szükségére nagyságodnak igirünk kapu szám szerént beszolgáltatni nemességrűl székely urainkkal és az szászsággal egyetembe kis karácson napjára harminczöt pénzt.

Magyarországi uraink azonképen azon megirt napra beszolgáltatni.

(3) Tetszett ez is kegyelmes urunk, hogy az nagyságod birodalmában innét Erdélyből szabad legyen kinek kinek

maga szükségére és nem kereskedésnek okáért az buzát kivinnie, de onnét más birodalomba kiadni tilalmas legyen, az kik penig kiadnák más birodalomba, azokat nagyságod megbüntesse.

(4) Az mi nézi az terminusok dolgát és törvénnek szolgáltatását, végeztük hogy az nemesek terminusa Kolosvárott celebráltassék, az magyarországi uraink terminusa peniglen Erdélybe a hol nagyságod akarja celebráltassék, azonképen az székely uraink terminusát is valahol nagyságod akarja szolgáltatni.

(5) Végeztük ezt is egyenlő akaratból, hogy ménves lovaktúl megválván, semmi rendbéli lovat se szekeres, se hátas lovakat kivinni ne legyen szabad se szolgáló, se kereskedő embernek, az kik peniglen azt merészelnék mívelni hogy az lovakat kivinnék, az előbbi articulus abban absorbeáltassék és elvegyék azoktúl az kik kiviszik, ha megkaphatják.

(6) Végeztetett ez is, hogy az székel uraim az circálásban való executiókban az nemesség articulusához tartsák magokat.

(7) Az görögök és az olaszok felől ez tetszett, hogy az kiknek levelek urunktól nem volt, kereskedni ez országban be ne jőjjenek, az kiknek levelek vagyon, presentálják nagyságod eleibe, de azok is se tallért, se aranyat ki ne vigyenek. Ez országi városok és birák gondot viseljenek, hogy az marha behozásában fogyatkozás ne legyen.

(8) Végeztetett ez is, hogy az ű nagysága birodalmából is senki kereskedő ember se vert aranyat, se plikbe, se poraranyat más országba ki ne vigyen, az ki kivinne és reája találnának, marhájának két része nagyságodé legyen, harmada az megtaláló félé legyen, ha penig titkon elvinné, azután is azon büntetése legyen és díján változtassék meg.

(9) Annakutánna tetszett az is, hogy innét ez országból velenczei marháért senki kereskedő ember ne menjen, hogy azféle heába való aprólékkal az ország kincse ki ne hordassék.

(10) Végeztetett ez is, hogy a sókamora-ispánok régi mód szerént az nemességnek házok szükségére fizetés nélkül sót adjanak.

(11) Az latrok kergetése felől is tetszett országúl mi nekünk, hogy az articulusok tartása szerént az ispán uraim és királbiráink az gonosztevő személyeket késedelem nélkül kergessék.

Könyörgünk nagyságodnak, parancsolja meg görgényi tiszttartóknak legyen oly gondviselések, ne maradhatna ott is az gonosz ember, azonképen Gesztÿ uramnak is parancsoljon nagyságod, hogy Déva tartományában azféle gonosztévők megbüntettessenek.

(12) Értjük az szász urainknak panaszolkodásiból, hogy az úton járók, kik szászságon járnak, pénz nélkül élést elvesznek, még meg is verik őket, ha nem adnak. Végeztük azért hogy 1581. esztendőbéli articulus megtartassék, ezen dolog felől mely ekképen vagyon, az kik peniglen az szászság között járnak és szekéradásra avagy vendégségre urunk levele nélkül erőltetik őket, miképen ennek előtte, most is azonképen ő nagysága szabadságot adott, hogy a szolgarendek megfogják és ő nagyságának fogva hozzák, ő nagysága penig megbüntesse annak módja szerént. De ők is szállást tartozzanak adni és pénzen ételt italt mindennek, ha penig nemes ember azvagy főember volna, azt meg ne fogják, hanem director hijja udvarban, maradjon kétszáz forinton, mely extra omnes terminos láttassék meg, de azt meglássák ők is, hogy oknélkül fogságot vagy panaszt ne tegyenek senkire, mert ők is talión convincáltatnak érette.

(13) Miért hogy az ráczság ez országban igen béjött, úgy annyira, hogy az szegény nemes embernek házánál is félelmes marhástól lenni, azért az mint annak előtte való articulusban végeztünk, úgy most is tetszett, hogy az paraszt,rácz községbe ne bocsáttassék, kiről az sebesi bánnak és Illye felől is nagyságod erős parancsolatot adjon, az kik penig megtelepedtek, immár itt benn maradjanak és ugyanazon törvénynyel éljenek az melylyel az több regnicolák élnek, kik közé vármegye ispáni és szolgabirái szabadon járhassanak és minden executiót tehessenek, mint egyéb regnicolák között.

Az mely úr az vagy nemes ember ezután az újonnan béjövő ráczokat földére fogadná, azon az ispán száz girát vehessen, valakik peniglen ezután bé akarnának jőni, valahol

reája találnak azokra, zsákmánt vethessenek bennek, az kik megtelepétettek penig azokat felirják.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Trannię et partium regni Hungarię nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa praescriptos articulos uniuersos modo premisso nobis presentatos presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Thordae vigesima quarta die mensis septembris anno domini millesimo quingentesimo octogesimo quinto.

(A fejedelmi pecsét helye). Lecta.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-muzeum kézirattárában. Art. Diaet. Auth. Transsylv. Egy más példánya Gyula-Fehérvárott a káptalani levéltárban).

XXXIII.

1586. máj. 1—5.

Az enyedi országgyülés törvényczikkei.

Nos Sigismundus Bathory de Somlio, vaiuoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod spectabiles et magnifici domini nobiles ceterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae, et partium regni Hungariae ditionis videlicet nostrae, in partialibus eorum comitijs, ad dominicam cantate, primum scilicet diem mensis Maij proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo octogesimo sexto, in oppido Enyed ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos

articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebendo benenole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios vbique in ditione nostra obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae, partium Hungariae, ditionis nostrae, in partialibus eorum comitijs in oppido Enied, ad dominicam Cantate hoc est primum diem mensis Maij, anno domini 1586. paribus eorum votis celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak közinkben küldött propositióit minden czikkelében; legelőször hálákat adunk az mi istenünknek, hogy nagyságodat jó egésségben nekünk ez időre kegyelmesen megtartotta; ennek utánna is könyörgünk ő szent felségének, hogy nagyságodat az szegín megnyomorodott hazának javára nevelje minden dícsíretes dolgokban, ékesítse nagyságodat minden bölcseséggel, bírhassa, igazgathassa országát oly módon, hogy mind istennél mind penig embereknél kedves és kellemetes lehessen az nagyságod minden dolgaiban való jó indulatja.

(2) Annak utánna nyilván látjuk és tapasztaljuk nagyságodnak reánk való kegyelmes gondviselését, kit nagyságodnak mint kegyelmes urunknak országúl megszolgálunk, és noha nagyságodnál is nyilván vagyon szegín kösségünknek az nagy drágaság és éhség miatt való fogyatkozása, mindazáltal mint ezelőtt most is, hazánk javát előttünk viselvén nagyságodnak semmiben, tehetségünk szerint, meg nem akarunk fogyatkozni.

Igírünk azért nagyságodnak az nemességtől kapu szám szám szerint kilenczvenkilencz pénzt, ez jövendő szent Péter szent Pál napjára, és ez úton negyven pénzt minden kaputól szent Lőrincz napjára, fogyatkozás nélkül beszolgáltatni.

Mely tereh viselésre az székel uraim atyánkfiai is ígírik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink atyánkfiai es be szolgáltatják nagyságodnak az negyven pénzt azokra az napokra.

(3) Az mi az latrok kergetését nézi, látjuk nagyságodnak arra is kegyelmes gondviselését; könyörgünk is nagyságodnak, hogy arra viseljen oly szorgalmatos gondot, hogy ne nyomorodjék és ne pusztúljon az gonosztevő emberek miatt is ez szegín haza, hanem csendesen maradhassunk nagyságod szárnya alatt, ne gyarapodjék az gonoszság tovább tovább, és az mi az szegín atyánkfián esett, ki most halva fekszik szolgájával, ugyan azon ha az büntetés és fenyíték nem leszen, szívet és bátorságot ne adjon egyebeknek is az gonosz cselekedetekre.

(4) Tetszett peniglen országúl mi nekünk, hogy legelőször nagyságod mindjárást parancsoljon az görgényi, vécsi és betleni tiszttartóknak, és az beszterczei bírónak, hogy menten lovagokkal gyalogokkal keljenek fel ez mostani gonosz embereknek kergetésére és útaknak állására. Végeztük ez mellett, hogy minden vármegyebeli ispánok, királybírák mind székelség között, s mind az szászság között, felkeljenek, kik mellett nagyságodnak főemberi legyenek, lovagji, gyalogi, melyek értsenek az fő ispánoktól és királybiráktól, és azokhoz hallgassanak, kiknek nagyságod oly authoritást adjon, hogy minden helyekben az latrokat szabadon kergethessék az nagyságod birodalmában, sohol semmi exemptio ebben ne legyen, hanem mind Sajó, Görgény, Déva, Sidóvár, Lugas tartományában, és egyéb nagyságod jószágában is, és az urakéba azonképpen, az tiszttartók velek lévén, szabadon kergethessék, és az ő érdemek szerint büntethessék azokat, kik ez mostani casusokban részeseknek találtatnak.

De ennek utánna az előbbi három várnak, Dévának, Görgénnek és Sidóvárnak, szabadsága megtartassék, azonképpen az vármegyéken is ennek utánna az régi mód megtartassék.

Az kiket peniglen nagyságod az ispánok mellé bocsát, azoknak nagyságod hópénzt adasson, pénzeken éljenek, ne az szegínségen. Noha penig az gonosztevő embereknek, kiket

megbüntetnek, marhájok régi szokás szerint az ispánokat illeti, de ez mostani casusokban külömb mód tartassék, és afféle meg büntetett személyeknek marhájoknak fele az kergetőket öszveséggel és az más hason fele az földes urat illesse.

(5) Tetszett ez is, hogy ilyen nagy vétkes emberek közül, tudnia illik az kik nemes ember vagy paraszt ember házára tolvajúl mennek, tolvajolnak, égetnek, házat ásnak, vagy égetéssel fenyegetnek (melyet most is cselekedtek), kik kézben akadnának, hát feleségestől gyermekestől egynéhányan közülök ez földről eltöröltessenek, hogy azokról egyebek is példát vehessenek.

(6) Az kik penig az gonosztevő embereknek in recentibus casibus pártjokat fognák, és ótalmok alatt tartanák őket, ha nemes ember házában találtatnak, és az ótalmazná őket, tehát az ispánok ez következendő széken az olyan urat vagy nemes embert felszólítsák, és két száz forinton maradjon, mely maradságról az nemes embernek saját marhájából igazat vehessenek; ha penig marhája nem volna, jószágát foglalhassák; ha jószága nem volna, fejét megfoghassák, fogva tarthassák. De ha nemes ember találtatik efféle vétkekben, *jó* bizonság után megfogassék, és az vármegyén megértvén az dolgot, jó bizonság által ha megsententiáztatik, hasonlóképpen megbüntessék; ha peniglen el szaladna, proscribáltassék, bonis et rebus saluis manentibus. Ha ispán, királbíró, vagy szék bíró tudva bizonság és törvény ellen efféle gonosztevőket ótalmaznak és jószágokban tartoznak efféle latrokat, orvokat, avagy megsarczoltatnak, tisztek elveszszen.

(7) Ha penig városok és faluk az ispánok és az nagyságod emberi mellett fel nem támadnának efféle új casusokban, avagy ha efféle gonosztevő embereknek szállást adnának és élést szolgáltatnának nékik, hát az várasbeli avagy falubeli bíró harmad magával felakasztassék.

(8) Tetszett ez is, hogy az nagyságod kegyelmes intése szerint minden nemes ember lovagjával és gyalogjával, az mint az articulus contineálja, készen legyen.

(9) Végeztük azt is, hogy az nemességnek és az székel uraimnak házok szükségére az kamora ispánok sót adjanak, az régi mód szerint.

(10) Az kik penig szökött jobbágyok volnának, azok ugyan onnét fizessék az ország adaját, a hová szöktenek, mind együtt s mind másutt való helyekben.

(11) Miért hogy mostan némely városokban vásár vámot szoktanak az szegín kösségen venni, mint itt Enyeden és egyéb helyeken is, efféle uj és szokatlan vámok mindenütt letétessenek.

(12) Végeztetett ez is, hogy az mely költséget országúl végeztünk volt, Apaffy Istvánnak tíz-tíz pénz adót, melyről Béldy János az három székből számot nem adott ez ideig, hogy ez jövendő szent János születése napjára ki jöjön Gerendre Gerendi Jánoshoz, és számot adjon, és az számvetés szerint az restantiát administrálja mindjárást Gerendi János kezéhez. Azonképpen Dragna György is és Simon János az karansebesi ispánok is tartozzanak az feljűl meg írt napra Gerendre menni, számot adni, és az restantiákat administrálni Gerendi Jánosnak; ha penig reá nem jőnének, és számvetve be nem szolgáltatnák, tehát két száz forintot vehessenek marhájokból. Az székelség között az várhegyi kapitán vehessen igazat, az karansebesieken penig az bán; és az több székeken való királbírák is azonképpen az szám adásra reá menjenek, kik ha nem akarnak, az feljűl megírt terhet vehessék rajtok.

(13) Az kik házok szükségére búzát akarnának kivinni, szabadon kivihessék, az kik nemes emberek, harminczaddal abból ne tartozzanak. Ez birodalomban peniglen szabad legyen mindennek kereskedésnek okáért is búzát venni és kivinni.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, prescriptos vniuersos articulos, modo premisso nobis presentatos, presentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus. Offerentes nos beneuole, quod premissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus,

harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in oppido nostro predicto Enyed, die quinta Maij. anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Ezen példányból adta ki gr. Kemény József és Kovács István, Erd. orsz. tört. tára II. köt. 44—50. l. Ugyan az meg van eredetiben a nagy-szebeni Bruckenthal Muzeumban.)

XXXIV.

1587. apr. 24—29.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio vaiuoda Transyluanię et Siculorum comes etc. memorię commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uninersis quod spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordinis trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrae in partialibus eorum comitijs ad festum sancti Georgij martiris hoc est vigesimum quartum diem mensis Aprilis proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo octoagesimo septimo hic Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos in eiusdem comitijs partialibus paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut uniuersos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebere beneuole acceptare approbare et confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios quospiam ubique perditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quarum (sic) quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum triumque nationum regni nostri Transyluanie et

partium regni Hungariae ditioni videlicet nostrae subiectarum in comitijs eorum partialibus ad festum sancti Georgij martiris hoc est XXIV. diem mensis Aprilis anno domini millesimo quingentesimo octogesimo septimo Albae Julię celebratis conclusi.

(1) Minthogy kegyelmes urunk és fejedelmünk te nagyságodnak közinkbe beküldött propositióit minden rendében, kiben adja előnkben, hogy az minemű támaszt és erősséget az úristen ez szegény hazánk eleiben támasztott volt az bódog emlékezetű lengyel királyt te nagyságodnak szerelmes atyafiát, nekünk mindenkor kegyelmes urunkat, az ő felsége elvételével minemű reménységünk és segitségünk vétetett el. Illik azért és kivántatik, hogy minden hazánk javára és közönséges ótalmára ist ennek segitsége után te nagyságoddal egyetemben vigyázzunk és gondot viseljünk, kit mi is az felséges úristentől kivántunk volna, hogy sokáig éltette és tartotta volna te nagyságoddal egyetemben előttünk, hogy minden időben érezhettük volna az ő felsége róllunk való gondviselésének hasznos voltát. De minthogy mindenekben az úristennek akaratjának kell engedni, kinek szent kezeiben vagyon mind az élet, mind az halál, mennyivel inkább az ő felsége vélhetetlen halála miatt való fogyatkozásunkat tapasztaljuk, annyival inkább int és serkent az mi magunk állapotja, hogy valaminemű módot és utat az kegyelmes úristen ezkédig csendes és békességes honunkban való megmaradásunkra mutatott és adott, semmiben meg nem fogyatkozzunk, melybe penig az uristen két kiváltképpen való módot, úgy mint az törököknek való adományunkat és engedelmességünket mutatta, annak utána vigyázott, megtekintvén micsoda helyen és szomszédságban az uristen az mi szegény hazánkat vetette, noha szemünk előtt vagyon az úristennek köztünk való két elmúlt esztendőbeli rettenetes haragja és meglátogatása drágaság és döghalál miatt, melyekbe minemű pusztaságok következtenek, csak az uristen mondhatja. Mindazáltal jól látván és tekintvén az közönséges jókat és maradásunkat, kiről istennek kegyelmessége után maradékunkat megtarthassa, nem kedveztünk szegíny megromlott kösségünknek.

Igérünk az hatalmas császár adajára és egyéb költségekre rovás szerint másfél forintot te nagyságodnak beszolgáltatni, kinek kilenczven kilencz pénzét ez jövendő Szent-Vid napjára az ispánok beszolgáltassanak. Az ötven pénzt pedig ad primum diem Augusti azonképen beszolgáltatni, melyre az székely uraim is egyenlő terehviselésre igírik magokat, azonképen az szász uraim is, az ő módjok szerént.

Azonképpen az magyarországi uraink is atyánkfiai is ezen megnevezett napokra rovás szerint egy-egy forintot. Azonképpen az ötven pénzt igírik beszolgáltatni.

(2) Az sok pusztaságnak meglátásáról országúl így végeztünk, hogy minden vármegyéken az adónak, felkelésének előtte az ispánok és magok személyek szerint, hites szolgabirákkal kimenjenek, de csak oda az helyekre, mely helyeken az halál volt és hivattattnak, és köteles testek*) alatt valóba megvizsgálják és lássák, mely helyeken oly pusztaság találtatik az halál miatt, kiből teljességgel kiholtak és jobbágy nem lakik benne. Azokat leszállitsák annyi részéből, az mennyi adón voltak és az urunk tárházában efféle leszállított regestumot beadjanak, de az mely helyre egyszer meglátogatásra kimennek, többször oda ne menjenek.

Magyarországba is és egyes vármegyéken, hol viceispánok vadnak az főispán után, ezen mód observáltassék, az döghalál miatt, való meglátásban viceispánoktúl és szolgabiráktúl, kik mellett az exactorok ott legyenek az meglátásban.

(3) Tetszett ez is, hogy az ispán uraim az vármegye regestumát, kibe sok defectusokat ítélünk lenni, mind halál miatt való pusztaságért, mind penig jószágoknak külömb helyre való elosztások miatt, első széken megigazitsák és mindennek czédulájját tizenhatodáról kiadják, ki mivel tartozik jószágáról lovagjaival és gyalogjával, meghagyván, hogy hadakozó szerrel készüljön és legyen minden nemes ember. Az ki pedig, főlakó helyébe, vármegyére akarja vinni lovagját, gyalogját, arról idején certificáljon az ispánt. Az ki abból elakarja vinni, hogy az igazitás után ne legyen defectus az vármegye regestumába és minden ember oly készen legyen, hogy ha mikor

*) tanúk.

urunk ő nagysága kivánja, minden gyalogjával, lovagjával készen lehessen és megmustrálhasson.

Az egyházi nemesek is ennek előtte való végezések szerint készek legyenek, az kik város helyeken is megnemesítettenek, azon vármegye ispánja előtt mustráljanak meg, de urunk ő nga ennekelőtte az ispánokat tizenötöd nappal certificáljon, mikor az nemesség mustráját akarja, hogy legyen. Az kik penig fizetett szolgák, azok képebeli embert állassanak. Az urunk ő nagysága és urak jószágáról is kapuszám szerint embereket állassanak, az magyarországi uraink is, atyánkfiai is, az ő módjok szerint mustráljanak meg. Az székely és szász uraim azonképpen az ő módjok szerint mustráljanak.

(4) Végeztük azt is egyenlő akarattal az ezerötszáz és hetvenegy esztendei articulus szerint, hogy senki ő nga hire és akaratja nélkül idegen országban se ő magok ne menjenek, se követeket ne küldjenek, se irjanak. Most is azonképpen se úr, se nemes ember más országba valami practicával, ki az ország dolgát nézné, ne merészeljen menni, avagy küldeni, avagy irni, hanem a kiknek valahova dolga vagyon, az ő nagysága saluus conductusával menjen, az ki az ellen cselekednék, mint annak előtte való articulusokba örök hitlenségnek pénáján maradjon, ha az ország dolgában cselekednék practicával és fejedelmébe.

(5) Végeztetett ez is, hogy se hátaslovat, se szekeres lovakat urunk birodalma kívül és oda is kereskedésre senki ne vigyen se nemes ember, se kereskedő népek, se szolgáló nép, se rabok urunk akaratja nélkül, az kivel urunk levele nem találtatik, az ki reá talál az olyan emberekre, elvehessék tőlök az lovakat. Az egy articulus tartása szerint minden fő kamorákrúl az nemességnek sót adjanak az kamora ispánok és ne saczczoltassák az nemes embert az vágatáspénz kívül semmivel. Az székely uraimnak is azonképpen.

(6) Az elszökött jobbágyokat is, az régi articulusok tartása szerint, mind Erdélybe, mind Magyarországba, az generalisgyülés tartása szerint, mind fejedelem jószágokból s mind kamora helyekrúl városokrúl megadjanak kétszáz forint tereh alatt.

Az kik penig az szökött jobbágyok közűl görgéni vagy Déva tartományba vagy Fogaras földére mentenek, az adót onnét fizessék, az kik rovás on voltanak. Az ispánok kimenjen czirkálni azelőtti mód szerint minden helyekre.

(7) Urunk ő nga mindenféle nova donatióknak, az mely jószágok in pacifico dominio vadnak, megadhasson consensust is az mostani mód tartása szerint, az mely donatiokat pedig lengyel király ő felsége adott és az donatio még nem expirált. azféle donatiokra statutoriát adhasson ő nga és exequáltassék.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum fauenter exaudita et admissa praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi facimus eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptamus approbamus confirmamus offerentes nos beneuole quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter obseruabimus quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus. Imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Albę Julię vigesima nona die Aprilis anno domini millesimo quingentesimo octogesimo septimo.

(P. H.) Lecta.

Kivül: 1587. Arttykkel des gehaldenen Lantt tags Georgi zu Weissenburg.

(Eredetije Nagy-Szebenben a Bruckenthal-féle muzeumban).

XXXV.

1587. okt. 1-én.

Meghívó az okt. 22-ki kolosvári országgyülésre.

Egregie, prudentes et circumspecti nobis dilecti salutem et fauorem.

Emerserunt quaedam negotia ad publicum regni bonum atque statum spectantia, ob quae ex dominorum consiliario-

rum nostrorum sententia dominis regnicolis et nobilibus trium nationum regni nostri Transsiluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subditarum ad dominicam proximam post festum beati Luce evangelistae proxime venturum hoc est vigesimum secundum diem mensis Octobris in ciuitate nostra Colosvariensi comitia partialia celebrare decreuimus, quo tempore de rebus publicis ea, quae ex vsu omnium erunt, in medium proponemus ac una vobiscum et alijs dominis regnicolis more solito agemus atque deliberabimus. Pro eo vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, vt vos quoque ex illa ciuitate et pertinentiis Brassowiensibus quatuor ex fratribus vestris, viros graues et vsu rerum pollentes vna cum judice vestro ad diem prescriptum Coloswarinum, vbi nos quoque deo iuuante personaliter aderimus, cum plenis mandatis tractandorum et concludendorum negotiorum gratia mittere et expedire debeatis. Secus non facturi. Datum Albe Julie die 1 Octobris 1587.

Sigismundus Bathori
de Somlyo m. p.

Külczím: Egregio, prudentibus et circumspectis, judici et juratis ciuibus ciuitatis nostrae et pertinentiarum Brassowiensium etc. nobis dilectis.

(Eredetije Brassó város levéltárában, a Fronius-féle gyűjteménynek I kötetében.

XXXVI.

1587. oct. 22—28.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlyo, waiuoda Transsyluaniaę et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę in partialibus eorum comitijs ad dominicam proximam post festum beati Lucae euangelistae, hoc est

ad vigesimum secundum diem mensis Octobris proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo Octogesimo septimo in ciuitate nostra Coloswariensi ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et pręsentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus eorum votis et vnanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum in comitijs eorum partialibus, ad dominicam proximam post festum beati Lucae euangelistae, — hoc est 22. diem mensis Octobris proxime elapsum, anno domini MDLXXXVII. in ciuitate Colosuariensi ex edicto nostro celebratis, conclusi.

(1) Kegyelmes urunk fejedelmünk, meg értettük az nagyságod közinkbe küldött propositióiból nagyságodnak ez mostani időben is reánk való szorgalmatos kegyelmes gondviselését. Legelőször hálákat adunk az uristennek, hogy nagyságodat jó egészségbe nekünk ez ideig megtartotta. Ennek utánna is könyörgünk ő felségének, hogy nagyságodat ez szegény megnyomorodott hazánknak javára nevelje minden dicsíretes dolgokba, ékesítse nagyságodat minden bölcseséggel, hogy nagyságod bírhassa, igazgathassa országát oly módon, hogy mind istennél s mind embereknél kedves és kellemetes lehessen az nagyságod minden dolgaiban való jó indulatja és hogy nagyságod ez szegény földnek lehessen kegyelmes gondviselője.

(2) Továbbá adja nagyságod eleinkbe nagyságodnak külömb-külömb féle szükségekre és udvara népének tartására való költségét is. Noha penig kegyelmes urunk te nagyságodnál nyilván vagyon, minémű szükséget bocsátott az uristen országunkra, hogy kösségünknek sem borok sem búzájok nem

termett, sőt ez előtt való drágaságnak reájok maradott adósságiból is ki nem feslettenek: mind az által most is mint ez előtt, hazánk javát előttünk viselvén, nagyságodnak semmibe tehetségünk szerént meg nem akarunk fogyatkozni. Igérünk azért nagyságodnak az nemességről kapu szám szerént kilenczvenkilencz pénzt udvara népe tartására ez jövendő szent Miklós napjára. Az Várad épülésére penég kapu szám szerént ötven pénzt ez jövendő szent Pál fordulása napjára fogyatkozás nélkül beszolgáltatni.

Mely tereh viselésre az székely uraink atyánkfiai is igérik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is beszolgáltatják nagyságodnak az másfél forintot azokra az napokra.

(3) Tetszett ez is országúl, hogy az mely helyeket az ispánok ekkédig meg nem láttak volna, az elmúlt szent György napi articulus tartása szerént, requirálván az ispánt, tartozzék azokra az helyekre, az kik nem e mostani, hanem ez előtt való halál miatt elpusztultanak, elmenni és eligazítani.

(4) Végeztük azt is, hogy minden nemes ember személye szerént minden soldosával egyetemben oly készen legyen, hogy valamikor nagyságad parancsolja, oda indulhasson, az hova az szükség mutatja, az régi articulusokba specificált büntetések alatt.

(5) Miért hogy látjuk kegyelmes urunk, hogy mindenféle gonoszságok, orságok, gyilkosságok és szitkozódások, kik miatt az isten naponként haragra indittatik, köztünk el áradtanak: végeztük azt, hogy az ispánok széket hirdetvén, tisztek szerént a vármegyékre ki menjenek, és megczirkálván a vármegyét, az gonosztevőket kergessék és megbüntessék; azonképpen minden vármegyékben az szitkoknak megtiltásáról és büntetéséről egy akarattal végezést tegyenek.

(6) Vagyon Kolos vármegyébe kegyelmes urunk egy Ujfalu nevő oláh falu az nagyságod őrményesi tava mellett, hova jobbágyink az szabadságnak örülvén szöknek, mely helyre sem bírót sem ispánt nem bocsátnak, sem jobbágyinkat ki nem adják; végeztük arról, hogy az nagyságod választásá-

tól fogva az szökött jobbágyokat törvénynyel lakó helyekre visszavihessék.

Azonképpen a gonosztevőket is, a feljűl meg irt időtől fogva, kik oda mentenek, az ispánok kikereshessék és meg büntethessék.

(7) Az aknáról is, városokból és minden helyekről az articulus tartása szerént megadassanak az szökött jobbágyok.

(8) Megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod mind a mi könyörgésünket, s mind peniglen a tanuló helyeknek scoláknak pusztaságokat, és a benne lakó iffiúságnak fogyatkozását szeme eleiben vévén, a többi között a vásárhelyi scolához ilyen kegyelmességét nyujtotta, mind az tanitóknak s mind az tanulóknak táplálatokra méltó szükséges subsidiumot rendelt nagyságod. Könyörgünk nagyságodnak, hogy nagyságod szokott kegyelmességét ennek utánna is efféle tanuló rendtől és scolabeli épétésektől meg ne vonja; hogy az iffiúságnak az tanuláshoz jobb alkalmatossága lévén, inkább gyarapodhassanak, és országunkban is ezenképen tudós emberek nevelkedvén, jövendőben nagyságodnak és hazánknak szolgálhassanak.

Nos igitur premissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditioni nostre subiectarum fauenter exaudita et admissa, pręscriptos vniuersos articulos modo pręmisso nobis pręsentatos presentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem conenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod pręmissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Coloswarij die vigesima octaua Octobris Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octogesimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.) — Megjelent ezen példányból Erd. tört. adatok IV. köt. 335—338. l Ugyan az meg van Brassó város levéltárában, valamint dr. Teutsch superintendens gyűjteményében s a Bruckenthal muzeumban is.)

XXXVII.

1588. apr. 28. máj. 3.

Az enyedi országgyülés törvényei.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, vaiuoda Transsyluaniaę et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore prȩsentium, significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles magnifici domini, nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniȩ et partium regni Hungariȩ ditioni nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs, ad dominicam proximam post festum sancti Georgij martiris, hoc est vigesimum octauum diem mensis Aprilis proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo octogesimo octauo, in oppido nostro Enÿed, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et prȩsentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam, vbique in ditione nostra, firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniȩ et partium Hungariȩ ditioni nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs, ad dominicam proximam post festum sancti Georgij martiris, hoc est XXVIII. diem mensis Aprilis, proxime elapsum anno domini M. D. LXXXVIII. in opido nostro Enÿed celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod közinkbe küldött propositióiból nagyságodnak hozzánk való kegyelmességét és hazánkra való gondviselését. Azért meg szolgáljuk nagyságodnak, hogy nagyságod ilyen nagy gondviseléssel és fáradsággal vagyon koronként hazánknak megmaradására, jovára és oltalmazására, könyörögvén nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy ennek utánna is ezen kegyelmes gondviselését és fáradságát ez szegény országtól meg ne vonja.

(2) Továbbá adja nagyságod azt is előnkbe, hogy az portára rendeltetett szokott adónak mind felvetésére s mind idején való beszolgáltatására gondot viseltetnénk, számlálja ez mellett előnkbe nagyságod egyéb végbeli helyekre, jövő járó követekre, csauzokra és egyéb széljel való küldözésekre való szükséges költségét. Nem akarván azért, mint ennek előtte, most is hazánknak és nagyságodnak megfogyatkozni, az császár adajára az nemesség kapu szám szerént ígír nagyságodnak 99 dénárt, egyéb külömb külömb szükségekre penig 50 dénárt, az kilenczvenkilencz pénzt ez jövendő szent Vid napjára, az ötven pénzt penig szent Margit aszszon napjára beszolgáltatni. Mely tereh viselésre az székely uraim is azonképpen ígírik magokat.

Az szász uraim is azonképpen az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink is be szolgáltatják nagyságodnak azokon az terminusokon az másfél forintot.

(3) Végeztük országúl, hogy az mely helyek döghalál miatt meg pusztúltak, azokat is az elmult articulus tartása szerént, a hol meg nem czirkálták, az ispánok és királbirák meg czirkálják.

(4) Tetszett ez is, hogy az ispán uraim, királbirák és ahoz rendeltetett tisztbeli emberek minden helyeken, az előbbi articulusok tartása szerént, mindjárást széket hirdessenek, és minden rendnek az előbbi büntetés alatt meg hagyják és hírré tegyék, hogy mind lovagjokkal, gyalogjokkal készen legyenek, úgy hogy ha kelletik, mindjárást oda mehessenek, a hova az szükség kívánja, és nagyságod parancsolja.

(5) Végeztetett ez is, hogy az gonosztevőket az ispán uraim és királbirák az ő tisztekben mindenütt kedvezés nélkül

szüntelen kergessék, és érdemek szerént meg is büntessék. Az várbeli tiszttartók az ő tisztekben való gonosztevőket ne saczoltassák, hanem kikerestetvén őket, ők is azonképpen kedvezés nélkül meg büntessék.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum, ac partium regni Hungariae nobis subiectarum, fauenter exaudita et admissa, praescriptos vniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in oppido nostro Enyed, tertia die Maij anno domini millesimo quingentesimo octogesimo octauo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.).

XXXVIII.

1588. oct. 21-én.

Egykorú följegyzés az enyedi részgyülésről.

Anno 1588. undecim millia virginum Enyedre gyülvén gyülésre ez ország kivánván urunktól, hogy a jezsuitákat kiküldje, urunk meg nem cselekedte; kiért az ország az adót meg nem igéré, elbomlik az gyülés semmi nélkül.

Ex volumine articulorum Diaetalium Banffiana fol. 19 és Haner articuli Diaetales Trans. I. köt.

(A Haner György superintendens által vett másolatról).

XXXIX.

1588. decz. 8—23.

A Medgyes városában tartott országgyűlés törvényczikkei.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, vajuoda Transsilvaniae, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles ac magnifici domini nobiles, ceterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsiluaniae, et partium regni Hungariae, ditioni nostrae subditarum, in generalibus eorum comitijs ad dominicam proximam post festum sancti Nicolai episcopi, hoc est: octavum diem mensis Decembris proxime elapsum, anno 1588 in civitate nostra Medgyes ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime: ut nos uniuersos, et singulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis praebens beneuole acceptare, approbare, et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios obseruari facere dignaremur. — Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam proximam post festum sancti Nicolai episcopi proxime elapsum, hoc est: octavam diem mensis Decembris anni 1588 in ciuitate Medgyes celebratis conclusi.

(1) Nagy hálaadással tartozunk kegyelmes urunk fejedelmünk az mi kegyelmes istenünknek, nemcsak azért, hogy nekünk nemzetségünk közűl, és nem idegen nemzetet adott előttünk járónak, hanem azért is, hogy elvevén előttünk az mi boldog emlékezetű kegyelmes fejedelmünket, te nagyságodat

menten helyébe adá, és noha ő felsége ngodat szinte akkor tenera aetasban mutatta vala, de azon kegyelmességéből ilyen gyenge állapotban is, te nagyságod árnyéka alatt, ez óráig nagy békével, nagy csendességben megtartatott országúl mind fejenként, ennyi sok hatalmas gonosz akaróink ellen, — és az mái napot adta urunknak, melyben te nagyságodnak magától való kegyelmes gondviselését láthassuk, és érezhessük rajtunk, mely nagyságod gondviselése, és imperiuma et faustum et felix sit non modo nobis, sed et uniuerso Christiano orbi; nagy szívvel ohajtjuk a rege illo regnum qui stabilit, et transfert regna, — és ez mellett communibus votis, et felicibus auspiciis végeztük ezt elsőbben: hogy te nagyságod régi fejedelmeknek módja és irása szerint solemniter in publico loco megesküdjék az mi szabadságínknak és régi királyoktól adatott törvényeknek, és az mostani gyülésben való végzéseinknek épen való megtartására, kinek utánna nagyságod, azon móddal és tehetséggel, authoritással és hatalommal praesit, melylyel te nagyságod előtt való beatae memoriae fejedelmek.

(2) Miért penig, hogy az elmult esztendőkben te ngnak és országának gubernator uram vala gondviselésére, látván ő kegyménck sok üdőtől fogva való betegeskedését naponként, és hogy az uristen nagyságodat is mind idejében, mind egyéb áldásival megnevelte, gubernator uramot kivánsága szerint az gubernatorságból megszabaditjuk, és ez után hogy te nagyságod körül suppremus consiliariusnak hivattassék és az mellett generalis regni capitaneusnak, kinek ezért jurisdictiója csak háború időben közönséges értelemből reserváltassék, végeztük és statualtuk.

(3) Te nagyságod mellett penig szükségesnek ítéljük, az dicséretes fejedelmeknek példájok szerént, kik etiam adulti et maturi ezt követték, valakik et sapienter et suorum commodo praefuerunt imperiis, hogy jámbor istenfélő tanácsi urakat, fő fő népeket tartson szüntelen mellette, kik az előtt való fejedelmek idejétől fogva az országnak dolgait vezették, tudták és moderálták, kiknek jó egyenes egyaránt való értelmekből kövesse azokat nagyságod, valamelyek először az uristennek tisztességére, azután penig közönséges hazánknak javára, és igazságnak szolgáltatására intézendők, és illendők volnának.

(4) Ez mellett megértettük kgmes urunk, és természet szerént való fejedelmünk ez mostani generalis gyűlésen, melyet te nagyságod az mi gyakorta való instantiánkra celebráltatott, közünkbe beküldött propositióit, kikben minthogy világosan látjuk minémű nagy szeretettel való gondviseléssel, és hazánkra való szorgalmatossággal legyen nagyságod; illendő hálákat adunk az mi istenünknek reánk való kegyelmes gondviseléseért, főképpen hogy ő felsége ngodat ez ideig minden dolgaiban ugy viselte, hogy mind az ő nevének tiszteletében, s mind reánk és hazánkra való gondviselésében, immár is amaz időbeli igyekezetünknek, tanácsunknak, kiben nagyságodat fejedelemmé válosztattuk, hasznát látjuk, és veluti fructum primitias degustamus, mely dolgon való nagy örömünket szájunkkal, nyelvünkkel ki nem mondhatjuk.

Könyörgünk az irgalmasságnak istenének, hogy ngodat naponként az jó igyekezetben öregbítse, és mind végig éljen hozzánk való kegyelmességében, és hazánkhoz való szeretetében megtartsa; azon isten minket is igazgasson országúl, hogy soha semmi időben te ngodhoz háládatlanoknak ne találtassunk, sőt minden engedelmességgel, hívséggel ngodhoz holtig szolgáljunk, és hazánknak megmaradására se magunkat, se életünket, se marhánkat ne szánjuk.

Noha penig kgmes urunk az ngod közínkbe küldött propositiói is olyak, hogy az minémű dolgok az hazának dolgát, javát és megmaradását nézik, in eo potissimum ordine versentur, mindazáltal minthogy minden időben az mi eleink, minden gyűléseket az isten tiszteletére nézendő dolgokon kezdették el, mi is azoknak dicséretes példájokat követvén, azt itéltük országul elsőnek lenni, kiről ngoddal együtt végeznénk.

Occuralt penig először az jezsuita szerzet, kiért hogy ngodat instantissimis nostris precibus bántanunk kellett, mozdított (praeter alias innumeras rationes, melyeket ngod előtt proponáltunk, és hogy ez az szerzet hazánknak romlására, és posteritásunknak veszedelmére tendálna, bőségesen megmutattuk) az mi eleinknek dicséretes cselekedeti, és végezése, melynek általa Izabella királyné asszonynak béjövetelének előtte ez a pontificia religio minden professorival, és szerzetessivel, communibus votis, et paribus suffragiis, mind az mi

hazánkból, mind pedig Magyarországból kiigazittatott volt, sőt következendő időkben, királyné asszonynak tudni illik béjövetelének utánna, in generalibus regni comitiis, az mint akkor 1556. esztendőben költ articulusok megmutatják, azoknak megtérésekre, avagy az országba visszahozásokra minden utat elrekesztettek azzal is, hogy jószágokat confiscálták, és sub graui interdicto a féle szerzettől in perpetuum elszakasztották.

Ilyen méltó okokból való könyörgésünket azért melyel ngodat megtaláltuk, hogy ngod az szerzetes jezsuitákat birodalmából kiküldené, hogy te ngod szemei eleibe vévén, szivébe bébocsátta, és kegyelmességét, és hozzánk való szeretetét azzal declarálta, hogy kedvünk szerént való választ tött, ngodtól nagy hálaadással vesszük mint kegyelmes urunktól fejedelmünktől.

Végeztük azért országúl, három nemzetűl, magyarországi atyánkfiaival egyetemben, hogy a dato computando huszonöt nap alatt ezek az szerzetes jezsuiták mindenünnön az ngod birodalmából mindenestől kimenjenek, és soha ez az szerzet minthogy még florente pontifitia religione in regno Hungariae soha hírrel sem ballottatott, többé ez országba bé ne jöhessen; sőt még ugyan eféle római religión való szerzeteseknek is claustrumok, collegiumok, és közönséges helyen templomok ne lehessen, se penig az régi ország constitutioja ellen eféle religion valók, se egyéb ecclesiastica persona köztünk donationis titulo, aut alio quaesito sub colore nemes jószágot, és örökséget ne bírhassanak.

(6) Miért penig hogy ezek, uti promittitur, mindenünnen ammovealtattak, sub amissione bonorum proprie ipsum concernentium, eféle szerzetes jézsuitákat se házánál, se jószágában senki ne tarthasson. — Ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék, citatus per directorem causarum convincaltassék juridice, és megbüntetessék.

(7) Hogy penig mindaz, mi kegyelmes urunknak ő ngnak és mind egyéb romai religion való főurainknak atyánkfiainak conscientiajok quiescaltassék és contentáltassék, urunk ő nga maga szükségére magyar nemzetből való jámbor praedicatort, papot avagy barátot tartson, kinek tárházából fizessen. —

Hasonlóképpen az több uraimék és nemes atyánkfiai is azon rendbeli tanítókat tarthassanak magoknak egyet, ne többet házoknál, de senkinek se szegény subditusnak, se egyebeknek conscientiájokat, senki per vim ne kényszerítse, hogy eképpen in recepta religione, az régi articulusok tartása szerént, religionis libertas megmaradjon.

(8) Végeztük továbbá ezt is, hogy az mostan expróbáltatott jesuitarum secta ez hazában nullo unquam temporum in successu admittaltassék, sőt ha vocatiora is ezen vigezésünk ellen ez országba béjönni merészelne, mindeniknek szabad legyen őket persequalni, és marhájokban zsákmányt tenni.

(9) Azonképpen egyéb szerzetek is azon kivűl, az mint feljűl meg vagyon irva, ha bejönnének, azon büntetés alatt legyenek.

Az mely jószágok penig az mi régi szabadságunk és constitutionk ellen nekik conferáltattak volt, mind Erdélyben és mind Magyarországban, azokról országúl igy deliberaltunk: hogy ngod azokat az feljűl megirt régi articulusnak continentiája szerént az fiscushoz foglaltassa, és az jezsuitáknak azokat se pénzen se alia quacunque sub conditione, aut quovis modo, eladni, avagy idegeníteni az fiscustól szabad ne legyen. Ha penig valakik tőlök megvennék, avagy vötték volna is, pénzek bele vesszen, és az fiscushoz ugyan elfoglaltassék.

(10) Az váradi városnak az szent Egyed egyháza minden pertinentiájával a kivel occupálták volt, restitualtassék, hogy (mint) ez előtt ezután is predicatiot tarthassanak az város számára benne, de nem a római valláson valót. Ha mit penig az jezsuiták ujonnan tettek, vagy vettek volna, az fiscusé legyen.

(11) Az religio dolgában penig végeztük országúl, hogy az két rendbeli religio, az augustana confession kivűl való, miképpen ez eddig obserualtatott, azonképpen ennek utánna is az előbbi articulusok tartása szerént, megtartassék, és senki abban meg ne háborítassék. Innovatio pedig ne engedtessék, sub poena ante hac edita.

(12) Azonképpen az minémü régi statutumok az oláh papok és püspökök felől voltak, helyen maradjanak, és az görög hiten való püspökök, az patronusok hire nélkül visitalni senki jószágába ne mehessenek.

(13) Az mi nézi penig az ngod propositióját,holott int minket ngod, hogy az szökött jobbágyoknak hazavitele felől való terminust közélben hoznók; végeztük: hogy azt a terminust, ki királyné asszonynak bejövetelének idejében volt, közélben hozzuk, és azután az mi boldog emlékezetű kegyelmes urunknak István királynak erdélyi vajdaságra választásának idejétől fogva vitessenek haza az házas emberek, és özvegyek, — az kik penig immár processusba vannak, azok prosequáltassanak az előbbi constitutiók szerént.

(14) Végeztük penig, hogy az ilyen elszökött jobbágyok egynehányszor elvégezett régi articulusok tartása szerént, minden helyekről, várakból, várasokból, azoknak tartományiból, kamarákról, aknákról, aknahelyekről, minden exceptio nélkül megadassanak, nominanter pedig Fejérvárról és ahhoz tartozó jószágokból is. — Azonképpen Sajóról, és tartományából is kiváltképpen penig az 1571. generalis gyülésben végzett articulus tartása szerént Görgényből és ahoz tartozó jószágból.

(15) Továbbá: miérthogy gyakorta történik, hogy szegény atyánkfiai aféle szökött jobbágyokat kiváltképpen kamara-ispányoktól megkérnek, megadják ugyan, — de másfelől vagy az ő magok commissiojokból vagy csak magok indulatjokból a sóvágót erővel, hatalommal elveszik. Tetszett azért, hogy mikor az kamara ispányok kézbe adják, tartozzanak a határból ki is kisérni, és sub poena ducentorum florenorum békével bocsátani.

Ha penig akár kamara ispányok, akár egyéb tiszttartók vagy városbeli biráktól eféle szökött jobbágyokat megkérnek, tartozzanak az ő tisztek alatt megkeresni, és kézbe adni, kit ha nem mívelnének, excusálván magokat, hogy birtokok alatt nem volna, megbizonyitassék, és az feljül megmondott poenán maradjon.

Özvegy asszonyok is, kik még férjhez nem mentenek obbágy gyanánt computáltassanak, és hazavitessenek, ha szolgálatra nem mentenek ki. Váradról penig és Tasnádról, az mostani gyüléstől fogva az mely jobbágyok oda szöknének, megadassanak; de az kik az előtt oda mentenek, azoknak békesség adassék.

(16) Magyarországban az ngod birodalmában, az szökött jobbágyoknak megadásában, és haza vitelében az ngod kegyelmes tetszése, és engedelme szerént így végeztünk: — hogy minden helyekről, városokból, falukból és kastélyok tartományiból megadassanak a feljűl megírt terminus szerént. De az váradi vár tartományába az kik mentenek, avagy mennének, azokat szolgabirák által meg ne kérethessék; — hanem minthogy ordinarie az ngod birodalmában esztendőben kétszer leszen gyűlés, ngod az Bihar vármegye viceispányit több nemes atyánkfiaival egyetemben mikor béhivatja, akkor eféle szökött jobbágyokat, az kiknek jobbágyi az váradi várhoz való jószágba mentenek, azoknak instantiájokra megczirkáltassa — és megszámlálják azoknak neveket, és mely helyen találtatnak, ngodnak irva hozzák, kiktől nagyságod megértvén, és comperialván, kegyelmes ígérete szerént az váradi kapitánynak és udvarbirónak parancsoljon, hogy az ő földes uraknak tartozzanak restituálni.

(17) Debreczenbe ha mely jobbágyok szöknének, azokat senki haza ne vihesse, de az mely adó rajtok vagyon, utánok irattassék és exequáltassék tőlök az exactorok által.

(18) Könyörgünk ngodnak mint kegyelmes urunknak, hogy az mi hazánknak dolgaiban az portára, nisi summa urgente necessitate, idegen nemzetet ne jártasson.

(19) Tetszett az is, hogy az törvény szolgáltatására ngod viseltessen szorgalmatos gondot és törvénytudó assessorokkal az táblát megbővítvén, azoknak salariumokat az régi fejedelmek régi szokások szerént adassa meg, hogy lehessenek elegek az szolgálatra, és ngod válasszon egy fő törvénytudó embert közikbe, az ki cum autoritate praesidiáljon az törvényben, és dirigálja ugy az törvény processussát az régi consuctudo, és az decretum tartása szerént, hogy senkinek feje, jószága, tisztessége itéletében méltó panaszkodása ne lehessen.

(20) Az director penig ugy mint ngod gondviselője járjon proprie az ő tisztében, az nagyságod dolgainak gondjaviselésében. Priuilegiumok penig és aféle deréklevelek, kiket benn az táblán exhibeálnak az ő kezébe ne járjanak.

(21) Végeztük azt is, hogy senkinek instantiájára az régi decretumok continentiája ellen prorogatoria ne adassék, és ha valakinek adatnék is törvény ellen, ne obseruáltassék.

(22) Sok időtől fogva panaszolkodtunk egy néhány gyűlésünkben sok atyánkfiainak injuriájokról, kiket görgényaljaiaktól szenvednek. Tetszett azért mi nekünk, és így végeztünk: az ngod kegyelmes engedelméből; hogy ennekutánna mind szökött jobbágyoknak megkeresésében, latrok kergetésében és egyéb causáknak prosecutioiban az vármegye törvényhez tartsák magokat, és az ispánok ott is minden dologban exequálhassanak.

(23) Miérthogy nem az szűk, hanem az bő marha teszen olcsóságot, végeztük az görög és egyébféle árusokról, hogy az országban az szász városoknak privilegiumoknak tartása kivűl minden helyeken, mind mezőn, mind kolcsos városokban szabadon járhassanak, de ők is büntetés alatt aranyat, tallért, ennek előtte való büntetés szerént, ki ne vigyenek az országból, — árujokat is reánk ne drágitsák, hanem képes áron adják.

(24) Hogy te ngod az ispánságokat főfő-urainknak conferálja, kiknek autoritássa vagyon közöttünk, akarjuk; de miérthogy vagyon oly ő kegyelmek közűl, hogy vagy soha, vagy igen vétlen jő bé az vármegyébe; tetszett: hogy ő kegyelmek tisztekben szorgalmatosson eljárjanak, és az szokott törvénytételt continuálják. — Ha hol penig nem akarják, ngod az ispányságot conferállja olyaknak, kik az ő tisztekben eljárjanak.

(25) Mértékekről, tudni illik: köbölről, ejtelről végeztük: hogy az országban mindenütt vármegyében és székeken, az kolosvári köböl és ejtel legyen, az kik ez ellen cselekesznek az ispányok és királybirák az ő tisztek alatt valókat fl 12 büntessék. Az városbeli birákat director uram citálja, és 200 fl. maradjanak. Az szászság és székelység között az szebeni köböl és kolosvári ejtel legyen. Magyarországban, Kraszna és Középszolnok vármegyében azon büntetés alatt az kolosvári köböl és ejtel tartassék.

Várad tartományában és Bihar vármegyében az váradi bőcsű és pint tartassék.

(26) Miképpen ennek előtte, azonképpen most is reguláztuk, hogy az arendátorok az szegény községen bárány és méz, bor és buza dézmát szent Márton napjánál tovább ne

tarthassanak. Ha mézet és bárányt addig el nem vinnének, az után az szegénység ne tartozzék az gondja viselésével.

(27) Miérthogy urunk ő nga is jószágában, és az szászság között pénzen dézmát veszen, végeztük: hogy valahol urak, avagy nemesség jószágában az féle dézmák vagynak, kiket az papok integre birnak, az patronusok meghagyván az papoknak egyik quartáját, az többit kiki mind letevén az ő része szerint arendáját magoknak vehessék, és az pap is tartozzék felvenni az árát.

(28) Az szegődött szolgák dolgáról az 1556. esztendőbeli articulus tartása szerént procedáljanak.

(29) Az elpusztult rovások felől az 1587. esztendőbeli articulus tartassék meg.

(30) Magyarországban is az mely faluk török miatt teljességgel praediummá lőttek, ő nga missilis leveleivel az exactorok vegyék oculatára és az mi adó rajtok vagyon, szállítassék le, megtelepedvén az föld, ujonnan rovassék.

(31) Minthogy az ötvösök között találtatik ilyen mesterséges álnokság, hogy noha gyrájától szegődnek az műnek velek, mindazonáltal valamenyi pondussa az aranynak vagyon, kit aranyozni adnak reá, annyi ezüstöt maraszt magának, — végeztük azért: hogy ennek utánna mind az ezüstnek, aranynak mértéket összetudván, a mint beveszik, ezeket ki is ugy adják.

(32) Vannak olyanok is, kik az törvénynyel nem gondolnak, szegény emberek földére küldenek, jobbágyát erőhatalommal felragadják, és elviszik, és vitetik: tetszett erről, hogy az szegény nemes népeken efféle hatalom ne cselekedtessék. Ha kik penig comtemnaliter ezt cselekednék, nagyságod az elvett jobbágyat restituálhassa de facto, az potentiaért penig keressék törvénynyel.

(33) Végeztük azt is, hogy ngod senki köteles jobbágyát földes ura híre és akaratja ellen meg ne nobilitálja, és ha nobilitáltatnék is, az törvényben helye ne legyen, mint ennek előtte is erről volt constitutio.

(34) Tetszett az is: hogy mind ez országban és mind Magyarországban, minden helyeken való városbeli, és falukbéli birák, az ő városokban, falujokban és határokban való sárokra

gonosz utakra, vizekre hidakat csináljanak, kiknek az ispányok, birák egyéb helyeken való falukat rendeljenek segítségnek. Ha meg nem csinálnák, az vármegye ispányok az ő székeken eféle negligenseket fl 12 büntessék meg. — Az városbelieket penig az director citálja és kétszáz forinton maradjanak.

(35) Az új vámok dolgáról ugy szóllottunk, hogy semmi helyeken új vámokat, réveket ő nga annunciatioja nélkül ne csinálhassanak, — az kik penig erigálnának, az director reá citálja, és az decretum tartása szerént való poenán maradjanak.

(36) Szegény nemes népek penig egy ház-helyiek, vámmal, révpénzzel sehol ne tartozzanak, ha maga kereskednének.

(37) Hogy te nagyságod kegyelmes urunk, az szegény nyomorúlt czigány nemzetségen könyörülvén, az czigány vajdáknak minden jurisdictiojok ellen eximálta őket, és aféle vajdaságot ennek utánna nem akar hogy legyen, adójokat is ngod teljességgel leszállította, megszolgáljuk ngodnak mint kegyelmes urunknak.

(38) Továbbá az deliberatum homicidiumnak büntetéséről, mikor nemes ember nemes embert öl meg, végeztetett egy akarattal: hogy ha aféle gyilkos az vértől elszalad, az mely vármegyében fő háza és jószága vagyon, — ott az első székre az ispányok eleibe citáltassék peremtorie. Ha compareál, s magát menteni akarja, servatis de jure servandis mentség engedtessék neki, és ha megszabadíthatja törvény szerént magát, jó; ha penig succumbál, annak módja szerint mint gyilkos megbüntettessék, — ha penig apellál, elbocsáttassék az fejedelem eleibe, de az apellatiot ő nga extra ordinarie, et continue megláttassa. — Az appellatio alatt vagy fogva tartassék, vagy jó kezesség alatt legyen. — Az appellatio mihelyt megláttatik, azonnal finaliter az ispányok által exequáltassék.

Ha pedig nem compareál, az széken az citatoria sententia adasssék ellene, kivel mindenütt kergethessék szabadon, és megbüntettessék nullo juris remedio obstante. — Ha peniglen nemes ember paraszt embert öl meg, abban az régi mód tartassék.

(39) Végeztetett az is, hogy az mely nemes embert azelőtt való articulusok tartása szerént fertelmes gonosz cselekedeteiért kiadnának, az ispányok azt az vármegyére bevigyék törvény szerént, és ott az vármegye törvényt tegyen e féle nemes emberre, ha méltán-e, vagy méltatlan adták ki, vagy nem. Ha megmentheti magát, jó; ha penig nem, ott törvényt mondjanak reá. De ha aféle nemes ember ngodra appellál, ngodnak hiven megirják az ő töttök törvényt, addig fogva tartassék, azután valamiben nagyságod hagyja, és valamint deliberál, az törvény abban maradjon.

(40) Az ispány uraim, királybirák és egyéb tiszttartók, kiki az ő tisztek szerént kimenjenek czirkálni és a gonosztévőkről inquiráljanak szorgalmatoson, kergessék és büntessék őket, hogy az gonoszság megszűnjék. Az mely gonosztévők penig az megholt kegyelmes urunk Báthory Kristóf halála után bünben nem találtattanak, azoknak kegyelem legyen.

(41) A mely szegény nemes uraimék, és atyánkfiai in pacifico domino bonorum suorum vannak, sed literis, et literalibus instrumentis forte destituuntur, azokat könyörgünk ngának, nemhogy ante illorum defectum in semine jus regiummal megháboritaná, de sőt inkább ngod őket salvo jure fisci kegyelmesen azokba építse, és necessariis instrumentis confirmálja benne.

(42) Hogy penig kegyelmes urunk, ngod az mi hazánknak gondviselésére elég lehessen, igértünk ngodnak kapuszám szerént den. 99 ad festum Fabiani et Sebastiani, és ismeg den. 50 ad festum Petri catedrati minden fogyatkozás nélkül. Az székely uraink azon tereh viselésre igérik magokat ngodnak, az szász uraim is azonképpen az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink, kapuszám szerént az megmondott napra egy forintot, és ugyanazon feljűl mondott ötven pénzt ngodnak bészolgáltatják.

(43) Tetszett az is, hogy az magyarországi uraimék az előbbi végzések szerént a mit házok szükségére visznek, attól harminczadot ne adjanak.

(44) Történtek ilyen dolgok, hogy nagyságodtól missilis levelet vivén kapitányokra avagy viceispányokra, királybirákra avagy egyéb tiszteletbeliekre (kiknek vigorával minden

törvény ellen, jószágot, örökséget elfoglaltak) külömb külömb dolgokban exequáltattak. Könyörgünk ngodnak mint kegyelmes urunknak, hogy ngod ennek utánna sem ez országban, sem Magyarországban e féle missilist ne adasson, hanem ha mely jószágot sequester kézhez kell adni,törvény discussiojából menjen ki.

Ha mely jószágot penig a féle missilis levélnek erejével eddig elfoglaltak volna, az restituáltassék.

(45) Az fejérvári tartományában való nemes népeknek, atyánkfiainak, kik panaszolkodnak, hogy az fejérvári udvarbiró potentiát exerceáltatott rajtok, dolgokért, könyörgünk ngodnak igazítassa el nagyságod, és ennek utánna rajtok hatalmaskodni ne engedje.

Azonképpen Bihar vármegyében is ngod parancsoljon az kapitányoknak, hogy a féle potentiát ne exerceálljanak szegény nemes népeken.

(46) Könyörögnek még is ngodnak az magyarországi három vármegyebéliek, hogy az mely ravásokat kapuszám szerént pusztulás miatt leszállitattanak, azokról az várműre, kőhordásra és gyalogműre ne kénszeritessenek.

(47) Ngodnak könyörögnek az magyarországi uraink, hogy az kapitányokkal adasson segitséget, — kik ha dulást tennének az urak, avagy nemesek jószágában, az ispányok jószágokból tartozzanak refundálni, kiről a kár vallott ember medio unius iudicis nobilium igazat vehessen.

(48) Miért hogy peniglen nagyságod hittel kötelezi magát az országnak, azonképpen végeztük, hogy minden szolgák, kik ezelőtt kötelesek voltak hittel fejedelmeknek te nagyságodnak megesküdjenek és itt menten elkezdessék hadnagyoktól, kapitányoktól és egyéb köteles szolgáktól.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subditarum faventer et audita, et admissa, praescriptos uniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inscribi, et inseri fecimus, eosdemque ac omnia et singula in iisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus. — Offerentes nos benevole, quod

praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam quorum interest, seu intererit obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Medgyes vigesima tertia die mensis Decembris. Anno domini millesimo quingentesimo octagesimo octauo.

Sigismundus Báthori de Somlyó, mp.

(Egy az eredetivel egykorú másolatból, mely meg van a gyula-fehérvári tanács levéltárában, összehasonlítva a Halmágyi-féle példánynyal).

XL.

1588. decz. 19-én.

A jezsuiták jelentése a megyesi országgyülés folyamáról.

Quae acta sunt in comitijs generalibus in Meghies Transsyluaniae 19. Decembris 1588. celebratis.

Praecipua causa quare hoc anni tempore, et quasi extraordinarie comitia generalia celebrarentur, fuit, quoniam ante duos menses cum Engedinis partialia comitia haberentur, et de more vectigal princeps peteret, negauit regnum se daturum donec e Transsyluania jesuitae expellantur. Princeps et nonulli arbitrabantur hos regnicolarum clamores facile senatorum et gubernatoris authoritate sedari posse, sed cum nullo modo acquiescerent, nec de tanta causa in partialibus comitijs statui quicquam posset, ad generalia prouocarunt regnicolae. Itaque cum tunc usque ad raucedinem contra nos clamassent re infecta omnes discesserunt, sed postea huiusmodi clamoribus catholici excitatj, cum in partialibus pauci fuissent, ad generalia frequentissimi confluxerunt. Quare non nisi id dei prouidentiae adscribendum putamus ut valde alieno tempore nos eÿciendos clamarent. Cum itaque conuenissent, (dec. 10) ut solet, a ministris quesitum est, si quid vellent de religione, Incipit Geluensis minister, solitis calumnijs nos onerans, nos scilicet esse jdolatros et sanctos ut deum venerarj quod ut sepe nobis obÿcitur, ita nunquam ex dei verbo nec sanctorum

probatur authoritate, addidit, in eucharistia ita nos esse superstitiosos ut panem tanquam deum flexis genibus adoremus, cum tantum nobis manducandum Christus preceperit. Ad haec cum alia vellet iussus est perorare, cui Demetrius successit, qui diuturnis lucubrationibus vix potuit aliquot mendacia contra pontificem et nos excogitare, ac inprimis obiecit, papam se facere et velle haberis, et a nobis ita predicarj, deum terrenum, omnipotentem et qui ex inferno 600. animas posset liberare. Quod quidem ut nouum et inauditum ita admirabile omnibus visum est, illius potentiam tantopere a nobis extollj. Atque ita esse ex catholicorum scriptis dixit se posse demonstrare, ac si hoc parum est, inquit, in mortuos potentiam exercere, in vivos etiam se omnem potestatem habere gloriatur, et se dominum dominantium, regumque regem esse turpissime mentitur, imo et profitetur, contra, preter, et supra omnia iura humana et diuina posse dispensare. Haec 1-o die (dec. 11). Secundo uero itum est a nostris ad nobilitatem, quod nunquam ante fecerant. Vt ventum ad regnum est, cepit latine P. viceprouincialis, purgans nostros et pontificem ab illis criminibus quae conficta falso catholicis passim a pastoribus obijciuntur. Secutus est nostros quidam insignis catholicus, [1]) qui ex scripto satis multa pro catholicis, et eorum omnium nomine dixit. Deinde regnicolis supplicationem tradidit legendam. Dum nostri apud nobilitatem orarunt nullus fuit nobilium qui auderet mutire sed nostris abeuntibus statim et Demetrius et ciues Claudiopolitanj assurrexerunt. Ac primo Demetrius, itane, ait: pontificis jmperium hic augeri in regno promittitis? nec aduertitis sicut contra Austriacos Viennense seminarium, contra Lituanos Vilnense, ita contra Transsyluaniam Claudiopolitanum erectum fuisse, ex quo studiosi ita prodeunt armati, ut et nobis minentur et satellites portae custodes invadant. Ad extremum si hi, inquit, in regno relinquentur paulo post de Transsyluania actum erit, nam ut ante aliquot annos magnum hinc thesaurum Romani pontifices adportabant, si catholicorum fides increbuerit verendum ne

[1]) Keresztury Kristóf nagy-bányai és kővári kapitány volt. V. ö. Veszely: Egyháztörténelmi Adatok, I. k. 203. l.

bona ecclesiastica reputant, quae iam inter nobiles diuisa magno omnium detrimento et iniuria restituentur. Alius deinde Urbanus nomine surrexit, qui iam diu a quodam nostrorum pro concione uiolatus adhuc seruat sub pectore vulnus, et ut tanti odij causam altius repetamus, hic Vrbanus quamuis fortasse sobrius et ut verbi dei minister non multo vino deditus, aliquando tum propter hospites et amicos et crebros dolores stomachi stolet largius propotare ac semel cum tota nocte bibisset mane in suggestum prodiens cum vellet declamare obdormiuit, paulo post excitatus ait: profecto Marcus Kidal est imago in cartis lusorijs, quasi diceret primera pro die hoc ut factum erat ita a quodam nostrorum in concione relatum fuit, hinc ita rixae et odia cum nostro Urbano, dequo hi duo verticulj perurbane decantantur.

Diceris Urbanus, sed nominis immemor huius semper inurbanus cum bibis esse soles.

Claudiopolitani vero ne sibi defuisse viderentur aliquot contra nos capita proposuerunt et 1-o se inuitos et minis regis adductos et locum pro seminario et cemiterium et omnia nobis in ciuitate concessisse; secundo a nostris studiosis Demetrium et alios fuisse vexatos, sed maxime urserunt a nobis in suum contemptum funus per ciuitatem celeberrime ducj, etiamsi inquiunt in aliquo ciuitatis angulo mendicus aliquis obeat, ita ab istis circumfertur, ut non ad necessitatem sed ad pompam et totius ciuitatis iniuriam id facere videantur; haec et plura alia nobis obiecerunt, sed nihil mordacius quam quaedam verba,quae a quodam nostrorum Romae coram Gregorio XIII. dicta fuerunt, nam et de scripto recitarunt et vngarice Demetrius interpretatus, contra nos nobilitatem satis accensam nouis facibus inflammauit. Patris verba talia erant ut viderentur innuere, ideo hic esse aedificatum seminarium a pontifice ut tanquam omnibus haereticis opponeretur. Scripta est demum supplicatio qua urgerent nostrorum expulsionem et paulo post unus ex senatoribus Dominus Zambor ad nobilitatem delegatur et rationibus frustra eos mitigare conatus est, aiebat 1-o non iure id fieri posse, ut omnium nomine supplicatio detur, cum multi ex primoribus dissentiant, deinde ait principe adhuc puero, et electo tamen non iurato qui potest de tantis rebus statui;

expectent propterea donec se gubernator magistratu abdicet, tunc melius de his rebus deliberabitur; acclamatur fere ab uniuersis, nunc tempus esse, frustra prorogarj et occasionem quaeri elabendj. Sed Dominus Zambor nec, inquit, gubernator potest, cum debeat omnium iura tuerj, et princeps non iuratus nequit duorum iuratorum principum acta et priuilegia rescindere; multis preterea ultro citroque usque, ad 3-am promeridianam in templo fuerunt.

Tertio comitiorum die (dec. 12.) cum frequentes in templum conuenissent ceperunt de supplicatione ad principem mittenda deliberare qua peterent, ut nostri expellantur, tandem omnes paucis exceptis contra nos consenserunt. Mittuntur itaque legati ad principem quorum caput fuit causarum director. Paulo post etiam a catholicis nonnulli delegantur, quorum princeps erat Sarmazaj Anianus, (Sarmasági János) nobis tamen aequitatis et principis causa fauet, sed tam catholicorum legatis quam aduersiorum responsum est, non posse tam cito de his rebus deliberarj cras conueniant, quid facto opus respondebitur, Pater interim viceprouincialis coram illustrissimo et aliquot senatoribus nostrum supplicem libellum legit officij et iuramenti admonens gubernatorem, in templo tamen ita contra nos seuitum est, ut nullo modo nos uita dignos iudicarent, appellabant hostes et animae et corporis et peiores homicidis qui tantum corpus trucidant nec puduit tantam calumniam in supplicationem scribere. A praudio conuenerunt senatores cum illustrissimo de nobilium supplicatione consultaturi.

Quarta die comitiorum (decz. 13.) dominus cancellarius et dominus Galphi ad regnum delegantur, qui nomine principis nobilium postulatis de scripto respondeant. Responsionis haec erat summa, se nullo modo presertim in tali aetate, posse irritare illa, quae a duobus principibus essent constituta, presertim cum multi sint, inter quos etiam sui fratres, qui Jesuitas suos pastores retinere cupiunt, et id se velle, principi supplicarunt et principis cum sit omnium iura tuerj, maxime illorum debet defendere quorum aduentus tantopere sit ab alijs principibus expetitus et commoratio omnibus regnicolis tum saluti tum dignitati fuerit. Addidit in regnum nostros

nullius iniuria vel expensis fuisse admissos, et bona quae nunc possident non ex publico fisco sed ex proprijs facultatibus principes assignarunt. His auditis in templo catholicorum animi erecti sunt, sed aduersariorum ceciderunt, et cum nescirent quid principi responderent, electi sunt 20 qui de responsione inter se deliberarent.

Quinta die (decz. 14) ex nobilitate Joannes Gerendj et Joannes Forro ad principem mittuntur, qui contra nos aliquot mendacia proponerent, inter quae haec erant, quibus nos iure expellj posse arbitrabantur. 1-mo nos suasores imo et impulsores fuisse ut rex Lusitaniae bellum susciperet contra barbaros, ibique 16 annos natus occubuit, deinde nobis datam esse facultatem docendj pueros non propagandj papisticam religionem, sed nos his finibus minime contentj ubique in toto regno vagamur et alios vel inuitos ad nostras superstitiones conuertimus. 3-o idem conculcarunt quod Claudiopolitanj, ita nos esse superstitionibus inquinatos ut in meridie, dum funus ducimus funalibus utamur quasi sol, inquiunt, non satis esset ad viam in coelum demonstrandam, quare tantus fumus excitatur ut fere homines excaecentur. 4-o. A Varadiensibus in die Paschatis flores decerpj et arbores et fructus in floribus destruj. 5-o quendam ministrum a nostris male fuisse mulctatum, eius etiam libros per summam iniuriam laceratos. Demum ad impugnandam donationem qua nostra bona possidemus quendam articulum nunquam antea auditum a regina Isabella latum obtulerunt, quo cauebatur, ne bona ecclesiasticis semel ablata illis iterum restituerentur multa alia obiecerunt quae facile dilui cum sint falsa, potuissent, si iure et rationibus uti, quam tyrannide et vi maluissent. Vesperi eiusdem diej hora 6-ta nomine illustrissimi ad aulam omnes vocamur, quo cum peruenissemus in quoddam cubiculum interius adducti sumus, quo paulo post dominus cancellarius et dominus Zambor, mox exortus cancellarius. Magnae inquit curae tum principi tum reliquis senatoribus res vestrae sunt, magnae cum principis dignitate coniunctae, ac cum omnes in ancipiti deliberatione versemur, quomodo scilicet et regnicolis aliqua ex parte satisfacere et vos retinere possimus, et cum certo certius sit nullo modo hinc regnum discessurum, nisi aliquid boni contra

vos promulgetur, certum item esse, vobis nullo modo post hac licere in ijsdem locis consistere, in quibus antea iussu regis fuistis, jdeo vos consulimus quid statuendum sit ne uno atque eodem tempore illustrissimus princeps, vel vobis sibi charissimis vel regno nostro spolietur.

Cui P. viceprouincialis nulla inquit, causa est, cur in re tam certa et priuilegijs firmata, atque comitiorum generalium consensu roborata tantopere laboretis. Nam si rationibus agere voluerint, ut par est, nec bonis spoliarj nec tam atroci exilio mulctari possumus. Ad quae cancellarius hic non iure sed virem agi, et vos videtis, si ita inquit Pater, est, nos arma non habemus, defendemus quoad poterimus nostram causam in refutandis calumnijs, reliquum deo committemus. Addidit ad extremum cancellarius illud urgeri ab aduersarijs quorum ipse princeps est et religionis catholicae acerrimus hostis, a nobis non legitime bona possideri. Nam etsi inquit, rex donauit, cum anno 1556 sit articulus quidam a regina Isabella latus, ne unquam bona quae semel ecclesiasticorum fuerant ad illos deuoluantur, quare nullo iure possidebamus tot annos illa bona, cum fuerunt antea ecclesiasticorum. Addit preterea nos docendj non concionandi causa fuisse vocatos et tamen nos inquit toties sine principis consensu etiam ad Turcas excurristis. Urgebat demum concordiam inter nos et aduersarios quae cum nulla sine nostra maxima iniuria esse posset, tempus tamen deliberandj postulauimus quare domum reuertimur, et omnium nostrum una voce decretum est, ut nullo modo tantae tyrannidj consentiamus, qua licet authoritate concionandj et docendj et bonis semel optimo iure possessis, sine ulla causa spoliemur, rationesque attulimus quare id potissimum et principis dignitatj et nostrae conscientiae expedire videatur. Nam inprimis tum regem, tum Christophorum maximae iniustitiae, impietatis et imperitiae condemnaremus. Nam si nobis illa bona dederunt quae non poterant profecto impij et iniustj fuerunt. Si vero nesciebant se non posse donare imperitissimi legum et iuris Transsyluaniae. Haec et multo plura in die Natalj Domini coram illustrissimo et senatoribus P. viceprovincialis recitauit demum quod etiam alias fecerat solemni protestatione protestatus est nos minime tantae impie-

tatj consentire, nec nostra sponte velle nostro iuri cedere, si vi et tyrannide ipsi velint agere, non tamen bona sed vitam etiam possint auferre. Sed his nihil permotj paulo post decretum promulgarunt quo nos Albaiulia Varadino et Claudiopolitano collegio spoliabant. Monostor. tantum (pagus is est) ne omnia simul auferre uiderentur, dereliquerunt, sed nec tanta calamitate odium nobilitatis exsaturatum, adhuc et illinc nos expellj debere clamarunt, et ne putentur mitius id egisse usque ad 2-am promeridianam comitia produxerunt, tandem ad diem sancti Stephani reiecti sunt, impetraturi a principe quicquid postulassent. Nam et princeps a nobis alienus, aliorum fortassis deceptus consilijs videbatur. Nam uni ex nostris qui cum illo versabatur, dixit se omnia nunc dissimulare velle, ac antequam promulgaretur decretum perorabat uehementer conquerebatur etiam se fuisse ab omnibus derelictum, et solum non potuisse tantis clamoribus resistere. Hic illustrissimus princeps, qui fuerat a nostris a teneris annis educatus et nobis tum a parente, tum a rege Stephano unice commendatus. Vt tamen animi dolorem ob hanc nobis iniuriam illatam ostenderet subtristis in conuiuijs fuit, nec muticas adhibuit, alij ubique, usque ad vesperum pro felici nostra expulsione propotarunt. Hic finis historiae. Interea multi ex catholicis ad nos moestj, squalidi ac semimortuj confluebant, nostram calamitatem cum sua salute coniunctam ardentissimis lacrymis deplorantes, ita nos diem natalem celebramus flendo non canendo, nostra laetitia in luctum versa est, in salicibus suspendimus organa nostra, nec potuimus proferre verba concionis 26. Decemb. etiam reliqua nostra bona nobilitati permittuntur, ediciturque ut nullibi in Transyluania nostri sine vitae periculo versari possent. Et cancellarius qui hoc edictum promulgauit, ut a nobis fortassis gratiam iniret summis coram regno laudibus affecit. Nihil in regno inquit, Patres fecerunt propter quod et hac bonorum spoliatione et tam infami et tam atroci exilio digni sint, nec sunt inquit, infimae conditionis homines, in quos quicquid libitum fuerit statuatis, sed quoniam vestris clamoribus haud resistj potest illustrissimus princeps vestris tandem precibus victus et bona aufert et exilio mulctat sempiterno.

Pergite itaque, alacriter, et posthac omnia bona tam foelici principio constituto a tanto principe expectate. Paulo post latam sententiam a domino gubernatore et domino Galfio monemur ne amplius ad aulam eamus nec principem conueniamus nisi vocatj, itaque uno tempore omnibus bonis et principis consuetudine quem tamen rex moriens unice nobis commendauerat, et omni dignitate spoliati sumus, sed ne videantur contra religionem catholicam agere, cuique nobilj unus sacerdos permittitur qui et Vngarus sit et a Jesuitarum disciplina et institutis alienus. Sed haec est diaboli fraus, nam videt nusquam Vngaros sacerdotes reperiri a quibus catholicj rudes ad fidej mysteria informari possint, ex alijs vero partibus, si sapiant nostro exemplo edoctj non se conijcient in tantam barbariem, quam nos infinitis priuilegijs et diuturnis vigilijs mitigare non potuimus, sed ad rem putabamus nos tantum a consuetudine principis, non reliquis ministerijs societatis arcerj, itaque cum dubitaremus visum est gubernatorem consulere, an nobis liceat apud illustrissimum sacrum facere et reliqua sacerdotum ministeria exercere; negauit omnino licere, quare quam primum discessum cogitamus. Quaenam autem mutatae voluntatis causa fuerit cum semper antea princeps et patres nostros dilexerit et ubique summo amore defenderit facile conijci potest. Nam princeps cum natura sua sit ad imperium inflammatus et diuturnam iam tutelam fastidiens statuit omnia tentare, ut rerum quam primum ipse potiatur. Gubernator etiam similibus facibus accensus cum videret se, si administrationem deponeret, in ordinem redactum irj, et in aliquod etiam discrimen propter principis pueritiam regnum coniectum iri decreuit omnino extrema quaeque tentare ut possit, ut antea gubernacula retinere, et quum omnibus odio erat propter summam auaritiam videretque ad se deponendum populum esse inflammatum, occulte animos nobilium tentabat, ne deponatur, aperte autem et principi et multis alijs se magistratu abdicaturum pollicebatur; sed nunquam inquit, principem alloquendo, tu magistratum inibis, ni prius Jesuitas pro toto regno despondeas. Hic anceps princeps, nec adhuc calliditatem gubernatoris conijciens haesitabat, consulit tandem suos expellendj ne sint nostri propter regnum, illi autem vel saltem alter illorum,

quum cum principe regnaturus putatur facile authores fuerunt, ut nunc consentiat, non defuturam occasionem nostros maiori cum dignitate reuocandj. Interea princeps ne verbum quidem nobiscum de hac re ut antea imo et alienus videbatur. Quod cum suspicaretur quidam e nostris adijt, ille semiratus respondit: Scio inquit ego quid facio, omnia ne dubitetis in religionis catholicae utilitatem cederit. Agitatur postea in senatu nostrorum reiectio, assurgit princeps et ne consentire videretur, facite vos, inquit: ego discedo, alij venatum eunt, vel magna ex parte in conuiuijs tempus tenent. Omnes denique se et religionem catholicam produnt, suisque commodis postponunt. Itaque gubernator cum videret omnes fere a nobis desciuisse, et iam omnia se obtinuisse, quae nunquam sperare ausus esset, nomine principis decretum dum legat, facile tamen persuadet aliquibus, se tanti facinoris fuisse authorem. Quare pro tanto beneficio usque ad mortem regnare permittant, et ut aliquot ab hac re abhorrentes ad suam sententiam reduceret, ipsemet senex et semimortuus multis stipatus nobilibus descendit ad nobilitatem, quamuis inquit nihil tale fecerim, cur hac quam a rege habui, authoritate priuer, cum tamen meum diuturnum morbum et senectutem videam, paratus sum dummodo alicuj ad hoc idoneo haec cura mandetur, regnum deponere. Haec callide ab illo, nam quosdam subornarat, qui clamarent nullo modo id regnum passurum ut homo tantae experientiae hac dignitate spolietur, sed reliqui quibus erat exosus, clamant, se non posse de his rebus ipso presente deliberare, abeat tunc quid faciendum inter sese consultabunt.

Sequenti itaque, die omnino in sententia prestitit nobilitas, ut scilicet gubernator omnino deponatur, fit tamen prius regni consiliarius et totius equitate prefectus generalis. Princeps itaque laetus.

2-o Januarij ad calculum romanum in templo solennj more, contra nos religionemque catholicam conceptis verbis iurauit ut mirer et fere obstupescam, tantum principem ab infantia in religione catholica educatum et optimis ortum parentibus, tam impium iuramentum non exhorruisse. Inprimis iuramento se obstrinxit, nunquam nostros hic passurum

nec aliunde vocaturum ac spatio 25 dierum omnes hinc exacturum, poena constituta in nostros est spoliatio bonorum, et vitae etiam si illi qui nostros inuenerit videbitur, eadem poena et illi afficientur apud quos nostrj reperientur.

Templum quod nos Varadinj habebamus, quo solebant ad 10000 catholicorum conuenire, et quod antea catholicorum semper fuit haereticis statim permisit nec tot catholicorum lacrymis et suspirijs est permotus, quas genibus flexis dies et noctes pro hoc templo fuderunt. Repetijt paulo post gubernator a nobis templi ornamenta, libros calices, et fundationis priuilegia, additis ni daremus minis. Jurauit se 3. tantum sectas in regno permissurum preter Valachos, confessionis augustanae, caluinistarum et arrianorum; statim Claudiopolj seminarium dimissum est, scholae clausae et tantus fertur luctus catholicorum ut a mane ad vesperam usque in templo non nisi ploratus et eiulatus exaudiatur. Multi etiam hoc calamitosissimo tempore vel tanta iniquitate vel nostrorum tollerantia permotj ad catholicam fidem conuertuntur, sed parum permansurj putantur cum nullus hic remaneat qui eos confirmare possit, frequentissimae sunt confessiones et nullum fere sacrum est in quo non multi communicent; jdem et Albae et Varadini factum est et tamen deus non videtur tantis luctibus et gemitibus permonerj, sed quis nouit sensum dominj aut quis consiliarius eius fuit? Paulo post caepit dominus gubernator grauius aegrotare, et tandem morbo victus infoelicissime occubuit, antequam nos ex finibus Transsyluaniae excederemus, et cum animam ageret fassus est se violasse fidem, quam de religione catholica in sua libertate conseruanda regi Stephano dederat. Quare his verbis saepe exclamabat: Tenete me, tenete, succurrite, excrucior, magnum restat iter, vae mihi, ve vae mihi, quia fidem violauj, atque his vocibus teterrimam animam exhalauit.

XLI.

1589. jan. 10.

Báthory Zsigmond fejedelem jelenti a portára, hogy a megyesi országgyűlés az uralkodást kezébe adta.

Exemplum literarum illustrissimi principis ad Nicolaum Gávay datarum.

Egregie nobis sincere dilecte salutem et favorem.

Ezt akarom értésedre adni, hogy az elmúlt karácson nap előtt Medgyesen az országnak generalis gyűlése vala, kiben az többféle dolgok között látván az ország, az szegény Giczij János uramnak mély betegsége miatt, az gondviselésre való ölégtelenségit, egynéhány időtűl fogva az kiváná, hogy az ország gondviseletlenségét (sic) ennek utánna magunkra vennénk. Azért mi is látván az dolognak állapotját és engedvén az ország kívánságának, az gondviselést ugyanakkor Medgyesen magunkra vettük, és immár azon vagyunk, hogy tanácsinkkal együtt isten segítségébűl az ország dolgaira a mind jobban lehet, minden szorgalmatossággal gondot viselhessünk. Ezt e végre adjuk tudásodra, hogy ott, ha valami szó, vagy emlékezet lenne felőle, ha kívántatik, így tudjad megjelenteni, amint pedig itt előtted adtuk volt, hogy minden ide való dolgokra szorgalmatos vigyázásod és gondviselésed legyen, most is azt kívánjuk tőled, hogy minden résziben ahhoz tartsd magadat; az dívánban mindenkor jelen légy, mindent hallj és érts, ha mi dolog történnék, kit nekünk értésünkre köllene adnod, módot keresvén benne, mindjárást add értésünkre, és minden dolgokra oly szorgalmatos gondviselésed legyen, hogy fogyatkozás abban ne találtassék.

Azon megyesi gyűléskor lengyel cancellarius uramnak embere jöve hozzánk, ki az minémű dolgokat kívánna tőlünk, hogy követünk által ott az portának hírré tegyük, azokat kijegyeztetvén neked oda küldtük, melyeket te is az szerint először jól megértvén, és az dragományokkal is szólván felőle, az mint itílitek jobbnak és alkalmatosobbnak lenni, mind az dí-

vánban s mind az basáknál megjelentsétek, és a minémű választ reájok tesznek, azt is renddel megértvén, minékünk osztán megírjad. Ujságnak semmi oly nincsen, hanem itt az mi szomszédságunkban az németek az mint értjük rezgelődnek és készületben vannak. Most Kassára új generalist, kinek Kylman neve, küldtenek, kik ellen mi is itt vigyázásban és készen vagyunk, úgy, hogyha kivántatik, mindenre készen találtassunk. Lengyelországban azt értjük, gyülés lenne, ha az pestis, ki ott még most is uralkodik, meg nem szünnék, most az király Grodnán, Lithvánországban vagyon, ha mi dolog ezután is lészen, mi oda idején értésedre adjuk, neked is gondod legyen reá, hogy minden dolgot, az kiket nekünk értenünk köll, adj idején tudásunkra. Secus non facturus. Datum Albae Juliae die 10-a januarij. 1589.

(A m. kir. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta Publica Transsylvaniae 1583—94« című gyüjteménye 205—6. lapján).

XII. FEJEZET.

I.

A megyesi gyülés menetére nagy befolyást gyakorolt a papság. Kétségtelenül ennek lehet tulajdonítni, hogy a rendek oly elkeseredett harczot folytattak a jezsuiták ellen, s akkor sem tágitottak, midőn a főrendek és tanácsurak már hajlandók voltak engedni. Az izenetekben elmondott okok alkalmas ürügyül szolgáltak a köznép szenvedélyeinek ébrentartására, de nem magyarázzák meg a valódi okot, mely abból állt, hogy a papság nem szivesen nézte a rend növekedő hatalmát. A protestáns Erdély egészen útban volt a Báthoryak alatt, hogy catholicus állammá legyen: s hogy a mi e téren történt, mind a jezsuiták tették, azt mindenki belátta. A papság ugy hitte, hogy ezt csak egy uton lehet meggátlani: a jezsuiták kitiltása által, s épen nem sokallotta az árt, melyen ez megszerezhető volt — Báthory Zsigmondnak nagykorúsítása árán. Maga Báthory Zsigmond is szívesen tett ennyi concessiót — mert a mikor már tette, el volt határozva, hogy nem fogja megtartani. Igy aztán el lett követve a végzetes hiba, mely annyi bonyodalomnak lett forrásává: az uralom gyeplőjét egy tapasztalatlan, de elkényeztetett, egy szép tehetségű, de kiforratlan, egy önállósággal nem biró, de makacs és szinleni tudó s még csak serdülő ifju kezébe adták, ki életének 17-dik évét sem töltötte be, s ki annál nagyobb hévvel kivánta megnyerni a hatalmat, mert annak külső jelvényeit eddig is kezében tartotta az által, hogy az okmányokat eddig is ő irta alá, a kiadványok az ő nevében keltek. A formában tehát kevés volt a változás, hanem annál több és annál gyökeresebb a lényegben. Nagy részben ugyanazok maradtak a tanácsurak, sőt befolyásuk sem csökkent — mert Giczy sok önállósággal intézte a dolgokat —, de nem is növekedett. Az ügyekre ettől fogva döntő befolyást a fejedelem

unokatestvérei István és Boldizsár gyakoroltak, s a tanácsuraknak az a reménye, mely Giczy visszavonulásától befolyásuk növekedését várta, teljesületlen maradt, valamint a rendek számítása is ép oly hiúnak bizonyúlt be.

Zamoyski, a lengyel cancellár, Zsigmond sógora, az enyedi országgyűlés hírére decz. 7-ről terjedelmes levelet intézett Giczyhez, melyben ráakarta beszélni, hogy a kormányzóságot tartsa meg s hogy a jezsuiták kiüzésének álljon ellent.[1] A választ e levélre a korlátnok Kovasóczy Farkas készítette el 1589 jan. 7-éről magának Zsigmondnak nevében, mely meg akarta nyugtatni Zamoyskit a megyesi gyűlés végzéseire nézve, épen úgy mint a jezsuitákat illetőleg, kiknek ő megengedte, hogy javaikat vigyék magukkal s a miket nem vihetnek el, azokat eladhassák.[2] Ez ügyben a pápához Bodoni Istvánt[3] küldte a fejdelem 1589 apr. 5-én kelt mentegetőző levéllel, melyben elmondá, hogy e lépésre csak a legnagyobb kényszerűség bírta őt, de hogy életét jövőre is tőlök nyert példa és tanúság után intézendi.[4] Bodoninak ezenkivül titkos megbizatása is volt a pápához s ugyan ő izenetet vitt a jezsuiták generalisához. Ez utóbbit Zsigmond közbenjárónak kérte fel a pápánál, kitől viszont a titkos levélben könyek közt térdelve kért bocsánatot, kért engedélyt, hogy a maga számára alkalmas gyóntatót választhasson, ki annak idejében a jezsuitákat ismét bevezethesse Erdélybe s őket a Megyesen letett eskü alól feloldozhassa.[5] Ezzel megnyugtatta öntudatát.

Különben Zsigmond székfoglalását a szomszéd hatalmasságok elég simán fogadták. A porta egyszerűen tudomásul vette, habár a nagyvezér némi kedvetlenségét mutatta hozzá, s boszuságának azzal adott szabad folyást, hogy a renegát Markházyt (ki mint olyan Ibrahim nevet viselt s még

---

[1]) Kiadta Jakab Elek, a »Ghyczieknek Erdélyben« 62. s köv. ll.

[2]) Meg van a magyar kir. államlevéltárban.

[3]) Bethlen Farkas II. k. 565. l. E szerint Zsigmond egyházi átok alá is vettetett.

[4]) Meg van a m. kir. államlevéltárban.

[5]) Közölve van e rendkivül érdekes levél Veszely: Egyháztörténelmi Adatok I. köt. Lásd a 222. és 223. l. közlött részeit.

volt) közelébe rendeltette, ki aztán derekasan rabolta is a határokat. [1])

Valamivel nagyobb hullámokat vert fel e változás a magyar király birtokaiban s magánál az udvarnál, hová az értesítéseket legtöbbnyire Andrássy Péter és Kopácsy Ferencz szokták szolgáltatni. Állásuknál fogva ezek nem nevezhetők kémeknek, de szolgálataik olyan természetűek voltak. Sokszoros összeköttetéseik voltak az erdélyi főurakkal s ezek közül az elégületlenek mindig készen állottak nemcsak bizalmas közléseket tenni nekik a fehérvári udvarnál történtekről, hanem összeesküvésekbe is elegyedni: s hogy a Békes-féle eset többször nem ismétlődött, az nem ezeken, hanem a prágai udvaron múlt, mely nem mutatkozott hajlandónak hasonló kalandokba elegyedni. De az is igaz, hogy az erdélyi udvar is szívesen szolgálatába fogadta a magyarországi elégületleneket, kik úgy hitték, hogy szolgálataik ott nem nyerték meg a méltó jutalmat, vagy kik nem találtak tehetségeikkel arányban álló működési tért: a magyarországi kibújdosott főuraknak már egész sorozata állt az erdélyi fejedelem szolgálatában, s Kopácsy tudni akarta, hogy az erdélyiek ismét többekkel alkudoznak, ezeknek pénzt is küldözgetnek, mire viszont ő azt ajánlá, hogy hatalmaztassék fel ő és Kielmann András, az új kassai kapitány, alkudozásokba bocsátkozni azokkal, kikről ő tudja, hogy ő felségéhez szítnak — hátha az egész ország ő felsége birtokába adná magát? [2])

Komolyabb jellegű volt ennél a nagy-bányai ügy, t. i. a pénzverés kérdése, mely István király haláláig sem oldatott meg egészen. A nagy-bányai okmányok több pontja, ha nem is egyenes szavakkal, de félremagyarázhatlanúl megadta a lengyel királynak a pénzverés jogát s a magyar kamara véleménye szerint, hogy ő felsége tekintélye csorbát ne szenvedjen, meg is volt az István királynál hagyandó — de azon fel-

[1]) Zsigmond levele Gávaihoz 1589 márcz. 26-ról s ugyanakkor a szultánhoz, a m. k. államlevéltárban.

[2]) Kopácsi Ferencz jelentése, mely 1589 márcz. 7-én mutattatott be ő felségének, eredetije Bécsben a titkos levéltárban. Ez öt pontú jelentés mutatja, hogy a fondorlatok már meg voltak kezdve.

tétellel, hogy hagyja az aranyat s ezüstöt az országban s ő felségének képét és címeit veresse rá. E pontnál szakitá meg István király halála az alkudozások fonalát — s e ponton vették fel annak folytatását, [1]) a nélkül, hogy egyelőre sikerült volna a megoldás.

Annak az idő sem kedvezett. Rudolfnak viszálya Lengyelországgal épen a megoldás pontján álla: követeik ez idétt alkudoztak s kötötték meg a békét az uti possidetis alapján egy pápai követ Aldobrandini közbenjárásával, mely Miniliánnak visszaadta a szabadságot. [2])

Szemben e viszonyokkal Zsigmond a Tordára 1539. apr. 20-ára hirdetett országgyűléstől a szokásos fejedelmi előterjesztéssel kettőt kért, az adónak és sokszoros kiadásai folytán némi pótadónak megszavazását és a hadfölkelésnek szokott módon elrendelését.

A rendek mind a két kivánatnak eleget tettek: megszavazták a 99 pénzes portai adót, meg a rendkivüli segélyt, az 50 pénzt, mely ez összegig már állandóvá vált, s ez összegen fölül még 16 pénzt szavaztak meg, de oly hozzáadással, hogy jövőre hasonló és a szokott adók fölötti subsidiummal ne terhelje őket. A magyarországiak 1 frt 60 fillért szavaztak meg.

Ezenkivül elrendelék, hogy mindenki hadkészen legyen s a fejedelem első hivására táborba szálljon.

A gyűlés april 25-én oszlott el. A véletlen úgy hozta magával, hogy az ország két legelőbbkelő hivatala, az ország kapitánysága s a váradi kapitányság, nem voltak betöltve. Zsigmond nem szalasztá el a kedvező alkalmat, családja hatalmának emelésére, s valószínüleg épen ezen gyűlés alatt unokatestvérét Zsigmondot, Fogarasföld urát ország kapitányává s másik unokatestvérét Istvánt pedig váradi kapitánynyá nevezte ki. [3])

[1]) A magyar tanácsurak jelentése Ernő főherczeghez 1589 marcz. 22. s Ernő főherczeg jelentése a császárhoz 1589 apr. 21. mindkettő Bécsben, a titkos levéltárban.

[2]) Báthory Zsigmondnak 1589 marcz. 29-iki jelentése a portára, mely Kielmann Andrásnak kassai kapitánynyá kineveztetését is tudatta, a m. kir. államlevéltárban.

[3]) Lásd Törvények és Irományok I. sz. V. ö. Bethlen Farkas I. k. 585-ik l.

II.

István király hagyatékának ügye ez idétt véget ért — legalább részben. Zsigmond Csáky Gergelyt küldte a királyhoz és respublikához követül, hogy annak kiadatását kérje.[1]) Csákynak 1589. máj. 4-én adta ki a király a választ: intézkedik, hogy a hagyományok megadassanak, de az orosz foglyokért begyűlt pénz nem találtatott a kincstárban, azt hát meg se adhatja. A szathmári és nagybányai ügyekre vonatkozó iratok kiadatnak: kiadja a követelt Brutus-féle historiát is, de elébb elolvastatja, hogy nincs-e benne valami, a mi a lengyel névre gyalázatot hozna.[2]) Zsigmond megnyugodott a válaszban, mely különben biztosítá őt, hogy az István király által hivatalokra emelt magyarok állásokban meg fognak tartatni. Sógora a korlátnok és unokatestvére a bibornok gondoskodtak, hogy összeköttetése azután is bensőségteljes maradjon ez országgal.

Épen ez a körülmény vonta fejére a porta gyanúját, hogy azon lengyel kozákokat, kik a tatár khán birtokába ütöttek be, Zsigmond látta el segélycsapatokkal — bár menynyire képtelen volt is az a föltevés mindjárt az első tekintetre, s az arany horda segélyére küldötttörök hadak vezére Héder basa ruméliai beglerbégtől aug. 31-én felhivás érkezett hozzá, hogy vonja vissza ezen csapatokat s ellenkezőleg ő hozzá küldjön segélyhadakat. Báthorynak könnyü volt a válasz: hogyan küldhettem volna én hadakat kozákokhoz? hiszen ezeknek Moldván kellett volna átmenni, mert út egyebütt nincs »és az

---

[1]) 1589 marcz. 6-ról. Utasítás és levelek, a m. kir. államlevélt.

[2]) A lengyel király válasza 1589 május 4-ről, a m. kir. államlevéltárban, Brutus historiáját azonban csakugyan visszaadták. »Ungaricam Bruti Historiam — mondja a levél — quod attinet, cum D. V. ita sit hinc in Transsyluaniam profectura, ad illustrem Regni cancellarium et exercituum ducem prius adire velit, illi sacra regia Maiestas, dominus noster clementissimus negotium dat, ut libros illos evolvat et perlegat, ne forte quid ejusmodi ab homine peregrino scriptum sit, quod labem aliquam nomini polonico aut alteri cuispiam aspergat.«

moldoványok is azt ott meglátták volna.« De neki se küldhet segélyt, »mert az német ellenség szintén csak előttünk van.« [1])

Alig hogy a válasz elment Héder basának, új követ jött a portáról, Muharrem csausz, ki szept. 18-án érkezett Fehérvárra. Küldetése a havasalföldi vajdai változásokkal volt kapcsolatban, hol az időtájt ismét Michne nyerte el a vajdai széket. Ez a Muharrem csausz pedig Musztafa agának s ugyan annak a kapucsi basának, ki Michnét székébe ültette, volt a követe s Péter vajdának visszatartott kincseit követelte. — Ugyanis Péter vajda Huszt várából megszökvén, a portára ment s ott Zsigmond fejedelmet bevádolá, hogy háromszáz lóteher oszporát vett el tőle — s e feladás nyomán a szultánnak és a nagyvezérnek fermánjai utasíták őt, hogy ez összeget küldje be a portára, honnan a Michnét székébe ültető kapucsi nyert megbizatást, hogy a kincseket visszakövetelje.

Zsigmond fejedelemnek már volt tudomása a dologról. Michne az új oláh vajda irta meg neki ugyanazon alkalommal, midőn székfoglalójáról értesíté őt, [2]) s figyelmezteté, »hogy mostan hevenyében kevés költségét ne szánja« az agától. Nem is szánta Zsigmond: megmutatta már a hozzá küldött csausznak kézzel foghatólag, hogy midőn Radul Péter Erdélybe szaladt s tudtán kivül zsákmányt tettek holmiaiban, ő Uzon Musztafa csausz jelenlétében tartotta meg a vizsgálatot, szedette össze az elharácsolt holmikat s szolgáltatta át ugyancsak neki. Ugyanezen mentséggel s kellő ajándékokkal küldte Ravazdy Györgyöt és Torma Kristófot Musztafa agához Havasalföldére, s Senyey Pongráczot, mint főkövetet a portára, hová ő ezuttal az évi adót is bevitte, [3]) kik aztán kieszközölték az ügy elejtését.

[1]) Mind Héder basának levele, mind az erre adott válasz meg van a m. k. államlevéltárban. Ez utóbbi kelt 1589 aug. 29

[2]) Péter után ugyan Michne következett, de ő nem birta a vajdai széket háboritatlanúl. Ugyanis a porta 1589-ben Vládot Michne rokonát nevezte ki helyette, azonban midőn ez széke elfoglalására ment volna, utközben meghalt. Most Péter sürgette a portán, hogy őt helyezzék vissza — azonban Michne kitudta vinni, hogy az ő igényei vétettek figyelembe s Péter a jedikulába záratott. Lásd Michne szept. 3-iki levelét Báthory Zsigmondhoz, a m. k. államlevéltárban.

[3]) Lásd a szultáni fermanokat s Musztafa aga levelét, melyeket Muharrem csausz hozott Fehérvárra, az ezekre 1589 szept. 18-ról irt

Ez alatt elközelgett az őszi országgyűlés ideje, melyet Zsigmond oct. 21-ére hivott össze.

A rendek a fejdelmi előterjesztések alapján s tekintve az uralkodó sok rendbeli kiadásait, meg is szavazták az évi adót, portánkint 99 denárt az erdélyiek részéről s 50 krt Várad erősítésére s 1 frt 50 krt a magyarországiak részéről.

Elrendelék, hogy mindenki hadkészen legyen s a fejdelem első hivására felüljön.

A sókivitelt megengedték Feketetónál, a kőrösi uton, jövőre is.

A perek sorrendben tárgyaltassanak, a fejdelem ne adjon parancsot a sorrend megbontására.

Azoktól, kik a kőrösi uton járnak Erdélybe s innen ki, ha nem kereskedésre menő szekereken járnak, nem szabad a kalotaszegieknek s vármegyebelieknek vámot venni.

A kalotaszegieket eltiltották a dézmafizetők zsarolásától is, s elrendelék, hogy a dézmások a szász földön idegenek birságolásától tartózkodjanak.

Elrendelék, hogy a czirkálások pontosan eszközöltessenek az ispánok által. A gonosztévőket a székelyek és nemesek is büntessék, valamint Miháld (Mehadia) és Zsidóvár vidéke is czirkáltassanak meg.

Eltilták a vad és másféle állatok bőreinek kivitelét az országból — ily módon akarván elősegíteni azt, hogy a készítmények mérsékelt áron adassanak. A büntetés 200 forintban szabatott meg.

A pusztult falvakat megvizsgálják s adójokat szállítsák le.

A rendek oct. 24-én oszlottak el. [1])

A hadfölkelés elrendelését leginkább azért tarták szükségesnek, mert a törökök s magyar király csapatai közt 1588. óta folytonosan duló apróbb és nagyobb csatározások folytán Zsigmond attól tartott, hogy a hadak az ő birtokaiba is beütnek, s mert egyes fondorlatok szálai arra mutattak, hogy a kassai

válaszukat, a Michne-nek irt levelet szept. 20-ról, a Ravazdynak és Thormának adott utasítást szept. 22-ről; s a Sennyei Pongrácznak adott utasítást szept. 18-ról, mindezek a m. k. államlevéltárban.

[1]) L. Törvények és Irományok. III-ik sz.

kapitány s prágai udvar az ő birtokában levő elégületlenekkel érintkezik. Hasonló gyanút táplált a prágai udvar is: minden Bécsbe utazóban kémet láttak, ki az ő viszonyaikat épen ugy, mint Báthory István alatt ki akarja kémlelni.[1])

III.

Az 1590-iki esztendő háborús kilátásokkal köszöntött be. A porta megkötötte a békét a kozákkal, s hogy sergei ne maradjanak tétlenül, Lengyelországot fenyegette, melynek kozákjai gyakori beütésekkel háborgatták a szomszédos tatárhordákat. Marcz. 8-kán Behrám csausz fermánnal érkezett hozzá, mely rendeletet tartalmazott, hogy sergeit ültesse fel, lássa el élelemmel s menjen a ruméliai beglerbég segélyére, ki a kozákok ellen van kirendelve. Sőt magától a rumeliai beglerbégtől is ujabb levél érkezett, mely reményét fejezé ki, hogy Báthory Zsigmond hadait az övéhez csatolandja.[2])

De Zsigmondnak semmi kedve sem volt egy ilyen kalandos vállalatba bocsátkozni. Saját követei által s Michne oláh vajda közbenjárásával megmutatta a portán és a beglerbégnél e kivánságuk lehetetlen voltát: ő hatalmasságának ez az országa, mondá a fermánra 1590. marcz. 16-án adott válasz, olyan helyen vagyon, hogy szüntelen az természet szerént való ellenség az német reá néz és minden úton ártalmára, veszedelmére igyekezik, és mint annak előtte való időben egy nehányszor megpróbálta, most is azon igyekezik, hogy ezt az földet övéjé tehetné s teljességgel birodalma alá vehetné, a minthogy csak az elmúlt napokban is azon volt, hogy sok mesterséges practicája által egyik fő végházát jó darab földdel megvegye

[1]) Kopácsi már 1589 szept. 21-én jelentést tesz Ernő főherczegnek bizonyos titkos dolgokról s ugyanazt elmondja a császárnak is: sokan vannak az erdélyiek közt, kik bensőleg ragaszkodnak a császárhoz s vannak olyanok is, kik elégületlenek a kormánynyal s azért hajolnak a császárhoz. Rudolf válasza Ernő szept. 21-iki levelére nov. 23-ról, mindkettő a titkos levéltárban. Kopácsi novemberben egy emlékiratot ad át Ernő főherczegnek, hogy Szalay Gábor és Balázsfi János Bécsbe utaztak Erdélyből, kiket ő kémeknek tart: ki akarják tudni a bécsi viszonyokat. Ez is Bécsben a titkos levéltárban.

[2]) Mind a szultáni fermán, mind a beglerbég levele megvannak a m. k. államlevéltárban. Acta Transsyluanica.

és elfoglalja, de a kísérlet az ő vigyázásán meghiusult: Most is növeli hadát, gyűjti erejét, hadakkal rakja meg várait Ecsedet, Kállót, Szathmárt, Tokajt s neki itthon kell vigyáznia, hogy ellensúlyozza.[1] S hogy mentsége annál biztosabban hitelre találjon, nehány nap mulva marcz. 28-án ujabb híreket irt a portára a németek hadi készületeiről, melyeknek csak két czélja lehet: vagy Maximilián igyekszik Lengyelországra, »ez okon, hogy értené, hogy a mostani lengyel király kiigyekszik közülök, s maga akar lengyel király lenni«, vagy az, hogy Erdélyt akarnák »titkon hirtelenséggel« megtámadni, s épen ezért kéri is a magyarországi basákat utasittatni, hogy szükség esetére segélyére legyenek.[2]

Az oláh vajdához s rumeliai beglerbéghez Palatics Györgyöt küldötte követül. Feladata volt az elsőt közbejáróúl kérni fel, az utóbbinak pedig értésére adni, hogy ő nem hagyhatja el hadaival országát, mert oka van tartani a német ellenségtől, mely nagy készületeket tesz, s ha ő sergével kitenné lábát az országból annál biztosabb megtámadná Erdélyt, mely paizsa és kőfala a hatalmas császár több országinak; és megértetni vele, hogy a hegyektől köritett ország fekvése olyan, hogy a hadi szereket innen oda által nem lehet vinni.[3]

Ily körülmények közt maga is tanácsosnak látta, úgy intézkedni, hogy meg ne lepessék s elrendelni a hadfölkelést. April 26-ára Fehérvárra összehivta a rendeket s ezektől az adónak a növekedő szükségletekkel arányban álló fölemelését s a hadfölkelés megszavazását kérte.

A rendek mind két kivánatának eleget tettek.

A császár 99 fiiléres adóján kivül kapuszám szerint 75—75 fillért szavaztak meg, természetesen ezzel arányban

---

[1]) A fejedelem válasza a portára, Fehérvár, marcz. 16 U. o.

[2]) Báthory Zs. Fehérvár 1598. marcz. 28-iki levele a portára. U. o. Ugyanakkor ez ügyben Ravaszdy György várhegyi kapitányt is a portára küldé, kinek együttal feladata volt Ibrahim jenei bég (a renegát Márkházy) határrablásai ellen panaszt emelni. Ez utasítás is marcz. 28 ikán kelt. A Ravaszdy által vitt levélre a válasz jul. 25-én érkezett meg Fehérvárra s abban a nagyvezér orvoslást igér ugyan, de inti a fejedelmet, hogy az adót annak idejében küldje be, de »nem gyermektől, hanem fő, vén és hires úrtól.«

[3]) A Palatinusnak adott utasítás u. o.

álló összeget róván a székelyekre s szászokra s 1 frt 75 denárt a részekre.

Azután szemben a szomszéd országban s másfelé is levő hadi indulatokkal, elrendelék a mustrát s a hadfölkelést, hogy a fejdelem első hivására készen legyenek.

A gyűlés máj. 1-én oszlott el. [1])

IV.

Báthory Zsigmond nővére, Báthory Griseldis, Zamoisky lengyel cancellár neje 1590 márcz. 14-én három nappal gyermekszülés után himlőben meghalt, s nehány hét mulva akkor született leánya is követte a sírba. A mint a cancellár követe a gyászhírrel megérkezett, gondoskodott, hogy a temetésen képsiselve legyen, s nem sokkal utóbb Bocskay Istvánt és Csáky Gergelyt hozzá küldé, hogy nővérének jegypénze s hozománya ügyét intézzék el. Ugyanis Zamoyski azon ürügy alatt, hogy István király halála után a család érdekében tett költekezései, továbbá a nejére és a bibornokra tett kiadásai a hozományt felemésztették, megtagadta azok kiadását. Bocskaynak nem az volt a feladata, hogy minden áron visszakövetelje azokat, hanem hogy szép szerével s méltányos okokkal igyekezzék azok kiszolgáltatására rávenni; különben tegye azt, »valamire isten, és az ő maga jó lelkiismereti s az közönséges igazságnak tekintete vezérli« [2])

Még függőben volt ez ügy, midőn a fejedelem jul. 5-én Gyulafi Eustachiust küldé Zamoyskihoz, közölni vele, hogy minő követeléseket intézett a porta a rendekhez s hogy minő veszély fenyegetheti az országot abból, most midőn készíti hadait s Lengyelországot megtámadni készül, és ez alkalomból figyelmeztetni, hogy a háborút ne koczkáztassa e hatalmas ellenséggel s végül kérdést intézni hozzá, hogy miután neki is

---

[1]) L. Törvények és irományok III. sz.

[2]) Az erre vonatkozó levelek: Zamoyskinak marcz. 8, 18, 20-án (ez utóbbit Czieklini Péter hozta magával) kelt levelei, a fejedelem erre adott válasza, az utasítás Bocskaynak apr. 27-ről (melyben Brutus históriáját ujabban sürgeti, miután volt ideje az megolvastatásban) l. a m. k. államlevéltárban.

oka van török-támadástól tartani, mihez tartsa magát? [1]) A cancellár megnyugtatta őt, hogy a portáról az angol orátor kiséretében visszaérkezett lengyel követ magától a szultántól hozott levelet, melyben megigéri, hogy a békét megujítandja. Legyen tehát nyugodt, mert Lengyelországnak Törökországgal megkötendő békéje ez ügyben is változást teend.

S a viszonyok a portán Lengyelországra nézve csakugyan békésen alakultak és Zsigmond nem jött abba a kényszerhelyzetbe, hogy a hadfölkelést ki kellett volna hirdetnie. Annál aggasztóbb lehetett a hazafiakra, hogy a jó egyetértés, mely a megyesi gyűlés óta a fejdelem rokonai s a tanácsurak közt volt, bomladozni kezdett. A dolgot, mint Gyulafi Lestyán, a viszonyokkal teljesen ismerős államférfi irja, maga István király is előre látta, s midőn Fogarast Báthory Boldizsárnak adá, nem azon czélból tevé, hogy ez Erdélyben lakjék; azt akarta, hogy házasodjék meg Lengyelországban s ottan települjön le, lehető távol unokatestvérétől. Az öreg Giczy is tartott ettől, »valamiket mi csinálunk itten, mondá egy izben, Báthory Boldizsár fel fogja mind bontani.«

S csakugyan jól ismerék e fennhéjázó, kevély, indulatos és fajtalan, de másfelől éles eszű s nagyravágyó férfiút, ki hajhászta a politikai befolyást s az ügyek menetét első sorban intézni akarta. Mig Zsigmond gyanútlanul engedé a befolyást neki, a béke meg volt az unokatestvérek közt, de midőn Gálfi az udvarmester, Geszti Ferencz jó katona ugyan, de annál léhább és tudatlanabb ember s a magas míveltségű Gyulai Pál udvaronczi buzgalmukban Boldizsár gyarlóságait ostorozni kezdék, Zsigmond pedig figyelmessé kezdett lenni arra, hogy unokaöcscse fényesebb udvart tart mint ő, s hogy ennek következtében egyes lovagok elhagyják őt, csakhogy Boldizsár úr szolgálatába állhassanak, féltékenynyé lett hatalmára s ezzel felbomlott köztük a jó egyetértés is. Az első összeződülés egy lovagjáték alkalmával történt, midőn Boldizsárt a fejedelem egyik bejárója, Jósika István versenyre hivta föl. A gőgös főur elfogadta ugyan a kihívást, de indulatát nem bírva

[1]) Lásd az utasítást s a választ (1590. jul. 26.) a m. k. államlevéltárban. V. ö. Székely krónika 58. s 59. ll.

fékezni, a legyőzött Jósikát arczúl ütötte, min a fejedelem felindulva, elhagyta a versenytért, s unokatestvére gőgjét azzal akarta megtörni, hogy Jósika István számára fényesebb palotát épittetett Fehérvártt, mint a milyennel Boldizsár bírt. Boldizsár boszujában elhagyta Fehérvárt s Fogarasba vonúlt, honnan látogatás kedveért kiment Váradra testvéréhez. [1])

Ez alatt elközelgett az adó portára küldésének s az őszi országgyűlés megtartásának ideje, mely Fehérvárra szept. 21-ére hirdettetett ki. A cancellár elutazott Sombory László temetésére s Báthory Boldizsár nagy hirtelen Fehérvárra rándult. A fejedelem hatalmát, a korlátnok befolyását féltette tőle, Fehérvárra jöttét egyik se nézte jó szemmel. [2]) A gyűlés azonban nyugodtan folyt le, s tárgyalta a fejedelmi előterjesztést, mely két pontból állt: az őszi adó megszavazását s a Gergely-féle javított naptárnak behozását kérte.

Az adót a rendek a szokott módon szavazták meg: 99 pénzt portánkint a fejdelem szükségeire s 50 fillért Várad erődítéseire az erdélyiek s 1 frt 50 denárt a magyarországiak részéről.

Beleegyeztek abba is, hogy az új naptár bevétessék ez évi karácsonyon kezdve, [3]) azonban oly módon, hogy a megyesi végzéseknek abból sérelme ne következzék.

A rendek szept. 24-én mentek szét. [4])

Nyomban ez után, szept. 28-án, a portai adó is beküldetett. Főkövetté Ravazdy György neveztetett ki, kinek főfel-

---

[1]) Bethlen Farkas III. k. 3—7 ll. és a Székely krónika 54. s 55. ll.

[2]) Gyulafi irja: Gyűlés lőn Kolosvártt (Fehérvár helyett) szeptemberben 1590. Ez alatt Sombory László meghala, cancellárius temetésére méne. Kapván az alkalmatosságon, a cancellárius távollétében Báthory Boldizsár sebesen rándult Fehérvárra, innét támada köztük az ellenkezés.

[3]) »Posteaquam hoc anno 1590 a Dnis Regnicolis ad postulationem Dni Princ[ipis] is Sigismundi acceptatum esset Calendarium Gregorianum id quod factum coacti sunt postea consentire et pastores, die 31 Decembris prima :: cum Jesuitis celebravimus memoriam nativitatis Dmni nostri Jesu Christi.« — Az Album Oltardinum Trauschenfels Fundgrubenjében 31. l.

[4]) L. Törvények és Irományok IV.

adata volt a törvénytelenül behódoltatott falukat visszakövetelni — s e czélra magával vitte az István királynak adott athnamet. [1])

A panasz főkép Szinán temesvári pasa ellen volt intézve kinek elnézése, bátorítása mellett követték el a behódoltatásokat. S csakugyan Zsigmond megkapta az elégtételt, hogy ez év deczemberében új basa, Hasszán basa, neveztetett ki temesvári beglerbéggé. [2])

V.

A törvénytelenül behódoltatott faluk ügyében még a következő 1591-ik évben is folyt a tárgyalás a fejdelem s a temesvári basa és a porta közt. A kérdést bonyolulttá tette az, hogy az erdélyiek kezében lévő defter eltért a portán levőtől s végre is egyes spáhik és zaimok tényleges birtoklásának csonkítása nélkül az nem volt megoldható; kik pedig nemcsak a kezükön levő birtokok megtartásán, hanem a behódolások szaporításán törték fejöket, azzal mentvén magukat, hogy magyar urak közt is vannak, kik spáhi-birtokot bitorolnak. [3]) De Hasszán temesvári beglerbég méltányosabb volt elődjénél. Egy szigorúan tartott vizsgálat kiderítette, hogy mind e zsarolásnak indítója Saban aga, s a beglerbég nem késett arról jelentést tenni a portán, melynek következtében a porta a a háborgó spáhikat és zaimokat rendreutasította. [4])

Ezenkívül még két portai ügy foglalkodtatta a fehérvári udvart.

1591 febr. 17-én Musztafa csausz fermánokat hozott magával, hogy a török hajóhad számára 300,000 sing (kisebb egy rőfnél) vásznat és tizezer mázsa kendert küldjön a fejde-

---

[1]) L. a Ravazdynak adott utasítást, a m. k. állami levéltárban.

[2]) Temesvártt 1590. sz. Lucza napján irott levele meg van a m. k. államlevéltárban. A fejdelem az új basa üdvözletére Sennyey Pongráczot és Gyulay Jánost küldte Temesvárra. Az ezeknek adott utasítás u. o.

[3]) Az erre vonatkozó igen érdekes levelezés a m. k. államlevéltárban. Igen érdekes Hasszán basának az a levele, melyet febr. elején Tholdi István hozott elrablott emberek szabadon bocsátása ügyében Fehérvárra.

[4]) Hasszán a portára irt levelének mását Békes Istvántól küldte Fehérvárra 1591. jul. 26-án.

lem. Egyes rendkívüli esetekben máskor is szokott a fejdelem kedveskedni a portának, s egészen most sem vélte tanácsosnak megtagadni. 1591. apr. 7-én bocsátá vissza a csauszt, vele küldvén követül a portára Rácz Pétert. De mindössze csak 100,000 sing vásznat s 1000 mázsa kendert adott velök. Nagy gondja volt — írá a válaszban — hogy a kivánt mennyiséget összeszerezze, de nem lehetett, mert ebben a hegyes és szoros vidéken szűkebben teremnek a mezei vetések mint másutt, azon kivül is tavaly szűk esztendő volt, különben is a rendelet későn jött, akkor, midőn már a készlet elfogyott, s többnek annál, mint mennyit küld, semmiképp sem tehette szerit. [1])

A másik a havasalföldi ügy volt. 1591. márcz. 12-én egy új csausz Rizván jött a portáról Fehérvárra azzal a hírrel, hogy Mircse a havasali vajda letétetett, s a felszólitással, hogy ha ne talán Erdélybe menekült volna, a fejdelem küldje Stambulba. De Mircse nem volt Erdélyben: letétetése után egyenesen Konstantinápolyba ment, s a helyébe kinevezett vajdát Surdul (süket) Istvánt még ezen év nyarán beiktatta Kürth aga vajdai székébe. [2])

Mind ez tetemesebb költséggel járt. Ugyanazért a fejdelem a Tordára apr. 21-ére összehivott országgyűléstől a rendes portai adón fölül rendkivüli adónak megszavazását is kérte. Ahhozképest, hogy a gyűlésnek egyetlen tárgya volt, a rendek szokatlanúl hosszú időig ültek együtt: hét napig. Valószinű, hogy a fejdelemnek is voltak olyan követelései, melyek elhatározására e népgyűlés nem tartotta magát elégségesnek

---

[1]) Mind a szultán s nagyvezér fermánjai, mind az erre vonatkozó válaszok a konstantinápolyi orátorhoz, Sennyey Pongráczhoz adott levél s a Rácz Péternek adott utasítás megvannak a m. k. államlevéltárban.

[2]) Engel: Geschichte der Walachey 226. l. Michne letételét 1589-re, István székfoglalását 1590-re teszi. Fennebb láttuk, hogy Michne 1589-ki letétele után Vlád következett, ezt ujra Michne követte s ez ujabban 1591 elején tétetett le és ekkor következett helyébe a Surdul István. L. a marcz. 12-én Fehérvárra érkezett fermánokat a m. kir. államlevéltárban, u. o. az arra adott válaszokat. U. o. Kürth aga emrahornak Zsigmondhoz irott levele, mely jul. 5-én jött Fehérvárra s István beiktatásáról szól. A fejdelem aug. 12-én Perusith Mátét küldötte követül ajándékokkal az emrahorhoz. Utasítása u. o.

s ugy látszik a rendek is oly követeléseket formáltak, melyeket a fejdelem nem akart elfogadni: mert elhatározták, hogy a legközelebbi országgyűlés egyetemes legyen. Azonban az adót, valószinűleg heves vita után, megszavazták ugy, mint Zsigmond kivánta: portánkint 99 pénzt az erdélyiek s 1 ftot a magyarországiak részéről s 75 pénzt mind két féltől rendkivüli adó fejében.

A gyűlés apr. 27-én oszlott el. [1])

VI.

Az egyetemes gyülésnek minden nemes tagja levén, az sok költséggel járt egyesekre és sok teherrel azon városra nézve, melyben tartatott, s hogy a rendek még is annak hirdetésére határozták el magukat, oka az volt, mert Zsigmond alig harmadfél éves kormánya alatt magára zuditá a közvéleményt. A mi eddigi kormányzatában üdvös s az országra nézve hasznot hajtó volt, az a régi hagyományos politikának fentartásából következett: a béke fenmaradását, az ország szélin hatalmaskodó spáhiknak korlátozását egyenesen tanácsurainak, gyakorlott portai követei és oratorai ügyességének köszönheté. De tőle származott az adófelemelés, s a megyesi czikkek lábbal tapodása.

Sem István, sem Kristóf, sem Giczy nem éltek szegényesen, s gondjuk volt, hogy oly udvart tartsanak, mely ne maradjon mögötte a Zápolyákénak, de mindannyian takarékosak voltak, növelték a kincstár jövedelmét, s nem tékozolták el annak jószágait. Zsigmond telt kincstárt s nagy mennyiségű és gazdagon jövedelmező fiscalis jószágokat vett át. Az elsőt csakhamar kiürité, s az utóbbinak egy nevezetes részét rokonainak s kegyenczeinek elosztogatta. Mig tehát ez szemmel láthatólag csökkenté jövedelmét, udvartartásának fénye nevelte kiadásait. Ehhez járult, hogy követei által gazdag ajándékokkal szivesen látogatta az olasz udvarokat, különösen a toscanai nagy herczeget, kitől a gyanithatólag leánynézés ügyében hozzá küldött követe Jósika István egy csomó olasz zenészt

[1]) L. Törvények és irományok V-ik sz.

hozott udvarába. [1]) Természetes volt, hogy a csekélyebb jövedelemből nem fedezhette a tetemesebb kiadásokat s kénytelen volt adófelemelést kérni a rendektől.

A rendek pedig annál kedvetlenebbül szavazták meg a több adót, mert a fejdelem nyilván áthágta a megyesi végzéseket. Hálából, hogy a jezsuita rendfő kieszközlé a kiközösítési censura alól feloldoztatását, Siketfalvi Ladó Bálint jezsuitát Moldvából behivta Kolosvárra 1590-ben, s 1591-ben három újabb jezsuitát telepített Fehérvárra, kik közt a legtekintélyesebb Carrillo Alfonz volt, kik azonban nem rendjük öltönyét, hanem kanonok ruhát viseltek, [2]) s a fejedelemtől a fehérvári társodát nyerék. Ezek gyorsan terjeszkedtek: a fejedelmi és Báthory-féle jószágok csakhamar megnyiltak előttük, meg a catholicus uraknak birtokai is, s minek megszüntetésére a megyesi gyűlés fősúlyt fektetett, megkezdődtek a téritések. Változott ezzel a politikai irányzat is, nem ugyan egyenesen az ő befolyásokkal, hanem Zsigmond természetes hajlamainál fogva. Nem tévesztette ugyan el szemei elől a lengyel koronát, sőt valahányszor olyan hírei jöttek, hogy a lengyel király országát elhagyni készül s Ernő főherczeget akarja maga helyett utódúl, vagy hogy Rudolffal készül szövetséget kötni s ennek családjából akar nőt venni, mind ezt bizonyos nyomatékkal írta meg a portának, [3]) de maga is megtette az első lépést, hogy a Habsburgházzal kibéküljön, nem ugyan közvetlenül maga, hanem korlátnoka által: ki érintkezésbe tette magát egy magyarországi tanácsúrral, Joó Jánossal, s kitől egyenes biztatást nyert, hogy lépjen érintkezésbe a császárral. [4])

A rendeknek mind ez nem tetszett, s ezek orvoslása végett határoztatott el egyetemes gyűlés tartása, melynek határidejéül nov. 1-e Fehérvárra tűzetett ki.

---

[1]) Bethlen Farkas III. k. 14-ik l. Ez évben (1591) egy 800 aranyat nyomó természaranyat találtak Erdélyben, mely egy gályához hasonlitott s melyet Zsigmond Jósikától a toscanai nagy herczegnek küldött.

[2]) Carrillo Alfonz diplomacziai működése 7-ik l.

[3]) Báthory Zsigmondnak marcz. 27-én 1591. a portára irt levele, s ugyanannak későbbi levelei a m. k. államlevéltárban.

[4]) L. Törvények és irományok VI-ik sz.

Azután hogy oct. 5-én Gávay Miklós portai nagy követté kineveztetett s az évi adó tőle a' portára beküldetett, a kitűzött időben összejöttek a rendek.

Mielőtt a fejedelmi előterjesztésekhez fogtak volna, a vallásügyi sérelmet kivánták rendezni. Kétségtelenül az általok alkotott törvények a türelmetlenség bélyegét viselik magukon, mert azok a megyesi végzéseknek olyan magyarázatot adnak, mely már nem a jezsuitáknak üldözését, hanem magának a cath. vallásnak korlátozását jelenti. De ez valójában nem volt czélja a rendeknek — s ők nem szigorúbbá, hanem enyhébbé tették a megyesi törvényt. Igaz ugyan, hogy e törvény eltilt minden catholicus hittérítést: de ezzel ők nem a létező viszonyt akarták rosszabbá tenni, hanem a csaknem egészen protestáns országban meg akarták a catholicus fejedelem kezét kötni — kinek mint ilyennek — olyan eszközök állottak rendelkezésére, milyeneknek ők más úton nem hitték elejét vehetni. Mert tény, hogy a megyesi törvények kitilták a jezsuitákat s azt mindenki tudá, hogy ezek mégis benn vannak az országban, álöltönyben ugyan, de benn vannak, s épen azért mert álöltönyben vannak benn, egyenesen nem hozhatnak ellenök törvényt, hanem a térités lehetősége ellen kivánták magukat biztosítni. S csakugyan ennek fejében megengedték, hogy a fejdelem fehérvári egyháza maradjon meg úgy mint van — az az maradjanak meg a fejdelem mellett a papok, sőt Monostoron is tarthasson magának papot, mint a hova gyakran kell mennie, de úgy, hogy tanítni onnan ki ne járhassanak, s Kolosvárról vitessenek el a jezsuiták, s Fehérvártt is tartassék meg a protestáns vallás és papság. Ezen kivül még a hova bevitettek, Fogarasból, Hadadból, Szász-Hermányból vitessenek ki, iskolájok, templomok sehol se lehessen — de a catholicus urak tarthassanak maguknak egy egy papot, anélkül azonban, hogy ezeknek meg volna engedve az urak jószágain térítni. A váradi egyház ügyében hozott megyesi törvény tartassék meg. Vizsgáltassék meg ha vajjon Szőllősre és Sajóra, nem a megyesi gyülés után vitettek-e be a cath. papok, ha nem, maradjanak benn, ha igen, távoztassanak el onnan. Különben templomok épitésére legyen a fejdelemnek oly gondja mint elődjeinek s a bevett vallások tartassanak meg a fejdelem által jogaikban.

Igy hitték ők elérhetni azt, hogy mind a fejdelem lelkiismerete megnyugvást találand, mind ők (t. i. a rendek) állapotukban meg nem háborittatnak.

E vallásügyi engedmények fejében a rendek pénzügyi engedményeket tettek.

A fejdelmi előterjesztések második pontja a végvárakat és azoknak őrségekkel ellátását ajánlja a rendek figyelmébe: azaz ezek számára költségek megszavazását kéri. A rendek belátják ugyan ennek szükséges voltát s nem is tagadják meg, de kérik mindenekelőtt a fejdelmet, hogy ellenőriztesse mind azon kiadásokat és költekezéseket, melyeket a kincstár jövedelméből s az ország adójából szoktak fedezni, s épen ezért legyen arra ügyelettel, hogy a kamara-ispánok sóval ne kereskedhessenek. Az udvartartás különben is rendkivül sok bakerül — ő nagyságának két elődje az arra vonatkozó kiadásokat a szász dézma negyedből fedezte, a mostani fejdelem azonban ennek legnagyobb részét elajándékozta, s ekkép magát egy nevezetes jövedelemforrástól megfosztá. A rendek tehát mindenekelőtt ezen jövedelem forrást kivánják visszaállitni, a quartale eladományozását, bár ki részére történt légyen is az semmiseknek jelentik ki — oly hozzáadással hogy a fejdelem jövőre se adományozhassa el senkinek se, sem ideiglenesen sem élet fogytiglan. Különben megszavazták a rendes őszi adót portánkint 99 denárt, Várad erődítésére 50 denárt s a fejdelem szükségleteire 75 denárt kapuszám szerint az erdélyiek részéről, 1 ft 75 dénárt a magyarországi megyéktől — a székelyek és szászok mint rendesen egy összegben fizetvén a rájok eső részt.

Azután áttértek a törvénykezési viszonyok rendezésére. Felelevenitték a törvény tilalmát, hogy senkinek se legyen joga a törvénykezés folyamát feltartóztatni, s perhalasztással senki se élhessen, azt kivéve, ki a fejdelem ügyében van kiküldve. Az itélőmesterek sorozat szerint lássák el a pereket. Az öt főbenjáró eset minden törvénykezési határ időn tárgyalható. Minden nemzetnek s a részeknek törvénykezési terminusa megtartandó, s a föllebbezések azokon elátandók. Az ispánok és királybirák pontosan, és nem házuknál hanem székeshelyeiken tartsanak törvényszékeket. Az új adományok adassanak

ki, az adománylevelekből pedig a záradék »salvo jure fisci« hagyassék el, mint eddig is szokatlan dolog. Minden per, melynek tárgya 3 ftnál többet érő, föllebbezhető a fejdelem táblájára. Az olyan tisztviselő ki a pert nem bocsátja fel a fejdelem elé, 200 ftot fizet.

A fejdelem semmiféle hivatalt se adományozhasson élet fogytiglan s ha valakinek adott volna is, az érvénytelen legyen. E rendelet éle aligha Báthory István mint váradi kapitány ellen nem volt intézve, kivel a fejdelem Báthory Boldizsárral történt meghasonlása óta nem állott jó lábon.

Elrendelék hogy a rablók és orvok kergetésében fejtsenek ki több buzgalmat, a szegény községet a hova kergetni járnak ne zsarolják, hanem minden kapu adjon két pénzt s minden két kapu egy tyúkot és egy véka zabot. A rablókat, orvokat és felelőket senkinek se szabad magánál rejtegetni. Ha ez ellen tisztviselő vét, hivatalától fosztassék meg. Ha nemes ember rejteget gonosztevőt, vegye el büntetését.

Felelevenitek a régi törvényt, hogy senki külföldre fejdelmi engedély nélkül ne mehessen.

A fejdelem ez évi jun. 20-án egy szabályzatot adott ki a szászföldi dézmások számára [1]), szabályozni akarván ezzel a dézma szedés körül elkövetett visszaéléseket. Ugyan e rendelet a postások és fejdelmi küldöttek zsarolásait is eltiltá. A törvényhozás intézkedett ez ügyben, eltiltván a szászföldön hivatalos megbizással járókat a zsarolástól, de egyszersmind a szászoknak is meghagyván, hogy azokat pénzért lakással és élelemmel lássák el.

Minthogy a görögök az engedélylyel, melyet az országba való jövetelre nekik adtak, visszaélnek s az árúkat drágitják: megtilták azoknak, kiknek Erdélyben nincs házuk, hogy a lerakodó helyeknél beljebb jöhessenek; azoknak pedig kiknek ez országban birtokuk van, hogy kijebb a lerakodó helyeknél ne menjenek s csak török árúval kereskedjenek.

A szökött jobbágyok mindenünnen kiadassanak. A kergetésekben szokásba jött visszaéléseket eltilták.

---

[1]) L. Törvények és irományok. VII-ik sz.

A nemeseknek házok szükségére ingyen só adatik.

Törvényt hoztak a kolosmonostori és gyalai vámosok zsarolásai, a székelyföldi dézmások sarczolásai s gazdálkodásai ellen.

Azok, kik Magyarországban várakkal bírnak, lakjanak a vár közelében, s ott szolgáljanak, a hol a szükség kívánja.

A mesteremberek alkalmazzák magukat a Báthory István idejében Szebenben kiadott limitatióhoz. A váradi limitatió maradjon érvényben.

Az egyes helységek praedicatorainak fizetéséből az ott lakó egy két más vallású ember ne vonhassa ki magát.

Eltiltatott a vadbőrnek az országból kivitele.

De a legfontosabb törvénye volt e gyűlésnek, mely véget vetendő a fejdelem önkénykedésének, ki sok dologban tanácsurai meghallgatása nélkül vagy ellenökre intézkedett — elrendelé, hogy a fejdelem országos dolgokban tanácsurai végzése ellen semmit se tehessen. A ki pedig a fejdelem hivására nem jelenhet meg, levéllel adja elmaradása okát.

A gyűlés nov. 20-án oszlott el. [1])

VII.

Még a nyár folytán történt, hogy Szinán a nagyvezér letétetett (1591. aug. 2.) s helyébe Ferhád basa neveztetett ki. [2]) Zsigmond mind ez ideig elmulasztotta őt üdvözölni, — most Szalánczy Lászlót küldé be hozzá követül, ajándékokkal. (1591. decz. 1.)

De Ferhád rosz néven vette a késő megemlékezést s nem is késett ürügyet keresni, hogy neheztelését éreztesse vele. Szalánczynak ugy látszik a nagyvezér üdvözlésén kivül

---

[1]) L. Törvények és irományok VIII. sz.

[2]) »Miért hogy ez mostani új vezért Ferhád basát, kit császár ez előtt im csak egy nehány nappal tett vezérré, előbb eddig ugy az mint kivántatott volna meg nem látogathattuk« mondja a fejdelmi utasitás, melyet 1591. aug. 1-én adott Szalánczy Lászlónak, a m. k. államlevéltárban. De hogy az egy nehány nappal helyett egy néhány hónappal kell a levélben állani, mutatja az, hogy már szept. 25-ről irt hozzá Zsigmond fejdelem levelet.

más megbizatása is volt: engedélyt eszközölni a portán, hogy a fejdelem olasz herczegnőt vehessen nőül. [1]) A házasság ellen alapjában a portának nem volt kifogása, hanem a nagyvezér közbenjárására oly korlátozással engedtetett meg, hogy a porta ellenségei »a bécsiek, velenczések, hispanusok, flanderek, florenczeiaiak« közül ne házasodjék, mert arra nem kap engedélyt. Ezen kivül Ferhád még egy más követeléssel is állott elő: midőn Zsigmond követei beadták az adót, a nagyvezér tudatta velök, hogy egy évvel, a 898-ikival (t. i. az 1589-ikivel) hátralékban vannak s a nyugtatvány mellé mind a szultán, mind a nagyvezér fermánt állítottak ki, hogy azt mennél elébb szolgáltassa be. »Kiről — irá a nagyvezér — ne gondolkodjék kegyelmed és imide, amoda ne halaszd, hanem szerét tegye kegyelmed.« S egyszersmind, midőn Gávayt, az adót beszolgáltató fő követet visszabocsátották, vele küldték Musztafa csauszt is. [2])

A fejdelem apr. 19-ére országgyülést hirdetett Gyula-Fehérvárra, melynek egyik fő tárgya a Musztafa küldetése volt. Midőn a gyülés megnyílt, a rendekhez Szalánczy Lászlót küldötte be jelentést tenni a csausz küldetéséről s a szultán követeléséről. E miatt szükséges volna a 99 denáros adón kivül 1 frt pótadónak kivetése. Mert a fejdelem pénzen kivül nem tud semmi eszközt, mivel a törököt meg lehetne engesztelni. Ennek hatósága alatt élnek s pénzzel kell magukat oltalmazni. A fejdelem a maga uradalmain jó példával fog a rendek előtt menni. Azután Szalánczy jelentést tett arról is, hogy a szultán ellenzi, hogy a fejdelem Olaszországból házasodjék: készebb neki adni a maga édes leányát. [3])

A rendek szokottnál nagyobb adó megszavazása nélkül

---

[1]) A szultáni fermán világosan mondja: »ennek előtte az én kapum sarkára levelet irtál volt, hogy megakarnál házasodni«; ugy látszik hogy Jónika Istvánnak tavaszi útja a toscanai udvarba hasonló czélból történt.

[2]) Lásd Törvények és Irományok X. sz. Ezen fermánok felirata: »per Musztafa csauszium Albae Juliae 1592. 29. Apr. illmo Principi exhibitae« a hozatal napjára nézve téves. Mert hogy az aprilisi országgyülésen tárgyaltatott s hogy Musztafa már akkor Fehérvártt volt, az megtetszik Hardegh jelentéséből: Lev. és Okm. XIII. sz.

[3]) L. Törvények és Irományok XIII. sz.

szerették volna kielégítni a fejedelmet, s felajánlották a szász papok dézmanegyedét akkép, hogy a fiscus ne fizessen tőle semmit. Erre természetesen a szászok nem állottak rá, superintendensük Ungler s királybirájuk Huet Albert a fejdelemhez járultak s ennek közbevetésére csakugyan elüttettek követelésöktől. Ily módon kénytelenek voltak csakugyan nagyobb terhet róni a községre s némi vita után megszavazták az adón kivül a kért pótlékot is, t. i. 99 denárt és 1 frtot az erdélyiek s 2 frtot a magyarországiak részéről, melynek megfelelő összeget róttak a székelyekre és szászokra is: ez utóbbiaké egy összegben 42,000 frtot tévén. [1])

Elrendelék a fejedelem által kiadott árszabásnak [2]) megtartását a birodalomban mindenütt.

Elrendelék a gonosztevők üldözését, még pedig a fejdelem jószágaiban is; a csíkiak ne csak birságolják az ilyeneket henem büntessék is.

A székely kapitányok olyanokat is tettek lófejekké, kiknek nincs megfelelő fegyverzetök. A kapitányok és királybirák tartsanak otthon haladéktalanul mustrát s azokat, kik a lófőségre nem alkalmasok, töröljék ki e rendből.

Elrendelék, hogy a szolgák és fogadott cselédek tartsák ki uroknál az esztendőt, és senki ne fogadhasson fel szolgát, kinek nincs menlevele. De az év elteltével az úr is tartozik a szolgának kiadni menlevelét, ha el akar tőle menni. A ki menlevéllel nem bíró szolgát fogad meg, azt büntessék meg. A pásztorok is, ha régi gazdájoktól esztendejük kitelvén elválnak, láttassanak el menlevéllel.

Senki a fejdelem tudta és beleegyezése nélkül külföldre ne járasson követet.

Az országgyűlés apr. 26-án oszlott el. [3])

Mire az országgyűlés véget ért s a fejdelem elkészítette a válaszokat a Musztafa csausz által hozott fermánokra, kapta a hírt, hogy Ferhád basa nagyvezér (1592. marcz. 3.) megbu-

---

[1]) Az 1592-iki nagyszebeni számadási könyvek szerint, t. i. 40,000 frt egy összegben s 2000 frt az égettekre. L. Törv. és Irom. XI.

[2]) Fájdalom, még eddigelé lappang.

[3]) Lásd Törv. és Irom. XII.

kott s helyét ismét Siavus foglalta el. Május elején Sennyey Pongrácz várhegyi kapitányt nevezte ki portai főkövetévé, ajándékokat és üdvözlő leveleket küldött tőle hozzá. Utasításának egyik fő pontja a követelt 998-ki adó ügye volt: bizonynyal valamelyik roszakarója emelte a vádat ellene, mert ő minden évben beküldte az adót. Megtörtént ugyan néha, hogy később küldte be, de egy évet sem mulasztott el, s bizonyságúl a 998-ik évről szóló menedéklevelet is vele küldi a portára. Egy másik pont a házasság ügyét érintette. Való igaz, hogy őt főurai unszolják, hogy nősüljön, az is igaz, hogy Ferhádhoz intézett kérdést ez ügyben, de nem való, hogy a florenczi herczeg hugát akarná nőül venni: ő a császár híve és engedelme nélkül nem fog házasodni. [1])

Nem sokkal a gyűlés eloszlása után, május 1-én, a fejdelem kismarjai Bocskay Istvánt anyai nagybátyját, Báthory István helyébe, a kinevezés napjától egy esztendei tartamra nagy-váradi kapitánynyá s bihari főispánná nevezte ki. [2])

VIII.

Báthory Zsigmond az naptól fogva, hogy a német császár és a lengyel király közt helyreállt a béke, gyanús szemmel kisérte az ottani viszonyokat. Nem hagyott fel a reménynyel, hogy Zsigmond királysága nem lesz állandó s minden erre vonatkozó hírt örömmel irt meg a portára: »az mely királyok vagyon mostan az lengyeleknek — irá a szultánnak [3]) — nem akar köztök maradni, hanem be akar ismég Svecziában az atyjához menni, hogy az országot német kézben ejtenék és bécsi királynak egyik atyjafiát vagy Ernesztust vagy

[1]) A Sennyey Pongrácznak adott utasítás 1592. máj. 6., a Sziavus pasának irt levél a m. k. államlevéltárban. A nagyvezér válasza az üdvözlő levélre igy hangzik: »elhittem örültél rajta, hogy ismég székemben ültem, én is gondoltam azt, hogy örültél azon. Azért ezelőtt is barátod voltam, ezután is az leszek, csak az hatalmas császárnak szolgálj igazán.« L. Törv. és Irom. XIV.

[2]) A Bocskaynak adott utasítás 1592. máj. 1-ről meg van a magy. kir. államlevéltárban.

[3]) 1591 tavaszán. Meg van a m. k. államlevéltárban.

Maximilián herczeget hoznák be.« A hír több izben ismétlődött s valószínűleg abból keletkezett, mert a két német és lengyel udvar közt az érintkezés mind gyakoribbá lett. Zsigmond király a Habsburg-házból akarta Károly főherczeg legidősb leányát elvenni, de a dolog a lengyeleknél nagy visszatetszéssel találkozott, s az alkudozás több izben megszakadt, míg végre 1592. elején annyira előhaladt, hogy a leánykérő fényes követség útnak indúlhatott, mely aztán marcz. 13-án bevonult Prágába. [1])

A hírt april 16-ról a fejdelem megirta a portára, meg azt is, hogy a nász május elején Krakóban leszen, s hogy azután a király nejével együtt elhagyja az országot, melyet Ernőnek, »a bécsi király öcscsének« akarnak kezére játszani.[2]) Sok lengyel főurnak nem volt e házassági tervezet inyére, s némelyek még ellenállásra is készültek. Megháborodtak a királylyal — irá Zsigmond máj. 4-én a portára — sokan a lengyelek közűl, kik azt kivánják, hogy addig ne vegye el a herczegasszonyt, mig Miksa főherczeg — ki még mindig viselte a lengyel király czímet — a béke pontjainak eleget nem tesz.[3])

A házassági tervezeten kivűl még valami egyéb is készült, legalább olyasmi történt, mi elegendő okot adott olyan gyanúra. Maximilián főherczeg Bécsújhelyről titkon harmad magával, magyar ruhába öltözve felkerekedett s eltünt, a nélkűl, hogy tudták volna hova.[4])

Épen ezen időben történt, hogy Báthory Boldizsár nőül vette Kendi Sándor leányát (1592 febr. 9.) A menyegzőre Báthory bibornok is bejött Erdélybe, s a tavasz nagy részét itt és a részeken tölté rokonainál. Véletlenül történt-e vagy előre ki volt csinálva, hogy Maximilián nemcsak Lengyelországban fordult meg incognitojában, hanem Ecseden is a Báthoryaknál[5]); tény az, hogy ez utazás fokozta a gyanút, hogy

---

[1]) Hurter: Kaiser Ferdinand II-te. Schaffhausen, 1582. III. kötet, 47-ik lap.

[2]) A m. k. államlevéltárban.

[3]) Zsigmond máj. 4-iki levele u. o.

[4]) Báthory Zs. máj. 4-iki levele a portára. U. o.

[5]) L. Törvények és Irom. IX. Nem szorosan országgy. irom. ugyan, de azon idők jellemzésére annyira fontos, hogy közlését igazoltnak tartjuk.

a lengyel királyságot keresi [1]) s annyival inkább, mert ez utazás összeesett a lengyel király prágai követküldésével, melyet nem sokára máj. 5-én követett a menyasszony elindulása s a fényes esküvő jun. 1-én Károly főherczeg leánya Anna s a lengyel király közt. [2])

Mindez fölébresztette a gyanút Zsigmondban, kinek lelkében élénkül égett a vágy a lengyel korona elnyerése után, sőt miután a porta határozottan megigérte támogatását, reménye is volt hozzá, [3]) de ki Boldizsárban összezördülése óta már vetélytársat és ellenséget látott. Boldizsár bibornok testvérét elkisérte a határszélig, s midőn onnan juliusban visszaindúlt s Fehérvárra ment, épen akkor, mikor Zsigmond a szászok közt mulatozott, ez is nagy hirtelen gyanuval eltelve visszafordúlt. »De nem volt benne semmi« — irja Gyulafi. [4])

Azonban csakhamar más gondok foglalák el Zsigmondot. Követe Sennyey Pongrácz értesíté, hogy a 998-iki adóhátrálék ügyében a porta nem hajlandó felhagyni követelésével, s annak beküldését sürgeti. Bármily igazságtalan volt is e követelés, mely abból származott, hogy a késön, idején túl bevitt adót nem iktatták be a defterbe, nem lehetett mást tenni, mint azt még egyszer kifizetni. Nagykövetül Kendy Ferencz neveztetett ki, ki a szept. 1-én utasítással s kettős adóval láttatott el. Mielőtt ez ügyet befejezhette volna, már is egy másik, nem kevesbbé kényes természetű, a moldvai vajdaváltozás, vonta magára Zsigmond fejedelem figyelmét. Egy csausz, Hador, junius 10-én udvarába érkezett fermánnal, hogy a

---

[1]) Azt is hallom — irá Zsigmond — hogy Maximilián az elmúlt napokban csak titkon 3-ad magával felkölt és valahová elment, nem tudják hová, mindenütt utána voltak és keresték, de még végére nem mehettek volt, mely felé ment; csakhogy némelyek azt hiszik, hogy Lengyelországba ment jó akaróihoz, hogy pártot szerezzen ismég magának. Zsigmond máj. 4-iki levele u. o.

[2]) Hurter: i. h. III. k. 49. s 51. ll.

[3]) Mehemet csausz máj. 27-én hozott fermant udvarába ez ügyben, »minden akaratom az, hogy mint az te atyádfiát Báthory Istvánt ott királylyá tettem volt, mostan minden kivánságom az, hogy te légy ott király, mely dologért tolmácsomat, portámon való Mehemed csauszomat bocsátottam hozzád.«

[4]) Gyulafi Lestyán, a Székely krónikában 62. l.

szultán a moldvai vajdaságot elvette Áron hospodártól, s ha ez Erdélyen akarna keresztül menni, fogassa el s kincsével együtt küldje be a portára. [1]) De Áron nem szökött el, ő egyenesen Konstantinápolyba ment s ott barátai által kieszközlé, hogy a vajdaságba visszahelyezése kimondatott. Minthogy időközben egy bitorló, Sándor vajda fiának adva ki magát, kozák segélylyel elfoglalta a vajdai széket, a porta egy csapat élén Moldvába indítá Áront s fermánt külde a fejdelemnek, hogy ő is indítson hadakat Moldvába.

Épen ez időre esett az őszi országgyűlés megtartásának ideje is, melyet Zsigmond szept. 20-ra tűzött ki.

Zsigmond előterjesztése kettőt kivánt a rendektől, hogy szemben a portai követelésekkel, a szokottnál nagyobb adót szavazzanak meg, s hogy annyival inkábbb szavazzák meg a hadfölkelést, mert ő a portáról kapott sürgetések folytán a Moldvába küldött kapucsi basát, Veli agát már értesíté is, hogy hadait készíti.

A rendek mindkettőt teljesítették. Az adót 99 pénzben s pótlékot 75 pénzben, a magyarországiakra 1 frt 75 pénzben szavazák meg, mely a szászokra egy összegben vetve 37,000 frtot tett ki. [2])

Megszavazták a rögtöni hadfölkelést is.

Elrendelék, hogy a limitatio pontosan tartassék meg, s hogy a gonosztévők czirkálására kiküldöttek sarczolni ne menjenek.

A gyűlés tárgyalásait szept. 25-én befejezte, [3]) helyeselvén és elfogadván a fejdelemnek a portai kettős adó beküldésével és a moldvai ügygyel szemben elfoglalt álláspontját. Tudtával és beleegyezésével ugyanakkor a Moldvába küldendő hadak fővezérévé Sibrik Gáspár neveztetett ki, s láttatott el utasítással, [4]) ki azonnal elindúlt s egyenesen Jászvásár ellen

---

[1]) Mind a fermán, mind a válaszok, mind az utasítás Kendinek, a m. k. államlevéltárban.

[2]) A nagyszebeni jegyzőkönyv szerint a. a. 1592. Ebből a 37,000 frtból 2000 frt Váradra esett.

[3]) L. Törvények és Irományok XV.

[4]) U. o. XV. sz.

ment. Péter vajda jövetelének hirére oct. 11-én »menten fölkészült és mind lovagjával, gyalogjával, taraczkival, seregbontójával, szakállosival kiszállott a mezőre« s készen várta az erdélyi hadakat és azonnal megütközött velek, de szerencsétlenül, mert megverettek s »mindenestül fogván kézbeestenek,« s maga a vajda is az erdélyi hadak foglyává lett. Négy nappal utóbb Véli aga kapucsi basa Áronnal bevonúlt Jászvásárba s székébe ültettetett, mire az erdélyi hadak Pétert kiadták Veli agának. [1])

Báthory Zsigmond remélte, hogy a készséges szolgálat és siker tán befolyással lesz, hogy a méltatlanúl követelt 998-ki adó el fog engedtetni s ez irányban utasítást is küldött Kendy Ferenczneк. De csalódott. Nagy megelégedéssel vette ugyan a porta tudomásúl buzgalmát s meg is dicsérte érte: de a követelt adót nem engedte el. Be kelle azt Kendynek a folyó évivel együtt fizetni. [2])

IX.

Az ellenségeskedés a fejdelem és unokatestvére Báthory Boldizsár közt a fő és tanácsurakat is pártokra szakasztá. Még mielőtt Boldizsár a Kendy Sándor leányát elvette volna, történt, hogy a fejdelem (1591-ben) összehívatta a tanácsurakat s elibök terjeszté, hogy »válaszszanak közte és nagybátyja közt.« A tanácsban Kendy Sándor szólalt fel ezen dilemma ellen, mely csak kettő közt hagy választani: vagy megfosztani Zsigmondot az uralkodástól, mi azért lehetetlen, mert neki hűséget esküdtek, vagy megöletni Boldizsárt. E szerint nem

[1]) Báthory Zsigmondnak 1592. oct. 27-én kelt jelentése a szultánhoz. Ugyanaz nap Kendynek is irt levelet, melyben figyelmezteti, hogy a portán kellőleg emelje ki, hogy e diadalt egyedül és magukban vívták ki az erdélyi hadak, »sem töröknek, sem oláhnak abban semmi része nincsen,« »kiben csak az esett kedvünk ellen, hogy azt az Péter vajdát ide nem hozták.«

[2]) A fejdelem oct. 27-ki levele Kendyhez, Veli agának decz. 11-én Fehérvárra hozott levele, a szultánnak 1592. decz. 20-án Szamosújvárra hozott fermánja, Áron vajdának levelére irott válaszok ugyanez időből a m. k. államlevéltárban.

marad más hátra, mint megpróbálni a rokonok kibékítését s ha ez nem sikerülne, akkor veszszen Boldizsár. A tanácsurak hozzáláttak a szavazathoz s Gálffy Jánost és Gyulay Pált bízták meg, hogy adják Zsigmond tudtára, de eskessék meg előbb hogy végrehajtásig hallgatni fog.

Zsigmond meghökkent s komor, gondolkodóvá lett. Gyóntatójának, Carrillonak feltünt komor hangulata s kivette belőle okának titkát. Természetes vala, hogy nem adta egyetértését a rokon vér kiöntéséhez s teljes tehetségével lebeszélte arról. Azonban Zsigmond elég meggondolatlan volt azt közölni Boldizsárral is azon alkalommal, midőn vele kibékült — s a főúr haragja most Gálffy és Gyulay ellen fordúlt, kik sietve elhagyák Fehérvárt. Később, bár színleg, velök is kibékült.

Azonban Boldizsár azóta is mindig vesztükre tört, s mint az udvarnál átalánosan hitték, erre ipja Kendy Sándor ösztönözte. 1592. octobernek végén Gyulay Pál hírt vesz, hogy Boldizsár ujabban neheztel rá »kinek ő sem okát, semmi módját nem érti.« [1]) Semmi okunk sincs kétkedni e szavak őszinteségében, annyival inkább, mert minden arra mutat, hogy ez ügyben Boldizsárt csakugyan személyes ingerültség vezette, melyet ipja Kendy Sándor folytonosan táplált és élesztett. [2]) Mindig volt Erdélyben elégületlen ember, kész conspirálni a fejdelem ellen, s a prágai udvar hívei s a kassai és szatmári kapitányok mindig szívesen előmozdították e törekvéseket. [3]) De Gálffy és Gyulay, régi hívei a családnak, kiknek sorsuk

---

[1]) Gyulay Pál levele Gerendy Jánoshoz, Abafája 1592. nov. 25. Erdélyorsz. Tört. Tára II. k. 95. l.

[2]) Gyuláfi Lestyán, Székely krónika. 62.

[3]) Kopácsi Ferencz 1592. febr. 2-ról irja Ernő főherczegnek, hogy Erdélyben a császárnak sok híve van, mert sokan gyűlölik a Báthoryakat, kik a lengyel király s a mostani vajda alatt tetemes vagyoni veszteségeket szenvedtek. Másfelől a Báthoryak is nevelik pártjukat s a kapitányokat egymásra esketik, hogy még a vajda halála esetére sem állnak el a Báthoryak mellől. Továbbá gondosan ápolják István király viszonyát azon birodalmi herczegekkel, kik ő felségének ellenségi s egymásra küldözgetnek követeket a rajnai választóhoz és a brandenburgi s szász herczeghez. Aug. 12-ről ugyan ő egy másik levélben irja, hogy a fejdelem Erzsébet angol királynéval titkos összeköttetésben van s aztán így folytatja: »Consideret serenitas vestra tam longe nationes inter se dissitae,

ezekével mondhatni összeforrt, nem tartoztak ezek közé, habár Báthory Zsigmond határozottan vádolta is őket, s bűnhődésük okának is azt mondá, hogy ezek a »német ellenséggel practicát űznek.« [1]) S e büntetés annyival rettenetesebb volt, mert nem érdemelték meg. Azon hitben hogy csak országgyűlésileg lehet őket elitélni[2]) elvonultak a fehérvári udvarból saját birtokaikba.

De a boszú itt is elérte őket. Boldizsár kinyerte Zsigmondtól az elfogatási parancsot, s ennek birtokában 1592. végén egy csapatot Abafájára küldött, a Gyulay Pál kastélyára, hova ez megvonta magát, s hol e csapat a védtelent felkonczolá. Egy más csapat Gálffy ellen ment Marosújvárra, de ez barátaitól megintve s nejét otthon hagyva, Magyarországra menekült, mi alatt a fejdelmi csapatok a kastélyt bevették.

---

religione et statutis inter sese diuertissimae, quibus inter se mutuo contra christianum nomen et praesertim contra Philippum Hispanarum regem utuntur ministris Transiluanis scilicet, familia nempe Bathorea. Non sat esse putant ab se Transyluaniam a fide caesareae maiestatis anulsam esse, bis Poloniam domui Austriae ereptam; et nunc tandem eis Turca tanquam carnifice ad potentiam Philippi imminuendam ministris utitur. O turpe et audax facinus. Quam tenui sim ingenio et iudicio et quam tenui rerum usu et experientia, nulli magis quam mihi ipsi constat, sed si esset eorum voluntas, quorum interest multum et presertim si accederet caes. Maiestatis voluntas et idonej sumtus a rege Philippo administrantur, ostenderem ego modum, quo penitus conterrerentur tres illi dentes lupini, quibus principes domus Austriacae tam foede ac mordaciter et plerumque sub honesta praetextu mordere consueuerunt Bathorij et potissimum hoc rerum et temporum statu.« — A titkos levéltárban Bécsben.

[1]) Zsigmond következő jelentést küldött Bodog János kapitányhoz: »Továbbá mért, hogy az elmúlt napokban Gállffy Jánost, Gyulay Pált, bizonyos vétkekért meg köllött büntetnünk, kinek egyike Gyulay Pál meg is holt, amaz pedig tartóztatva vagyon, ha erről valami szó esnék, tudod mint magadat ebben viselni, hogy ezeknek oly vétkek volt, és oly ellenünk és az ország ellen való practikájokat az német ellen tapasztaltuk, kiért ezt a büntetést méltán megérdemlették, holott minékünk arra köll mindenkor fő gondunknak lenni, hogy az országot békességes és csendes állapotban mindenek ellen megtarthassuk. Mindenekre, a mint illik, vigyázásod legyen, minden ártalmas dolognak, idein eleit vegyed és mindenekről tégy bizonyossá bennünket.« A m. k. országos levéltárban.

[2]) L. Bethlen Farkas III. k. 23-ik l.

Gálffy Belényesre érkezett, honnan tovább akarva menni, Bajomban a Csukat Péter kezébe esett, ki őt letartóztatta s elfogatásáról hírt adott Zsigmondnak, ki intézkedett, hogy azonnal Váradra vitessék (decz. 9.) honnan 1593. jan. 13-án Husztra szállították.

Hijában vetették magukat közbe a főurak, hijában kért érte Bocskay, ki e czélból Váradról Erdélybe utazott, hijában irt ő maga is könyörgő levelet a fejdelemhez, hogy »emlékezzék kicsinségitől fogván való szolgálataira,« a fejdelem kiadta ellene a halálos itéletet, s a szerencsétlen ember, kinek Zsigmond némileg székét köszönheté, lefejeztetett. [1])

E kettős gyilkosság kétségtelenül nagy benyomást tett az országban, de próbálta-e azt Zsigmond országgyűlésileg igazolni, az nincs tudva, mert az 1593. apr. 25-ére Fehérvárra összehivott gyűlés végzései erről nem tesznek említést. A fejdelmi előterjesztések az adó megszavazása körül forogtak, s a rendek csakugyan ez évben a mult évi nagy pótadóval szavazták azt meg, t. i. az erdélyiek részéről portánkint 99 denárt mint török adót, s 1 frtot mint pótlékot s 2 frtot a magyarországiaktól — természetesen ennek aránylagos összeget a más két nemzettől.

A többi czikkek kiválóan a limitatio ellen elkövetett visszaéléseket akarák korlátozni. Elrendelék, hogy a limitatio tartassék meg pontosan, a vargák ne vihessék a kész czipőket külföldre, a bőrt ne adják a limitatión megállapított áron fölül a mesteremberekneк.

A várnagyok ügyeljenek, hogy a jobbágyok ne mehessenek ki a szomszéd oláh országokba.

[1]) Ez ügyről legterjedelmesebben irnak Bethlen Farkas III. k. i. h. s köv. ll. és Gyulafi Lestyán, ki az esetről Senyei elbeszéléséből értesült. Kulcsár krónika 62. l. Ezek előadása kétségtelenné teszi, hogy egyiknek sem volt politikai büne. Gállffynak utolsó napjaiban irt könyörgő levelét latin nyelven Bethlen Farkas közli, de eredeti magyar nyelven megjelent Erdélyorsz. Tört. Tára I. k. 168. l. Hogy melyik nap történt Gállffy kivégzése, erre két egymással ellenkező adatunk van: Gyulafi azt irja: 1593. Gállffynak feje vétetett Huszton die 8-a Martii. Ellenben az Album Oltardianum (Trauschenfels: Fundgruben III. k. 32. l.) azt irja, hogy Gállffy febr. 2-án fejeztetett le Huszton a fejedelem parancsára.

Eltiltatott a kereskedés bárányborokkel.

A rácz papok és oláh püspök visitationalis joga kizárólag a felekezeti papokra szoríttatott.

A gyűlés apr. 29-én oszlott el. [1])

Zsigmond figyelme ekkor ismét a lengyelországi viszonyokra volt forditva. János svéd király 1592. nov. 12-én meghalt, örököse a lengyel király volt s a közvélemény ugy volt meggyőződve, hogy ő a két koronát nem fogja megtartani. Zsigmond 1593. marcz. 25-én irá a portára: hogy a lengyel király Varsóban országgyűlést tart, melyen tudatja a lengyelekkel, hogy ő Svédországba csak rövid időre utazik, honnan visszajövén, »velök akar élni halni.« De Zsigmond ugy hivé, hogy nem fog többé visszatérni, Maximiliánt hagyván utódjául, [2]) s épen ezért hogy a lengyelországi viszonyokra nézve tájékozást szerzendő, május 8-ikán álöltönyben, kevés kísérettel, elindult Lengyelországba. Vele voltak Bodoni István, Ferencz doctor és Báthory Boldizsár. Huszton át vette utját Krakóba, megjárta a királyi palotát, de csak nehány napig mulatott ottan s ugyan azon úton, merre ment, vissza is jött. [3])

X.

Ezen 1593-ik év elején (jan. 29) Siávus nagyvezér letétetett s helyét Szinán foglalta el, kinek üdvözletére Báthory Zsigmond marcz. 24-éről Ravazdy Györgyöt küldé megfelelő ajándékokkal. [4]) A vezérváltozás Erdélyre nézve nem volt kedvező, mert az öreg Szinán régi ellensége ez országnak s másféle veszélyt is rejtett magában, mert a háború kitörését jelenté Magyarország s a porta közt. És ez valóban nem sokára a maga egész rettenetességében kitört. Midőn a háború a portán elhatároztatott s a török hadak összegyűlésére kiadatott a rendelet, Erdélybe is küldtek fermánokat. Ezeket Mehemet csausz, a renegát Veresmarti Gergely hozta magá-

---

[1]) L. Törvények és Irományok XVI.

[2]) A m. k. államlevéltárban.

[3]) Bethlen Farkas III. k. 36. l. Gyulafi Lestyán 66. l. Chronicon Fuchsio Lupino Oltardinum. I. k. 91. l.

[4]) A m. kir. államlevéltárban.

val s a vele volt küldöttségnek egyik tagja az Ibrahimmá lett s Szinán által lippai béggé kinevezett Márkházy volt, kik aug. 7-ére érkeztek Fehérvárra. [1]) Maga a fermán is súlyos terheket rótt Erdélyre. Szállitson a fejdelem háromszázezer kila árpát, százezer kila lisztet, vajat, mézet, ötvenezer kila sót hajón Szinán táborába. De Mehemet maga fejétől, önhatalmulag még megtoldta azt nyolcz olyan pont követelésével, mely a fermánban meg sem volt emlitve s melyek szerint egy csomó ágyút, hajót, hadakat is kellett volna Szinánnak küldeni, sőt magának Zsigmondnak is elibe menni Belgrádba. Midőn Mehemet e követeléseket felsorolta az államtanácsban, az öregebbeknek feltűnt azok túlzott volta. Bármily ellensége volt is Szinán Zsigmondnak, nem tarták valószinűnek, hogy Erdélyt lehetetlen követelésekkel, erővel az ellenség karjaiba akarta volna hajtani. Az is feltűnt, hogy a portai követek e dologról mit se irtak s elhatározák bevárni ezek jelentését. [2])

Azonban aug. 26-án Fehérvárra új követség jött Dsaffer bég és Ali csausz vezetése alatt fermánnal, mely elrendelé, hogy a fejdelem készítse hadait és ágyúit, hogy az első felhivásra csatlakozhassék a török hadakhoz. Ugyan e fermán felhivta, hogy ecsedi Báthory Istvánnal lépjen összeköttetésbe s birja rá ezt, hogy »hajoljon a fényes portához.« [3])

A portának ezeken kivűl még egy harmadik követelése is volt Zsigmondhoz: hivja vissza azokat a magyar hadakat, melyek Moldvában vannak, s melyek azóta maradtak ott, hogy Péter leverésére s Áron segélyére oda küldettek. [4])

---

[1]) Bethlen Farkas szerint jul. 30-án jelentek meg az államtanácsban, de a magukkal hozott fermán fordításának czímje szerint« per Mehemed csauszium die 7 Augusti Albae Juliae exhibitarum litterarum interpraetatio« aug. 7. mellett szól. Valószínűleg ez az új naptár szerint van számítva s innen az eltérés.

[2]) Bethlen Farkas III. k. 55. s köv. ll. A fejdelem válasza általános igéreteket foglal magában: »hatalmasságod parancsához tartom magam. Szinán basát főemberem által megtaláltatom és hatalmasságod akaratja szerént kész vagyok egyet érteni vele.« A m. k. államlevéltárban.

[3]) A m. kir. államlevéltárban. A fejedelem válasza mindkét kivánat teljesítését megigérte.

[4]) U. o. Ezen hadak azonban nem voltak erdélyi hadak, hanem mint Zsigmond irja: »szabad emberek, kik ő tőle nem függenek, nagyob-

A helyzet Zsigmondra nézve most már valóban kényessé lett. A török követelés nem jelentett kevesebbet, mint azt, hogy ő mint keresztyén fejdelem egy a keresztyének ellen intézendő hadban egész erejével a mohamedánokat támogassa. Bármire is határozza el magát, bármi legyen is a dolognak vége, tisztán állt előtte, hogy az országnak rendkivüli erőfeszítésekre van szüksége s igy nem tehetett mást, mint hogy 1593. szept. 1-ére Gyulafehérvárra egyetemes gyülést hirdetett.

A fejdelem előterjesztése épen ezen rendkivüli viszonyokat hangsulyozá, bemutatván a Mehemet s utóbb Csaffer bég és Ali csausz által hozott fermánokat, be egy ujabb szept. 1-én Abdi vajda által hozott fermánt is, mely tudatja Szinánnak Nándorra érkezését, s neki meghagyja, hogy a Kassa, Kálló, Ecsed és Tokaj ostromára sietö Hasszán budai basával egyesüljön, mint a melyek az országtól is rendkivüli erőfeszitést kivánnak, ha megmaradásáról gondoskodni akar.

A rendek megértették a helyzet kényszerüségét, de a követendő utra nézve eltérő véleménynyel voltak. Szinán követeléseinek tulságos nagysága s még inkább a megvető mód, melylyel azt épen Erdély legelkeseredettebb ellenségei Mehemet és Csaffer által juttatta hozzájok, némelyeket a megtorlás eszméjére vezetett — ezek azonnal el akartak szakadni a portától. Mások belátták e lépés veszélyét s nem tarták szükségesnek Szinán méltánytalansága miatt egyszerre felbontani a frigyet. A két nézet közt Kendy Sándor lépett fel közvetitőül: egyelőre egyik fél mellé se csatolják hadaikat, hanem huzzák-halaszszák a dolgot, s adományokkal vigyék ki a portán, hogy sergük maradhasson az országban. Egy épen ez időben Zamoyscitól jött levél is óvatosságot ajánlott, s igy elfogadták a Kendy Sándor inditványát. [1]) Ennek alapján átértve az idők komolyságát, mely egyiránt megkivánja, hogy adománynyal és fegyverrel védjék magukat, készek voltak a

bára a német párttól és egyéb helyekről gyülekeztek oda a vajda fizetésére.«

[1]) Bethlen Farkas III. köt. 106. s köv. ll. Az itt közlött votumok azonban nem országgyülési beszédek: Bethlen ezekkel csak a pártok állását akarta jellemezni.

rendkivüli áldozatokra. Megszavazták a rendes őszi adót minden kaputól 99 pénzt Erdélyben s Várad épitésére pótadóul 50 denárt, ennek megfelelő összeget a szászok, székelyek részéről s 1 ft 50 denárt a magyarországi megyéktől.

Ez volt a rendes adó, mely a folyó költségeket fedi. Ezen kivül azonban e vészterhes időkben, midőn könyen adhatá magát olyan körülmény elé, hogy idejök sincs országgyülést hivni össze, s még kevesbbé 2—3 havig várni, mig az attól kivetett adó befoly — gondoskodni akartak egy tartalék-tőkéről, mely nagy veszélyek idejére minden pillanatban felhasználható legyen. Mindenek előtt a fejdelmet kérték, hogy mondjon le a felesleges költekezésekről, fényűzésről, hogy az ország is annál készségesebben vállalja el az új és szokatlan terheket. Ez új terhek közt pedig első volt a nemesség megadóztatása. Ur és nemes s a fejdelem maga is minden kalangya után 1 dénárt fizet, ugyan annyit ad minden szabados is. A község pedig s az oláhság is öt kalangya után fizet 1 denárt, zab után 2 kalangyától jár annyi, mint 1 kalangya buzától.

A kik csak marhatartásból élnek, öreg barmot egy, 3 kecskét s 3 juhot 1—1 s öt disznót viszont 1—1 pénzen váltsanak meg. A kinek sem buzája, sem marhája nincs, 5 denárt fizet. A bányák rendes adójuk kétszeres összegét fizetik, de a hódoltság ment marad ezen fizetéstől.

A hat szász város tizezer forintot ad. Meghatározott összegeket róttak a magyar városokra is.

Gondoskodtak, hogy bevallásuk pontos legyen: ki az adó-alapból valamit eltitkol, rövid uton elitéltetik az alispán s egy szolgabiró által.

De ha már tetemes áldozatokkal megvetették egy tartalék-tőkének az alapját, gondoskodni kivántak arról is, hogy ez pontosan rendeltetési czéljára fordíttassék s folyó szükségekre ne legyen elkölthető. A begyülendő összeg, mely egymás után tallérokká és aranyokká váltandó, Kolosvárott a Bornemisza Gergely házánál őriztessék. A három nemzetből három conservatort neveztek ki: Kendy Gábort, Siger Jánost és Huet Albertet, s jegyzőül melléje Trauzner Lukácsot, mindnyáját egy évre, kik e pénz kezelését illetőleg esküt tesznek le, s másoknak nem is adják kézbe, mint a fejedelmi tanács

összes tagjainak levelére minden nemzetből kiküldendő 4—4 személynek.[1]) Ha pedig valaki ezen törvényt át akarná hágni, az örökös nóta alá vettetett, oly módon, hogy se fejdelem, se ország ne kegyelmezhessen neki. Gyűlés végével pedig e törvény azonnal hirdettessék ki. A kit a vármegye a pénzfelszedésre kiküld, az tartozik a megbizatást elfogadni. A conservatorok az ország delegátusainak számolnak.

Azok, kik a fejdelem s az ország jövedelmét kezelik, számoljanak, különben javaik lefoglaltatnak.

Elrendelék a hadfölkelést oly módon, hogy minden tiz jobbágy után egy kész drabant állíttassék ki, teljesen és jól felszerelve, a megyék s a más két nemzet részéről is. Ezenkivül a fennforgó hirekhez képest végezék, hogy mindenki hadkészen legyen s e czélból szabályzatot is adtak ki. A fejdelem is állíttassa ki illetékét jobbágyai közül.

A tordaiak az Aranyoson csináltassanak hidat.

Elrendelék a gonosztévők üldözését.

A mesterlegényeken a szabott vámnál többet venni eltiltatott.

A gyűlés szept. 10-én oszlott el.[2])

A mint azonban a török követelései sürgetősebbekké lettek s a mint nehezebbé vált azok elől kitérni, Zsigmondnak tapasztalnia kellett, hogy tanácsurai s országa nagy része nem ért vele egyet a követendő politikára nézve — annyira, hogy épen úgy, mint a vallásügyi kérdésben történt, a politikaiban is szakadás állhat be köztök. S épen ettől féltében ingadozott a teendőkre nézve. Hogy a keresztyének ellen nem fog komolyan harczba szállni, az tisztán állt előtte, de hogy máskülönben mit fog tenni — arra nézve nem készitett végleges tervet, s mielőtt valamire határozná magát, más udvarok tanácsát akarta kikérni.

Még a gyűlés folyama alatt gyóntatóját Carrillo Alfonzot a császárhoz küldé és a pápához előkészitni az előbbinél a szövetkezést, és kérdést intézni az utóbbinál, hogy szemben a küzdő felekkel minő állást foglaljon el ő?[3]) Kakas Istvánt

[1]) L. ezek névsorát az 1594 aug. 17-iki 25. art.-ban.

[2]) L. Törvények és Irományok XVII. és XVIII.

[3]) Carrillo Alfonz diplomacziai működése 10. l.

pedig Angliába indítá a királynéhoz, kikérni közbenjárását a portánál és meghagyva neki, hogy útját Lengyelországnak vegye s itt térjen be a cancellárhoz, közölni vele a porta fenyegető követeléseit, feltárni előtte helyzete kényességét, mely lehetetlenné teszi neki, hogy a keresztyének irányában még sokáig megőrizhesse jó akaratú semlegességet, előbb-utóbb színvallásra kényszerítendi s épen e részben az ő tanácsát is kikérni. Ugy látszik a küludvaroktól várta, hogy ezek befolyásának sikerülend megnyerni a török pártiakat a keresztyénekkel kötendő frigy eszméjének. [1])

Addig is azonban el volt határozva nem lépni ki várakozó állásából s igéretekkel és biztatásokkal tartani a portát és török vezéreket egyaránt. Szinánhoz követévé Sennyey Pongráczot nevezte ki, még az országgyűlés tartama alatt s gazdag ajándékokkal, köztük »egy régi öreg, virágos kupával« s tizezer tallérral a nagy vezér és kegyenczei, különösen Zari kadi számára is tekintélyes összegekkel ellátva szept. 13-án útnak inditá. Utasitásba adta neki menteni a fejdelmet, hogy már Nándornál nem fogadhatta, kérdést intézni hozzá, hogy hova szállitsa az adót, élénk színekkel festeni az ország nyomorát, mely lehetetlenné teszi, hogy élelmet szállittasson táborába s gondosan kerülni minden nyilatkozatot az ő — Zsigmond hadba indulását illetőleg. [2])

Azonban egymásra érkeztek udvarába fermánok, agák, csauszok a nagyvezér s a budai és temesvári beglerbégek részéről, ujabb sürgetésekkel, ujabb fenyegetésekkel. Mig Mehemet csausz a portáról szept. 14-én hírül hozta, hogy Sándor havasalföldi vajda letétetett, [3]) Szinán (szept. 16.) harmincz

---

[1]) Kakas Istvánnak adott utasítása. a m. k. államlevéltárban. V. ö. Bethlen Farkas III. k. 137. l.

[2]) Utasítása szept. 11-én kelt. Meg van a m. k. államlevéltárban, valamint a Szinánnak adott levél is.

[3]) »Az havasi vajda Sándor — irja a fermán — az én portai szolgáimmal összeveszett és megháborodott. Hogy az én szolgáim ezután csendességben legyenek, az vajdaságot elvettem tőle. Ez alatt ő ki tudja mit gondol. Elhittem, hogy én hozzám hív és igaz vagy, meghagyád népeidnek, hogy mindenfelé reá vigyázzanak, és ha oda felétek akarna menni, se Magyarországba, se Németországba ne bocsássátok, hanem

faltörő ágyút kért, sürgette, hogy induljon meg, vegye be Szathmárt és Kállót, különben is ősi birtokait s csatlakozzék a temesvári basához; majd ismét Abdi által (szept. 22.) tudatta vele, hogy Nándorból elindult Buda felé s ismét sürgette, hogy csatlakozzék a temesvári basához. Ez az Abdi meg volt bizva Fehérvárról a temesvári beglerbéghez menni, ki a tervről hasonlag értesitve volt, s inté is Zsigmondot: siessen, ne mulasson, vezesse hadait hozzá, »nehogy az ő szép fehér szakálla szégyent valljon.« [1])

A mig csak lehetett, Zsigmondnak egy volt a válasza e fermánokra, sürgetésekre: a legjobb akarattal igyekszik, törekszik, de mikor annyi baja van! Ő még fiatal, nem tud a hadhoz, ennek tulajdonitsák késedelmét. E mellett azonban nem fukarkodott az igéretekkel, elinditá Torma Kristófot állandó követül a portára (szept. 25.) azon biztatással, hogy az évi adót a szultán rendeléséhez mérten a nagyvezérhez küldi, s hogy pár nap mulva maga is elindul hadastól [2]) a temesvári basával csatlakozandó.

De nehogy ezen táborba szállásának komolyabb szint tulajdonitsanak a keresztyén hatalmak, Imrefit egyik megbizottját Teuffenbachhoz a kassai kapitányhoz küldé, értesitni ezt a törökök megindulásáról kapott hireiről s megkezdeni vele a bizalmasabb érintkezést. [3])

Végre még is megindult szépen lassan, s oct. 3-án Kolosvárra érkezett. Itt újabb sürgetéseket kapott a törököktől: a budai basa Hamza csausz utján vajat, árpát és lisztet követelt sergének, követe Sennyey Pongrácz által pedig a nagyvezér tudatja vele, hogy ő oct. 6-án már Mohácsra érkezett s inti

megfogjátok és kezedbe vegyétek, kit aztán főembered által portámra küldj; ha te akarod megfoghatod őtet, ha arra menne, ebben semmi kedvezés és barátság ne legyen és meg ne szánjad, hanem az én parancsolatomhoz tartsad magad. A m. kir. államlevéltárban.«

[1]) A szept. 16-án Nagy János, szept. 22-én Abdi vajda által hozott leveleken kivül a temesvári beglerbégtől s Hasszán budai basától is jöttek levelek, melyek fordításai a m. kir. állami levéltárban.

[2]) Báthory Zsigmondnak ezekre adott válaszai u. o.

[3]) Bethlen Farkas III. 80. l. Imrefi küldetésének napját nem teszi ugyan ki, de előadása mutatja, hogy ez az országgyülés tartásának idejére esik.

hogy siessen Kálló és Kisvárda megtámadására, egyesüljön a temesvári basával s igyekezzék az ellenségben minél több kárt tenni. [1])

Zsigmond valóban nagy szolgálatot tehetett volna a törököknek, valamint ez évi hadjárat sikertelenségéhez sokkal járult. Szinánnak az volt a terve, hogy mig ő a Dunántúli felső megyékben működik s lehetőleg Bécs ellen megy, a temesvári basa Báthoryval Felső-Magyarországot foglalkoztassa. A beglerbég elindult s a szolnoki és gyulai bégekkel egyesülve gyorsan nyomult előre, várva Báthoryra. [2]) De Báthory épen ezt kerülte. Azon szín alatt, hogy a német hadaktól fenyegetve van, mert ezek Szathmárba szept. végin ezer landsknechtet vetettek, táborát két felé osztá: az egyik Váradra megy, s ott egyesül somlyai Báthory Istvánnal, ezen részekre kinevezett generálissal, ő maga pedig Nagy-Bányának tart, nehogy a német ezen védtelenül maradó helyen üssön be. Tehát épen arra vette útját, hol teljesen biztositva volt, hogy törökre nem bukkan, [3]) sőt hogy a nagyvezért meggyőzze csatlakozása lehetetlenségéről, két nappal azután, hogy a mellé rendelt kapitiha Csegődy Mihály által (oct. 17-ről) az adót és ajándékokat hozzá küldé [4]) s ily módon mentségeire fogékonyabbá tette, bizalmasan tudatta vele, hogy a Tiszánál nagy német hadak állanak, melyek a mint ő kivonult, országára akarnak ütni. [5]) Pedig ha álltak is ott hadak, azok nem őt fenyegették —

---

[1]) Hamza csausz oct. 4-én érkezett Kolosvárra a budai basa levelével s szultáni fermánnal (a beglerbégeknek is volt joguk szultáni fermánt kiállítni) Sennyey Pongrácz oct. 6-án hozta meg Kolosvárra Szinán levelét, hogy ő szept. 28. Baranyába, szept. 29-én Mohácsra ért. Sennyei követjárása le van irva Bethlen Farkas III. k. 139. s köv. ll.

[2]) Bethlen Farkas III. k. 145.

[3]) Báthory Zsigmondnak Kolosvárra oct. 8-ról a szultánnak, u. a. napról Thorma Kristóf portai követének irott levelei, melyekben táborának kétfelé osztását s annak mentségeit irja meg

[4]) Csegődi küldetését Bethlen Farkas III. k. 139. l. előbbre teszi; szerinte nyomon Sennyey után indúlt el. De ez nem ugy volt. Csegődy csak oct. 17. után indult utra, mert ezt a neki adott levél igazolja. A m. kir. államlevéltárban.

[5]) Báthory Zsigmond ez értesitéssel Ováryt küldte el. A neki adott levél oct. 19-ről, a m. k. államlevéltárban.

sőt Teuffenbach kassai kapitánynak követe épen ez időben fordult meg az erdélyiek ladányi táborában az ezekkel leendő egyetértés útját egyengetendő. [1])

Szinán ez alatt előbb nyomúlt s előbbre törtetett egész Kakatig a temesvári basa is. De mig az első némi eredményeket vivott ki s előbb Veszprémet [2]), azután Palotát megvette, s ezzel megelégedve az idő zordonsága miatt zúgolódó sergeit visszavezette téli szállására [3]), a temesvári beglerbég egy elfogott levélből kapott hirek által megrémitve, gyorsan visszafordult. [4])

A temesvári beglerbég kudarcza egész súlyát az erdélyi hadak elmaradásának tulajdonitá, s fenyegetéssel sürgette Báthory Zsigmondot, hogy azonnal siessen Kálló ostromára. De mire e rendelet megjött Zsigmond kapva az alkalmon, hogy Szinán téli szállására ment, maga is elbocsátotta hadait s egész nehezteléssel válaszolt a beglerbégnek: hiszen Báthory István már útban volt, hogy csatlakozzék velök, miért nem várták be. Neki ez a táborba szállás sok pénzébe került. Most már elbocsátotta sergét, s különben sem mehetne, mert a német hadak fenyegetik. [5])

Ez alatt Magyarországon nem várt fordulat állott be: a Komárom körül összegyűlt magyar hadak Szinán távozása után azonnal támadólag léptek fel, s az ellenök sietö budai basán Pákozdnál fényes diadalt arattak; mig más oldalról a felső-magyarországi hadak Fülek ostromára siettek. A török erő nem tudott megfelelő hadat a keresztyének ellenébe állítni.

---

[1]) Bethlen Farkas III. k. 151. l.

[2]) »Muharrem hó 7-én« (oct. 4.) írja a fejdelemnek, egy oct. 10-én írt s Nagy János által oct. 21-én hozzá küldött levélben, tudatta vele, hogy a várost három napig lövette s a templomokat földig rontotta, mire negyed nap éjjelén a gyenge őrség a várfalon rést ütött s kibújt a várból: de rajta vesztett s részint levágattak, részint rabokká lettek.

[3]) Szinánnak a m. k. állam. levéltárban levő fermánja, melyben tudatja, hogy a jövő tavaszszal Győr alá megy s onnan Bécs ellen, táborát 50,000 tatárral megszaporitva.

[4]) Bethlen Farkas III. k. 146-ik l.

[5]) Ováry István nov. 16-án a temesvári beglerbéghez küldetett s ugyan az napról Brassai által a portára küldött Zsigmond levelet, melyen leszállását tudatja. A m. k. államlevéltárban.

mert a budai beglerbégnek még nem volt ideje, mert Szinán és a temesvári basa messze voltak. Itt hát csak az erdélyi hadak segithettek volna, az által, hogy támadólag fellépve a keresztyén erőt elvonják Fülek alól. S csakugyan egymást érték Szinánnak a fejdelem udvarába küldött csauszai levelekkel, szultáni fermánokkal, kik közt voltak a legelőbbkelő csauszok: Mehemet és Musztafa, mind azt sürgetve, hogy miután a szathmári, kállai és tokaji őrségek Fülek alá mentek, bizonyitsa be ő hűségét, üssön az üres várakra s foglalja el azokat. [1]) Tavaszra a császár jön nagy haddal, biztatta a temesvári nazurbég: ha valami panasza van, csak irja meg neki. A tatár khán 200,000 emberrel közeledik, beszélte Mehemet dragomán, s végre Szinán arra is czélzott, hogy árulással, az ellenséggel czimborálással vádolják: czáfolja meg e hireket. [2])

Zsigmond úrnak minderre volt mentsége. — Dehogy vonult el a három vár őrsége, Fülek alatt csak Pálffy van, Tokaj, Szathmár és Kálló csakugy feketéllik a némettől, melyektől ő jobban tart, mint azok tőle s kivonulását országából lehetetlenné teszik. [3]) Csakugyan nem hivta össze hadait, nem indult el, sőt ellenkezőleg (1594. elején) titkárát Bogner Markot Kassára küldé biztositni a kapitányt, hogy ő szivén hordozza a keresztyénség ügyét — az alatt pedig a magyarországi hadak háboritlanul foglalták el Füleket, Kékkőt, Hajnácskőt s még egy csomó várat.

XI.

A beállott tél rövid időre véget vetett a hadjáratnak, de a készülődések az alatt is annál erélyesebben folytak. Zsigmond el lehetett rá készülve, hogy a múlt őszi hadjárat alatt tanúsitott magaviseletét nem fogja sokáig folytathatni, s hogy neki előbb-utóbb szint kellend vallania. Hogy ezt

---

[1]) Mehemet csausz decz. 3-án irt Fehérvárra, Musztafa csausz decz 13-án, de már előbb volt ott két csausz. Ezen utóbbitól küldött Szarikady tömösvári deftardár is levelet. A tatár hírt Mehemet dragomán hozta, s Szinán utóbbi levelét is. Mind ezek a m. k. államlevéltárban.

[2]) Az illető levelek a m. k. államlevéltárban.

[3]) Zsigmond válasza decz. derekáról u. o.

tehesse, arra már az őszi követküldések alkalmával gondolt s 1594. január elején pater Carrillo Rómából, Prágából egy szövetkezési tervezetet hozott haza, mely magában foglalta ugyan az alapokat, melyek alatt Zsigmond kész volt kimondani elszakadását a portától, de a melyhez még is sok kellett, hogy valósággá váljék. Rudolfnak egy ügynöke Kopácsy Ferencz, helyesen jelzette az első és legelengedhetetlenebb kelléket: az erdélyi rendek megegyezését és esküjét. [1]) Erre azonban még egyelőre gondolni sem lehetett, s Zsigmondnak legalább egy időre épen oly óvatosan kelle titkolnia terveit a rendektől mint a töröktől.

Ugyanakkor midőn Carrillo künn járt, Teuffenbach is, ki belátta a Zsigmond által tett szolgálatok egész horderejét, gondolt a Zsigmond lekötelezésére, csakhogy a maga módja szerint, ugy, hogy a mit ő ajánlott, nem állott arányban azzal, mit Zsigmondtól kivánt. Közvetitésére még 1593. decz. 6-án irt Rudolf a fejdelemnek »az ő vajdájának« s e levéllel 1594. febr. elején Kiss Mátyást küldé Gyula-Fehérvárra.

Zsigmond szorongatva a töröktől, hogy ültesse fel hadait s támadja meg az ősei által bírt várakat, hogy a török hajók felszerelésére küldjön vásznat, hogy a közelgő tatároknak készitsen eleséget [2]), 1594. febr. 2-ára, rendkivüli adó és rendkivüli hadfölkelés megszavazása végett, ismét egyetemes országgyülést hívott össze.

A rendek épen tanácskoztak a Zsigmond által hozzájok küldött propositiok fölött, melyekben egész őszintén bevallá, hogy hosszas időn át nem remélhetnek csendességet s épen ezért

---

[1]) Kopácsi Ferencz Prága 1594. jan. 12-iki jelentése Rudolfhoz keveset bízik Zsigmond megtéréséhez, bár azt óhajtandónak tartja: ad quam si rationem Transsylvani quod nunc prae se ferre videntur, erit diligentissime cognoscendum, quo se modo ad praestandam obedientiam offerunt. Et imprimis an vaivoda suo tantum vel totius provinciae nomine agat. Deinde an simpliciter vel cum aliqua conditione sese offerunt .... a vajdának nincs joga magától ajánlani valamit s ha megpróbálja, abból könnyen lázadás lehet .... ut oblatam obedientiam omnes ordines juramento confirment necesse est.« Eredetije Bécsben, a titkos államlevélt.

[2]) Az erre vonatkozó 1593 végén és 1594 elején kelt fermánok a m. k. államlevéltárban.

rendkivüli erőfeszitéseket kivánt, midőn csaknem egy időben érkeztek székvárosába a pápa nuntiusa, Cumuleus Sándor s Teuffenbach követe, Kiss Mátyás (1594. febr. 6.)

Kiss Mátyás küldetését Cumuleus ott léte már meghaladott álláspontá tette, mert ez utóbbi azon az alapon alkudozott, hogy Rudolf nem késend Zsigmond fejdelmi souverainitását elismerni, mig a Kiss által hozott decz. 6-iki levél őt »vajvoda noster«-nek czimezé. Igy történt, hogy Zsigmond fogadta ugyan Kisst s előzékenyen is bánt vele, de a levelet czíme miatt, mert a tanácsurak megbotránkoznának azon, visszaadatta neki, még pedig felbontatlanúl, Carrillo által (febr. 11-én) s visszabocsátá Kassára a nélkül, hogy neki alkalma lett volna a tanácsurak közül mással érintkezni, mint Geszty Ferenczczel. [1])

Ez alatt a rendek folytatták tanácskozásaikat. Az ő előterjesztése nagy súlyt fektetett arra, hogy eddigi magatartása, bár a hadfölkelés sok pénzbe és fáradságba került, megóvta az ország békéjét. De ime, a vezér ismét kívánja hadba menetelét s ez múlhatlanná teszi, hogy a fölkelést s az arra szükséges pénzt megszavazzzák.

A rendek tehát megszavazzák a hadfölkelést egyelőre a rendes módon, hogy kapuszám szerént minden huszadik jobbágy tartassék harczkészen, s az első hívásra fegyvert ragadjon. Ha azonban ez nem találtatnék elegendőnek, minden tizedik jobbágy szólíttassék fegyverbe. Hogy ha pedig ennél is több kivántatnék, az esetre elrendelék a fejenkénti fölkelést is. Azen urak, kiknek több megyében van jószága, ott állítsák ki zsoldosaikat, hol főbirtokuk van. Eltiltatott a szegődött szolgáknak zsoldba fogadása. A birtokkal biró szolga vagyonához képest vagy lovast vagy gyalogot állítson maga helyett. Egyszersmind eltiltották, hogy valaki más pártra (t. i. a császár hadába) zsoldosnak állhasson.

A hadfenntartás költségeinek fedezésére ismét rendkivüli adót vetettek ki. Számlálják össze az urak a nemesek (s a patrimonium kivételével) a fejdelem jószágait, az összes vá-

[1]) Kiss Mátyás jelentése Teuffenbachhoz, Kassa 1594. febr. hó 24. kiadta gróf Kemény József, az Uj Magyar Muzeum 1855-iki folyamában.

rosokat s minden házas emberre személyenkint 20—20 pénzt vetettek; csak a szabados darabontok, koldusok s szegény özvegy asszonyok voltak kivéve. A ki a kitűzött határnapra ez adót be nem fizeti, az ellen dúlást rendeltek.

A székelyeknél s magyarországi megyéken hasonló eljárás követtessék, de a karansebesiekre s lugosiakra ez adó felét 10—10 pénzt róttak. A szászokra egy összegben 20,000 frtot vetettek. Báthory Boldizsár és István kivétettek ez adó alól, ők 200—200 lovast s az utóbbi ezen fölül pár gyalogot állítanak. Pénztárnokká Haller Gábor s jegyzővé melléje Trauzner Lukács — ugyanaz, ki a kalangyapénz beszedésénél is jegyző volt — választatott, oly meghagyással, hogy ez összeg a most kirendelt hadfölkelés fenntartására fordittassék. Ha ez adó befizetése előtt szükségessé válnék a hadak behívása, adjanak rá a conservátorok a nálok levő kalangyapénzből. Ha pedig a had hosszan tartana, új adó kivetésére hivassék össze országgyűlés.

Ezen kivül megszavazták a 99 pénzes törökadót s a fejdelemnek portánkint 50—50 pénzt, hasonlóra kötelezvén a részeket s más két nemzetet.

A kik a múlt gyűlésen kivetett kalangyapénzt még nem fizették be, azokon vétessék az meg.

Minthogy sokan, a háborús időkben bizva, hatalmaskodásokat követtek el, elrendelék, hogy a törvény folyása megszakasztást ne szenvedjen, s intézkedtek a nagyobb és kisebb hatalmaskodásokról.

Elrendelék, hogy a donatiók alá vetett székelyek fölött itéljenek a földes urak épen úgy mint megyéken, s a babonaság örve alatt a hatóságok által elkövetett zsarolások eltiltattak.

A székelységen, a törvényszékeken legyen jelen a királybiró is.

Elrendelék a szökött jobbágyok kiadását.

A görög kereskedők kitiltására vonatkozó törvényt felfüggesztették.

A nemeseknek s székelyeknek házok szükségére adjanak sót; eltiltatott a só behozatala külföldről; a nemesek a maguk szükségére vett marhákból nem adnak harmincadot.

A hidak tartassanak jó karban.

A bőr kivitele az országból eltiltatott.

Elrendelték a gonosztevők üldözését.

Az országgyűlés febr. 15-én záratott be.[1])

A mint a rendek eltávoztak, a fejdelem egy szűkebb körű, mondhatni csaknem családi tanácskozást hívott össze, tárgyalásba venni a pápai nuntius küldetését s a Carrillo által hozott ajánlatokat. A pápa felszólítására, az erős tél daczára Báthory Endre bibornok is Erdélybe útazott, hogy amaz ajánlatoknak szavazatával súlyt adjon. Részt vett e tanácskozásokban István úr, Boldizsár, a tanácsurak s nehány főúr. Abban jó részt egyetértettek, hogyha harczolni kell, inkább fognak a keresztyénekkel közösen harczolni, mint a keresztyének ellen; valamint abban sem volt nézeteltérés, hogy szemben a császárral meg kell ragadni az alkalmat Erdély sorsának és helyzetének biztosítására. Eltérés csak a feltételekre nézve volt. Endre bibornok az alkotmányos formák megtartásával s a historiai jogalap megőrzésével kívánta a csatlakozást végrehajtani: mig ellenben Zsigmond tisztán családi szövetkezést akart. Ismerje el a császár Erdély teljes souverainitását — kivánta ő. Ellenben Endre azt akarta, hogy mondassék ki az elszakadás a töröktől, de akkép, hogy a magyar korona fenhatóságát ismerjék el, maradjon meg az országnak a szabad fejdelemválasztás joga, s az ország jogai és kiváltságai szerződésszerűleg biztosíttassanak. A tanácsurak s a főurak vele szavaztak — a két pap Zsigmonddal tartott s ő nem is mondott le nézeteiről.

A töröktől elszakadásnak s Rudolffal szövetkezésnek többi feltételei az elsőből folytak. Ha a császár már egyszer elismerte Erdély souverainitását, a szövetkezésnek legtermészetesebb biztosítéka, hogy a fejdelem Habsburg főherczegasszonyt kapjon nőül, s maga is, a család többi tagjával Boldizsárral, Istvánnal, német birodalmi herczegi rangra emeltessék.

Zsigmond Carrillot bízta meg Prágába menni a császárhoz s elébe terjeszteni a feltételeket. Marczius elején indult el,

---

[1]) L. Törvények és Irományok XX.

s nehány nappal utóbb Endre bibornok is útra kelt. De ez nem volt megelégedve a dologgal: marcz. 9-én még Fehérvárról írt Carrillonak s apr. 8-ról Sárospatakról megújítá sürgetését, ne végezzenek semmit a magyarországi országgyűlés beleegyezése nélkül. Patakról Kassára ment, Teuffenbachot is hasonló értelemben informálta,[1]) s csak azután tért vissza Lengyelországba.

XII.

Attól fogva, hogy a had kitört, Zsigmond, bár leplezetlen s lehető óvatossággal, a keresztyén fegyvereket támogatta, de mióta Carrillo visszatértével biztosítékot nyert, hogy szövetkezési feltételei el fognak fogadtatni, elő kezdte készítni a csatlakozást. A leglényegesb szolgálat, mit ő a portának tehetett, az lett volna, hogy a keresztyén hadak mozdulatairól biztos és az igazságnak megfelelő közléseket adjon. E helyett azonban úgy intézte híreit, hogy azok a vezéreket félrevezessék, s annyit irt a német hadak roppant erejéről, az európai hatalmak által adandó rendkívüli segélyekről, hogy az magának a portának is feltünt —[2]) részben ezzel azt is

[1]) Teuffenbachnak 1594. apr. 15-iki levele Mátyás főherczeghez (a titkos levéltárban Bécsben) jelenti, hogy tegnap ment el tőle Báthory András a bibornok, a ki a következőket mondotta neki: Hogy az alkudozások, melyek a fejdelem ő fölségével a pápai közbenjárással s papok segélyével folytat, a senatoroknak s a rendeknek sehogysem tetszenek, nem látják át, hogy akár Erdélynek, akár ő felségének hasznára válnék. Az sem helyes, hogy ő felsége Erdélyt egészen a fejdelem tulajdonává akarja átengedni s a magyar koronától elszakítni, ez nem is történhetnék meg a rendek beleegyezése nélkül. Legyen a vajda ő felségének vasallusa s kapja meg a birod. herczegi rangot. Ő, Báthory András, ez értelemben írt is Carrillonak s ott is hagyta nála, Teuffenbachnál két rendbeli levelének másolatát, melyet T. most íme megküld: »Sonsten, wie ich in der khüerzen Conuersation abnemen mügen, befünde Ich Herrn Cardinaln in seinem Thun, alss ainen vernünfftigen beschaidenen vnnd verständligen jungen Man von dreissig Jahrn, der sich Ir khay: Maiestat vnnd Euer fürstl. Durchl. vnderthenigist bevelchen auch denselben vnd dem ganzen Hausz zu Oesterreich zu dienen gehorsambist erkhlären thuelt.... stb. E levél mását Mátyás fg. máj. 2-án küldé meg Rudolfnak.

[2]) 1594. jan. 7-ről Nagy Jánost küldte Szinánhoz s egy más postáját a portára azzal a hírrel, hogy a német roppantúl készülődik, ma-

akarván indokolni, hogy nemcsak, hogy ő nem csatlakozhatik a török hadakhoz, hanem ellenkezőleg ő vár azoktól segélyt. S csakugyan valahányszor sürgetni kezdék, hogy támadja meg a várakat, vezesse ki sergeit, mert most hámlik a fa, most kell hántani, készen állt a mentsége, hogy azok a várak nagyon erősek, ő maga is fenyegetve van, nem hagyhatja el országát,[1]) s midőn Szinán, rémhírei ellenében valódi moslim resignatióval azzal vigasztalta, hogy ha a bécsi király világi fejedelmektől, ő istentől kér segélyt, a diadalt pedig nem a szám, hanem az istenben vetett hit adja, de egyszersmind azzal is bíztatta, hogy ne csüggedjen, mert jön százezer tatár — ő is kifejezte reményét, hogy az isten majd őtet is diadalra segélli, de más felől a tatár hírre mindjárt kész volt eleségígérettel s kért csauszokat legalább addig, mig a merza hada elvonúl.[2])

Ez alatt azonban magában a hódoltságban s ennek határszélein szervezett támadást a török erő ellen. A temesi

---

gában Németországban is szervezik a hadakat, sőt a tengeren is hadat akarnak indítani a szultán ellen, gályákkal és nagy fizetett haddal. Egy más levelében (jan. 5) arról ir, hogy hidegre válván az idő, a németek készülnek Hatvan és Szolnok megtámadására s a végekbe hadakat vetnek. Jan. 10-ről egy harmadik levele tudatja, hogy innen és túl a Dunán nagy haddal jő a német, a tiszai serget Ferdinánd főherczeg vezeti, a pápa pénzt, az olasz hadakat, a spanyol hajókat ad. Febr. 26-ról ismét Nagy Jánost küldi Szinánhoz a hírrel, hogy a németek háromfelől gyűlnek, Ónod s Mohi közt nagy mustra van, honnan Szolnokra s Hatvanra törnek; a dunántúliak Nagy-Győrnél vannak Mátyás főherczeggel, 8000 lovas s 18000 gyalog magyarral. Pálffy Miklósnak is roppant hada van. Jőnek olasz s franczia hadak is, pénzük bőven. Ferdinánd főhgnek 28000, az anhalti hgnek 20,000 embere van, Pápa ellen 16,000 ember indúlt. A harmadik seregnek Miksa és Mátyás főherczegek s vezérei stb. Ha e hírekben a portán kételkedtek s szemére vetették, hogy egyebet se tud, csak rémíteni, kész volt a felelete, hogy a fehért nem mondhatja feketének s a hírek igaz közlése, ha roszak is azok, hasznos.

[1]) A temesvári beglerbégnek jan. 6-án hozott s a rumeliai beglerbégnek Buda jan. 4-én irott s Fehérvárra febr. 22-én hozott levele, (melyben azzal is vádolja, hogy az ő, Zsigmond, hadai Füleken is benn vannak) s az ezekre adott válaszok.

[2]) Szinánnak marcz. 3-án, Fehérvárra hozott s Zsigmondnak erre adott válasza.

szándzsákságban sok rácz lakott, kik különben is hajlammal bírtak a portyázásra, viszont a magyar végeken is kóborolt elég szabad hajdú, kik készek voltak megtámadni a kisebb török csapatokat. A háború megszaporítá ezek számát s Zsigmond fejdelem ösztönzésére s felhatalmazásával a lugosi bán Palatics György és Geszty Ferencz egyes csapatokká szervezték ezeket, melyek eleinte az utakon portyáztak, csakhamar azonban erődöket és kastélyokat is megtámadtak s hatalmukba kerítettek.[1]) Egy ilyen 200 főből álló csapat vezére, Majszos Péter az alvidéken Versecz környékén pusztitgatott s a bányákat rabolta.[2]) Egy más csapat Almás vidékén dúlt. A csapatok komoly ellenállásra sehol sem találván, zászlókkal mentek a palánkokra s ejtették azokat hatalmukba.

Ez volt az előzménye egy, Zsigmond által, ugylátszik Rudolffal egyetértőleg tervbe vett nagy dél-dunai törökellenes mozgalomnak. A császár ugyan is a moldvai vajdához küldött követet Marini János Pált, ki azzal Zsigmond közvetítésével folytatta alkudozásait. Az erdélyi fejedelem pedig Mihály havasalföldi vajdával — ki székét részben az ő és a Báthory Boldizsár támogatása folytán nyerte meg — bocsátkozott érintkezésbe, míg Palatics György által a törökországi bolgárok és ráczok felbújtatását vette munkába; ösztönözvén ezeket, hogy felszabadúlásukra és a török járom lerázására kinálkozó alkalmat ragadják meg, ő maga is — igéré nekik — segélyökre menend moldvai, havasalföldi s magyarországi hadakkal, Temesvárt fogja ostrom alá venni s így lehetlenné teszi, hogy nagyobb török erő operáljon ellenök. Hogy pedig terveire és rokonszenveire nézve semmi kétség se maradjon fenn, a páviai egyetemről nem rég haza érkezett Sombory Lászlót Regensburgba a német birodalmi gyűlésre küldé követül.[3])

Bár mily titokban folytak is e követküldések s alkudozások, s bár mennyire tagadta is Zsigmond részességét a hó-

---

[1]) Bethlen Farkas III. 183 s Szinánnak apr. elején Fehérvárra érkezett levele.

[2]) A temesvári basának és Szinán nagyvezérnek apr. 1-én Mustafa csausz által Fehérvárra hozott levelei, a m. k. államlevéltárban.

[3]) Bethlen Farkas III. 183 s köv. ll. Székely krónika 72-ik l.

doltsági latrok garázdálkodásaiban, egy portai csausz Amhat, ki Oláhországon át vette útját Erdély felé, hírt vett e törekvésekről s a havasalföldi határról nagy hirtelen visszafordúlt. A dolog kellemetlenül hatott Zsigmondra, mert Amhát leleplezései káros befolyással lehettek volna terveire s azonnal írt a portára és irt Szinánnak, csodálkozását fejezve ki Amhát eljárása fölött, s nagy ostentatióval hírdetve hűségét.[1]) Szinán, ha nem hitte is Zsigmond hűségi nyilatkozatait, de ez időben, midőn a háború már, és pedig a törökökre nézve szerencsétlenül folyt, nem látta időszerűnek kifejezni kételyeit: megigérte közbenjárását a portán, hogy ott Amhat szavainak hitelt ne adjanak, csak hogy más oldalról — kívánta a nagyvezér — járjon ő is szigorral el az erdélyi latrok megbüntetése körül, a temesiekkel — tette hozzá leveléhez — majd végzend ő maga. Ugyanakkor értesíté Szolimán tatár khán hadának közeledéséről, melynek Zsigmond, csak hogy Erdélyt elkerülje, bőségesen igért eleséget.[2])

Carrillo ezalatt megjárta Prágát s a mint hazaérkezett, a fejdelem maj. 12-ére Tordára egyetemes országgyűlést hírdetett. Zsigmond feltételeire a választ Carrillo decretum alakjában hozta magával, mely felelt ugyan a felvitt feltételekre pontonkint, de határozottan megkívánta, hogy ezeket a fejedelem és országgyűlés fogadják el.

A fejedelem országgyűlési feltételeit, Kovachóczy korlátnok és Iffjú János tanácsúr vitték a rendek közé: mely a hadsereg mozgósítását, hadfölkelés elrendelését s az e czélra szükséges pénz megszavazását ajánlotta a rendeknek. A korlátnok megvolt bizva élőszóval mondani el a megszavazandó hadfölkelés czélját: segélyt adni Magyarországnak a török ellen folytatott küzdelemben. Ez természetesen más szavakkal annyit tett: mint felbontani a török frigyet, de a beszéd, mit Kovachóczy a rendek előtt tartott, kerülte annak direct kimondá-

---

[1]) Zsigmondnak 1594. marcz. 28-án a portára irt s egy brassai szolga által, továbbá a Mehmet basához s végre Szinán basához irt és Lugossy János által elküldött levele.

[2]) Szinán basának Lugossy János által Fehérvárra 1594. apr. 22-én hozott válasza, a m. k. államlevéltárban.

sát. Nekiek — mondá a korlátnok — közös ügyük van Magyarországgal, ezek megmaradása az övék is, ha bukik Magyarország, Erdély is romba dűl. Különben is jól tudhatják, Szinánnak feltett szándéka az erdélyi nemességet eltörölni — mit azonnal végre is hajtand, ha a kimerült Magyarországot hatalmába ejti.

A szónoklat hatott, s a rendek egy része hangosan kezdte követelni, hogy fel kell bontani a török frigyet s meg kell kötni Rudolffal a szerződést.

A tanácsurak egy része s Kendy Sándor nem voltak abban a nézetben. Ezt a higgadt államférfit nem vesztegette meg a Magyarországgal kötendő szövetkezés csengő phrasisa, mely a valóságban Rudolffal kötendő szövetkezéssé fogná magát kinőni, nem kábították el a keresztyén fegyverek korai diadalai, melyeket egyátalában nem tartott döntő hatásúaknak. De nem tartotta tanácsosnak és időszerűnek egyenesen megtámadni azt: a helyett egy olyan indítványt fogadtatott el, mely körülbelül annak elhalasztásával volt egy jelentőségű: »addig a meddig Budát a keresztyének fegyverei nem foglalják vissza, tartsák titokban, hogy a töröktől elakarnak szakadni; engeszteljék meg a törököt a jóakarat szinlésével s azon igyekezzenek, hogy ha nem is barátoknak, de legalább nyílt ellenségnek ne tartassanak.«

Ily alakban a dolog köztetszéssel találkozott, mert mindenki belátta, hogy valójában csak akkor lesz a törökök magyarországi uralmára határozott csapás mérve, mikor Buda vissza lesz foglalva — s a szövetkezés tervezete elejtetett.[1]) Azonban minden, az ország védelmére szükséges intézkedéseket megtettek. Mindenekelőtt elhatározák, hogy felállítják a fizetőmesteri hivatalt, s fizető mesterré megválasztották Gerendy Jánost oly útasítással, hogy fogadjon lovas és gyalog hadakat s azok pontos fizetéséről gondoskodjék. A költségek fedezésére minden portára 50 denárt vetettek ki, s ezenkivül az adóhátralékokat is erre kivánták fordíttatni. Egyszersmind megszabták az ország tábornokává választott Báthory Boldizsárnak, valamint a tiszteknek s a hadaknak fizetését, s elren-

[1]) Bethlen Farkas III. 206—214. ll.

delék, hogy ezen hadak állandóan táborban legyenek, első fizetésöket még a múlt gyűlésen kivetett 20 pénzes adóból kapván. Intézkedtek mind a 20 pénzes adóból, mind a kalangya adóból fönmaradt hátralékok beszolgáltatása iránt. De a kalangya adó továbbra is maradjon a három conservatornál, kik szükség esetében, visszafizetés mellett, a fizető mesternek adhatnak előleget. A hadaknak szükséges dobokat és zászlókat a fizető mester szerezze be, s a pénzhordásra megkivántató szekereket csináltassa meg. Ellenőrökké mellé Kolosvári Márton és Tholdalagi Ferenczet választották.

A fejedelem szükségére portánkint 25—25 pénzt szavaztak meg.

Szegődött szolgák, adózó jobbágyok nem fogadhatók fel a hadak közé — ellenkezőleg azok mindenünnen kiadandók.

Fejedelmi levelekkel nem lehet az executiónak útját állani.

Intézkedtek az orvok üldözéséről, a törvényszékek megtartásáról, a hidak és országutak jókarban tartásáról.

Az országgyűlésre meghívottak jelenjenek meg pontosan s várják be a gyűlés végét. A követek fizetése adassék meg.

Felszabadíták a posztónak és karasiának, valamint a sáfránnak és török vászonnak az országba hozatalát.

A magyarországiak attól, mit házaik szükségére vásárolnak, ne fizessenek harminczadot.

A gyűlés máj. 22-én oszlott el.[1])

XIII.

A ráczok és szabadhajdúk az alvidéken a lugosi bán pártfogása mellett mind jobban szervezék magukat, növekedő sikerrel folytatták támadásaikat a temesvári basa bégjei és erődei ellen, s felbátorítva a szerencsés kezdet által, főkövetül Theodort, szerb követséggel — melynek feladata volt egyszersmind zálogúl is szolgálni — Zsigmondhoz küldék Fehérvárra, felajánlván neki a »rácz királyságot avagy despota-

[1]) L. Törvények és irományok XXI.

ságot.« Zsigmond viszonzásúl zászlót küldött nekik [1]) s kitartásra bíztatta őket.

És csakugyan a rácz csapatok Zsigmond pártfogásában és ígéreteiben bízva, egész dandárokká kezdtek alakulni, s miután egy csomó kisebb várdát megvettek, megtámadták és hatalmukba kerítették Becskereket s egy, Zsigmondhoz küldött csauszt elfogtak és megöltek. A temesvári basa, ki még mindig a »latrok« művének tartá e támadást s Zsigmondot mindig bíztatta, hogy tegyen valamit, végre lippai, csanádi és gyulai hadakkal ment ellenök — de szerencsétlenül, mert megveretett s fia is a csatatéren maradt.

Szerencsétlen volt a basának egy újabb vállalata, melylyel a szenvedett kudarczot jóvá akarta tenni s a ráczok kettős diadaluk jelvényeit Zsigmondhoz küldék »Erdélyország és Ráczország királyához,« kérve hogy foglalja el a trónt, melyre megválasztották, küldjön nekik segélyt és jó hadvezért.

Zsigmond égett a vágytól kivánságukat teljesíthetni: de ez már csakugyan határozott szakítás lett volna a törökkel s önfejüleg ennyit még se mert koczkáztatni. Tett tehát annyit, mennyit tehetett: Székely Mózest, nagy bátyjának Istvánnak, az orosz háboruk idejéből ismert vezérét, a végek őrzésének színe alatt a déli vidékekre küldé. De a szerencse csakhamar hátat fordított a szerbeknek s midőn a törökök támadása mind hevesebbé lett, már-már legyőzetve, Zsigmondot hadküldés végett kezdék sürgetni: ez most erre már eljöttnek hivén az időt, junius elejére Fehérvárra részleges gyülést hírdetett.[2])

Annyival inkább remélte keresztül vihetni a szerbek megsegítését, mert Attilio Amaltheo apát pápai nuncius és Ungnad David, Mátyás követe, kik épen ez időben fordultak meg udvarában, a keresztyén Európa részvétét és legyőzhetetlen segélyét s Erdély közreműködésének szükségességét oly élénk színekkel festék egy e czélra külön meghívott tanácskozmányban — melynek tagjai a tanács és főurak s főispánok voltak — s itt szavaik oly nagy benyomást ébresztettek, hogy

[1]) L. Székely krónika 74-ik l.

[2]) Bethlen Farkas III. 224 s köv. ll.

Zsigmond már-már megnyertnek hitte az értekezlet többségét a töröktől elszakadás eszméjének. Kovachóczy előterjesztése e tanácskozmányban három pontra szorítkozott: ecsetelte az ország helyzetét, elmondta hogyan akarja azt Szinán elfoglalni, s végre föltárta, mit várnak a pápa, Mátyás főherczeg s a magyarországi urak Erdélytől. De az értekezlet minden érdekeltsége mellett sem akart ez ügyben határozni: az az egyetemes országgyűlés dolga lesz — mondák — s az elhatározást erre halasztják.[1])

Ez alatt elközelgetett az országgyűlés határideje is. De a mint a rendek gyülekeztek, Zsigmond észrevette, hogy a hangulat nem oly kedvező, mint ő gondolta. Ugyan azért a gyűlést nem a templomban — mint szokták — hanem a fejedelmi palota nagy teremében rendelte megtartatni s azonkivül az udvart s a gyűlésterembe vezető utakat fegyveresekkel rakatta meg.[2]) De a tanácsurak nem akartak fegyveres erő közt tanácskozni, s többen, főkép az ellenzék vezérei, mint a két Kendy — Ferencz és Sándor — otthagyták a gyűléstermet, »kiki a maga szállására ment Fehérváron és fegyveres kézzel darabantokkal őríztették magukat.«[3])

Másnap szelidebb eszközökkel próbálta meg a fejdelem czélt érni. Jun. 11-ike volt.[4]) A fejedelmi előterjesztéseket Kovachóczy Farkas vitte a rendek közé s az a fejedelem két követelését tartalmazta: fel kell mondani a török frigyet, s el kell határozni a ráczok megsegéllését.[5]) De mintha nem bizott volna Kovachóczyban, maga is bement a gyűlésterembe — mi egészen szokatlan dolog volt — s környezve tanácsuraitól: két Báthorytól, két Kendytől, Gesztytől, Bocskaytól, Sennyeitől s másoktól, beszédet tartott a rendekhez: tudja ő, mondá, hogy nem saját érdemeiért, hanem őseire való tekintettel választották meg őt, mindamellett, ha gyermekségé-

[1]) Bethlen Farkas III. 220 s köv. ll. Decsy, (Toldy kiadása) 121. l.

[2]) Mint Gyulafi irja, a tanácsurakat fel is akarta konczoltatni s csak az tartotta vissza, hogy Lázár Istvánt, az udvari darabontok kapitányát nem vehette rá. Székely krónika 73-ik lap.

[3]) Székely krónika 73-ik l. Bethlen Farkas III. k. 244-ik l.

[4]) Hatvani: Brüsseli Okmánytár III-ik k. 65-ik l.

[5]) Bethlen Farkas III. 245.

ben valami hibák követtettek volna el, az nem neki, hanem tanácsurainak tudandó be. Különösen sok szó volt róla, mintha ő a török frigy felbontására törekedett volna. Ezt ő határozottan tagadja — ellenkezőleg mindig a törökök megengesztelésén munkált. Itt hosszan felsorolta, hogy a béke idejében is mennyi mindent elkövettek a törökök Erdély megbuktatására. Itt vannak a florenczi udvar követei, nem urok, hanem a pápa nevében sürgetve, hogy fegyvereit a keresztyénekéhez csatolja. Ő hát követet küldött a pápához, megtudni tőle, hogy ha az ország elszakad a töröktől, mi módon maradhat meg biztosságban? Magyarország visszafoglalása után Erdély biztossága Magyarország lesz. Beleegyeztem hát — mondá — a töröktől elszakadásba, de ugy, hogy az országnak ne legyen hátrányára a németekkel való szövetkezés, hanem az ország önállósága azutánra is maradjon épen. Beszédét fenyegetésekkel zárta be: az esetre, ha ajánlatát nem fogadják el, nem szavakkal, hanem fegyverrel fog ellenök küzdeni.[1])

Zsigmond beszéde a rendek egy részére nagy hatást tett: de a tanácsurak és főrendek többsége állhatatosan ellenzette a török frigy felbontását. A tanácskozás, mely a fejdelem beszédét követte, zajos és heves volt s a lengyel cancellárnak egy levele, melylyel tudatta, hogy a tatár hadak Magyarország felé már útban vannak, megerősíté az ellenzék állását. A határozat — ugylátszik — az volt, hogy július 1-én Gyula-Fehérvárott fegyveres országgyűlést fognak tartani[2]) s ezt a

---

[1]) A fejedelem beszéde négyféle variansban maradt fenn: legterjedelmesebb a Bethlen Farkasé (III. 245—261-ik ll.) mely a beszéd egész szövegét adja; alapjában megegyez ezzel a Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum kivonata (109-ik l.), valamint a Decsy által közlött (123-ik l.) s leginkább eltér a Hatvani névtelenjeé, (Brüsseli okmánytár III. 65 s köv. ll.)

[2]) Igy adja a határozatot Trausch Chroniconja (I. k. 110. l.) Ezzel megegyezik a Bethlen Farkasé is (i. h. 270-ik l.) s mindkettő azt a következtetést vonja belőle, hogy »de defectione nihil statutum.« Ellenben a Hatvani névtelenje (i. h. III. k. 65, s az Archiv neue Folge I. k. 128-ik l.) közlött »Kurzer Bericht« azt irják, hogy a töröktől elszakadás határozattá lett. Hogy Bethlen, ki olykor kevés kritikával használja a forrásokat, e gyűlés történetének elbeszélésében a fegyveres pressio történetét két helyen: a gyűlés elején és végén is megemlíti (l. III. k. 244 és 272. ll.)

határozatot mind két fél a maga diadalának tekinté. A békepárt a beavatkozás elhalasztását látta benne, ellenben a fejdelem oda magyarázta, hogy az által a keresztyén fejdelmekkel kötendő szövetségre s a törökök megtámadására fel van hatalmazva — s e meggyőződéssel gyűlés végeztével fényes hálaadó istentiszteletet s Te Deumot tartatott.

Sőt e határozat alapján elkészítette a keresztyén fejedelmekkel kötendő előleges szövetkezési pontokat is: mind addig, míg neki módjában nem álland csatlakozni a keresztyén hatalmakkal: fönmarad színleges összeköttetése a törökökkel; Mátyás főherczeg 2000 harczost ad rendelkezése alá; maga Zsigmond is készül, hogy a támadást bármikor megkezdhesse [1]). S hogy pedig e szándékában meg ne ingattathassék, esküt tett le, hogy semmi által sem engedi magát a keresztyén szövetségtől elvonatni, s egyszersmind portán levő követei Torma és Óváry visszahívása iránt is intézkedett: az elsőnek mint elaggult embernek hazabocsátását egyszerűen kérte a portáról, az utóbbit pedig egy levéllel inté a hazajövetelre. »Én jól vagyok —irá neki — te is ügyelj magadra.« S Óváry megértve az intést, hazaszökött [2]).

XIV.

Mielőtt azonban a juliusi fegyveres országgyűlés ideje elközelgetett volna, a dolgok komoly fordulatot vettek. Esztergom ostroma a keresztyén hadak által nehezen haladt előre s kevés reménység lehetett, hogy Mátyás fegyelmezetlen hadaiból segélyt küldhessen Erdélybe. Másfelől a rácz hadakat, melyeknek Zsigmond Palatics lugosi bán által ismételten ágyúkat és hadi szereket küldött, a temesvári beglerbég megtámadta s teljesen szétverte, Becskereket s a többi általuk elfoglalt várakat és földterületet visszafoglalta. Végre Szinán is megindult s ismételten és komolyabban sürgette Zsigmondot,

---

az onnan van, mert a Szamosközyből és Gyulaffyból átvett részleteket nem egyeztette. Baranyai Decsi (Toldy kiad. 125) összezavarja a juniusi és juliusi határozatokat, azt irván, hogy ezen végeztetett volna el a senatusra történt appellatio.

[1]) L. Törvények és Irományok XXII.

[2]) Bethlen Farkas III., 276 és 441.

hogy ne késlekedjék tovább, hanem készüljön fel és siessen hadaival a magyarországi várak megtámadására.[1]) Kivánat, melyet a fejdelem, terveivel szemben, legkevesbbé sem sietett valósitni.

Ő ugyanis épen homlokegyenest ellenkező dolgokat forgatott agyában, s mig a nagyvezért és a portát mentségeivel igyekezett megnyugtatni, hogy mihelyt a ráczok mozgalmai lehetővé teszik, megindítandja sergeit, leste a perczet, mely lehetővé teendi neki fegyvereit a keresztyénekéhez csatolni s azon reményben, hogy ezt megadandja, türelmetlenül várta a julius elejére Fehérvárra hirdetett fegyveres országgyülés összejövetelét. De midőn a határidő elközelgetett s a fegyveres csapatok egymásután érkeztek Fehérvárra, attól kezdett félni, hogy a tábor a közhangulat nyomása alatt ellene fordulhat, s újabb rendeletet adott ki, melyben okúl adva, hogy miután a vár és város a tömérdek népet nem fogadhatja magába, menjenek a fegyveres rendek Tordára, az ilyen gyülések legszokottabb szinhelyére — s csak a tanács- és főurak, főispánok maradjanak Fehérvártt.

Ugy történt — de azon hitében, hogy ezekkel könnyebben boldoguland, csalódott. A főurak közül még azok is, kik — mint Báthory Boldizsár és Kovasóczy Farkas — ennek pártján voltak, aggodalommal kezdték a töröktől elszakadás veszélyeit latolgatni. S az ellenzék még hajthatatlanabbá lett, midőn hire jött, hogy a tatár hadak közelednek Erdély felé. A tatár sereg akár mint barát, akár mint ellenség vonuljon át az országon, egyaránt fenyegető volt, s a támadható veszélyek elhárítására két tábor alakitása rendeltetett el: egyik Sennyey Pongrácz alatt a székely-földön, mely a moldvai szorosok őrzésével bizatott meg s a másik Szász-Sebesnél.[2])

---

[1]) Szinán basának május végén irt levele Zsigmondhoz, hogy e hó 25-én Buda felé indult, ő is üljön fel s szállja meg a várakat. Ugyan annak juniusi levele s Báthory Zsigmondnak ezekre adott válaszai, melyekben azzal menti magát, hogy a német érdekben feltámadott várak miatt nem mehet.

[2]) Baranyai Decsi (125-ik l.) szász-sebesi fegyveres országgyülésről beszél: ez a fehérvári fegyveres gyülés — mert a tábor Szász-Sebes és Fehérvár közt volt elhelyezve.

De e hír még inkább ösztönzé a fejdelmet az elszakadás kimondására. A gyülést ugyanazon teremben tartotta meg, hol a megelőző júniusit — de most nem ment személyesen oda, hanem az előterjesztések megtételével Geszty Ferenczet bízta meg. Ez a Geszty egyedül csak katonai ismeretekkel bírt [1]), lenézte a müvészetet és tudományt s kicsinyelte a maga korlátoltságában a képzett embereket. Ehhez járúlt személyes ellenszenve Kendy Sándor és Kovachóczy Farkas iránt, kikkel évek hosszú sora óta személyes surlódásai voltak, mert nem türhette, hogy ezen Paduaban, olasz egyetemeken képzett s magas míveltséggel és belátással biró emberek szellemi fensősége egészen beárnyékolta őt s a politikai befolyástól megfosztá. Most, midőn a fejdelemnek a hagyományos politikával szakitás folytán új emberekre van szüksége, feljött az ő csillaga is. A tervbe vett merész fordúlatot ugy vélte legjobban indokolhatni, ha a régi politika képviselőit megtámadja. De korlátozott eszénél fogva ezt ugy fogta fel, hogy azon, szerinte elhibázott politikának okát kell keresnie — az az ok pedig nem más, mint hogy Erdély kormányzása, tudósok, mívelt emberek kezében volt. Elég hosszú beszédében azt fejtegette, hogy minden baj abból származik, hogy Erdély vezetésére doctorok és philosophusok gyakoroltak befolyást, ezeknek lehet köszönni, hogy a törökök ugy elhatalmasodtak s nyakára ültek Erdélynek. »Ezek a tudósok — mondá — csaknem elvesztették s a török zsákmányává tették Erdélyt azzal, hogy kormányzatát a bölcsészeti elvekre alkalmazák; alkalmatlanokká lettek a kormányzásra az által, hogy bölcsészeti tanulmányokkal kelletén túl tömték magukat.« S miután kimutatta, hogy a régi bölcsészek is, mint Socrates, Plato, Demosthenes, Cicero csak olyan alkalmatlanok voltak a kormányzásra mint az újak — Kendy t. i. és Kovachóczy — azt ajánlotta, hogy térjenek most az ellenkező útra, mint a melyen ezek jártak: állítsák ki a hadakat, gyüjtsék össze a sergeket s menjenek a török ellen.

De ez a beszéd nem gyújtott annyira, mint azt Geszty várta, s a rendek épen nem siettek a válaszszal. Egy felől

[1]) »Sein Handwerk ist nur ein Kriegsmann zu sein«, irta róla 1587. szept. 15-én gróf Nogarola, kassai kapitány, Ernő főherczegnek.

Zsigmond esküje, hogy a keresztyének ügyétől nem áll el, másfelől a többség meggyőződése oly ellentétet képeztek, melyet egyhamar nem tudtak kiegyenlitni. Válaszukkal Forró Jánost küldék a fejedelemhez: minthogy a dolog rendkivüli fontosságú, kéri az ország ő nagyságát, hogy a maga kegyelmességéből engedjen nekik egy napot tanácskozásra — akkor fogják elhatározásukat ő nagyságával közölni.

Azonban a következő napon sem tudtak a két véglet közt választani, s végre is abban egyeztek meg: hogy miután az államügyeknek első sorban a tanácsurak a vezetői, ők egyátalán nem akarnak nyilatkozatukkal nyomást gyakorolni ezek elhatározásaira, különben sem levén illendő, hogy az alsóbb rendek a felsőbbeket vezessék. Ennélfogva a mit a fejedelem s a tanácsurak végezni fognak a török háborút illetőleg, ők is ahhoz fognak fejök fennállásáig ragaszkodni.

Azonban a tanácsurak sem akarták kimondani azt a végzetes szót: az elszakadást a töröktől, s abban állapodtak meg: minthogy ez az ügy mindnyájuk fejét illeti, illendő, hogy eldöntésére mindenki befolyjon. Ezért a Tordára összegyüjtött tábor elé kell azt terjeszteni.

Ebbe aztán Zsigmond is kénytelen volt belenyugodni, nemcsak azért, mert a Rudolf részéről tett követelések egyik pontja kiköté, hogy a szövetkezést az országgyülés is fogadja el, hanem azért is, mert tudta, hogy a rendek beleegyezése nélkül az ország hadát nem fogja a török ellen vezethetni. Carrillo azonban, ki épen ez idétt érkezett vissza, valószinüleg a juniusi pontokkal, megelőzőleg sürgette ezek életbeléptetését s ezért a fejedelmi tanács, mielőtt Tordára ment volna, tanácskozást tartott az ügyben. A tanács formulázott szöveget követelt Carrillotól — de a dolog még nem ért a prágai udvarnál annyira, hogy ilyent adhattak volna, s a tanácsurak e nélkül a következményeket illetőleg semmi biztositékot sem láttak. Meg kell várni — mondták ezek — a magyarországi események fordulatát. Különben is nem egy külföldi követ, hanem hazafiakból álló fényes követség által kell a dolgot tárgyalni. [1])

[1]) Bethlen Farkas III. köt. 290—325 l. Egyes becses adatok vannak a Székely krónikában, a Hatvani s az Archiv névtelenjeiben Trauschnál, i. h. Milesnél stb.

XV.

A Tordán összegyűlt sereg, tábori országgyűléssé vált azonnal, hogy a tanácsurak Fehérvárról körükbe jöttek.[1]) Kendy Sándor itt szabadabban folytatta izgatását a török frigy felbontása s a német szövetség megkötése ellen[2]) s a hangulat csakugyan nem is volt olyan, mely a fejedelem szándékának kedvezett volna. De egyenesen meg sem akarta azt gyűlés tagadni s a mint eddigelé most is halogatás által kerülte a dolog megoldását. A helyett tehát, hogy e tárgyban végezett volna, azt határozta, miután a fejedelem életének 24-ik évét elérte, jőjjön Tordára közibök és tegye le ismételten az esküt, melylyel Megyesen kötelezte magát az alkotmány megtartására. De ezen esküpontok közt benne volt a jezsuiták kitiltása s a török frigy megtartása — és Zsigmond ilyesmire ez idő szerint — gondolhatólag nem akart esküdni. Betegség ürügye alatt tehát megtagadta a Fehérvárra menetelt.[3])

A tanácskozások épen javában folytak, midőn a lengyel cancellártól levél érkezett, mely tudatta, hogy a tatár hordák útban vannak Magyarország s Erdély felé. E hir nagyon váratlanúl jött, mert a fejedelem és tanácsosai a portáról nyert értesitésekből és Mihály havaseli vajda jelentéseiből ugy tudták, hogy Khazi Girai khán hordáit Oláhországon át Erdély érintése nélkül fogja Belgrád alá vezetni. Sőt a tatár csapatok még Moldvába érkezésök után sem árulták el valódi czéljokat: két napi menet után gyorsan megváltoztatták irányukat s Lengyelország határának vették útjokat, honnan két horda Munkács, a harmadik pedig a Mármaroson át a Szilágyság felé indult, oly gyorsan, a mint tőle telt. Kornis Gáspár a huszti kapitány vigyázott ugyan a szorosokra, de a tatárok egész váratlanúl csaknem járatlan útakon nyomultak be s özönlötték el a vidéket, rabolva és gyilkolva. E gyors meg-

[1]) »... mert másodszor is Tordára hirdettenek gyülést ....« mondja Gyulaffy, Kulcsár Krónika 73-ik l.

[2]) Bethlen Farkas III. k. 333 s köv. ll. közli Kendy Sándornak ez alkalommal tartott beszédét.

[3]) Bethlen Farkas IV. k. 322-ik l.

jelenés lehetlenné tett minden ellenállást s Kornis nem tehetett mást, mint hogy a khánt ajándékokkal igyekezett útja megváltoztatására birni: [1]) azonban kevés valódi eredménynyel, mert Mármarosból eltakarodtak ugyan, de a Szamosmentének fordúltak, onnan nyomúlandók Erdélybe.

A Tordán tanácskozó rendek e perczet legkevesbbé tarták alkalmasnak a töröktől való elszakadás kimondására s Iffjú Jánost a fejedelemhez küldék Fehérvárra, rábirni őt, hogy a török frigy felbontásának eszméjével hagyjon fel. [2]) Azonban a dolgok mind jobban bonyolódtak, a veszély mind nagyobbá lett, s midőn a khántól fermán érkezett, mely felszólitá a fejedelmet, hogy küldjön neki ajándékokat s veressen hidat a Tiszán, és Kornis Gáspár is irt, hogy legyenek vigyázattal a tatárok cseleire, mert azok véletlenül akarják Erdélyt megrohanni, [3]) Tordán és Fehérvártt egyaránt rémület fogta el a kedélyeket.

Julius 11-ike volt. [4]) A tanácsurak közül többen s Báthory Boldizsár is nagy hirtelen Fehérvárra utaztak, hogy a fejedelemmel egyetértőleg intézkedjenek a veszély elhárításán. [5]) S csakugyan hadakat rendeltek ki, melyek, ha a khánnak küldött ajándékok nem volnának képesek a veszélyt az országtól elforditni, a tatárok benyomulásának ellen álljanak,

---

[1]) Bethlen III. k. 356. Ebből származhatott az a mende-monda, mit a »Kurzer Bericht« (Archiv I. 129) említ, hogy az áruló urak a fejedelem nevében s utánzott aláirással küldtek levelet Kornisnak, hogy a tatárokat háborítatlanúl engedje az országba nyomúlni.

[2]) Bethlen III. k. 374 és 410 l. Két ellentétes leirást állit egymással szembe: egyik szerint az volt Iffjú küldetésének czélja, hogy Zsigmondat megrémitse s távozásra birja, másik szerint tervei megváltoztatására kellett volna birnia.

[3]) Bethlen III. 358—359-ik l.

[4]) Lásd a XXII-ik számu okmány aljába tett megjegyzését Szamosközynak: ez a bibliai idézet valami nagy rémületre vonatkozik, s ez a rémület csakugyan nem volt más, mint a tatárbeütés hire.

[5]) Az Archivban levő Bericht világosan mondja: »welche alle auff Weissenburg zum Fürsten gereist«.

— s e hadak közt magának a fejedelemnek is egész udvari népét. [1])

Rendes körülmények közt ennek a dolognak, hogy a fejedelem saját őrségét az ország védelmére küldi, semmi jelentősége se lett volna, de most, midőn országgyülésével tanácsuraival oly éles ellentétben élt, komoly következményűvé lett. Hogy e havak óta tartó küzdelem mindenkit kifárasztott, abban nem lehetett kétség s nem valószinűtlen, hogy az eddigelé határozottan nagy többségben levő ellenzék maga is óhajtotta annak akkép leendő megoldását, hogy Zsigmond mondjon le a trónról. Különös hirek kezdtek forgalomba jőni: a tanácsurak a fejedelmet élve vagy halva a török kezébe akarják adni. [2]) Kendy Sándor a lippai bégtől kapott méreggel megakarja mérgezni, [3]) melyek minden valószinűtlenség mellett is nagyon elterjedtek.

Ha e hiresztelések az ellenzék vezéreitől eredtek [4]) s oly czéllal terjesztettek, hogy a fejedelmet megrémitsék és lemondásra birják, ugy valóban czélt értek. Báthory Zsigmond megfosztva testőreitől, elhagyva tanácsuraitól, remegve a tatárok betörésétől, elhatározta lemondani a fejedelemségről s elhagyni Erdélyt. E czélból a fejedelemség átadása iránt Báthory Boldizsárral — hogy a méltóság a családban maradjon — alkudozást kezdett [5]), megegyezett vele azon feltétel

[1]) A Hatvani-féle emlékirat 65-ik l. »et quoniam in promptu tantus miles non erat, cohortem etiam praetorianam, quae a latere ipsius nonquum abesse solet, illi (t. i. Boldizsárnak) attribuit. A Kulcsár-féle krónika is azt mondja: »igy a tatár ellen való küldésnek színe alatt a fejedelem megfosztaték minden udvari erejétől . . . .«

[2]) Maga irja András bibornoknak Bethlen III. k., 422-ik l. Említi a Kurzer Bericht is az Archivban, valamint a Chronic von Fuchsio Lupino Oltardinum III-ik l.

[3]) Törvények és Irományok XXIV.

[4]) Az 1595-iki áprilisi fehérvári törvények is (a 40-ik czikk) azt mondják, hogy a pártos urak ezen szinnel akarták Báthoryt az országból kitudni.

[5]) »ugy inditotta Báthory Boldizsárral azt a tractatust a fejedelemség átadása iránt«, mondja Gyulaffy a Kulcsár-féle krónikában, a 73-ik lapon.

alatt, hogy tartsa meg a fejedelmi czimet, összes birtokai jövedelmét s kapjon évenkint 12,000 tallért, és erre meg is esküdtek, egyelőre pedig kormányzóvá nevezte ki. [1])

A mint az alkudozást befejezte julius derekán[2]), még az nap estve, hogy Boldizsárral tisztába jött, megindult, legbecseb holmiait s drágaságait négy társzekérre felpakoltatván Marosújvárra ment hálni. De nem Tordának vette utját — a mint hitték — hanem Egerbegynek, s ott még egy találkozása volt a Tordán összegyűlt rendek által hozzá küldött Kovachóczy korlátnokkal. Kovachóczy megbizatása volt lehetőleg megtartani Zsigmondot távozási szándékában s midőn ezt biztositottnak látta, felajánlani, hogy a rendek »szép ajánló levéllel« látják el »ne véljék az idegen országokban is, hogy vagy kiszökött volna titkon vagy pedig az országbeli nép üzte, avagy küldötte volna ki fejedelemségéből.« De Zsigmond köszönettel fogadta az ajánlatot, de megjegyzé: nem várhat, küldjék utána Kővárba, ott megtalálják. [3])

Carrillo néhány nap mulva a fejedelem után ment, őt Kővárba követendő. Azonban az országgyűlés két tagja utána indult s letartóztatva, Bethlenbe vitte: de nehány nappal utóbb a tanácsurak parancsára szabadon bocsátották s ezután háborítatlanúl folytathatta útját Kővárba.

A fő- és tanácsurak, s közülök Báthory Boldizsár, Kendy Sándor is ugy hive, hogy ezzel a dolog véget ért, feloszlatták a tordai tábori országgyűlést s rendes országgyűlés megtartása végett Kolozsvárra hívták össze a rendeket. [4])

[1]) Maga mondja jul. 27-én irott levelében. Bethlen III. k. 422-ik l.

[2]) A Kurzer Bericht aug. 3-ra, a Hatvani-féle krónika jul. 28-ra teszi: de mind két kelet hibás. Mint András bibornokhoz irt levele bizonyitja, már jul. 27-én Kővárban volt. (Bethlen III. k. 423-ik l.)

[3]) Székely krónika 74, 75 ll. V. ö. Bethlen Farkas III. 392, 411 ll. A Trausch által közlött Chronika (113-ik l.) szerint (mely megegyez a Bethlen által közlött egyik versióval) Kovachóczy közölte vele, hogy el van határozva fogva kiadni a portának — jó lesz hát ha menekül. A Czauk Simon följegyzéseiben közlött »Ein schön und lustig Historia« (irta Hirser Lukács) hasonlót beszéltet Kovachóczyval.

[4]) Bethlen III. k., 393. A Hatvani által közlött emlékirat 66-ik l. azt mondja, hogy a tanácsurak e letartóztatásnak azt a szint adták, mintha

XVI.

A hatalom e perczben az ellenzék kezében volt, mely az egész ügyet már befejezettnek hitte, s az ország kormányát tényleg kezébe vette. Báthory Boldizsár, a Zsigmonddal kötött szerződés erejénél fogva, s nem kételkedve, hogy a választás rá fog esni, magát a fejedelem utódának tekinté, és mint kormányzó a dolgok élére állt. Beszállt nejével együtt a fejedelmi palotába és ezzel »az udvari szolgák mind hozzá kezdének hajolni.« [1]) Jul. 29-én tartatott a gyűlés, mely e kérdéssel foglalkozott. [2]) Előterjesztek Zsigmond fejedelem lemondását és eltávozását s annak szükségét, hogy székének betöltéséről gondoskodjanak. [3]) De az országgyűlés még nem látta eljöttnek az időt, hogy új fejedelmet válaszszon az eltávozott helyett, e kérdés eldöntését későbbre halasztá s abban állapodott meg, hogy addig is, mint ideiglenes kormány, a tizenkét tanácsúr igazgassa az országot. [4])

Mindenekelőtt az ország lecsendesitésére s a törökök megengesztelésére tettek lépéseket. E czélból Bornemisza Jánost egy csapat élére állíták s a biharmegyei részek felé küldék, hogy a netalán előbbnyomulni akaró tatárokat visszaszoritsa: sokan ugy hivék, hogy titkos megbizatása lett volna Bocskayt, a nagyváradi kapitányt, ha netalán Kővárba Zsigmondhoz segélyt akarna vinni, feltartóztatni és elfogni. Egy másik csapat élén Lónyay Albertet a Szilágyságba indíták az oda betört tatárok feltartóztatása végett. Forró Jánost pedig magához Bocskayhoz küldék követül meghivni őt, hogy vegyen részt a kolosvári tanácskozásokban. Szalánczy Lászlót, mint török követségekben forgott embert, a Temesvár vidéki török

---

attól tartottak volna, hogy Carrillo a tatárok kezébe esik. L. Weiss Liber. Annalium 144.

[1]) Székely Krónika 75.

[2]) Trausch Chronicon I. k. III-ik l.

[3]) A Hatvani által közlött emlékirat 68-ik l.

[4]) Székely Krónika i. h. V. ö. Bethlen III. k. 397 és 413-ik ll. Ez utóbbi szerint az országgyülés Erdély igazgatását a velenczei köztársaságénak mintájára akarta volna rendezni: »ut patria non sub

viszonyok rendezésével bizták meg: feladata volt Palatics György lugosi bánhoz menni s rábeszélni ezt, hogy a törököktől általa a rácz mozgalmak idejében elvett Facsetet és más erődöket ezeknek adja vissza, igyekezzék megengesztelni a szomszédos bégeket, s jövőre tartson ezekkel jó szomszédságot. Végül Szilvásy Boldizsárt a székelyek közé inditák ezek fellázítása s táborba szólitása végett. Portai követté pedig magát Kendy Sándort jelölték ki. [1])

A tanácsurak úgy hitték, hogy ez intézkedésekkel s követküldésekkel meg van nyerve minden, ügyük és hatalmi állásuk biztositva van, s épen nem látszottak tartani attól a veszélytől, mely legkomolyabban fenyegette őket — t. i. a Zsigmond ingatagságától, az esetre, ha ez megbánná elhamarkodott lemondását, s visszakövetelné székét. Sem maguk biztosítására, sem az abból származható veszély elforditására, sem az általok teremtett állapot megszilárdítására nem tettek egy lépést sem — mintha igazolni akarták volna a Geszti vádját, melyet a júliusi fehérvári országgyűlésen szemükbe mondott: nem tudósoknak és bölcsészeknek való ország kormányzásába elegyedni.

Pedig a mint Zsigmond Kővárban biztos menhelyre talált s Keresztury Deák Kristóf, e vár kapitánya ez erődöt és embereit rendelkezésére adta s ekkép a veszély első rohama elvonult, a mint biztos hirt vett, hogy a tatár had nagyobb zöme Szinánhoz csatlakozandó, Felső-Magyarországnak vette útját s hogy a Szilágyságba tört csapatot unokatestvérének Báthory Istvánnak hadai egy napon — jul. 17-én — három helyen (maga István úr Lompertnál) verték vissza [2]), a mint első rémületéből magához jött és szabadabban kezdett lélekzeni, elhatározá próbát tenni széke visszaszerzésére. Mindenekelőtt

---

directione vajvodali vel principali, prout hactenus, permaneat, sed ad normam Reipublicae Venetorum constituatur.

[1]) Bethen Farkas III. k. az i. h.

[2]) Báthory István Diariuma, Kurz Nachlesejeben a 102-ik l. Ez adat, összevetve Zsigmond Báthory Endréhez irott levelének keletével (jul. 27) valószinűnek látszik. Sajnálhatni, hogy Bethlen Farkasban semmi napszám sincs feltéve: a többi krónikák ez nemü adatai pedig igen bizonytalanok.

Bocskayt kérette magához Nagy-Váradról, jól tudva, hogy csak ez embernek ereje és eszélye leend képes elvesztett székébe visszaültetni: [1]) s magához hivatta legbizalmasabb emberei közűl azokat, kikről tudta, hogy a német frigynek leghatározottabb barátai: Geszti Ferencz dévai kapitányt, Csáky Istvánt, Gyulaffy Lászlót: »nem a balszerencse, hanem gonosz emberek csalfasága dönté veszélybe fejét és országát; jöjjenek hát segítségére.« S ezek csakugyan mind hozzá is mentek, még pedig Geszti Kolozsváron át, hol a dolgok állása iránt tájékozta magát, s hozzá sietett Kornis Gáspár is Husztról.

Ily módon a várak legfontosabbjai: Huszt, Nagyvárad. Déva, Kővár az ő kezén voltak, kellő számú hadseregnek összegyűjtésére pedig Bocskay vállalkozott: »van még nagyságodnak elég hív katonája az országban«, mondá. Egyszersmind elhatározák, hogy Kornis Gáspár menjen követűl Kolosvárra megnyerni ott a rendeket s előkészitni Zsigmond visszahivásának útjait.

Kornis július utolsó napjaiban, valószinűleg nem sokkal a választási tanácskozások után, estve ért Kolosvárra s első gondja volt felkeresni Huet Albert szász ispánt s az előbbkelő szászokat — a szász nemzethez levelet is vitt a fejedelemtől — [2]) továbbá a székelyeket s megnyerni őket a fejedelem visszahivásának. Ez sikerűlt is neki — s a másnapi gyűlésre nyugodt lélekkel mehetett.

Soha forradalom nyomorultabbúl nem végződött be mint ez, soha párt tehetetlenebbűl nem adta meg magát, mint az akkori erdélyi török párt a másnapi gyűlésen. Ha már magában is képtelenség volt hinni, hogy a rémhirek hatása alatt, a rémület első perczében bekövetkezett lemondás visszavonására nem fognak lépések történni, s hogy az e lemondással egy perczre fejét vesztett német párt az első kedvező alkalmat nem ragadandja meg hatalma visszaszerzésére, valóságos mulasztás volt nem tenni meg az intézkedéseket a kivivott siker biztositására. Kendy Sándor, Báthory Boldizsár a leg-

---

[1]) Székely Krónika 76-ik l.: »megizeni Bocskay Istvánnak .... hogy mindjárást jöjjön hozzá.«

[2]) Az Archivben közlött Kurzer Bericht a 130-ik l.

roszabb politikát, a félrendszabályok politikáját követték. Akartak valamit, elérték azt, s elmulasztották biztositni. Csaknem egy évig tartották az ellenzéki szónoklatokat s mikor szónoklataik gyümölcse éretten hullott ölükbe, nem tudták megtartani. Ők képtelenséget akartak: forradalom nélkül fejedelem változást, [1]) s épen azért az első szónoklat, mely ellenök mondatott, végkép megbuktatta őket. Ha vigaszukra megmarad is, hogy nemesül harczoltak, azt nem lehet mondani, hogy politikai bölcseséggel harczoltak volna.

A következő napon, hogy Kornis Kolosvárra érkezett, tartott ülésen már úgy el volt készítve minden, hogy ellenállásra gondolni sem lehetett. Gerendi János felolvasta a fejedelemnek a rendekhez intézett leiratát: »nem volt neki szándéka tanácsurai megkérdezése nélkül, nagy hirtelenséggel elhagyni az országot. Nem akart a tordai gyűlésbe menni, azon reményben, hogy távollétében a tanácsurak és nemesség az ő véleményére fognak hajolni. De most látva, hogy e dologban nem haladtak előre, azon meggyőződésre jutott, hogy legjobb lesz neki visszatérni s megpróbálni az eltérő nézetek kiegyenlitését. Kéri tehát a rendeket, hogy addig ne oszoljanak szét. mig ő körükbe vissza nem jő.«

A rendelet felolvasására nagy zaj támadt, különösen a szászok és székelyek kiabáltak legjobban, hogy vissza kell hozni a fejedelmet, ők képesek érte véröket és éltöket ontani, s a Huet Albert által tett inditványra, melyhez a kolosvári biró is azonnal hozzájárult [2]), elhatározták, hogy fényes küldöttség menjen Zsigmondért Kővárba. Kendy Sándor is hozzájárult a határozathoz szavazatával; szokott humora még e végzetes perczben sem hagyta el, egy találó megjegyzést mormogván a trójai lóról. Meg is választák azonnal a visszahivó követséget. Báthory Boldizsárt, Iffjú Jánost, tanács-

[1]) Maga Báthory Zsigmond is képtelenségnek mondja, hogy őt a töröknek ki akarták volna szolgáltatni — s az ellenök hozott itélet sem tud többet mondani vádúl ellenök, mint hogy megijesztették a fejedelmet.

[2]) A Trausch által kiadott krónikák közt a beiktatott német följegyzés I. k. 114 és 115.

urakat, Kendy Gábort, Süger Jánost, Bogáthy Boldizsárt, Tholdy Istvánt, Szegedy Gáspár kolosvári bírót [1]), Huet Albert szász grófot [2]), kik azonnal el is indultak. Mielőtt azonban bementek volna Kővárba, megállapodtak Déesen, kérve a fejedelmet, hogy számukra menedék-levelet küldjön.

Zsigmond mester volt a színlésben, soha arcáról czélzatait, törekvéseit, érzelmeit leolvasni nem lehetett. Midőn e menedéklevelet kérték tőle, könyekben tört ki: »oda jutottam már, hogy még rokonaim sem hisznek szavamnak levél nélkül«, de megadta azt és a hozzájötteket komolyan ugyan, de még is szivélyesen fogadta. [3]) A követség kérte őt, hogy felejtse el a multat, tegyen le távozási szándékáról, jöjjön vissza, s vegye fel a kormány gyeplőjét. Zsigmond megnyugtatólag felelt: semmi oka, hogy valakin valamiért boszút álljon, minden sérelmét elfeledi, mert inkább akar mindnyájuknak atyja, mint szigorú birája lenni. [4])

Azonnal készületeket tett az utazásra. Erős sereg volt már a környékben Bocskay, Kornis, Keresztury és Geszti vezetése alatt, s a mint ő Kővárban töltött három heti aggodalmas tartózkodás után, és vele a követség elindult, a sereg is nyomon követte. Szamosujvárt a rendek új követsége fogadta Kendy Sándor és Kovachóczy Farkas vezetése alatt, Szamosfalvára pedig a főurak és nemesség nagy része elibe ment.

Aug. 8-án [6]) hétfőn tartá ünnepélyes bevonulását Kolosvárra, nagy lelkesedéssel fogadtatva a rendek és a nép

---

[1]) Ez a Bethlen által 434-ik l. közlött névsor.

[2]) Említi a Kurzer Bericht (Archiv 180) s a fennebbiek nagy részéről is szól. A Hatvani-féle emlékirat szerint Zsigmond, Kendy Sándort, Ifjú Jánost és Báthory Boldizsárt hivatta magához Kővárba. Trausch Chroniconja (112-ik l.) »splendida legatioról« szól.

[3]) A Kurzer Bericht szerint csak Huettet eresztette volna be magához: de ez valószinütlen, mert ez felkeltette volna az urak gyanúját, neki pedig érdekében állott elhitetni velök, hogy a multat megbocsátotta.

[4]) Bethlen III., 435 s köv. ll.

[5]) Weiss Mihály naplója 144-ik lap.

[6]) Bethlen Farkas 438 és a Hatvani-féle emlékirat 68-ik l.

által.[1]) Ugy látszott, hogy ez a kiengesztelődés és a kibékülés napja volt: mert midőn némelyek gúnyiratokat szórtak szét a szövetkezettekről, a fejedelem nyilt parancsot ragasztatott ki a templom ajtajára: hogy fő és jószág-büntetés terhe alatt senki a multakról említést tenni, azt felhányni ne bátorkodjék.[2]) Ily előzmények után ki ne bizott volna a Zsigmond őszinteségében, kinek a lelkét foghatta volna el gyanú, hogy lelke mélyében mást rejteget?

A fejedelem Kolosvárra érve, a tanácsurak által hirdetett országgyűlést bezárta, s ugyancsak Kolosvárra aug. 17-re új országgyűlést hivott össze. Lakását pedig Kolos-Monostorra a jezsuiták társas házába tette át, hova Bocskay, Keresztury, Geszti, Kornis követték, ezekkel a Szamos partján levő díszes kertben főzve ki boszú-tervét.

XVII.

Azután, hogy a rendek eloszlottak, csakhamar megérkezett a kővári tábor, s nyomon megjöttek a külön felrendelt székelyek is. A fejedelem e sereg összevonását a törökök részéről jött fenyegető hirekkel hozta kapcsolatba, azt mondván, hogy e hadak rendeltetése a visszatérő tatár hordák útját állani.[3]) A dolog valószinűnek tetszett — s minthogy Zsigmond a korábbi mozgalom vezetői iránt teljesen megengesztelteknek mutatta magát, s irányokban nyájas, közlékeny és kegyelmes volt,[4]) senkinek sem jutott eszébe arra gondolni, hogy azzal meszehatóbb czéljait takarja. Mindenki nyugodtan várta az aug. 17-ére hirdetett országgyűlés határnapját, s a rendek gyanutlanúl jöttek össze e válságos napon.

---

[1]) »und ward mit allen Ehren sehr pompös eingeholet«, mondja a Trausch-féle német feljegyzés.

[2]) A Trausch-féle Kronikák 115-ik l. Bethlen III. k., 439-ik l. Baranyai Decsi 129-ik l.

[3]) Székely Krónika 46-ik l. V. ö. Bethlen Farkassal s Trausch Chron. 112 l.

[4]) Decsy 129-ik l.

A mint a rendek együtt voltak [1]) s az országgyűlés megnyittatott, a fejdelem Kovachóczy korlátnok által beküldte előterjesztését. Aggodalommal néztek elébe a régi, de már megtört ellenzék fejei, mert — a mint ezt a portáról visszahivott követek megérkezése is mutatta — a török frigy felbontását várták attól. Valóban ugy volt. Mindenekelőtt kiemelte a korlátnok, hogy a keresztyéneknek és barbaroknak küzdelme eddig is mennyi terhet rótt az országra, hol itt, hol amott kényszeríttetvén táborba szállni, s a tatárok miatt most is kényszerítve vannak védelmükről gondoskodni. Azon hitben, hogy ezt a rendek jóvá hagyják, már ki is jelentette a fejdelem illető helyen hogy segélyére számíthatnak. Mert a fejdelem csak a keresztyénekkel való szövetkezésben látja megmaradásukat. Midőn magyarországi rokonaik, testvéreik vérzenek, kötelességök nekik azoknak segélyt nyújtani — mert ha azok elbuknak, rájuk fog kerülni a sor. Mindenkinek akkor kell segélyt nyújtani, midőn arra szüksége van, s különben is könnyebb azokkal egyesült erővel állani ki a küzdelmet, mint magukra. S e szövetkezés már valóságos kényszerűséggé vált, mert a törökök megbuktatásokra törekesznek s kiengesztelésekre többé nem is gondolhatnak. Gondoskodniok kell tehát e megvédésökre szükséges eszközökről: katonákról és pénzről s erre nézve nem elég a szegény népet, önmagukat is meg kell adóztatniok, — a külföld által adandó segélyről majd a fejdelem fog gondoskodni.

A korlátnok beszéde végeztével távozott s a rendek hozzá fogtak az előterjesztés tárgyalásához. De mindenek fölött némi felvilágositásokra volt szükségök, s ezért kérték a fejdelmet, engedje meg, hogy Bocskay és Kovachóczy közéjök jőjjenek.

A felvilágositás, a mit a rendek ezektől kértek, abból állott: miért akarja a fejdelem felbontani a török frigyet, midőn, ha megadják is az engedélyt a tanácsuraknak a ren-

[1]) A rendek nem mindjárt a kitűzött napra jöttek össze, hanem néhány napot telt el addig. A megnyitás is csak 25—26-ika körül történhetett. A fejdelem egy későbbi rendeletében az országgyűlés megnyitása napjául a János fővétele körüli napot (aug. 26) említi.

dek, hogy a németekkel csatlakoznak, erejök ugy is elégtelen lesz? A korlátnak egy hosszú beszédben kifejté okait — többi közt, hogy a divánban el volna határozva Márkházyt ültetni Erdély trónjára, s hogy az eddig nem történt meg, csak azért volt, mert erre az alkalom hiányzott. A tanácsurak azonban e felvilágosítás után sem akartak azonnal határozni, s kérték a fejdelmet, várjon válaszukra a következő napig.

Másnap — aug. 27-ike volt [1]) — a fejdelem elrendelé, hogy mindenik nemzet irásban adja be szavazatát. Fehérvármegye, egy nehány magyar tagja az országgyülésnek, s Udvarhely, Sepsi, Kézdi, Orbai és Csikszékek a török frigy felbontása ellen szavaztak, de a többi vármegye és székelyszék, valamint a szász egyetem a felbontásra adta szavát. A nagy többség tehát a frigy felbontás mellett szavazott s Kendy Sándor nem állhatta meg, hogy nehány barátjának bizalmasan ne mondja: »csak nyissuk fel Jánus templomának ajtóját, ugy se tudom mikor zárjuk be.«

Az eredményt Kendy Sándor s minden megyének és széknek egy-egy tagja vitte meg Zsigmondnak, ki viszont Sennyey Pongrácz és Kovachóczy által küldte meg izenetét a rendeknek: örömmel értesült elhatározásukról s szivesen járul maga is hozzá. [2]) S hogy jobban megnyugtassa a rendeket, hozzájuk küldé a portáról nem rég visszatért Óváryt közleni velök: neki biztos tudomása van, hogy annyira ingerültek a divánban Erdély ellen, hogy ha egy egész szobát megtöltenének aranynyal, azzal sem engesztelhetnék meg. És mert Kovachóczy ismételve ajánlotta a rendeknek, hogy a hadsereg föntartására szükséges összegeket szavazzák meg — a mi a székelyek ellenmondását és zajongását vonta maga után, kik remélték, hogy most visszakapják régi kiváltságaikat, mely szerint adót nem kötelesek fizetni az esetre, ha katonáskodnak.

Igy érkezett el vasárnap, aug. 28-ika, a nap, melyet Zsigmond boszúja keresztülvitelére kitüzött s melyre e czél-

[1]) Baranyay, Decsy 130-ik l.

[2]) Weiss Mihály irja naplójában (144-ik l.): »fällt, totius regni consensu quod prae timore consentiebat, von dem Türken ab (t. i. Zsigmond) und gibt sich zum römischen Kayser Rudolpho II.«

ból már mindent előre elkészített Bocskayval, Kereszturyval és Geszti Ferenczczel,[1]) megesketvén Lázár Istvánt, az udvari darabontok és Sibrik Gáspárt az udvari lovasok kapitányát, hogy a mi tőlök kivántatni fog, pontosan végrehajtják.[2])

Mert mindenekelőtt titoktartásra és gyors cselekvésre volt szüksége. El volt határozva, hogy terveinek legfőbb akadályait s azokat, kik a júliusi mozgalmakat vezették és intézték, el fogja láb alól tenni. Sokkal mélyebben volt sértve, hogysem megtudott volna bocsátni, és még most is, miután elérte czélját, a török frigynek országgyűlési határozat által felbontását, sokkal inkább tartott attól, hogy a földig alázott ellenzék ismét visszanyerheti erejét s a kivitel utjába akadályokat gördítend, hogy ne kívánta volna őket teljesen semmivé tenni. De tartott népszerűségöktől, félt a felkeléstől, melyet erőszakos elfogatásuk maga után vonhat, s ezért ez eshetőségek számbavételével intézkedett.

Berendeltettek Kolosvárra a székely csapatok, azon ürügy alatt, mintha misét jöttek volna hallgatni, valóban pedig, hogy a kitörhető lázadásnak utját állják.[3]) Az udvari darabontokat a fejdelmi palotában s a városban szétoszták, hogy adott jelre előrohanjanak.[4]) Jósika István a kolosvári bíróhoz ment s parancsot adott, hogy a város kapuit zárassa el

---

[1]) Székely Krónika 76. l. Mind a Hatvani-féle emlékirat, mind a Trausch chroniconja tudni akarják, hogy a lázadó urak által ez a nap lett volna kitűzve Zsigmond meggyilkolására.

[2]) Kurzer Bericht az Archivban 131. l. A Trausch által közzétett krónikák szerint (a 116. l.) a lázadók e napon golyóval akarták megölni Zsigmondot; a Hatvani-féle emlékirat szerint is akkor fogattak el, mikor mindent kifőztek Zsigmond meggyilkolására, olyan kósza hírek, melyeket azért terjesztettek, hogy a későbbi gyilkosságokat igazolják. Maga a Zsigmond által kiadott edictum azt mondja: »unde nos precibus illorum moti et praescriptam ciuitatem ingressi denuo conspiratione dictorum subditorum nostrorum sumus exasperati.« De az 1595. april 16-iki országgyűlés (40. cz.) mindent felsorol az elitélt urak ellen: ha lett volna új lázadás, bizonynyal megemlítette volna.

[3]) Hatvani által kiadott emlékirat 69. l. E szerint Báthory Boldizsárnak fel is tűnt a dolog, de Zsigmond azzal nyugtatta meg, hogy ezek misére jöttek.

[4]) A Kurzer Bericht 131. l.

s csak akkor nyittassa fel, ha gyűrűjét előmutatják. [1]) A tanácsurak pedig s a főnemesek reggel 9 órára a fejdelemhez rendeltettek, hogy őket Monostorra misére kövessék, [2]) mi alatt a rendek a kistemplomban összegyűlve tanácskoztak.

A tanácsurak gyanutlanúl, vagy a kapott intéseket figyelembe se véve [3]) siettek fel a fejedelmi palotába, díszruhába öltözve, [4]) hogy Zsigmondot a templomba kövessék. Egymásután megjelentek a tanács- és főurak, s Zsigmond is közéjök jött, nyájasan, barátságosan beszélgetve velök. Roszúl érzi magát, nem mehet a templomba, de ime itt van egy csomó levél, államiratok, olvassák azokat — mondá s visszavonúlt szobájába. [5])

Ez volt a megbeszélt jel. E perczben Király Albert, Csukás Péter, Fekete János egy csapat darabonttal a terembe léptek, hol a fő- és tanácsurak voltak. Fekete ottan felolvasta a szokott módon kiállított elfogatási parancslevelet s az elfogatandók névsorát:

Báthory Boldizsár tanácsúr,

Kendy Sándor tanácsúr, kiket a mozgalom fejeinek és vezetőinek tartottak,

Kendy Ferencz tanácsúr, ki csupán vagyonáért fogatott el [6]),

Iffjú János tanácsúr, Báthory Boldizsár mostohaatyja [7]) ugyanaz, kit a tordai gyűlés Zsigmondhoz követül küldött Fehérvárra,

Kovachóczy Farkas korlátnok, az országgyűlés Egerbegyre küldött követe,

---

[1]) Bethlen III. k. 467. l.

[2]) Székely Krónika 76. l.

[3]) Igy Kendy Sándort Literati János a tordai ispán intette, s az ő tanácsára Báthory Boldizsárt és Iffju Jánost is figyelmeztette. »Sehol sem lehetünk nyugodtabban — mondá ez utóbbi — mint a fejedelem oldala mellett.«

[4]) »Welche in stattlichen apparatu erschienen« mondja a Kurzer Bericht.

[5]) A Hatvani-féle emlékirat.

[6]) A Székely Krónika 77. l.

[7]) Neje volt Mayláth Margit, a Báthory András özvegye.

Kendy Gábor,

Forró János, a tordai országgyűlés Bocskayhoz küldött követe,

Bornemisza János, a tordai országgyűlésnek a tatárok ellen küldött kapitánya,

Lónyay Albert, a Szilágyba küldött kapitány,

Gerendy János, a fizetőmester,

Szalánczy György és Literáti Gergely. Továbbá Vas György és Sennyey Pongrácz tanácsurak — kik ketten azonban utóbb kiszabadultak. Mindezek azonnal magában a fejedelmi házban zárattak el, megtiltatván bárkinek is hozzájok közeledni.

Az elfogatás nagy mozgalmat támasztott az utczákon [1]), de a szétszórt katonaság meggátolta annak kitörését. Magukat a kis templomba gyűlt rendeket is megrémítette a hír: s a fejdelem megnyugsatásukra Kornis Gáspárt küldte hozzájok. Mindamellett Süveg Albertet és Siger Jánost a fejdelemhez küldék, kérni az országgyűlés nevében szabadon bocsáttatásukat: »senkit sem fog — mondá nekik — a foglyok közül törvényen kivül bántani« [2]).

Ebéd után Geszti Ferencz ment be Báthory Boldizsárhoz, a fejdelem nevében rendelve, hogy maga és testvérei várai átadása iránt küldjön levelet a várnagyokhoz — különben fel fog akasztatni. Aztán a többi foglyokhoz ment hasonló követeléssel s mindnyájan teljesíték azt. [3]) Még az nap délután 3 órakor Bornemiszát, Kendy Gábort, Szalánczyt és Literátit hátrakötött kezekkel az óvári toronyba vitték, másnap aug. 29-én reggel Báthoryt, Kovachóczyt és Kendy Ferenczet szállíták el, míg este Forrót, Gerendyt, Lónyayt a Seres István kolosvári polgár házába hurczolták s közülök Geszti rendeletére Forrót nyolczszor vonták kínpadra. [4]) Midőn Báthory Boldizsárt hurczolák, neje, a Kendy Sándor leánya a fejedelemhez rohant, térdre hullva kért érte kegyelmet. Zsigmond e perczben valódi alakjában mutatta magát, a nélkül, hogy neki felelt

[1]) Baranyai-Decsy 130. l.

[2]) Bethlen III. 468.

[3]) A Hatvani-féle Emlékirat 70. l.

[4]) Bethlen Farkas 469.

volna, testőreihez fordúlt: »nem erre az asszonyra való ruhák ezek — mondá — tépjétek le róla«; s midőn ezek valóban félmeztelenné vetköztették, folytatá: »lökjétek ki, hadd öltöztesse férje fényesebb fejedelmi ruhákba.« [1]) Csak Kendy Sándor maradt a fejedelmi palotában.

Aug. 30-án kora reggel Bocskay meglátogatta azokat, kiket a fejdelem halálra ítélt s iróeszközöket adott nekik; ezeknek, a többi foglyoknak s még másoknak is, kik e mozgalomba be voltak elegyedve, sorsa már el volt dőlve.

Az elfogottak közűl ötre volt kimondva a fejdelem által nyilvánosan leendő kivégeztetés, négyre a titkosan leendő kivégeztetés volt szabva. Mindössze 17-re volt szánva elitéltetés. Tizre halál, hétre jószágvesztés. Annyi bizonyos, hogy sem octavális terminuson, sem (ezuttal még) országgyűlésen nem tárgyalták ügyöket, törvényes itéletlevél sem adatott ki ellenök s a fejdelem csak egyszerű parancs által intézkedett: az egész annyira magán viselte a vérboszúnak, a személyes gyülölködésnek bélyegét, hogy a megrémült rendek, bármily tágkörű fogalommal is bírtak különben a felségi jogokról, [2]) tisztában voltak azzal, hogy egy veszélyes államcsinnal állnak szemben, mely ellen sem a törvényben, sem a jogokban védelmet nem találnak.

A kivégzés a kolosvári piaczon, szemben a fejdelmi palotával hajtatott végre, az ott felállított vérpadon, egy szegedi czigány által, [3]) a kolosvári birótól elkért pallossal. A rendet a piaczon Sibrik és Lázár csapatai tarták fenn, ezek vezették ki a foglyokat is, midőn a vérpadot szőnyeggel bevonták. »Nem foglak többé benneteket látni« mondá útközben Kendy Sándor társainak. Ő lépett első a vérpadra. »Istenem, légy velem szent fiadért« voltak utolsó szavai. Őt Iffjú János követte, kit a bakó egy csapással nem tudván kivégezni, a földre tiport s három csapással vágta el a fejét. Azután Kendy Gábor követ-

[1]) A Hatvani-féle emlékirat 71. l. E szerint arra czélzott, hogy a szerencsétlen nő nehány nap előtt azzal kérkedett, hogy majd lesznek neki fejedelmi ruhái.

[2]) Decsy a fejdelem itéletének jogosságát a Lex Juliára s különösen némelyekre nézve a Lex Corneliára alapitja. (131. l.)

[3]) Trausch Chronicon 116. l.

kezett, azután Forró János s utoljára Szentegyedy Gergely. De alig hogy vége volt a kivégzésnek, egy hirtelen jött zápor elmosta vérőket. A fejdelem ablakából nézte végig a rettenetes jelenetet. A kivégzettek közül kettő: Kendy Sándor és Iffjú a kis templomban, a többi három a városon kívül a köztemetőben temettettek el. [1])

A megrettent rendek, kik nem voltak arra elkészülve, hogy a foglyok kihallgatás és ítélet nélkül végeztetnek ki, az országgyűlésből a fejdelmi palota elé szaladtak: Zsigmond lejött közéjük, hosszú beszédben sorolta fel az elitéltek büneit, erősítve, hogy árulásuk bizonyítékai kezében vannak, s szerencsétlennek vallva magát, hogy így kell a hozzá legközelebb állók vérét ontania — de, tette hozzá, a haza java előbb való.[2])

A megrettent országgyűlés pedig sietett befejezni tárgyalásait s azokkal csakugyan szept. 1-ére készen lett. E törvénykönyv minden szava magán hordozza a nyomott hangulat kifejezését. Mondhatni, ősi szokássá vált a fejdelmi gondoskodásért s az isteni kegyelemért hálaadó szavakkal nyitni meg az articulusok sorát — mindazt hiába keressük e végzésekben. De valamint az elfogatás és kivégeztetés is tisztán fejedelmi tény volt, s sem jelentés vagy leirat alakjában vele nem közöltetett, tartózkodott a gyűlés is arról említést tenni. Épen oly kevéssé irt törvényczikket a török frigy felbontásáról, s a propositióknak megfelelőleg iktatta be az adó és hadfölkelés megszavazását, a kitűzött czél megemlítése nélkül.

Hivatkozik a rosz esztendőkre s a nép szükségére s a hadfölkelést a Báthory István-féle törvények alapján szavazza meg, husz kaputól egy lovagot; a gyalog egy havig saját költségén él, azután tartsa a fejedelem. Ha a fejdelem táborba megy, akkor szükség szerint mindnyájan követik. Elrendelék azt is, hogy mindenki hadkészen álljon. A szolgák állíthassanak maguk helyett a hadba helyettest, még pedig a vármegye zászlaja alá. Az egy házhelyes nemes, ha nem tud lovast állítni, állítson gyalogot. A székelyek a hadfölkelésben hasonló rendszabályok alá vonattak.

---

[1]) Bethlen Farkas i. h. összevetve a többi forrásokkal.

[2]) Baranyay-Decsy 131. l. Hogy mentségeit országgyűlési rendek előtt sorolta fel, azt Istvánffy mondja.

Megszavazták az adót is, kérvén a fejedelmet, vegye tekintetbe, hogy már a török adót is megadták (az pedig nem fordíttatott a porta kielégítésére), a szokott 99 pénzt s Várad építésére 50 pénzt, a megyék s a részektől a szászok és székelyek egy összegben váltván meg magukat. Az adó a fizetésre kötelezettektől pontosan felszedendő, a meg nem rótt városok, az új épületek adó alá vonandók. A tatárok által elpusztitott helyek adómentesek. Az országgyűlési költségek pontosan fizetendők.

Elrendelék, hogy a korábbi országgyűlésen megszavazott fogadott hadak, a végek szükségére tovább is fenntartandók, fenntartásukra a conservátorok adjanak költséget a kalangya pénzből, mely azonban a rendes adóból megtérítendő. Ezen fogadott hadak költsége egyenlő teherviselés által fedeztessék: s egyúttal megrótták 50—500 frtig terjedő összeggel azon hat várost, mely még ahhoz nem járult. Minthogy ezen hadak a megszavazott fizetésből [1]) nem jöhetnek ki, felemelték egy lovag bérét $3^1/_2$ frtra, zászlótartóét 4 frtra, tizedesét 4 frtra, darabontét 3 frtra. A hadnagyok fizetését állapítsa meg a fejedelem. Fizetést csak olyan lovagok kapnak, kik tényleg be vannak az őrségbe sorozva.

Az őrség tartására rendelt adókat: a kalangya-pénzt a 20 és 50 pénzes adókat a tordai végzésekben megszabott büntetés terhe alatt be kell Kolosvárra a fizetőmester kezéhez szolgáltatni.

Az elfogott Gerendy János [2]) helyett fizetőmesterré Theke Ferenczet nevezték ki, s egy bizottságot választottak, mely Gerendy Jánost megszámoltatván, mindent leltár szerint adjon át Thekének, kinek fizetése 10 frttal megjavíttatott, tehát egy hóra 50 frtja lesz.

A kivégzett Kendy Gábor helyett [3]) conservátorrá Bánffy Gábor választatott; minthogy pedig az akkori 12 tagu bizottságban »halál és más állapotra jutás által« három hely (köz-

[1]) Az 1594. máj. 12-iki országgyűlésen (3. Art.)

[2]) Fizetőmesterré 1594. máj. 12-én választatott (t. i. az 50 pénzes adónak).

[3]) Megválasztatott 1593. szept. 1.

tük a Forróé és Szalánczyé) üresedésbe jött, ezek helyét betölték.

Gondoskodtak a végek építéséről is: a kolosvári kalangyapénzből ezer forintot, s bizonyos, Kendy Gábornál letett összeget szavazván meg erre,

Elrendelék, hogy a hatalmaskodási perek az országgyűlés eloszlása után azonnal elláttassanak, s az adófizető jobbágyok a zsoldosok közűl kiadassanak.

Somlyó vidékének területe maradjon úgy mint István király idejében volt. Fogaras vidéke is — a mely rész t. i. Báthory Boldizsártól elfoglaltatott, maradjon a régi állapotban.

Az országgyűlés szept. 1-én oszlott el. [1])

Az országgyűlés folyama alatt Zsigmond a büntetések folytatását felfüggeszté. Azonban alig oszlottak el a rendek, intézkedett a foglyok további sorsa iránt. Vas György ezek közűl hirtelen halállal kimult [2]). Sennyey szabad lábra tétetett, Gerendy János és Lónyay Albert Magyarországra számüzettek. Kovachóczy Farkas és Báthory Boldizsár még az országgyűlés eloszlása napján este 8 órakor Szamosujvárra vitettek s Ravazdy György várnagynak adattak át. Kendy Ferenczet és Bornemisza Jánost Gyaluba szállították, hol Óváry István volt a kapitány. [3])

Alighogy a fejdelem Kolosvárról elutazott, Tordán kiadta a rendeletet ezek kivégzésére. Szamosújvárra Benkner Márkot küldötte egy rövid levéllel Ravazdyhoz: kedves dolgot cselekszel nekem, ha teljesíted, mit Benkner által parancsolok. A parancs az volt, hogy két foglyát, Báthory Boldizsárt és Kovachóczyt végezze ki. Végre is hajtá: megfojtotta mind a kettőt szept. 11-én éjszaka. Hasonló halállal vesztek el a gyalai foglyok is szept. 12-én. [4]) Ugyanez időben gyilkolták le Szalánczy Lászlót is, a pártos uraknak Palatics Györgyhöz

---

[1]) Lásd Törv. és Irom. XXIII.

[2]) Kurzer Bericht 133. l.

[3]) Székely Krónika 77. s Bethlen Farkas III. 478. Óváry nevét a Székely Krónika Várinak írja.

[4]) A nap Bethlen Farkas szerint van: alighanem az ó naptár szerint, mert Bethlen az országgyűlés bezárásának határidejét is szept. 8-ára teszi.

Facsed átadása ügyében küldött követe, branyicskai kastélyában a Zsigmond által oda rendelt hadak.

Gávay István menekült s Báthory István is tanácsosnak tartá Lengyelországba bújdosni. Szilvássy Boldizsár, Thamásfalvy Dénes, Szalánczy György a fehérvári börtönbe vitettek.[1]) Mindnyájoknak pedig a jószáguk egy fejedelmi rendelettel lefoglaltatott. Csak ezüst 220 mázsa jutott a fejdelem birtokába: mely 44 ezer márkát s márkáját 15 forinttal számítva, 660,000 forintot tett: ugy hogy ezt 25 kocsi vitte Fehérvárra[2]). »Most már van pénz a háborúra« — mondá Zsigmond.

XVIII.

A magyarországi ez évi hadmíveletek nem kedveztek Zsigmond terveinek. Júl. végén Tata és Sz.-Márton elesett, szept. 27-én Győrt feladta kapitánya Hardeck s ennek folytán több kisebb erőd török kézbe jutott. Híre járt, hogy a tatár hadak Erdélynek fogják venni visszatérő utjokat s minthogy ezen fölül még török támadástól is volt oka Zsigmondnak tartani, előleges segélyről kelle gondoskodnia, mely addig is, mig a Rudolffal kötendő szövetség létrejönne, elegendő erőt nyujtson országa megvédésére. E czélból oct. 6-án Gyulaffy Lestyánt a lengyel királyhoz küldé segélyhadak kieszközlése végett, s egyszersmind lépéseket tett, hogy a két oláh vajdával a tavaszi alkudozások alapján szövetség jöjjön létre. A lengyel udvarban tett kisérleteit nem koszorúzta siker, de Mihálylyal a havasalföldi vajdával már régóta kiegyezett s ezzel közösen addig rémitgették Aront a moldvai vajdát,[3]) hogy végre ez is hajlandóvá lett s oct. 5-én Mihály az erdélyi s moldvai képviselők közt megköttetett a szövetség és esküvel is megpecsételtetett.[4]) Ugyanakkorra Tury Ferencz és Horváth Mihály vezérlete alatt álló hadak nyomúltak be[5]) Oláhországba — s a

[1]) A Hatvani által közlött emlékirat 72. l.

[2]) Kurzer Bericht (Archivban) 132. l.

[3]) Székely Krónika 68.

[4]) Engel: Geschichte der Walachey, 229. l. Baranyai-Decsi szerint 145. l. a szövetség Erdélyben jött létre.

[5]) Székely krónika 69. l.

mint ezek jövetele felől Mihály s Áron is megsegíttetéséről biztosítva voltak, magukhoz rendelt hitelezőiket s az országokban levő törököket egy napon nov. 13-án levágatták. [1]) Ez által természetesen a törökkel leendő kibékülés útja el lett zárva s a Zsigmond által tervezett confoederatio annál biztosabb szövetségesekre számíthatott bennök.

De a tatárhírek Zsigmondra nézve saját hadai felültetését is szükségessé tették, s e czélból nov. 16-ára Fehérvárra részleges országgyűlést hírdetett.

A mint a gyűlés megnyilt, a fejdelem kijelenté, hogy hadait a keresztyénekéhez fogja csatolni, s e czélra a rég munkába vett szövetséget Rudolffal megkötendi. Ha egy falat kenyere maradna, sem türné tovább — mondá — a szégyent hogy a törököt uralja. De addig is, a fenyegető tatár-veszély miatt, mely a fölkelés elrendelését már előbb szükségessé tette, mindenekelőtt az adó megszavazását kívánta előterjeszteni.

Bár kelletlen, ismételten kimondák (de törvénybe ekkor sem iktatták) a rendek a portától elszakadást, s még nagyobb kedvetlenséggel — hisz csak pár hó előtt is tetemes összeget róttak ki — a szűk évvel és drágasággal mentvén magukat, a kivánt adót megszavazták. A végek számára fogadott hadak tartására rendeltek portánkint 50—50 pénzt, a fejedelem szükségeire (azaz a Prágába küldendő követség költségei fedezésére) portánkint 25—25 pénzt; a székelyek és szászok egy summában fizetvén le a megfelelő összeget. Az őrség tartására megszavazott adóhoz felajánlá saját és az urak jószágai megrovását is, s ennek alapján az ilyen helységekre, továbbá a városokra egy összegben vetették ki az adót.

A hadfölkelést, minden tizedik embert, a fejdelem már korábban elrendelte; ezen tized nép kivétetett a mostani adó alól, de a korábbiak fizetésére kötelezteték.

Szigorú törvényt hoztak a rablók és gonosztévők üldözésére. A vécsi udvarbiró Vajda Mihály, a betleni tisztartó Cserényi Márton saját csapataikkal, a fogarasi hadakkal pedig Mohai János üldözzék őket egy időben, a főszolgabirák és

[1]) Székely krónika 60. 61. 68. ll.

alispán kiséretében a megyéken, mindenfelé egyszerre. De a fő executorok ne zsarolják a népet, s a mint megindúlnak, a várak tiszttartóinak adassék parancs, hogy ők is utját állják a netalán menekülni akaró gonosztevőknek.

A gyűlés nov. 21-én oszlott el. [1])

A korábbban, nov. 1-én [2]) elrendelt hadfölkelés, melyre minden tizedik ember fegyverbe szólíttatott, már ekkor elindíttatott Geszti Ferencz vezérlete alatt Lugas vidékére, hogy a hír szerint utjokat arra vevő tatárokat feltartóztassa. Kiérve e hadakkal Geszti, egy csapattal előre küldte Székely Mózest, ki nov. 20-ika körűl [3]) Facsadot kezdte ostromolni, azonban Geszti által nem segíttetvén meg, azt be sem vehette — sőt lábán sebet is kapott a törökök egy rohama alkalmával, s midőn erre jött a hír, hogy Temesvár körűl török-tatár hadak gyűlekeznek, attól tartva, hogy ezek az ő megtámadására küldetnek, Geszti visszavezette sergeit Erdélybe, oly gyorsasággal, mely futással volt határos. [4]) Visszatértével az ottani kapitányoknak lehetlenné lett nagyobb művelethez fogni: az ellenségeskedések ismét csak határvillongásokból s kölcsönös kártétekből állottak. Több sikerrel harczoltak ez alatt az új szövetségesek, a két oláh vajda saját csapataikkal s a Zsigmond által küldött jelentékeny segélyhadakkal — várakat vettek be, éléseket foglaltak le, hajókat koboztak el, szóval érezteték a törökkel az új szövetség súlyát.

XIX.

A Rudolffal tervbe vett szövetkezésnek minden akadályát elhárítá az augusztusi országgyűlés. Az oláh vajdákkal kötött frigy s a rendek által a tanácsuraknak megadott felhatalmazás, hogy a portától elszakadást végrehajthatják, e szövetkezésnek útját egyengette. Az előleges lépések megtétele végett Zsigmond Carrillot még az őszszel felküldte s 1594 végén az ünnepélyes követséget is útnak inditá Prágába,

---

[1]) L. Törvények és Irom. XXV.

[2]) L. Uj magyar Muzeum 1859. I. k. 429. l.

[3]) Trausch Chronicon I. k. 117. l.

[4]) Baranyai-Décsi 143. l. Bethlen III. 508.

melynek tagjai voltak: Bocskay István, mint a követség vezetője, Csáky Gergely, Süger János, Frátay János, Huet Albert s mint a titkosabb és kényesebb természetű ügyek intézője Carrillo Alfonz.

A követségnek adott utasításon kivül volt egy magának Bocskaynak adott titkos utasítás is, mely a fejedelem által kitűzött feltételekben engedményei végső határát sorolta elő. Zsigmond követelte, hogy Erdély önálló fejedelemséggé tétessék, lemondván a császári felség minden e tartományra vonatkozó jogáról s azt Zsigmondra és utódaira ruházván, és ezt ennek megfelelő czimmel ruhzván fel; megszerezvén neki a római birodalmi herczegi czímet s az aranygyapjat;

nőt adjon a felség neki, saját házából eredő főherczegasszonyt;

a háború tartamára adjon neki évenkint százezer forintot, parancsolja meg a kassai kapitánynak, hogy szükség esetére segélje meg, s ha a fejdelem a háború alatt szorongattatnék, Magyarország adjon kellő támogatást, az ellenségtől visszafoglalandó erődök láttassanak el segélyhadakkal, ha pedig a fejdelem birtokaitól megfosztatnék, láttassék el rangjához mért uradalmakkal;

a kik alattvalói közül a Magyarországon visszafoglalandó területen telepednek le, ne zavartassanak ki abból;

teljes bünfeledés régi alattvalói számára;

különös kedvezmények Geszti Ferencznek a visszafoglalandó területen.

A titkos utasítás némely feltételt szabatosabban körülírt. Különösen meghagyta Bocskaynak megértetni a császárral, hogy mennyit koczkáztat ő. Az általa támasztott mozgalomból látja a török, hogy addig komolyan nem mehet elő a háborúban, míg az alvidék nincs biztosítva; — ez nagy könnyebbség a keresztyénségnek, de a háború egész sulyát rázúdíthatja. Ő azonban kész a keresztyénségért s ő felségeért mindent koczkára tenni, rajta levén, hogy ha kellőleg megsegíttetik, »ő magát török császárt Konstantinápolyba« megkereshesse.

Kívánja, hogy a törökökkel annak idejében kötendő békéből ki ne hagyassék; a keresztyénség által kellő segélyben

részesíttessék; ha megfosztatnék országától, nyerje Oppelnt és Ratibort s Pardubiczot, a mit ő foglal vissza a töröktől, az övé maradjon; alattvalói számára, ha kik ő felsége kedvetlenségébe estek, adassék amnestia; őt megillető czím: serenissimus mindenkitől, csak ő felségétől — ha máskép nem lehet — illustrissimus; külön kiváltságlevél magyarországi uradalmai számára, melyből hagyassék ki a »salvo jure alieno« záradék; viselhesse czímerül a birodalmi sast, beletévén abba saját czímerét; ellennászadomány Fogaras s ha ezt keveslik, Monora és Enyed, de a menyasszony még a farsangba hozassék Erdélybe; a százezer forint követelésből engedhet; ha Gregoriana Maximilianát nem nyerheti meg s a nagyobbik nem neki való, tegyen lépést a florenczi herczeg leánya iránt; a kötelezettség közte és a császár közt legyen testvéri szövetkezés, nem pedig alávetés; esküdjenek meg a magyarországi rendek is a frigyre, valamint az erdélyi rendek megesküsznek. [1])

A követséget Rudolf 1595. január elején szivélyesen fogadta [2]) s a tárgyalások megkezdésére kiküldte a bizottságot: Kutassi János cancellárt, Szuhay István váczi püspököt, Erdődy Tamás bánt, Pálffy Miklós pozsonyi és túl a dunai kapitányt; Forgács Simon pohárnokot és Joó János kir. személynököt, a magyar államtanács tagjait. A legfőbb pont, Erdély függetlenitése, már akkor el volt döntve a spanyol követ s a pápai nuncius közvetitése folytán — kik az alatt, mig az erdélyi és magyarországi bizottság együtt tárgyalt, a kényesebb pontok fölött külön értekeztek Carrillóval s a császár legbefolyásosabb ministereivel.

Az erdélyi követség által beadott követelések sorozatát a magyar tanácsurak 1595. jan. 10-én vették tárgyalásba s még az nap jelentést tettek Rudolfnak. Tisztában voltak mind a szövetkezés rendkivüli hordereje, mind a Zsigmond által tett szolgálatok fontossága iránt, de vagy nem birtak tudo-

---

[1]) Az utasítást kiadta Bethlen Farkas III. k. 513. s köv. A titkos utasítást kiadta Szilágyi S. Történelmi Tár XIX. k.

[2]) Bethlen III. k. 518. l. azt mondja: jan. 11. értek Prágába. Valószinüleg a régi naptár szerint, mert a kiküldött tanácsurak első jelentése jan. 10-én kelt.

mással, hogy bizonyos elvi megállapodások már régebben létrejöttek, vagy ha igen, ezek horderejét szerették volna leszállítani s a szövetkezési feltételek olyatén módosítását hozták javaslatba, mely az előzményekkel, sőt Zsigmond kiindulási pontjaival ellentétben állt.

Semmi olyan lépést, mi a magyar korona épségét csorbítaná, nem hozhatnak javaslatba. Azon pontot illetőleg, mivel mindnyája közt ez a legsarkalatosabb, hogy az erdélyi hatóság mint önálló uralom adassék a vajdának, mely utódaira is szálljon s megállapíttassék az első szülöttségi jog, meg kellene a vajdának gondolni, hogy hajdan más viszonyai voltak János király fiának s mások az övéi, mert az erősebb követelésekkel szorgalmazhatta ő felsége ősét, mint ő ő felségét. Hogy tehát Erdély ne szakadjon el a magyar koronától, szükség, hogy a vajda esküt tegyen le, hogy ő és utódai ő felségét uroknak, királyuknak ismerik, hogy egy magyar tanácsúr legyen állandóan az ő oldala mellett s hogy a magyar országgyűlésre vagy eljőjjön vagy oratorait küldje el. Aztán úgy hitték, hogy be kell hozni Erdélybe a magyar jogot, így aztán megtarthatja Erdélyt a hozzá kapcsolt megyékkel, megkaphatja a fejdelmi címet, nőül kaphat főherczegasszonyt. A mi a törököktől visszafoglalandó birtok ügyét illeti, az ország ilyetén felosztását nem fogadhatná el. Mások is segítik ő felségét, a nélkül, hogy vele osztozni akarnának. Megszerezhető neki az arany gyapjú is, de ezzel személyét illetőleg teljesen kielégitettnek érezheti magát. [1])

Csakugyan ezen nézeteknek igyekeztek a tanácsurak később is, különösen jan. 25-iki válaszaikban érvényt szerezni. Különösen az esküt illetőleg megjegyzék az erdélyi biztosok, hogy minden hűbéri kötelezettség nélkül fogadják el. De igen sok pontra nézve annyira eltért a két bizottság nézete, hogy azok eldöntését a felségre kelle hagyni, [2]) ki a legtöbbet az erdélyi kivánalmak értelmében döntötte el.

---

[1]) A magyar tanácsurak jelentése 1595. jan. 10-ről. Kemény Józs. Diplomaticai kutatások, Uj magyar Muzeum, 1854. II. k. 328. l.

[2]) Kemény József közleménye u. o. 315. l.

Jan. 28-án (1595) létrejött a szerződés 12 ponjta, mely megkötötte Erdélylyel a véd- és daczszövetséget, úgy hogy a kötendő békébe ez is befoglaltassék. Erdélyt önálló fejedelemségnek jelenté ki, megadta Zsigmondnak az illustrissimus czímet, osztrák herczegasszonyt biztosított neki nőül, megigérte, az aranygyapjat, biztosítá, hogy ő felsége sohasem hagyja el, kilátásba helyhezte a német birodalmi herczegi czímet, neki biztosítá az általa elfoglalandó helyeket, segélyt igért az ő őrségei számára, menedéket és birtokot biztosított neki az esetre, ha Erdélytől megfosztatnék. E pontokra mindkét fél tegyen esküt s a szerződés mennél előbb hajtassék végre, de úgy, hogy ha a házasság létre nem jöhet, a szerződés veszítse el érvényét. [1]) Ezen kivül megnyerte a serenissimus czimet, meg a jogot, hogy ő és egyenes utódai a kétfejű sast használhassák czímerül — belealkalmazván a Báthory czímert. [2])

A mint a szerződés biztosítva volt, Rudolf azonnal írt jan. 31-ről Mária főherczegasszony, Károly steiermarcki herczeg özvegyének. Az erdélyivel kötött szerződés — irá a császár — csak akkor lép érvénybe, ha ez nőül főherczegasszonyt kap. Kéri őt, adjon neki egyet leányai közül — mert ennek a házasságnak haszna nemcsak a családra, hanem a keresztyénségre is kiterjed. [3]) A főherczegné nem nagy örömmel fogadta a dolgot, mert nem szerette, hogy második leánya is, épen úgy mint az első, a lengyel királyné, oly messze országba vitessék, az ellen tiltakozott, hogy Zsigmond válaszszon leányai közül s igen költségesnek tartá, hogy az egész erdélyi követség jön. [4]) Azonban e bevégzett tény ellenében komoly ellenmondásra nem gondolt.

Carrillo előbb utazott el Gráczba, február derekán a követség utána ment. Mária főherczegasszony báró Herbersteint és Stubenburg Györgyöt elibök küldé az osztrák határszélig — kikkel február 27-én érkeztek meg, Maximilián fő-

---

[1]) Bethlen III. k. 519.

[2]) Bethlen III. k. 530.

[3]) Rudolf levele Mária főherczegasszonyhoz, Prága 1595 jan. 31. Bécsben a titkos levéltárban.

[4]) Mária főherczegasszony levele Rumpfhoz, Grácz 1595. febr. 22. (Hurter: Geschichte Kaiser Ferdinand und seiner Eltern III. k. 563.)

herczeg, hogy az ügy letárgyalásánál a főherczegasszonyt támogassa, már akkor odaérkezett. Másnap fogadtattak. Csáky üdvözlő beszédet mondott, de a házassági ügyet nem érinté; dr. Wagenring felelt neki a Mária nevében — mire a követek Bocskay és Carrillo kivételével távoztak. Bocskay ezután átadta a megbizó leveleket, kérte Máriát, hogy mutassa be három legidősb leányát; a főherczegasszony az egész családot felhivatta. Marcz. 1-én Bocskay megkérte Mária Krisztierna a legidősb főherczegasszony kezét s az azután következő napokon megköttetett a házassági szerződés, [1]) mely a menyasszony hozományát 55,000 frtban állapítá meg, melynek fejében Zsigmond hasonlag 55,000 frt ellenhozományt köt le. A vőlegény 60,000 frtot ad nászajándékul s e három összeg fejében leköti a fogarasi urodalmat. A menyasszony lemond örökösödési jogáról maga és utódai nevében; ha özvegygyé lenne, kapja özvegyi jogon Marosujvárt, Monorát, Enyedet. Cselédséget rangjához illően tarthat. Napi szükségeire évenkint 2000 aranyat kap. [2]) Márcz. 5-én aláíratott a házassági szerződés s az eljegyzés a Szent-Egyed egyházban a seckaui püspök által, hol Ximenes atya tartott szónoklatot, végrehajtatott.

Részint a herczegnő gyöngélkedése miatt, részint mert a császártól be kelle várni a szükséges utasításokat, a menyasszony elutazása nem történhetett meg mindjárt; de Zsigmondot Bocskay futárral értesíté a dolgokról s miután a magyarországi országgyűlés elfogadta, ratificálta és szószerint törvénybe iktatta a szerződést [3]) s ennek értelmében azt az erdélyi rendekkel is el kelle fogadtatni: ő marcz. 27 ikéről április 16-ikára Fehérvárra egyetemes országgyűlést hivott össze. [4])

A Rudolffal kötött szerződés ratificálásán kivül még egy más feladat is várt a rendekre: törvényesítni az 1594-iki augusztusi vérengzéseket. Azóta 8 hó telt el, a dolog ország-

---

[1]) Bethlen III. k. 534.

[2]) Mária levele Rudolfhoz 1595. márcz. a titkos levéltárban. (Kiadva Carrillo diplomacziai működése 142-ik l.)

[3]) L. a Corpus Jurisban az 1595. XII. t. cz.

[4]) L. Törv. és Irom. XXVI. Decsy 164. l.

gyűlés alatt történt, sőt attól fogva már tartatott is egy országgyűlés: de, bár a jószágelkobzások már rég végre voltak hajtva, hivatalosan azok egyike sem tárgyalta ezt az ügyet. Ugy látszik a halasztásnak fő oka volt, hogy Zsigmond, tartván a rendek ellenállásától, valamely nagyszerű tény végrehajtásával akart rájok erkölcsi nyomást gyakorolni, s ezért halasztá ily későre az egyetemes gyűlés kihirdetését, mint a mely egyedül illetékes ily fontos ügyben végezni.

De a politikai okok mellett ezen kérdésben szerepet játszottak a személyiek is. Erős és szenvedélyes gyűlöletének akart kifejezést adni. Egy emlékirat fennhagyta, hogy az azon időben Fehérvártt tartózkodó Nádasdy [1]) szemrehányására, hogy István királytól kellett volna példát vennie, ki Békesnek megbocsátott, könyek közt tett vallomást, hogy Bocskay és Geszti sok unszolására engedett a törvénynek szabad folyást.[2]) Egy érzelmeit annyira elrejteni tudó embertől nem valószinűtlen az ilyen nyilatkozat, de annak őszinteségét alig néhány nappal utóbb maga megtagadta, midőn oly módon, annyi kegyetlenséggel s oly hallatlan igazságtalansággal hajtatta végre a törvény beiktatását, melyet a boszú első percze sem igazolhat. Uj szövetségének, eljegyzésének első örömperczeit a jus ligatumnak, a kötélbevert igazságnak megállapításával kezdeni — csakugyan semmivel sem mutathatta ki jobban, hogy az augusztusi vérengzés az ő műve volt.

A Fehérvárra ápr. 16-ára hirdetett országgyűlés nem szokás szerint a templomban, hanem a felső várban megnyittatván április 18-án, Zsigmond az előterjesztéseket Jósika István által küldötte a rendek közé.[3]) Mindenekelőtt a Rudolffal kötött szerződésről, Maria Krisztiernával történt eljegyzéséről tétetett jelentést, mint a török szövetség felbontására vonatkozó elhatározás következményeiről: melyről a rendek nagy örömmel értesültek, hálákat adván Istennek érte. Egyszersmind elfogadták, ratificálták a szerződést azon

[1]) Hogy Nádasdy már az országgyűlés előtt ott volt l. Törvények és Irományok XXVII.

[2]) Bethlen III. 554.

[3]) Baranyai. Decsy 165-ik l.

esetre, ha a mennyasszony megérkezik s ő felsége és a magyarországi rendek elköteleztetése megtörténend.

Minthogy pedig a török háború láthatólag sok terhet vonand maga után, a szűk idő s a fegyverben létel és seregtartás roppant költségei daczára tetemesen megnevelt adóösszeget szavaztak meg: portánként 2 ft az udvar, 1 ft 50 denárt a sereg s 99 denárt az udvari hadak tartására — melyet a székelyek és szászok egy összegben fizetnek. A rovatlan szabad városok, faluk és egyéb helyek megrovandók, a kiváltságos helyek némelyike portánként, mások egy összegben fizetendő adóval. Azon székelyföldi helyek, melyek csak a török adót fizették, fizessék ez összeget az őrség tartására. Intézkedtek az adóhátralék behajtásáról is, de a tatárok által elpusztított helyeket az adófizetéstől feloldozták, s a hódoltságra a kirótt adó-összeg felét vetették ki.

A négy bevett vallásnak (kath., ref., luth. és ariana) biztosították a szabad gyakorlatot, de eltörölték az 1588-ban a jezsuiták ellen hozott törvényt, felszabadítván a fejdelmet esküje alól s megengedvén, hogy a jezsuiták Kolosvárra, Monostorra, Fehérvárra beköltözhessenek, ugy azonban, hogy máshová ne telepedhessenek s a más vallásuakat ne háborgassák. Más különben minden vallásos újítást, értvén alatta a szombatosokét [1]) — kik abban az időben székelyföldön elharapóztak — eltiltottak.

Elrendelték a hadfölkelést is: ő felsége (ezen gyűlés nevezte először igy) felhivására azonnal táborba szálljanak. Törvényt hoztak azok ellen, kik a fölkelésben nem vesznek részt, megtiltották, hogy nemes ember a hadfölkelés kerülése végett jobbágygyá tehesse magát. Eltiltották, hogy a sereg után szállítandó élemtől vámot lehessen venni. Intézkedtek, hogy azon urak jószágai, melyektől sem zsoldost, sem élést, sem huszadot nem adtak, velök egyenlő terhet viseljenek s eltilták a váradi kapitányt, hogy a részek által fizetett subsidiumot visszatarthassák. Kérték a fejdelmet, hogy a huszad-katonák számára ne köteleztessenek három havi zsoldot előlegezni: egy-

[1]) L. Borsos Sebestyén naplóját 12-ik l.

előre csak két havit adjanak, s ha a szükség úgy mutatkoznék, akkor fizessék ki a harmadik havit.

Intézkedtek a kolostorok, városok s nemes emberek közt fennforgó erőszakoskodások birósági illetékessége ügyében.

Törvényt hoztak, hogy a limitatio megtartassék; az adósoknak engedni szokott halasztást eltilták; elrendelék a gonosztevők kergetését; a szökött szolgák visszaadását; s hogy a vert arany 1 ft 80, a tallér 1 ft 10 pénzben járjon.

Az utolsó tárgyalások az 1594-iki kivégzések ügyének voltak szentelve. A rendek felsorolják a lázadás történetét, de nem voltak képesek több vádat felhozni ellenök, mint hogy a fejdelmet rém-hirekkel menekülésre kényszerítették, akkor új fejdelem-választás fölött tárgyalást kezdtek és Facsadot visszaadták a töröknek. Ezért mind azt, mit a fejdelem ezen »személyekkel« mint olyanokkal, kik felségsértési bűnbe, valamint a maguk és feleségeik s gyermekeik vagyonainak elvesztésébe estek, országúl közakarattal minden részében helybenhagyják s azokat (már elébb mind a 17-et névszerint is felsorolván) árulóknak bélyegzik. Az elitéltek közt volt Báthory István is: külön megemlékeztek Báthory Endre bibornokról — hasonló bűnben marasztalván el ezt is — azért, mert a pártosokkal egyetértett. [1]) E rettenetes törvény volt aztán az, melyet az erdélyi közjog »jus ligatum« névvel illetett.

E gyűlés folyama alatt megérkeztek a magyarországi követek is, [2]) kik előtt Zsigmond és az erdélyi rendek a szerződés megtartására letették az esküt. Ennek alapján visszatérvén a követek s jelentésöket megtevén, Rudolf is külön megerősítette 1595. jún. 11-én a szerződést [3]) s az erdélyi fejdelem eskűjének megfelelő térítvényt, hogy mind maga, mind utódai meg fogják azt tartani, ugyanazon jun. 11-én kiadta.

Az erdélyi gyűlés máj. 2-án oszlott el. Zsigmond a megerősitő okmányba az Erdélyországé mellett 1594 okt. 5-iki

---

[1]) Lásd Törvények és Irományok XXVIII.

[2]) L. Törvények és Irományok XXVII-ik §.

[3]) Az ekkép megerősítő bevezetéssel és záradékkal ellátott példány Bécsben a titkos levéltárban őriztetik a Hungaricák közt.

szerződés alapján felvette Havasalfölde és Moldva fejdelme s fel a római sz. birodalmi herczeg czimét is, s mindvégig használta. Ugyanakkor megtette a lépéseket az okt. 5-iki szerződés kiterjesztésére is, melyet Mihály havasalföldi vajda is kelletlenül türt, de mely ellen Áron, a moldvai hospodár épen zúgolódott [1]). Moldvához Lengyelország is jogot formált s gondolni lehetett, hogy Erdélybe kebelezését nem fogja elnézni. Tény, hogy az erdélyi mozgalmakat Lengyelország rosz szemmel nézte, s Zsigmond követeit Sennyey Pongráczot és Gyulaffy Lestyánt, kiknek feladata lett volna ez országot is bevonni a közös keresztyén szövetségbe, üres szavakkal bocsáták haza, [2]) sőt valószinüleg Áron vajda is tőlök vett biztatást, hogy Zsigmond törekvéseivel daczoljon s igyekezzék a törökkel kibékülni. Hírt vevén a dologról Zsigmond, Rázván Istvántól, erélyes és gyors támadással elfojtá a keletkező mozgalmat. Kornis Gáspárt és Daczó Ferenczet egy székely csapat élén Moldvába küldé, kik meglepték, elfogták s Alvinczre hozták Áront, helyébe Rázván Istvánt ültetvén.

Máj. 19-ike volt, midőn Áronnal a székelyek Alvinczre értek. [3]) Épen ekkor tanácskozott Fehérvártt egy Mihály vajdától küldött fényes követség a Zsigmond által kinevezett biztosokkal, azon pontok fölött, melyek alatt Oláhország Erdély fejdelmét hűbérurának ismeri — s más nap máj. 20-án már megköttetett a szerződés. Ennek értelmében Oláhországot, vajdájával Mihálylyal s összes világi és egyházi rendeivel Zsigmond uralma alá adták, örökös uroknak, királyoknak ismerték el annak fejében, hogy védje az országot a török ellen, oly módon, hogy a nyelvökben jártas vajdát választások alapján ő nevezi ki, azt bot, zászló és kard küldésével megerősíti; a vajda tanácsosai az ő tudtával s jóváhagyásával nevezhetők; az erdélyi országgyűléseken az ország követek

---

[1]) A bécsi titkos levéltárban meg van Rudolfnak egy 1594 márcz. 4-én Áronhoz irott levele, melyben dicséri hűségét s segélyt igér — de mely valószinüleg a változott viszonyok miatt nem küldetett el.

[2]) Baranyai Decsi 157-ik l.

[3]) Bethlen III. 557. Baranyai Decsy 158. Czauk Simon szerint (Fundgr. III. 90) máj. 10-én értek vele Brassóba.

által képviselteti magát; a vajda fizetését a fejdelem határozza meg, szabadalmak, kiváltságok az ő nevében adatnak ki, a perek hozzá fellebbeztetnek, felveszi az ország nevét — mint annak fejdelme — czimei közé; a vajda »Isten kegyelméből« szót nem használhatja, valamint az ország czimerét sem, csak saját családi czimerét; külföldi fejdelmekkel nem levelezhet; a görögök minden hivatalból kizárattak — ennek fejében Zsigmond is kötelezte magát az ország megvédésére. [1])

Néhány héttel utóbb jun. 3-án hasonló szerződés jött létre az új moldvai vajda követei s Zsigmond megbizottjai közt, hasonlag Fehérvártt. [2]) S e szerződések alapján Zsigmond mindkét vajdának elküldötte a zászlót, kardot és botot (Mihálynak Palatics, Istvánnak Kornis Gáspár [2]) által), melyekkel őket vajdaságukban megerősíté. S már semmi egyéb nem hiányzott, hogy Zsigmond megkezdje a nyilt támadást, mint a Rudolf által ígért segély — de az, Zsigmond gyakori sürgetései daczára is, [3]) épen oly kevéssé jött, mint késett maga a menyasszony.

A grátzi házassági szerződés a menyegző határnapjául jún. 11-ét tűzte ki — azonban hetek teltek el s a menyasszony még nem indult útra. Az anya főherczegasszony engedélyt kért a császártól, hogy ő is útra kelhessen leányával, s Rudolf ennek megadását halasztá napról napra.

Zsigmondra mind e késedelem, mind a Magyarországból igért segélyhadak elmaradása leverőleg hatott. Teufenbachchal sem állott jó lábon s a magyarországiak már-már aggódni kezdettek, hogy a törökök csábító ígéreteinek és fenyegetéseinek sikerülend megingatni őt. [4]) Végre jún. 15-én megindult

---

[1]) Közölve Bethlen Farkas III. k. 557 s köv. ll.

[2]) Weiss Naplója Fundgruben III. 145-ik l., Bethlen az i. h.

[3]) Zsigmondnak 3 levelét, melyekben segélyt kér a császártól s Maximiliántól, kiadta Pray Epist. Procer. III.ik k., 243 s köv. ll.

[4]) Erre vonatkozólag igen érdekes Pálffy Miklósnak Rudolfhoz máj. 26-án irott levele (a titkos levéltárban): »Biztos hírei vannak, hogy az erdélyi dolgok roszúl állanak, mert úgy látják Erdélyben, hogy Teuffenbach sehogysem visz és nem is viend nekik segítséget; ezenkivül »vernimb ich auch, dasz Er ausz Sybenbürgen (t. i. a fejdelem) zum Herrn von Tyffenbach gar kein vertrauen nit hat«; s ezért nagy a

a menyasszony anyjával s kiséretével, de útközben beteggé lett s a roppant kerülő miatt is, mit a törököktől feltében kelle tennie, csak lassan haladhattak, úgy, hogy bár jún. utolsó napjain magyar földön voltak, csak aug. 1-én értek Fehérvárra, s hat nap mulva aug. 6-án megtörtént a végzetes összekelés,[1]) melyet örökre boldogtalanná tett az, hogy Zsigmond 3 nappal a menyegző előtt — tehát jóval később, hogy sem visszaléphetett volna — egy lényeges természeti fogyatkozást fedezett fel magában: a tehetetlenséget.[2])

veszély, hogy a török csábító igéretekkel és fenyegetőzéssel eltéríti őket, annál inkább, mert a menyasszony bevonulása is késik. Ő, Pálffy azt tanácsolja, hogy küldje be ő felsége Erdélybe Pezzent, a ki ne csak a fejdelmet biztassa és vigasztalja az ara bejövetelének s hadi segélynek igéretével, hanem Teuffenbachot is nógassa nagyobb erélyességre s arra, hogy viselje magát a fejdelemmel szemben Teuffenbach bizalmasabban. Szükség van erre nagyon, mert a török minden kigondolható módon működik a fejdelemnél s a rendeknél azon, hogy Erdély ismét visszatérjen a porta hűsége alá.« A Zsigmondnak adandó segélyt Mária főherczegnő is sürgette egy, Privicza máj. 26-án a császárhoz irott levelében: hallván ama hireket, hogy a török császár teljes erővel iparkodik Erdélyt hatalma alá terelni: mindenre kéri a császárt, hogy ne csak a megigért segélyt küldje el, de növelje is ezt a segítséget. Mily borzasztó volna még csak gondolatban is, ha az ő kedves leánya, ki Erdély fejdelemasszonya leend, férjével török rabságra jutna, vagy mindketten elűzetnének a fejdelemségből. Ezért, hogy »so woll der Sybenbürgisch Fürst, mein geliebter Sohn«, mint az övéi láthassák a császár kegyét: ő mint anya is sürgetve kéri a császárt, hogy legalább midőn leányát Erdélybe viszi, jó hirt s biztató igéreteket vihessen az erdélyieknek.« Egy külön czédulán a levélhez csatolva, talán a császár kanczellárja által irva, a következők állanak: »Fiat recepisse per Herrn S. Engelhoffer, das ihr Maj. (sic) berait gnedige Verordnung gethan, wie ihr fürst. Durchl. vom Erzherzogen Maximiliano zu vernehmen, und wollen ihr Maj. den Siebenbürger keineswegs hilflos lassen, cum aliqua consolatione, wie der Herr weiss.« E czédula értelme szerint lőn a válasz kiállítva, julius 3-kán. (mint ezt a rövidke fogalmazvány mutatja).

[1]) Hurter, Geschichte Kaiser Ferd. II., a 3-ik kötet XXIX-ik fejezetében részletesen leirja a titkos levéltárban levő adatok alapján e házasság történetét, s a függelékben közli Máriának fiához Ferdinándhoz irott leveleit. Azonban Hurter a titkos levéltár Hungarikák osztályát nem használta: pedig abban is sok igen érdekes adat van, s többi közt Máriának és Mária Krisztiernának is néhány levele.

[2]) A dolgot megtudták a komornák is, meg Bocskay is. De ez utóbbit illetőleg a fejdelemasszony kérte anyját, hogy ez nyilvánossá ne

XX.

A két oláh vajdának elszakadása s Zsigmond szövetkezése Rudolffal a keresztyén fegyverek erejének teljes felhasználása mellett, a portára nézve könnyen válságossá lehetett volna: igy is erős kellemetlenségeket okozott neki, annyival inkább, mert a temesvári pasaságban Zsigmond hadai nagy szerencsével harczoltak. A hadfolytatást ott Borbély György vezette a május 27-én kinevezett karánsebesi bán, egy nyugodt, ügyes és biztosan számítni tudó hadvezér, ki csakugyan szép sikerrel küzdött ottan. Visszavette Bokcsát, Varsoczát, Tótváradot, Facsetet; egy véres ütközetben megverte a temesvári basát s azután visszavette az ottani várak egyik legfontosabbikát s Erdély kulcsát Lippát Solymossal, Csanáddal.

A porta tehát elhatározta, hogy a folyó évi hadjárat fősúlyát az elszakadt hübérországokra zuditja — s csakugyan Ferhád a nagyvezér a török erő zömével Oláhország ellen ment, melynek vajdája Mihály erdélyi hadaktól támogatva, már e télen semmivé tett egy zsákmánynyal megrakodva hazatérni akaró tatárhordát s szétvert egy, Moldva ellen indított török hadat. A dolgot Ferhád letétele feltartóztatta kevés időre — azonban aug. derekán Szinán az új nagy vezér már útban volt mintegy százezernyi haddal, s nemsokára a Dunánál állott. Apróbb csatározásai Mihálynak s Király Albertnek az erdélyi hadak vezérének addig is voltak, de alig 16,000 emberből álló hadaikkal nem gátolhatták meg a nagyvezér Giurgevonál történt átkelését, melynek végrehajtása után ez azonnal egyenesen Bukarestnek vezette hadát. Négy mértföldre tőle Kalugeran mocsárjai mögött állottak az oláh és erdélyi hadak s vitézül és szerencsével harczoltak Szinán tulnyomó erejével (augusztus 23-án), több ízben visszanyomták — de teljesen fel nem tarthatták. Az éj sötétében visszahuzódtak Erdély felé, hova Mihály családját már előbb elküldé. Szinán

---

legyen valahogy, mert különben Zsigmond leüttetné a Bocskay fejét. (Mária Krisztiernának a titkos levéltárban levő levelei.)

pedig bevonult Bukarestbe s annak templomait mecsetekké alakíttatta át. [1])

Szinán benyomulása Oláhországba közel veszélylyel fenyegette Báthoryt is s a fejdelem azonnal, a mint ennek hirét vette, készületeket tett hadai felültetésére. A nélkül, hogy a Rudolf által igért segélyt tovább várta volna, azután hogy anyósa, leányától Tasnádig kisérve, visszatért hazájába, aug. 27-én [2]) elindult udvari népével Fehérvárról a Barczaságba, hová a hadakat is összehivta.

A veszély nagyságához képest Zsigmond is minél nagyobb hadat akart összegyűjteni s különösen a székelyektől várt jelentékeny erőt, kik közt meghordoztatta a véres kardot [3]) s kiket a hozzájok küldött biztosok s a fejdelem leveleivel régi szabadságaik visszaszerzésével biztattak. [4]) Ez igéret lángra gyújtotta a székelységet s apraja nagyja, minden fegyver fogható táborba sietett Marosszékbe; de sokan a már magukat felszabadultaknak vélt jobbágyok közül rablással és pusztítással boszulák meg régi sérelmeiket földes uraikon.

A dolog nem volt inyére a székely nemességnek, mely nem szivelte, hogy »ilyen titkon és mód nélkül az ország aka-

---

[1]) Bethlen, Decsy, Istvánffy, Wather (Reussner Rer. Mem.) s ezek nyomán Hammer és Zinkeisen munkái bő képét adják e küzdelemnek. De sok érdekes, ezek által fel nem használt részlet van a Székely Krónikában és Weiss naplójában.

[2]) Bethlen Farkas III. 597, kiindulását szept. 6-ra teszi, Baranyai Decsi pedig (205 l.) aug. 27-re. (Ugyancsak nála tévedésből a 22-ik l. igy van: »XVI. Cal. Sept.« indult el, e helyett VI. Cal. Sept.) Weiss (i. h. 148-ik l.) szept. 6-ra teszi Zsigmondnak a Barczaságba érkezését. Elindulását Istvánffy is aug. 27-re teszi.

[3]) Nagy Szabó Ferencz emlékiratai 44-ik l.

[4]) Borsos Tamás azt mondja (19-ik l.) »az hova az kit nem hittak volna is, mint az régi ős jobbágyot, az is mind felkele, elhitetvén magukkal, hogy akkor ők az régi szabadságot megnyerik.« Ellenben Nagy Szabó (44-ik l.) irja: »és azoknak (t. i. Zsigmond a székelyeknek) titkon levelet külde, nekiek szabadságokat megigéré«. Istvánffy (XXIX. k. 412-ik l.) azt mondja, hogy 3 biztos küldetett hozzájok: Mindszenti Benedek, Bogáthy Boldizsár s Kornis Farkas. Istvánffy még ez időben az erdélyi ügyekben zavaros forrás s ezt a követséget valószinüleg összezavarta a Toldy Bogáthy felé követséggel.

ratja és híre nélkül« fosztassék meg jobbágyaitól s orvoslást keresett a fejdelemnél, ki szept. 6-án Feketehalom alá érkezett. [1]) Azonnal adott is ki parancsot Zsigmond, hogy oszoljanak haza: de a táborba gyűlt nép zajongani kezdett s megtagadta az engedelmességet, még ugyanakkor a fejdelemhez küldött követei által felajánlá jó szolgálatait. És Szinánnak előnyomulása Havasalföldében s a várt segélyhadaknak részint késése, részint csekélyre olvadása a kérdésnek gyors megoldását tette szükségessé. Hozzájok küldé tehát Bogáthy Boldizsárt és Toldy Istvánt, megdícsérte buzgalmokat s rendelé, hogy azonnal táborába Feketehalom alá siessenek.

Csakugyan jelentékeny székely erő jött a táborba: több mint 20,000 ember [2]), kikkel az alkudozás csak most kezdődött el komolyabban. Ezek okmányilag kivánták a megigért szabadságot biztositattni, de a fejdelem megtagadta s ijesztéssel, szép szóval engedékenységre akarta őket birni. Ők pedig nem akarták e kedvező perczet elszalasztani s táborozásuk egyetlen feltételéül szabadságuk visszaállítását tűzték ki. [3])

A helyzet valóban komoly volt, mert Zsigmond ereje nem volt nagy. Bocskay mintegy 1600 emberrel, a moldvai vajda is szép csapattal nevelte ugyan az erdélyi hadfölkelést s a fejdelmi őrséget, de Rudolftól alig 1500 harczos »fekete lovasok«, Olaszországból a florenczi herczegtől mintegy 200 ember jött — mindegyütt kevés Szinán roppant erejével szemben. [4]) Végre is a rendekkel szept. 15-én tartott tábori országgyülésen, mely 50 fillér adót is megszavazott, [5]) elhatározta visszaadni a székelységnek régi szabadságait, gondolván, hogy »fog az idő módot szolgáltatni, hogy mind a nemességet, mind

[1]) Weiss Annales 148-ik l.

[2]) Nagy-Szabó szerint. Borsos Tamás 40,006-re teszi.

[3]) Baranyai Decsi 207.

[4]) Baranyai Decsi 205, Weiss 146.

[5]) »Postquam igitur de libertate reddenda inter ordines conventum esset,« mondja Baranyai Decsi. Barcsay Ákos fejdelem Orsz. Art. gyüjteményében (a m. k. államlevéltárban) olvassuk: »Anno 1595 táborunkban feketehalmi határban lévén végezének 50 pénz adót. Ez volt a gyülés ott.« Ugyanezen följegyzés olvasható a Bánffy-féle Codexben is, melyről Haner vett másolatot.

a székelységet megvigasztalja,« de semmi esetre sem azzal az elhatározással, hogy a kiváltság érvényét föntartandja, s azért oly feltételekhez kötve azt, melyekről tudta, hogy nem fognak megtartatni. [1])

Mindamellett hogy — mondja az okmány — a székelyek nagyobb része nem közönséges okokból vettetett jobbágyi állapotba vissza, de tekintve néhány székely szék által közelebbről a fejdelmi trón biztosítása ügyében tett jó szolgálatokat s buzgalmukat, melylyel a keresztyénség ellenségeivel megküzdeni készűlnek, s megfontolva leszármazásukat a hunoktól, a magyarok eleitől, valamint hogy alkalmasabbak a hadi mint a jobbágyi szolgálatokra: Maros, Udvarhely, Csík, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Kézdi, Orbai székek székely jobbágyait a jobbágyi állapotból kiveszi azon feltétel alatt, hogy személyes hittel köteleztetnek a fejdelemnek s utódainak hűségére megesküdni, évenkint rendes adóban 1 ftot, 1 köböl gabonát, ugyanannyi zabot, félköböl árpát fizetnek; ezenkivül fizetik a rendkívüli adókat is; fenntartassanak a várak; a nemesek házaiknak s majorságaiknak s mind annak, mit saját pénzükön vettek, birtokában maradjanak; birják a zálogokat is addig, mig kiváltatnak; a mit erővel elfoglaltak, adják vissza a közönségnek; a tizedre s kepére nézve maradjon meg az ősi szokás; az egyházi ügyek helyeztessenek vissza a régi állapotokba; a városok kiváltságai tartassanak meg; — másfelől az ekkép szabaddá lett székelyek tartoznak katonáskodni a szükséghez képest, még pedig jó fegyverekkel kellően ellátva; engedelmeskedjenek az udvarhelyi kapitánynak, de a többi tisztviselőket a régi szokás és nemzedékrendi következés szerint maguk választhatják; évenkint megmustráltatnak; a só és vasbányákat a fiscus mivelteti; a torjai kénbányát az ottani lakosok mivelik. Földesuraiknak tartozásaikat megfizetik, valamint az eddig kivetett, de még be nem fizetett adót; a ki a háborúban nem vesz részt, az nem foglaltatik be e kiváltság-levélbe: de azokat, kiket földes

[1]) Borsos Tamás 19-ik l.

uraik nem bocsátnak, ezek ne tartsák tovább vissza. A kik ezen háborúban részt vesznek, azok lajstromba irassanak. [1])

Most már helyreállt a béke a táborban s Zsigmond kiosztván a székelyek közt a Rudolf által küldött úgynevezett fekete puskákat s még bevárva a többi segély-csapatokat, okt. 3-án [2]) az egész szép sereggel megindult a törcsvári szorosan át Oláhországba s egyesült Mihály vajdával. Az egyesült had okt. 18-án Tergovistet szállotta meg s 3 nap alatt be is vette — 46 ágyú és roppant zsákmány birtokába jutván. Szinán ennek hírére felgyújtotta Bukarestet s nagy gyorsan Gyurgyevóra vonult, hogy a Dunán átkeljen. De a szövetséges hadak Zsigmond vezérlete alatt nyomában voltak, s csakugyan a had egy részét még a Duna innenső részén találták, ezt szétverték, roppant hadi zsákmányt ejtettek, s nagy veszteséggel kényszerítették átmenni a Dunán — nov. 30-án [3]) három napi ostrom után magát Gyurgyevót is bevévén. Ez ostromban is kitűntette magát a székely had, mely első volt a gyurgyevói bástyák meghágásában. [4])

A fejdelem nov. első felében [5]) hazavezette sergeit, Nagy Károly által jelentést küldött Rudolfnak, s e hó 29-én Szebenből kérést intézett hozzá, hogy a jövő évi hadi műveletek megállapítása végett engedje meg neki Prágába mehetni. [6]) Haza jött a székelység is — mely nem értvén a szabadságlevél kivételes pontjait, azokat sokkép megsértette s a honmaradtakhoz csatlakozva, a földes urakon sok törvénytelenséget kezdett cselekedni. [7])

---

[1]) Kiadatott ez okmány 1595. szept. 15-én a fekete-halmi táborban. Kemény Fundgruben III. 148-ik l. kétségbe vonja Weiss ellenében ez okmány létezését. Az okmány még lappang, s a nemes gróf nem ismerte Baranyai Decsinek terjedelmes, csaknem szószerinti fordítását (209 s köv. ll.) s nem vette figyelembe, hogy a deczemberi fehérvári gyülés is szól ez okmány létezéséről.

[2]) Weiss naplója 148.

[3]) Ugyan ott.

[4]) Nagy Szabó Emlékiratai 45-ik l.

[5]) »Szent Márton nap elődedin« u. o.

[6]) L. Törvények és Irományok XXIX.

[7]) Borsos Tamás 19-ik l.

XXI.

Zsigmond részint a székely viszonyok miatt, részint az adó megszavazása végett decz. 13-ára Fehérvárra országgyűlést hirdetett.

A rendek nagy megelégedéssel vettek tudomást a bevégzett hadjárat fényes eredményeiről s készségesen megszavazták a kivánt adókat: 99 pénzt rendes adóban s azon kivül 75 pénzt, melyet a székelyek és szászok egy összegben fizetnek. Az őrség tartására ezenkivül 1 ft 25 pénzt igértek, melyet a szászok és székelyek hasonlag egy összegben váltottak meg: úgy hogy a két összeg a szászok részéről 62 ezer forintot tett. [1]) A rovatlan helyekre a mult gyülésen kivetett összeget most is föntarták, sőt számukat megnevelték.

Elrendelték a hadfölkelést, 3 havi hó-pénzzel s kellő eleséggel látván el a népet.

Szabályozták a posztó árát, elrendelék, hogy az arany 160 pénzen, a tallér 1 fton járjon, továbbá a mult gyülésen hozott limitatio megtartását, s hogy az új hatalmi perek rövid úton itéltessenek el.

Utoljára a székely viszonyok szabályozására került a sor. A köztök levő nemesség és adományosok egyfelől, a székely község másfelől panaszleveleket adtak be a fejdelemhez, ki mind két félt a törvény rendes folyamára, az országgyűléshez utasitá. A rendek nem mondtak maguk itéletet, hanem törvénytudókat küldtek ki, kik Alárd Ferencz házához gyültek, hogy e tárgyban vizsgálatot tartsanak. Oda hivattak az itélőmesterek is: Radovánczy Márton és Borsoló János a táblabirákkal, valamint a két fél is. [2]) A szegény község elmondta a maga dolgát ugy, mint volt, igazukba s a fejdelmi szóba bizva, melyre a nemesség is beadta válaszát. Most a bizottság megvizsgálta és megvitatta a felek által felhozott okokat s véleményt mondott.

---

[1]) A nagy-szebeni 1595-iki jegyzőkönyvek.

[2]) Baranyai Decsi 247-ik l.

A törvénytudók előreláthatólag a nemességnek adtak igazat. A nemesség nem vétett semmit, miért donatióját el kellett volna vesztenie, különben az ő donatióik régibb keletüek mint az új okmány s azért a régibb keletünek kell megállani. Különben is a fejdelem donatiója feltételes volt, s a székelység ezen feltételeket sokkép violálta — feldulván a nemesség házait, elfoglalván szántóföldjeiket, a tilalmas erdőket levágván — ezért az uj donatió semmisnek jelentetik ki, s egy bizottság küldetik közébök, mely megvizsgálja kihágásaikat s a nemeseket birtokaikba visszahelyhezze.

Az országgyülés ezen határozata a felszabadult székely jobbágyokat ismét jobbágyokká tette, egy épen oly erőszakos mint cynicus törvénynyel. Egészen a jus ligatumhoz méltó törvényczikk az, mely a maga meztelenségében tárja fel a székely nép rászedetését, s oly elveket akart az erdélyi közjogba csempészni, melyek ez ország szerencséjére, abban nem verhettek gyökeret.

A dolognak itt nem volt vége. A mint a gyülés decz. 23-ikán eloszlott, [1]) a székely község ott levő előbbkelő s panaszló tagjait azonnal fogságba vetették. Gondolhatólag a székelység nem szívesen türte az új törvényt, s életbeléptetésének ellenszegült, mert lehetetlennek tartotta, hogy az oláhországi diadalmas napoknak jutalma az alig visszanyert szabadság elvesztése volna. Pedig úgy volt s a deczemberi törvény végrehajtására ellenök egész hadjáratot intéztek a fölkelt urak, nemesek s udvar népe. A fölkelés czélját titokban tartva, egyszerre egy estve megrohanták őket, elfogták s kötözve vitték a székes helyekre. Néhol az erőszak fölkelést vont maga után, melyet a kiküldött biztosok könnyü szerrel levertek. Azután következett a büntetés. »Sokat bennek, az javában, kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát fülét elmetélték, kit megpiricskolának.« [2])

Ez eljárás fulánkot hagyott a székely nép szivében, mely utóbb is keserün boszulta meg magát.

---

[1]) L. Törv. és Irom. XXX.

[2]) Borsos Tamás 19. Nagy Szabó 46. l. Baranyai-Decsi 248. l.

XXII.

Báthory Zsigmond ez időtájban nem volt Erdélyben. Szebenből nov. 29-éről gyorsfutár által küldött levelére decz. 14-éről válaszolt Rudolf, hogy miután ily nehéz időkben bizonnyal fontos ügyek miatt akar hozzá jönni, a legszivélyesebben fogja fogadni, mint rokonát, mint szövetségesét s mint oly kitűnő férfiut. S egyszersmind intézkedett, hogy akár titokban, akár nyilván akar jőni, utjában mindenütt akaratához képest, de mindenütt úgy fogadják, hogy lássa, hogy mennyire kedves az ő személye az uralkodónak. [1]) S a nyert engedély alapján jan. első felében Erdély ideiglenes kormányát nejére Mária Krisztiernára s Bocskayra bizván, [2]) útra kelt Carrillo társaságában. Kassán s mindenütt útjában fejedelmi pompával fogadták s Prágában is csaknem az egész udvar eleibe ment, hova sötét rozsdaszínű ruhába öltözve, február 7-kén érkezett meg. Házasságának szerencsétlen fordulata már elborulttá tette kedélyét, de az eddig elért fényes sikerek, a prágai fogadtatás szivélyessége visszaadták nyugalmát s hozzá fogott az ez évi hadfolytatás tervezetei s a neki adandó segély ügyében a tárgyalásokhoz, melyeket betegeskedése rövid időre megszakasztott ugyan — de melyeket felgyógyulta után annál több hévvel folytatott. S minthogy pedig annyit nem ért el, mennyit akart akkor, midőn (márcz. 4.) hazájába indúlt, Carrillot Romába és Madridba küldé, hogy ez a hadjáratra pénzt s Lengyelország számára nunciust eszközöljön, ki aztán ez országot a nagy keresztyén szövetségbe lépésre hajlandóvá tegye. [3])

Márcz. végén hazaérkezvén a fejedelem, április 21-ikére Kolosvárra egyetemes országgyűlést hirdetett, mely mindenek előtt hálákat adott Istennek a fejedelem szerencsés hazaérkezéséért s köszönetet szavazott neki buzgalmáért, melylyel a haza ügyeit vezeti. A fejedelmi előterjesztések alapján meg-

---

[1]) L. Törv. és Irom. XXXI., XXXII., XXXIII-ik sz.

[2]) Weisz naplója 150. l.

[3]) Lásd Carrillo Alfonz diplomacziai működése 24. s Okmánytár 64-ik lap.

szavazta az adót: egy forint 25 pénzt az őrség tartására s 99 pénzt és 25 pénzt a fejedelemnek, melyeket a székelyek és szászok egy összegben fizetnek — ez utóbbiak 52,000 frtot. [1]) A rovatlan helyekre az adó egy összegben vettetett ki, a hódolt helyre felét vetették, s egyszersmind intézkedtek a hátralékok beszolgáltatása s a két fizetőmesternek Thekének és Macskássynak megszámoltatása iránt.

Elrendelték az általános hadfelkelést s az élésszolgáltatás ügyében hozott törvények érvényben maradását. A fizetett szolgák helyettest állítsanak maguk helyett a megyei zászló alá.

A hatalmi perek azonnal intéztessenek el.

A hadak ne zsarolják a szegény népet.

Rendelkeztek egyes személyek és helyek által elkövetett visszaélések megszüntetése felől.

Az országgyűlésre a meghivottak pontosan, 100 forint büntetés terhe alatt, jelenjenek meg. A fejedelem által meghivottak jószágai nem fizetik a követek fizetésére kivetett adót.

A hidak és útak jó karban tartását, a limitatió megtartását elrendelék.

A gyűlés apr. 26-án záratott be. [2])

XXIII.

A kolosvári gyűlés még állott, midőn meghozák oda a hírt, hogy a temesvári basa Lippát ostrommal fogta körül s hogy a Körös völgyét tatárhadak pusztitják. Borbélytól küldött követek megerősíték a hírt, s kérték a fejedelmet, hogy küldjön a szorongatott erődnek segélyt. Zsigmond azonnal felhívást intézett Teuffenbachhoz s Prépostvárihoz, kérve őket, hogy a Rudolftól megigért segélyhadakat nyomon küldjék hozzá, maga pedig a kéznél levő hadakat ágyúkkal s lőszerekkel ellátva azonnal útnak indítá, és a Keresztes mezejére hadfölkelést hirdetett, mely mihelyt együtt volt, maga állt annak élére s megindúlt Déva felé.

Borbély ez alatt vitézűl tartotta magát s többször visz-

[1]) A nagy-szebeni 1596-iki jegyzőkönyv szerint 2000 forint az égettekre esett.

[2]) L. Törv. és Irom. XXXIV.

szaverte a törökök rohamát — mignem a temesvári basa Zsigmond közeledtének hírére felhagyott az ostrommal.

Zsigmond Lippa alá érvén, nehány napig pihentette hadait, s azután hadi tanácsot hívott össze, mely elhatározta Temesvárt venni ostrom alá. Zsigmond hadaival jun. 10-én érkezett a város alá s azt azonnal ostrommal fogta körül. Ide érkezett a pápától küldött pénzsegély, süveg és szentelt kard is.

Jún. 12-én tábori országgyűlés tartatott. A fejedelem előterjesztésében panaszkodott, hogy sokan a huszadnép közül nem jelentek meg, s hogy sokan visszaszöktek — elrendelék, hogy ezek megfogattassanak s akasztassanak fel. A ki nem állítá ki a huszadembert s egy hét alatt nem küldi a táborba, annak jószágán az ispánok 12 frtot dúljanak. A helyettesek szolgáljanak a megyei zászló alatt. A had számára kivetett élelmi szerek szedessenek be, valamint az adóhátrálék is vétessék fel. [1])

Az ostrom nehány napig tartott, mialatt Temesvár bástyáin rést lövetett a fejdelem. Azonban híre jött, hogy Hassan basa Nándorfejérvár alól nagy sereggel közeledik Temesvár felmentésére. A fejedelem, nehogy két tűz közé szorúljon, a nélkül, hogy a hír valóságáról meggyőződött volna, elvezette hadait Temesvár alól.

A dolog — kivált miután megtudta rászedetését — levernőleg hatott rá. A múlt évi eredmény után itt is könnyű diadalt remélt. Elfásult és elborúlt kedélye unta a dolgok lassú menetét — s elhatározá, hogy lemond fejedelemségéről és pappá lesz. Carrillo nyugoti útjáról jó híreket hozott: a pápa Cajetán bibornokot küldi nuntiusúl Lengyelországba, hogy a fennforgó differentiákat egyenlítse ki; mind ő, mind a spanyol király jelentékeny hadiköltséget adtak.

Mindez nem hatott rá. Carrillonak szept. derekán útra kelle indulnia, hogy lemondási szándékát előkészítse. [2])

[1]) L. Törv. és Irom. XXXV.

[2]) Carrillo diplomacziai működése 26. és 66. ll.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1589. április 20.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Báthori de Somlyó Vaywoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis, Quod spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum et parcialibus eorum comitijs, ad dominicam proximam ante festum Beati Georgij martiris, hoc est 20-um diem aprilis proxime elapsum anno domini 1589. in oppido Thorda celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum ratis et unanimi sensu conclusos. Supplicantes nobis humillime ut nos vniuersos et singulos eos articulos omnique nostrum consensum illis prebentes beneuole acceptare approbare ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruari quam per alios quospiam, ubique per ditionem nostrum firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor hoc est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic subiectarum in comitiis eorum partialibus ad dominicam proximam ante festum Beati Georgij Martiris hoc est 20-am diem Aprilis proxime elapsum,

Anno domini 1589. in oppido Thorda celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk a nagyságod közünkbe küldött propositiójából a nagyságod reánk való kegyelmes gondviselését, hogy nagyságod az oltától fogva, hogy Isten nagyságodat elönkbe rendelte, minden időben hazánknak békességes megmaradását viselte volna előtte, s most is azonképpen noha isten hazánkban és kivül is egyébtől csendességet mutatott volna, mindazonáltal nagyságod egyéb bölcs fejdelmeknek példáit követvén, a békességes időben is arról gondolkodnék, mint lehetnénk securiusok és bátorságosok minden időnek változásában a nagyságod szárnya és protectiója alatt; azért hálákot adunk kegyelmes urunk a felséges istennek, ki minket nagyságoddal együtt ez óráiglan csendességben és békességben megtartott, kivánjuk is ő szent felségétől, hogy ennekutánna nagyságodnak ilyen jó igyekezésire erőt adjon, és hozzá segitse nagyságodat, nagyságodnak pedig reánk és megmaradásunkra való szorgalmatos gondviselését megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak, fejdelmünknek, könyörögvén, hogy nagyságod a mint eddig, úgy ezután is felőlünk való gondviselését semmi időben meg ne vonja tőlünk.

(1) E mellett számlálta nagyságod mi legyen isten után a mi békességünk megmaradásunknak támasza, tudniillik: a porta, és hogy a portára való szükséges dolgok mellett mennyi költségei volnának nagyságodnak, ha valaha egykor, de most főképpen, holott mind benn a portán, s mind egyebütt a végekben, az emberekben nagy változások lettek volna. Int is nagyságod bennünket, hogy a portára való adónak idején való megszerzésire, és beszolgáltatására s mind pedig ennyiféle való költségekre országúl gondot viselnénk, és nagyságodnak a gondviseléshez szokott subsidiumokat hozzá segítenők. Azért nem akarván kegyelmes urunk a nagyságod felőlünk való gondviselésének, jó intésének és hazánk megmaradásának megfogyatkozni. A császár adójára igérünk nagyságodnak e jövő június havának 1 napjára kapuszám szerént 99 pénzt, a mi illeti a nagyságodnak való subsidium adásunkat, abban is nem akarván nagyságodnak megfogyatkozni, igérünk az 50 pénz mellé nagyságodnak kapuszám szerént 16 pénzt, melyet

az 50 pénzzel egyetemben e jövő Szt-Lőrincz napjára nagyságodnak beszolgáltatnunk, mely tereviselésre a székely uraim is egyenlőképpen ígérik magokat, a szász uraim is, az ő módjok szerént, a magyarországi uraink, atyánkfiai is a feljűl megírt napokra kapu szám szerént az egy-egy forintot és 66 pénzt nagyságodnak beszolgáltatják; könyörgünk nagyságodnak vegye tőlünk jó neven és efféle szokott adónk felett való subsidiummal nagyságod ennek utánna ne bántson, hogy nagyobb szükségében nagyságod szegény kösségünkkel egyetemben meg ne fogyatkozzunk.

(2) Végeztük azt is, hogy minden nemes ember lovagjával, gyalogjával, egyéb havi szokott tereh és büntetés alatt olyképpen légyen, hogy valamikor a szükség kivánja és nagyságod parancsolja, mindjárást indúlhassanak, nem akarván sem most, sem ezután semmiben, valamikor a szükség hozza nagyságodnak és hazánknak erőnk s tehetségünk szerént megfogyatkozni.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungarię nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, prescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido nostro praedicto Thorda die 25-ta mensis aprilis anno domini 1589.

(A fejedelem családi
pecsétjének helye).

Lecta.

(Eredetije Brassó városa levéltárában).

II.

1589. oct. 21—27.

Az enyedi országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Báthori de Somlio Waiuoda Transsiluaniae et Siculorum comes memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transiluaniae et parcium regni Hungariae dicioni nostrę subiectarum in parcialibus eorum comitijs, ad diem festum undecim millium virginum hoc est vigesimum proximam diem mensis octobris proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo ǫctuagesimo nono, in oppido nostro Enyed ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi sensu conclusos. Supplicantes nobis humillimę, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prebentes, benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruari, quam per alios quospiam, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum in parcialibus eorum comitijs ad diem festum undecim millium virginum, hoc est vigesimum primum diem octobris, Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo Nono in Oppido Enied celebratis conclusi:

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az nagyságod közinkbe küldött propositióiból nagyságod felőlünk való szorgalmatos gondviselését, hogy azt mint ennekelőtte, ugy ez elmúlt üdőkben is az üdőnek és dolgoknak mivoltához képest

hozzánk megmutatta volna nagyságod, és hogy ezután is ezen gondviselését akarná hozzánk megmutogatni és tartani. Azért megszolgáljuk nagyságodnak, mint kègyelmes urunknak fejedelmünknek háládatossággal, hogy mint ezelőtt, most is ilyen dolgoknak forgásában oly nagy gondja és vigyázása volt nagyságodnak felőlünk: könyörgünk nagyságodnak, hogy te nagyságod az mint elkezdte, ezután is gondviselését minden időben tartsa meg hozzánk, hogy az nagyságod szárnya és gondviselése alatt mindenkor csendes és békességes megmaradásunk lehessen. Továbbá számlálja nagyságod előnkben ez napokban való különb-különbféle költségét, és kívánja most is segítség adásunkat, intvén arra, hogy erről ugy gondolkodnánk, hogy az minémű dolgok időszerint nagyságodnak occurálnának, azokra idein gondot viselhessen nagyságod. Jól tudjuk azért mi magunk is, ez napokban nagyságodnak külömb-külömbféle helyekre való bizonyos költségét, noha penig látjuk másfelől szegény községinknek fogyatkozásit, mindazonáltal tudván azt, hogy az birodalom sok költséggel jár és az mi megmaradásunk is az adományban nem kevéssé helyheztetik, és hogy nagyságod az gondviselésre elégséges lehessen: igírünk nagyságodnak nemességűl az nagyságod szükségére kapuszám szerént kilenczvenkilencz pénzt ez jövendő szent Miklós napjára beszolgáltatni. Látván penig az váradi épületnek is szükséges voltát, igírünk annak az épületnek continuálására kapuszám szerént ötven pénzt, ez jövendő gyartaszentelő bódogasszony napjára beszolgáltatni. Mely terehviselésre a székely uraim is igírik magokat. Egyenlőképpen az szász uraim is ezenképpen az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is kapuszám szerint az feljűl megirt napokra az másfél forintot nagyságodnak beszolgáltatják. Könyörgünk nagyságodnak, hogy nagyságod ezeket tőlünk vegye kegyelmesen, és elég neven, hogy ennek utánna is mindenkor az nagyságod szükségére elégségesek lehessünk.

(2) Végeztük országúl, hogy minden nemes ember, lovagjával gyalogjával és egyébhai szokott terhes büntetés alatt oly készen legyen, hogy valamikor kivántatik mindjárt készen találtassanak és oda indulhassanak az hova az szükség mutatja

(3) Tetszett ez is, hogy a sót mint ennek előtte ezután is az kik akarják, szabadon hordhassák Feketető felől az Körösön és egyéb utakon is; nagyságod számára is kik akarnak azon vinni szabadságuk legyen.

(4) Miérthogy sok panaszok vadnak az causansoktól, hogy sokaknak perek elő nem mehet: végeztük erről, hogy mindennemű terminuson sine respectu personarum, kiknek kiknek az ő dolga series szerint menjen elő, és nagyságod senkinek instantiájára senkinek törvényét meg ne állassa, hanem az törvény discutialja azt meg, kinek elő vegyék dolgát, kinek nem, hogy mindennek törvénye és igazsága előmehessen. Azonképpen nagyságod az kiknek prorogatoriát ad, lássa az törvény meg, ha observáltassanak meg, avagy nem.

(5) Végeztük ezt is, hogy az kalotaszegi nemes uraink atyánkfiai és több vármegyebéliek is, kik az Körös utján ki s bejárnak, magok szekerén és marhájokon avagy magok szükségire, de nem kereskedésre járó szekereken vámot ne vegyen.

(6) Tetszett ez is, hogy az dézmások, kik Kalotaszegből az zabot Gyaluhoz takarják, az minemű szokatlan exactiókkal az szegénységet bántották, ugy mint minden háztól két-két pénzt, kit keresztyén pénznek neveznek, annak felette egy tyúkot és egy kenyeret vettenek, ennek utánna minden efféle szokatlan exactióktól megszünjenek.

(7) Panaszolkodtanak az vármegyék, hogy noha czirkálnának az ispán uraim, és megvennék az jutalmát az szegénységen, de az gonoszok megbüntetésében negligensek volnának. Végeztük azért, hogy az törvény szolgáltatásban eljárjanak, és az régi articulusok szerint sub amissione officii az gonoszoknak büntetésekben szorgalmatosok legyenek.

Az székely királybirák is nemcsak bírságot vegyenek, hanem ők is az gonosztevőket megbüntessék. Az nemes emberek is az nyilván gonosztevőket hátok megett ne tartsák, és ha ad requisitionem Comitum kézben nem adják, mox et de facto az díját megvegyék rajtok. Az urakon azonképen megvehessék díjját, az latrot penig ugyan persequálják.

(8) Miérthogy látjuk az míves embereknek műveknek drága voltát, kiknek okát azt mondják lenni, hogy az böröket az országból kihordják: végeztük hogy se vadbőrt, se egyéb-

féle bőrt ki ne vigyenek; de igy hogy ők is mind Erdélyben s mind Magyarországban az előbbi limitatio szerént adják miveket, kire az városbirák gondot viseljenek, és ha elhallgatnák, az ő nagysága directora reá híhassa és kétszáz forintban maradjanak; azonképpen az ki az bőröket kereskedésre kivinnék valaki arra talál elvehesse és övé legyen.

(9) Végeztetett ez is, hogy az magyarországi exactor az előbbi articulusok tartása szerént, az viceispánokkal együtt, az elpusztúlt falura kimenjen, és afféle puszta helyeket meglásson és adójokat leszállítsa.

(10) Vagyon panasz az szász urainktól is az dézmásokra, hogy nemcsak az dézmára viselnek gondot, az kire vagy nagyságodtól vagy egyéb főemberektől oda bocsáttattanak, hanem mezőőrzőkké tévén magokat, ha az szegén ember csak az ő földére ütötte lovát is, mindjárást bevitték és egy forintot vöttenek rajta: tetszett azért, hogy az dézmások ezután viseljenek csak az dézmára gondot, efféle sarczoltatástól üresek legyenek.

(11) Végeztük ezt is: Miháldot és Sidóvár tartományát az ispánok megczirkálhassák, az gonosztevőknek ott is ne legyen megmaradások.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et Partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inserj et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, confirmauimus offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum ex oppido nostro Enyed die vigesima septima octobris anno dmni millesimo quingentesimo octuagesimo nono.

(A fejedelem családi pecsétjének helye). Lecta.

(Eredetije a b. Bruckenthal-gyűjteményben; s egy más példány a dr. Teutsch superintendens urében Nagy-Szebenben, s egy harmadik Brassó városa levéltárában. Egykorú másolata a szász nemzeti egyetem levéltárában, mely alatt e szavak olvashatók: »Scripta et acta per me Michaelem Literatum m. p. Balthay uramnak írtam).

III.

1590. apr. 26.— máj. 1.

A gyula-fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, Waiuoda Transsyluanię et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles et magnifici domini, nobiles, ceterique status et ordines trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditionis videlicet nostrę, in partialibus eorum comitijs, ad diem dominicam proximam post festum sancti Georgij martiris hoc est XXVI. diem mensis Aprilis proxime elapsum, anno domini 1590 Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum uotis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt vniuersos et singulos hos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis prebendo, beneuole acceptare, approbare, gratificare, confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae, et partium regni Hungariae, ditioni huic subiectarum, in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam proximam post festum sancti Georgij martiris hoc est 26. diem mensis Aprillis anno domini 1590. Albę Julię celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak közinkbe küldött propositióiból nagyságod reánk és hazánknak megma-

radására való szorgalmatos gondviselését és vigyázását, melyet te nagyságod ugy viselne koronként előtte, hogy valamit haza jova és megmaradása nagyságodnak kivánna, annak nagyságod minden szorgalmatossággal igyekeznék eleget tenni. Mely nagyságod felőlünk való gondviselését minden hűséggel és engedelmességgel megszolgáljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, könyörögvén az úristennek, hogy nagyságodnak ilyen felőlünk való gondviselésére ez után is segítse, és oly egésségessé tegye, hogy annak naponként való hasznát érezhessük és megtapasztalhassuk rajtunk.

(2) Értjük az nagyságod izenetiből az szükségeket is, melyeket ez mostani üdőnek mivolta, állapatja hozott reánk, kik felől int nagyságod, és kivánja is tőlünk, hogy az minémű szokás szerént való segítségek és adminiculumok kivántatnak az nagyságod reánk való gondviseléséhez, azoknak elrendelésére és beteljesedésére oly gondviselésünk lenne, hogy azokhoz képest nagyságod minden előtte való szükséges dolgoknak véghez vitelére elégséges lehetne. Azért noha kegyelmes urunk mind mi magunk, mind kösségünk elég fogyatkozásba vadnak, mindazáltal látván az szükségeknek nagy voltát, és hogy nagyságodnak is reánk való gondviselésében fogyatkozása ne esnék, igírünk először nagyságodnak az császár adajára kilenczven kilencz pínzt ad festum beatorum Viti et Modestij martiris proxime venturum kapuszám szerint beszolgáltatni.

Egyéb sok külömb-külömbféle szükségekre, kikre az előtt is együé is másué is közönséges jónkra kelletett és kelletik nagyságodnak költeni, igérünk nagyságodnak azonképen kapu szám szerént hetvenöt öt pínzt ez jövő szent Jakab apostol napjára administrálni.

Mely terh viselésre az székely uraink atyánkfiai is azonképen igérik magokat.

Az szász uraink is azonképen ígérik magokat.

Az magyarországi atyánkfiai is az egy forintot hetvenöt pinzt az feljül megirt napokra igérik nagyságodnak kapuszám szerént fogyatkozás nélkül beszolgáltatni.

(3) Miért hogy penig az szomszéd országban mindenfelől sőt még egyebütt is sokféle hírek és hadi indulatok viseltetnek, az okáért és egyéb bizonyos tekintetekért mi is az

készen lételt, vigyázást igen szükségeseknek ítéltük lenni. Tetszett azért, hogy az nemesség minden vármegyében és székes helyeken, az szászság azonképen az ő helyeken, és az magyarországiak is egyébkori mód és szokás szerént ott az hol helyek vagyon, egy bizonyos napon, kit nagyságod prefigál, és hirré teszen nekik, mind lovagokat gyalogokat megmustrálják, és az előbbi articulusokban kijelentett terh és büntetés alatt minden rendek az ő módjok és tartozások szerént lovagokkal gyalogokkal oly készen legyenek, hogy valamikor az üdő és az szükség kivánja, mindjárást minden tartózkodás nélkűl az nagyságod parancsolatjára felülhessenek és indúlhassanak.

Nos igitur prȩmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungariaę nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, prȩscriptos articulos modo prȩmisso nobis prȩsentatos, presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificavimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albę Julię 1. die mensis Maij anno domini[1] millesimo quingentesimo nonagesimo.

(P. H.)

Lecta.

Eredetije az erd. muzeumban (Jos. com. Kemény codex. auth. art. diaet. Trans. I. köt.)

IV.

1590. szept. 21.

A fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Báthory de Somlio vaiuoda Transsylvaniae et Siculorum comes etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spec-

tabiles magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transyluanie et Partium regni Ungariae ditioni nostrae subjectarum et partialibus eorum comitijs, ad diem festum S. Mathei apostoli hoc est 21-a diem mensis Septembris anno domini 1590. Albae Juliae celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum ratis et unanimi sensu conclusos. Supplicantes et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prebentes, benevole acceptare, approbare, rectificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruari, quam per alios quospiam, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungarię ditioni huic subjectarum in partialibus eorum comitÿs ad diem festum sancti Mathei apostoli hoc est 21-a diem mensis Septembris anno dominj 1590. Albę Julię celebratis conclusi.

Kegyelmes Urunk fejedelmünk! Megértettük a nagyságod közinkbe küldött propositióiból, hogy a minémű dolgokban hazánknak megmaradása helyeztetett, azokra isten segítségéből oly gondot viselt volna nagyságod, a minémű kévántatott volna, és hogy ezután is nagyságod minden igyekezetvel azon volna, hogy semmiben közönséges jónkra és megmaradásunkra való dolgaiban meg ne fogyatkozzék nagyságod, interim bennünket intvén, hogy a minémű szokott segítség kévántatnék, abban nagyságodnak meg ne fogyatkoznánk, hogy nagyságod is mindenekre, melyek a szükséghez képest occurrálnának elégséges lehetne, azért tudjuk fejenként kegyelmes urunk és valóban meg is tapasztaltuk nagyságodnak reánk és hazánkra minden belső és külső dolgokban való szorgalmatos gondviselését és vigyázását. Könyörgünk is nagyságodnak, hogy ezt ezután is semmi időben meg ne vonja tőlünk, hogy a nagyságod gondviselése alatt békességes csendes életünk lehessen hazánkban, kire, hogy nagyságod elégséges lehessen, kérjük az uristent, hogy nagyságodat segítse hozzá.

(1) A mi pedig tőlünk ehez kévántatik, abban mü sem akarunk nagyságodnak megfogyatkozni, hanem igérünk nagyságodnak körűlle való főrendek és udvara népe tartására és egyéb szükségekre 99 pénzt e jövendő szt. Miklós napjára kapuszám szerént beszolgáltatni.

A Várad épületit, minthogy a nagyságod intése szerént mi is szükségesnek ítéljük, annak continuálására igérünk nagyságodnak kapuszám szerént 50 pénzt e jövendő szt. Pál fordulására administrálni, mely tereh viselésre a székely uraim atyánkfiai is azonképpen igérik magokat, a szász uraim is, az ő módjok szerént, a magyarországi uraink atyánkfiai is, a másfél forintot a feljül megírt napokra nagyságodnak kapuszám szerént, fogyatkozás nélkül beszolgáltatják.

(2) Továbbá megbecsülvén a nagyságod ennyiszor való megtalálását és kegyelmes intését, és azt is tekintvén, hogy a napokban való különbözés több confusiót ezután közinkbe ne szerezzen, az új kalendáriumot, melyet a több szomszéd keresztyén országokban is bévettenek immár, mi is bévettük és országúl acceptáljuk, de ilyen conditióval, hogy semmiben a medgyesi generalis gyűlésben végeztetett articulusoknak ne derogáljon és hogy evvel való élésünknek ideje a jövendő nagy karácsony napján kezdessék.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, prescriptos uniuersos articulos modo premisso Nobis presentatos presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, acceptauimus approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod premissa omnia, in omnibus punctis quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in predicta ciuitate nostra Alba Julia die 24-ta mensis Septembris, anno domini 1590.

(A fejedelem családi pecsétjének helye). Lecta.

(Egy másolatról, melyet Halmágyi Sándor azon példányról vett, me lyet 1651-ben az Approbata készítése alkalmával a bizottság használt, s mely az Akadémiában a Jancsó-féle gyűjteményben őriztetik).

V.

1591. ápr. 21—27.

A tordai országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, Vaiuoda Transyluaniae et Siculorum comes, etc. Memorię commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles et magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniç et partium regni Hungariae ditioni videlicet nostrae in partialibus eorum comitijs, ad diem dominicam proximam post festum Paschatos, hoc est vigesimum primum diem mensis Aprilis proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo, in oppido nostro Thorda ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimj consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut uniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis prebentes beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum in partialibus eorum comitijs ad diem dominicum proximum post festum paschatos, hoc est vigesimum primum diem mensis Aprilis anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo, in oppido Thordae celebratis conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk, fejedelmünk nagyságodnak közinkben küldött propositióiból minémű nehéz állapatban

függett legyen ez mostani üdőben hazánknak dolga és mostan is miben álljon, de az nagyságod vigyázása által és kegyelmes gondviseléséből az uristen ő szent felsége még ekkédig minden veszedelmet eltávoztatott volna tőlünk. Kin legelőször az mi kegyelmes istenünknek nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége nagyságodat ugy igazgatta, hogy ekkédig mind ennyi sok külemb külembféle reánk való gonosz szándékok között is békével maradtunk meg. Könyörgünk ő szent felségének, hogy jövendőben is nagyságodat segítse és vezérelje ezen vigyázásra, gondviselésre. Nagyságodnak könyörgünk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, hogy te nagyságod ekkédig való vigyázásban és szorgalmatos gondviselésben meg ne szőnjék. Sőt mivelhogy az üdő azt hozta magával, hogy nehezben és sulyosban nem volt hazánknak állapatja, nagyságod minden igyekezetit, tanácsát arra forditsa, mint ezután is ezen csendes állapotban maradhassunk. A mi penig, kegyelmes urunk, nézi nagyságodnak mostani partialis gyülésünkben beküldött propositióit, kiben nagyságod jövendő gondviselésének elegendőségére és hazánknak békességének az esztendőnként szokott redimálásra való segétségünket kivánja: miérthogy kegyelmes urunk tudjuk azt, hogy a mi megmaradásunk evvel lészen meg isten után, nem kémélhetjük sem magunkat, sem községünket és nem nézhetjük is semmi fogyatkozásunkat: azokáért nagyságodnak kapuszám szerént az császár adójában igértük kilenczvenkilencz pénzt. Ez mellé, megteként vén nagyságodnak sok egyéb szükségét is, melyeket nagyságod bőséggel értenünk adott, ezekre való subsidiumra azon kapuszám szerént hetvenöt pénzt. Azonképpen az székely uraim is azon módon és azon terehviseléssel igérik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink is kapuszám szerént egy egy forintot és azonképpen kapuszám szerént hetvenöt pénzt.

Ezeknek beszolgáltatásának az kilenczven kilencz pénznek napját végeztük primam diem Junij, az hetvenöt pénzt penig szent Jakab napjára, melyekre fogyatkozás nélkül beszolgáltatjuk.

Könyörgünk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy te nagyságod mostan kegyelmesen evvel elégedjék meg,

elhozván az úristen az időt, kiben nagyságod kegyelmes igéreti szerént, ez jövendő generalis gyűlést celebraltatja, valamire elegek lehetünk, mindenekhez ugy szóljunk közönséggel, hogy semmiben nagyságodnak és magunknak meg ne fogyatkozzunk.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et parcium Hungariae nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus confirmauimus, offerentes nos beneuole, ut praemissa omnia, in omnibusque punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicto oppido nostro Thorda vigesima septima die mensis aprilis anno domini millessimo quingentesimo nonagesimo primo.

(A fejedelem családi pecsétjének helye). Lecta.

(Eredetije, mely nagyon megrongált állapotban van, a szász nemzeti egyetem levéltárában.)

VI.

1591. jún. 4.

Joó János tanácsúr levele Kovasóczy Farkas korlátnokhoz a Rudolffal kötendő szövetség ügyében.

Paria litterarum Joannis Joo ad cancellarium Waiuodae Transsyluani datarum.

Magnifice domine et amice veterane mihi observandissime. Salute et servitiorum meorum commendatione prȩmissa.

Quae vestra magnifica dominatio mihi per dominum Georgium Palatÿcz nunciavit, grato accepi animo, nostraeque

veteris mutuae necessitudinis, maxime vero suae erga me solitae benevolentiae, vigentem apud se memoriam cumulatissime mihi declararunt. Cupio autem ut de me quoque sic ipsa semper sibi polliceatur, quod nihil unquam mihi gratius fore existimem, quam si in his nostris partibus ego etiam grata vestrę magnificae dominationi officia praestare possim.

Caeterum illud optime fieri opinor, quod spectabilis et magnificus dominus wayvoda Transsylvaniae subditis nostri principis et regis multa et frequentia humani et munifici domini et haerois argumenta de se praebet, nec omittit (ut solent optimi quoque principes et haeroes facere) non sui tantum, sed et externi populi animos, omnibus modis sibi conciliare; verum quod ipsi principi et regi, dominoque eorum nullum benevolentiae signum aut argumentum unquam ostendit, hoc quadam admiratione dignum esse videtur. Itaque persuadendum esse iudicarem suae magnificae dominationi, ut sua quoque Maiestas caesarea non praetermitteretur. Certum enim est, quod si sua Maiestas requireretur, id suae Maiestati tam gratum, quam quod gratissimum accideret. Neque vero in terris princeps est, qui declaratam erga se observàntiam, citius et liberalius remunerare soleat, quam sua maiestas caesarea atque regia. Hostem habemus utraque pars communem. Qui etiamsi interdum dominationibus vestris et nobis etiam magnam salutem et longam permansionem polliceri videatur, attamen id species tantum est cuiusdam boni, et ad tempus tantum durat omnis eius amicitia. At, si tandem aliquando inter hos Christianos principes, amicitia iniri et componi posset, haec scio perpetuo duraret, populorumque saluti multum conduceret. Quae, meo iudicio, ita inire commode quiret, si dominus waywoda regiam dignitatem agnoscens, hostisque inconstantiam et vafritatem perpendens, suam maiestatem non praeteriret, sed benevolentiam eius captaret. Quo loco, mirabitur forte vestra magnifica dominatio, quod ei de his tam confidenter scribo. Causa nulla est alia, nisi quod nos non regno tantum, sed et animis coniunctos esse cuperem. Et, si videtur vestrae magnificae dominationi, tentet ipsa apud dominum wayvodam, ut hi principes in amicitiam veniant, tentabo et ego ex hac parte apud suam maiestatem, dominum meum cle-

mentissimum. Qui licet sim minimus inter suae maiestatis consiliarios, spero tamen quod frustra non laborabo, dummodo inter initium aliquod futurae obseruantiae habeatur. Qua in re ne vestra magnifica dominatio desit, et ut me sincere primo quoque tempore de ijs quae videbuntur edocere velit, plurimum rogo. Valeat vestra magnifica dominatio feliciter. Posonij 4. Junij 1591.

Cancellario waywodae Transsyluaniae, Wolffango Kowachoczÿ.

(Egykorú másolat a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

VII.

1591. jún. 20.

A szász dézmaszedők számára kiadott szabályzat.

Articuli ab illustrissimo principe et domino domino Sigismundo Báthori de Somlyo vajvoda Transilvaniae et Siculorum comite etc. de decimatoribus in medio dominorum Saxonum constitutis, modo decimandi vectura decimarum, item cursoribus et itinerantibus ex consensu eorundem dominorum Saxonum. Albae Juliae die 20-ma Junii anno domini 1591. conclusi.

Találtattunk volt meg az egész szász nemzetségtől minden városoktól és székektől egynehány dolgokról az egész communitás képében, kik között nem utolsónak jelenték ezt lenni: a dézmások, kik köztök esztendőnként vagynak, minémű mód nélkül viselnék magokat, a dézmának elszállítása, kivel inkább minden rendek, a kik dézmát bírnak, kezdették volna őket bántani, minémű terhes és elviselhetlen volna nékik. A posták és egyéb utánjárók is, mely sok és haszontalan költségeket tétetnének velek; könyörögvén nékünk, hogy efféle dolgoknak occurálnánk, és oly módot találnánk benne, ki mellett ők is megmaradhatnának. Mü azért miképpen minden alattunk valóknak, úgy nékik is akarván minden időben javokat és gyarapo-

dásokat előttünk viselni és kévánságokat is minden időben megértvén, efféle szokatlan dolgoknak eltároztatásáért és az ő könnyebbségökért bizonyos rendelést, kiknek ők is consentiáltanak tettünk közöttök, hogy mind ők, s mind egyéb rendek ezután ahhoz tarthassák magokat, melyek ekképen következnek:

1. Mindenféle gabona dézma, az ő idejében meglévén a dézmálás, bétakaríttassék, a kösség azután hordja bé az övét, a meddig a szegénység az ő gabonáját bé nem hordja, addig ne tartozzék senkinek semmit csépelni.

2. A dézmát tartozik a szegénység tizedében hordani, kit vagy kévéül, vagy kalangyában adjanak meg néki.

3. A cséplés a takarodás után légyen, tizedét adván abból a cséplőknek.

4. A dézmának elvitelével, a miénktől kiválván, senkinek ne tartozzanak, hanem ha valakinek elakarják vinni, avval ők legyenek szabadok, a kikre ezelőtt volt, azokra ezután is tekéntetek lévén.

5. Az hol a communitás nagy, a dézmás kettő légyen, és csak lovak légyen, asztala a folnagynál ebéden és vacsorán két-két tál étke, ebédre két ejtel bor, vacsorára is annyi, a két lóra adjon a folnagy napjában két véka zabot, ezekért pedig a folnagynak minden dézmája megengedtessék.

6. Az hol a communitás kicsiny, a dézmás egy légyen, egy lova légyen és félannyit adjanak magára és lovára, ha pedig a dézmás többed magával lenne, annál a dézmán, a folnagy azoknak semmit ne adjon, a dézmás, ha vendégeskedni akar, az ő maga erszényére vendégeskedjék; e pedig légyen in oppidis, et pagis a városok régi szokásokban maradjanak.

7. Az hol oly dézmák vagynak, kinek egy nehány oláh falu éli határát, és a plebanus s a kösség dézmaőrzésre való segítségre a közel való dézmásokat oda hívják, ilyen okokért és szükségért a dézmások elmehessenek, ha pediglen vendégeskedésért mennének, semmit ne adjanak nékik.

8. A dézmás a szegénység lován ne járjon, hanem az ő magáén, mert azért adnak zabot lovára.

9. A dézmások a bordézmának utánna, tizenötöd napnál (mely idő alatt a borok megforrhatnak) tovább ott ne maradjanak, ha tovább ott mulatnának, semmit ne adjanak nékik.

10. Senki disznaját arra az határra, a hol dézmája volt, ne hajtassa kövéretlen, kit ha valaha contumacia ductus megcselekednék, annak disznajit, ha a szegénység ott nem akarja szenvedni, szabadon megölhesse.

11. A kinek hol dézmája vagyon, annak szalmájára barmát ne hajtassa, és ott ne tartassa rajtok, de viszontag, hogy abból annak, a kié a dézma, kára ne légyen, mindenféle dézmaszalmát összecomputálván, az a communitás, az hol a dézma volt, kalongyájáért egy-egy pénzt adjon néki.

12. A dézmás nemcsak arra a quártára, a kit ő percipiál, hanem a praedicator quartájára is szabadon vigyázhasson, ha ki marháját a dézmás a tilalmasban találja, bévihesse, s megsaczoltathassa, ha szántszándékkal hajtja a pásztor reá megbizonyosodván a dolog, egy forintot vehessen rajta.

13. A kinek pedig afféle miatt kára lészen, a folnagy az esküttekkel megbecsülvén, megelégítsék a káros embert, efféle becsűhez a dézmásnak köze ne légyen.

14. Ha mi lopott barom, vagy egyébféle gonoszul elveszett marha a dézmáláskor ott a faluban, avagy oppidumban találkozik, a dézmás attól is teljességgel üres légyen.

15. A dézmához is se polgármesternek, királybírónak, se egyebeknek semmi közök ne légyen, hanem ha ki a dézma dolgában hamisan cselekedik a várasból, avagy a székből egyet hívatván oda az esküttekbe, azzal együtt, és a praedicátorral s a folnagygyal a dézmás törvényt látván reá exequálják.

16. A szegény embernek szabad légyen buzát vinni a mezőről maga szükségére, de a dézmás és praedicátor hirekkel, és feladja a helyet, s czédulát vegyen róla.

17. Minden igaz kalongyát rakjon és jól megolvassa, mert ha abban vétek találtatik, törvény szerént büntettessenek meg.

18. A dézmás, ha kit vádol, és büntetni akarná, s a dolog ugy történt volna, hogy bizonyságokat sem egyik fél, sem másik nem állathatná róla, afféle ember a dézmás ellen hittel mentse magát.

19. Vigyázásnak okáért szabadon járhat a dézmás a szőlőben, ehetik is benne keveset kérés szerént, de ne tékozoljon, a gazda is vihet szőlőt, mikor akar maga szükségire, de ha pénzen adná el, vagy városba hordaná, megbüntettessék.

20. A dézmás, ha ki ellen mit vét dézmás korában ott álljon törvényt, de ki ne adják annak először, a kié a dézma, és bocsássa emberét a törvényre, a városból is vagy székből egy esküttt hívassék oda, és mindkét felől arbitereket fogván törvény szerént, meglássák köztek, ha a dézmás convincáltatik, vagy contentálja peressét, vagy megalkudjék véle, melyet ha nem cselekedik, valakié a dézma, addig el ne hagyják azt onnét vinni, mignem minden dolgot szolgája dézmássa ott el nem igazítja és minden jó végben nem marad a megbántott féltől.

21. Ha ki dézma borát, vagy egyéb gabonáját pénzért a szegénységre akarná vetni, annak megvételével a szegénység ne tartozzék, ha pedig jó akaratjából megveszi, mind haszna, mind kára övé legyen.

22. A kik olyan salvus conductusokkal járnak, kit régen expediáltanak, affélének pénz nélkül sohul semmit ne adjanak. Ha salvus conductussok jó volna is, a mi abban vagyon irva, csak azt adják nékik.

23. A kiknek pedig semmi levelek nincsen, annak is sohult semmit pénz nélkül ne adjanak.

24. A kik a portáról lovakat hoznak, és oly salvus conductusok lészen, hogy egyet-mást adjanak nekik, affélék is egy helyen, egy napnál tovább ne mulassanak, hanem másnap onnét menten menjenek, és ne csak a szomszéd faluban, hanem illendő utat vegyenek, két vagy három mélyföldnyire, ha tovább mulatnának, ha levelek volna is, semmit ne adjanak nékik.

Mely articulusokat azon szász nemzetség kívánságára, kiíratván, akartunk nékik kiadatni, hogy mind ők, s mind a dézmások és utánjárók tudhassák ehez magokat tartani.

Sigismundus Báthori m. p.

(P. H.)

(A Halmágyi által vett s a m. Akad. birtokában lévő másolatról).

VIII.

1591. nov. 1—20.

A fehérvári egyetemes országgyülés törvényei.

Nos Sigismundus Bathorÿ de Somlÿo Waiuoda Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore pręsentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles et magnifici domini nobiles cęterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluanię et partium regni Hungariae ditionis nostrę subiectarum in generalibus eorum comitijs ad diem festum omnium sanctorum hoc est primum diem mensis Novembris proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et pręsentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi voluntate conclusos. Supplicantes nobis humilime vt nos vniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis prębentes beneuole accepta, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quoslibet vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum in generalibus corum comitijs ad diem festum omnium sanctorum hoc est primum diem mensis Novembris anno domini millesimo, quingentesimo nonagesimo primo Albae Juliae celebratis conclusi.

Az te nagyságod közinkbe béküldött propositióiból veszszük eszünkben kegyelmes urunk, minemű szűkséges okokból kénszerített nagyságod ez mostani üdőben öszvegyűjteni bennünket és az közönséges szükségeket előnkben adván, azokról

velünk egyetemben gondot és deliberátiót venni magának, mely nagyságod jó és dicséretes indulatját miképen ennek előtte minden üdőben, azonképpen most is szemünkkel látjuk és meg is tapasztaljuk, kiért nagyságodnak mind országúl nagy hálaadással tartozunk; könyörögvén az úristennek, hogy az mint ezt az hozzánk való jó affectiót, kegyes indulatot, nagy és szorgalmatos gondviselést nagyságodban oltotta és plántálta, azonképen naponként promoveálja is és hasznosbbá, foganatosbbá tegye szegín hazánknak jovára és megmaradására. És nagyságodnak is jó hirének nevének napról napra való terjedésére és magasztalására.

(1) Miért hogy penig te nagyságod sok külömb külömbféle szükséges dolgokat ad elönkben, mi es az te nagyságod kegyelmes intése és parancsolatja szerint mindenekről szólottunk és conferáltunk, végeztünk és minden közönséges végezésünket nagyságodnak offeráltuk és az nagyságod bölcs itíletíre támasztottuk.

Legelőször peniglen követvén régi jámbor eleinknek jó példájokat, az élő istennek, kitől nagyságoddal együtt minden jónkat és megmaradásunkat tartjuk, az ő tisztességét szemünk előtt viselvén és az te nagyságod kegyelmes intését is megbecsülvén, az religio dolgáról így szóltunk és végeztünk.

Látván te nagyságodnak nagy és bizonyos okokból való kévánságát, hogy te nagyságod lelkiesméretiben megnyughassék, azonképen mi es tanitóinkkal együtt semmi időben az mi rendünkben, állapatunkban meg ne háboríttassunk, végeztük azt, hogy te nagyságod jó maga ajánlásai és igíreti szerint az miben az meggyesi generalis gyülésünkben való végezésünkbe megbántattunk volt, azt te nagyságod nekünk restituálja és az hová az egyszer eltolláltatott helyekre a római religió újonnan inducáltatott volt, úgymint főképen Kolosvárra, honnan te nagyságod mindjárást kivétesse és ennekutána való üdőkben semminemű közönséges helyen való ceremoniáknak peragálására és celebrálására be ne bocsáttassa.

Azonképen egyébünnen való helyekről is, ha valahova akkori meggyesi gyülésbéli végez*(és)*ünk után noviter inducáltattanak volna, mindennemű helyekről kivitessenek, hanem te nagyságod Fejérvárott fő lakóhelyekben levő ecclesiája marad-

jon mindenképen meg nagyságodnak is bántása nélkül, kiben te nagyságod is aquiescálhasson és contentus lehessen.

Azonképen Monostoron, miérthogy gyakorlatossággal törvénynek és gyülésnek celebráltatására az isten te nagyságodat Kolosvárra viszi, legyen ott is te nagyságodnak az nagyságod lelkiismereti nyugalmára való tanitója, kiknek collegiumok ne legyen, és onnét az helyről sehova falukra imide amoda prédikálni tanitani ne menjenek, se Monostorhoz tartozó jószágokban, se egyébüvé, hanem az Monostorhoz tartozó faluk is tarthassanak oly tanitót, az miéműt ők szeretnek és akarnak tartani.

Az csikbéli klastrom több oda való helyekkel együtt, miért hogy onnét ez ideig is semminemű üdőben az római processió nem tolláltatott, az odabéli atyánkfiainak is conscientiájoknak acquiescálására maradjanak ezen állapatban, az mint ekkédig voltanak.

Ha hol penig az csiki község az mi religiónkban való prédikátorokat, tanitókat akar tartani, minden bántás nélkül és szabadon tarthasson.

Az feljül megnevezett helyeken küvül efféle római religión való tanitók mindenünnét kivitessenek és többé semmi helyekre ne plántáltassanak, ugy mint Fogarasból, Szeszermából, [1]) Hadadból és ha valahul egyéb helyeken volnának is. Azonképen scholájok, templumok ne lehessen sohult, se nagyságod jószágában, se senkiében, hanem az meggyesi generális gyülésünkbéli végezésünk szerint az mely atyánkfiai az római religión vannak, önnön magoknak egy-egy papot tartsanak, de jószágokban kénszerités és erőszak szerint községeket ne erőltessék.

Az recepta-religiókon valókat penig se jövedelmekben, se semminémű állapatjokban meg ne háborítsák.

Az mi penig az fejérvári mi religiónkon való ecclesiának, scholának és azokban való tanitóknak állapatjokat nézi, semmiben se személyekben, se jövedelmekben, se semminemő állapatjakban meg ne háboríttassanak.

---

[1]) Azaz: Szász-Hermányból.

Az templumnak építésére is nagyságodnak oly gondviselése legyen, mint ezelőtt való fejedelmek idejében volt.

Magyarországban penig Váradról és az szent-egyedi szentegyházról az meggyesi articulus minden czikkelében megtartassék.

Szőllősön penig és Hajón [1]) ha nem az meggyesi generalis gyűlés után introducáltatott az catholica religió ez után is helyen maradjon, ha penig valahova annak utánna introducáltattanak volna, kivitessenek mindjárást a meggyesi articulusban megiratott büntetés alatt.

Ennekutánna is semmi új helyekre bé ne vitessenek.

(2) Az mi peniglen az te nagyságod propositiójának második részét illeti, kiben nagyságod az végbeliekre való provisior gondviselést és azokban való praesidiumoknak elrendelését adja előnkben, azokat mi es látjuk igen szükségeseknek lenni. sőt könyörgünk is nagyságodnak, hogy nagyságod egyéb fő és nagy gondjai között ezekre az végbeliekre való gondviselését, ugy, az mint indította, continuálja, és véghez is vigye, hogy azokban való vigyázások és illendő gondviselés után, nemcsak ott az végekben lakóknak, hanem itt benn is hazánkban mi magunknak békességes és csendes megmaradások lehessen.

Ezekre peniglen és egyéb külömb külömbféle ez mostani jelen való és jövendő szükségekre tudjuk mi magunk is minemű subsidiumok kévántatnak. De mivelhogy nem tagadhatjuk szegin községünknek, kinek szüntelen való tereh viselésével kellett ekkédig mindeneket supportálnunk, fogyatkozását, nagyságodnak könyörgünk, hogy te nagyságodnak ezekre kegyelmes tekinteti lévén, mind tárházának s mind az közönséges subsidiumnak, ország jövedelmének dispensálására, erogálására oly gondja legyen, hogy mindenek jó, szükséges és hasznos helyekre költessenek, kik az hová lesznek és kelnek, nagyságod arra rendeltetett jó gondviselője által jó számvétel után végére is menjen.

(3) Az többi között ezt is hasznosnak itíltük, hogy mindenféle és mindenütt való tiszttartói nagyságodnak de kiváltképen az kamara ispánok tisztek és tisztességek alatt sóval

[1]) Más példányban : Sajón.

ne kereskedjenek, hanem minden industriájokat nagyságod hasznára convertálják.

(4) Továbbá miérthogy vettük azt is eszünkben, hogy te nagyságodnak udvarában mind magának s mind az környüle való udvara népének és az szolgáló rendnek tartására sok költsége megyen, kire az te nagyságod előtt való bódog emlékezetű fejedelmeknek mind bátyjának lengyel királynak ő felségének s mind atyjának, az meghólt kegyelmes urunknak oly gondviselések volt, hogy az országbéli szász papokat megtalálván felőle, minden székekben, minden plébánusoktól egy-egy quartát kévántanak és beszedtenek esztendőnként bizonyos arendában magoknak, mely quartákat annakutánna te nagyságod egyebeknek deputálván magát megfogyatkoztatta volna, hogy nagyságod nagyobb fogyatkozásinak occurrálhasson és lehessen honnan nagyságod mind magának s mind szolgáinak, udvara népének, naponként jövőknek járóknak, vendégnépnek, kik naponként az nagyságod auláját frequentálják, prouideálhasson, te nagyságodnak azokat az minden székekben való szász plébánusoknak abalienáltatott quartájokat ismég országúl, non obstante quacunque et quibusuis facta collatione in integrum restituáljuk ea conditione et lege, hogy te nagyságod azokat az feljül megírt szükségekre tartsa és semmi üdőben senkinek, semmi okkal, se esztendőnként, se durante bene placito, se vita durante se in perpetuum ne adja és ne conferálja.

(5) Ez mellett országunknak szokását rendtartását követvén az mire ez mostani üdőnek állapotjához képest szegin községünknek terehviselésével elegek lehetünk, avval is nagyságodnak mostani szükségét tekintvén, nagyságodnak ilyen subsidiumot rendeltünk, tudniillik minden portaszám szerint 99 pénzt, melyet ez jövendő szent Lucza asszon napjára igírünk nagyságodnak fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Az váradi épületre azonképen, kit kévánunk hogy te nagyságod annak módja szerint jó gondviseléssel continuáltasson, igírünk te nagyságodnak kapuszám szerint ötven pénzt.

Egyéb szükségre is, kiről te nagyságod megtaláltatott bennünket, látván azokat méltóknak lenni nagyságodnak az mennyire lehet nem akartunk megfogyatkozni, hanem rendel-

tünk azonképen kapuszám szerint huszonöt pénzt, mely hetvenöt pénzt ad festum conversionis Pauli proxime venturum igirjük nagyságodnak administráltatni.

Mely terehviselésre az székel uraink, atyánkfiai is igirik magokat.

Az szász uraink is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az egy forintot, hetvenöt pénzt kapuszám szerint az hagyott napokra nagyságodnak fogyatkozás nélkül beszolgáltatják.

(6) Miért hogy az törvények dolgában látjuk, hogy sok abususok vannak és inducáltattak, tetszett egyenlő akaratból, hogy ennek előtte való articulusok tartása szerint juridicus processus ne turbáltassék és haladék nagyságodtól senkinek külömben ne adassék, hanem ha kik extra terminos regni et in publicis regni negotijs vannak, vagy nagyságod maga dolgában bocsátaná el, azonkivül senkinek causája ne prorogáltassék. Ha kik ő nagyságától dilatiót és prorogatoriát extrahálnak, vagy könyörgésekkel találják ő nagyságát, az tábla lássa meg, kit vehetni elő, kit nem, ha kit az tábla törvény szerint úgy talál, hogy elől veheti, azt adjudicálják, a kit pedig nem, azt rejiciálják.

Az itílő mesterek penig series szerént itéljenek.

(7) Az quinque casusok extra seriem minden nemzetnek az ő terminusán megitíltessék.

(8) Könyörgünk ezen is nagyságodnak, hogy mikor az úristen csendességet és békességet ád, nagyságod az törvényeket minden nemzetnek az ő terminusán szolgáltassa.

Az székelységnek az ő terminusokat szolgáltatná nagyságod Vásárhelt, a mikor lehet és az nságod dolgai szenvedik.

Az nemességnek és magyarországi urainknak az helynek mivoltáért mikor te nagyságod alkalmatossága mutatja, nagyságod terminusokat Kolosváratt celebráltassa.

(9) Minthogy sok dolgok appellatióban pendeálnak, nagyságodnak könyörgünk, hogy nagyságod azokat minden nemzetek terminusa alatt megláttassa.

(10) Vannak sok panaszolkodások minden rendeknek, hogy az ispánok és királybirák tisztekben negligensek lévén, törvént nem szolgáltatnának, vannak olyak is az székelységen

való királybirák közűl, kik házoknál szolgáltatnának törvént Végeztük azért, hogy minden ispánok és királybirák székes helyeken nem házoknál szolgáltassanak törvényt, az ő hivataljokban eljárjanak; ha kik penig negligensek és tisztekben el nem járnak, tisztektől priuáltassanak és nagyságod conferálja olynak, ki hivataljában nagyságodnak és törvénnek meg ne fogyatkozzék.

(11) Az noua donatiót penig de regimine officii sui az kik in pacifica possessione bonorum suorum voltanak, iuxta continentiam decreti mindennek instantiájára megadják.

(12) Végeztetett ez is, hogy ez a clausula saluo jure fisci, miérthogy minden törvény processusában mind az decretumban és minden királyok levelében inusitatum, teljességgel deleáltassék és ezután semmi donatióban vagy priuilegiumban ne irattassék.

(13) Továbbá semminemű tiszteket te nagyságod vita durante vagy perpetuo ne conferáljon, sőt ha kik volnának is, tolláltassanak és függjenek teljességgel az nagyságod arbitriomától, hogy ehez való bizodalomban gondviseletlenségre való ok ne adassék, hanem valamikor nagyságod akarja, megváltoztathassa.

(14) Miért hogy látjuk azt is, hogy az gonoszság, de főképen az órság mely igen eláradott közöttünk, kit nem egyébből vélünk lenni, hanem az büntetésnek ritka voltából, végeztük országúl, hogy az ispánok és királybirák, nem úgy, mint ennekelőtte, hanem az ő tisztekben gyorsabbak legyenek, mikor valakire ki akarnak menni, széket hirdessenek és a székből induljanak ki, kikkel két-két nemes embert bocsásson az vármegye. Az mely felé penig menni akarnak és a hol megszállanak, ne terheljék az szegin községet külömb-külömbféle fizetésekkel és gazdálkodásokkal, hanem minden kaputól adjanak két-két pénzt és minden két kaputól egy-egy tyukot és egy-egy véka zabot, szükségekre kinyeret, és lovaknak szénát. Ez kivűl semminemű üdőben az szegín községet semmire ne kénszerítsék.

(15) Esnek naponként ilyen panaszolkodások is, hogy vannak némely emberek, kik nem gondolván sem az istennek, sem az embereknek törvényével, jószágokban ótalmok alatt

tudva orvokat tartanának, kiket miérthogy nem illik jámbornak oltalmazni, tetszett országúl, hogy ennekutána semmi rendbéli emberek, se úr, se ispán, vagy egyéb tisztbéli, se nemes ember jószágokban, se házokban efféle latrokat, orvokat, se egyéb proscriptusokat, felelőket tudva ne merészeljen tartani és patrocinálni neki. Ha penig valaki ellen megbizonyéttatik, hogy tudva tartaná és lopásával, egyéb gonoszságával élne jobbágyának, az Sigmund király decretuma continentiája szerént, ha tisztbéli ember, tisztitől priuáltassék, és olyan büntetéssel büntettessék, az mit az malefactor érdemlene.

(16) Az mely nemes ember penig afféle proscriptus embert megfog és ispán kezéhez nem adja, hanem megsaczczoltatja és elereszti, az ispán mox et de facto megbizonyodván az dolog, afféle nemes ember jószágán díját az elbocsátott latornak megvehesse.

(17) Biharvármegyében penig tartozzék az váradi kapitán segitséget adni az vármegye viceispáni és szolgabirói mellé az cz irkáláskor.

Az czirkálás penig elsőben is az te nagyságod és az urak jószágán kezdessék el és nemesség jószágán végeződjék el.

(18) Végeztük azt is, hogy ennekelőtte való végezésünk szerint mindenféle causák itt az nagyságod birodalmában minden székről, valami három forint felett vagyon juxta contenta decreti, nagyságod táblájára appellatióban elbocsáttassanak, mind jobbágy megkérésbeli dolog és mind egyebek mind az magyarországi vármegyékből és egyéb törvéntevő helyekről.

(19) Vannak oly tiszttartók, hogy contumacia ducti nagyságodnak egynehány mandatumára is az causát nem transmittálják. Azért az kik az nagyságod parancsolatjára ekképen nem transmittálják, az fiscalis reá hijja és de facto kétszáz forinton maradjon ellene, ki minden engedelem nélkül rajta megvétessék.

(20) Az mely causans az vármegyén causájában succumbál és az táblára appellálja és ott is revideáltatván, ha succumbál és novum judiciumot impetrál és az novum judicium mellett is succumbálván, appellálni akarna, a mint ez decretum is contineálja, el ne bocsáttassék, hanem ha mi errort committálnak procuratorok, minekelőtte transmissióját az tábla

revideálná, azelőtt éljen az novummal és cum tota serie appellálhasson.

(21) Tetszett ez is az régi articulusok tartása szerént, hogy se úr, se nemes ember, se senki, más birodalomban nagyságod hire és akaratja nélkűl ne járhasson, hogy efféle szabad járásból valami veszedelem hazánkra ne következzék.

(22) Az szász nemzetség, ki hazánknak nem kisebb tagja és ornamentuma, panaszolkodott, az köztök való alá s feljárók minden rendbéliek az községnek minémű nagy terhekre, inségekre és elviselhetlen nyomorúságokra volnának, úgy annyira, hogy esztendő által effélékre való költségek az ország adaját meghaladnák, kiben ha valami határozás vagy tilalom nem lenne, rövid nap úgy elfogyatkoznának, hogy sem magoknak, sem az ország hasznára elégségesek nem lehetnének. Azért szemeink eleiben vévén ilyen nagy nyilván való oppressiójokat, végeztük egyenlő akaratból, hogy effféléknek licentiájokat erős tilalommal, jó gondviseléssel nagyságod teljességgel praecidáltassa és mindeneket efféle violentiáktól megtartóztasson. Az szegín szászságnak szabadságokat mindennel helyen tartassa, liberálja és defendáltassa nagyságod őket, kiben oportunis remediis nagyságod mindenek ellen élhessen, de ők is efféle köztök járóknak szállásokról és élésekről pénzekért prouideáljanak.

(23) Az görögöknek ez országbau való béjöveteleket és minden helyeken való szabad járásokat mindenkor veszedelmesnek láttuk és itéltük, kiknek béjöveteleket és kereskedéseket csak az egy okból végeztük volt, hogy az török marha olcsódjék, azt penig, hogy tallért, aranyat ki ne hordjanak, megtiltottuk volt, kiből az következett, hogy mindennemű marhákat, valamit béhoznak, eldrágitották, sőt naponként nevelik árát. Evvel nem elégedvén az itt való csizmaziáktól afféle marhát nyereségre felszednek. Tetszett azért, hogy az közönséges görögök, kinek örökségek és házok az nagyságod birodalmában nincsen, azok az letévő helyeknél bellebb ne jöhessenek.

Az kiknek penig házok, örökségek az nagyságod birodalmában vagyon, azok is küljebb marhavételre az letévő helynél ne menjenek, de azok is csak török marhával kereskedje-

nek. Ha kik e kívül cselekednek, ő magok megfogassanak és marhájok elvétessék, karácsonig penig ez országból mindenestől kitakarodjanak.

(24) Tetszett az is, hogy régi végezések és az meggyesi utószori generalis gyűlésben való articulusoknak continentiája szerint, mind Magyarországban, mind Erdélyben, mind kamarákról, városokról és minden egyéb helyekről nagyságod az jobbágyokat megadassa.

Azonképen Váradról és Váradhoz tartozó jószágból az szolgabirák kérésére tartozzanak megadni.

Lugasról és ahoz tartózó jószágokból is ennek előtte való szobott *(szabott)* tereh alatt az jobbágyok megadassanak.

Azonképen Sajóról, Bethlenről, Szeszermánból, Gyaluból, Görgényből, Királyújfaluról, Abrugbányáról és ezeknek tartományokból efféle szökött jobbágyokat kiadjanak.

Az ispánok, szolgabirák efféle helyekre bémehessenek és az elszökött jobbágyokat megkérhessék és executiót tehessenek.

Zilahról, Tasnádról és ezeknek tartományából és generaliter efféle szökött jobbágyok megadassanak.

(25) Udvarbirák penig és tiszttartók efféle jobbágyok kéréseknek causáiban törvént álljanak az vármegye székin mind Erdélyben s mind Magyarországban.

(26) Végeztük azt is egyenlő akaratból, hogy az kamaraispánok az régi végezéseknek tartása szerint minden nemes embernek háza szükségére sót adjanak és egy táska darabnak vágásáért egy sóvágónak többet ne adjanak kilencz pénznél, az felvenásáért *(felvonás)* penig egy pénzt adjanak, ne saczczoltassák azonképen mint az előbbi kamara ispánok.

Azonképen az székely urainknak is házok szükségére elegendő sót tartoznak adni.

(27) Vannak panaszolkodások az kolosvármegyebeli és hunyadvármegyebeli atyánkfiaitól, hogy az kolosmonostori és gyalai vámon magok szekerén vámot vesznek. Tetszett azért, hogy a régi szokás szerént az nemes ember szekerén vámot ne vegyenek, hanemha kereskednek, de azt is annak módja szerint vámolják, fellebb ne saczczoltassák se itt benn, se Magyarországban.

(28) Panaszolkodtak az dézmások felől is, kik főképen az székely földen minden falubéli birákon nagy saczczoltatásokat és szokatlan gazdálkodásokat cselekednének, kin hetven pénzt, kin nyolczvant vennének gazdálkodásért. Ezek felett kepéjeket is igen felemelték volna. Végeztetett, hogy az mivel az birák dézmásoknak gazdálkodhatnak, elégedjenek meg vele, feljebb semmivel ne saczczaltassák őket. Bárányokat, malaczokat tovább szent Márton napjánál rajtok ne tarthassanak. Az kepét is csak a régi mód szerint kévánják meg rajtok, törvéntelen kepével őket ne bántsák.

(29) Miérthogy némely vármegyékben az jobbágyok megkérésében ilyen abusus jött bé, hogy füstire kell menni és ott ugyan meg kell fogni, kergetni, kiből támadások is történnek. Tetszett, hogy efféle elszökött jobbágyokat az vármegyéken is és egyebütt is jószágában az földes urától biróval megkérhessenek, vagy tiszttartójától vagy birójától és afféle jobbágyoknak megkérésében az egyéb vármegyéknek jó módjok és szokások szerint procedáljanak.

(30) Végeztetett ez is, hogy a Magyarországban valakik az nagyságod ditiójában erősséget bírnak, erősségeknek melléje jűjjenek és hol az szükség kivánja, nagyságodnak és az országnak ott szolgáljanak. Ez jöve *(sic)* gyűlésig penig melléje jőjjenek, ha nem jönnének, jószáguk confiscáltassék.

(31) Látjuk azt is, hogy az mies emberek mindent eldrágitottak, tetszett azért, hogy miképen az bódog emlékezetű István király vajdaságában ahoz rendelt főszemélyek által Szebenben meglimitáltattak volt, nagyságod ez jövő karácsonig bocsássa főemberét oda és most is ott Szebenben az akkori mód szerint és ez mostani időhöz képest mindenféle mives embereknek míveket meglimitálják.

(32) Tetszett országúl ez is, hogy nagyságod az országnak fő és közönséges dolgaiban tanácsinak deliberatiója nélkül semmit ne cselekedjék. Az tanácsurak közűl penig ha valamelyik vagy betegsége vagy egyéb nagy dolgai miatt ide nagyságodhoz nem jöhetne, nagyságodat levele által consulálja és tetszését vegye benne.

(33) Végeztetett ez is, hogy az director proprie az megygyesi articulusok szerint csak az ő tisztiben járjon el.

(34) Miért hogy az váradi uraim az míves népnek mivekről ő közöttök mindenekről bizonyos limitatiót töttek, tetszett, hogy az a limitatió helyen maradjon és nagyságod adjon autoritást reá, hogy publicáltassék és observáltassék.

Kraszna és Középszolnok vármegye is ehez tartsák magokat.

(35) A hol megyékben prédikátort tartnak, végeztetett azok felől, hogy egy avagy két személy se nemes ember, se paraszt annak fizetésétől magát ki ne vonja. Ha penig idején korán az prédicátor bérit meg nem aduá, azon megye avagy falu három forint birságot vehessen rajta és az bérit is megvehesse.

(36) Tetszett ez is, hogy semminémű vadbőröket az országból ki ne vigyenek és valamely városi polgármester avagy királybiró erre gondot nem viselne, az director reá híjja és kétszáz forinton maradjon. Ezek kivűl minden harminczadosok, mindenek egyebek, az kik reá találnak, efféle vadbőröket elvehessenek. Azonképen egyébféle bőröket is ki ne vihessenek.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subjectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosdem ac omnia singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos benevole quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intercrit observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae, die vigesima mensis Novembris. Anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo supra dicto.

(A fejedelmi pecsét helye). Lecta.

(Eredetije a nagy-szebeni Bruckenthal muzeumban. Art. Diaet. Auth. Transylv. s egy más eredeti dr. Teutsch superintendens úr nagy-szebeni gyűjteményében).

IX.

1592. márcz. 28.

Kopácsi Maximilián főherczegnek tanácsokat ad incognito utazását illetőleg.

Serenissime rex princeps ac domine domine mihi semper clementissime.

De discessu maiestatis vestrae ex noua ciuitate ita omnibus constat hic, ut nihil magis; quod habitu Vngarico, ea re in eam omnes uenere, etiam ij opinionem, quibus antea negotium incognitum fuit, ut putent maiestatem vestram in Vngariam esse profectam; multi in uarias eunt, uti in re noua atque inopinata fit, opiniones de hac maiestatis vestrae profectione. Scribam quod res est; legatis Sueci, qui Pragae sunt, paucos post dies, postquam huc appulissent negocium innotuit, quo eorum tractandi rationes, quantum suspicor, plurimum fuisse impeditus (sic); rei additum est commentum, eo nimirum maiestatem vestram profectam, ut adiuncto sibi cardinali Bathoreo, iter horum in regressu, si praesertim filia Archiducis Caroli nuptum regi ducatur, perturbet. Cuiauiensis, alio quidem praetextu, re audita, certum in Poloniam ad Suecum celeri cursu expediuit tabellarium. Haec quum ita sint, pro summa sua prudentia perpendere apud se maiestas vestra potest, quantam hostibus suis dederit inquirendi, peruestigandique occasionem quo maiestas vestra profecta sit, quid agat, quid moliatur, qua et quando reuersura; vnde eosdem et de itinere intercipiendo et de maiestate vestra perdenda anxie atque solicite laboraturos.

Neque existimet maiestas vestra ita clam fore regressum suum quam fuit discessus; proinde summa diligentia operam maiestas vestra det, ne dum rem clam (quod iam ad multa regna transijt) esse arbitrabitur, hac persuasione in errores labatur et quod deus optimus maximus auertat, periculum sibi ultro accersat. Triduum ante mihi a quodam Vngaro (admonitus sum, ut tacerem) dictum est, maiestatem vestram esse

apud comitem Stephanum de Bathor in arce Eced. Si tam longe maiestas vestra profecta est (qui locus quidem colloquio cum Bathoreis instituendo aptissimus est) et iam tacite circumferatur, isthic esse, aut iam fuisse, cogitare potest maiestas vestra rem amplius non posse celari. Proinde nihil consultius quam ut se maiestas vestra detegat, et diligentissimam atque exquisitam sui custodiam Cassouiae tum ex Germanis cataphractis tum ex Vngaris pro itinere faciendo constituat, et praesertim ab Eperies usque ad montem, cui nomen est lingua Vngarica, Phatra. Omnium tamen maxime sunt duo loca quae latrocinijs Polonorum possunt infestari, mons Braniazka in primo ingressu in comitatum, quod Sepusium appellatur. Hic aliquoties etiam parentis piae memoriae maiestatis vestrae literae a Polonis fuerunt interceptae tunc quum cum Stephano Bathori de Poloniae regno esset contentio; hic semel Caspar Bekős, nisi admonitus fuisset, in insidias ex uoluntate regis Stephani (nondum inter eos erat facta concordia) factas incidisset; ego perinde per exploratorem Ruberj quem in Polonia alebat, nisi admonitus fuissem Loiczouiae, eodem in loco cum literis genitoris maiestatis vestrae captus fuissem; sed fraude cognita, rustico habitu transiui. Per Sepusium praeterea, quod maiori ex parte Polono paret, tutum iter maiestas vestra habere non potest. Die ac nocte ex arce Lÿblo et praesertim in oppidis per quae maiestati vestrae transeundum est, insidiari poterunt; et quum iam illis de discessu maiestatis vestrae certo constet, crediderim clandestinas iam esse insidias factas, et ubique exploratores constituturos, qui diligentissime de tempore reditus, et quo itinere, inquirant, atque inuigilent; locus etiam a Lucina pago usque ad Hibe oppidulum propter montes syluas saepissime latrocinijs infestatur. In quibus omnibus cauendis summam ut diligentiam maiestas vestra adhibeat necesse est, loca enim ista nisi se maiestas vestra tutissima atque fidissima muniat comitiua atque custodia, insidijs Polonorum faciendis sunt satis idonea; habitu mutato per dispositos equos iter facere, ob easdem causas minus consultum uidetur. Praeterea (in qua re si erro, veniam a maiestate vestra clementer dari expeto, facit hoc singulare ac sÿncerum meum erga maiestatem vestram

studium) si nihil ex animi sententia in colloquio et praesertim de concordia cum cancellario Polonico transactum est, non alienum a sapientiae prudentiaeque laude est, cogitare omnia fuisse fricata atque ideo colloquium institutum fuisse ut explorato maiestatis vestrae animo atque omnibus, studij uoluntatisque rationibus per amicitiae simulationem cognitis, in posterum tempus omnem de Poloniae regno maiestatis vestrae conatum exactius impediant. Quid? Imo ut eiusdem uitae tollendae ij ipsi, qui colloquium expetiuerunt, et potissimum cancellarius maiore oportunitate possint insidiari. Haec eo a me scripta sunt rex serenissime, quod maiestatem vestram cum amore ac pietate ueneror, foelicissimosque rerum eiusdem successus ex animo cupio; atque utinam hoc iter felicissime succedat maiestati vestrae, unde augustissimae familiae Austriacae laus, honor, decus atque summum emolumentum succrescat. Deus optimus maximus ut diutissime maiestatem vestram incolumem conseruet, rerumque eiusdem successus adaugeat, deuotissime exopto. Pragae pridie festi Paschae 1592.

Serenissimae maiestatis vestrae.

Fidelis ac humilis seruus
Franciscus Copaczj.

Hoc mihi ultimo uenit in mentem, si maiestas vestra se deteget, diuulgandum forte erit maiestatem vestram non colloquij cum Bathoraeis, sed lustrandae illius prouinciae causa ad animi recreationem fuisse profectam.

Jegyzet. Írva Maximilián főherczegnek mint választott lengyel királynak.

(Egykorú hibás másolat Bécsben a titkos levéltárban).

X.

1592. ápr. 29.

A fehérvári országgyülés elé terjesztett irományok.

Litterae imperatoris turcarum per Mustafa csauszium Albae Juliae 1592 die 29. Aprilis illustrissimo principi exhibitae.

Erdélyi vajda isten adja minden dolgodban jódat és előmeneteledet. Ezen levelem hozzád érkezvén, így értsed, hogy én nékem és az én portámnak fejet hajtottál és ide hajlottál s mint az többi kik fejet hajtottanak, te is rabom vagy, és az én kapumhoz, ajtómhoz az miképen igazságodat mutattad én is mindenkor te reád gondot viseltem; az adót mindenkor beküldötted, de 998 esztendőbéli adódat ide nem hozták. Eddig minden hívséged, igazságod megvolt az én portámhoz, azért az én parancsolatom hozzád jutván, ez esztendőre való adódat is kiszítsd meg, ez dologért küldtem hozzád levelemet. Mustafa csausz és az dragomán mikor hozzád érkeznek, ezt a dolgot egy szálig se halaszd máról holnapra, hanem ezt készítsd meg, hívségedet, igazságodat mutasd meg; az mi abban az esztendőben hátramaradott volt, azt is héja nem lévén, mennél hamarább lehet, sietséggel küld bé tárházamba, úgy gondolkodjál, hogy ez adót, a ki hátramaradt volt, igen hamar béküldjed, ebben semmi fogás és követség nem köll. Őrizd ettől is magadat, hogy erről ide levelet irnál, vagy más módját keresnéd, mert az nem lészen. Ennek mihelyt szerit teheted és onnét elindítod, írd meg ide énnékem és az kivűl is minden dolgodat megírjad. Ez az adó, hogy odamaradott, ebből esett, hogy egy napról másra halogattad az béküldését. Ennek meg köll lenni, sem mulatság, sem haladozás ebben nem lészen, hanem mennél hamarébb lehet, ezt béküldjed. Az én levelemet meghigyed. Az más holnapban költ.

Littarae Ferhád Bassae eodom tempore et per eundem allatae.

Az erdélyi vajdának köszönetemet, barátságomat írom.

Az kigyelmed jámborságát, hívségét és szolgálatját az hatalmas csaszárnak mind eleiben adtam, megmondtam, meg is irtam és mindent az hatalmas császár megértett. Az adót mindenkor béküldte kegyelmed, de az 998-iki adó bé nem jött, kiről ne gondolkodjék kegyelmed és imide-amoda ne halaszsza, hanem szerét tegye kegyelmed. Erről pedig az hatalmas császárnak levele is ment Mustafa csausz tolmács által, és az kegyelmed kihája Gávay Miklós által, kik mikor hozzád érkeznek hidd meg azoknak szavokat és az fényes portára, az mint eddig voltál, most is hívségedet azonképen megmutas-

sad. Ennek előtte az mely adó hátramaradott, mennél hamarább lehet az hatalmas császár tárházába kegyelmed beküldje, ez a hatalmas császáré és ennek meg köll lenni. Ehhez semmi gondolkozás, sem emide, sem amoda való halogatás nem köll; ha kérdi kegyelmed, ez az adósság miért lött, ezért hogy az adónak béküldését egy napról másra halasztottátok, ezt most nem köll halasztani, hanem az hatalmas császár levelére tekéntvén, mennél hamarébb lehet, szerét tégye kegyelmed és béküldjed. Ugyanakkor költ.

Litterae imperatoris turcarum allatae per Mustafa csauszum exhibitae. Albae Juliae 1592. die 29 Aprilis.

Erdélyi vajda Báthori Zsigmond, isten adja minden jódat. Ez én levelem hozzám jutván, így értsem. Ennek előtte az én kapum sarkára levelet irtál volt, hogy megakarnál házasodni, könyörgöttél is nékem, hogy azt megengedjem, melyet énnékem az fő basa vezér elömbe adott, és én is néked megengedtem. De hogy az mely királyok ennek előtte ott Erdélyben voltak, az miképen azok ide fejet hajtottanak, hívek voltanak, te is azoknak társa egyike vagy s légy, és hogy az kik az én hitemnek ellenségi, ugy mint bécsiek, velenczések, hispanusok, flanderek, florencziaiak, azokból ne házasodjál, mert soha nem engedem. Azért mikor kezedben adják az én parancsolatomat, az kit venni akarsz, honnét való légyen, az azok közűl légyen-e, kik én hozzám hajlottak, vagy ellenségem, úgy mint bécsiek, velenczések, hispanusok, flanderek és florencziaiak közűl való, mert azokból feleséget venni soha nem engedem. Micsoda nemzetségből és kit akarsz venni, írd meg portámra, ezt pedig igazán megirjad. Mikor ezt megírod énnékem, én is választ tészek reá, és az mit parancsolok, ahhoz tartsad magadat, és a szerint házasodjál meg, őrizd magadat, hogy az én parancsolatom ellen semmit ne cselekedjél, így értsed. Az más holnapban költ.

(A m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya: »Acta publica Transyluaniae 1594—98« című gyűjt. fol. 366.)

XI.

1592. apr. 25.

Följegyzés a fehérvári országgyűlés szászlized fölötti vitájáról.

a. a. die 25 April. Albae Juliae
Haner Hist. Mnscp. p. 777.
Acta Diaet.

Sig. Bathory princeps Transiluaniae celebrauit Diaetam memorabilem.

Aperiebat annus 1592 comitia Albae Juliae, in quibus magno clamore et tumultu id agebatur, ut in singulis Saxonum sedibus integrae decimarum quartae exarendatae gratis fisco per Regnicolas offerentur; quod et publico decreto statutum volebat. Obstitit vero his mascule tam superintendens Lucas Unglerus et Albertus Hutterus alias Hueth et hungaris Siveg nominatus regius judex Cibiniensis et comes nationis Saxonicae confirmatus. Hi enim bini ad faciem principis prostrati protestati sunt non esse hunc consensum trium nationum, nec se ullo modo sua privilegia piorum olim regum munificentia donata tam facile abjicere aut prostituere posse, sed et sibi necessario etiam ad sanguinis effusionem usque defendenda esse. Proinde se orare ut gentem Saxonicam e tribus non minimam paterne princeps respicat etc. Ad quae princeps respondit: se cum suis de modo pacificationis inter regnicolas et ecclesiasticos deliberaturum. Quibus praemissis tandem stetit hoc anno in comitijs Mediensibus.

(A Fáy-féle gyűjteményből, a medgyesi gymnasiumban).

XII.

1592. ápr. 19—26.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio waiuoda Transsylvanus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spec-

tabiles et magnifici domini nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam Jubilate, hoc est decimum nonum diem mensis Aprilis proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati,exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos vniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quoslibet, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungarię ditioni huic subiectarum in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam Jubilate, hoc est decimum nonum diem mensis Aprilis, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk nagyságod közinkbe küldött izenetit, kiben adja nagyságod előnkben, minémű új és szokatlan terhek kezdettek volna ez országra szállani, kiknek eleiknek vételére és eltávoztatására, valami hazánk és magunk javáért kévántatott, semmit nem praetermittált volna nagyságod, miképpen hogy ez után is azon kegyelmes gondviselését akarná hozzánk mindenkor megtartani és mutatni, intvén arra bennünket, hogy mi es meggondolván ez mostani időnek állapatját, az dolgoknak és szükségeknek nagy voltát, az mi ez gondviseléshez kévántatnék, abban nagyságodnak, magunknak és hazánknak meg ne fogyatkoznánk. Azért megtapasztaltuk kegyelmes urunk, meg is szolgáljuk nagyságodnak minden üdőben reánk való kegyelmes gondviselését. könyörgünk nagyságodnak, hogy nagyságod ezután is

ilyen jónkra és megmaradásunkra való gondviselését meg ne vonja tőllünk, kérvén az úristent, hogy nagyságodat segélje reá, és minden jónkra való igyekezetiben igazgassa, vezérelje úgy, ki által ezután is hazánkban csendes és békességes nyugodalmunk és megmaradásunk lehessen.

(2) Az mi penig nézi az mi subsidiumunkat, melyek az nagyságod gondviseléséhez kévántatnak, értjük mi magunk is, és mostan ugyan valóban látjuk is, az dolgoknak nagy voltát, és az időnek állapatját. Mivel hogy penig az portára való adónak idején való beszolgáltatása ezek között egyik fő dolog, arra ígírünk nagyságodnak kapuszám szerint kilenczvenkilencz pénzt az jövő junius hovának első napjára beszolgáltatni. Ezen kivől az szükségekre, kik csak ez napokban találták nagyságodat és hazánkat, ígírünk nagyságodnak ismét kapuszám szerint egy-egy forintot ez jövő julius hovának első napjára fogyatkozás nélkül beadni.

Mely terehviselésre az székely uraink atyánkfiai is egyenlőképen ígírik magokat.

Azonképpen az szász uraink is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az megírt napon minden kaputól az két forintot nagyságodnak beszolgáltatják. Könyörgünk nagyságodnak, tekintvén nagyságod szegín kösségünknek romlott állapatját, vegye jó kedvvel tőllünk; ez után is, az mire elegek leszünk, nagyságodnak és hazánknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni.

(3) Továbbá ezen gyülekezetünkben több szükséges dolgainkról is szóllottunk. Tetszett azért először, hogy miképpen nagyságod az limitatiót véghez vitette, azt immár observáltassa is nagyságod mindenütt az birodalomban; mely ellen ha ki cselekednék, az nagyságod directorától citáltatván, az városbeliek in ducentis conuincáltassanak, székes helyeken penig hasonlóképpen az vármegye ispáni és királybírák büntessék. Váradon penig ha kik transgrediálnák, az bíró büntesse; ha meg nem büntetné, az director az bírót reá híhassa érette.

(4) Végeztetett ez is, hogy az ispánok az gonosztevőket mindenütt kergethessék, mind az nagyságod jószágában s mind az urakéban, nemességében, akárkiében, főképpen Bihar vár-

megyében, Krasznában, Szolnokban, Betlenben, Thasnádon, Csúcson, Királyfalván, Gyógyon, Sajó tartományában s egyebütt is, és az gonosztevőket is személyválogatás nélkül megbüntessék, és az előbbi articulusok tartása szerént minden egyéb legitima executiót is tehessenek; az mely ispán penig kedvezésből afféle helyekre be nem menne, az tisztitől priuáltassék.

(5) Értjük azt is, hogy az nagyságod jószágában, főképpen Csíkban, afféle gonosztevőket meg nem büntetnének, hanem azoknak czirkálásában az királybíró külön notariust tartana, és csak birságolná őket. Tetszett azért, hogy ott is afféle abusus tolláltassék, és az gonosztevők, mint egyebünnét, onnét is kikerestessenek; az czirkálásban penig nem más valaki, hanem az hitös notarius legyen; ha az királybiró az ellen valamit tiszti kűl cselekednék, az is ab officio priuáltassék.

(6) Miért hogy az székelységen, kik az kapitánoktól, kik egyébképpen, nulla rationabili de causa olyak creáltattanak lófejekké, kik mind személyekkel mind szerekkel arra elégtelenek és alkalmatlanok, végeztünk erről, hogy efféle héában való emberek, kik arra az szolgálatra elégtelenek, afféle szabadságban ne tartassanak, hanem az kapitánok innét haza menvén, az királybírákkal együtt, tizenötöd napra megmustrálják őket, szereket, szerszámokat, és ő magok személyét meglátogassák, és valakik az újonnan creált lófejek közűl arra elégteleneknek találtatnak, pro rei merito statuáljon úgy nagyságod felőllök, hogy az többi is azt látván az készen lételre inkább reá igyekezzenek.

(7) Az szolgák dolgából, úgy mint lovas legények, lovászok, inasok, szekérvezetők, béresek és egyéb akármicsoda rendbeliek legyenek, miért hogy gyakorlatossággal nagy sok injuriák, háborúságok és perpatvarok szoktak támadni, annak felette nagy kárvallások; mert találtatnak ilyen álnakok, hogy mihelt megruházza az urok, felkelnek és elszöknek, béreket esztendejek előtt felveszik és elmennek vele; ezek felett nem tudván afféle álnak szolgának mi vagyon szűében, házában valaki befogadja, ki occasiót várván, vagy lovával, vagy egyéb marhájával elszökik: végeztük azért országúl, hogy ennek utánna minden rendbeli szolgák, kik az ő esztendejeket urok-

nál jámborúl eltöltik, az ő uroktól arról levelet vegyenek, és levéllel járjanak, valamely penig levél nélkűl járna, tehát az ilyent szabad legyen mindennek megfogni, és mindaddig fogva tartani, míglen végére mehessenek, kicsoda, honnét való, és mi dolgos legyen. Ezenképpen, ha valahul efféle szolgákat széllel búdosni találnának lovastól, és ismeretlenek volnának, urokról jó számot nem adhatnának, hasonlóképpen megtartóztathassanak, még dolgoknak járásoknak végére mehetnek, hogy ebből abusus ne lehessen. Ha valaki efféle szolgának, ki esztendejét jámborúl kitöltötte volna, és el akarván hadni urát, az levelet nem akarna neki adni, hogy kedve ellen tovább tartóztathassa, tehát az ilyen szolga valamely szomszéd nemes embertől, birótól, ispánoktól, protestálván és dolgát verificálván, levelet vehessen és annélkűl ne járjon. Az ki penig állevéllel járna, ha conuincáltatik, felakasztassék.

(8) Valaki penig efféle szolgát, kinek levele nem volna, megfogadna, és valaki ezért keresnéje, díján maradjon az szolgának. Ha mely szolga esztendejét jámborúl kitöltvén, és kárt neki nem tévén, el akarna tőlle menni, és az ura nem akarna neki megfizetni, az vármegye ispáninak és királybíráknak panaszolkodjék felőlle, kik jó bizonságok által megértvén az dolgot, mox et de facto efféle szolgát tartozzék az ispán vagy királybiró, afféle nemes ember jószágából szolgálatjáról megelégíteni.

(9) Miért hogy penig az major és juhász pásztorok miatt is untalan sok kárvallások történnek, tetszett, hogy azok is, mikor idejeket kitöltik, és számot adnak, uroktól való elválásról levelet vegyenek; ha penig valaki efféle levél nélkűl való pásztort tartana, attól az kinél leszen törvént kérvén felőlle, tartozzék az is mox et de facto az olyan pásztor felől törvént és executiót is annak módja szerint szolgáltatni; ha törvént és satisfactiót nem impendálna, afféle majort és juhász pásztort megfoghasson.

(10) Végeztetett ez is, hogy ez elmúlt, itt Fejérváratt celebráltatott generalis gyűlésbeli és ezelőtt való articulusok tartása szerint senki, se úr, se nemes ember, ez országon kivől se levelével, se emberével, nagyságod híre nélkűl sohová és senkihez jártatni ne merészeljen; kire nagyságod valóban reá

is vigyáztasson, és valakik az articulus ellen ezt meg mernék cselekedni, nagyságod az artikulusokban megírt poenával meg is büntesse.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos vninersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta nostra ciuitate Alba Julia, die vigesima sexta mensis Aprilis, anno dominj millesimo quingentesimo nonagesimo secundo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban Jos. Com. Kemény Codex Auth. art. Diaet. Trans. I. köt.)

XIII.

1592. május.

Hardeggh jelentése a fehérvári aprilisi országgyülésről.

Aus Siebenbürgen wirdt Ich glaubwirtig bericht.

Nachdem der Weÿda in Siebenbürgen ain Versamblung der Landtleuth gehabt, Vnnd ainen vom Adel Ladiszlaus Salansi (Zalánczi) zu den Stenden geschickht, welcher vermeldt hat, das sein herr der Weÿda Ine zu den Stenden abgefertigt Inen anzuzeigen wie das der Türggische Keiser ainen Zauschen zu Ihme geschichkt und begert ain starrkche verehrung in gellt, Alsz nemblich von einer Porrten zween Taller, welches sich vasstt auf ain hundert Tauszent Taller lauffen

wierdt, Obwol biszher dergleichen Schazung im Landt nie gewest, so khan er alls ain Vatter des Lanndts ÿe khain mitl finden, wie Sÿ sich des Türggen begern wiedersezen sollen, dann Sÿ wehren vnder des Türggen schuz, vund er helt albereit sein Hanndt in Landt, sondern Er wiszt khain ander Mitl, alsz dass Sÿ sich mit ihrem Gellt schüzen so lanng dasselbe werth, alszdan so möche es gehen, wie der liebe Gott wöll. Derenthalber versech Er sich, die Stende werden seinen treien Rath hierinnen volgen, unnd solches guetwillig eingehen, wie Er von selbst in seinen aignen Güettern solches anfangen einzubringen und dargeben will.

Zum andern hat der Gesambte vermeldt, der Türggische Kaiser hat seinen herrn embietten lassen, das Er khaine aus Italia zum Weib nehmen soll, den Er wierdt Ime seinen ergisten feindt nehmen, khünne Ims also in khainen weeg zuegeben oder gestatten, da Er aber heÿratten will, vund khaine in Siebenburgen findt die Ime gefellt, so wöll Er Ime sein leibliche Tochter sambt dem Khünigreich Vngarn geben. Das hat also der Gesanndte offentlich den Ständen furgebracht, obwol sich die Stände Im anfang etwas gewaigert, doch lezlich solche contribution gewilligt.

(Ez irat — Hardeggh jelentésének a cs. cancelláriában készült másolata — hely és kelet nélküli, a bécsi cs. államlevélt. Hungarica.)

XIV.

1592. május 1.

Báthory Zsigmond fejdelem utasítása Bocskay István váradi kapitánynak.

Instructio ab Illustrissimo Principe domino Sigismundo Báthory de Somlyó Vaivoda Transylvaniae et comite Siculorum et magnifico Domino Stephano Bochkay de Kis-Marja Consiliario suo, supremo capitaneo Varadiensi et comiti cottus Bihariensis die 1-a Mensis May 1592 data Albae Juliae.

Látván váradi fő és végházonknak és Magyarországban való ditiónknak Bihar vármegyének bizonyos és fő gondviselés nélkül való szűk voltát, akartunk abból nékik és annak az helynek prospiciálni. Meggondolván azért Bocskay István uramnak eleitől fogva megesmért és megtapasztalt hozzánk való akaratját, hívségét és minden dolgokban való serénségét, vigyázását és jó magaviselését ezt az gondviselést teljességgel reá biztuk ennekelőtte való kapitányoknak módja, rendi szerént teljes hatalommal, elhivén azt, hogy mint egyéb időben és minden dolgokban, úgy ebben is minket és annak az földnek és az háznak hasznát, javát és megmaradását előtte viselvén, minden ereivel, tehetségével azon lészen, hogy mindenekben az dologhoz és szükséghez képest jól, szorgalmatossan és hasznossan viseli magát.

Attuk penig ezen váradi házunkat, és azt az gondviselést kezében, mától fogva esztendeig, ez ide alá megírt módok szerint.

Először azért főgondja arra lészen, hogy az kapitányságnak tisztében az várnak és az helynek semmi fogyatkozása ne essék. Az háznak őrizésére és oltalmazására ő maga éjjel, nappal reá vigyázzon és teljes erejét, tehetségét annak őrizésére és megtartására fordítsa, soha úgy el nem távozván onnét, hogy arra való gondviselésének szünete lehetne. Azonképen egyebeknek is, kik arra rendeltettenek, minden tisztben és állapotban valókkal vigyáztasson és tisztekben eljártassa őket.

Az szolgáló népet is, kiknek az helynek szolgálatjára való kötelességek vagyon, úgy igazgassa, és oly készen tartsa, hogy minden időben az szükséghez képest valahol kivántatik az szolgálatra elégek lehessenek.

Az környűl való kastélyokra is, Sákára, Bajomra, Sarkadra, Bélyre és az többire, mindazokra, kik mi számunkra valók, s mind az egyebekre azonképen gondja légyen, és az mint az bennek való szolgáló rendnek készen létét, vigyázását, s mind egyéb azoknak megőrizésére s megtartására való szükséges dolgokat úgy rendeljen, hogy azokban való fogyatkozások miatt, valami dolog ott ne történjék. Az vármegyét és az várasi népet is, az készen lételre intse, és erőltesse és az mikor

szükségesnek itéli, mindazokat s mind az szolgáló rendet megmustrálja, meglátogassa.

Az háznak építésére is, mikor annak ideje vagyon az elrendeltetett mód és szokás szerént szorgalmatos gondot viseltessen, és mindent, ahoz való dolgosokkal idején megszereztessen, hogy az épületben semmi dolog, késedelmet avagy fogyatkozást ne szerezzen.

Mindeneknek, kiknek perik az ő székén vagyon, halogatás nélkűl igaz törvényt szolgáltasson, mindeneket igazságokban és törvényekben megoltalmazzon.

Miérthogy penig az hely mind az török birodalommal s mind az német párttal határos, mind az két felé való vigyázása szüntelen légyen, mindent értsen és halljon és az hírekhez képest, az mint illik, mind belső, s mind külsőképpen úgy viselje magát, minket is, az mit bizonynyal érthet, arról mindgyárást bizonyossá tégyen. Azon légyen minden úton, hogy az földet rabolástól, hódoltatástól oltalmazza, az török szomszédságát beljebb az ő határoknál ne bocsássa, minden ellenünk való szándéknak és gonosz igyekezetnek idején mindennél eleit vegye: mikor penig külső ellenségtől kivántatik, az mi birodalmunkat oltalmazni, abba úgy viselje magát, és úgy tekintsen kiljebb, hogy mindenkor az ház és hely megmaradására, oltalmára nagyobb tekénteti legyen, ebben igen cautus és circumsumspectus legyen, hogy se együnnen, se másunnan valami szerencsétlenség ott az földön és helyben rajtok ne essék.

Továbbá miérthogy az biharvármegyei főispánságot reábiztuk, kivántatik tőle, hogy abban is az ispánság tiszti, és vármegyének az ő szokása, és törvénye szerént, híven és szorgalmatossan eljárjon, köztök törvényt szolgáltasson, igazat tétessen. Az katholikus kereszténveket az ő helyekben, melyekben most vadnak, megtartsa, mindenek ellen oltalmazza.

Az mi jövedelmünknek bészolgáltatására és tisztekben híven és igazán való eljárására mind az udvarbirót, exactorokat s mind az harminczadosokat és egyéb rendbéli szolgákat, gondviselőket reá intsen és kényszerítsen az miben penig kivántatik, segétséggel légyen nékik.

Egyéb odaki való dolgokat is, melyeket az ő tisztik nézik, reá biztunk elhivén azt, hogy mindenben azt követi, az mi

az földnek, annak az háznak javára és nékünk is hasznunkra és nyugodalmunkra lészen.

Erre penig az gondviselésre lészen tőlünk ilyen fizetése, Miképen lakása, azonképen asztala az várban lészen azon móddal és állapottal, az mint ezelőtt való kapitányok idejében volt, azt hozzá tévén, hogy abból háza népére is méltó gondviselés légyen, kire az udvarbiró tiszti szerént gondot viseljen.

Személyére minden hóra száz forint.

Ötven lóra hópénze az exactor által járjon.

Búza	böcsű	100 frt.
Bora	cub.	200
Árpa és zab . . .	böcsű	250 frt.
Bárány		200
Verő disznó		25

Szénája lovainak elegendőképen.

(A m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta publica Transsylvaniae 1594—1598« czímű gyűjt. 366—7. lapjain).

XV.

1592. szept. 20—25.

A gyula-fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismvndus Bathorj de Somlio vajuoda Transsyluanię et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae, ditioni nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam proximam ante festum sancti Matthaei apostoli, hoc est, vigesimum diem mensis Septembris proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs, paribus eorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem con-

tenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis prębendo, beneuole acceptare, aprobare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsj obseruare, quam per alios quoslibet, vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic subiectarum, in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam proximam ante festum sancti Matthaei apostoli, hoc est vigesimum diem mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk, az nagyságod közinkbe küldött propositiójából nagyságodnak mindenekre, melyek közönséges jónkat, állapotunkat és megmaradásunkat kévánták, szorgalmatos gondviselését, és hogy ezután is nagyságodnak ez volna fő intentiója, mint lehetne csendes és békességes megmaradásunk, kévánván nagyságod tőllünk, hogy előnkben vévén az nagyságod ebben való gondviseléséhez mi volna szükséges, abban úgy viselnők nagyságodhoz magunkat, hogy ez után is mindenekre, melyek az időhez és szükséghez képest occurálhatnának, nagyságod elégséges lehetne. Azért megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak nagyságodnak ilyen hozzánk való affectióját, és csendes megmaradásunkról való gondolkodását, kinek miképpen hogy ekkédig mindenkor jó successussát érzettük, kérjük az uristent, hogy nagyságodat ez után is segitse reá, ilyen jó igyekezetit szerencsésítse, lehessen ez után is mindenkor békességes nyugodalmunk az nagyságod szárnya alatt hazánkban.

(2) Az mi penig nézi az mi ehöz való segítségünket, noha látjuk szegín kösségünknek ez előtt való szük idők miatt fogyatkozásokat, mindazáltal ezt is ebben nem tekinthetjük, hanem igírünk nagyságodnak udvara népe tartására kapuszám szerint kilenczven kilencz pénzt ez jövő szent Márton napjára éppen beszolgáltatni.

Azonképpen az váradi épületre is, kit kévánunk, hogy nagyságod continuáltasson, és egyéb szükségekre igírűnk nagyságodnak kapuszám szerint hetvenöt pénzt ez jövő vizkereszt napjára fogyatkozás nélkül beadni.

Mely terehviselésre az székel uraink atyánkfiai is hasonlóképpen igírik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az hagyott napokra nagyságodnak kapuszám szerint az egy forintot, hetvenöt pénzt éppen beszolgáltatják.

(3) Továbbá végeztük, hogy az vásári eladó marháknak és míveknek limitatiója, ki ez előtt való generalis gyűlésben lőn, és végeztetetett, ez után is azonképpen, és ugyanazon bűntetések alatt, minden helyeken obseruáltassék.

(4) Mivelhogy penig ez mostani időnek állapatja, melyet nagyságod előnkben adott, készen létünket kévánja, tetszett, hogy ez jövő november havának első napján minden rendek az előbbi articulusok tartása szerint székes helyeken lovagokkal gyalogokkal megmustráljanak; ha kik készületleneknek és negligenseknek találtatnának, módja szerint megbüntettessenek.

(5) Végeztük ezt is, hogy az ispánok, királbírák, és egyéb helyeken való polgármesterek, bírák, az gonosztevők czírkálására kimenjenek és tisztekben szorgalmatosan eljárjanak; senki orvot és egyéb gonosztévőt ez előtt megírt articulusokban való tereh alatt saczczoltatni ne merjen.

Ha egyik vármegyéből az gonosztévő más vármegyébe szaladna, hát az onnan való ispán az másiknak az gonosztévőt kiadja, és az osztán kergettesse s érdeme szerint meg is büntesse.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum, et partium regni Hungarię ditioni huic subjectarum fauenter exaudita et admissa praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis presentatos, presentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus, acceptauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole quod

praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu interierit, ubique in ditione nostra obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta ciuitate nostra Alba Julia, die vigesima quinta mensis Septembris, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, supradicto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authen. Art. Diaet. Trans. I. köt.).

XVI.

1592. szept. 25.

Utasítás Sibrik Gáspárnak, a Moldovába küldött hadak fővezérének.

Instructio pro Casparo Sibrik generali exercitus in subsidium Aronis vajuodae Moldauiae missi capitaneo anno 1592 die 25 Septembris data Albae Juliae.

Miérthogy az császár parancsolatjából Áron vajdának is solo megtalálására és kérésére bizonyos számú hadakozó népünket, mind lovagot, gyalogot kellett Moldavában készitenünk és bocsátanunk, megnyugodván Sibrik Gáspárnak udvari hadnagyunknak hívségében, az hadakozó dolgokban való industriájában, jó gondviselésében, vigyázásában, erre az gondviselésre, s az hadnak bevitelére, sőt az vajda mellett az szükséghez képest való forgolódásra őtet biztuk, mindenek előtt őtet hagytuk oly tekéntettel és potestással, hogy minden rendek, mind lovag, gyalogok valakiket alája választottunk, ő tőle hallgassanak, mint főhadnagyokat úgy tartsák, böcsüljék, szavátfogadják; ő is peniglen mindenekben úgy viselje magát, hogy megbecsülvén azt a mire biztuk, mindenben tisztinek, hivatalának eleget tegyen. Az hadat békével és csendességgel hor-

dozza, kártételtől, kapdosástól őket megtartóztassa, az hadakozásnak módja és rendi szerint, mind vigyázásban s mind egyéb szolgálatnak rendiben úgy hordozza, s úgy igazgassa őket, hogy semmiben miattok fogyatkozás ne essék, hanem az mivégre oda bocsátottuk őket, t. i. hogy Áron vajdának az ellenségét, kik országát invadálták, székit occupálták, azokat onnan kiigazítsa, az vajdát székiben ültessék, abban jól és hasznosan forgolódván és mindeneket az isten segétségéből véghez vivén, jó hírrel, névvel békével megtérhessenek, abban semmit hátra ne hagyjanak, mindenben híven és szorgalmatosan minden kár és fogyatkozás nélkül eljárjanak.

Először azért rendeltünk alája innen udvarunkból bizonyos számú lovagot, kikkel innen elindulván menjen az Háromszékre.

Mikor oda jut, ott aztán Tholdy Istvántól, s Mikes Benedektől előkérvén, mind lovagnak, gyalognak, kiket ők ez napokban ott megmustráltattanak, regestrumát és ugyan vélek egyetemben az regestrum szerént, mind lovagot, gyalogot újabban előhívatván, így cselekedjék. Az három háromszéki főnépeket, kik nagyobb részére külön-külön leveleket is irtunk, mind fölvegye és melléje számlálja, jól meglátván, hogy mind szekerekkel, szolgákkal, lovakkal az úthoz és az szükséghez képest jól és helyen legyenek.

Azonképen az lófejeket is azon formán előállattassa és meglássa és így aztán, mind főnépekből s lófőejekből annyit válaszszon, hogy az száma 800 lovagra teljék, kiket jó rendbe állatván, annak módja szerént elvigyen véle és az udvari lovaginkkal együtt, az lovaghad, az kinek véle kell lenni, azokkal egyetemben, kiket egyéb helyekről is melléje rendeltünk, kiknek mind neveket, számokat eleiben adtuk, ez légyen. Az gyaloghadat penig ezt rendeltük melléje. Az Háromszékben az mennyi szabados veres drabont vagyon, azok mind fejenként véle legyenek, kiknek számok, az mind nekünk ide az mustra után megirták, 446 drabantot tészen, Csik-Gyergyó-Kászon-Széki drabantok is mellette lészen, kik számok 354 drabant.

Azonképen az brassaiaknak 200 fekete drabantjok, kik egy summában 1000 drabantot tésznek. Mindezeknek előtte járóul rendeltük Karácsony Tamást, hogy ő legyen főkapitányok, de úgy

hogy mindenben azért tőle hallgassan. Bocsáttuk két udvari hadnagyunkat is melléje, Somogyi Sebestyént s Nagy Ádámot, hogy az miben kivántatik, mellette legyenek és az minemő állítja őket Krácsony Tamás, abban szolgáljanak.

Brassóból visznek négy taraczkot s egy seregbontót elegendő porral és gólyóbissal, mindezekre méltó és illendő gondviselés légyen.

Hogy peniglen jobb módja lehessen az hadnak gondviselésében és igazgatásában adtuk melléje vicehadnagyul Tholdy Istvánt, kivel az mint illik egyetértsen, és egyéb fő dolgainkat is, kik az hadakozásban forgottak, megbecsülvén, minden előtte való dolgokról vélek szólván, végezvén, mindenben az mint jobbnak s hasznosabbnak ítélik, úgy procedáljanak.

Onnan az helyből elsőben megindúlván az moldovai határ felé menjenek és Lemhényen megszállván, addig onnan el ne mozduljanak, még innen tőlünk tanúságok nem lészen.

Oda az határban, az moldvai vajda, az mint nékünk értésünkre adta, pénzt küld eleinkben, kivel az hadnak megfizetvén, azután az mikor innen hírt tészünk felőle, úgy indúljanak be Moldvába, hogy ott legfőbb gondja arra légyen, hogy az hadat jó renddel viselje, jó kímeket tartson, előljárókat bocsásson valahol jár és valahová mégyen, jó idején megértse. minémű útja lehessen és mindenhez mint kellessék készíteni magát, hogy semmi véletlen dolog, ha lehet rajtok ne történjék.

Azután, ha Áron vajdával összetalálkoznak, és ha az moldovai és török haddal kelletik, az ellenség felé mennek, azon légyen, hogy az mi hadunk külön és magának járjon, külön szálljon és semmiben az idegen hadakkal, népekkel össze ne vegyeledjék, hogy valami összeveszés, egymásra való támadás köztök ne essék. Azonképen minden egyéb dologban azt viselje és előtte arra légyen legfőbb gondja, hogy az mi hadunknak valami okból és szerencsétlenségből kára és veszedelme ne essék. Egyebeket és mindeneket az ő godviselésére, vigyázására, okosságára és emberségére hagytunk, úgy hogy mindeneket, valamelyek ott viseltetnek, nékünk gyakorlottsággal értésünkre adjon és ha mi oly difficultásokat, nehéz dolgot látna előtte, semmiben ne hirtelenkedjék, hanem ha lehetséges és az idő szenvedi,

tőlünk is értsen felőle. Noha pedig ezelőtt ugy végeztük vala, hogy Lemhénél megtartóznának és onnan való elindulásunkról tőlünk várnának, de miért hogy értjük immár az ellenségnek állapotját és újabban instálnak is nálunk az segítség elküldése felől ott semmit se múlassanak, hanem menten menjenek, és a mit az dolog mutat, ahoz tartsák magokat.

(A m. k. orsz. levéltár kincstári osztálya »Acta publica Transylvaniae ab anno 1594—1598.« czímű gyűjteményének 85—87 lljain.)

XVII.

1593. ápr. 25—29.

A gyula-fehérvári országgyülés végzései.

Nos Sigismundus Bathory de Somlio, Princeps Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae, et partium regni Hungariae ditioni videlicet nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs, ad diem Dominicum Quasimodo, hoc est vigesimum quintum diem mensis Aprillis proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio, hic Albae Juliae, ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitijs partialibus paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum prębendo, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quoslibet vbique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluanię et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum in partialibus eorum comitijs ad diem

Dominicum Quasimodo hoc est XXV. diem mensis Aprillis anno domini M.D.XCIII. hic Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak közinkbe küldött izenetiből főokát, miért kelletett volna mostani üdőben nagyságodnak bennünket ide gyűjteni. Tudniillik adja nagyságod kegyelmesen előnkbe, hogy a minémű mediumokkal isten után ekkédig békességünket, megmaradásunkat redimáltuk, arra nagyságodnak ezután is, mint ez előtt, szorgalmatos gondja viselése volna, intvén nagyságod bennünket, hogy mi es ez üdőnek e mostani állapatjához és az szükséghez képest semmiben az nagyságod reánk és hazánkra való gondviselését meg ne késleljük, holott az késedelem hasznunkra nem volna. Azért az nagyságod reánk és hazánkra való kegyelmes gondviselését minden üdőbe megtapasztaltuk, és megszolgáljuk nagyságodnak. Könyörgünk is nagyságodnak, hogy nagyságod azt ne tágítsa hozzánk ez után is, kérvén az úristent, hogy nagyságodat segélje reá, és minden jókra való igyekezetiben igazgassa hazánknak megmaradására és csendességére.

(2) A mi pedig a mi subsidiumonkat nézi, ki az nagyságod gondviseléséhez kévántatik, noha látjuk szegény kösségünknek fogyatkozásokat, mindazáltal tudván azt, minémű új és szokatlan terhek kezdettek az országra szállani, és hogy a mi megmaradásunk kiválképpen az adományban áll, mint ezelőtt úgy mostan is magunknak és hazánknak nem akarunk megfogyatkozni.

Igírünk azért nagyságodnak az portára való adóra 99 pénzt ez jövő junius havának első napjára bészolgáltatni.

Ezen kivűl egyéb szükségekre, kik nagyságodat és hazánkat naponként találják, igírünk nagyságodnak esmét kapu szám szerént egy-egy forintot ez jövendő szent Jakab apostol napjára fogyatkozás nélkűl békűldeni.

Mely terehviselésre az székely uraink atyánkfiai es igírik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai es az megirt napokra minden kaputól az két-két forintot nagyságodnak bészolgáltatják.

Könyörgünk nagyságodnak, nagyságod megtekintvén szegény kösségünknek számtalan sok szükségeket, vegye kegyelmesen, hogy ennekutánna is az mely szükségek occurrálnak, lehessenek elégségesek az terehviselésre.

(3) Továbbá a minémű limitatiót nagyságod kegyelmes akaratjából az elmúlt esztendőbe publicáltatott vala, miért hogy az sohol semmi helyeken nem obseruáltatik, nekünk nagy fogyatkozásunkra, holott mindenféle mívet kétszer árrán kell megvennünk: tetszett, hogy nagyságod kegyelmes gondviselésével obiciáljon ennek a mi fogyatkozásunknak, és nagyságod mindennel obseruáltassa az limitatiót az előbbi articulusban megnevezett büntetések alatt.

(4) Miért hogy a varga mesterek is az vásárra való mívelést elhagyván, mind forint számra mívelnek, és az sarut más országba hordják, végeztetett, hogy ennek utánna afféle mívet ez országból ki ne vihessenek. Azonképpen az szűrt is az régi articulusok tartása szerént ki ne vigyék; kiről nagyságod parancsoljon az harminczadokra, hogy arra reá vigyázzanak, és a kik afélét ki akarnának vinni, elvehessék tűlle mind az harminczadosok s mind egyebek, a kik reá találnak.

(5) Értjük azt is az míves emberek panaszszából, hogy az külső helyeken nem adnák a bőrt az limitatió szerént. Tetszett azért, hogy nagyságod is, az nagyságod jószágában is, és egyebütt is, mind urak és egyéb rendek jószágába, vármegyéken, székeken obseruáltassa az limitatiót, és se városokon, se falukon az limitatiónál feljebb ne merészeljék adni a bőrt. A kik feljebb adnák, az ispánok azokat tizenkét forinttal büntethessék meg.

(6) Az útakra való vigyázásból is nagy fogyatkozásunkat esmerjük, holott hivalkodó jobbágyaink nagy sereggel összegyűlvén s felkelvén menten mennek az oláh országokba, sőt a kik valami gonoszságot cselekesznek is, szabadon mennek oda. Tetszett, hogy ezután az útakra nagyobb gondviselés legyen, és nagyságod parancsoljon várhegyi kapitányának, brassaiaknak, beszterczeieknek és minden arra a földre való tiszttartóknak, hogy az útakra vigyázzanak, és senkit ezután nagyságod levele nélkűl ki ne bocsássanak, ha ki affélét kaphatnak, megbüntessék.

(7) Mivelhogy nyers bárányбőrökkel és egyéb bőrökkel is, olyak is, kik nem míves emberek, és kiváltképpen az görögök kereskednek, tetszett, hogy a kik nem míves emberek, afféle bőrökkel ne kereskedhessenek, és más országba ne vigyék; a kik azt akarják cselekedni, szabad legyen bőröket elvenni.

(8) Az rácz papok és az oláh pispök is miért hogy az ő religiójokon való papoknak visitálásába és czirkálásába nem csak azt követik, a mi az ő tisztek volna, hanem gyakorta az ispánok tisztibe is avatnák magokat: végeztük, hogy afféle oláh papok az elébbi articulusok szerént visitáljanak és járjanak tisztekben, kiknek csak szinte az papokhoz legyen közök, az oláh szegénységhez semmi közöket ne tartsák, hanem az ispánok tisztek szerént procedáljanak mindenekben.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum et partium regni Hungariae nobis subiectarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos vniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de uerbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in dicta ciuitate nostra Alba Julia die uigesima nona mensis Aprillis, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. muzeumban. Jos. Com. Kemény Codex authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.)

XVIII.

1593. szept. 1—10.

A fehérvári egyetemes országgyülés törvényei.

Nos Sigismundus Báthori de Somlio princeps Transyluanię et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles et magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad primum diem Septembris proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, vt nos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum illis consensum praebendo beneuole acceptare, approbare, ratificare, et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. — Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad diem primum Septembris, anno domini M.D.XCIII. Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Az nagyságod közinkbe küldött izenetit megértettük, melyben adja nagyságod elénkbe kegyelmesen, minémű szokatlan és véletlen dolgok találták volna nagyságodat és hazánkat nagy hirtelen, tudniillik az császár hadának nagy készületi, indúlatja, és az mellett az császárnak külömb-külömbféle kévánsága; intvén nagyságod bennünket, hogy mi es meggondolván az mostani üdőnek állapatját, azonképpen az dolgoknak és szükségeknek nagy voltát, úgy szóllanánk és végeznénk felőlle, hogy nagyságod is ahhozképest velünk egye-

temben tudna közönséges hazánknak es megmaradására idején gondot viselni, offerálván nagyságod magát, hogy az mire az isten nagyságodnak elégséget ad, semmiben nagyságod hazánknak nem akar megfogyatkozni.

Mely nagyságod reánk és hazánkra való gondja viselését miképpen hogy ez előtt is mindenkor megmutatta nagyságod hozzánk, kit megszolgáluuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak. Könyörgünk nagyságodnak, nagyságod ez mostani üdőben is megmaradásunkra való kegyelmes gondjaviselését ne vonja meg tőllünk, kérvén az úristent, hogy nagyságodat minden jókra való ügyekezetiben igazgassa, vezérelje, minden dolgaiban megáldja, hogy az nagyságod kegyelmes gondja viselése által mind hazánk előbbi állapatban csendességben megmaradhasson, s mind penig mi magunknak is békességes és nyugodalmas megmaradásunk lehessen.

(2) Értjük azt is kegyelmes urunk az nagyságod propositiójából, hogy az közönséges szükségnek gondja viselésére te nagyságod kéván pénzbeli subsidiumat. Noha nem tagadhatjuk szegény kösségünknek sok rendbeli fogyatkozásokat, melyet méltán szenvedünk ő szent fölségétől időnknek nagy sok alkalmatlansági miatt: mindazáltal úgy mint kik semmi üdőben meg nem fogyatkoztunk sem nagyságodnak, sem hazánknak, mostan is azonképpen készek vagyunk minden terhet viselnünk, és életünk mellett és nagyságod mellett magunk és szegény kösségünk marháját is költenünk.

Annak okáért igírőnk te nagyságodnak udvarának és egyébb szükségeknek gondviselésére az nemességtől minden kaputól kilenczven kilencz pénzt ez jövő tizenegyezer szűzek napjára beszolgáltatni.

Mely tereh viselésre az székely uraink atyánkfiai is igírik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai es az megírt napra minden kaputól az kilenczven kilencz pénzt nagyságodnak beszolgáltatják.

Az mellett az váradi háznak szükséges épületit, arra is *)

*) A Barcsay példányban: épületire.

igírőnk kapuszám szerint ötven-ötven pénzt ez jövendő szent Lucza asszony napjára beszolgáltatni, kire ígírik magokat az székely uraim is, szász uraim, magyarországiakkal egyetemben. Könyörögvén nagyságodnak, hogy nagyságod azt annak az háznak olyan szükséges épületire fordíttassa, és egyéb odavaló dolgokra is, melyek afféle végházakban kévántatnak, viseltessen szorgalmatos gondot.

(3) Könyörgünk azon is nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy te nagyságod eleinek jó példája szerént értse meg mind jövedelmének s mind költségének summáját, és fordítsa nagyságod mindenféle és hasonló országnak jövedelmét az igen szükséges és elmulhatlan dolgokra, és computáljon el mindenféle superfluus sumptust és haszontalan költséget, hogy így te nagyságod is elég lehessen az közönséges gondviselésre, mi es penig ez után is nagy örömmel mindenünket offerálhassuk minden üdőben az közönséges szükségre.

Minthogy penig látjuk az istennek felgerjedett haragját, kiből vagyon ellenségünknek reánk feltátott való*) gonosz szándéka, hogy azon kegyelmes istennek segítségéből mind te nagyságodnak s mind édes hazánknak az üdőnek mi volta szerént meg ne fogyatkozzunk, és mind adománynyal s mind fegyverrel, az mibe az úristen ő szent felsége eléggé tölt, gondot viselhessünk, kénszeríttettünk új és szokatlan tereh viselésre ez egy úttal mennünk.

Végeztük ezért ezt egyenlő akaratból, hogy ez országban és Magyarországban az ő nagysága birodalmában urak és nemes rendek ez esztendőbeli majorságokból, buzából, minden kalongyájokat egy-egy pénzzel megváltsák.

Azonképpen az ő nagysága udvari házaiban való majorságiból az tisztartók megadják.

Az mely nemes ember várasban laknék és vetése nem volna, az város közibe rótassék.

Azonképpen minden szabadosok, exemptusok, nagyságodé és egyéb városban való drabantok, kik uroknak és ő nagyságának dézmát nem adnak, azok minden búza majorságok kalongyáját egy-egy pénzzel váltsák meg.

*) A Barcsay-féle példányban: reánk felindíttatott.

Az kösség pedig, mind ő nagyságáé, uraké, nemességé, székelységé és szászságé, valakik dézmát adnak, azok öt kalongya búzájokat váltsák meg egy pénzen.

Az oláhság penig, noha dézmát nem ad, de búzájának majorságából öt kalongyát egy-egy pénzzel váltsanak meg. Az oláh papok is azonképen.

Az mely magyarnak, oláknak, és kösség rendnek, és egyéb nemzetnek szántása nem volna, hanem barmot, juhot és egyéb afféle lábos marhát tartana, azok öreg barmokat egy-egy pénzzel váltsák meg, három juhot és kecskét hármat egy pénzen, öt disznót egy-egy pénzen.

Az kinek sem lábas marhája, sem vetése nincsen, hanem kölese vagy rozsa vagyon, ugyan úgy váltsa meg, mint az búzát.

Ha zabja vagyon, két kalongyától adjon annyit, mennyi egy kalongya búzától esnék.

Ha sem búzavetése, sem marhája nincsen, személyét öt pénzen váltsa meg, ha kezével munkát teszen.

Az szász plébánosok majorságokat és dézmájokat egy pénzen váltsák meg kalongyájok számát.

Az bányák, Nagy-Bánya, Felső-Bánya, Kőrös-Bánya, Abrug-Bánya, Offen-Bánya, Zalatna-Bánya, két annyit fizessenek, valamennyi raváson voltanak, vagy az kiknek ravások nem volt volna, úgy mint Nagy-Bánya, azok az szokott fizetéshez képest két annyit adjanak, úgy mint Nagy-Bánya három száz forintot fizessen, Felső-Bánya ötven frtot.

Az hódolt faluk és városok immunisek legyenek az kalongyájok váltásától.

Az szászság kössége ezen rendtartással az ő váltságokat székeshelyre vigyék be, melyet hitös személyek szedjenek, és regestrom szerént az conseruátorok kezében Kolosvárra bevigyék, kikhez ha kétség volna, hitök szerint megesküttethessék.

Az szász plébánosok is azonképpen capitulum szerént ketten ketten Kolosvárra az conseruátorok kezében vigyék.

Az hat szász város, Szeben, Brassó, Medgyes, Beszterczе, Segesvár, Szász-Sebes, azok egy summában tízezer forintot adjanak, úgy hogy Brassóra két ezer forintnál többet ne vessenek.

Kolosvár adjon kétezer forintot.
Torda adjon ezer forintot.
Deés adjon ötszáz forintot.
Székely-Vásárhely adjon ötszáz forintot.
Enyed adjon kétszáz forintot.

Fejérvári görög, olasz és német kereskedő ember, az ki szekérrel jár; adjon tíz-tíz forintot.

Az ki penig csak lova hátán viseli marháját, adjon öt-öt forintot, melyet az fehérvári biró szedjen fel hiti szerént, és Kolosvárra az conseruátorok kezébe szolgáltassa.

Egyéb városokban lévő görög, olasz és német kereskedő embereken azon városbeli bírák az feljűl megírt mód szerént*) Kolosvárra beszolgáltassák.

Az mely parasztember igaz számot nem ad búzájáról, végére menvén az pénzszedők, valamivel több lenne, azt mind elfoglalják; azonképpen büntettessenek az drabantok is.

Az fejérvári míves emberek, kiknek búza vetések nincsen, de házok vagyon, azok egy-egy forintot adjanak, az kiknek házok nincsen, ötven-ötven pénzt.

Az mely nemes ember penig meg nem becsűlné magát, és igazán meg nem mondaná, és megczirkálnák, tizenkét forint legyen az büntetése, melyet mindjárást és csak simpliciter egy viceispán és egy szolgabiró nullo iuris remedio obstante megvehesse rajta, és az legyen az pénzszedőé és az exactoroké.

(4) Ez az summa mikoron összegyűl, Kolosváratt három conseruátor kezében legyen, kiket itt az ország megnevez, és kik az kiírt hűt szerént megesküdjenek, hogy azt a pénzt, valami kezekben megyen, soha semmi üdőben valameddig az ország kezekben hagyja, sem magok szűkségére el nem költik, sem egyebek kérésére, kévánságára, akar kik legyenek, tehetségek szerént kézben nem adják, sem penig más dologra nem költik, bannm valamikor költésnek kell lenni, az egész tanácsnak levelek leszen, és az mellett az három nemzetből négy-négy személynek, kik semminémű közönséges ezkédig szokott szükségre ne fordítsák, hanem új dolog szokatlan do-

*) Innen kimaradt; »az ravást megvegyék«, mely a Halmágyi-féle példányban ben van.

log ha mi találna, minthogy most is talált, arra fordítsák közönséges és egy értelemből.

(5) Valaki penig ez végezést transgrediálná, violálná, transgrediálni és violálni igyekeznék, és külön dologra fordítaná, az perpetuus infamis és notorius legyen, kit úgy mint törvénben estűl mindenütt szemére vethessenek, és se fejedelem, se az ország gratiája ne használjon neki, és ne restituáltassék.

Az conseruátorok penig számot adjanak az országtól való delegatusoknak, kik ha számot nem adhatnának, marhájokhoz, jószágokhoz nyúlhassanak; ha az nem lenne elég, személyekhez is hozzá nyulhassanak.

Fizetések penig mindeniknek három-három száz forint lészen, és egy hütös secretarius legyen mellettek, kinek száz forint fizetése legyen ez mostani esztendőben. Esztendejek eltelvén, az ország deliberáljon azután felőle.

Az napja ennek beszolgáltatásának az pénzszedők kezébe szent Gál napja legyen.

Az pénzszedők penig Kolosvárra az conseruátorok kezébe szolgáltassák ad primum diem Nouembris.

Az nemesség közűl választottuk conseruátorrá Kendi Gábor uramat.

Az székelység közűl penig Siger János uramat.

Az szászság közűl penig szebeni királybíró Siveg Albertet.

Az hütös secretarius legyen Trauszner Lukács deák az kolosvári.

Ez mostani gyűlésnek vége lévén, az ispánok széket üljenek, azonképpen egyéb tisztbeli népek, kik arra válogattattak, és meghírdessék ezt az contributiót minden helyekre és mindenfelé, hogy mindenek fogyatkozás nélkűl hozzá tartozhassanak.

Az városokon penig polgármesterek, királbírák és egyéb tisztbeli emberek ettől szabadosok ne legyenek, hanem ők is értékek szerint fizessenek.

Helye az repositumnak Kolosvár legyen az Bornemisza Gergely házánál, kiről méltó conuentiót tegyenek az conser-

vátorok, az bíró penig az tanácscsal egyetemben szorgalmatos gondot viseljen ennek őrzésére.

Az kik az extraordinariumot beveszik minden úrnak és nemesnek egy-egy pénz legyen czédula váltsága. Egész falvúl penig az czédula váltság legyen két pénz. *)

(6) Ha mikor alkalmatosság leszen az pénz elváltásra, authoritások legyen az conseruátoroknak aranyat tallért váltani, az mennél olcsóbban hozzá férnek, ha külömben nem lehet, az aranyat egy forintért hatvan pénzért,**) az tallért egy forintért tíz pénzért.

Ha kit az ispán uraim és az vármegye az pénz felszedésére rendelne és fel nem akarná venni, az ispán és szolgabiró vegyen az olyan contumaciáért mindjárást jószágán száz gírát és mást válasszon helyébe.

Ha valamelyik vagy az conservátorok közűl, vagy az consultorok közűl, kit isten eltávoztasson, megtörténnék halni, tehát az első gyűlésig ugyanezen állapatban maradjon az dolog, akkor isten akaratjából végezzenek országúl felőlle.

(7) Miért penig hogy értjük azt is, hogy az kik kezében az ő nagysága jövedelme és az országé jár, azok teljes és egész számot nem adnak, sőt mikor ő nagysága hívatja is, nem comparealnak és nem sistálják magokat, arról azért igy szóltunk, hogy ő nagysága azokat missilissel hivassa, napot tévén nekik, kire ha eljönnek és elegedendő számot adnak, jó; ha penig nem compareálnak, avagy ha compareálnak is, de eledendő számot nem adhatnak, ő nagysága az summához képet elfoglaltathassa jószágát, és ha valaki érette leteszi, annak adja kezében ő nagysága jószágát az olyan embernek; ha annyi érő jószága nem lenne penig, tehát személyéhez is ő nagysága hozzá nyulhasson, de úgy, hogy az ispánok mind ő nagysága, mind az urak jószágában személyválogatás nélkűl megűzhessék.

(8) Könyörgünk ő nagyságának, hogy mind váraiból és mind udvarházhoz való jószágiból ő nagysága az kapuszám szerént való gyalogját és lovagját az vármegye közé szolgál-

*) Ezen pont a kolosvári példányban alább a 10. §. végén jön elő.

**) Más példányban: »nyolczvan pénzért.«

tassa tiszttartaival, (*így*) és megmustráltassa, hogy az szükség idején az szolgálatot egyaránt vonhassák, hogy fogyatkozás semmi dologban ne találtassék.

(9) Tetszett az is, hogy az mely emberek ő nagyságától az karasiának és fejér ónnak behozásáról bizonyos annuentiát impetráltanak magoknak, ha azok annak, az mire feleltenek, ez jövő szent György napjáig eleget nem tesznek, az után ne élhessenek vélle.

(10) Végeztetett ez is, hogy az nemesség az ő jószágában meghagyja és elrendelje, hogy minden tíz jobbágyról egy-egy kész drabantja legyen, az kitől lehet, puskával, az ki semmiképen szerét nem teheti, szablyával, dárdával, jó szerrel legyen, hogy valamikor az szűkség kévánja, készen találtassék.

Az székelység az ő jószágában az szerént cselekedjék.

Az szász uraim is ahhoz tartsák magokat az ő jószágokban.

(11) A minémű hírek penig mostanában viseltetnek, azokhoz képest tetszett országúl, hogy urunk ő nagysága mindenütt országában, vármegyéken, székeken és szászság között is, bizonyos rendelt mód szerént, kit országúl elrendeltünk, és írva praesentáltuk ő nagyságának, készületet hirdessen, oly formán és módon, hogy minden ez országbeli statusok és rendek, minden részében, és minden fogyatkozás nélkül lovagokkal, gyalogokkal, huszadról oly készen legyenek, hogy mindjárást az ő nagysága parancsolatja után, oda a hova kévántatik, mehessenek, és az ő nagysága parancsolatjához tartsák minden részében magokat.

(12) Tetszett ez is, hogy Tordánál az Aranyoson az váras hidat csináltasson, kire ő nagysága vámot adjon, hogy mikor annak ideje és rajta járnak, vámot fizessenek, hogy penig az víz apály, és mellette elmehet, akkor ne fizessenek vámot se.

Az nemesség pedig miérthogy immunis minden afféle szedéstől, vedéstől, vámot rajtok ne vegyenek semmi üdőben, az régi vámoknak szokott rendtartások szerént.

(13) Az mi az latrok dolgát illeti, az ispánok, királybírák újobban kergessék az ő tisztek alatt, azonkiűl penig urunk ő nagysága arra delegált emberi és szolgái által promisscue

mind urak, nemesség, székelység és szászság jószágában kergettesse, és exterminálja afféle praedókat, orvokat, latrokat és gonosztevőket, salua tamen libertate locorum priuilegiatorum, kikben mind az által azoknak, quorum interest, legyen az dologra szorgalmatos gondjok.

Azonképpen legyen gondja ő nagyságának, gondja viselése Magyarországban is.

(14) Panaszolkodtak az külömb-külömbféle mesterlegények is, hogy az mikor az ő szokások szerént vagy az országba bejönnének, vagy innen kimennének, az vámos helyeken az vámosok saczczoltatnák, háborgatnák őket, és az mivel nekik tartoznának, azonkívűl szokatlan exactiókkal is bántanák őket. Végeztetett azért, hogy ez után afféle míves legényeken az vámosok az decretumban megírt poenának alatta az szokott vámnál, egy-egy pénznél egyebet rajtok ne vegyenek, és ne háborgassák őket, hanem bocsássák békével.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluanię et partium regni Hungarię ditioni huic subiectarum fauenter exaudita et admissa praescriptos uniuersos articulos modo prędmisso nobis prędsentatos prędsentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine dominutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet vbique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Albę Julię die decima mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio.

(Egykorú példánya, ugyanazon kézzel írva, melylyel az ezt megelőző és erre következő országgyűlési végzéseknek a gr. Kemény József gyűjteményében lévő hiteles példányai vannak írva, minden peesét és hitelesítés nélkül, az erd. Muzeumban Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt. Egy eredeti példány Nagy-Szebenben Bruckenthal-gyűjteményben, — egy másik dr. Teutsch superintendens úr birtokában)

XIX.

1593. nov. 17.

A conseruatorok nyugtázzák Segesvár számára a szeptemberi országgyűlés által kivetett rendkivüli adónak befizetését.

Nos Gabriel de Kend, Joannes Syger de Zent Lazló, et Albertus Sywegh Judex regius ciuitatis Cibiniensis, pecunię gubernialis per dominos regnicolas trium nationum regni Transyluaniae in usum publicum et necessitates extraordinarias Colosuarinum congerendę deponendęque, in comitijs eorundem generalibus, ad primum diem Septembris Albę Julię celebratis summo consensu ordinatę ac beneuole oblatę conservatores, fatemur et recognoscimus per praesentes quod prudentes circumspecti Seruatius Viener et Thomas Rhener iurati senatores ciuitatis Segeswar, ratione taxę illi ciuitati per universitatem Saxonum, de sex videlicet ciuitatibns soluendę imposite, administrauit in talleris florenos mille noningentos. Super quibus eosdem quietos, expeditos modisque omnibus absolutos pronunciamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in ciuitate Colosuar die decima septima mensis Nouembris. Anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo tertio.

Gabriel Kendj m. p.	Joannes Sygher m. p.	Albertus Syweg Judex Regius Cibiniensis m. p.
(P. h.)	(P. h.	(P. h.)

(Eredetije három gyűrűpecséttel ellátva, Segesvár városa levéltárában Nro. 65.)

XX.

1594. febr. 2—15.

A gyula-fehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio Princeps Transylvaniae et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis quod spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transiluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum in generalibus eorum comitijs ad festum Purificationis beatissimae Mariae semper virginis, hoc est secundum diem mensis Februarij proxime elapsum anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos uniuersos et singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum praebentes, beneuole acceptare, approbare ratificare et confirmare et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam ubique perditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transyluaniae et partium regni Hungariae ditioni huic nostrae subiectarum in generalibus eorum comitijs ad festum Purificationis Beatissimae Mariae semper virginis, hoc est ad secundum diem mensis Februarij, Anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod közinkbe küldött propositióját, melyben te nagyságod bő beszéddel adja előnkben ez mostani üdőnek állapatját, az hatalmas török

császárnak az keresztyén ellen nagy készületeit, indulatját, és hadainak fővezérivel Szinán bassával kibocsátását, és annak sok szorgalmaztatásira nagyságodnak is kételenség alatt hadba indulását, költségét, velünk egyetembe való fáradságát, munkáját; kinek miért hogy még eddig csendes vége lött, mi es nagyságoddal egyetemben az uristennek nagy hálákat adunk, eddig ránk való gondviseléséért, és kegyelmes providentiájáért könyörögvén ő szent felségének, hogy az ő nagy és véghetetlen irgalmassági szerént ezen túl is tekintsen kegyelmes szemeivel reánk, ótalmazzon mindenféle ellenségnek dihösségétől, és nagyságodat is vezérelje, segítse az mi közönséges jónkra, megmaradásunkra való gondviselésre és igyekezetre, hogy az nagyságod kegyelmes jó gondviselése alatt maradhassunk meg hazánkban békességesen.

(2) Adja nagyságod ezen propositióban előnkben sok országoknak is, hatalmas nemzetségeknek, fő imperiumoknak felháborodását, és olyképpen való megindúlását, hogy sok ídeig csendességet nem remélhetnénk utánna. Int minket nagyságod, hogy az mit az isten reánk bocsátott, az üdő hozott, és az szükség kéván, arról idején korán, midőn még alkalmatosságunk vagyon hozzá, szóllanánk és végeznénk, főképen azért, hogy mind az hatalmas császár s mind az vezír újobban kévánná nagyságodtól, hogy idején készítené erejét és hadi szerszámit, és oly készen lenne, hogy mihelyen az idő kinyílnék, mindjárást indulhatna. Erre való készületít adja te nagyságod előnkben, hogy állana kiválképpen az népnek tartásában és annak neruusában, és kévánja nagyságod erről való deliberatiónkat, mint és honnat kellessék meglenni.

Azért kegyelmes urunk, látván szemünk előtt ez nagy szükséget és ez mostani üdőt, mit kévánna tőlünk, mi es nem kedvezhetünk sem magunknak, sem jószágunknak, hanem meg kell magunkat erőltetnünk. Végeztük azért, hogy ekkédig megtartatott mód és rendelés szerént személyünkkel, soldosunkkal, huszadról kapuszám szerént oly készen legyünk, hogy valamikor szükséges leszen, az nagyságod személye mellett fejenként készen lehessünk.

(3) Annak felette az szomszéd országnak példáját követvén, ad omnes casus nagyságod soldot kiáltasson, és lovagot

gyalogot annyit fogadjon, valamennyit az szükséghes képest nagyságod tanácsival egyetemben elegendőknek itíl lenni, kiknek hogy országúl megfizethessünk, így végeztünk, hogy ez országban mind az nemesség és az nagyságod jószága az patrimonium kivűl, azonképpen az urak jószági és az székelység jószága az viceispánoktól, főszolgabíráktól, vicekirálybíráktól, az magyar kolcsos városokon pedig és mezővárosokon az várasi főbíráktól és polgároktól megszámláltassanak, és minden házas ember húszhúsz pénzt adjon személy válogatás nélkűl.

(4) Ennek penig megszámlálásának és exigálásának ilyen módja legyen, hogy az nemesség között az vice ispánok és szolgabírák, kiki az ő vármegyéiben és járásában, másodmagokkal és ne többen, hogy az szegénység ne grauáltassék, ki mennének minden falura, és minden faluban minden nemes embernek az ő portiójában külön-külön hány házas ember legyen, még ha egy házban többen laknának is egynél, avagy ha háza nem volna is, akár sóvágokat, akár egyéb conditióbeli embereket, kivévén szabados darabantokat, küldúsokat és szegény özvegy asszonyokat, megszámlálják, megsummálják, felírják, és minden részre való bíráknak arról czédulát adjanak, mely czédulának tartása szerént az feljűl megmondott húsz húsz pénzt kiki az ő ura portiójában minden részről való biró exigálja, és az székes helyekre az vármegyéktől vagy székektől rendeltetett perceptorok kezében ad festum beati Gregorij papae szolgáltassák. Ezt hozzátévén, hogy az nap eljövén, az egyéb adónak beszolgáltatásának módjához senki ne bizzék, mert az napnak utánna mindjárást az viceispánok és szolgabirák dúlni kimennek. Az viceispán penig és szolgabírák efféle czédulákért semmit ne vegyenek, hanem a hol megszállnak, ételt italt adjanak magoknak, lovoknak. Mely perceptorok szent Gergely pápa napjától fogva tized napra Kolosvárra az conseruátorok kezébe szolgáltassák.

Az viceispánok peniglen és bírák ezeknek számáról regestumat tartsanak, melynek mássát az perceptoroknak mindjárást beadják, az perceptorok is penig az conseruátoroknak ez regestumnak mássát bevigyék, melyet azok az bíráknak adott czédulákkal conferálván az húsz-húsz pénzt igazán exigálhassák.

Ezen mód és rendtartás tartassék az székely uraim között is ennek az contributiónak exigálásában. Ezt penig ha kik transgrediálnák és az hagyott napra az perceptorok kezében be nem szolgáltatnák, akárki legyen, az régi usus obseruáltassék, azaz hogy az ispán minden portión három-három gírát dúlhasson, és az húsz-húsz pénzt is jószágán exigálhassa.

Ez húsz-húsz pénzadónak penig beszedésében és kiadásában való munkájára az notariusnak Trausner Lukácsnak rendeltünk azon pénzből száz forintot.

Miérthogy penig az szász uraimnak az contribuálásban külömb rendtartások vagyon, ígírtenek húszezer forintot az megírt napra fogyatkozás nélkűl beszolgáltatni.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai es, az meghódlott jószágokon kivűl, minden jószágokról azon terehviselésre igírik magokat, ezen mód szerént azon napra beszolgáltatni, mint az nemesség és a székelység az ő jószágokról.

Az karansebesiek és lugasiak, miérthogy az török szomszédsága miatt sok grauamenekben vadnak, ebben contribuálnak ezen feljűl megírt mód és rendtartás szerént minden házas embertől tíz-tíz pénzt.

Az ravatlan városokban is ezen mód tartassék.

Az két úr penig Báthorÿ István és Báthorÿ Boldisár urunk ő nagyságok ez feljűl megírt mostan végezett húsz-húsz pénz fizetésből immunisek legyenek, ily okon, hogy az ő nagyságok ígíreti szerént az magok költségén két-kétszáz lovagot, az mellé Báthorÿ István urunk száz gyalogot állasson.

(5) Füzető mesternek urunk ő nagysága kegyelmes akaratjából és tetszéséből választottuk Haller Gábor uramat, kit ő nagyságának és ez országnak erős hittel megköteleztünk, hogy az ő kezébe járandó pénzt semminémű egyéb bizonyos vagy bizontalan szükségre nem költi, hanem tulajdon csak ez mostani hazánk ótalmára fogadott új népnek fizetésére convertálja, nem az előbbi fizetett népre, ki az urunk ő nagysága udvara népén kívűl való leszen, kit ő nagysága ez előtt is meg tartott, ennek utánna is megtart.

Erről penig jól számot tartván legelső következendő gyűlésében ez országnak számot adjon, fizetése penig az számpénz legyen, kivel ő is mégelégedjék.

Ez pénznek penig az fizetőmester kezében való szolgáltatásának ilyen módja legyen, hogy urunk ő nagysága hat tanácsival deliberáljon, mikor és mint kelljen az szükséghez képest az fizető mesternek kezébe az conseruátoroknak kiadni és így az conseruátorok urunk ő nagysága consensusából adják, kit az conseruátorok magoknak jövendő számadásra megtartsanak.

(6) Miérthogy penig történhetnék, hogy minekelőtte az húsz húsz pénz contributio administráltatnék, addig népfogadásra pénz kévántathatik, végeztük azért, hogy az conseruátor uraim az nálok való pénzből az feljűl megírt mód szerént adhassanak.

Mely kalongya pénz, az ki most ugyan vagyon benne, veszteg álljon, éppen megmaradjon, és ez elmúlt gyűlésbeli articulus tartása szerént conseruáltassék, és keljen is, ha az szükség mutatja, azaz, hogy az urunk ő nagysága tanácsinak és 12 atyánkfiainak pecsétekre, keze írására, és jó indiciumok szerént szokás kivűl való és nagy necessitásra conuertáltassék, sub vinculo in articulis nouissime editis expresso.

Ha penig kegyelmes urunk ennél is nagyobbat kévánna az szükség, minden tizedik ház jobbágyunkat ármáljuk puskákkal, dárdákkal, szablyával, szekerczével, és ez idő alatt készen tartjuk, hogy a hova az szükség kévánja, oda állathassuk.

Ha hol még ezek is nem lennének elegek, minden fegyverfogható kösségünkkel feltámadunk fejenként, és az mit az idő és az isten mutat, az magunk ótalmára készek leszünk, nagyságoddal egyetemben.

Hol penig te nagyságod látná kegyelmes urunk, hogy az néptartás tovább való üdőt kévánna, és ez az pénz, kit erre contribuálunk, megkezdene fogyatkozni, az conseruátorok certificálják nagyságodat in tempore, és nagyságod országúl minket conuocáljon, hogy minden jövendő szükségre való jót végezhessünk az mi hazánknak javára, és ha szükség kévánja az néptartásra.

(7) Miért hogy pedig az császár adajának meg kell lenni, igírünk arra kapuszám szerént 99 pénzt, melynek be-

szolgáltatásának az napját ad festum Ascensionis végeztük lenni.

(8) Az mi az nagyságodnak való subsidiumat nézi, noha kegyelmes urunk jobbágyinkon ennyi sok rendbeli szedő vedő vagyon, nem gondolhatjuk sem az búzának, sem az bornak szűk és drága voltát, kiből szegény kösségünk erre való költséget kaphatnának, de nincs mit tennünk, az nagyságod szükségét és fogyatkozását nagyobbnak lenni itíljük, mert az nagyságod fogyatkozása mi fogyatkozásunk. Ezekre tekintvén igírünk nagyságodnak kapuszám szerént ötven-ötven pénzt, melnek beszolgáltatásának napját végeztük ez jövendő szent György napját.

Az magyarországi uraink atyánkfiai es egyenlő terch viselésre igírik magokat.

Azonképpen az székely uraink atyánkfiai es.

Az szász uraink atyánkfiai es az ő módjok szerént egyenlő terehviselésre ígírik magokat.

Könyörgünk azért nagyságodnak mint kegyelmes fejdelmünknek alázatoson egész országúl, megtekintvén nagyságod az szegény kösségnek sok rendbeli fizetéseket és az üdőnek drága voltát, vegye kegyelmesen és elég neven.

(9) Miérthogy ez elmúlt gyűlésben az búza ára felől végeztünk vala, hogy minden rendbeliek búza kalongyájokat akkori artikulusoknak tartása szerént kiki megváltaná, vadnak penig panaszolkodások az conservátoroktól, hogy sokan volnának, kik némelyek semmit nem fizettek volna, némelyek penig igazán meg sem adták volna: végeztük azért, hogy ez jövendő Reminiscere vasárnapig az olyan emberek, kik meg nem adták volna, huszonnégy forint bírság alatt, [1]) melyet az vármegye ispáninak avagy királybiráknak, véllek lévén az perceptorok is, szabadságok legyen rajta, nem jószágán, hanem saját marhájából az nemes embernek igazat vehetni, és annak felette az végezés szerént kalongyáját tartozzék igazán megváltani.

Ezen mód tartassék az városokban is.

---

[1]) Itt a kolosvári szövegben a mondat szerkezete hiányos, ez a szó maradt ki: »megadják,« mely más példányban benn van.

Az kik peniglen igazán be nem szolgáltatták volna, és így comperiáltatik, azon ugyan az ispánok és az királybírák és perceptorok is, az ő maga saját marhájából tizenkét forintot vehessenek.

Az mi az bányavárosokat nézi, kik summát tartoztak volna fizetni, ha találtatnak olyanok, kik meg nem adták volna, az olyanokon is az vármegye ispáni és az perceptorok az feljűl megíratott mód szerént huszonnégy forintot vehessenek, és az summát is, kivel tartoznának, annak felette rajtok megvehessék; ha kik penig meg nem adnák, vagy meg nem adhatnák, személyeket is megfoghassák.

(10) Az mi az törvény dolgát nézi, minthogy ez mostani háború időnek miatta az terminusok és törvények nem szolgáltathatnak, erre való bizodalomban sok hatalmaskodások, emberöldöklések, occupatiók lesznek, azokról így deliberáltunk.

Az mi az quinque casust és occupatiót nézi, azokról az meggyesi articulus tartassék meg, [1]) de így, hogy az citatio fő vagy vice szolgabiró által legyen az vármegyében, ne missilissel.

Az mi az minor potentiát illeti, az vármegyék ispáni tartozzanak continue tizenötöd naponként széket ülniek, és az breuisnek módja szerént megítíljék, appellatióba bocsássák, mely appellatiókat ő nagysága udvarában extra omnes terminos et dietas megláttasson, jelen lévén az itílőmester is.

De a kiknek dilatiójok leszen propter publicas regni et principis occupationes, az admittáltassék.

Az ispánok penig ante alias causas, azféle causákat tartozzanak assumálni és megítílni.

Az szász uraim dolga is az törvény dolgában in priori statu et consuetudine maradjon.

Az 1592 esztendőben, mely Reminiscere terminusa volt, miért hogy az után törvény nem szolgáltatott, az oltától fogva való potentiák és dolgok ítíltessenek meg.

(11) Miérthogy a székelységnek nagyobb része donatiók alá vettetett, kiket donatariusok birnak, az királybirák

---

[1]) Értendő a Medgyesen 1588. okt. 8. s következő napján tartott országgyűlés erre vonatkozó végzése.

penig, az ő hasznokat keresvén, az régi köztök való abususokat akarnák követni, és külömb-külömbféle törvéntelenséggel akarják őket éltetni, tudni illik tetemre való hívás, halálújítás, gyilkosságról való hüt feladás és több effélék, kik nem keresztyének közé illendők, hogy az holt testet addig el nem hagyják temetni, míg nem a szegény síralmas és keserves atyját, anyját, vagy atyjafiait meg nem saczczoltatják és rajtok fizetést nem vesznek: végeztük azért országúl, hogy afféle abususok generaliter az székelség közűl tolláltassanak, és az mint az nemesség közt az lakságon az kösséget szokták törvénynyel éltetni, ugyanazon törvénynyel éljenek, az ura tegyen törvént jobbágya felől.

(12) Tetszett ez is, hogy az székelységen semminémü székes helyeken fő királbíró jelen léte nélkül széket ülni és törvént tenni ne merészeljenek; ha penig széket ülnének is, és törvént tennének, efféle törvényeknek semmi helye és ereje ne legyen.

(13) Miérthogy sok atyánkfiai vadnak, kiknek külön külön való vármegyéken vadnak jószági, végeztük azért, hogy ennek előtte való articulusok tartása szerént, most is a hol kinek fő residentiája vagyon, mind nemességen, székelységen és Magyarországban, tehát ha akarja ott állattassa soldosát, de hogy fraus és dolus az dologban ne essék, az ispántól portájának számáról meghihető czédulát hozzon, és az szerént állassa lovagját gyalogját, sub poena amissionis bonorum.

(14) Végeztük azt is, hogy az szegődött szolgáknak és lakos adófizető jobbágyoknak az soldon fizetés ne adassék és be ne fogadtassanak, ha befogadnák is, visszaadattassanak.

(15) Azonképpen az szökött jobbágyokat az régi articulusok tartása szerént mindenünnet megadják, mind Tasnádról, s mind egyéb helyekről, mind itt benn s mind Magyarországban, Karansebesben, Sidóvárban és tartományában, Miháldon is.

(16) Az ki szolga penig, tartozzék az vármegye közibe jószága vesztése alatt képében embert állatni. Az szegény egy házhelyi nemes ember, ha szolga, egy gyalogot állasson, az ispán penig megjudicálván értékit, ugyan lovagot állasson.

(17) Látjuk azt is, hogy az görög áros népnek ez országból való kirekesztése is nagy szükséget és fogyatkozást hozott, végeztük azért, hogy azok is szabadon bejöhessenek és marhájokkal köztünk szabadon kereskedhessenek.

(18) Az nemességnek és székelységnek házok szükségére az kamorákról az kamora ispánok elegedendő sót adjanak az régi mód szerént.

(19) Az dézmások czédulájáért az nemesembereken pénzt ne vehessenek, minthogy ezelőtt is szokásban nem volt.

(20) Az nemes ember penig maga szükségére vött marhától, az kivel nem kereskedik, vámot harminczadot ne fizessen.

(21) Az ispánok minden vármegyékben, azonképpen az bírák is, az hidaknak épületire szorgalmatos gondot viseljenek.

(22) Az dézmálás dolgában az régi mód obseruáltassék.

(23) Tetszett ez is, hogy szarvas és egyéb vadbőröket is ez országból ne legyen szabad kivinni, ha ki reá talál, szabad legyen elvenni.

(24) Más országból, ugy mint Moldovából, senki sót ez országba ne hozzon, kire az tiszttartóknak vigyázások legyen, hogy mind savok el vétessék afféléknek, s mind penig szekerek barmok oda vesszen.

(25) Senki az más pártra soldra ki ne menjen, sub amissione bonorum.

(26) Az latrok és malefactorok persequálásában tetszett, hogy mind itt Erdélyben, s mind Magyarországban ez elmúlt gyülésbeli articulus tartassék minden részében meg.

(27) Az mezővárosok is az feljül megírt módot obseruálják az törvény dolgában, az mi az communitást nézné, az nemesség ellen patrált potentiákba.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae, et partium regni Hungariae nobis subiectarum, fauenter exaudita et admissa, praescriptos vniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos

beneuole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest vel intererit, ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die decima quinta mensis Februarij anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto.

(P. H.)

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt. — Egy másik példánya megvan a nagy-szebeni Bruckenthal Muzeumban.)

XXI.

1594. máj. 12—22.

A tordai egyetemes országgyülés törvényei.

Nos Sigismundus Báthory de Somlio Princeps Transsylvaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad diem duodecim mensis Maij, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, in oppido nostro Torda, ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum illis consensum praebendo, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae, et partium regni Hungariae, ditioni huic subiectarum in generalibus eorum comitijs ad diem duodecimum mensis Maij, Anno domini M.D.XCIIII. in oppido nostro Thorda celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod közinkbe küldött propositiójából, melyben nagyságod kegyelmesen adja előnkben, hogy mind egyfelől s mind másfelől az szomszédság talpon állana, kik suo exemplo minket is arra intenének, hogy úgy vigyáznánk, ne quid ex aliqua parte respublica detrimenti patiatur, és ahoz képest int nagyságod országúl minket is arra kegyelmesen, hogy készen lennénk és vigyáznánk. Nem panaszolkodhatunk kegyelmes urunk az nagyságod reánk való vigyázása és gondviselése ellen, mert megtapasztalhattuk mind ennek előtte s mind ez mostani időben reánk való gondviselését, kit nagyságodnak országúl megszolgálunk, mint kegyelmes fejdelmünknek; ha kellett penig valaha a vigyázás és gondviselés, most jutottunk abba az időbe. Könyörgünk nagyságodnak, hogy ennek utánna is az jó gondviselésben és vigyázásban nagyságod meg ne szünjék, mert nagyságod isten után a mi őrállónk, úgy vigyázzon nagyságod, hogy véletlenül hertelen veszedelem hazánkra ne következzék; kire mi es kérjük az úristent, hogy nagyságodat segítse reá. Mi es pedigien az nagyságod gondviselése mellett, miképpen ennekelőtte, ez mostani időben is azzal ajánljuk magunkat, hogy valamit az szükség és az üdő hozand, sem magunkat, sem költségünket nem kéméljük, hanem in omnem euentum nagyságod és hazánk mellett mindent akarunk késérteni, valamire az úristen segít bennünket.

(2) Adja nagyságod kegyelmesen előnkben azt is, hogy ez mostani hadi idő, kiben immár jutottunk, azt kévánná mi tőllünk, hogy az hadakozásnak módjához oly gondot viseljünk, hogy valamelyek ez mostani időnek állapatjához kévántatnának, semmiben nagyságodnak és hazánknak meg ne fogyatkoznánk. Kegyelmes urunk, ennek előtte való időben is és gyülésben nagyságod ugyan ezen dologra minket kegyelmesen

intett és serkengetett, mely nagyságod kegyelmes intése után nagyságoddal egyetemben nem semmi gondviselésünk volt. Nem tekinthettük szegény kösségünknek nyomorúlt állapatjokat, sem az üdőnek drága voltát, sem magunk fogyatkozását, hanem valamit ez mostani idő és az szükség kévánt, tehetségünk szerént mindenre reámentünk, kibe ez után is nem akarunk megfogyatkozni.

Legelőször azért, ez mostani időnek szükségéhez képest, tetszett ez, hogy az országnak egy fizetőmestere legyen, ki az ő maga értelméből és ítületiből fogadjon lovagot, gyalogot az ország praesidiumára, ez elmúlt articulus tartása szerént; az kiket az megfogad, azokat az ő érdemek és rendtartások szerént megcontentálja, és jó módjával összeszerezvén, generalis uram gondviselése alá bocsássa, és ez ország fizető mestere az fizetett népnek havonként megfizessen.

(3) Fizető mesternek pedig egyenlő értelemmel választottuk Gerendi Jánost, ki hittel ez országnak ebben való gondviselésre köteles legyen, hogy ez mostani ötven pénz adót, kit ez mostani fogadott és ezután fogadandó népre rendeltünk, mind penig az húsz-húsz pénzadóba az mi hátra volna, semmi egyéb szükségre senki instantiájára nem fordítja, sem nem adja, hanem tulajdon csak ez ország számára újonnan fogadott nép fizetésére, és minden tehetségével azon leszen, hogy nem kárára, hanem hasznára legyen ez országnak. Mely fizetésben ilyen módja legyen.

Legelőször generalis uramnak személyére hóról hóra, meddig az had fen leszen, háromszáz forintja járjon; item egy lóra adjon egy hóra három forintot, zászlótartónak öt forintot, dobosnak négy forintot, trombitásnak négy forintot, gyalog hadnagyoknak adjon egy hóra nyolcz forintot, tizedesnek négy forintot, gyalog dobosnak négy forintot, zászlótartónak négy forintot, közdrabantnak három forintot.

Efféle fogadott nép pedig oly legyen, kinek sohova egyebüvé költsége ne legyen, hanem minden hadi szerszámával először megmustrálván continue az táborban legyen, és generalis uramtól hallgasson. A ki penig eddig pénzt vött volna fel, es most ki akarna belölle állani, vagy következendő hóra fel nem akarná venni, mivelhogy a mit a félének adtak, eddig

róla meg nem szolgált, tőlle visszavegyék az fizetőmester által.

(4) Végeztük ezt is, hogy ez elmúlt gyülésben rendeltetett nép fogadásra való húsz-húsz pénz adóval Lukács deáktól, a ki percipiálta, bizonyos atyánkfiait rendelvén melléje, jó számot vegyenek, azonképpen Haller Gábortól is, a mit percipiált, és mint erogálta, hova költötte. E mostani hóra mindazáltal Haller Gábor fizessen, és a mi attól megmarad, azt jó inuentarium és regestrum szerént ez mostani fizetőmester vegye kezéhez, és azután jó gondviselése legyen, s abból fizessen az fogadott népnek, az mostani ötven pénzadónak felszedéséig.

Az mostani rendelt ötven pénzadó penig Gerendi János kezébe szolgáltassék éppen minden helyekről, a honnat penig az ispánok, királbirák a hagyott napra be nem szolgáltatnák authoritássa legyen az fizetőmesternek urunk akaratjával, parancsolatjával reá küldeni arra az ispánra vagy királybiróra, exactorra, és jószágán két ánnyit vetetni, melyet mindjárást pénzzé tévén, az ország pénze közé tegye.

Mely ötven pénzadónak a napja ez jövendő Szent-Lőrincz napja legyen, kit tartozzanak mind ispánok és királybirák ezen tereh alatt kapuszám szerént beszolgáltatni. Biharvármegyéből pedig az exactor administrálja.

(5) Nagyságodnak penig mostani szükségére végeztünk 25 öt pénzt kapuszámra, kinek beszolgáltatásának napját ez következendő Szent Pál-Szent Péter apostolok napjára végeztük.

Vadnak sok fogyatkozások mind az húsz-húsz pénzadónak mind penig a kalongyapénznek beszolgáltatásába, hogy ez óráig is sok helyekről be nem szolgáltatták, kiről úgy végezünk, hogy minden helyekről afféle restantiákat ez jövendő Pünkösd napjához két hétre minden emberektől beszolgáltassanak, azok kezébe és helyre, a hova ezelőtt rendeltük volt. Ha penig valaki az napra be nem szolgáltatná, afféle contumax emberekre reá küldhessen az új fizetőmester Gerendi János, urunk erejével, levelével, és mox et de facto jószágán két annyit vétethessen, kit azonképpen pénzzé tévén, az előbbi conseruátorok és perceptorok kezébe szolgáltasson. Ebből az articulus tartása szerént szabados drabantoktól, koldusoktól

elválva senki exemptus ne legyen, senkinek exemptionalissa ez ellen magának ne suffragáljon.

(6) Végeztük ezt is országúl, hogy a kalongyapénz azon három conseruátornál et in priori statu conseruáltassék, azon előbbi poena alatt és mód szerént.

(7) Az fizetőmester penig minden perceptióról, expensáról és erogáltatásáról jó számot tartson, hogy ez jövendő gyűlésbe az országnak számot adhasson. Fizetése penig ez legyen, az szám pénz övé legyen, és minden hóra, míg az népnek fizetése tart, fl. 40. Ez fizetésből penig a mennyi szolgát tartani akar, és valakit, ő szabadságába legyen.

(8) Az fizetett népnek penig a mennyi zászló és dob kévántatik, azokat ugyan az fizetőmester az ország pénzéből szerezze meg.

(9) A pénz hordásra ha mi szekerek kévántatnának, ezen pénzből csináltasson annyit, a mennyi szükség lészen, melyeknek eleibe urunk ő nagysága minden helyeken lovat adasson.

(10) Az inuentálásra és számvételre rendeltük Kolosvári Márton deákot és Tholdalagi Ferenczet, melynek az napja legyen szeredán post Dominicam primam Trinitatis. Ha pedig praesidens uram nagyságod dolgaitól érkezik, ő maga is Kolosváratt személye szerént jelen legyen.

(11) Végeztük azt is, hogy a kalongya szám pénznek conseruátori az fizető mesternek quietantiájára tartozzanak pénzt adni, ha a szükség kévánja, a kalongya szám pénzből annyit, a mennyit kéván, kit primo quoque tempore az felkölt ötven pénz adóból a fizetőmester ismét helyére adjon.

(12) Végeztük, hogy az előbbi articulusok tartása szerént szegődött szolgákat, adófizető jobbágyokat az soldra be ne fogadja, és az kiket befogadtak volna is, vagy fogadnának is, tehát az hadnagy, a ki alatt afféle szolga vagy jobbágy volna, vagy lovag vagy gyalog lenne, az ura requisitiójára generalis uram az hadnagygyal okvetetlen megadassa.

(13) Az urak is, nemesség és minden rendbeliek minden helyekről az szegődött szolgákat, jobbágyokat az előbbi articulusok tartása szerént tartozzanak kiadni.

(14) Vadnak sok panaszolkodások az missilis levelek felől, kikkel külömb külömbféle transactióknak, contractusoknak és erős kötelek alatt való végezéseknek executióit turbálják, jószágokat, örökségeket foglalnak, és egyéb törvéntelen executiókat tesznek. Tetszett azért, hogy ez után efféle dolgok ne legyenek. Sőt könyörgünk nagyságodnak, hogy az medgyesi articulus tartása szerént afféle missilis leveleket nagyságod ez után ne adasson.

(15) Mivelhogy penig látjuk, főképpen ez mostani háború időben az gonosztevőknek sokasodásokat, könyörgünk nagyságodnak, legyen kegyelmes prouisiója, hogy az szegény nemesség házában bátorságos lehessen, és hogy oly embereknek, kik nemes embereknek occisori, vagy házaknak inuasori, vagy egyéb czégéres gonosztevők, gratiát ne adatna, lehetne büntetések, és szünnek meg az gonoszság.

Ha kik penig ezután gratia felől nagyságodat requirálnák, először az delictumnak mivoltáról nagyságod informáltatnék az ispánoktól vagy királybíráktól.

(16) Az elmúlt gyűlésbeli articulusok tartása szerént az ispánok, királybírák széket üljenek, törvént szolgáltassanak, főképpen az új potentiákról; nagyságod is arról való appellatiókat kegyelmesen reuideálja.

(17) Az posztót, mind karasiát és mind egyébfélét, szabad legyen behozni.

(18) Az hidakat országúl mindenütt minden helyeken, mind országutakon s mind pedig egyéb helyeken, egyébha büntetések alatt megcsinálják. Az thordaiak az végezés szerént az hidat az Aranyason megcsináltassák.

(19) Panaszolkodnak kegyelmes urunk sok atyánkfiai, hogy a tizedre rendelt és választott jobbágyok elszöknek előtte. Könyörgünk nagyságodnak, hogy az ilyeneket is mindenünnet megadattassa, vagy nős leszen, vagy nőtelen.

(20) Tetszett ez is, hogy valakiket nagyságod gyűlésére hívat levelével minden nemzetek közűl, vagy priuatim, vagy vármegyékről, székekről választott leszen, az gyűlésnek estin jelen legyen büntetés alatt, az gyűlésnek penig vége szakadtáig senki el ne oszoljon.

(21) Az választott személyeknek pedig szokott költségek megadassék, mely költségpénzt mindenek (kivévén azokat, a kiket nagyságod priuatim levelével hívat) tartozzanak jószágokról beszolgáltatni.

Az székelységen is az ő módjok és rendtartások szerént tartsák magokat.

(22) Magyarországi uraink atyánkfiai jelenték nagy fogyatkozásokat ebből, hogy a mit házok szükségére vétetnének, harminczadot vennének tőlle. Tetszett azért, hogy ebben is az régi mód és szokás obseruáltassék.

(23) Erről is sok panaszolkodás vagyon kegyelmes urunk, hogy az sáffránnak és török vászonnak importálása csak egy embernek conferáltatott volna, ki mind nagyságod harminczadjának, mind nekünk országúl nagy fogyatkozásunkra vagyon. Végeztük azért ezt is, hogy mint annak előtte, ennek utánna is minden embereknek szabad legyen hozni és eladni.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, gratiose et fauenter admissa, praescriptos vniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam, quorum interest seu intererit, vbique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in dicto oppido nostro Thorda, vigesima secunda die mensis Maij, Anno domini Millesimo quingentesimo nonagesimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. Tom. I. k.)—Egy más példány dr. Teutsch superintendens úr birtokában.)

XXII.

1594. június.

Báthory Zsigmond első szövetkezése a keresztyén hatalmakkal.

Az had elkezdesekor valo tractatus az nemettel 1594.

Elseo hogÿ valamÿ modot ezkedig obserualtunk az Theoreoknek walo Irasban es kozeiek valo Jartatasaba, portara, Zjnanhoz, vegbelj Basakhoz, azokat obserualyak, es kouessek naponkentt, mind adeg mig az presidium közteonk leszeon, es az Theoreok ne Jritaltassek valamy okokbul, hogÿ az mÿ kwleombeozo zandekinkat ezebe ne vehesse.

Masodzor hogÿ Mathjas herczeg io ket ezer louag fegiuerest agion most, negj holnapra valo kez penzel, kyk vrunk zwksegere es paranchjolatjara ott legjenek, es oda mehessenek, valahoua eo naga kiuanja, ne mastul varyanak.

Harmadyk hogÿ vrunk penzel, hadakozashoz valo zerzamokal, algyukkal, tarachkokal, goljobissal, porral wgÿ kezeon legien, elescuel egjetembe, valamintt az szukseg es az eleotteonk alo dolog keuanya fogjattkozas nelkeol.

Ezek meg leuen, es ezek vtan, cum certis conditionibus communibus votis conclusis, certus orator expedjaltassek ad ratificandam compositionem.

. . . . . dies 11. Julij 1594.

4. Regum. 19. Cap.

Dies tribulationis et increpationis et blasphemie dieś iste: venerunt filij usque ad partum, et vires non habet parturiens etc.

Jegyzet. Szamosközy sajátkezű másolatáról. A »dies 11 Julij« nem e pontok keletkezésének idejére vonatkoznak: ezek a juliusi gyűlésben már nem kelhettek; ennek a napnak illustratiójául hozza fel a szentirásbeli idézetet, s ez a nap valószinűleg az, midőn a tatárok erdélyi támadásáról első hírt vettek.

(A budapesti egyet. ktár kézirattárában Pray Coll. Res. Transs. Tom. I. nro 59.)

XXIII.

1594. aug. 17 — szept. 1.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, Princeps Transsyluaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles et magnifici domini, nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad decimum septimum diem mensis Augusti proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, in ciuitate nostra Coloswar celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos eosdem articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebendo, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam, vbique per ditionem nostram, firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluanię et partium regni Hungariae ditioni huic subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad decimum septimum diem mensis Augusti proxime elapsum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto in ciuitate nostra Coloswar celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod propositióját, kiben int nagyságod arra, hogy az szomszéd országoknak példájokat követvén, mi is magunkat nagyobb terehviselésre vennők, és hogy ha magunkra nem is, úgy mint az nemes rendre, de egyéb rendbeli atyánkfiaiért is valami terehviselést

rendelnénk. Azért kegyelmes urunk most sem mondhatunk egyebet mint ennek előtte. Nyilván vagyon nagyságodnál, az úristen mind ez mostani s mind ez elmúlt esztendőkben menynyi szűk üdőkkel látogatott meg országunkban minket, kiben szegény kösségünk igen meg fogyatkozott. Mi magunk is mostan fen létünkben nem kevés költséggel voltunk, kiért nem is véljük, hogy ennél nagyobb terehviselésre mehessünk, hanem az régi rendtartás szerént az húsz kapuról az egyes lovagot megtartjuk, így hogy az megholt boldogemlékezetű István király idejebeli articulus tartása szerént az gyalogot egy holnapig magunk költségén tartsuk; az után ha kiindítaná nagyságod ez országból őket, nagyságod fizessen nekik. Mely István király jó végezését, könyörgünk nagyságodnak, kegyelmesen megtartsa erejében.

Magunk személyében penig nagyságod személye mellett készek vagyunk mindenütt, az mit a szükség hoz, lovag zsoldosunkkal egyetemben mívelni.

Azhul nagyságod int minket az készen lételre, arra gondunk vagyon, és készek leszünk minden órában az nagyságod parancsolatjára.

(2) Az praesidiumra fogadott népet az előbbi rendelés szerint az végeknek mindenkorbeli szükségére megtartjuk, kinek fizetésére ez elmúlt gyülésbeli adót is rendeltük, melylyel ha be nem érnék, végeztük, hogy az előbbi articulus tartása szerént az conservátor uraim az kalongya pénzből az fizetőmester kezébe arra az praesidium tartására pénzt adjanak, kit esmét az fizető mester jövendőre rendelendő adónkból az conseruatoroknak megadjon.

(3) Az mi penig az nagyságod udvara népére szokott subsidiumot illeti, nagyságodnak arra ígírünk kapuszám szerént kilenczven kilencz pénzt ez jövendő Szent-Mihály napjára beszolgáltatni.

(4) Az Várad épitésére is azonképpen kapuszám szerént ígírünk nagyságodnak ötven pénzt ez jövendő Szent-András napjára beadni.

Mely terehviselésre az székely uraink atyánkfiai is ígírik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az feljü írt napokra azokat nagyságodnak beszolgáltatják.

Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, tekintvén az fen megírt szükségeket, azt is, hogy a császár adaját megadtuk, nagyságodnak subsidiumot adtunk, vegye kegyelmesen és elég neven, és látván mostani üdőben főképpen mit kivánjon annak az helynek állapatja, ezt a pénzt ne másuva, hanem annak épületire fordítsa.

(5) Miérthogy penig sok külömb külömbféle hatalmaskodások esnek, tetszett hogy a prima Septembris anni 1593. valami potentiák valakitöl estenek, az ispánok és királybirák innét hazamenvén mindjárást széket üljenek, és a breuis törvénnek módja szerént mindennek törvént szolgáltassanak. A mely causák penig processusban indultattanak, azok azon formán procedáljanak.

Mikor penig házunk kővől *) hadban leszünk, generalis uram continuo megláttassa, az appellatiókat penig nagyságod mindjárt megláttassa, azoknak meglátására bizonyos személyeket rendeljen.

(6) Az adó adó **) jobbágyokat, szökött szolgákat, az soldos drabantok közzül az előbbi végezés szerént kiadjanak.

(7) Az kik penig nem exemptusok az connumeratiótól, azokat nagyságod erőltesse rejá, hogy az adót mind az praesidium tartásra s mind egyéb szükségekre ők is ennek utánna megadják.

Az mely faluk városok rovatlan maradtanak, avagy újobban épültenek volna, azok is megrótassanak és velünk egy terhet viseljenek.

Az mely nemes embernek portiója meg nem rótatott volna, vagy másuva nem segittetné portiját, az olyan nemes embernek portiójával az ispán és szolgabiró az olyan falut, a kiben rótt portió volna, segíttesse, ha penig vagyon kapuja másutt, oda segítsen.

(8) Azonképpen az gyülésben való költségben való felszedésben is az előbbi végezés tartassék.

---

*) Keoueol=kövől=kivül.

**) Adó adó, azaz: adófizető.

(9) A miképpen ennek előtte is végeztük egynéhányszor országúl, hogy valaki szolga, tartozzék képebeli embert és lovagját gyalogját vármegye közzé jó szerrel állatni:

Tetszett most is, hogy minden szolga személyválogatás nélkül tartozzék képebeli embert, lovagját, gyalogját vármegye zászlója alá jó szerrel állatni; ki ellen ha valaki cselekednék, ő nagysága ezen articulus erejével jószágára küldhessen és fiscus számára elfoglaltathassa. Sőt ha valamikor az szükség kivánja, és ő nagysága az felülést ispánja által parancsolja, valakik az ő nagysága személye mellé személye szerént nem indulnának, hanem hon maradnának, vagy ha elindulnának is, de ispánok híre nélkül haza mennének, ő nagysága az olyannak jószágát az régi articulusok tartása szerént eldonálhassa és az donatarius, az had leszállván, procedálhasson, seruatis de iure seruandis.

(10) Az szegény egy házhelyi nemesség dolgában penig, kik szolgák és jószágok nincsen, az előbbi articulus tartassék, azaz meglássa az ispán, és ha szegénysége miatt személyében lovagot nem állathatna, gyalogot állasson.

(11) Ez indulás és felülésben az székely uraim között is ezen mód tartassék.

(12) Miért hogy az praesidium tartás mindennek közönséges jovára vagyon, illik hogy az terehviselésben is egyenlő legyen.

(13) Emlékezünk penig rejá, hogy az elmúlt ötven pénzadóban, kit kapuszám szerint erre rendeltünk volt, sok helyek városok semmit sem adtanak. Tetszett azért, hogy azok is ebbe fizessenek.

Ugymint Kolosvár adjon	fl.	500.
Fejérvár	»	100.
Abrughbánya	»	50.
Nagy-Bánya	»	100.
Felső-Bánya	»	50.
Székelyvásárhely	»	100.

Kit tartozzanak az előtt való articulusbeli büntetés alatt ez jövendő Szent-Gál napjára éppen az fizetőmester kezébe szolgáltatni.

(14) Az fizető mester penig Theke Ferencz atyánkfia legyen, kit azon állapattal, mint Gerendÿ Jánost, választottuk, és ez szolgálatra ugyanazon módon hittel meg is kötelezték.

Ez mellett rendeltük Boronkaÿ Jánost és Sárdon lakó Gyarmathÿ Gergely deákot, Kálnaki Bálintot és Hersel Bálintot, hogy számot vévén Gerendÿ Jánostól, minden inuentarium szerént Theke Ferencz kezébe adjanak.

(15) Adják ezt is elönkbe, hogy mind az kalongyapénzbe, húsz pénzbe, és ötven pénz adóban, kiket ez prȩsidium tartásra rendeltünk volt, sok restantiák volnának hátra. Könyörgünk azért nagyságodnak, előbbi végezésünk és nagyságod jó igíreti szerént minden rendeket, urakat, nemeseket személyválogatás nélkül, annak megadására reákénszerítse, ilyen közterehviselésből ne vonja ki senki magát.

(16) Továbbá értettük az prȩsidiumra fogadott lovag könyörgéséből, hogy az három forint hópénzzel meg nem érnék. Végeztük azért, hogy az fizetőmester ez után egy lovagnak negyedfél forintot adjon, zászlótartónak adjon fl. 4, trombitásnak is fl. 4, egy tizedesnek fl. 4, drabantnak fl. 3.

(17) Az mi penig illeti az lovag és gyalog hadnagyoknak hóra személyekre való fizetését, annak rendelését nagyságodra támasztottuk; könyörgünk nagyságodnak, hogy nagyságod látván az pénznek szűk voltát; azoknak is fizetéseket, kinek kinek állapatja és érdeme szerént mennél szaporábban lehet, úgy moderálja.

(18) Tetszett ez is, hogy valakik ez ország pénzébe lovag számra fizetést felvöttenek, és az fizető mester előtt afféle prȩsidiumra fogadott lovagok magokat, lovagokat meg nem mustráltatták, azoknak az fizető mester ne fizessen, sőt ezután is olyaknak fizessen, kik az prȩsidiumra fogadott lovagokat nem hátok megett, hanem az több fogadott praesidium között tartják.

(19) Az fizető mesternek Teke Ferencznek előbbi fizetését tíz forinttal megjobbitottuk, azaz hogy egy hóra ötven forint legyen fizetése.

(20) Miérthogy az tatároknak mostani kijövések miatt sok helyek égetés és rablás miatt elpusztultak, könyörgünk

nagyságodnak, azok efféle adóból az régi szokás szerént exemptusok legyenek.

(21) Továbbá értjük kegyelmes urunk az nagyságod izenetiből, hogy egyéb dolgok között az végek építésére gondunk lenne. Azért látjuk kegyelmes urunk szemünkkel, hogy ez mostani üdő azt kivánja tőllünk, kiért mi es felőlle, mint lehessen hamarébb és jobb módjával, eleget gondolkodtunk.De miérthogy ennyi külömb-külömbféle terehviselés és fizetés vagyon kösségünkön, és szintén mostan őket evvel nem terhelhetnők, szólottunk így kegyelmes urunk felőlle, hogy az háromszéki kalongya pénzben maradt volt Kendy Gábornál tizenegyszáz forint, kit itt nem reponált volt Kolosváratt az többi közé; arról könyörgünk nagyságodnak, nagyságod azt ugy mint ilyen erős kötés alatt végezett pénzt conuertáltatná efféle épületre, és adatná Macskássy Péternek, kire ezt biztuk, kezébe. Ez mellett innet Kolosvárról rendeltünk azon kalongyapénzből ezer forintot, hogy arra ő erogálja, és számot is adjon jövendő gyülésben nekünk országúl rólla. Ez summát penig tartozzanak az conseruátor uraim ezen articulus erejével Macskássy Péter kezéhez adni, melyet esmét jövendő erre rendelendő adónkból reponálják; mely költséggel az végekben épithessen nagyságod, ott az hul szükségesnek ítili nagyságod. Mely segítségünket kegyelmes urunk, mostani üdőben ilyen fogyatkozásunkat tekintvén, vegye kegyelmesen. Ezután is, valamire elegek leszünk, semmiben magunkat meg nem kéméljük.

(22) Macskássy Péternek ebben való munkájára rendeltünk ezen pénzből fl. 20.

(23) A hul nagyságod kegyelmes urunk int arra bennünket, hogy az kolosváriakra vetett summát leszállítanók, tekintvén az nagyságod intését és az kolosváriaknak is mostani költségeket, terehviseléseket, eöt száz forintra szállítottuk, ugy hogy 500 forintot contribuáljanak közinkbe.

(24) Kendy Gábor helyében választottuk conseruátornak az nemesség közzül Bánffy Gábor uramat, kit azon formán és módon, az mint 1593 esztendőbeli articulus contineálja, nagyságod tetszéséből annak az pénznek tartására és erogálására erős hittel megköteleztünk.

(25) Az kalongyapénzt mikor országúl rendeltük volt, választottuk volt annak kiadására az tanácsurak mellé bizonyos atyánkfiait, ugy mint az nemesség közzül Forró Jánost, Cseffeÿ Jánost, Makrai Bertalant, Szalánczi Györgyöt, az székelység közzűl Béldi Jánost, Daczó Ferenczet, Mikó Miklóst és Balássÿ Ferenczet, az szászság közzűl Szebenbe Vajda Jánost, Segesvárról az polgármester Vasas Jánost, Besztercéről Szabó Orbán akkorbeli bírót, Medgyesről Fejér Mártont akkorbeli polgármestert; kik közzűl miért hogy megholtanak, némelyek penig más állapatra jutottanak, választottuk azok helyébe Thoroczkay Lászlót, Vesselényi Gáspárt és Fráthaÿ Jánost, kiket annak az pénznek tartására akkorbeli articulusban való forma szerént erős hittel megköteleztünk.

(26) Somlyó tartományát, könyörgünk nagyságodnak, extendálja csak addig, míg az megholt bódog emlékezetű István király uraságának idejében volt, azaz a mi ott az ősjószág, az többit nagyságod, miért hogy kevesen vagyunk adófizetők, rótassa közinkbe.

(27) Fogaras tartományostól maradjon régi állapatjába.

(28) Értjük azt is, hogy az mely ötven pénz adót az prȩsidium tartására rendeltünk volt, azt sok helyekről be nem szolgáltatták. Végeztük azért, hogy minden helyekről, vármegyékről, székekről, azt az adót, és egyéb kalongya pénzbeli és húsz pénzbeli restantiákat is, az előbbi Thordán végezett articulusbeli büntetés alatt ez mostani Septembernek 15. napjára Kolosvárra az fizető mester kezébe beszolgáltassanak.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrę subiectarum fauenter exaudita et admissa, prȩscriptos vniuersos articulos modo prȩmisso nobis prȩsentatos prȩsentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singulo in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus; offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam, vbique per ditionem nostram, firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratifica-

mus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in prędicta ciuitate nostra Colos-war die prima mensis Septembris. Anno domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo, quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet.Trans. I. k.) Egy más példány a Bruckenthal-muzeumban, egy harmadik Teutsch úr, s egy negyedik Szeben városa birtokában).

XXIV.

1594. szept. elején.

A Báthory Zsigmond fejedelem ellen szőtt összeesküvés leírása.

Kurzer Bericht wie sich die Herren wieder Ihren landsfürsten den Weiwoda in Siebenbürgen verratterlich emporet darum sie dan auch Ihren Lhonn empfangen.

Alss die Wallachenn Moldauier vnnd Bulgarier, vnder welchenn die Raitzenn vnnd andere gehuldigte Christenn begriffen, erfhurten, dass sich die Turgenn wieder die Christenn rustenn vnnd jn starck anzuge, auch dass der Waiuoda aus Siebenburg freundtt vnnd Huldttschafft bei ir kayserl. Maj. vnnd andern christlichen Potentaten eczliche Jhar hero gesuchtt, haben sie ainhellich bei sich beschlossenn, sich wieder denn Turcken, dessen grausame Tÿranneÿ sie biesher heuffich geduldet, zu erhebenn, vnnd nebenn denn Christenn Ihr leib ehr vnd gudtt zu lassen, Inn bedenckung da sie vnder des Turggen Huldtt verbliebenn, musten sie in solchem seinem furnhemen auch antzihen vnnd wieder Ihr gewissen vnnd willen dass Christliche bludtt helffenn vergiessenn, besorgendtt dadurch solche zusammen gefuegte machtt, den Christen ein abbruch geschee, die Türgken enttlich gegen Ihnen gleichermassen streitten, vnnd sie ebensfals vertilgen. Also, das vnder des Turggen machtt sie der selen, vnd leibss hegster gefhar stundtenn; seindt hierauf ainhellig zu dem Vaíwoda aus Siebenburgen vorreisset, Ihme solches ihres vornemen

tailhafftig zu machen, mitt dem erbieten da er Waiuoda sie woltte in Huldschafft mitt der Vorbindung neben denn Christenn wieder denn Turggen annemen, woltten sie ihr ehr leib vnnd gudtt alles daran wagen vnd zusetzen. Wie nun die abgesantten Ir anbringen beÿ dem Waiuoda aus Siebenburgen volbrachtt, hatt Ihme der Waiuoda einbedacht, sich mitt seinem Rhatt vnnd landstenden zuberattslagen, genombn, Er, Waiuoda dann alspaldtt auf dies der auslendischen Pottschafften furbringen alle seine Rhatt vnnd landstendtt nach Clausenburg beschaiden. Wie nun die Rhatt vnnd Landttstendtt zusamen kommen, ist Ihm volligen Rhatt, der auslendischen gemelts begeren zu erwegen vorgebrachtt wordenn, die maisten vnder dem Adell auch des Waiuoda Rethen haben genzlich vormaindtt, sie die Supplicanten whären mitt nichten anzunemen, und kaines weges den Christen wieder den Turcken beÿzufallen, mitt mehrem vormelden, das Jederman bewust, wan man der Supplicanten begeren, solte stadtt geben, wurde es dem Turggen, welches machtt niemandtt menschlich wiederstehen magte, also hoch vordriessen, das er all seine machtt dahin wenden wurde, auf das nitt allein die Supplicanten sonder auch der Waiuoda vnnd dass gantze landtt dessen gestrafft wurden, hetten auch gar kain billigk Ursach sich von dem Turcken zu bundtenn, dann billig vnd vor gudtt geacht demselben der das gancze landtt in gutter Rhue, darunder sich meniglich friedttlich mogen erhalten, beÿzufallen, als das man sich solte neben den Christen, die weder macht noch Chrafft wieder den Turggen habenn, daraus aller Vnfriede des landes enttstundtt, halten vnnd Ihnen beÿstheen.

Die ander Parteÿ aber darunder des Adels vnnd Rhatt nitt mher als Bodtzschai Istuan, Joscha Andreas, vnnd Casper Kornis, sampt dem Vaiuoda daselbst mitt der gemain, alss die Statt vnd Landtvolck befunden haben, durchaus das wiederspiell furbrachtt mitt dem Vormelden dass wo mann mitt dem Turgen hielte, wurde leichttlich die Christenheitt schrecket, vnnd hernach der Treuwloss Türcke auch Innen iren lhonn, welchen sie billig in Vorgiessung des Christlichen Pluetz verschuldtt hetten, enttlich geben wurde, unnd obwoll sie die Siebenburger ein Zeittlanck gutten

Rhue gehabtt hetten, war es auss lautter des Turcken Vnmuglichkeitt dass er biesher jnn nitt bei kommen konnen, bescheen, vnnd demnach man in solcher berattschlagung nitt zusamen stimmen mugen, haben die stende vor gudtt angesehen, einen offenttlichen landttag zu Claussenburg zu bestimmen, Inn welchem dieser furslag sollte meres erweget vnnd was in dem selben Ratsam vnnd dem gantzen landtt haillsamb erfunden wurde schliesslichenn nachkommen.

Inn dem ehe der Adell vnnd Rath vonn ein ander, hatt der Waiuoda sich seines Willens offenttlich ercleret, dass nemblich Er durchaus neben den Christen wieder den Pluedtthuntt den Turggen sein macht, vnnd all sein Vermogen wenden wolte, vnnd die Zeit seines lebens nimmer mher des Turken Tributarius sein wollte ehe vnd lieber ein stalknecht vnter den Christlichen Potentaten alls ein Fürst vnter diesem Tyrannen sein, vnnd damitt die Stenndt vnnd Rathe sehen vnnd spüeren sollen, dass dies sein aigenttlicher wille vnd mainung, dauon er nitt abweichen wollt, sie mechten hierauf furnemen, wass sie wolten, so bestattige mitt Godtt und allen seinen hailligen, dass wo er Selig zu werden begerdtt vnnd Ihm Godtt gnedig sein sollte, wolle Er in dieser seiner mainung so lang er lebtt, vorbleiben, vnd bestendig vorharren.

Alss des Turggen genossen des Waiuoda erclerung vorstanden, haben sie einen andern Rhattslag, wie sie nemlich mochten des Waiuoda fuglich loss werden, furgenommen, vnd bedachtt einen falschenn brieff an denn Waiuoda im namen des gantzen landtz zustellen, vnnd an Ihm Waiuoda mit diesem Inhalt geschrieben.

Dass demnach sie vonn Ime Waiuoda vorstanden hetten, alss woltte er wieder den Turcken, vnder dessen schirm vnd schutz biesher sie in guttem friede vnd alle leibliche Wolfardtt gelebtt, sich neben den Christen halten, vnd also ihren gutten friede, ruhe und alle leibliche wollfardtt zerstoren; sollte Er in angesichtt des lands meiden, oder sie wolttenn in gebunden an die Portten schickhen, vnnd ob woll sie alspalt jn Zubinten vnnd dem Turggen zuzuschicken befuegtt wören, so wolten sie doch ihme das landtt zu raumenn, wegen seines frommen Vatters vnnd Vettern, dess Konnings aus Polen, frist geben, doch

das er sich paldtt packehe; auf solches schreiben welches der Waiuoda für wahr angenommen, hatt er sich alspaldtt zu Ihr kayserl. Majest hinaus zu begeben besunnen, vnnd eilendes zu dem Casper Kornis welcher sein Ratth vnd Haubttmhan zu Hwtzth geschicket, dass er ohn allen Vorzug zu Ihme sich vorfüegen woltte, Er hette genettige sachen mitt Ihme, die sich nitt schreiben liessen, zu handlen, Kornis Casper saumbete sich nitt lange, sondrn alsspald der beuhell ankommen, ist Er beÿ tag vnnd nachtt dem Waiuoda zu geraiset; alss nun Kornis ankhommen, hatt im Woiuoda mitt gantzem betrübten Hertzen solches Schreiben zu lesen, furgetragen, mitt dem gentzlichen Vorhaben, Er Kornis soltte mitt Ihme zu Ihr kais. Maj. verraissen, dan er die drouung das er solte gebunden nach Constantinopell geschicket werden, nitt woltte erwartten, hirauf hatt Her Kornis dem Waiuoda durchaus nit rathen wellen, dass er sich aus dem landtt begebe, mitt Vormeldung, da er gleich zu Ir kais. Maj. varraisete, Ir kais. Maj. kuntte in solcher eill Ime Woiuoda keine Hülffe wieder die Siebenburger, Sinttemall der Sinan Bassa in anzugk vnnd das Landtt so fern, laisten, vnter dessen wurde er seines lands beraubtt werden, darzue er nimmer mher khommen wurde, sondrn achtt fur gutt, das demnach Er der Waiuoda viele ansehenliche vnd veste Heuser, darzu gutts in zimlicher anzall fuss volch habe, das er sich in seine veste Häuser begebe daraus er nitt mitt schlechter machtt kontte genommen vnnd bunten ghen Constantinopel, wie die schrifftliche Drauwung lauttet, geschicket werden, unter dessen soll er Ir kayserl. Maj. zueschreiben vnd was er wegen der Christlichen befurderung erlitte, endttdeckhen, und vnterthenigs hulff begeren, zu dem soltte er ehe des obbemelten Lanttagss in Siebenburg bestimbte Zeit, ankommen, den Standen vnnd furnemblich Stetten vnnd Horledtten (?) zueschreiben vnnd beuhelen, dass vnuerzuegenttlich jede Stadtt vnd Horlehtt (?) aus Irem mittell soltte 2 fürnembste und Elteste zu Ime Waiuoda schicken, Er hette mit Inen etwas zu hantlen, Soltte hernach Woiuoda jnnen gedachten schreiben fuerhalten vnd thuen alss wolte Er sie als vngehorsambe rebellen straffen.

Der Waiuoda williget disen des Kornis Casper treuwherzigen ratth, nimbtt in an vnnd vollziehet in; als nun auff des Waÿuoda beuchlich die Stennde vnnd Stette auch Harleht (?) alspaldtt ankommen, hat Ihnen der Woiuota in beisein aller seiner Rhatt, darunter auch die so das schreiben erdicht, dasselbe offentlich lesen lassen; alspaldtt sie es vernommen, sein sie vor dem Waiuota alspalt auf die Knie zu den füessen gefallen protestando umb Gottes willen gebeten Ihr fürstl. Gnaden wolltte doch iegen Ihnen, solchen boesenn archwhon, also sollte das schreibenn mitt ihrem wissen vnd willen oder mhainung gescheen, nicht furnemen, Sie wusten gantz vnd gar nichtes, darumb, vnd woren dessen allermassen vnt gentzlich vnwissendtt, vnnd wehre das vss seinenn misgunstigen verretterschen Pludthundtt nur ein erdichtes schreiben, vnd batten abermal umb gottes willen, Ir fürstl. Gnaden wolten denen so solches schreiben aus lauter Vorretereÿ erticht nachsheen, vnnd sie kaines vorschonendt sondern an leib, ehr vnd gudtt straffenn.

Hiereuff hatt der Waiuoda die Stende wiederumb abgehen lassen, vnnd auf denn angestelten landtt tag beschaidn sein Kunttschafften gestelt vnnd in der stil, welche diejenigen so gemeltes schreiben ertücht, nachfrag gehabtt, dieselbigen wie sie nun gespueret vnnd gesehen Ir erste pratica habe ihrem Vornehmen nach kain fordttganck, haben sie sich dem Waiuoda in ander wegen zu tilgen berattslaget befunden, dass sie ihm mitt gifft vergeben soltten, haben derwegen beÿ dem Khendi Schandan (sic) der vast vnder denn Hern in Siebenburgen ann guettern vnnd parem gelde der furnembste gewesen, ein ansehnliches Pankhet (?) gleich als dem Waiuoda zue ehren angerichtt, darauff der Waiuoda geladen, durch gifft soltte verretterlich getodett werden; dieses gifft hatt der Beege von Lippa sollen Inen zu schicken; der Waiuota hatt all diesen betrug durch seine heimliche Kunttschafften erfharen vnd sich der Tractation hofflich bedanckht alss sei in diesen emporung nitt Zeitt den Panckehtten beizuwohnen mitt gutten Wortten enttschuldigt.

Zum dritten haben die Vorratter, da Inn auch das gifft in Iren verrotterlichen Fürsatz nitt erspriessen wollen, erdachtt,

sich als obgesagte feindtt des Türckenn, vnnd mit den Christenn aigenttlich Ihre machtt zuwendenn in dem offt gemeltten landttag zu ercleren, doch das man alsopaldtt weill der Turgge im antzuge, sich ims feldttlager begeben solte, vnnd wolten da dieser Rattschlag fordttgantnck den Waiuoda vnder seinen aigen zeldtt ermorden, dar zu dan der Bornamissa Janus, der sich solches zu uolbring gegen den andern Vorrathern sich erbothen, hatt also der Waiuoda beschlossen in ter still die sach bies zur Zeitt des lantttages beruehn zu lassen, vnnd im werenden landttag sie die conspiration mitt einander aus Ihren Losamenten bey nachttlicher weill auff heben zu lassen, dan da man jm frist gelassen, wurden sie sich Zweiuels ohne in Iren Festung deren sie ein gutt antzall haben, vorhalten haben, daraus sie mitt hartter muehe und Plut vergiesen, in die Vorhafftung gebracht weren worden. Gott der Almechtige der alle Rattsleg der Vnderthanen (gegen?) Ir an geborne Fürsten vnd Herren an denn tagk bringet, hatt gewaldtt vnd gnediglich der Christenheit zu guette vorliehn, das die conspirati solches ihres fals nitt whar genommen, sein getrost auf den Landttag erschienen, in welchem sie gemeldet alle mit ainander bei der nacht auffgehebtt, vnd gefencklichen eingezogenn wordenn vnnd sein gewest des Waiuoda Cantzler Iffju Janus, Bathori Bothasar des Waiuota Vetter, die 3 Khendi gebrueder, der Bornemisza Janus vnnd andere ansehenliche leutte mher, welche alle, ausser des Bathori Bothisar so in der gefencknus gestorben, offentlich nach Ihrem guttlichen bekhandnus der obbeschriebener practicken wieder Iren Landttsfürsten entthaubtt worden, haben über dieser conspiration auch bekandt das si alle gehaimnussen, so im rattslage wieder den Turggen gangen, dem Bassa von Temesvar zuegeschrieben vnd denselben gewarnet. Auch haben sie des Beeg vonn Lippa (Vorhaben?) so die Festung den Siebenburgen gantz vnuersehret übergeben wellen, vnnd sampt den seinen ein Christ werden, dem Bassa von Temesvar angegeben, welcher auff solches anbrengen nach Constantinopel gefhuret vnd erbarmlich getodtedtt wordenn.

Hátirat: Siebenbürgische handlung.

(Egykorú példány Bécsben a cs. k. államlevéltárban).

XXV.

1594. nov. 16—21.

A gyulafehérvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, Princeps Transsilvaniae, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles ac magnifici domini nobiles, ceterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsiluaniae, et partium regni Hungariae, ditioni nostrae subiectarum, in partialibus eorum comitijs ad decimum sextum diem huius mensis Nouembris in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime: ut nos uniuersos, et singulos, eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, praesentibus litteris de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes nostrum illis consensum prębendo, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni huic subiectarum in partialibus eorum comitiis ad decimum sextum diem huius mensis Nouembris in ciuitate Alba Julia anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod propositióját, kiben nagyságod int minket arra, hogy az praesidium tartására való népnek fizetésére gondot viselnénk, hogy annak fizetése meg ne fogyatkoznék. Azért kegyelmes urunk, noha látjuk, és nagyságodnál is nyilván vagyon, szegénységünknek mostani üdőben sok külömb külömbféle terch viseléseit, és az esztendőnek is szűk és drága voltát, mindazáltal az előttünk

álló szükségnek nagy voltát megtekintvén, nem kémélhettük meg szegény kösségünket, hanem ebben is hazánknak nem akarunk megfogyatkozni. Rendeltünk ez okáért az pręsidium tartására való fizetésre kapuszám szerént ötven ötven pénzt ez jövendő Vizkereszt napjára beszolgáltatni.

(2) Ez felett, miérthogy látjuk mi magunk ez mostani üdőnek és dolognak állapotjához képest nagyságodnak külömb külömbféle szükségét, költségét, ígírünk nagyságodnak is udvara népe tartására és egyéb külömb külömb szükségekre, kik naponként találkoznak, huszonöt öt pénzt, kinek beszolgáltatásának napja decimus quintus dies Martij lészen.

Mely tereh viselésre az székely uraink atyánkfiai is ígírik magokat. Az után a szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az feljűl megírt napokra azokat nagyságodnak beszolgáltatják.

(3) Hogy pediglen te nagyságod kegyelmes urunk ebben kegyelmesen megtekintette az maga és országa jovát, és az mi könyörgésünkre az pręsidium tartására való népnek fizetéseben sem az nagyságod jószágát sem az urakét nagyságod meg nem kémellette, melyek ennek előtte afféle fizetésektől immunisok voltak, azt nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek megszolgáljuk: arról kegyelmes urunk [illegible] a mint ide alá megírtuk.

Somlyó tartományával, Solyomkő tartományával, és Cseke vidékével kapuszám szerént fizessék az ötvenötven pénzt.

Egheres adjon ötven forintot.

[illegible] adjon [illegible] forintot.

[illegible] adjon negyven forintot.

[illegible] adjon [illegible] forintot.

[illegible] adjon [illegible] forintot.

[illegible] adjon [illegible] forintot.

[illegible] forintot.

[illegible] forintot.

[illegible] forintot.

[illegible] negyven forintot.

[illegible] forintot.

[illegible] forintot.

[illegible]

Király-Ujfalu Kolosvármegyében, ki rovatlan, adjon huszonöt forintot.

Szovátha Marosszékben rovatlan, adjon tizenkét forintot.

Fekete nevü falu Marosszékben, mivelhogy rovatlan, adjon tizenhat forintot.

Kolosvár adjon négyszáz forintot.

Fejérvár adjon ötven forintot.

Abrughbánya adjon ötven forintot.

Nagybánya száz forintot.

Felsőbánya ötven forintot.

Székely-Vásárhely száz forintot.

Kolos adjon negyven forintot.

Dethre Tordavármegyében tíz forintot.

Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak hogy ez jó végre rendeltetett subsidiumokat nagyságod másuvá ne fordítsa, hanem költessék tulajdon csak az prȩsidium tartására.

(4) Az tizednép pediglen, kiket mostan ország szükségére felszedtünk, végeztük hogy az meddig hadban fen lesznek, az mely adók az ő fenlétek alatt rendeltetnek, azoknak fizetésétől immunisok legyenek. Az mely adó penig az ő felvételek előtt rendeltetett, abban ők is az ő módjok szerént tartozzanak fizetni.

(5) Miért pedig hogy ez mostan rendeltetett adóból exemptusok az tized emberek, és hogy az adót az exactor az héával tudja bevenni, az mi az tized emberek adajából defalcaltatnék, végeztük, hogy az falus bíró másod magával egy hites polgárral vigye be az adót az exactor kezébe, és hit szerént mondja meg, az mit az tized emberek hon létekbe való ötven pénzes adóba fizettek és az héával tudja percipiálni az exactor, hogy valami fraus az dologban ne essék.

(6) Értjük kegyelmes urunk, hogy sok helyeken külömb külömb gonosztevők támadtak, tolvajok, égetők és egyéb efféle gonosz emberek, kik miatt családunk is házunkban nem bátorságos, mert immár is egynehány helyeken falukat meggyútottanak, embereket házokban agyonvertek, és sok efféle gonoszságokat cselekedtek, kik hogy ez után megszűnjenek, így végeztünk rólla, hogy Kolos és Tordavármegyében Vajda Mihály

az vécsi udvarbíró az görgényi és vécsi gyaloggal, Dobokaban és Szolnokban Cserényi Márton az betleni tiszttartó az újvári és bethleni lovaggal, gyaloggal, Fejérvár és Kükülló vármegyében penig Mohai János legyen az fogarasi gyaloggal, ha Fogarasban annyi gyalog volna, hol pedig nem volna, nagyságod rendeljen drabantokat másunnan melléje, kikkel valamely vármegyében afféle gonosz embereket érthetnek, reájok mehessenek, küldhessenek, és érdemek szerént megbüntethessék az kiadott gonosztevőket, az kiket pedig ki nem adtak is, de azért felőllök gonosz hír vagyon, szabadon megfoghassák, felőllök inquisitiót tehesseuek, és vagy volt ez előtt kiadott vagy nem, de ha bűnösnek találtatik, országunk törvénye szerént hét ember hiti után érdemek szerént megbüntettessenek. Mely dolog felől nagyságod ez feljűl megírt executorokuak mindjárást parancsoljon.

Ezekkel az fő executorokkal pedig egy főszolgabiró és egy viceispán legyen, és ez végezés az hadnak fenlétéig tartson.

(7) Fogaras földén is nagyságod parancsoljon az kapitánnak és tisztartóknak, hogy ők is afféle gonosztevőket kergessenek és érdemek szerént megbüntessenek, miért hogy értjük, hogy minden gonoszság inkább onnan árad és oda fut vissza.

(8) Az megbüntetett embereknek tulajdon személyekre néző marhájoknak két része az ispánoké, az harmadik része az fő executoroké legyen, kiadván először minden marhájából az felesége és gyermeki részét.

(9) Az executorok az mely faluban megszállnak, az falubelieket ne saczoltassák, hanem az mi élést magoknak, lovoknak az falubeliek szabad akaratjok szerint adnak, azzal contentusok legyenek, és effélét semmit erővel el ne vegyenek, hanem pénzeken éljenek.

(10) Tetszett ez is, hogy minek előtte ezek az executorok megindulnának, nagyságod parancsolja meg minden felé, kiválképpen Vécsbe, Görgénybe, Betlenbe, Fogarasba, Gyirgyóba, Csikba, Gyaluba és Belényes felé, hogy az utakat álljják a havasokon, hogy az gonosztevők értvén az inquisitiót, más országban ne szaladhassanak; ha kik peniglen az utakon

kézben akadnának, más országban akarván szaladni, az büntetés előtt az executorok kezébe vitessenek, és megbizonyosodván bűnös voltok, érdemek szerént büntettessenek.

Nos igitur prȩmissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsiluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum fauenter exaudita et admissa, prȩscriptos vniuersos articulos modo prȩmisso nobis prȩsentatos de verbo ad verbum prȩsentibus litteris nostris inseri et inscribi fecimus, Eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum illis consensum prȩbendo beneuolum pariter et assensum, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima prima mensis Nouembris. Anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az erd. muzeumban Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. I. köt.).

XXVI.

1595. márcz. 27.

Meghivó az április 16-iki országgyülésre.

Sigismundus dei gratia Transsyluaniae, Moldauiae, Valachiae Transalpinae et sacri Romani imperij princeps partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Cum ex matura dominorum consiliariorum nostrorum deliberatione et sententia Regnicolis trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae, ad dominicam proximam ante festum divi Georgij mar-

tiris, hoc est decimum sextum diem mensis Aprilis proximi affuturi, in ciuitate nostra Alba Julia comitia generalia celebrare decreuimus, quo tempore ea quae e re omnium erunt, ac ad communis patriae bonum ac salutem pertinebunt, in medium proponemus, ac una vobiscum aliisque regnicolis more solito agemus atque deliberabimus. Proinde harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus ex illa sede vestra nos quoque decem ex fratribus vestris, viros graves et usu rerum atque autoritate pollentes deligere, et unacum Regio et sedis judicibus vestris, ad diem et locum praescriptum, ubi nos quoque Deo juvante personaliter aderimus, cum plenis mandatis tractandorum concludendorumque negociorum gratia, absque aliqua cunctatione mittere et expedire modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum Albae Juliae 27. Martij. Anno 1595.

Sigismundus Princeps m. p.

Stephanus Josika,
cancellarius m. p.

J. Bernardffy m. p.

Külczím: Prudentibus et circumspectis regio et sedis judicibus caeterisque juratis ciuibus oppidi et sedis Koehalom etc. nobis dilecto.

(Eredetije levélalakban írva, Segesvár levéltárában nr. 68.)

XXVII.

1595. apr. 14-én.

Pálffy Miklós levele a nyitrai püspökhöz az erdélyi országgyülésre küldendő magyarországi követség ügyében.

Reverendissime domine et compater mihi obseruandissime. Servitij mei .... commendationem.

Az kegyelmed levelét vettem s megis értettem, a melyre kegyelmednek most is azt irhatom, hogy nagy örömest mentem volna kegyelmetek köziber, de mivelhogy a margraff (markgraff) jöve ide hozzám, ki most is itt vagyon, nem kevés dolgom volt vele, annakokáért nem mehettem kegyelmetekhez. De mindazonáltal mit végezött legyen kegyelmetek az erdélyi

út felől, megértettem: a mely dolog felől kegyelmednek azt irhatom, hogy mind valakiket oda beküldeni nagy munka és fáradság volna *s ott Nagj kolzeg is*, hanem lám Nádasdÿ uram ottbenn vagyon, kegyelmetek irjon egy levelet neki s irja meg kegyelmed neki, hogy ott benn maradjon addig, míg oda érkeznek a követek, Váradÿ uramnak is mindjárást irjon kegyelmed, hogy semmit ne késsék, hanem a több választott nemes uraimmal, kiknek ugyan az alföldről kelletik lenniek menjen be, megküldvén nekiek az instructiót is, mihez tartsák magokat, hogy ők is minden jó módjával végezhessék dolgokat. Holott pedig igy nem lehetne, kegyelmed ugyan Váradÿ uramnak irjon és miért hogy Báthory uramnak, Rákóczy uramnak s Dobó uramnak hadban kelletik lenniek, ők el nem mehetnek, hanem Réway Ferencz uram, a kassai kamarás, Hoffmann Lázár és Székely Mihály a szathmári kapitány: *es auagj Meljtj Pal auagj Cjakj Cristoff es jgj egj prelattus, kett Vr es kett nemes Ember mehettne be*, menjenek el Várady urammal, — azoknak jószágok is, házok is közel vagyon oda, mind be hamarabb érkezhetnek, mind ki hamarebb jöhetnek és kevesebb költséggel is esik meg, azért az én kevés ítéletem szerént igy tetszik énnekem, hogy jobb módja lehetne a beküldésnek, hogy nem mint ily messzönnen küldené kegyelmetek. In reliquo eandem feliciter valere opto. Vÿuarij 14. Aprilis 1595.

Reuerendissimae dominationis Vestrae
Seruitor et filius et compater
addictissimus
Nicolaus Palffy mpria.

Külczím: Reverendissimo domino Stephano Feyerkeöwy episcopo Nitriensi locique eiusdem comiti perpetuo, camerae Hungaricae praefecto, necnon in Hungaria locumtenenti stb.

Jegyzet. A levélben dőlt betükkel szedett szavak Pálffy sajátkezű additiói. — E levelet apr. 15-én küldé meg Fejérkövy, Mátyás főhgnek, egy latin levél kíséretében, mely a magyarnak csaknem fordítása.

(Eredetije a bécsi cs. államlevélt. Hungarica).

XXVIII.

1595. ápr. 16—máj. 2.

A fehérvári egyetemes országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus Dei gratia Transsyluaniae, Moldauiae, Valachiae Transalpinae, et sacri Romani imperij Princeps, partium regni Hungarię Dominus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri spectabiles et magnifici domini nobiles caeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsyluanię et partium regni Hungariae in generalibus eorum comitijs, ad diem dominicam Jubilate, hoc est decimum sextum diem mensis Aprilis proxime praeteritum, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, hic Albae Juliae, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentauerunt serenitati nostrae quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitijs, paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum illis consensum praebendo, benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium regni Hungariae in generalibus eorum comitijs ad diem dominicam Jubilate, hoc est ad decimum sextum diem mensis Aprilis, anno domini M.D.XCV. Albae Juliae, celebratis conclusi.

(1) Kegyelmes urunk fejedelmünk, megértettük az felséged közinkbe küldött propositióját, kiben adja felséged

előnkben, hogy minekutánna egyenlő értelemből az pogánnak barátságát megvetettük, és mindnyájunknak közönséges javáról és ahoz hasznos mediumokról való gondolkodást felségedre rejiciáltuk, minémű hasznosan és szorgalmatosan viselte volna abban hozzánk magát felséged, úgy hogy hozzánk való végeket is az gonosz ellenségtől felséged nemcsak megoltalmazta, sőt prouinciákkal is augeálta volna, és hogy ezután is felséged mindenben azon volna, mint maga hivataljának és az mi jónknak satisfaciálhatna. Azért kegyelmes urunk hálákat adunk az úristennek, ki az ő bővséges jó voltából felségedet ilyen reánk való gondviseléshez segítette, kinek minden üdőben most is jó ízit is érzettük rajtunk. Kérjük ő szent felségét buzgó szívvel, hogy ezután is felségedet ilyen jó igyekezetiben megáldja, szerencséssé tegye, és mindenben eszét, elméjét felségednek és bölcs tanácsinak arra vezérelje, ki istennek nevének dícsíretire, magunknak hazánknak megmaradására, örégbülésére, az keresztyénség között is emlékezetünkre és az gonosz reánk dühödt fene ellenségnek romlására lehessen.

(2) Az mi penig nézi az felséged reánk való gondviselését, azt kegyelmes urunk nemcsak most, hanem mind attól fogva, miulta az úristen felségedet előnkbe rendelte, mindenekben hasznosan megtapasztaltuk rajtunk. Mely felséged jóvoltát és reánk való szorgalmatos gondviselését felségednek mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek hálaadatossággal megszolgáljuk, könyörögvén felségednek, hogy ez után is, főképpen ilyen üdőben, kiben az kegyetlen pogánság torkát reánk tátotta, eddig való dícsíretes jó magatartása szerént ezen hozzánk való jó kedvét, gondviselését nyujtsa hozzánk, maradhassunk meg hazánkban az felséged szárnya és protectiója alatt. Mi es penig kegyelmes urunk, valamire elegek leszünk, felségednek és hazánknak mind ekkédig ez után is semmiben nem akarunk megfogyatkozni.

(3) Adja felséged azt is előnkben, hogy az római császárral ő felségével való transactiók s az magyarországi uraink s atyánkfiaival eleitől fogva kévánt uniónk és az egész keresztyénséggel való confoederatiónk véghez ment volna, kit ott is az magyarországi uraink s atyánkfiai minden rendek acceptál-

tak s ratificáltak volna, kihez immár az kévántatnék, hogy mi es azt mostani gyűlésünkben acceptálnók és ratificálnók. Azért jól emlékezünk kegyelmes urunk reá, mint mentünk légyen ez előtt fejenként közönséges értelemből arra, hogy felséged azt az római császárnál ő felségénél véghez vigye, ki minemű állapattal ment légyen véghez azt is megértettük.

(4) Nagy hálákat adunk azért először az élő istennek, ki ebben az mi szüntelen való fohászkodásainkat és ájtatos könyörgésünket meghallgatván, ez gonosz pogánnak régi inségéből és rajtunk való igájából kiszabadítván, ilyen hatalmas fejedelemnek szűvét hozzánk ilyen jó akaratra vitte, és kévánatos egyesülésünket az magyarországi atyánkfiaival s több keresztyénséggel megadta. Könyörgünk ő szent felségének hogy ilyen jó és hasznos végezésre szent áldását bocsássa, és mint az eleit az exitusát annál inkább szerencséssé tegye, és ez után is ő felsége az római császár ilyen hozzánk való jó kedvét tartsa meg hozzánk. Felséged penig, hogy ez munkát is értünk felvötte, és sem költségének, sem egyébnek nem parcálván ilyen hasznoson és az üdőnek állapatja szerént késedelem nélkűl véghez vitte, azt mi felségednek országúl minden hívséggel megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek.

Mely végezésnek és egyességünknek miérthogy látjuk szemünkkel ilyen hasznos voltát, azt mi, mint ez előtt kévánt dolgot, nem hogy örömest nem fogadnók felségedtől, sőt mi es fejenként acceptáljuk és ratificáljuk, eatenus, quatenus felséged is acceptálja és ratificálja, ita tamen, ut ratificatio per nos facta tunc obligare vtramque partem debeat, cum serenissima sponsa Maria Christierna domina nostra clementissima, serenissimi quondam Caroli archiducis Austriae, Stiriae etc. filia, iuxta transactionem Graecensem ad praestitutum diem huc deducta fuerit, et obligatio sacrae Caesareae regiaeque Maiestatis et ordinum Hungariae ratificationem transactionis, eo modo qui in transactione expressus est, serenitati vestrae nobisque reddiderint, vt itidem pro nostra parte vicissim praestari possit.

(5) Kegyelmes urunk és fejedelmünk, adja ezt is előnkben felséged, hogy az pogánnak minden igyekezeti, szándéka

az volna, hogy ez nyáron az keresztyénség ellen minden erejét megindítanája, az felséged birodalmát penig hátra nem hadná. Ez okon int felséged kegyelmesen bennünket, hogy meggondolván ez mostani szükségnek nagy voltát, és azt is, minémű ellenséggel legyen közünk, azokra az mediomokra és nervusra, melyek in gerendo bello kévántatnának, oly gondot viselnénk, hogy se felségednek, se hazánknak meg ne fogyatkoznánk. Azért noha mi magunk is, szolgánk, lovag soldosunk, gyalogunk és huszadunk készületire elég sok költségben vagyunk, úgy annyira, hogy az tavalyi expeditió miatt is sok atyánkfiainak zállagba jószága és egyéb marhája, szegénységünk is az tavalyi sok adó miatt és az mostani szük üdő miatt annyéra jutott, hogy sokat mi magunk etetünk közüllök, mindazáltal ezeket sem nézhetjük, hanem hogy felségedhez ebben való engedelmességünket declarálhassuk, maga szükségére és udvara népe tartására ígírünk felségednek kapuszám szerént két forintot az praesidium nélkül; könyörögvén felségednek, fogadja kegyelmesen és vegye elég neven tőlünk. Ez után is valamire elegek leszünk, semmiben felségednek meg nem fogyatkozunk Mely adófizetésben felséged az urak jószágát is, kik felséged kezébe jutottanak, mind peniglen Tasnádon és egyebütt való jószágát is, az urak jószágát is azonképpen, ezen terehviselésre kénszeríttesse, hogy a salus patriae köz lévén, az tereh viselés is köz legyen.

(6) Az praesidium tartásra penig rendeltünk kapuszám szerént fl. 1. den. 50.

Az felséged udvara népére való subsidiumnak d. 99.

Igírjük beszolgáltatni ez jövendő szent Jakab napjára.

Az egy forintját penig Szent Lőrincz napjára.

Az praesidium tartásra való subsidiumnak egyik forintját Szent Háromság napjára. Az ötven pínzét penig Szent Pál Szent Péter napjára fogyatkozás nélkül ígírjük beszolgáltatni.

Mely fizetésre az székely uraink atyánkfiai es ígírik magokat.

Azonképpen az magyarországi uraink atyánkfiai is.

Az szászság is az ő módjok szerént egyenlő tereh viselésre offerálják magokat.

(7) Végeztük azt is, hogy a szabad városok, faluk és egyéb helyek akarmely helyeken és vármegyékben legyenek, az kik rovatlanok volnának, az mennyit ez elmúlt praesidium tartásra rendelt ötven pénzbe contribuáltak, mostan három annyit adjanak, miérthogy mi es három annyit adunk, melyeket ugyan Kolosvárra az hagyott napra Theke Ferencz az fizető mester kezébe minden helyekről éppen beszolgáltassanak.

(8) Somlyó tartományával, Sólyomkő tartományával és Cseke vidékével kapuszám szerént az praesidiumba fizessenek fl. 1. den. 50.

Azonképpen Miske, Paczal, Zilah, Körösbánya, Vajda Hunyad, Szent Job, Belényes, Szék, Székely Vásárhely, Kolos, Thorda, Deés, az ő köztök való ravás szerént. Azonképpen Illyefalva Sepsiben, mindenik Thorja és Bereczk Kízdiben, és Kízdi Vásárhely rovás szerint fizessenek.

(9) Ezek penig, az kik rováson nincsenek, summa szerént ennyit fizessenek.

Egeres adjon fl. 150.
Almás adjon fl. 120.
Nagy Sajó fl. 96.
Bettlen az urunk része adjon fl. 48.
Offen-Bánya adjon fl. 48.
Bánffi Hunyadja fl. 75.
Vizakna adjon fl. 120.
Királyfalu Kolosvármegyében fl. 75.
Szováta Marosszékben fl. 24.
Fekete nevő falu Marosszékben fl. 36.
Kolosvár adjon fl. 1200.
Fejérvár adjon fl. 150.
Abrughbánya adjon fl. 150.
Nagy-Bánya adjon fl. 300.
Felső-Bánya adjon fl. 150.
Dettre Tordavármegyében adjon fl. 15.
Nagy Szent Mihály adjon fl. 60.
Gáltő adjon fl. 6.
Sina Fejérvármegyében fl. 24.
Kis Cserged adjon fl. 18.
Kápolna Fejérvármegyében fl.

Akna városa, Decs mellett, Belső-Szolnok vármegyében fl. 75.

Gerla Szamos-Ujvár alatt adjon fl. 18.

(10) Több városok és faluk vadnak Székelyföldön, úgy mint Udvarhelyszékben Keresztúr és Udvarhely, Csíkban Szereda és Thusnád, Marosszékben Szereda városa, kik fejedelem adajába nem fizettenek, hanem császár adaját ravás szerént fizették, azt az császár adaját forditottuk mostan az praesidium tartásra, szükségére. Azért könyörgünk felségednek, fizettesse meg velek.

(11) Az kászoniak is tartományastól ravás szerént fizessenek az praesidium tartására másfél félforintot.

(12) Mivelhogy penig értjük az Theke Ferencz atyánkfia relatiójából, hogy sok helyekről efféle adót az exactorok és ispánok kezébe mind eddig is az fizetett népnek nagy fogyatkozására be nem szolgáltattak volna:

Végeztük, hogy afféle restantiákat minden vármegyékről, székes helyekről, szabad városokról, várak tartományiból és falukról Erdélyben és Magyarországban ezen Szent Háromság napjára beszolgáltassák, mind az két ötven pénzes adóval az fizetőmester kezében Kolosvárra, kit ha nem cselekednének, tehát az ispánok és egyéb ahoz rendeltetett perceptorok és tiszttartók efféle contumaxokon, vagy falu vagy város leszen, két annyit dúlhassanak, az mennyit az rajtok való adó tenne. Viszontag az ispánok, perceptorok és tiszttartók felszedvén, és az fizetőmesterek kezébe nem administrálván, efféle restantiáért az fizetőmester két száz forintot dúlathasson az olyan perceptornak jószágán és marháján.

(13) Ezen is könyörgünk felségednek, hogy efféle adóba melyet az ország praesidium fizetésére rendelt, az mit abban az magyarországi három vármegye adajába felségednek más szükségére költöttek, azokat felséged refundáltassa, avagy tudja az adósságba.

(14) Az miképpen penig ennek előtte is könyörgettünk volt felségednek, most is könyörgünk ezen, hogy most is olyan kegyelmesen prouideáljon felséged az pínz dolgába az fizetőmester kezéhez, hogy az jövendő hóra való fizetésekben is az praesidium tartásra fogyatkozás ne essék; miérthogy az mos-

tani arra rendelt adónak napja hátrább vagyon, és az fizető napra az pénz kezéhez nem mehet az fizetőmesternek.

(15) Az mi a religio dolgát nézi, végeztük országúl, hogy az recepta religiok, tudniillik catholica siue romana, lutherana, caluinistica et ariana libere mindenütt megtartassanak.

(16) Az minémű articulus ez elmúlt 1588. esztendőben való gyűlésben Meggyesen lött volt, azt az mennyibe az pater jezsuitákat nézi, és libertati religionis catholicae siue romanae non praeiudicat, felségedhez való jóakaratunkból, szeretetünkből abrogáltuk és felőle így végeztünk, hogy absolálván abból való kötelességétől, iurameutumától felségedet, az pater jezsuiták Kolosvárra, Monostorra és ide Fehérvárra bejöhessenek. Könyörögvén ezen felségednek, hogy szeme cleibe vévén ebben is felségedhez ilyen jó szűvünket, jóakaratunkat, ez megnevezett helyeken kivől se Váraddá, se semmi egyéb helyekre, se Erdélybe, se Magyarországba sehová az jezsuitákat be ne eresztesse, és collegiumok gyülekezetek lakóúl sehol ne lehessen az megnevezett helyeken kivől. Ezeken kivől penig az minémű tanítók, praedicátorok, az római religión kivől az egyéb recepta religiókon Kolosváratt, Fejérváratt és egyéb helyeken is vadnak, azok se személyekbe, se iskolájokba, se templomokba, se jövedelmekbe, se semminémű állapatjokba meg ne háboríttassanak, hanem intra limites vocationum suarum tartassanak, az pater jezsuiták semmi összeveszésre és egyenetlenségre okot ne adjanak, ezenképpen az több recepta religiókon való papok is.

(17) Ezen religiókon kivől valókat penig minden rendeket, úgy mint innouatorokat, az ispánok és királybirák, adiunctis sibi sacerdotibus eius religionis az breuis szerént cognoscálják, azféle innouatorok kik legyenek, az seniorokkal és püspökkel törvény szerént és személyválogatás nélkül megbüntessék, ha törvény szerént conuincáltatik, minden haladék nélkül, si ad meliorem frugem non redierint.

(18) Ha ki penig ezen egyházi rendek közül az recepta religiók kivől ez kédig más religión lött volt, az is, ha in meliorem frugem non redeál, hasonlóképpen büntettessék.

(19) Végeztük azt is, hogy az mely kolcsos városok vadnak, és ha azok közül priuata persona potentiát cselekednék,

először az bíró és tanács eleibe czitáltassék, és az breuis szerént törvént szolgáltassanak.

(20) Ha penig az kolcsos városba az communitas az nemes ember ellen valami violentiát patrálna, tehát az universitás eleibe citáltassék és onnan első széken kibocsássák bizonyságra, post reportationem ismét mikor az universitás elsőben öszvegyűl, meglássák, és ha melyik félnek nem tetszik, appellatióba bocsássák urunk személye eleibe.

(21) Az mely mezővárasok penig comitatusba vadnak, és efféle mezővárasbeli communitás vagy senatus nemesember ellen valami potentiát cselekedik, azon comitatusba, a kibe vagyon, az breuis szerént reuideáltassék.

(22) Az hol penig int felséged minket, hogy fejenként oly készen lennénk, hogy valamikor felséged parancsolná, mindjárt indulhatnánk: kegyelmes urunk, mi készek vagyunk és mindenben az felséged parancsolatjához tartjuk magunkkat, valamire elegek vagyunk.

(23) Sok nemes népek vadnak mind magyar és szász városokban, kik az nemességnek hasonló priuilegiumával és libertásával élvén, semmi közönséges szükségünkben egyenlő terhet velünk nem viselnek, hadnak idején is házoknál veszteg ülnek, tetszett ezért, hogy felséged azokat is kénszerítse velünk egyetembe egyenlő terch viselésre, hogy se hadba menéstől, se felségednek hazánknak egyéb efféle szükséges szolgálatitól immunisok ne legyenek, hanem minden közönséges terhet velünk egyaránt supportáljanak, sub poena amissionis bonorum.

(24) Az nemes özvegy asszonyok és árvák felől, kiknek közinkbe hadba embert kellene küldeni személyektől, végeztük, hogy az mely özvegynek, árvának, öt ház jobbágyánál több nincsen, az közinkbe embert állitani és hadba küldeni (ne) tartozzék személyébe. [1]) De először meglimitálja az ispán, ha elégtelen afféle özvegy és árva reája.

(25) Találtatnak az felülésben ilyen frausok is, hogy némely nemes ember látván az háború időt, hogy inkább az hadakozástól immunis lehessen, más nemes embernek jobbágy-

---

[1]) A »ne« szócska a kolosvári muzeumi példányban hiányzik, bizonyosan csak a leíró figyelmetlenségéből.

ságúl, ki zálogúl elköti magát, és igy keres effugiumot magának. Végeztük azért, hogy valaki ante initium anni 1593. elkötötte magát, és az ki megvötte, in pacifico dominio volt, az olyan örök jobbágyságban maradjon. Az ki penig azután az had fenlételétől fogva elkötötte magát, az helyére álljon, és ezután senki parasztá ne lehessen. Ha ki ez ellen cselekednék, jószága elfoglaltassék, ő maga megfogattassék, és urunk ő felsége gratiájában legyen.

(26) Az had szükségére az minémű élést felvetettünk, könyörgünk felségednek, az mint ez előtt is felséged megengedte volt, azon vármegyéé legyen, képes árra meglévén. Az szászság közül penig az mely élést hoznak, felséged azt pínzekért méltó árrán az udvar népe és egyéb hadi szükségére convertálja. Ezféle élésviteltől penig sem réveken, sem hajókon, hidakon, és semmi vámos helyeken, harminczadokon, sem menőben, sem jövőben vámot, harminczadot ne vegyenek. Az ki venne, felségedet vagy generalis uramot requirálnák felőle, az olyanok pro demerito megbüntettessenek.

(27) Vadnak kegyelmes urunk ilyen panaszolkodásink is, hogy némely urak jószága sem élést, sem soldost, sem huszadot nem adnak. Könyörgünk felségednek, ilyen háború időben, melyben azféle segítség kévántatnék, felséged azokat, minden rendet személyválogatás nélkül, velünk egyetemben velünk egyenlő tereh viselésre erőltesse.

(28) Jelentik minékünk kegyelmes urunk magyarországi uraink és atyánkfiai, hogy tatárok törökök miatt sok faluk megégtek, pusztultak volna, és az rajta való népekben is, kik elvitettek, kik levágattak, kiváltképpen Biharvármegyében, Közép-Szolnok és Máramaros, Krasznavármegyékben, úgy annyéra, hogy rajtok az adót semmiképpen meg nem vehetnék. Végeztük azért országúl, hogy azon vármegyékben lévő viceispánok és szolgabirák ad facies talium locorum kimenjenek, megoculálják, és fide mediante is az pusztaságnak sine fauore végére menjenek, és a hol afféle derék pusztaságot comperiálnak, azokon az adót meg ne vegyék. De úgy, hogy az váradi kapitán az négy vármegye ispánja mellé embert bocsásson. Azonképpen az huszti kapitán is Máramarosba.

(29) Tetszett ez is, miért hogy az feljűl megnevezett Bihar vármegyében nagy sok hódlott faluk vadnak, nagy inség és nyomoruságok alá vettettenek, efféle hódlott faluk minden adóban fél annyit contribuáljanak. Az huszadtól is és annak való fizetéstől is exemptusok legyenek, hogy az töröknek se nagyobb exactióra, se inségre ok innet reájok ne adassék.

(30) Végeztük ezt is, hogy az áros és míves embereknek mívek és marhájok, az mint az előtt meglimitáltatott, a szerént adassék. Egyéb míves és mesteremberek is ahhoz tartsák magokat. Ha ki az szerént nem cselekednék, megtalálván az vevő az ott való polgármestert, vagy bírákat felőlle, tartozzék az polgármester vagy bírák azon míves emberen, az ki mívét vagy árujját az ellimitált áru felett adja, egyéb míves emberek is, ha az limitatió ellen cselekednének, mindjárást tizenkét forintot venni, melynek két része az bíráké, harmada az panaszlófélé legyen; kit ha az bírák nem cselekednének, megbizonyultatván a dolog, azon vármegyebeli ispán, a hol az város vagyon, és azon székbeli tiszttartók, az városon vagy falun, és birákon, polgárokon, ha jószágok nincsen, ha jószágok volna, jószágokon két száz forintot dúlhasson, kinek két része az fiscusé, harmada az ispánoké lehessen.

(31) Gyakran történik ez is, hogy az mely adósra, az creditor, vagy ez országi vagy más országbeli, reá jő, és az ő végezések szerént igazat kéván, tehát az debitor felségedhez folyamodván, kötése ellen az creditornak iniuriájára felségedtől haladékot impetrál; kiből könyörgünk felségednek, látván ezt úgy mint igasság és törvény ellen való dolgot, afféle debitornak haladékot ne adasson, ha haladékja lenne is, ne observáltassék.

(32) Találtuk volt meg felségedet könyörgésünk által, hogy felséged az gonosztevő embereknek czirkálását felséged jószágában az ispánoknak megengednéje; de miérthogy értjük az felséged resolutiójából, hogy arra nem mehetne, annak okáért ezzel immár felségedet nem bántjuk, hanem csak könyörgünk még is azon felségednek, mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy egyéb legitima executiókat, úgy mint adóknak beszolgáltatását és tervény processusához való executiókat, méltóztassék megengedni az ispánoknak az felséged jószágá-

ban. Ha penig felséged az adó beszolgáltatását is nem engedi tehát legyenek immunisok az ispánok az számadástól.

(33) Jelentjük ezt is felségednek, hogy az ország praesidiumára rendelt subsidiumot Bihar, Kraszna és Közép Szolnok vármegyebeli ispánok az ország törökedésére nem akarják felszedni és az ország végezése szerént administrálni. Könyörgünk felségednek, erőltesse reá őket.

(34) Mégis ilyen dolog felől kénszeríttetünk felségedet megtalálni könyörgésünkkel: miérthogy felséged az elmult napokban megparancsolta volt, hogy huszadunknak három hóra való hópénzt adatnánk, egyszersmind látjuk penig az kösségnek az nagy drága üdő és sok szedő vedő miatt nagy fogyatkozását: könyörgünk azért felségednek, hogy felséged az egyik hópínzt kegyelmesen méltóztassék megengedni, fizessék az két hópínzt, ha a szükség mutatja, hogy ennek utánna is szegények lehessenek elegek efféle tereh viselésre. De ha kévántatik az harmadik hópínz, oly készen legyen, hogy utánnok küldhessék.

(35) Könyörgünk ezen is felségednek alázatoson, hogy az praesidium tartásra rendelt adónkat az magyarországi atyánkfiaitól ne patiálja elvétetni az váradi kapitánnak, hanem conuertáltassék az közönséges szükségre, az melyre rendeltük.

(36) Miérthogy mostan hadakozásnak ideje vagyon, és vadnak némely szolgák, kik esztendejeknek kiteléseknek előtte urokat elhagyták, vagy elhagyják búcsúvétlen, és némelyek ez országból kimennek, némelyek penig ez ország fizetését veszik fel: azért könyörgünk felségednek, hogy a hol afféle szolgák találtatnak, visszaadassanak, és mig az hadakozásnak ideje tart, addég szolgált uroktól meg ne válhassanak, az ő szokott fizetése szegődsége szerént meglévén; kit ha az kapitánok, hadnagyok és egyéb rendbeliek meg nem cselekednének, díjával tartozzanak megadni, mely diuról ő felsége ad instantiam partis querulantis mox et de facto satisfaciáltasson.

(37) Az pártos urak jószága között ha mi oly zálagos volna, kit ők is non alio iure, hanem csak zálagúl birtak volna, végeztük ezt, hogy efféle jószágok, azok a kiket a jószág iure concernálna, arra való igasságokat producálván felségednek,

megadassanak nekik. Melyet hogy felséged is megengedjen, könyörgünk felségednek.

(38) Tetszett ez is, hogy az míves legényekért, kik egy helyről máshova tanulságért vagy életének kereséséért mennek, többet vámba adni hidakon, réveken, vámakon ne tartozzanak, hanem csak annyit mint egyéb közemberek, azaz egy-egy pínzt, kit az ispánok, királybírák minden helyeken az felséged birodalmában meghírdettessenek, ez előtt való articulusokba exprimált büntetés alatt.

(39) Végeztük ezt is, hogy minden emberektől és minden helyeken az vert aranyat egy forinton és nyolczvan pínzen váltsák, az tallért penig egy forinton tiz pénzen. Urunk ő felsége is mind adóban mind egyéb szedő vedőbe igírte magát az feljűl megírt mód szerént elvétetni.

(40) Továbbá megértettük felségednek bőséges declaratiójából, az pártos urak, úgymint (Bátori István) [1]), Bátori Boldizsár, Kovacsóczy Farkas, Kendi Sándor, Iffiú János, Radnóthi Kendi Ferencz, Kendi Gábor, Forró János, Gergely deák Szent-Egyedi, Gerendi János, Bornemissza János, Lónyai Albert, Szalánczi László, Szalánczi György, Szilvási Boldizsár, Gávai Miklós, Tamásfalvi Dienes, elfeledkezvén magokról, felségedhez való hűségekről és felségednek velek való sok jótéteményeiről, az elmúlt nyárban minémű talált praetextussal és színnel akarták volna felségedet birodalmából, székiből kiszínleni és elküldeni, hogy mi országúl felségedet vagy megfognók és pogán török császár kezébe adnók, avagy hogy felségedet ez világból tollálnók, kiktől való megmaradásért és ez dolognak jobban való megtudakozásáért, úgy légyen-é az, az mint felséged eleibe adták volt, kénszeríttetett volt felséged itt való házától kibontakozván, kővári házához menni és ott egy ideig lenni. Mely pártos urak, vévén eszekbe felségednek kővári házában való megtartozását, az több gonosz cselekedetekhez ezt is accumulálták volna, hogy ez alatt Kolosváratt de novo principe eligendo nemcsak gondolkodtak volna, sőt külön való tractatusok és igyekezetek lött volna. Ez

[1]) Bátori István neve a meglevő példányokban későbbi kéz által ki van törölve.

mellett Facsátot is [1]) az kastélt, kiből a törökök kiszökvén, ide felséged birodalmához applicáltatott volt, in publicam pernitiem ez alatt az töröknek kezektől sponte megeresztették volna. Melyeket mint efféle újonnan lött dolgokat felséged igy comperiálván, azon pártosokat detineáltatta és érdemek szerént meg is büntette volna. Terjesztvén felséged ezt ez okból elönkbe, hogy felséged nem hogy valamit ok nélkül, sőt mindent méltán cselekedett volna, kévánván felséged az mi ítíletünket tetszésünket is felőle.

(41) Azért hálákat adunk kegyelmes urunk az mindenható úristennek, ki miképpen ezelőtt való üdőkben ez változásokban is felségedet köztünk megtartotta, ez pártosoknak gonosz szándékoktól is felségedet megoltalmazta, és az mit felségednek ők kévántak, azt magokra térítette. Kérjük ő szent felségét, ez után is felségedet sokáig köztünk megtartsa, és minden efféle gonosz igyekezetektől megoltalmazza, hazánknak magunknak csendes békességes megmaradásunkra, kiben hiszszük azt, hogy felséged is mi ránk való gondviselését semmiben semmi üdőben nem tágítja.

(42) Az mi penig nézi az pártos urak gonosz cselekedeteit és iszonyú vakmerő gonosz szándékokat, jól emlékezünk kegyelmes urunk reá, és ugyan meg is tapasztaltuk ezeket igy viselt dolgoknak lenni. Mely atrox scelusban hogy az mi innocentiánkat és hívségünket megdeclaráljuk, és egyéb idegen országbeliek előtt is ez méltatlan reánk költött gyalázatot róllunk elvetnők, és hogy megtetszenék az is, holy ilyen nefandum crimennek nem mi országúl, hanem csak ezen feljűl megnevezett pártosok voltak okai, felségedet főatyánkfiai által mindjárást megtaláltatván, országúl közinkbe és gyűlésünkbe kévántuk jőni. Melyet felséged is értvén tőlünk, hogy semmit az pártos urak practicájában nem értettünk, sőt hívek voltunk, felséged is eljött vala közinkben.

(43) Azért kegyelmes urunk, hogy felségednek gondja volt magára és megmaradására, és ilyen gonosz igyekezetnek per ea

[1]) A kolosvári muzeum példányában »Fagÿatotis« áll ugyan: azonban itt a mai Krassó vármegyei Facsétról, régi kiejtéssel Facsátról lévén szó, a leíró gondatlanságból irt Fagÿat-ot Faczÿat=Facsát helyett. A Trausch-féle napló is Fagÿatot ir.

media, az melyet az akkori üdő suppeditált felségednek, debito tempore occurrált felséged, országúl jovaljuk, és az felséged cselekedetit ilyen személyeken, kik manifeste in crimen laesae maiestatis amissionemque capitum et omnium bonorum tam propriorum quam uxorum et liberorum suorum incurráltak, minden részíben méltónak és illendőnek ítíljük lenni, és országúl communibus votis, et paribus suffragijs, vnanimi consensu, nullo nostrum dissentiente, serenitatis vestrae et fraterni sanguinis, et totius Christianitatis proditores pronunciáljuk, kiváltképpen ezért is, hogy ez mostani háború időben, kiben isten juttatott bennünket, egyebek is ezt látván, és tűkörűl lévén előttök,efféle gonosz gondolattól,szándéktól, cselekedetektől megtartózzanak. (Noha penig Báthori András az cardinál ez üdőkben, mikor ezek estek, itt az felséged birodalmában személy szerént nem volt, mindazáltal elfelejtkezvén ő is ide való kötelességéről és felségednek sok vele való jótéteményéről, ez pártos [1]) dolgát és gonosz szándékát nem csak értette, sőt mind tanácsával és egyébbel is, valamivel tudta, segítette, és ekképpen nekiek consentiált volna; felséged méltóságát idegen országokban méltatlan és illetlen szókkal, in conspectu multorum principum aliorumque praecipuorum virorum, viva voce non modo diffamasset, sed etiam vbi id personaliter et oretenus explere nequiuisset, varias easque plurimas literas diffamatorias conficiendo [2]) omni conamine azon lött volna, mint felségedet méltóságában, jó hírében nevében ronthatta és gyalázhatta volna:

Azért kegyelmes urunk, ezek mi nálunk is országúl nyilván lévén, mivel hogy sentientes et consentientes pari reatu puniuntur, és az isten is azt parancsolja, hogy principi populi tui non maledixeris, Báthori András felől is, mint az többi felől, azon itíletben vagyunk és sententiában, kit ott fen megírtunk. Ezt tévén hozzá, hogy holott felséged személyét, mél-

[1]) Itt a kolosvári példányból a leíró kifelejtette az »urak« szót, melynek az eredeti szerkezetben, a mint a mondat szerkezetéből kitetszik, ott kellett állani.

[2]) Egy ilyen levele, melyet Erzsébet angol királynénak irt, megjelent a londoni okmánytárban. 192-ik l.

tóságát, idegen birodalmakban fejedelmek előtt ilyen ignominiában inuoluálta, ezt mi országúl nem kisebbnek tartjuk, mintha felségednek élete ellen igyekezett volna [1]).

(44) Találtuk volt meg felségedet könyörgésünkkel az szolga rend felől, kik noha itt az felséged birodalmában jószágot bírnak, de most idegen országokban, ki Lengyelországban, ki egyébütt, úgy mint Báthori Istvánnál, Báthori Andrásnál és egyebeknél kötelés szolgák lévén, szolgálatban volnának, kire felséged ilyen választ tött nekünk, hogy ez jövő assumptionis beatę Mariae napjára efféle szolgák tartoznának okvetlen személyek szerént ide hűségek, jószágok mellé jöni. Mely felséged kegyelmes választételét és könyörgésünkre való tekintetit mi es felségednek megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum praedicti regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae clementer exaudita et admissa, praescriptos vniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eis contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptauismus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus. Offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet vbique per ditionem nostram obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in ciuitate nostra Alba Julia, secunda die mensis Maij anno domini millessimo quingentesimo nonagesimo quinto.

(P. H.)

Lecta.

---

[1]) A zárjel közé foglalt sorok a forgalomban levő példányokban ki vannak törölve, de úgy, hogy mégis olvashatók. — Ezen kitörlés az 1599. márt. 1-sején Medgyesen tartott országgyűlés 11-ik czikke következtében történt, mely elrendelte, hogy mindenki, kinél az 1595-iki ápr. 16-iki országgyűlési végzések pecsétes és pecsételetlen példányai találtatnak, a Báthori Andrásra és Istvánra vonatkozó pontokat 200 forint büntetés terhe alatt hivatalosan kitörültesse.

(Eredeti hiteles példánya az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény. Cod Authent. Art. Trans. II. köt.)— Ezen példányokból adták ki gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyország történetei tára II. köt. 51—71. l. Meg van a Bruckentahl-féle gyűjteményben, valamint egy dr. Teutsch superintendens birtokában).

XXIX.

1595. nov. 29.

Báthory Zsigmond engedélyt kér, hogy Prágába mehessen.

Sacra caesarea regiaque Maiestas domine et domine mihi semper clementissime.

Quo successu expeditio contra Zÿnanum in Valachÿa suscepta, dissoluta sit, arbitror sacram caesaream regiamque Maiestatem vestram ex litteris Caroli Magni abunde cognovisse: sed quid pro sequentibus annis consilij capiendum sit, difficile est etiam animo et mente complectenti, uerbis exprimere, arduum vero et onerosum susceptum prosequi, quapropter grauissimae causae urgent, ut ego in persona per dispositos equos quam secretissime magnis itineribus contendam et sacram caesaream regiamque Maiestatem vestram, ita tamen si sacra caesarea regiaque Maiestas vestra id clementer annuerit; humillime itaque suplico uelit hac in parte inportunae etiam fortasse petitionis meae rationem habere, potestatemque sacram caesaream regiamque Maiestatam vestram adeundi clementer facere, ut coram cum meas tum harum partium necessitates exponere possim; a sacra caesarea regiaque Maiestate vestra per hunc cursorem benignum consensum pariter et assensum praestolabor, qui tamen cursor hanc meam petitionem prorsus ignorat; de reliquo sacram caesaream regiamque Maiestatem vestram quam diutissime felicissimam deus conservet nobis et reipublicae Christianae. Datae Cibinij 29. Nouembris anno 1595.

Sacrae caesareae regiaeque Maiestatis vestrae

Seruitor humillimus

Sigismundus Princeps

mpr.

Utóirat külön papírszeleten: Quod si sacra caesarea regiaque Maiestas vestra clementer id mihi concesserit, supplico dignetur sacra caesarea regiaque Maiestas vestra serio demandare serenissimo Maximiliano, in absentia vero sua substituto illarum partium generali, ut si necessitas ita tulerit, et is quem ego loco et in persona mea in Transsyluania interim reliquero, auxilia omni tempore propter casus qui occurrere possunt postulauerit, citra ullam moram illi presto succurrat.

Külczím: Sacrae caesarae regiaeque Maiestati domino et domino meo clementissimo.

(Eredetije — mely egészen Báthory Zsigmond irása — a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

XXX.

1595. decz. 13—23.

A fehérvári országgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus dei gratia Transsyluaniae, Moldauiae, Valachiae et Transalpinae et sacri Romani Imperij Princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. Memorię commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis quod fideles nostri spectabiles et magnifici nobiles caeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsyluanię et partium regni Hungarię in generalibus eorum comitijs ad diem festum Beatę Lucię virginis, hoc est decimum tercium mensis Decembris proxime pręteritum anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto Albę Julię ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt et presentauerunt serenitati nostrę quosdam infrascriptos articulos in eijsdem comitijs paribus ipsorum votis et vnanimi consensu conclusos supplicantes nobis humilime, ut nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaqne et singula in eijsdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum illis consensum prebendo beneuole acceptare.approbare, ratificare et confirmare et tam nos ipsi obseruare quam per alios quospiam vbique per

ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Trassyluaniae, et partium regni Hungariae, in generalibus eorum comitijs, ad diem festum beatae Luciae Virginis, hoc est, decimum tertium diem mensis Decembris, anno domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo quinto, Albae Juliae celebratis, conclusi.

(1) Kegyelmes urunk, az fölséged közinkben küldött propositióját alázatoson vévén, megértettük, melyben emléköztet felséged arra bennünket, miképpen az elmúlt gyűléskor bőségesen előnkben adta volna fölségöd okait az pogánnal való szövetségünknek rescindálásának, és az keresztyénséggel való vniónak confederatiónak követésének, és ahoz képest minémű gondviselést és tereh viselést kévánjon ez dolognak continuálása mind fölségedtől, mind mi tőllünk; attúl fogván penig mint áldotta légyen meg az isten az fölséged jó igyekezetit, dolgait, és minémű jó successussal látogatott meg ő fölsége az fölséged gondviselése által, azt is bőségesen előnkben számlálja fölséged, intvén arra bennünket, hogy meggondolván ebből való jó hírünket, nevünket, és az keresztyénségnek felőllünk concipiált való jó reménységét, az ellenségnek hatalmas voltát, és az időközben az fölséged birodalma és keze alá jutott végházaknak és prouinciáknak állapotját, oly gondot viselnénk mind ezökre, hogy az istentől mutatott jó szerencsét hazánknak romlására félben ne hadnók, hanem ő szent fölségének tisztességére és az keresztyénségnek javára continuálhassunk.

(2) Nagy hálaadással tartozunk azért az istennek, hogy ő szent fölsége nekünk oly kegyelmes fejedelmet adott, ki mindenkoron az mi szegény hazánknak jovát és megmaradását szeme előtt viselvén, azon igyeközik, hogy semmi jót és hasznos occasiót ne praetermittáljon, valamit az közönséges megmaradásra illendőnek ítíl lenni, mind egyképpen s mind másképpen reánk gondot viseljen, és ezt is hálaadással kell ő szent fölségétől vennünk, hogy ő szent fölsége ilyen bölcs és hasznos gondviselésre indította volt felőllünk fölségedet, hogy

hazánknak az török állhatatlan barátsága miatt való félelmes és káros állapotját megismervén és tapasztalván, annak kemény igájától minket megmentett, és az keresztyénséggel való hasznos és régen kévánt vniót akarta velönk egyetemben követni. Mely dologból csak ekédig is minémű sok jó redundált szegény hazánkra, senki nincs közüllönk ki nem érti és látja, és ki fölségedet nem áldja és nem magasztalja érötte; holott attól fogván fölségöd nemcsak házakkal és örökségekkel, tartományokkal augeálta hazánknak határit, de quod maius est, perpetua és immortalis gloriát és hírt nevet szerzett fölséged mind magának s mind nekönk.

Könyörgünk annakokáért az úristennek, hogy fölségedet előttünk éltesse és sokáig megtartsa, és ennekutánna is fölségednek eszét, elméjét minden dolgokban úgy igazgassa, ki lehessen ő szent felségének nevének dícsiretire, fölségednek velönk egyetemben jó hírének nevének, birodalmának öregbülésére, hazánknak megmaradására, és az egész keresztyénségnek jovára.

(3) Nyilván vagyon kegyelmes urunk az fölséged ez mostani expeditiójában való gondviselése, nagy munkája, és értünk való fáradsága nállunk, kit szemeinkkel láttunk, hogy fölséged semmit magának nem parcált, hanem mindenütt velünk együtt lévén, az hadban minden sanyarúságot és szerencséket in omnem eventum akart sustineálni; kin istennek ő szent fölségének hálakot adtunk, és fölségedtől is, mint ilyen kegyelmes urunktúl és fejedelmünktől, ki minket ennyi beneficiumával afficiált, háládatossággal teljes életünkben való hűségünkkel felségednek meg igyekezünk szolgálni.

(4) Az mi nézi az fölséged kegyelmes intését, hogy úgy gondolkodnánk és oly gondot viselnénk az előttünk való dolgokra, hogy az elkezdett jó szerencsét és győzedelmet continuálhatná fölséged velönk egyetemben: azért megláttuk kegyelmes urunk az időnek rajtunk való szük voltát és súlyosságát, az szegény kösségnek is külömb-külömb féle nagy szükségét és fogyatkozását; mindazonáltal, valamire isten elégségessé teszen bennünket, és ez rajtunk és kösségünkön való nagy szükséghez képest is fölségednek és magunknak nem

akarunk megfogyatkozni, hanem az mit cselekedhetünk, mindeneket jó szívvel akarunk prestálni.

Igírünk azért fölségednek udvara népe tartására kapuszám szerént kilenczvenkilencz pénzt ez jövendő szent Gergely pápa napjára. És ismét hetven ötöt pénzt, ez következendő virágvasárnapra administrálni.

Mely tereh viselésre az székely uraink atyánkfiai es azonképen ígírik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai es azonképen ígírik magokat az feljűl megírt napokra azokat fogyatkozás nékől be szolgáltatni.

(5) Az mi nézi pedig kegyelmes urunk az praesidium tartásra való subsidiumot, fél esztendőre rendeltünk arra is kapuszám szerént egy forintot és huszonöt öt pénzt ad festum conuersionis beati Pauli apostoli az fizető mester vagy embere kezében beszolgáltatni.

Mely praesidiumhoz való subsidiumhoz az szabad városok is ravatlan helyek az előbbi mód szerént megrótassanak.

(6) Tetszett ez is országúl, hogy az mely rovatlan városok és faluk vadnak az ő felsége birodalmában, melyeket ez elmúlt gyűléskor Fehérváratt ad 16. aprilis anno praesenti meg specificáltunk, azon mód és rend tartás szerént fizessenek az presidium tartásra. Ezökhez annectáljuk ezöket is:

Máramarosban Bocsko vidéke tizenegy falu, kiket Prépostvári Bálint és Károlyi Lászlóné birnak, adjon fl. 100.

Magyarországban ez alá megírt falukon is, kik noha rováson vadnak, de semmit nem akarnak fizetni, végeztük azért, hogy ezekön is megvegyék, úgymint

Debreczen az rovás szerént, Kővár vidéke, Somlyó vidéke, Zilah, Thasnád tartományostúl, Becs György jószága közép-Szolnakvármegyében, Nagy Létha Biharvármegyében. Itt Erdélyben Gyógy vidéke, az ő fölsége jószága. Könyörgünk felségednek alázatoson, hogy ezeket is parancsolja meg fölséged, szolgáltassák be az tiszttartóknak; mert panaszolkodnak az perceptorok és ispánok, hogy meg nem hagyják nekiek venni.

(7) Az mi illeti az hadakodásban való készületünket, kire felséged kegyelmesen int bennünket, az mint annak előtte is most is az előbeli articulosok szerént ígírjük magunkat hűséges szolgálattal. Az három hóra való hópénzt is kapuszámról való soldosinkkal, élésével és huszadinkval készen tartjuk.

(8) Az mi az szászság élés hordoztatás dolgát nézi, tetszett ez is, hogy előbbi articulushoz tartsák magokat.

(9) Az mi nézi kegyelmes urunk az székely uraink és atyánkfiai dolgát, az fölséged parancsolatja szerént jószágoknak és alatta való kösségnek ötödét mindenkor készen tartják.

(10) Miérthogy látjuk kegyelmes urunk, hogy az fölséged birodalmában az posztó is igen megdrágodott: könyörgönk fölségednek, hogy azt is adatná azon árron fölséged, az mi az árra.

Az karasiának singét hatvan pénzen.

Az brassainak singét ötven pénzen.

Az fodor iglernek negyven pénzen.

Az köz iglernek singét harmiczhárom pénzen.

Az baraszlainak singét huszonöt pénzen. Könyörgünk fölségednek, fölséged ezt is azon büntetés alatt observáltassa.

(11) Tetszett ez is országúl, hogy az miképen ennek előtte való időkben az arany forintot százhatvan pénzen[1]) költöttük és váltottunk, és az tallért, egy forintért, most is fölséged observáltassa birodalmában, hogy mind arany s mind tallér azon az árron járjon és keljen.

(12) Felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, hogy annak előtte való articulusokban is az mint fölséged országával együtt deliberált, az míes embereknek az ő mívek és mesterségek felől, azon limitatiót fölséged tartassa meg minden helyeken birodalmában, és parancsolja meg

[1]) Az erdélyi muzeum példányában így áll ugyan: »az arani forintoth hatwan pénzen keolteottewk«, de az előbbi és utóbbi országgyűlési végzésekből, bizonyos, hogy az arany ekkor tájban egy forinton és hatvan pénzen kelt, és így kétségtelen, hogy a leíró itt gondatlanságból írt hatvan pénzt százhatvan helyett, a mint a Bruckenthal-féle hiteles példányban helyesen áll.

fölséged, hogy az mostani esztendőben ad 16. diem aprilis itt Fehérváratt celebráltatott gyülésben rendelt büntetések alatt mindenütt tartsák meg azt az limitatiót.

(13) Könyörgönk azon is fölségednek mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, hogy ez előtt végzett articulus tartása szerént parancsolja meg fölséged az kamora ispánoknak, hogy házunkhoz elegedendő sót adjanak. Azonképen az székely urainknak is.

(14) Végeztük ezt is, hogy az új hatalmok az előbbi articulus és breuis szerént ítéltessenek.

(15) Az mi nézi kegyelmes urunk az székely kösség dolgát, kiről országúl fölségedet meg találtuk vala könyörgésünkkel, az köztök való nemes uraink és donatariusok panaszolkodásából, azonképen az székely kösség is az főnépek és donatariusok ellen supplicáltak volt fölségödnek. Melyeket fölséged kegyelmesen szem eleiben vévén, reiciálta volt mind az két félt az országnak törvén szerént való meglátására. És az ország az fölséged parancsolatjára erre fő törvéntudó személyeket rendelvén és választván, s azok együtt lévén, mind az két félnek dolgait assummálták, meg értették, és törvén szerént meglátták, ruminálták. Tetszett, hogy az minémű ratiókat az székely nemes uraink irásokban exhibeáltak az székely kösség ellen, azok mindenképen erősek és törvén szerént valók, az székely kösség irásiban penig e contra semmi jó törvén szerént való ratio nem találtathatik ez okon, mert az székely nemes uraink az ő jószágokat az régi bódog emlékezetű fejedelmektől és fölségedtől adatott törvén szerént való donatiókkal birták pacifice, és semmit nem látjuk hogy delinquáltak volna, kiért amittálhatták volna jószágokat, hanem híven és jámborúl szolgáltak az szükség idején, az mint az fölséged propositiójából is constál, quod non solum interfuerunt, sed etiam prefuerunt, mely donatiók elsőbbek az székelyek mostan költ donatiójoknál; per hoc az elsőknek kell megállaniok az utolsók ellen, nam qui prior est tempore, potior est iure.

Második ratiója ez, hogy az minémű donatiót fölséged nekiek adott, conditionalis volt, melyeknek megtartására sub amissione libertatis datae kötelesek is voltak, de ex relatione fidedignorum hominum manifeste constat, hogy azokat az

conditiókat sokképen violálták, holott az köztök való nemességnek házokra menvén kerteket, molnokat elvagdaltak és elfoglaltak, tovakot el vágták és meghalászták, szántó földeket, széna réteket occupálták, tilalmas erdejeket levágták, szőlejeket ezenképpen elfoglalták, magok számokra megszedték, és egyéb efféle violentiákat sokat cselekedtek, melyeket önékik az ő levelek tartási szerént patrálni igön cautum volt, et per hoc violatis conditionibus violantur et pacta. Mind ezekből ez törvén szerént való ratiókbúl az ő mostani mért donatiojok penitus corruál, et ipsi in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur, és az nemességnek donatiójok in vigore megmaradnak és stálnak.

Quod autem ad illationem damnorum medio tempore per eosdem illatorum attinet, tetszett nekünk törvén szerént, hogy ő fölsége bizonyos commissariusokkal megláttassa, és azok törvén szerént el igazítsák, et spoliatos restituant in integrum. Ezeknek executiójára ő fölsége elegedendő executorokat válasszon.

Nos igitur praemissa supplicatione fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum regni huius nostri Transsyluanię et partium regni Hungarię clementer exaudita et admissa, prȩscriptos vniuersos articulos modo prȩmisso serenitati nostrę presentatos presentibus literis de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum prebendo acceptauimus, approbauimus, ratificauimus in confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod prȩmissa omnia et omnibus punctis clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam vbique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in prędicta ciuitate nostra Alba Julia die vigesima tertia mensis Decembris. Anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto.

(P. H.). Lecta.

(Eredeti hiteles példány az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Cod. Authent. Artic. Diaet. Transs. II. köt.) — A szebeni Bruckenthal-könyvtárban lévő hasonlóan eredeti hiteles példány után közölték gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyorsz. tört. tára I. köt. 183—190. l.)

XXXI.

1595. decz. 14.

Rudolf levele Maximiliánhoz Báthory Zsigmond Prágába utazása ügyében.

Archiduci Mathiae de Transiluani aduentu.

Rudolphus etc.

Serenissime. Permisimus beneuole illustrissimo Transsiluaniae principi affinj nostro charissimo, ut cum arduis de rebus nobiscum agere coram optet, huc ad nos quando et quemadmodum uoluerit, excurrat. Postquam autem adhuc ignoramus qua via et ratione occulte-ne an aperte uenire decreuerit beneuoli a dilectione vestra poscimus, ut ubi a dilectione ipsius monita fuerit, eam uti desiderabit, accipere et habere inprimis vero hoc in omnibus curare non grauetur, ut nobis se tam quam meretur et est, charum esse et acceptum esse sentiat. Id nobis gratum futurum, qui dilectionem vestram sincero fraternj amoris affectu prosequimur. Datum Pragae, 14. Decembris. 1595.

Hátirat. Transiluanica per cursorem.

(Fogalmazvány a bécsi cs. áll. levéltárban. Hungarica.)

XXXII.

1595. decz. 14.

Rudolf levele Báthory Zsigmondhoz ennek Erdélybe utazása ügyében.

Principi Transiluaniae facultas veniendi datur.

Rudolphus etc.

Illustrissime princeps et affinis noster charissime. Ex dilectionis tuae literis 29. Nouembris datis, quas per aulicum suum celeriter huc misit, eiusdem desiderium ad nos secreto excurrendi intelleximus. Cum itaque tales ipsa tamque graues subesse causas innuat, ut magnis ad nos itineribus sibi excur-

rendum ducat, omnino nobis persuademus ea de quibus coram nobiscum agere decreuit, ita comparata esse, ut alium agendi modum nequaquam permittant. Non enim dubitamus, quin ipsamet dilectio tua diligenter pro singulari sua prudentia praesentem ditionis suae statum considerarit, ut inimicorum et aemulorum suorum in eam oculi et internorum et externorum conuersi non nimis esse securam sinant, cum et serennissimus frater noster archidux Maximilianus ex superioribus Hungariae partibus absit. Postquam igitur confidimus dilectionem tuam ita solicite ac prouide omnia domi constituere ut tam breui temporis interuallo quo abfutura est, nihil incommodi aut periculi magnopere metuendum sit, placet nobis, imo gratissimum futurum ut dilectio tua quo ipsamet expedire iudicauerit, modo ad nos veniat, qui ipsam et propter affinitatem nouam et pactiones mutuas et egregiam, quam in rebus gerendis ostendit, animi fortitudinem libenter uisuri, amanterque complexuri sumus.

Vt vero interea superiorum Hungariae partium praefectus diligenter aduigilet, et si forte opus fuerit, ijs quibus dilectio tua suas se absente ditiones concrediderit, quacunque possit ratione succurrat, ac dilectionis tuae profectionem tam veniendo quam redeundo, ubi ille monitus fuerit, expeditiorem reddat, eidemque ea quae siue occulte siue aperte requirantur, prompte suppeditet, serio mandamus: eademque sententia ad serenissimum archiducem Mathiam fratrem nostrum charissimum scribimus, literasque istas una cum earum exemplis his addi iussimus, ut istis dilectio tua pro arbitratu utatur suo. Hoc autem vicissim cupimus, ut dilectio tua suis etiam ministris quibus prouinciae suae curam committet, in mandatis reliquat, ut nostris pari modo si quae forte necessitas inopinato ingruat, auxilia mutua praestetur. Gratum denique nobis futurum si dilectio tua per fidum aliquem ministrum nos circiter quod tempus sese in viam dare decreuerit, seque in his partibus adfuturam patet, quomodo item et hic et in itinere accipi et haberi cupiat, tempestiue praemoneat, quo nimirum quae ad affectum nostrum benignissimum, quem erga dilectionem tuam gerimus, declarandum pertinere existimemus, constituere possimus. Interim dilectioni tuae gratiam beneuolen-

tiamque nostram ad quaeuis amice offerimus. Datum Pragae, 14. Decembris 1595.

(Fogalmazvány a bécsi cs. államlevéltárban. Hungarica.)

XXXIII.

1595. decz. 30.

Rudolf a váradi püspöknek: az erdélyi fejedelem mellé kinevezendö adlatus ügyében.

Varadiensi gratiae.

Rudolphus etc.

Et literas tuas octauo huius mensis Decembris die datas et diplomata Transsiluanica per peculiarem hominem missa accepimus, atque in ijs fidem ac solicitudinem tuam singularem, iam ante nobis saepius perspectam magis magisque perspicimus, benignoque animi affectu, officij tui partes egregie expletas agnoscimus. Quod uero ita candide fideliterque tuum nobis iudicium apperueris, quomodo aliquem a nobis a[d]latus Principis constitui posse existimes, nobis gratum fecisti. Nos eas rationes, ut quod pro temporis occasione fieri possit, statuamus, maturiore consideratione expendemus. Te interim de gratia nostra stb. Datum Pragae 30. Decembris Ao 1595.

(Fogalmazvány a bécsi cs. állami levéltárban. Hungarica.)

XXXIV.

1596. ápr. 21—26.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus dei gratia Transsyluaniae, Moldauiae, Valachie Transalpinae et sacri Romani Imperij princeps, partium regni Hungariae dominus, et siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, quod fideles nostri spectabiles magnifici nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Trans-

syluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae
tarum, in generalibus eorum comitijs ad proximam dom
post festum Pascatis, hoc est, vigesimum primum mensis A
in ciuitate nostra Coloswar. anno domini millesimo qui
simo nonagesimo sexto, ex edicto nostro celebratis cong
serenitati nostrę exhibuerunt et praesentauerunt quosdan
scriptos articulos in eisdem Comitijs paribus ipsorum v
vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humill
nos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta
gratos, et accepta habentes, nostrum illis consensum pra
beneuole acceptare, approbare, ratificare, et confirmare,
nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam vbique per di
nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum
articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum Regnicolarum t
nationum regni nostri Transsyluania
partium regni Hungariae, ditioni nos
subiectarum, in generalibus eorum com
ad dominicam proximam post festum Pas
tis, hoc est, vigesimum primum mensis A
lis, anno domini millesimo quingente
nonagesimo sexto, in ciuitate nostra C
war celebratis conclusi.

(1) Értjük kegyelmes urunk az fölséged közinkbe k
propositiójából, hogy az miképpen ennekelőtte s minden
felséged szegín hazánknak jovát, megmaradását szeme
viselvén, azon igyekezett, miképpen minden szükségönknel
nél hamarébb succurrálhasson, azonképpen ez jelen való h
üdőnek állapotját is, és ahoz képest az előttünk való dolg
szükséges voltát látván, nem egyébért, hanem az végre
szeríttetett volt fölséged ilyen hosszú és félelmes útat fel
Az mit azért az felséged elmenetelétől fogva az kegy
istentől szüntelen való könyörgésünkbe kévántunk kegy
urunk, hogy te felségednek az mostani útát kévánatos
processussal megáldja, szerencséssé tegye, felségedet esm
kével közinkbe meghozza, egésségben adja látnunk, azt ő f
mostan nekönk megengedte, kiért nagy hálákat adunk ő
felségének, hogy ebben is kegyelmességét hozzánk megmu

s ilyen kegyelmes urunkat fejedelmünket messze útnak difficultásiban vezérlette, és nekönk békével restitutálta.

Könyörögvén ő szent felségének, hogy ennek utánna is felségedet azon jó egésségbe sok esztendeig bódogúl megtartsa, és az elkezdett jó hasznos reánk való gondviselésbe naponként dirigálja, és promoueálja úgy felségedet, ki lehessen ő szent felségének szent nevének dícsíretire, ez keresztyénségnek jovára, felségednek és az felséged birodalmának öregbülésére, megmaradására. Te felségedtől is mint kegyelmes urunktól fejedelmünktől hála adással veszszük az felséged reánk való szorgalmatos és fáradhatlan gondviselését, hogy felséged az mi jónkért megmaradásunkért, semmi gonosz üdőnek iniuriájával nem gondolván, semmi útat nem nehéznek és semmi munkát súlyosnak nem tart, hanem valamibe hazánknak előmenetit esmeri, mindeneket mature et indesinenter prospiciál; miképpen mostan is kegyelmes urunk felséged nem elégedvén meg azzal, hogy ez elmúlt nyaratszaka [1]) az hadnak minden sanyaruságát velünk együtt sustineálta, török császárnak olyan hatalmas fejedelemnek hadát nagy fáradsággal, munkával, vigyázással és szorgalmatos gondviseléssel istennek kegyelmességéből felséged profligálá, és onnet victoriát reportála, melylyel nem kevés securitást és minden jövendő dologra való jó reménséget szerze, hanem felséged esmét, meg sem nyugodván az hadnak fáradságitól, még más útat vött magára és római császárhoz személye szerént felmene.

Holott minémű szent áldását bocsátotta légyen isten ő szent felsége felségedre, és felségednek mind ott való dolgaira, hogy mindeneket felséged feliciter et ex animi sententia végezett el, az felséged kegyelmes előnkbe való számlálásából ezt is értjük, és az mint illik, szívönk szerént örvendezönk rajta, és az nagy istennek nevét mindenkoron áldjuk, és felmagasztaljuk, mert esmerjük ebben is ő szent istenségének felségeden és rajtunk singularis prouidentiáját.

(2) Látjuk azt is kglmes urunk, hogy felséged mind ezekbe csak az mi jónkat s megmaradásunkat kereste légyen, kiért

[1]) A Bruckenthal-féle példány szerint »nyártól fogva.« Erd. orsz. tört. tára I. köt. 192. l.

könyörgönk az mi kegyelmes istenönknek, hogy ő szent felsége felségednek minden dolgaiba szerencséjét nevelje, minden ellenségit minden üdőbe diadalmassá tegye, és nekönk erőt adjon reá, hogy felségednek ilyen kegyelmes reánk való gondviselését teljes életünknek rendibe minden occasióba hálaadatoson megszolgálhassuk, kin erőlkődünk fejenként, könyörögvén felségednek alázatoson, hogy felséged ennek utánna is ne cessáljon ezen kegyelmességével és jó gondviselésével bennünket prosequálni, (hogy ezképpen kegyelmes urunk az felséged oltalma alatt édes hazánk minden ellenségnek minden iniuriája és gonosz cselekedete ellen mindenkor immunis lehessen). [1])

(3) Az hun pedig int felséged minket azoknak az mediumoknak, melylyel az had viseltetik, megszerzésére, úgy mint az pénzbeli segítségre és magunk s hadakozó népünk készen lételére, noha kegyelmes urunk szegin kösségink, az mint felséged is tudja, mind ez egy nehány esztendőbeli háború üdőn, mind pedig drágaság miatt elég fogyatkozásba vadnak: mind az által felségedhez való szeretetönkből most is mint az előtt nem kémélhetjük őket, hanem rendeltük az praesidium tartásra kapu szám szerént száz huszonöt pénzt, ad vltimum diem mensis Maij, az fizető mester kezébe Fehérvárra be szolgáltatni. Felségednek pedig udvara népe tartására, szegin kösségünknek ilyen fogyatkozásában is, ígírünk azonképpen kapuszám szerént kilenczven kilencz pínzt, és huszon öt pínzt ad 25 Julij [2]) beadni.

Mely tereh viselésre az székely uraink atyánkfiai is egy aránt ígírik magokat.

Az szász uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is az két rendelt adót az hagyott napokra fogyatkozás nékül be szolgáltatják.

Könyörgünk felségednek, hogy felséged látván az szegínségnek romlott állapotját, fogadja kegyelmesen tőlünk; ez

[1]) Az erd. muzeum hiteles példányából a zárjel közé foglalt szavak ki vannak hagyva, melyek azonban más példányokban, nevezetesen a szebeni Bruckenthal-félében olvashatók. Lásd: Erdélyorsz. tört. tára I. köt. 193. l.

[2]) A Bruckenthal-féle példányban eltérőleg ad 2. diem Julij áll. Lásd: Erdélyorsz. tört. tára. I. köt. 194. l.

után is, valamire elegek leszünk, nem akarunk felségednek és hazánknak semmiben megfogyatkozni.

(4) Ezen praesidiumra rendelt segítségre Somlyó tartományával, Sólyomkő tartományával kapuszám szerént fizessenek fl. 1. den. 25.

Azonképpen Miske, Paczal, Zilah, Körösbánya, Vajda-Hunyadja, Szent Job, Belényes, Szék, Székelyvásárhely, Kolos, Thorda, Deés, az ő köztök való rovás szerént.

Azonképpen Ilyefalva is Sepsiben, mindenik Thorja és Bereczk Kízdibe, és Kízdi Vásárhely ravás szerént fizessenek. Az kik pedig raváson nincsenek, summa szerént azok annyit fizessenek mint:

Egeres adjon fl. 125.
Nagy Almás adjon fl. 100.
Nagy Sajó fl. 75.
Bethlen fl. 35.
Offenbánya fl. 40.
Bánffi Hunyadja fl. 65. [1])
Vizakna fl. 100.
Királyfalva Kolosvármegyében fl. 60.
Szaváta Marosszékbe fl. 20.
Fekete nevő Marosszékbe fl. 30. [2])
Kolosvár fl. 1000.
Fejérvár fl. 125.
Abrug Bánya fl. 125.
Nagy Bánya fl. 150.
Dethre Torda vármegyébe fl. 10. [3])
Felső Bánya fl. 125.
Nagy Szent Mihály fl. 50.
Gáltő fl. 5.
Sina Fejérvármegyében fl. 20.

---

[1]) Erdély orsz. tört. tára I. köt. 194. l. a Bruckenthal-féle példány szerint Vizakna elébb áll 100 frttal, s utána Bánffi-Hunyad 40 frttal.

[2]) Ugyanott Szováta és Fekete adója hiányzik.

[3]) A Bruckenthal-féle példányban ez a sor alább jő elő, s Erdély orsz. tört. tárában I. k. 195. l. hibásan van így közölve »Bethlen Thorda vármegyében.«

Kis Csergöd [1]) fl. 15.

Az több városok és faluk, kik az székely földön **vadnak**, úgymint Udvarhelyszékbe Keresztúr és Udvarhely, **Csíkba** Szereda és Tusnád, Marosszékbe Szereda városa, az **minémő** adót esztendőnként ez előtt császár adajában **adtanak**, **mostan** az praesidium tartására adják az fizető mester kezében.

Az kászoniak tartományostól ezen rovás szerént **fizessenek** fl. 1. den. 25. Ezen kévől ha mi rovatlan helyek **találtatnak**, ezen praesidiumra rendelt segítségre az ő **értékek** szeránt fizessenek.

Az hódolt falukba az minémő ravás ez előtt volt, ez előtt való végezés szerént fél annyi adót adjanak.

(5) Az mi nézi az felséged propositiójának **második** részét, úgy mint magunk személyének, lovaginknak, gyaloginknak és huszad népünknek készen létét, mi kegyelmes **urunk** készen vagyunk, és valamit az szükség kéván, felséged **parancsoljon**, mindenbe ahhoz tartjuk magunkat.

(6) Az élés dolgából végeztük, hogy az előbbi rendelés **obseruáltassék**.

(7) Mivelhogy pedig Theke Ferencz atyánkfia, kit az előtt az praesidiumba való népnek fizető mesterének rendel tünk volt, bizonyos okokért ebbeli hivataljától üres akar lenni **választottuk** helyébe más atyánkfiát Macskási Pétert, azon állapoton, fizetésen, instructióval és kötelességgel, mint szinte Theke Ferenczet, melyre ugyan gyülésünkbe Macskási Pétert azon formán, mint Theke Ferenczet hittel megkötelezték; mely ő tisztiről Macskási Péter is annak idejére számot adjon.

Theke Ferencz atyánkfia állapotja felől pedig végeztük, hogy ez jövendő gyülésbe bizonyos atyánkfiai előtt, kiket országúl arra rendelünk, tartozzék az ő perceptiójáról az országnak számot adni.

(8) Tetszett ez is, hogy az hatalmakról való appellatiók itt az gyüles alatt ő felsége arra rendeltetett emberi és az tábla előtt megláttassanak; ha kik pedig itt véghez nem mehetnek, azok ezen gyülés után Fejérváratt immediate megláth-

[1]) Ez a név is u. o. hibásan van olvasva és közölve »Kis-Gyergyódnak«, a milyen nevű helység nem is létezik.

tassanak, ki ellen sem prorogatoriával sem egyéb remediummal ne obuiálhassanak.

Az kik pedig efféle peresek közűl az ország szolgálatjában foglalatosok, azoknak infra tempus reditus ratiójok [1]) légyen. De ha efféléknek tiszttartójok, szolgájok vagy jobbágyok, az urok távollétébe ez haladék színe alatt valakin [2]) valami potentiát vagy homicidiumot cselekeszik, azoknak az urok haladéka ne suffragáljon.

(9) Panaszolkodtunk felségednek az mostani esztendőbeli és főképpen az tavalyi expeditióban való hadakozó népnek szegín kösségünkön való szertelenségek, kártételek és dúlások felől, kik miérthogy annélkűl is elég inségbe és fogyatkozásban vadnak, könyörgünk felségednek, legyen kegyelmes provisiója és gondviselése szegínyekre, és parancsolja meg [3]) erős büntetés alatt kapitánoknak, hadnagyoknak, hogy efféle kártételekkel [4]) őket ne bántsák; ki ellen ha ki cselekszik, és felségedet valaki panaszszal megtalálná [5]) vagy élésének pínz nékűl való elvétele vagy egyéb kártételek felől, felségöd mox et de facto ugyanott egyebeknek [6]) példájára érdeme szerént megbüntettesse.[7])

(10) Miért pedig hogy mindenött az szolgáló nép és tábor a bő éléssel erős, [8]) tetszett, hogy mind az Maroson, mind penig a Szilágyságon az nagy Szamoson só kövől [9]) hajón bort és minden egyébféle élést soluta tricesima et iusto telonio szabad legyen hajón mindennek alá szállítani kereskedésre; az mely nemes embör pedig maga szükségére vitet, az minden fizetéstől üres [10]) legyen.

---

[1]) A Bruckenthal-példányban helyesebben »dilatiójok« áll.

[2]) Igy helyesen a Bruckenthal-példányban; az erd. muzeum példányában hibásan: »ez haladek zin alatt valok.«

[3]) Az erd. muzeum példányában hibásan »paranchiollianak.«

[4]) U. o. hibásan »tetelekkel.«

[5]) U. o. hibásan »es felsegedet panazolwan megh talallija.«

[6]) U. o. hibásan »egij embernek.«

[7]) Igy helyesen az erd. muzeum példányában; a Bruckenthal-példányban: »és megbüntesse.«

[8]) A Bruckenthal-példányban »bő éléssel kell hogy légyen.«

[9]) Keoveól = kövől, *kívül* értelemben.

[10]) A Bruckenthal-példányban »immunis.«

(11) Végeztük ezt is, hogy a szolgabiráknak és ispánoknak Királyfalván, ki most Huszár Péteré, azonképpen Hunyadvármegyében is Gyógy tartományába, és egyéb helyeken is az felséged jószágában mind adó felszedésében s mind egyéb törvény szerint való dolgokban legitima executiójok lehessen [1]) és admittáltassanak mindenött, excepta reductione jobbagionum loci Petri Huzar et priuilegijs locorum.

(12) Továbbá panaszkodik az máramarosi nemesség, hogy az minémő jószágok Prépostvári Bálintnak és Károlyi Lászlónénak [2]) ott abban az vármegyébe vagyon, ratione illorum bonorum et excessuum inde patratorum nem akarnának sem ő magok törvénynek állani, sem jobbágyokat statuálni, azonképpen semmi nemő executiót nem akarván jószágokon conpatiálni. Kiből tetszett, hogy az ország régi szokása szerént mind Prépostvári Bálint mind Károlyi Lászlóné [3]) ratione omnium negotiorum ex bonis eorum in eodem comitatu Maramarusiensi existentibus emergentium törvénynek álljanak az vármegye ispáni előtt, azonképpen jobbágyokat is az vármegye consuetudója szerént statuálják, egyéb executiókat is, adófelszedést, latrok circálását, kergetését, megbüntetését tartozzanak admittálni és megengedni.

(13) Vadnak sokan az gyűlésbe hivatalosok közűl, kik az gyűlésnek első napjára reá nem gyűlnek; ki miatt, kik reá gyűlnek, ott várakoznak, az üdőt héába múlatják, gyakorta pedig mint szinte most is occurálnak oly dolgok, kik efféle morát nem patiálnak. Tetszett azért, hogy valaki az gyűlésnek első napjára reá nem jőne, ha magát rationabiliter nem excusálná, azon gyűlésbe az fejedelem száz forintot vehessen mox et de facto rajta.

---

[1]) Az erd. muzeum példányában, »legitima executiók legienek.«

[2]) Az erdélyorsz. tört. tárában I. k. 197. l. hibásan áll a Bruckenthal-példány után Károlyi »Lászlónak.« Hogy Máramarosban Bocskó vidékét, 11 falut, Prépostvári Bálint és Károlyi Lászlóné birta, kitetszik az 1595. decz. 13-iki országgyűlési végzések 6. czikkéből.

[3]) A Bruckenthal-példányban itt is hibásan áll Károlyi »László.«

(14) Az tallérok és arany forintok valora felől ez elmúlt gyűlésünkbeli articulus tartassék, azaz, hogy az arany száz hatvan pénzért, az tallér egy forintért mindentől elvétessék; ha el nem venné, az arany és tallér jó lévén, az árra szerént vesse reá és vehesse el az marhát [1]); ha az áros ember el nem venné, marháját veszesse el [2]), pínzét is az ki feljebb [3]) váltaná.

(15) Végeztük ezt is, hogy az kiket priuatim felséged missilis levelével hívat gyűlésbe, az előbbi articulus tartása szerént azoknak jószágok abban az pínzben, kit az választott személyek költségére rendelnek, semmit ne contribuáljon se itt Erdélybe, se Magyarországba felségöd birodalmában.

(16) Az minémő két rendbeli adót az előtt felvetettönk volt, miérthogy az pénzre való szükséget látjuk, végeztük, hogy az mely vármegyékről, székekről nem administráltattak volna, felséged egy bizonyos napra és helyre abban az vármegyében vagy székben való ispánokat, királbírákat és executorokat conuocáltatván, tőlök számot vehessen, úgy hogy minden felől az adó fogyatkozás nékül administráltassék.

(17) Esnek olyan dolgok, hogy az mely nemes ember vagy szegín embör búzát vagy egyéb gabonáját valamely városban eladni küld, vagy vitet, az bírák arra kénszerítik, hogy az vásár napján vagy hogy eladja, vagy haza vigye, ki miért hogy mindön felett terhös és méltatlan dolog, tetszett, hogy mindön embör búzáját, gabonáját, az kit valamely városban vitet, ha egy vásáron el nem adhatja, más vásárig is, vagy mind addig, míg el nem adhatja, az olyan városban libere et absque omni impedimento reponálhassa [4]), quatenus non derogat priuilegijs locorum.

---

[1]) Az erd. muzeum hiteles példányának igen figyelmetlen leirója e helyet kihagyásokkal ily értelmetlenül irta le: »hogij az Aran ij zaz hatuan, az taller es Aranij io leuen az arw zerent vetessek.«

[2]) Példányunkban hibásan »vetesse el.«

[3]) Példányunkban »felettebb.«

[4]) Az erd. muzeum példányában »libere« helyett »letegye«, »reponálhassa« helyett hibásan »reportálhassa« áll: ellenben a Bruckenthal-példányban ezen szavak »más vásárig is, vagy mind addig, míg el nem adhatja«, ki vannak hagyva.

(18) Történnek olyan dolgok is gyakorta, hogy afféle városban lakók és egyebek is untalan erős kötések alatt [1]) pínzt felvesznek, kiben házokat, örökségeket és személyeket kötik. mely summát mikor az creditor megkéván tőlök, ha meg nem adhatják, tehát az bírák nem az debitor kötése szerint, hanem egyéb hitván héába való marhával fizettetnek nékik. Melyről végeztük országúl, hogy minden helyeken az ki mint köti magát úgy ódassék, és mind creditornak s egyebeknek is, kiknek egymással kötések vagyon, nem külömben és egyéb héában való marhával, hanem kötése tartása szerint satisfactio impendáltassék.

(19) Az szoros és szükséges helyeken az hidakat és útakat egyébhai végezett [2]) büntetés alatt az ispán uraim és királybirák megcsináltassák.

(20) Az kik fizetött szolgák, tartozzanak az előtt való gyűlésünkben végezett büntetés alatt vármegye zászlója alatt képebeli embereket állítani, lovagokat, gyalogokat, kikkel jószágokról tartoznak, azonképpen oda állassák.

(21) Az limitatió felől tetszett, hogy mind ez országi posztó s mind pedig egyéb országbeli marha, az mint meglimitáltatott, abban maradjon, egyéb idegen országbeli posztót pedig és egyébféle marhát képes árron adjanak.

Az miképpen az míves emberek az ő míveket az limitatio szerént tartozzanak eladni, azonképpen egyebek is, minden rendek bőrt, gyapjat és egyebet az míves embereknek az limitatió szerént adják.

(22) Az szabad helyekről, azon kivűl is egyéb helyekről a honnét az praesidiumra rendelt adót be nem szolgáltatták, ha ez jövendő pünkösd napjára Kolosvárra Theke Ferencz kezében éppen be nem szolgáltatják, az vármegye ispáni afféle helyeket érette megdúlhassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, clementer

---

[1]) Az erd. muzeum példányában »keregetes alath.«

[2]) A Bruckenthal-példányban »Az sáros és egyéb szükséges helyeken«. — U. o. »egyébhai végezett« helyett »az végezett« áll.

exaudita et admissa, praescriptos vniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos, de verbo ad verbum praesentibus litteris nostris inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum praebendo beneuolum pariter et assensum, acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus. Offerentes nos beneuole, quod premissa omnia in omnibus punctis suis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam vbique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Coloswar vigesima sexta Aprillis, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.) — A Bruckenthal-könyvtárban lévő hasonlóan eredeti hiteles példány után, közzétették gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyorsz. tört. tára I. köt. 191—200. l.

XXXV.

1596. jún. 12.

A temesvári tábori országgyülés határozatai.

Nos Sigismundus dei gratia Transsiluaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpinae et sacri Romani imperij Princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri spectabiles et magnifici ac egregii, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transiluaniae et partium regni Hungariae in castris nostris undecima die Junii anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto ad Themesvarum positis, nobiscum constituti, exhibuerunt serenitati nostrę et pręsentauerunt infrascriptos articulos paribus ipsorum votis

et vnanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, ratos gratos habentes, nostrum illis consensum praebentes, benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam, fideles subditos nostros ubique firmiter obseruari facere dignaremur.

Quorum quidem tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae, undecima die Junii, Anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto in Castris ad Temesvarum constitutorum.

(1) Megértettük kegyelmes urunk cancellarius uramtúl az felséged kegyelmes izenetit, az huszad népnek kik vagy jelen nem volnának contumacia ducti, vagy az beállatásnak utána innét az hadból visszaszöktek volna, hogy azoknak büntetésekről oly gondot viselnénk, hogy efféle fogyatkozás ezután ne lenne. Azért az felséged kegyelmes intését és parancsolatját méltó becsülettel vévén, igy végeztünk felőle.

Mivelhogy minden hadakozásnak idején perpetua sanctio volt ez mindenütt, hogy az ki az hópénzt felveszi, életének vesztése alatt tartozott érte szolgálni, azért ezen régi usust követvén mi is, ebben egyeztünk, hogy valamely soldos, vagy huszad nép közől való az ispánok előtt beirattatott és azután elszökött, az olyant valahol kaphatják, statim et de facto úgymint proscriptust az ispánok felakasztassák, de efféle megbüntetett emberek marhája feleségére, gyermekére, vagy földesurára, aut cujus interierit, szálljon.

(2) Ha penig valaki, contumacia ductus, ekkédig huszadjáról embert nem állatott, statim et de facto az ispánok 12 forintot dúljanak rajta és committálják, hogy mindjárást elbocsássa, hogyha penig egy hétig a die commonefactionis el nem küldi, iterum in duplo dúlljék meg az ispánok, iterum commonefaciente, hogy elküldje mindjárást az megírt mód szerint, kit ha tertio is negligál, jószága foglaltassék el érette.

(3) Miért penig hogy ilyen fogyatkozásokat is deprehendálunk, felséges urunk, hogy az kik szolgák, képekbeli embe-

reket az articulusnak tartása szerént az zászlók alá nem állatják, sem huszadjokat, sem kapuszámról való lovagjokat, gyalogjokat ott nem tartják, hanem mellettek akarják viselni; könyörgünk felségednek, mint kegyelmes urunknak alázatosan, hogy minden rendeket személyválogatás nélkül, az articulusban megírt büntetés alatt, ennek megtartására kénszerítsen, hogy mind éjjel-nappal az vármegye szükségére rendelt lovag, gyalog, az ő vármegyéje zászlója alatt legyen az felséged és az ország szükségére készen ad omnem occurrentem necessitatem.

(4) Miérthogy az vármegye népének élése felől az articulusban bizonyos végezés vagyon, felségednek alázatosan könyörgünk, hogy felséged minden rendekkel azt obseruáltassa, hogy mindaz felséged jószágából, mind az urakéból személyválogatás nélkül az élést az vármegye közibe administrálják, kihez az felséged vásárbirája ne nyúljon, hanem az articulus tartása szerint az ispánoknak legyen arra gondjok, hogy ekképpen az ő alattok való nép, lovag, gyalog és huszadnép élésből meg ne fogyatkozzék.

(5) Az mi az praesidiumnak beszolgáltatását illeti penig végeztük, hogy felséged az ispánoknak serio parancsoljon missilis levele által, hogy az otthon hagyott exactorokat, viceispánokat, szolgabirákat az adónak beszolgáltatására szorgalmaztassák, úgy, hogy egy hét múlva az terminushoz computálván, mindjárást dúlhassanak az ispánok. Az fizetőmester penig, az articulus tartása szerint, Fejérváratt vagy ő maga, vagy bizonyos ahoz rendölt embere ott continuus lévén, bevegye és felséged után hozza, minden haladék nélkül, az praesidium fizetésére.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium regnicolarum trium nationum regni nostri Tranniae et partium regni Hungariae fauenter exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos de verbo ad verbum praesentibus litteris nostris inseri et inscribi fecimus, eosdemque ratos, et gratos habentes, nostrum illis consensum praebentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam subdi-

tos nostros obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus. harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in castris nostris ad Themesvarum habitis duodecima die mensis Junii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije az Erd. Muzeum-egylet kézirattárában).

TARTALOM.

XI. Fejezet. 1576—1588.

	Lap
1576. marcz. 23. kolosvári országgyűlés	3
1576. máj. 20. kolosvári országgyűlés	7
1576. julius gyula-fehérvári országgyűlés	9
1576. aug. 23. Szamos-Újvár	10
1576. oct. 21. kolosvári országgyűlés	12
1577. apr. 21. tordai országgyűlés	13
1577. oct. 21. tordai országgyűlés	15
1578. apr. 27. kolosvári országgyűlés	17
1578. oct. 21. kolosvári országgyűlés	21
1579. apr. 24. tordai országgyűlés	22
1579. jun. 1. gyula-fehérvári országgyűlés	25
1579. oct. 21. tordai országgyűlés	29
1580. apr. 17. gyula-fehérvári országgyűlés	32
1580. nov. 1. tordai országgyűlés	36
1581. máj. 1. kolosvári országgyűlés	37
1581. aug. 24. gyula-fehérvári országgyűlés	41
1581. sept. 20. gyula-fehérvári országgyűlés	43
1582. apr. 29. gyula-fehérvári országgyűlés	44
1582. sept. 16. gyula-fehérvári országgyűlés	44
1583. marcz. 24. gyula-fehérvári országgyűlés	45
1583. sept. 15. gyula-fehérvári országgyűlés	51
1584. apr. 25. gyula-fehérvári országgyűlés	55
1584. sept. 20. gyula-fehérvári országgyűlés	57
1585. máj. 9. gyula-fehérvári országgyűlés	61
1785. sept. 19. tordai országgyűlés	66
1586. máj. 1. nagy-enyedi országgyűlés	67
1586. őszi országgyűlés	70
1587. apr. 24. nagy-enyedi országgyűlés	70
1587. oct. 22. kolosvári országgyűlés	73
1588. apr. 28. nagy-enyedi országgyűlés	77
1588. oct. 21. nagy-enyedi országgyűlés	78
1588. dec. 8. megyesi országgyűlés	79

Lap

I. 1576. márcz. 2. Báthory Kristóf helytartó Kolosvárra márcz. 11-ére részleges országgyűlést hirdet 102
II. 1576. máj. 8. Báthory Kristóf vajda máj. 20-ára Kolosvárra országgyűlést hirdet 103
III. 1576. máj. 20—26. A kolosvári o. gy. határozatai . . . 104
IV. 1576. aug. 3. Báthory Miklós jelentése Rubernek . . . 109
V. 1576. aug. 15. Báthory Kristóf meghívója a Szamos-Újvártt aug. 18-án tartandó tanácskozásra 111
VI. 1576. oct. 21—26. A kolosvári o. gy. határozatai . . . 112
VII. 1577. apr. 21—26. A tordai országgyűlés határozatai . 115
VIII. 1577. oct. 21—25. A tordai országgyűlés határozatai . . 120
IX. 1578. apr. 27. máj. 5. A kolosvári egyetemes gyűlés törvényei 124
X. 1578. oct. 21—26. A kolosvári országgyűlés határozatai . 137
XI. 1579. oct. 21—24. A tordai országgyűlés határozatai . . 141
XII. 1580. apr. 17—22. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai 145
XIII. 1580. apr. 18. A fehérvári országgyűlés tárgyalásai a szász papok dézmája ügyében 149
XIV. 1580. nov. 1—6. A tordai országgyűlés határozatai. . . 151
XV. 1581. maj. 1—10. A Kolosvártt tartott egyetemes országgyűlés 155
XVI. 1581. sept. 20—26. A fehérvári országgyűlés határozatai . 162
XVII. 1582. apr. 29. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai. 165
XVIII. 1582. sept. 16. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai 168
XIX. 1583. márcz. 6. Báthory István Erdély igazgatásának formáját megállapítja, s annak élére triumviratust nevez ki . 171
XX. 1583. márcz. 24—29. A fehérvári országgyűlés határozatai 177
XXI. 1583. apr. 11. Báthory István levele a kormányzókhoz, a Rudolffal kezdett tárgyalások ügyében 183
XXII. 1583. apr. 20. Az erdélyi kormánytanács jelentése Báthory Istvánhoz a marcziusi fehérvári országgyűlésről 192
XXIII. 1583. máj. 9-én István király válasza az erdélyi országgyűlési tárgyalásokra. (Töredék) 194
XXIV. 1583. sept. 15—20. A fehérvári országgyűlés határozatai . 196
XXV. 1583. oct. 3. Töredék a kormányzóknak leveléből országgyűlési tárgyalásokról 200
XXVI. 1584. apr. 25. máj. 2. A fehérvári országgyűlés határozatai 201
XXVII. 1584. maj. 12. A kormányzóknak jelentése az aprilisi fehérvári országgyűlés folyamáról 205
XXVIII. 1584. aug. 20-án. Meghívó a sept. 20-iki fehérvári országgyűlésre 206
XXIX. 1584. 20—25. A fehérvári országgyűlés határozatai . . 207
XXX. 1584. decz. 14. A kormányzók jelentése Báthory Istvánnak a szeptemberi országgyűlés folyamáról 211
XXXI. 1585. máj. 9—19. A gyula-fehérvári országgyűlés törvényczikkelyei 212
XXXII. 1585. szept. 19—24. A tordai országgyűlés határozatai . 215
XXXIII. 1586. máj. 1—5. Az enyedi országgyűlés törvényczikkei . 219

Lap

XXXIV. 1587. apr. 24—29. A fehérvári országgyűlés határozatai 224

XXXV. 1587. oct. 1-én. Meghívó az oct. 22-ki kolosvári országgyűlésre 228

XXXVI. 1587. oct. 22—28. A kolosvári országgyűlés határozatai 229

XXXVII. 1588. apr. 28. máj. 3. Az enyedi országgyűlés törvényei 233

XXXVIII. 1588. oct. 21-én. Egykorú följegyzés az enyedi részgyűlésről 235

XXXIX. 1588. decz. 8—23. A Medgyes városában tartott országgyűlés törvényczikkei 236

XL. 1588. decz. 19-én. A jezsuiták jelentése a megyesi országgyűlés folyamáról 248

XLI. 1589. jan. 10. Báthory Zsigmond fejedelem jelenti a portára, hogy a megyesi országgyűlés az uralkodást kezébe adta 258

XII. Fejezet 1589—1596.

1589. apr. 20. tordai országgyűlés 263

1589. oct. 21. enyedi országgyűlés 267

1590. apr. 26. fehérvári országgyűlés. 270

1590. sept. 21. fehérvári országgyűlés. 272

1591. apr. 21. tordai országgyűlés 275

1591. nov. 1. fehérvári országgyűlés 277

1592. apr. 19. fehérvári országgyűlés 282

1592. sept. 20. fehérvári országgyűlés 285

1593. apr. 25. fehérvári országgyűlés 289

1593. sept. 1. fehérvári országgyűlés 293

1594. febr. 9. fehérvári országgyűlés 303

1594. máj. 12. tordai országgyűlés 307

1594. jun. 1. fehérvári országgyűlés 312

1594. jul. 1. fehérvári országgyűlés 317

1594. jul. 11. tordai országgyűlés 320

1594. jul. 29. kolosvári országgyűlés 324

1594. aug. 17. kolosvári országgyűlés 329

1594. nov. 16. fehérvári országgyűlés 239

1595. apr. 16. fehérvári országgyűlés 341

1595. sept. 15. feketehalmi országgyűlés 353

1595. decz. 13. fehérvári országgyűlés 358

1596. apr. 21. kolosvári országgyűlés 360

1596. jun. 12. temesvári országgyűlés 361

Törvények és Irományok:

I. 1589. april 20. A tordai országgyűlés határozatai . . . 364

II. 1589. oct. 21—27. Az enyedi országgyűlés határozatai. . 366

III. 1590. apr. 26. máj. 1. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai 370

IV. 1590. szept. 21. A fehérvári országgyűlés határozatai . . 372

V. 1591. ápr. 21—27. A tordai országgyűlés határozatai . . 375

Lap

VI. 1591. jun. 4. Joó János tanácsos levele Kovasóczy Farkas korlátnokhoz a Rudolffal kötendő szövetség ügyében . . 377
VII. 1591. jun. 20. A szász dézmaszedők számára kiadott szabályzat 379
VIII. 1591. nov. 1—20. A fehérvári egyetemes országgyűlés törvényei 383
IX. 1592. marcz. 28. Kopácsi Maximilián főherczegnek tanácsokat ad, incognito utazását illetőleg 395
X. 1592. ápr. 29. A fehérvári országgyűlés elé terjesztett irományok 397
XI. 1592. apr. 25. Főljegyzés a fehérvári országgyűlés szásztized fölötti vitájáról 400
XII. 1592. apr. 19—26. A gyula-fehérvári országgyűlés törvényei. 400
XIII. 1592. május. Hardeggh jelentése a fehérvári aprilisi országgyűlésről 405
XIV. Báthory Zsigmond fejedelem utasítása Bocskay István váradi kapitánynak 406
XV. 1592. szept. 20—25. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai. 409
XVI. 1592. sept. 25. Utasítás Sibrik Gáspárnak, a Moldovába küldött hadak fővezérének 412
XVII. 1593. apr. 25—29. A gyula-fehérvári országgyűlés végzései 415
XVIII. 1593. szept. 1—10. A fehérvári egyetemes országgyűlés törvényei 419
XIX. 1593. nov. 17. A conservatorok nyugtázzák Segesvár számára a szeptemberi országgyűlés által kivetett rendkívüli adónak befizetését 428
XX. 1594. febr. 2—15. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai. 429
XXI. 1594. máj. 12—22. A tordai egyetemes országgyűlés törvényei 438
XXII. 1594. június. Báthory Zsigmond első szövetkezése a keresztyén hatalmakkal 445
XXIII. 1594. aug. 17. szept. 1. A kolosv. országgyűlés határozata 446
XXIV. 1594. szept. elején. A Báthory Zsigmond fejedelem ellen szőtt összeesküvés leirása 453
XXV. 1594. nov. 16—21. A gyula-fehérvári országgyűlés határozatai 459
XXVI. 1595. márcz. 27. Meghivó az április 16-iki országgyűlésre 463
XXVII. 1595. április. 14-én. Pálffy Miklós levele a nyitrai püspökhöz az erdélyi országgyűlésre küldendő magyarországi követség ügyében. 464
XXVIII 1595. ápr. 16—máj. 2. A fehérvári egyetemes országgyűlés határozatai 466

Lap.

XXIX. 1595. nov. 29. **Báthory Zsigmond engedélyt kér, hogy Prágába mehessen** 481

XXX. 1595. decz. 13—23. **A fehérvári országgyűlés határozatai** 482

XXXI. 1595. decz. 14. **Rudolf levele Maximiliánhoz Báthory Zsigmond Prágába utazása ügyében** 489

XXXII. 1595. decz. 14. **Rudolf levele Báthory Zsigmondhoz ennek Erdélybe utazása ügyében** 489

XXXIII. 1595. decz. 30. **Rudolf a váradi püspöknek: az erdélyi fejedelem mellé kinevezendő adlatus ügyében** 491

XXXIV. 1596. ápr. 21—26. **A kolosvári országgyűlés határozatai** 491

XXXV. 1596. jún. 12. **A temesvári tábori országgyűlés határozatai** 501

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica). *osztály I. Okmánytárak*:)Diplomataria). I—XV. XVII—XXV. kötet. 1857—1876. 8-rét. (A XVI. kötet sajtó alatt). Ára az eddig megjelent 24 kötetnek együtt megrendelve 43 frt. Tartalom:

Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. 1441—1652 Összeszedte s lemásolta Hatvani (Horváth) Mihály. I—IV. kötet. (Monum. Diplom. 1—4. köt.) 1857—59. 89⅝ ív 8 frt.

Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1521—1717. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. Egy kötetben. (Monum. Diplom. 5. köt.) 1859. 318 lap. 2 frt.

Árpádkori uj okmánytár. (Codex Diplom. Arpadianus cont.) Fejér Gy. Codex Diplomaticusának folytatása. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. (Monum. Diplom. 6—13. 17. 18. 20. 22. kötet.) 1860—1874. 392 ív 28 frt.

Alvinczi Péter okmánytára. (Diplom. Alvinczianum:) Erdélyi visszacsatolása felett a magyar királylyal és megbizottjával folytatott alkudozások történetéhez 1685—1688. Közzétette Szilágyi Sándor. 2 kötetben. (Monum. Diplom. 14. 15. köt.) 1870. I. VI és 421 lap. II. 338 és LVIII lap. 4 frt.

Pázmány Péter levelezése. (Codx Epistol. Petri Pázmány Card). Közzé teszi. Frankl Vilmos I. kötet. 1605—1625. (Monum. Diplom 19. köt.) 1873. XXV. és 461 lap 3 frt.

Okmánytár I. Rákóczi György svéd és franczia szövetkezéseinek történetéhez. 1632—1648. Szerkeszté és jegyzetekkel ellátta Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 21. kötet.) 1873. IX. és 491 lap. 2 frt.

Okmánytár II. Rákóczi György diplomatiai összeköttetéseihez. (1648—1660. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet. (Monum. Diplom. 23. kötet.) 1874. VII és 740 lap. 3 frt.

A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése 1632—1660. Szerkeszté Szilágyi Sándor. Egy kötet, két fényvéseti hasonmással. (Monum. Diplom. 24. kötet.) 1875. XII és 644 lap. 4 frt.

Oláh Miklós levelezése. Közli Ipolyi Arnold. Egy kötet. (Monum. Diplom. 25 kötet.) 1876. XV és 639 lap. 3 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. (Monumenta Hungariae Historica.) *II. osztály. Irók.* (Sciptores) 1—XXIII. 1. 2. fele. XXIV—XXIX és XXXII. kötet. Egy a VIII. kötethez tartozó pótfüzettel. 1857—1877. 8-rét. Ára az eddig megjelent 30 kötetnek együtt megrendelve 54 frt. Tartalom:

Szerémi György, II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról. 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Egy kötet. (Monum. Script. 1. köt.) 1857. XXXIV. és 410 lap. 2 frt.

Verancsics Ántal, m. k. Helytartó. Esztergomi Érsek összes munkái. Közli Szalay László (1—7) és Wenzel Gusztáv (8—12) 12 kötet. Név és tárgymutatóval. (Monum. Script. 2—6. 9. 10. 19. 20. 25. 26. 32. kötet.) 1857. 294 iv 26 frt.

Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592—1603, és Hidvégi Mikó Ferencz historiája 1594—1613. Biró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötet. (Monum. Script. 7. kötet.) 1863. IX és 231 lap. 2 frt.

Rozsnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai. Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kisérve kiadta Szilágyi Sándor. Egy kötetben s egy pótfüzettel. (Monum. Script. 8 kötet.) 1867. 544 lap. 2 frt.

Altorjai B. Apor Péter munkái. Közli Kazinczy Gábor. Egy kötetben. (Monum. Script. 11. kötet.) 1863. X és 484 lap. 2 frt.

Brutus János Mihály, m. kir. történetiró magyar historiája. 1490—1562. A m. k. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából a szerző életével közli Toldy Ferencz. I. II. III. kötet. (Monum. Script. 12. 13, 14. kötet.) 1863—1867. I. CIX és 461 lap. II. IX és 495 lap. III. VIII és 474 lap. Ára 7 frt.